

CZU: 342.565.2:343.57

INCONSECVENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE CU PRIVIRE LA REGIMUL JURIDIC AL ANALOGILOR SUBSTANȚELOR STUPEFIANTE SAU PSIHOTROPE

Vitalie STATI

Universitatea de Stat din Moldova

Considerentele reproduse în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018 contravin argumentelor invocate în Adresa către Parlamentul Republicii Moldova inclusă în Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015. Aceasta deschide calea pentru comiterea de abuzuri în activitatea de aplicare a art.217 și 217¹ CP RM. În pofida poziției exprimate în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018, definiția din alin.(6) art.134¹ CP RM nu este clară, previzibilă și lipsită de echivoc. Destinatarii legii penale nu pot avea o reprezentare clară asupra dispozițiilor art.217 și 217¹ CP RM (în partea ce se referă la analogi), astfel încât să-și adapteze conduita și să prevadă consecințele ce decurg din nerespectarea acestor norme. Maniera ambiguă de redactare, precum și utilizarea unor sintagme neclare, sunt neconforme cu dispoziția de la alin.(2) art.23 din Constituție. Profitând de lipsa unor repere obiective, inclusiv normative, cei abilitați cu aplicarea legii penale au puterea discreționară să atribuie (în condiții obscure) unei substanțe statutul juridic de analog. Expertul este cel care conferă conținut conceptului de similaritate utilizat în alin.(6) art.134¹ CP RM. În alți termeni, expertul este cel care stabilește limitele de aplicare a acestei norme penale. Calificarea oficială de către un expert a unei infracțiuni reprezintă nu altceva decât depășirea atribuțiilor de serviciu, intrând sub incidența art.328 CP RM sau a art.313 din Codul contravențional. În concluzie, stabilirea de către expert a cantității de analogi reprezintă un act de ilegalitate.

Cuvinte-cheie: analogi, substanțe stupefiante, substanțe psihotrope, Curtea Constituțională, previzibilitate, expert.

THE INCONSISTENCES OF THE CONSTITUTIONAL COURT WITH REGARD TO THE LEGAL STATUS OF THE ANALOGUES OF NARCOTIC OR PSYCHOTROPIC SUBSTANCES

The paragraphs reproduced in the Constitutional Court's Decision No.43/2018, contradicts the Courts arguments put forward by it in the Address to the Parliament of the Republic of Moldova and included in the Constitutional Court Decision No.25/2015. This opens the way for potential abuses in the application of art. 217 and art.217¹ PC RM. Notwithstanding the position expressed in the Constitutional Court Decision No.43/2018, the definition in par.(6) art.134¹ PC RM is still not clear it is predictable and unambiguous. In this context, the appliers of penal law cannot have a clear representation of art.217 and art.217¹ PC RM (the paragraphs addressing the analogues issue) so as to adapt their conduct and to foresee possible consequences as a result of the non-compliance to these rules. The ambiguous editing, as well as the use of unclear syntax makes it diverge from the provision of par.(2) art.23 of the Constitution. Taking advantage of the lack of objective benchmarks, including normative ones, the penal law enforcement authorities have discretionary power to attribute (in unclear terms) a substance to the legal status of an analogue. It is the expert the one the one who is entitled to confer the quality of similarity used in par.(6) art.134¹ PC RM. In other terms, it is the expert who sets the limits of the application of this penal rule. A official qualification made by an expert in relation to an offence is nothing more than a breach of the work duties and it falls under art.328 PC RM or art.313 of the Contravention Code. In conclusion, it is illegal for an expert to determine the amount of analogues.

Keywords: analogues, narcotic substances, psychotropic substances, Constitutional Court, predictability, expert.

Introducere

La 14.05.2018 a fost adoptată Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.43 de inadmisibilitate a Sesizării nr.54g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 134¹, 217 și 217¹ din Codul penal (analog al substanței stupefiante sau psihotrope) [1] (în continuare – Decizia Curții Constituționale nr.43/2018). Surprinde viteza cu care s-a acționat în această situație. Or, Sesizarea nr.54g privind excepția de neconstituționalitate a art.134¹ alin.(6), 217 și 217¹ din Codul penal [2] (în continuare – Sesizarea nr.54g/2018) a fost depusă la Curtea Constituțională de asemenea la 14.05.2018. Nu considerăm că acestei situații i s-ar potrivi cuvintele atribuite lui Publilius Syrus: „*Bis dat, qui cito dat*” („Cine dă prompt, dă dublu”).

Depart de gândul că instanța de contencios constituțional a dat dovadă de superficialitate, în cadrul acestui studiu ne vom axa nu pe viteza cu care a acționat Curtea Constituțională, dar pe calitatea juridică a Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018. Mai cu seamă, ne vom concentra pe analiza poziției inconsecvente pe care instanța de contencios constituțional a demonstrat-o în legătură cu regimul juridic al analogilor substanțelor

stupefiante sau psihotrope (în continuare – analogilor). Caracterul general obligatoriu al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018 nu ne poate împiedica să efectuăm o astfel de analiză. Or, conform alin.(1) art.33 din Constituția Republicii Moldova, „[l]ibertatea creației [...] științifice este garantată. Creația nu este supusă cenzurii”.

Rezultate și discuții

Din Sesizarea nr.54g/2018 aflăm: *la 21.04.2018 în Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, a parvenit cauza penală în privința lui M.E., M.S., O.T. și T.V. Aceștia au fost învinuiți de comiterea infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(4) art.217¹ CP RM. În special, lui O.T. i s-a imputat că, într-o perioadă nestabilă de organul de urmărire penală, urmărind scopul de înstrăinare, a procurat de la M.E. și A.N., iar apoi a păstrat un analog al unei substanțe stupefiante și un analog al unei substanțe psihotrope. Astfel, la 10.01.2018, în cadrul percheziției efectuate la domiciliul lui O.T., a fost descoperită substanța 5-fluora ADB în cantitate de 7,579 g, precum și substanța MDMA(N)-2201 în cantitate de 3,7 g.*

În corespundere cu Scrisoarea nr.4976 din 14.04.2017 a Instituției Medico-Sanitare Publice (IMSP) „Dispensarul Republican de Narcologie” și a Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor (CPCD) (în continuare – Scrisoarea nr.4976/2017), substanța 5-fluora ADB reprezintă analogul substanței AKB48. La rândul său, substanța AKB48 constituie o substanță stupefiantă specificată în Lista nr.1 „Substanțele stupefiante” a Tabelului I „Substanțele stupefiante și substanțele psihotrope neutilizate în scopuri medicale” din Hotărârea Guvernului nr.1088 din 05.10.2004 cu privire la aprobarea tabelelor și listelor substanțelor stupefiante, psihotrope și precursorilor acestora, supuse controlului [3] (în continuare – Hotărârea Guvernului nr.1088/2004). Conform pct.190 al Hotărârii Guvernului nr.79 din 23.01.2006 privind aprobarea Listei substanțelor stupefiante, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora [4] (în continuare – Hotărârea Guvernului nr.79/2006), în cazul substanței 5F-AKB48, cantitatea, care depășește 0,25 g, constituie proporții deosebit de mari. Potrivit Scrisorii nr.4976/2017, substanța MDMA(N)-2201 reprezintă analogul substanței AB-PINACA-CHM. La rândul său, substanța AB-PINACA-CHM constituie o substanță psihotropă specificată în Lista nr.2 „Substanțele psihotrope” a Tabelului I „Substanțele stupefiante și substanțele psihotrope neutilizate în scopuri medicale” din Hotărârea Guvernului nr.1088/2004. Conform pct.193 al Hotărârii Guvernului nr.79/2006, în cazul substanței AB-PINACA-CHM, cantitatea, care depășește 0,25 g, constituie proporții deosebit de mari.

În ședința preliminară de judecată, apărătorul lui O.T. a înaintat demersul cu privire la ridicarea excepției de neconstituționalitate în respectiva cauză penală. În cadrul acestui demers a fost solicitată verificarea constituționalității – în raport cu prevederile art.20, alin.(2) art.23, alin.(2) art.26 și art.54 din Constituția Republicii Moldova – a alin.(6) art.134¹ CP RM (care conține definiția noțiunii „analog”), precum și a sintagmei „analogilor acestora” din art.134¹, 217 și 217¹ CP RM. Potrivit autorului excepției de neconstituționalitate, dispozițiile contestate ar fi imprezvizibile.

În cadrul Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018, instanța de contencios constituțional a declarat inadmisibilă Sesizarea nr.54g/2018. Argumentele Curții Constituționale sunt următoarele:

„24. [...] [L]ista substanțelor stupefiante, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora au fost aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006.

25. Fiind anterior sesizată în vederea controlului constituționalității hotărârii menționate, Curtea a stabilit că, având în vedere faptul că domeniul în discuție se află în permanentă evoluție și vizează nu doar reglementările în materia dreptului penal, dar și cele privind ocrotirea sănătății publice, legislativul poate delega executivului competența de a reglementa, prin acte subordonate legii, lista substanțelor narcotice, psihotrope și cantitatea acestora (HCC nr.25 din 13 octombrie 2015, §65). Prin urmare, Curtea a constatat constituționalitatea Hotărârii Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006.

26. Curtea observă că autorul excepției susține că prevederile contestate sunt imprezvizibile, pentru că nu există o listă care ar enumera analogii substanțelor stupefiante sau psihotrope.

27. Totuși, Curtea Europeană a reținut în jurisprudența sa că formularea legilor nu poate prezenta o precizie absolută. Una dintre tehnicile standard de reglementare constă în recurgerea mai degrabă la categorii generale decât la liste exhaustive. Astfel, numeroase legi folosesc, prin forța lucrurilor, formule mai mult sau mai puțin vagi, a căror interpretare și aplicare depind de practică. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept există un element inevitabil de interpretare judiciară, inclusiv într-o normă

de drept penal. Nevoia de elucidare a punctelor neclare și de adaptare la circumstanțele schimbătoare va exista întotdeauna. Deși certitudinea în redactarea unei legi este un lucru dorit, aceasta ar putea antrena o rigiditate excesivă. Legea trebuie să fie capabilă să se adapteze schimbărilor de situație (Rohlena v. Cehia, citată mai sus, §50), astfel încât să asigure o protecție efectivă și practică a relațiilor sociale susceptibile să fie lezate prin comiterea unor infracțiuni, dar nu una teoretică și iluzorie.

28. Curtea observă că, prin definiție, analogul substanței stupefiante sau psihotrope trebuie să aibă proprietatea de a produce efecte psihotrope și care, indiferent de conținutul său, denumirea sa, modul său de administrare, de prezentare sau de publicitatea care i se face, este ori poate fi folosit în locul unei substanțe sau al unui preparat stupefiant, psihotrop ori cu efect psihotrop sau în locul unei plante ori substanțe aflate sub control național și/sau internațional. În orice caz, pentru a stabili dacă o substanță sau un amestec de substanțe are proprietatea de a produce efecte psihotrope similare unor substanțe psihotrope sau stupefiante trebuie dispusă efectuarea unei expertize.

29. Având în vedere că piața analogilor substanțelor stupefiante sau psihotrope se află într-o evoluție continuă, Curtea consideră că autoritățile statului sunt mai bine plasate pentru a aprecia, în baza unor criterii obiective, dacă este posibilă stabilirea acestora într-o listă exhaustivă.

30. Rezumând cele enunțate supra, Curtea conchide că sesizarea nu întrunește condițiile de admisibilitate și nu poate fi acceptată pentru examinare în fond. [...]”[1].

Așa cum se poate vedea, în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018 se face referire la Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.25 din 13.10.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Hotărârii Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006 privind aprobarea Listei substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora (Sesizarea nr.30a/2015) [5] (în continuare – Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015). În pofida acestui fapt, considerăm că argumentele reproduse în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018 vin în contradicție cu argumentele instanței de contencios constituțional invocate în Adresa către Parlamentul Republicii Moldova, inclusă în Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015: „[S]uplimentar „substanțelor narcotice, psihotrope și precursorilor”, Codul penal cuprinde reglementări sancționatorii referitor la „analogul substanțelor narcotice sau psihotrope” (articolele 134¹, 217, 217¹, 217², 217³, 217⁵, 217⁶ din Codul penal). Potrivit art.134¹ alin.(2) din Codul penal (se are în vedere art.134¹ CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.193 din 28.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative [6] (în continuare – Legea nr.193/2016) – n.a.), prin „analog” se înțelege substanța care, conform componenței sale și efectului pe care îl produce, se asimilează cu substanța narcotică sau psihotropă. Curtea reține, convențiile internaționale în materie nu disting noțiunea de „analog” al substanțelor narcotice sau psihotrope. Acestea stabilesc doar categoriile substanțelor narcotice și psihotrope, categorii care se regăsesc în Hotărârea Guvernului nr.1088 din 5 octombrie 2004 și în Hotărârea Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006. Astfel, odată cu apariția pe piață a unei substanțe noi, care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul ei abuziv, aceasta este inclusă în Lista substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe. Până la completarea listei corespunzătoare, această substanță nu poate fi, *sub specie iuris*, nici stupefiant, nici substanță psihotropă (*tertium non datur*). Astfel, Curtea constată că în prezent normele din Codul penal care fac referire la „analogul substanțelor narcotice sau psihotrope” sunt lipsite de conținut și fără efect juridic, fapt care, în contextul celor menționate, determină excluderea lor din legea penală” [5].

Așadar, în Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015, instanța de contencios constituțional stabilește: „[N]ormele din Codul penal care fac referire la „analogul substanțelor narcotice sau psihotrope” sunt lipsite de conținut și fără efect juridic, fapt care, în contextul celor menționate, determină excluderea lor din legea penală” [5]. La nici trei ani de la adoptarea acestei hotărâri, în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018, instanța de contencios constituțional menționează: „Având în vedere că piața analogilor substanțelor stupefiante sau psihotrope se află într-o evoluție continuă, Curtea consideră că autoritățile statului sunt mai bine plasate pentru a aprecia, în baza unor criterii obiective, dacă este posibilă stabilirea acestora într-o listă exhaustivă” [1].

Într-un studiu anterior [7] am atras atenția asupra faptului că, prin Legea nr.193/2016, în textul Codului penal sintagma „analog al substanței narcotice sau psihotrope” a fost substituită prin sintagma „analog al substanței stupefiante sau psihotrope”. Această substituție ar putea fi descrisă prin dictonul „*Non nova, sed nove*” („Nu lucruri noi, ci prezentate într-o formă nouă”). Or, esența juridică a noțiunii „analog al substanței

stupefiante sau psihotrope" a rămas aceeași ca și a noțiunii „analog al substanței narcotice sau psihotrope”. Executând acest „număr de prestidigitație”, atât legiuitorul, cât și autorii proiectelor [8, 9] puse la baza Legii nr.193/2016, pur și simplu au ignorat Adresa către Parlamentul Republicii Moldova inclusă în Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015. Se pare că neexecutarea adresei în cauză nu a deranjat niciun factor de decizie*. Probabil, pentru a nu fi ignorată din nou, instanța de contencios constituțional s-a văzut nevoită „să-și schimbe direcția la 180°” și să adopte Decizia Curții Constituționale nr.43/2018. Până la urmă, motivele acestei schimbări de direcție a instanței de contencios constituțional contează mai puțin.

După acest prolegomene *sui generis*, în continuare vom efectua analiza propriu-zisă a poziției inconsecvente pe care Curtea Constituțională a demonstrat-o în legătură cu regimul juridic al analogilor.

În acest scop, vom examina punctual principalele considerente prezentate de instanța de contencios constituțional în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018:

– „Cu titlu preliminar, Curtea reamintește că infracțiunea și pedeapsa trebuie să fie prevăzute de lege. Expresia „prevăzută de lege” presupune, între altele, ca legea să întrunească standardul calității, i.e. aceasta trebuie să fie – așa cum afirmă constant Curtea Europeană – accesibilă și previzibilă (Rohlena v. Cehia, [MC], 27 ianuarie 2015, §50; Vasiliauskas v. Lituania [MC], 20 octombrie 2015, §154; Koprivnikar v. Slovenia, 24 ianuarie 2017, §48). Aceste cerințe sunt impuse de principiul legalității incriminării și al pedepsei penale” [1] (pct.16 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

Considerăm că standardul calității alin.(6) art.134¹ CP RM nu este îndeplinit sub aspectul accesibilității acestei norme. Or, *supra* am menționat: în speța care a constituit temeiul verificării constituționalității alin.(6) art.134¹ CP RM și a sintagmei „analogilor acestora” din art.134¹, 217 și 217¹ CP RM, atât calitatea juridică de analogi a substanțelor 5-fluora ADB și MDMB(N)-2201, cât și proporțiile acestora, au fost stabilite în conformitate cu Scrisoarea nr.4976/2017. Cu alte cuvinte, această scrisoare conține normele de referință (de blanchetă) care complinesc conținutul alin.(6) art.134¹ CP RM.

Din Sesizarea nr.54g/2018 aflăm: „[...] 9. În cadrul urmăririi penale și după luarea de cunoștință cu materialele dosarului penal, apărarea a depus mai multe cereri. În cererea de explicare a învinuirii apărătorul a solicitat a fi dat răspuns la întrebarea: este oare un act normativ Scrisoarea nr.4976 din 14.04.2017 a IMSP „Dispensarul Republican de Narcologie” și a Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor? Dacă da, este această scrisoare publică? (s.n.) 10. Procurorul nu a dat curs cererii de explicare a învinuirii, deși la Scrisoarea nr.4976 din 14.04.2017 (s.n.) se face referință în ordonanța de punere sub învinuire și în raportul de expertiză nr.34/12/1-R-750 din 01.03.2018, care determină că substanțele supuse expertizării constituie analog al substanței psihotrope AB-PINACA-CHM și, respectiv, analog al stupefiantului AKB48. 11. În ordinea prevăzută de art.295 din Codul de procedură penală, apărătorul a solicitat sa-i fie eliberată copia Scrisorii nr.4976 din 14.04.2017 a IMSP „Dispensarul Republican de Narcologie” și a Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor. În răspunsul semnat de procurorul Zama S. s-a indicat: „Organul de urmărire penală nu deține nici în original și nici în copie Scrisoarea nr.4976 din 14.04.2017 la care faceți referire. În legătură cu aceasta, nu vă putem elibera copia solicitată”. (s.n.) [...]”.

În opinia lui M.Voicu, „[a]ccesibilitatea este [...] strict înțeleasă de judecătorul european în sensul de acces practic, fizic, la suportul scris al „legii”, ca un text lizibil, ceea ce asigură cetățeanului posibilitatea cunoașterii normei de drept” [10]. Sub acest aspect, prezintă interes concluzia din Hotărârea celei de-a Doua Camere a Curții Constituționale Federale a Germaniei din 23.02.1972: „Va fi respectat principiul certitudinii legii de la art.103 alin.2 GG (se are în vedere *Grundgesetz* (Constituția Germaniei) – *n.a.*) dacă cetățeanul poate să înțeleagă din text ce este interzis din punctul de vedere al dreptului penal și cum se sancționează încălcarea acestei interdicții. Dacă municipalitatea adoptă statutul în baza unei abilitări acordate de legiuitorul de land, nu doar statutul care reprezintă legea penală propriu-zisă, ci și abilitarea trebuie să fie în concordanță cu aceste cerințe. Pentru cetățean, limitele culpabilității și felul sancțiunii trebuie să fie previzibile deja din abilitare. În caz contrar, nici cetățeanul și nici judecătorul nu ar putea ști, într-un caz concret, dacă autorul statutului este abilitat să emită un anumit statut securizat și dacă autoritatea care i-a fost transmisă în acest

* Cu această ocazie, consemnăm că monitorizarea executării adreselor, adoptate de Curtea Constituțională, face parte din obiectul de activitate a Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova*.

*Structura Parlamentului. Comisiile permanente. Comisia parlamentară „Comisia juridică, numiri și imunități”. Obiectul de activitate. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: www.parlament.md/StructuraParlamentului/Comisiipermanente/tabid/84/CommissionId/9/language/ro-RO/Default.aspx

sens a fost suficientă pentru sancționare. De aceea, este necesar ca abilitarea să fie de așa natură, încât din ea să reiasă dacă reglementarea faptei în statut corespunde intențiilor legiuitorului, precum și ce măsuri au fost luate împotriva" [11]. De asemenea, în pct.51 al Deciziei Curții Constituționale a României nr.405 din 15.06.2016 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.246 din Codul penal din 1969, ale art.297 alin.(1) din Codul penal și ale art.132 din Legea nr.78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție se prevede: „Unei persoane nu i se poate imputa încălcarea standardului obiectiv prin constatarea neîndeplinirii de către aceasta a unor prescripții implicite, nedeterminabile la nivel normativ” [12].

Supra am reprodus fragmente din actele de jurisdicție constituțională ale altor state. În această ordine de idei, în pct.77 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin.(1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și cu Declarația de Independență a Republicii Moldova (sesizările nr.8b/2013 și nr.41b/2013) se evocă: „[...] Curtea Constituțională din Ungaria a dezvoltat teoria „*Constituției invizibile*”, prin care a decis că poate interpreta și aplica nu doar prevederile Constituției, ci și **orice alte principii de drept care au o valoare constituțională** (evidențierea aparține Curții Constituționale a Republicii Moldova – *n.a.*), inclusiv valorile deduse prin referire la „constituțiile moderne” (sublinierea ne aparține – *n.a.*) [...]” [13]. Așadar, valorile deduse prin referire la „constituțiile moderne” pot fi relevante pentru ordinea constituțională a Republicii Moldova.

După această scurtă divagație, consemnăm că în speța care a constituit temeiul verificării constituționalității alin.(6) art.134¹ CP RM și a sintagmei „analogilor acestora” din art.134¹, 217 și 217¹ CP RM nici inculpatul, nici apărătorul, nici procurorul nu cunosc și/sau nu au posibilitatea să cunoască conținutul Scrisorii nr.4976/2017. În atare condiții, aceștia nu cunosc nici dacă autorii Scrisorii nr.4976/2017 dețin abilitarea corespunzătoare. În context, în pct.52 al Hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Colegiul Editorial al Pravoye Delo și Štekel v. Ucraina* se arată: „Noțiunea de previzibilitate se aplică nu doar conduitei, ale cărei consecințe reclamantul ar trebui să aibă posibilitatea să le prevadă într-o măsură suficientă, ci și „formalităților, condițiilor” (sublinierea ne aparține – *n.a.*), restricțiilor sau sancțiunilor” care pot fi atribuite unei astfel de conduite, dacă se constată încălcarea legilor naționale” [14].

Deși conținutul Scrisorii nr.4976/2017 nu constituie un secret de stat, scrisoarea în cauză nu este publicată, ceea ce contravine nu doar art.34 „Dreptul la informație” din Constituție, dar și alin.(2) art.23 „Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle” din Constituție. Potrivit acestei din urmă norme, „[s]tatul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”. Din perspectiva alin.(2)¹ art.9 al Legii nr.317 din 18.07.2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale [15] (în vigoare până la 12.07.2018), Scrisoarea nr.4976/2017, fiind emisă de o instituție publică, este un act normativ. Or, potrivit acestei norme, „[l]imitele de reglementare pentru Guvern și/sau pentru autoritățile administrației publice și instituțiile abilitate prin lege cu funcții de reglementare și de control (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sunt stabilite, pentru fiecare caz aparte, prin legi. Actele normative ale acestor autorități nu pot fi invocate în cazul în care nu corespund prevederilor legislației”. Precizăm că funcția de control a IMSP „Dispensarul Republican de Narcologie” rezultă din prevederile Capitolului II „Funcțiile și drepturile instituției narcologice” al anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.1433 din 07.11.2002 cu privire la aprobarea Regulamentului instituției narcologice a Ministerului Sănătății și Regulamentului Centrului de dezintoxicare medicală din cadrul instituțiilor medicale (spital județean, municipal) subordonate Ministerului Sănătății [16].

Nu se exclude ca denumirea unui act normativ să conțină termenul „scrisoare”. Drept exemple pot servi: Scrisoarea Ministerului Finanțelor nr.10-6-04/94-433 din 19.02.1999 [17]; Scrisoarea Ministerului Finanțelor nr.12(10-13-02/1-664) din 11.03.1999 [18]; Scrisoarea Ministerului Finanțelor nr.10-6-08/130-686 din 15.03.1999 [19]; Scrisoare informativ-normativă nr.05-757 din 07.04.2010 cu privire la determinarea valorii obiectivelor de construcții începând cu 1 mai 2010 [20] etc.

Este de menționat că, în unele spețe din practica judiciară [21-27], concluzia că substanța MDMB(N)-2201 reprezintă analogul substanței stupefiante AB-PINACA-CHM rezultă din Scrisoarea IMSP „Dispensarul Republican de Narcologie” nr.01-12/632 din 18.04.2017 (în continuare – Scrisoarea nr.01-12/632/2017). După numărul de înregistrare și data emiterii, această scrisoare diferă de Scrisoarea nr.4976/2017. La această din urmă scrisoare – în planul stabilirii faptului că substanța MDMB(N)-2201 reprezintă analogul substanței stupefiante AB-PINACA-CHM – se face referire nu doar în speța care a constituit temeiul verificării constituționalității alin.(6) art.134¹ CP RM și a sintagmei „analogilor acestora” din art.134¹, 217 și 217¹ CP RM, ci

și în alte spețe [28, 29]. Se impun întrebările: câte asemenea scrisori au fost emise de către IMSP „Dispensarul Republican de Narcologie” și/sau CPCD? Pot oare persoanele vizate de alin. (6) art.134¹ CP RM să înțeleagă dacă criteriile de catalogare a unei substanțe ca analog diferă de la o scrisoare sau alta? De asemenea, ar putea oare astfel de persoane să înțeleagă de ce în unele cazuri concluzia că substanța MDMA(N)-2201 reprezintă analogul substanței stupefiante AB-PINACA-CHM rezultă din Scrisoarea nr.4976/2017, iar în alte cazuri respectiva concluzie reiese din Scrisoarea nr.01-12/632/2017?

Inaccesibilitatea alin.(6) art.134¹ CP RM reiese și din Hotărârea Marei Camere a Curții de Justiție a Uniunii Europene din 10.03.2009 (Cauza C-345/06 *Gottfried Heinrich*) [30]. Vom selecta fragmentele cele mai relevante ale acestei hotărâri:

– „Noțiunea „articol interzis” este definită la punctul 1.18 din anexa la Regulamentul nr.2320/2002 drept „un obiect care poate fi utilizat pentru comiterea unui act de intervenție ilegală, care nu a fost declarat în mod corespunzător și care face obiectul legilor și reglementărilor în vigoare”. O listă orientativă a acestor articole se găsește în apendicele acestei anexe, care conține orientări pentru clasificarea articolelor interzise. La punctul (iii) din acest apendice este menționată categoria: „Obiecte contondente: bâte, ciomege, bâte de baseball sau alte instrumente asemănătoare” (pct.13);

– „Se recunoaște, de asemenea, că o astfel de listă nu poate fi în niciun caz completă. Prin urmare, autorității competente i se permite să interzică alte articole în afară de cele enumerate în listă. Este necesar să se furnizeze informații clare pasagerilor în legătură cu toate articolele interzise înaintea și în timpul înregistrării” (subpct.(4) pct.18);

– „O listă orientativă a acestor articole se găsește în apendicele acestei anexe. Deși aceste dispoziții par a se adresa în primul rând autorităților competente ale statelor membre, nu se poate contesta că acestea urmăresc, în orice ipoteză, instituirea de obligații în sarcina particularilor” (pct.51);

– „Întrucât anexa la Regulamentul nr.622/2003 nu a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, rezultă că măsurile de adaptare a listei articolelor interzise, în condițiile în care sunt cuprinse în această anexă, nu pot fi opozabile particularilor” (pct.62).

Mutatis mutandis, enumerarea analogilor într-o listă orientativă nu este suficientă. Doar o listă exhaustivă a analogilor ar fi opozabilă persoanelor vizate de alin.(6) art.134¹ CP RM.

– „*Persoanele vizate de norma de drept penal trebuie să fie apte să stabilească caracteristicile esențiale ale actului interzis doar în baza prevederilor care îl specifică, adică prin aplicarea simplă a regulilor de interpretare lingvistică*” [1] (pct.18 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

În acest context, ne întrebăm: persoanele vizate de alin.(6) art.134¹ CP RM sunt ele apte să stabilească caracteristicile esențiale ale actelor interzise de art.217 și 217¹ CP RM doar în baza prevederilor care specifică aceste acte, adică prin aplicarea simplă a regulilor de interpretare lingvistică? Or, până în momentul de față niciuna dintre autoritățile abilitate nu a oferit răspunsuri la întrebările ce apar în legătură cu definiția din alin.(6) art.134¹ CP RM. Aceste întrebări le-am formulat într-un studiu anterior: „Care este înțelesul sintagmei „care are capacitatea de a produce efecte psihoactive”? În ce anume constau asemenea efecte? Care este suportul normativ pentru a stabili limitele lor exacte? Care trebuie să fie intensitatea / „pragul minim de gravitate” a/al efectelor psihoactive, pentru ca ele să poată intra sub incidența alin.(6) art.134¹ CP RM? Care este deosebirea dintre noțiunea „acțiuni psihoactive” (utilizată în alin.(5) art.134¹ CP RM) și noțiunea „efecte psihoactive” (folosită în alin.(6) art.134¹ CP RM)? Se are oare în vedere prin „plante” a) ceea ce se are în vedere și în art. 217, 217¹, 217³ și 218 CP RM (adică, organismele vegetale până la recoltare) *sau/și* b) organismele vegetale după recoltare?” [7]. În acest plan, în pct.51 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.26 din 27.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr.142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă (notificarea debitorului ipotecar) (Sesizarea nr.83g/2016) (în continuare – Hotărârea Curții Constituționale nr.26/2016) se afirmă: „[...] [P]entru a exclude orice echivoc, textul legislativ trebuie să fie formulat clar, fluent și inteligibil, fără dificultăți sintactice și pasaje obscure (sublinierea ne aparține – n.a.)” [31]. În pct.84 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.33 din 07.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 327 alin.(1) și 361 alin.(2) lit.d) din Codul penal (abuzul de putere sau abuzul de serviciu) (sesizările nr.80g/2017 și nr.129g/2017), se relevă: „Formulele generale și abstracte **într-un caz concret** (evidențierea aparține Curții Constituționale – n.a.) pot afecta funcționalitatea legii penale, aplicarea ei coerentă și sistemică, ceea ce ar denatura principiul calității legii” [32].

Cât privește noțiunea „analog al substanței stupefiante sau psihotrope”, lipsa unor reglementări legale precise, care să determine cu exactitate conținutul acesteia, deschide posibilitatea unor abuzuri în activitatea de aplicare a răspunderii pentru faptele incriminate la art.217 și 217¹ CP RM. Definiția dată în alin.(6) art.134¹ CP RM noțiunii „analog al substanței stupefiante sau psihotrope” nu este clară, previzibilă și lipsită de echivoc. Destinatarul legii penale nu pot avea o reprezentare clară asupra prevederilor art.217 și 217¹ CP RM (în partea ce se referă la analogi), astfel încât să-și adapteze conduita și să prevadă consecințele ce decurg din nerespectarea acestor norme. Maniera ambiguă de redactare, precum și utilizarea unor sintagme neclare, sunt neconforme cu dispoziția de la alin.(2) art.23 din Constituție.

– „Curtea reține că articolul 134¹ din Codul penal definește noțiunile de „drog”, „stupefiante”, „substanță psihotropă”, „precursor”, „produse etnobotanice” și de „analog al substanței stupefiante sau psihotrope” [1] (pct.21 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

– „Potrivit alineatului (6) al articolului în discuție, prin „analog al substanței stupefiante sau psihotrope” se înțelege orice substanță sau asociere de substanțe de origine naturală ori sintetică, în orice stare fizică, sau orice produs, plantă, ciupercă, ori părți ale acestora, care are capacitatea de a produce efecte psihoactive și care, indiferent de conținutul său, denumirea sa, modul său de administrare, de prezentare sau de publicitatea care i se face, este ori poate fi folosită în locul unei substanțe sau al unui preparat stupefiant, psihotrop ori cu efect psihotrop sau în locul unei plante ori substanțe aflate sub control național și/sau internațional” [1] (pct.22 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

Este util să comparăm gradul de previzibilitate a definiției noțiunii de analog din alin.(6) art.134¹ CP RM cu gradul de previzibilitate a definiției noțiunii similare din art.1 al Legii Republicii Belarus nr.408-3 din 13.07.2012 cu privire la mijloacele narcotice și substanțele psihotrope [33] (în continuare – Legea Republicii Belarus nr.408-3/2012) (în Codul penal al Republicii Belarus [34] lipsește o astfel de definiție, deși noțiunea de analog se utilizează în articolele 327-328², 330-332 ale acestuia): „analogi ai mijloacelor narcotice sau ai substanțelor psihotrope – substanțele chimice ale căror formule structurale se formează prin înlocuirea fie în formulele structurale ale mijloacelor narcotice sau ale substanțelor psihotrope, fie în structurile de bază ale unuia sau mai multor atomi de hidrogen cu substituenți ai atomilor de hidrogen, incluși în lista substituenților de hidrogen fie din formulele structurale ale mijloacelor narcotice sau ale substanțelor psihotrope, fie din structurile de bază stabilite de Comitetul de Stat al Expertizelor Judiciare al Republicii Belarus”. Compararea celor două definiții denotă previzibilitatea mult mai redusă a definiției formulate în alin.(6) art.134¹ CP RM.

Din această perspectivă, definiției din alin.(6) art.134¹ CP RM i s-ar potrivi *mutatis mutandis* următoarea concluzie a instanței de contencios constituțional, exprimată în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit.b) din Codul penal, a articolelor 7 alin.(7), 39 pct.5), 313 alin.(6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit.d) și 16 lit.c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (Sesizarea nr.37g/2016) (în continuare – Hotărârea Curții Constituționale nr.21/2016): „65. Curtea constată că dispoziția de blanchetă cuprinsă la art.125 lit.b) nu precizează elementele care pot identifica „desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație”. Aceasta, fără a descrie semnele concrete ale infracțiunii, face trimitere la alte acte normative (cu caracter nepenal) pentru aflarea conținutului acesteia. 66. Cu referire la dispozițiile de blanchetă în legea penală, în Hotărârea nr.25 din 13 octombrie 2015 Curtea a menționat: „63. [...] existența dispozițiilor de blanchetă în normele penale constituie o expresie a procesului obiectiv de reglementare normativă, fiind o modalitate specială de formulare a reglementărilor juridico-penale. 64. Fără a contesta principiul codificării legii penale, recurgerea la dispozițiile de blanchetă în Codul penal asigură stabilitatea legii penale, astfel încât conținutul acesteia să nu fie direct proporțional cu frecvențele modificări ale actelor normative subsecvente, precum și legătura sistemică cu alte acte normative aplicabile.” 67. În același timp, Curtea reține că, având în vedere specificul dreptului penal, legiuitorului îi revine obligația să dea dovadă în actul de legiferare de exigențe sporite în respectarea principiului clarității și previzibilității legii (sublinierea ne aparține – n.a.)” [13].

În același registru, în pct.50 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.5 din 06.03.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art.10 pct.4 și pct.5 din Legea nr.845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi (Sesizarea nr.10g/2018) se relevă: „Astfel, Curtea Europeană a menționat că nu poate fi considerată „lege” decât o normă enunțată cu suficientă precizie, pentru a permite individului să-și corecteze conduita. În special, o normă este previzibilă atunci când oferă o anume

garanție contra atingerilor arbitrare ale puterii publice (cauza *Amann v. Elveția*, hotărârea din 16 februarie 2000, §56). Testul preciziei legii impune ca legea, în situațiile în care oferă o anumită marjă de discreție, să indice cu suficientă claritate limitele acesteia (sublinierea ne aparține – n.a.) (cauza *Silver și alții v. Regatul Unit*, hotărârea din 25 martie 1983, §80) [31]. În pct.61 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.17 din 19.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală (liberarea provizorie sub control judiciar) (Sesizarea nr.33g/2016), se prevede: „[...] [L]egea trebuie să reglementeze în mod unitar, să asigure o legătură logico-juridică între dispozițiile pe care le conține, iar în cazul unor instituții juridice cu o structură complexă să prevadă elementele ce disting particularitățile lor” [35].

Făcând o comparație între definiția din alin.(6) art.134¹ CP RM și definiția din art.1 al Legii Republicii Belarus nr.408-3/2012, remarcăm că în alin.(6) art.134¹ CP RM nu se stabilește nici limita marjei de discreție privind formula chimică a analogilor, nici elementele ce disting particularitățile analogilor. În aceste condiții, nimic nu-l împiedică pe expert să considere analog oricare substanță ce are capacitatea de a produce efecte psihoactive.

Definiția noțiunii de analog este formulată și în art.1 al Legii Federației Ruse nr.3-Φ3 din 08.01.1998 cu privire la mijloacele narcotice și substanțele psihotrope (în continuare – Legea Federației Ruse nr.3-Φ3/1998) (în Codul penal al Federației Ruse [36] lipsește o astfel de definiție, deși noțiunea de analog se utilizează în articolele 228, 228¹, 229¹, 230 și 232 ale acestuia): „analogi ai mijloacelor narcotice sau ai substanțelor psihotrope – substanțele de natură sintetică sau naturală care nu sunt incluse în Lista mijloacelor narcotice, a substanțelor psihotrope și a precursorilor acestora supuse controlului în Federația Rusă, ale căror structură chimică și proprietăți sunt similare cu structura chimică și proprietățile mijloacelor narcotice sau ale substanțelor psihotrope, ale căror efect psihoactiv îl reproduc” [37].

Această definiție este comparabilă, sub aspectul previzibilității sale reduse, cu definiția din alin.(6) art.134¹ CP RM. În legătură cu definiția noțiunii de analog din art.1 al Legii Federației Ruse nr.3-Φ3/1998, A.A. Veazemskaia susține: „Similaritatea structurii chimice poate fi estimată cu precizie suficientă în procente. De aceea, în definiție ar trebui stabilită limita inferioară a unei astfel de similarități, dincolo de care similaritatea nu ar fi suficientă pentru a considera substanța analog al unui mijloc narcotic sau al unei substanțe psihotrope. În caz contrar, o astfel de definiție inexactă poate genera erori în procesul de aplicare a legii de către organele de drept” [38, p.22-23]. Același defect caracterizează definiția din alin.(6) art.134¹ CP RM.

Caracterul formalist, decorativ al definiției din alin.(6) art.134¹ CP RM o face ca și cum inexistentă. Această definiție nu are nicio valoare aplicativă. *Mutatis mutandis*, în pct.63 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.12 din 14.05.2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 361 alin.(2) lit.c) din Codul penal (confeccionarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor de importanță deosebită false) (Sesizarea nr.25g/2018), se arată: „[...] [Î]n lipsa unor repere obiective, inclusiv normative, atribuirea unui document a importanței deosebite se face la discreția celor care aplică legea penală, justițiabilul găsindu-se într-o stare de insecuritate juridică” [39]. În contextul analizei pe care o efectuăm, justițiabilul se află într-o stare de insecuritate juridică. Aceasta deoarece, profitând de lipsa unor repere obiective, inclusiv normative, cei abilitați cu aplicarea legii penale au puterea discreționară să atribuie (în condiții obscure) unei substanțe statutul juridic de analog. În această ordine de idei, în pct.61 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.28 din 23.11.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 1 din Legea nr.54 din 21 februarie 2003 privind contracararea activității extremiste (utilizarea simbolurilor naziste) (Sesizarea nr.29a/2015) (în continuare – Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.28/2015) se relevă: „**O putere discreționară care nu este delimitată, chiar dacă face obiectul controlului judiciar din punct de vedere formal, nu trece de testul previzibilității** (evidențierea aparține Curții Constituționale – n.a.) (*Ostrovar v. Moldova*, hotărârea din 13 septembrie 2005, §98 și §105-108). Aceași concluzie este valabilă și pentru puterea discreționară nelimitată a instanțelor judecătorești” [40].

– „În conformitate cu articolul 134¹ alin.(7) din Codul penal, listele de substanțe stupefiante, psihotrope și de precursori se aprobă, se modifică și se completează de către Guvern” [1] (pct.23 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

– „În acest sens, lista substanțelor stupefiante, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora au fost aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006” [1] (pct.24 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

Totodată, în pct.69 al Hotărârii Curții Constituționale nr.25/2015 se prevede: „[...] Curtea reține: cantitatea substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care le conțin formează un element structural *sine qua non* al listei acestora [...]” [5]. În același timp, alin.(8) art.134¹ CP RM stabilește: „În cazul sustragerii, însușirii, extorcării sau al altor acțiuni ilegale cu droguri, precursori, etnobotanice sau analogi ai acestora, proporțiile acestora (sublinierea ne aparține – *n.a.*) – mici, mari sau deosebit de mari – se determină conform cantităților mici, mari sau deosebit de mari stabilite de Guvern”. Interpretând systemic aceste prevederi, ar reieși următoarele: cantitatea analogilor formează un element structural *sine qua non* al listei acestora.

Însă, o listă a analogilor pur și simplu nu există. Mai mult, nici nu se preconizează elaborarea unei asemenea liste. Aceasta întrucât, potrivit alin.(7) art.134¹ CP RM, doar listele de substanțe stupefiante, psihotrope și de precursori se aprobă, se modifică și se completează de către Guvern. Așadar, întrucât lipsește o listă normativă a analogilor, nu este cu puțință nici stabilirea proporțiilor acestora.

– „Curtea observă că autorul excepției susține că prevederile contestate sunt imprezvizibile, pentru că nu există o listă care ar enumera analogii substanțelor stupefiante sau psihotrope” [1] (pct.26 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

În conformitate cu lit.d) alin.(3) art.60 al Legii nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative [41], „Codul trebuie să întrunească următoarele trăsături calitative: [...] integralitatea; [...]”. O astfel de trăsătură calitativă a Codului este menționată și în dispoziția de la lit.d) alin.(3) art.53 al Legii nr.780 din 27.12.2001 privind actele legislative [42]. În legătură cu această trăsătură, în Decizia Curții Constituționale a României nr.473 din 21.11.2013 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.659 alin.(3) din Codul de procedură civilă se menționează: „[...] Curtea remarcă faptul că dispozițiile legale criticate nu sunt însoțite de prevederi legale (care se pot regăsi și într-un act normativ separat) care să aloce resursele umane și materiale necesare (eventual suplimentare) de natură să asigure aplicarea în mod eficient a măsurilor legale. Exigențele statului de drept impun adoptarea unui **cadru legislativ integrat** (evidențierea aparține Curții Constituționale a României – *n.a.*) care să permită aplicarea efectivă și eficientă a dispozițiilor legale, astfel încât drepturile și/sau măsurile prevăzute să nu fie teoretice și iluzorii” [43].

Mutatis mutandis, în cazul substanțelor stupefiante, al substanțelor psihotrope, al plantelor care conțin astfel de substanțe și al precursorilor, integralitatea prevederilor art.134¹ CP RM se asigură prin Hotărârea Guvernului nr.1088/2004 și prin Hotărârea Guvernului nr.79/2006. În cazul analogilor, cadrul legislativ integrat lipsește. Un asemenea cadru lipsește nu pentru că nu este posibilă elaborarea lui. El lipsește deoarece autorităților abilitate le convine o asemenea stare de lucruri.

În acest sens, menționăm: 5-fluora ADB și MDMA(N)-2201, analogii specificați în speța care a constituit temeiul verificării constituționalității alin.(6) art.134¹ CP RM și a sintagmei „analogii acestora” din art.134¹, 217 și 217¹ CP RM se află în circulație de mai mulți ani. De exemplu, în Japonia, 5-fluora ADB a fost inclusă în lista drogurilor interzise în 2014 [44]. În Republica Kârgâzstan, MDMA(N)-2201 face parte din lista substanțelor psihotrope încă din 2007 [45]. Atunci de ce autorităților abilitate din Republica Moldova le convine ca în 2018 aceste două substanțe să continue să aibă statutul obscur de analogi? În pct.66 al Hotărârii Curții Constituționale nr.25/2015 se menționează: „[...] [R]ățiunea stabilirii competenței Guvernului rezultă și din **necesitatea intervenției prompte** (evidențierea aparține Curții Constituționale – *n.a.*) în cadrul normativ în vederea reglementării acestui domeniu în cazul apariției de noi substanțe cu efecte similare” [5]. Oare în cazul apariției noilor analogi această exigență, reliefată de instanța de contencios constituțional, nu mai este valabilă?

Experiența altor state demonstrează posibilitatea adoptării unui cadru legislativ integrat, destinat reglementării prevenirii și combaterii traficului ilicit de analogi. Despre experiența interzicerii provizorii a analogilor ne vorbește V.A. Agaian: „În Statele Unite și în Suedia circulația noilor substanțe psihoactive este limitată prin interdicții temporare. Astfel de interdicții au o durată de până la 1,5 ani, după care noua substanță psihoactivă este inclusă în lista substanțelor aflate sub interdicție definitivă. [...] În Finlanda, în 2001 a fost elaborat un sistem simplificat de includere a noilor substanțe psihoactive în lista substanțelor aflate sub interdicție definitivă. [...] În Letonia, lista de droguri a fost substituită prin lista de formule de bază ale grupurilor chimice ale drogurilor, ceea ce contribuie la reducerea eficientă a circulației noilor substanțe psihoactive care au o structură chimică similară cu cea a drogurilor din lista substanțelor” [46]. În legătură cu modelul reglementar implementat în Letonia, comportă interes opinia exprimată de S.V. Șestakova și N.V. Breanțeva: „Este necesară elaborarea unui alt mecanism de interzicere a noilor substanțe psihoactive. În acest sens, listele ar trebui să includă nu substanțe și derivate ale acestora, dar grupuri de substanțe psihoactive a căror formulă

conține același fragment de bază. [...] O asemenea listă ar contribui la interzicerea promptă a noilor substanțe psihoactive, prin anticiparea producerii acestora" [47].

Luând în considerare că astfel de soluții pot fi implementate facil în Republica Moldova, se impune întrebarea: de ce persoanele vizate de alin. (6) art. 134¹ CP RM ar trebui să fie afectate de lipsa unui cadru legislativ integrat, destinat reglementării prevenirii și combaterii traficului ilicit de analogi? Este oare conformă această stare de lucruri, condiționată de pasivitatea autorităților abilitate din Republica Moldova, cu principiul preeminenței dreptului? Sau preeminența dreptului este înțeleasă de către cineva ca preeminență a intereselor statului asupra intereselor persoanei?

– „Totuși, Curtea Europeană a reținut în jurisprudența sa că formularea legilor nu poate prezenta o precizie absolută. Una dintre tehnicile standard de reglementare constă în recurgerea mai degrabă la categorii generale decât la liste exhaustive. Astfel, numeroase legi folosesc, prin forța lucrurilor, formule mai mult sau mai puțin vagi, a căror interpretare și aplicare depind de practică. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept există un element inevitabil de interpretare judiciară, inclusiv într-o normă de drept penal. Nevoia de elucidare a punctelor neclare și de adaptare la circumstanțele schimbătoare va exista întotdeauna. Deși certitudinea în redactarea unei legi este un lucru dorit, aceasta ar putea antrena o rigiditate excesivă. Legea trebuie să fie capabilă să se adapteze schimbărilor de situație (Rohlena v. Cehia, citată mai sus, §50), astfel încât să asigure o protecție efectivă și practică a relațiilor sociale susceptibile să fie lezate prin comiterea unor infracțiuni, dar nu una teoretică și iluzorie" [1] (pct.27 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

Importanța doctrinei în procesul de interpretare a legilor a fost subliniată de instanța de contencios constituțional în: pct.79 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.38 din 14.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr.245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat, Legea nr.320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului și din Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1176 din 22 decembrie 2010 (refuzul de a acorda dreptul de acces la secretul de stat) (Sesizarea nr.98g/2017) [48]; pct.89 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.23 din 25.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr.151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (acțiunea în regres) (sesizările nr.25g/2016 și nr.57g/2016) [49]; pct.74 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr.1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru (Sesizarea nr.59a/2015) [50] etc.

Apelând la doctrinari, îl vom cita întâi de toate pe I.A. Pokrovski: „Este extrem de periculoasă aplicarea arbitrară a instrumentelor de represiune penală. De aceea, atunci când stabilește o interdicție penală, legiuitorul n-ar trebui să acționeze „pentru perspectivă”. Cu alte cuvinte, legiuitorul n-ar trebui să adopte o normă neclară și să conteze pe adaptarea acesteia de către instanțele de judecată sau de către autoritățile executive, „delegându-le” astfel prerogativele. O astfel de abordare este justificată în cazul reglementării unor sfere de viață într-atât de complexe sau dinamice, încât, în majoritatea cazurilor, legiuitorul pur și simplu nu are suficientă competență pentru a le reflecta corect în lege. Drept urmare, sunt de înțeles argumentele privitoare la inevitabilitatea unor oarecare incertitudini, de exemplu, în Codul civil, precum și la extinderea corespunzătoare a discreției judiciare” [51, p.96-97].

Continuând ideea, N.A. Lopașenko menționează că o interdicție penală nu trebuie și nu poate să fie întocmită pentru o perspectivă obscură. Or, fixarea ei în textul legii trebuie să fie precedată de o amplă activitate pregătitoare. Întemeiată pe principiile de incriminare a faptelor, această activitate presupune analiza fenomenului socialmente periculos, a gradului de pericol al acestuia, a răspândirii fenomenului în cauză, precum și a posibilității de a-l influența [52, p.108-128].

După A.K. Soboleva, „concretizarea legislației, privită ca procedeu tehnico-juridic, încearcă să concilieze două extremități: imposibilitatea de a prevedea toate situațiile de viață posibile, cărora le poate fi incidentă norma juridică corespunzătoare și necesitatea de a le prevedea. Pornind de la această premisă, primul precept al celui care elaborează norma juridică ar trebui să fie „Să nu dăunezi!”. Pentru ca acest precept să fie respectat, ar trebui de reținut următoarele: dacă exprimarea verbalizată a normei juridice permite interpretarea echivocă a acesteia, atunci în practică norma în cauză va fi interpretată în cea mai defavorabilă manieră posibilă, și, probabil, în flagrantă contradicție cu voința celui care a elaborat-o” [53].

În contextul analizat, nu putem ignora nici tezele desprinse din unele hotărâri ale Curții Constituționale Federale a Germaniei: „[...] [D]elegarea atribuțiilor de adoptate a deciziei finale privind legalitatea comportamentului, pe calea introducerii deliberate în lege a unor noțiuni incerte, este permisă în legile care urmăresc reglementarea unor noi relații. Totuși, dacă vorbim despre aplicarea celor mai aspre măsuri juridice aflate la dispoziția societății, delegarea atribuțiilor legiuitorului către alte autorități, inclusiv cele executive, este inacceptabilă” [54]; „[...] În general, concepția elaborării unei baze a datelor interceptate din comunicările persoanelor bănuite de terorism nu ridică obiecții. Cu toate acestea, au fost identificate o serie de prevederi legale care nu îndeplinesc exigența certitudinii juridice. De exemplu, legea nu conține o listă exhaustivă (sublinierea ne aparține – *n.a.*) de funcționari cu drept de acces la respectiva bază de date, lăsând soluționarea acestei probleme la latitudinea Ministerului Afacerilor Interne” [55].

Este de menționat că în pct.48 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.22 din 27.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 328 alin.(1) din Codul penal (excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu) (sesizările nr.113g/2016 și nr.8g/2017) se arată: „[...] Guvernul menționează că gradul considerabil al daunelor aduse intereselor publice nu poate fi determinat prin anumite criterii exhaustive sau cuantificat într-un anumit mod, acesta urmând a fi apreciat în funcție de circumstanțele fiecărei cauze” [56]. Totuși, instanța de contencios constituțional nu a sprijinit aceste considerente ale Guvernului: în pct.98 al aceleiași Hotărâri se menționează: „[...] Curtea observă că legiuitorul a instituit la art.126 alin.(2) din Codul penal criterii subiective de delimitare între daune „considerabile” și daune „esențiale”, care se apreciază doar în funcție de însemnătatea bunurilor pentru victimă și alte circumstanțe care influențează starea sa materială” [56]. *Per a contrario*, au un caracter obiectiv atât criteriile exhaustive (sublinierea ne aparține – *n.a.*) de determinare a daunelor în proporții considerabile sau în proporții esențiale aduse intereselor publice, cât și cuantificarea acestor daune într-un anumit mod. *Mutatis mutandis*, ar avea un caracter obiectiv listarea exhaustivă a analogilor; *per a contrario*, are un caracter subiectiv definirea descriptivă în alin.(6) art.134¹ CP RM a noțiunii „analog al substanței stupefiante sau psihotrope”.

Această opinie este consolidată de argumentele prezentate în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.28/2015: „[...] 65. Curtea subliniază că în materie penală legislatorul trebuie să fie deosebit de precis, clar și corect, așa cum o impune principiul *nulla poena sine lege*, consacrat de articolul 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. [...] 68. Inexistența în lege a unei liste exhaustive (sublinierea ne aparține – *n.a.*) a atributelor și simbolurilor naziste, precum și a atributelor și simbolurilor care se aseamănă cu acestea face din dispoziția normativă contestată o reglementare căreia îi lipsește suficiența specificitate” [40].

– „Curtea observă că, prin definiție, analogul substanței stupefiante sau psihotrope trebuie să aibă proprietatea de a produce efecte psihotrope și care, indiferent de conținutul său, denumirea sa, modul său de administrare, de prezentare sau de publicitatea care i se face, este ori poate fi folosit în locul unei substanțe sau al unui preparat stupefiant, psihotrop ori cu efect psihotrop sau în locul unei plante ori substanțe aflate sub control național și/sau internațional. În orice caz, pentru a stabili dacă o substanță sau un amestec de substanțe are proprietatea de a produce efecte psihotrope similare unor substanțe psihotrope sau stupefiante trebuie dispusă efectuarea unei expertize” [1] (pct.28 al Deciziei Curții Constituționale nr.43/2018).

În primul rând, Curtea Constituțională a admis o inexactitate: conform alin.(6) art.134¹ CP RM, analogul trebuie să aibă proprietatea de a produce nu efecte psihotrope, dar efecte psihoactive.

În al doilea rând, referindu-se la definiția noțiunii „analogi” din art.1 al Legii Federației Ruse nr.3-Φ3/1998 (care, așa cum am putut vedea mai sus, este similară cu definiția din alin.(6) art.134¹ CP RM), M.A. Liubavina afirmă: „Legiuitorul a condiționat catalogarea unei substanțe ca analog al unui mijloc narcotic sau al unei substanțe psihotrope de îndeplinirea următoarelor condiții: 1) substanța să aibă origine sintetică sau naturală; 2) substanța să nu fie menționată în Lista mijloacelor narcotice, a substanțelor psihotrope și a precursorilor acestora supuse controlului în Federația Rusă; 3) structura chimică a substanței să fie similară cu cea a unui mijloc narcotic sau a unei substanțe psihotrope nominalizate în lista consemnată mai sus; 4) proprietățile substanței să fie similare cu cele ale mijlocului narcotic sau ale substanței psihotrope, ale cărui (cărei) efect psihoactiv îl reproduce. Lipsa uneia dintre aceste condiții nu permite catalogarea substanței ca analog al unui mijloc narcotic sau al unei substanțe psihotrope. În practică, dificultăți majore comportă stabilirea celei de-a treia și a celei de-a patra condiții. Aceasta întrucât termenul „similare”, folosit în lege, este lipsit de concretețe, ambiguu. Unii specialiști atrag atenția asupra incertitudinii abordărilor referitoare la interpretarea conceptului de similaritate a structurii chimice. [...] [D]in perspectiva unui chimist sau jurist, este destul de dificil să se

răspundă clar la unele întrebări. De exemplu, ce ar trebui să se ia ca bază pentru definirea noțiunii de similaritate: existența unui schelet structural comun, prezența unor grupuri funcționale sau pozițiile lor relative? Până la care limite se poate schimba structura substanțelor pentru a-și menține similaritatea? Aceste întrebări aparent simple nu au un răspuns clar, definit în mod normativ. Cât privește similaritatea privind efectul psihoactiv, acest criteriu este chiar mai incert. Aceasta deoarece substanțele pot fi similare în funcție de varii proprietăți: chimice, fizice, funcționale, farmacologice etc. Efectul psihoactiv al unei substanțe, ca și oricare altă proprietate, poate fi exprimat sub forma unui semnal de orice natură fizică sau prin alte caracteristici. Caracteristicile efectului psihoactiv variază în funcție de timpul de răspuns, durată, intensitatea acțiunii, prezența efectului sedativ și alți indicatori" [57, p.22-23].

În alin.(6) art.134¹ CP RM nu sunt stabiliți indicatorii ce caracterizează similaritatea unui analog cu o substanță stupefiantă sau cu o substanță psihotropă. În aceste condiții, expertul este cel care conferă conținut conceptului de similaritate utilizat în alin.(6) art.134¹ CP RM. În alți termeni, expertul este cel care stabilește limitele de aplicare a acestei norme penale.

În al treilea rând, *mutatis mutandis*, vom apela la punctul de vedere al Curții Constituționale a Republicii Moldova exprimat în Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015: „57. Astfel, Curtea menționează, **cantitatea substanțelor narcotice și psihotrope constituie un criteriu în distingerea circulației legale de cea ilegală și contribuie la calificarea infracțiunilor** (evidențierea aparține Curții Constituționale – *n.a.*). [...] 59. Curtea constată că prin Hotărârea Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006 a fost aprobată atât **lista substanțelor narcotice, psihotrope** (evidențierea aparține Curții Constituționale – *n.a.*) și a plantelor care conțin astfel de substanțe, depistate în trafic ilicit, **cât și cantitatea acestora** (evidențierea aparține Curții Constituționale – *n.a.*). [...] 69. Având în vedere cele menționate, Curtea reține că cantitatea substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care le conțin formează un element structural *sine qua non* al listei acestora [...]” [5].

Prin Decizia Curții Constituționale nr.43/2018, instanța de contencios constituțional a lăsat la latitudinea expertului stabilirea faptului dacă o substanță constituie analog al unei substanțe stupefiante sau al unei substanțe psihotrope. Implicit, Curtea Constituțională a lăsat la discreția expertului și stabilirea cantității analogilor. În acest fel, reieșind din pct.57 al Hotărârii Curții Constituționale nr.25/2015, expertul este cel care distinge circulația legală a analogilor de circulația lor ilegală. În atare condiții, expertul nu contribuie la calificarea infracțiunilor, ci chiar califică infracțiunile. Or, potrivit alin.(1) art.113 CP RM, „[S]e consideră calificare a infracțiunii determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componenței infracțiunii, prevăzute de norma penală”. Pentru a ne convinge de aceasta, vom reproduce opinia instanței de contencios constituțional exprimată în pct.55 al Hotărârii Curții Constituționale nr.25/2015: „Astfel, legiuitorul a stabilit „proporția” substanțelor narcotice și psihotrope, precum și a plantelor care le conțin, ca un semn obligatoriu al calificării (sublinierea ne aparține – *n.a.*) infracțiunilor prevăzute la articolele 217, 217¹, 217⁴ ale Codului penal și contravențiilor prevăzute la articolele 85, 87 ale Codului contravențional” [5]. Însă, la alin.(2) art.113 CP RM se stabilește: „Calificarea oficială a infracțiunii se efectuează la toate etapele procedurii penale de către persoanele care efectuează urmărirea penală și de către judecători (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”. Calificarea oficială de către un expert a unei infracțiuni reprezintă nu altceva decât depășirea atribuțiilor de serviciu, intrând sub incidența art.328 CP RM sau a art.313 din Codul contravențional. În același context, fapta ordonatorilor expertizei judiciare urmează a fi catalogată drept instigare la depășirea atribuțiilor de serviciu.

În concluzie, stabilirea de către expert a cantității de analogi reprezintă un act de ilegalitate.

În sprijinul acestei concluzii vine și argumentul invocat în pct.113 al Hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Dmitriyevskiy v. Rusia*: „[...] [Î]ntemeindu-și sentința de condamnare pe rapoartele de expertiză, instanțele de judecată nu au putut să le evalueze, pur și simplu aprobând concluziile expertului lingvist. În opinia instanțelor de judecată, siguranța acestor concluzii reieșea din competența, calificarea profesională și experiența anterioară a expertului lingvist. [...] În acest mod, cea mai importantă concluzie juridică cu privire la prezența în declarațiile contestate a elementelor unui „discurs de ură” a fost formulată de către expertul lingvist care a întocmit respectivele rapoarte. [...] Expertiza în cauză a depășit limitele de soluționare a unor chestiuni de ordin lingvistic (de exemplu, a stabilirii înțelesului unor cuvinte sau expresii concrete), întrucât a presupus calificarea juridică a faptelor reclamantului. Curtea consideră aceasta inadmisibil, accentuând că toate chestiunile de ordin juridic trebuie să fie soluționate exclusiv de instanțele de judecată. [...]” [58].

Nu putem omite nici faptul că argumentarea precitată este luată în considerare în pct.44 al Deciziei Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.36 din 19.04.2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr.173g/2017 și nr.37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției): „Așadar, în această ipoteză, dacă legea penală ar fi aplicată făcându-se apel la interpretarea extensivă defavorabilă sau prin analogie, există riscul încălcării articolului 7 din Convenția Europeană. De asemenea, constatarea juridică potrivit căreia o faptă constituie sau nu prostituție, în sensul articolului 220 din Codul penal, trebuie să se facă de către instanțele de judecată, și nu de către autorități ale executivului (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Dmitriyevskiy v. Rusia*, 3 octombrie 2017, §113)” [59]. De ce în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018 s-a deviat de la această concepție, expertului oferindu-i-se un „*carte blanche*” în vederea comiterii de ilegalități?

În acest registru, prezintă relevanță poziția exprimată de Institutul de Expertize Judiciare și de Criminalistică din Federația Rusă: „La 30.10.2010, prin Hotărârea Guvernului Federației Ruse nr.882 cu privire la modificarea unor acte ale Guvernului Federației Ruse în aspectele legate de circulația mijloacelor narcotice și a substanțelor psihotrope [60], au fost operate modificări în Hotărârea Guvernului Federației Ruse nr.681 din 30.06.1998 cu privire la aprobarea Listei mijloacelor narcotice, a substanțelor psihotrope și a precursorilor acestora supuse controlului în Federația Rusă [61]. Potrivit acestor modificări, Lista I a mijloacelor narcotice a fost completată cu derivate ale unor mijloace narcotice sau ale unor substanțe psihotrope*. [...] Însă, termenul „derivate” nu și-a găsit definiția în textul acestui act normativ. În legătură cu aceasta, a fost elaborată Scrisoarea informativă a Serviciului Federal al Federației Ruse de Control asupra Drogurilor cu privire la derivatele mijloacelor narcotice (Nu amintește de nimic această Scrisoare informativă? – *n.a.*). Conform acestui document, pentru a cataloga un așa-numit „drog de design” ca derivat, este suficientă stabilirea în structura chimică a acestuia a fragmentului „de bază” al moleculei unui mijloc narcotic sau al unei substanțe psihotrope, în care unul sau câțiva atomi de hidrogen sunt substituiți prin alți atomi (de exemplu, prin grupurile alchil-, alchenil-, haloalchil-, aril-, acil-, amino-, alchilamino-, alchiltio-, alchiloxi-, hidroxicarbonil-). [...] Actualmente, nimeni nu poate stabili cu exactitate denumirea exactă a tuturor derivatelor. Or, ținând cont de regulile combinatoricii, numărul variațiilor posibile ale derivatelor poate reprezenta un număr cu douăsprezece zerouri. Complexitatea stării de lucruri atestate o confirmă Serviciul Federal al Federației Ruse de Control asupra Drogurilor. La moment, situația este de o asemenea natură, încât nu Guvernul, dar expertul este cel care decide dacă o substanță are statutul de derivat sau nu” [62]. Accentuăm: acest punct de vedere este exprimat de Institutul de Expertize Judiciare și de Criminalistică din Federația Rusă.

Așa cum s-a putut vedea, statutul juridic al derivatului în Federația Rusă nu diferă principial de statutul juridic al analogului în Republica Moldova. Din aceste considerente, concluziile făcute de Institutul de Expertize Judiciare și de Criminalistică din Federația Rusă se pretează realităților din Republica Moldova.

– „Având în vedere că piața analogilor substanțelor stupefiante sau psihotrope se află într-o evoluție continuă, Curtea consideră că autoritățile statului sunt mai bine plasate pentru a aprecia, în baza unor criterii obiective, dacă este posibilă stabilirea acestora într-o listă exhaustivă” [1] (pct.29 al Deciziei Curții Constituționale nr. 43/2018).

Referitor la speța care a constituit temeiul verificării constituționalității alin.(6) art.134¹ CP RM și a sintagmei „analogilor acestora” din art.134¹, 217 și 217¹ CP RM, în Sesizarea nr.54g/2018 se menționează, printre altele:

1) „În corespundere cu Scrisoarea nr.4976/2017, substanța 5-fluora ADB reprezintă analogul substanței AKB48. La rândul său, substanța AKB48 constituie o substanță stupefiantă specificată în Lista nr.1 a Tabelului I din Hotărârea Guvernului nr.1088/2004”. Totuși, în Hotărârea Guvernului nr.1088/2004 nu găsim nicio mențiune cu privire la substanța AKB48. În schimb, găsim mențiuni privitoare la substanțe care par să aibă denumiri asemănătoare: AKB48 N-(5-fluoropentyl) și 5F-AKB48;

2) „Conform pct.190 al Hotărârii Guvernului nr.79/2006, în cazul substanței 5F-AKB 48, cantitatea, care depășește 0,25 g, constituie proporții deosebit de mari”. Din această formulare reiese că substanța 5-fluora ADB reprezintă analogul substanței 5F-AKB48. În Scrisoarea nr.4976/2017, substanța AKB48 este

* Apropos, în Federația Rusă, substanța MDMA(N)-2201 (menționată în speța care a constituit temeiul verificării constituționalității alin.(6) art.134¹ CP RM și a sintagmei „analogilor acestora” din art.134¹, 217 și 217¹ CP RM,) are statutul de derivat, nu de analog* . Aceasta confirmă degringolada conceptuală cu privire la statutul juridic al noilor substanțe psihoactive.

*A se vedea, de exemplu: *Приговор №1-417/2015 от 27 августа 2015 г. по делу №1-417/2015*. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: sudact.ru/regular/doc/urM7Sdt6Jamw/

denumită „substanță stupefiantă”. Este adevărat că, potrivit Hotărârii Guvernului nr.79/2006, substanța 5F-AKB48 are statutul de substanță stupefiantă. Totuși, conform Hotărârii Guvernului nr.1088/2004, substanța 5F-AKB48 are statutul de substanță psihotropă, fiind specificată în Lista nr.2 a Tabelului I din acest act normativ. Pot oare persoanele vizate de alin.(6) art.134¹ CP RM să înțeleagă dacă substanța 5F-AKB48 are statutul de substanță stupefiantă sau de substanță psihotropă?

În corespundere cu Hotărârea Guvernului nr.1088/2004, substanța AKB48 N-(5-fluoropentyl) este nominalizată în Lista nr.1 a Tabelului I din Hotărârea Guvernului nr.1088/2004, având statutul de substanță stupefiantă. Potrivit Hotărârii Guvernului nr.79/2006, în cazul substanței AKB48 N-(5-fluoropentyl), proporțiile deosebit de mari presupun cantitatea care depășește 0,002 g. Întrucât decalajul dintre 0,25 g (limita superioară a proporțiilor mari în cazul substanței 5F-AKB48) și 0,002 g (limita superioară a proporțiilor mari în cazul substanței AKB48 N-(5-fluoropentyl)) este una deloc neglijabilă, întrebăm: sunt oare apte persoanele vizate de alin.(6) art.134¹ CP RM să stabilească criteriile în baza cărora autoritățile abilitate diferențiază substanța 5F-AKB48 de substanța AKB48 N-(5-fluoropentyl)?

3) „Potrivit Scrisorii nr.4976/2017, substanța MDMB(N)-2201 reprezintă analogul substanței AB-PINACA-CHM. La rândul său, substanța AB-PINACA-CHM constituie o substanță psihotropă specificată în Lista nr.2 „Substanțele psihotrope” a Tabelului I din Hotărârea Guvernului nr.1088/2004”. Este adevărat că, potrivit Hotărârii Guvernului nr.1088/2004, substanța AB-PINACA-CHM are statutul de substanță psihotropă, fiind specificată în Lista nr.2 a Tabelului I din acest act normativ. Totuși, potrivit Hotărârii Guvernului nr.79/2006, substanța AB-PINACA-CHM are statutul de substanță stupefiantă. În același context, într-o speță se consemnează: „[C]onform rapoartelor de expertiză nr.34/12/1-R-4657 din 24.08.2017 și nr.34/12/1-R-4876 din 12.09.2017, [...] cannabinoidul sintetic MDMB(N)-2201 (C₂₀H₂₈FN₃O₃) [...] constituie un analog al substanței stupefiante – cannabinoidul sintetic AB-PINACA-CHM [...]” [63]. Într-o altă speță, este exprimată o idee similară: „[C]onform scrisorii Instituției Medico-Sanitare Publice „Dispensarul Republican de Narcologie” nr.01-12/632 din 18.04.2017, substanța MDMB(N)-2201 reprezintă analog al substanței stupefiante AB-PINACA-CHM [...]” [22]. Luând în considerare astfel de discrepanțe ce caracterizează actele normative în materie, pot oare persoanele vizate de alin.(6) art.134¹ CP RM să înțeleagă dacă substanța AB-PINACA-CHM are statutul de substanță stupefiantă sau de substanță psihotropă?

În context, apelând la conceptul *mutatis mutandis*, prezentăm opinia Curții Constituționale a Republicii Moldova, expusă în pct.74 al Hotărârii Curții Constituționale nr.21/2016: „[...] Curtea subliniază că din dispozițiile complinoare ale legilor nepenale trebuie să se identifice cu claritate și precizie care activități de întreprinzător sunt interzise și pot genera răspunderea penală în temeiul art.241 din Codul penal” [64]. Corespund oare acestui deziderat Scrisoarea nr.4976/2017 și Scrisoarea nr.01-12/632/2017? Or, în pct.53 al Hotărârii Curții Constituționale nr.26/2016 se relevă: „[...] [T]extul legislativ trebuie să corespundă principiului unității materiei legislative sau corelației între textele regulatorii, pentru ca persoanele să-și poată adapta comportamentul la reglementările existente ce exclud interpretările contradictorii sau concurența dintre normele de drept aplicabile. Astfel, legea trebuie să reglementeze în mod unitar, să asigure o legătură logico-juridică între dispozițiile pe care le conține, iar în cazul unor instituții juridice cu o structură complexă să prevadă elementele ce disting particularitățile lor” [31].

Având în vedere confuziile, carențele și inadvertențele ce caracterizează Scrisoarea nr.4976/2017, pe care le-am reliefat mai sus, ne întrebăm: consideră oare Curtea Constituțională în continuare că autoritățile statului sunt mai bine plasate pentru a aprecia, în baza unor criterii obiective, dacă este posibilă specificarea analogilor într-o listă exhaustivă?

În loc de încheiere: lui Henry Kissinger, fost secretar de stat al Statelor Unite, îi aparțin cuvintele: „Illegal o putem face imediat. Constituțional va dura puțin mai mult...” [65]. Înțelegem preocuparea autorităților naționale pentru prevenirea și combaterea traficului de noi substanțe psihoactive. Însă, nu putem accepta eludarea legiferată a principiului de preeminență a dreptului. Cadrul normativ național în vigoare nu asigură nicio claritate în privința statutului analogilor. Aceasta pentru că, de fapt, analogii nu sunt supuși niciunui regim juridic. În afară de prevederile cu caracter declarativ și ambiguu din alin.(6) art.134¹ CP RM, nu există nicio reglementare care ar statua criteriile după care un produs poate fi recunoscut drept analog. În consecință, procesul de prevenire și combatere a traficului de noi substanțe psihoactive trebuie adus în albia legalității. În caz contrar, valorile supreme menționate în alin.(3) art.1 al Constituției vor fi doar inscripții poleite cu aur montate pe frontispiciul democrației autohtone.

Concluzii

Argumentele reproduse în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018 vin în contradicție cu argumentele instanței de contencios constituțional invocate în Adresa către Parlamentul Republicii Moldova, inclusă în Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015. Astfel, în Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2015, instanța de contencios constituțional stabilește: „[N]ormele din Codul penal care fac referire la „analogul substanțelor narcotice sau psihotrope” sunt lipsite de conținut și fără efect juridic, fapt care, în contextul celor menționate, determină excluderea lor din legea penală”. La nici trei ani de la adoptarea acestei hotărâri, în Decizia Curții Constituționale nr.43/2018, instanța de contencios constituțional menționează: „Având în vedere că piața analogilor substanțelor stupefiante sau psihotrope se află într-o evoluție continuă, Curtea consideră că autoritățile statului sunt mai bine plasate pentru a aprecia, în baza unor criterii obiective, dacă este posibilă stabilirea acestora într-o listă exhaustivă”.

Lipsa unor reglementări legale precise, care să determine cu exactitate conținutul noțiunii „analog al substanței stupefiante sau psihotrope” (definite în alin.(6) art.134¹ CP RM), deschide posibilitatea unor abuzuri în activitatea de aplicare a răspunderii pentru faptele incriminate la art.217 și 217¹ CP RM. Definiția din alin.(6) art.134¹ CP RM nu este clară, previzibilă și lipsită de echivoc. Destinatarii legii penale nu pot avea o reprezentare clară asupra art. 217 și 217¹ CP RM (în partea ce se referă la analogi), astfel încât să-și adapteze conduita și să prevadă consecințele ce decurg din nerespectarea acestor norme. Maniera ambiguă de redactare, precum și utilizarea unor sintagme neclare, sunt neconforme cu dispoziția de la alin.(2) art.23 din Constituție. În alin.(6) art.134¹ CP RM nu sunt stabiliți indicatorii ce caracterizează similaritatea unui analog cu o substanță stupefiantă sau cu o substanță psihotropă. În aceste condiții, expertul este cel care conferă conținut conceptului de similaritate utilizat în alin.(6) art.134¹ CP RM. În alți termeni, expertul este cel care stabilește limitele de aplicare a acestei norme penale. Însă, calificarea oficială de către un expert a unei infracțiuni reprezintă nu altceva decât depășirea atribuțiilor de serviciu, intrând sub incidența art.328 CP RM sau a art.313 din Codul contravențional. În același context, fapta ordonatorilor expertizei judiciare urmează a fi catalogată drept instigare la depășirea atribuțiilor de serviciu. În concluzie, stabilirea de către expert a cantității de analogi reprezintă un act de ilegalitate.

Referințe:

1. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.43 din 14.05.2018 de inadmisibilitate a Sesizării nr.54g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 134¹, 217 și 217¹ din Codul penal (analog al substanței stupefiante sau psihotrope) (Sesizarea nr.54g/2018-05-14). [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=463&l=ro
2. Sesizarea nr.54g din 14.05.2018 privind excepția de neconstituționalitate a art.134¹ alin.(6), 217 și 217¹ din Codul penal. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=sesizari&docid=801
3. Hotărârea Guvernului nr.1088 din 05.10.2004 cu privire la aprobarea tabelelor și listelor substanțelor stupefiante, psihotrope și precursorilor acestora, supuse controlului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr.186-188.
4. Hotărârea Guvernului nr.79 din 23.01.2006 privind aprobarea Listei substanțelor stupefiante, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr.16-19.
5. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.25 din 13.10.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Hotărârii Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006 privind aprobarea Listei substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora (Sesizarea nr.30a/2015). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.13-19.
6. Legea nr.193 din 28.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.315-328.
7. BRÎNZA, S., STATI, V. Cu privire la posibila neconstituționalitate a unor amendamente recente operate în Codul penal și în Codul contravențional (Partea I). În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr.1, p.2-12. ISSN 1811-0770
8. Proiectul de Lege cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative (Legea cu privire la circulația substanțelor narcotice și psihotrope și a precursorilor – art.1, 2, 7 ș.a.; Codul penal – art.134¹ ș.a.). [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/2977/language/ro-RO/Default.aspx
9. Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Legii nr.382-XIV din 06.05.1999 cu privire la circulația substanțelor narcotice și psihotrope și a precursorilor (art.1, 2, 7 ș.a.). [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3124/language/ro-RO/Default.aspx

10. VOICU, M. Preeminența dreptului într-o societate democratică. Raportul dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul național al statelor membre. România – 10 ani de la aderarea la UE. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: <http://bit.do/emRvd>
11. BVerfGE 32, 346 (Strafbestimmungen in Gemeindefestsetzungen / Sancțiuni penale în statutele municipalităților). În: *Selecții de decizii ale Curții Constituționale Federale a Germaniei*. București: C.H. Beck, 2013, p.653. 695 p. ISBN 978-606-18-0236-4
12. Decizia Curții Constituționale a României nr.405 din 15.06.2016 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.246 din Codul penal din 1969, ale art.297 alin.(1) din Codul penal și ale art.132 din Legea nr.78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție. În: *Monitorul Oficial al României*, 2016, nr.517.
13. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit.b) din Codul penal, a articolelor 7 alin.(7), 39 pct.5), 313 alin.(6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit.d) și 16 lit.c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (Sesizarea nr.37g/2016). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.355-359.
14. Case of *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v. Ukraine*. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/?i=001-104685>
15. Legea privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale, nr.317 din 18.07.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.208-210.
16. Hotărârea Guvernului nr.1433 din 07.11.2002 cu privire la aprobarea Regulamentului instituției narcologice a Ministerului Sănătății și Regulamentului Centrului de dezintoxicare medicală din cadrul instituțiilor medicale (spital județean, municipal) subordonate Ministerului Sănătății. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.154.
17. Scrisoarea Ministerului Finanțelor nr.12(10-13-02/1-664) din 11.03.1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.45.
18. Scrisoarea Ministerului Finanțelor nr.12(10-13-02/1-664) din 11.03.1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.45.
19. Scrisoarea Ministerului Finanțelor nr.10-6-08/130-686 din 15.03.1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.45.
20. Scrisoare informativ-normativă nr.05-757 din 07.04.2010 cu privire la determinarea valorii obiectivelor de construcții începând cu 1 mai 2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.51a.
21. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 22.05.2018. Dosarul nr.1-1578/2017. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
22. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 26.04.2018. Dosarul nr.1-9/2018. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
23. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Râșcani) din 19.04.2018. Dosarul nr.1-1679/2017. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
24. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 11.04.2018. Dosarul nr.1-1335/2017. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
25. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Central) din 13.04.2018. Dosarul nr.1-8/2018. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
26. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Central) din 02.04.2018. Dosarul nr.1-647/2017. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
27. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 27.03.2018. Dosarul nr.1-106/2018. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
28. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 03.04.2018. Dosarul nr.1-1250/2017. [Accesat: 25.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
29. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 04.06.2018. Dosarul nr.1-102/2018. [Accesat: 05.06.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
30. Cauza C-345/06 *Gottfried Heinrich*. [Accesat: 05.06.2018] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:62006CJ0345&rid=1>
31. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.5 din 06.03.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art.10 pct.4 și pct.5 din Legea nr.845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi (Sesizarea nr.10g/2018). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.113-120.
32. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.33 din 07.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 327 alin.(1) și 361 alin.(2) lit.d) din Codul penal (abuzul de putere sau abuzul de serviciu) (sesizările nr.80g/2017 și nr.129g/2017). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.27-32.
33. Закон Республики Беларусь № 408-3 от 13 июля 2012 г. «О наркотических средствах, психотропных веществах, их прекурсорах и аналогах». [Accesat: 05.06.2018] Disponibil: <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=H11200408&p1=1>

34. Уголовный кодекс Республики Беларусь. В: *Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь*, 1999, №24.
35. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.17 din 19.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală (liberarea provizorie sub control judiciar) (Sesizarea nr.33g/2016). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.232-244.
36. Уголовный кодекс Российской Федерации. В: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 1996, №25.
37. Федеральный закон Российской Федерации №3-ФЗ от 8 января 1998 г. «О наркотических средствах и психотропных веществах». [Accesat: 05.06.2018] Disponibil: <http://fzrf.su/zakon/o-narkoticheskikh-sredstvah-3-fz/st-1.php>
38. ВЯЗЕМСКАЯ, А.А. *Незаконный оборот наркотиков по уголовному законодательству Российской Федерации (ст.230-233 УК) и Нидерландов (сравнительно-правовое исследование)* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2015. 261 с.
39. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.12 din 14.05.2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 361 alin.(2) lit.c) din Codul penal (confeccionarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor de importanță deosebită false) (Sesizarea nr.25g/2018). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.176-180.
40. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.28 din 23.11.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 1 din Legea nr.54 din 21 februarie 2003 privind contracararea activității extremiste (utilizarea simbolurilor naziste) (Sesizarea nr.29a/2015). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.79-89.
41. Legea nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.7-17.
42. Legea privind actele legislative, nr.780 din 27.12.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.36-38.
43. Decizia Curții Constituționale a României nr.473 din 21.11.2013 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.659 alin.(3) din Codul de procedură civilă. În: *Monitorul Oficial al României*, 2014, nr.30.
44. *5F-ADB*. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: www.hebeikaiyou.com/Home/news/pro.asp?id=103
45. Список запрещенных к обороту наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров. [Accesat: 23.05.2018]. Disponibil: bkbopcis.ru/upload/informatsiya-o-natsionalnykh-spiskakh-narkoticheskikh-sredstv/kyrgyzskaya-nark.pdf
46. АГАЯН, В.А. Регулирование незаконного оборота синтетических наркотиков. [Accesat: 05.06.2018] Disponibil: <https://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=11875>
47. ШЕСТАКОВА, С.В., БРЯНЦЕВА, Н.В. Проблемы законодательства, регулирующего создание и распространение производных наркотических средств и психотропных веществ. В: *Успехи в химии и химической технологии*, 2014, Том 28, №7, с.50-52. ISSN 1506-2017
48. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.38 din 14.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr.245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat, Legea nr.320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului și din Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1176 din 22 decembrie 2010 (refuzul de a acorda dreptul de acces la secretul de stat) (Sesizarea nr.98g/2017). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.77-78.
49. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.23 din 25.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr.151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (acțiunea în regres) (sesizările nr.25g/2016 și nr.57g/2016). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.361-367.
50. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr.1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru (Sesizarea nr.59a/2015). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.20-24.
51. ПОКРОВСКИЙ, И.А. *Основные проблемы гражданского права*. Москва: Статут, 2013. 351 с. ISBN: 978-5-8354-0934-1
52. ЛОПАШЕНКО, Н.А. *Уголовная политика*. Москва: Волтерс Клувер, 2009. 586 с. ISBN 978-5-466-00377-2
53. СОБОЛЕВА, А.К. О некоторых лингвистических и экстралингвистических проблемах конкретизации законодательства. В: *Конкретизация законодательства как технико-юридический прием нормотворческой, интерпретационной, правоприменительной практики: Материалы Международного симпозиума (Геленджик, 27-28 сентября 2007 года)* / Под ред. В.М. Баранова. Нижний Новгород: Нижегородская академия МВД России, 2008, с.374-393.
54. BVerfG. BVerfGE 14, 174. Urteil vom 3. Juli 1962 *apud* АЛАТОРЦЕВ, А.Ю. *Проблема определенности уголовного закона в решениях Конституционного Суда России и Федерального конституционного суда Германии* [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: <http://bit.do/emGn2>
55. BVerfG. 1 BvR 1215/07. Urteil vom 24. April 2013 *apud* АЛАТОРЦЕВ, А.Ю. *Проблема определенности уголовного закона в решениях Конституционного Суда России и Федерального конституционного суда Германии* [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: <http://bit.do/emGn2>
56. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.22 din 27.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 328 alin.(1) din Codul penal (excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu) (sesizările nr.113g/2016 și nr.8g/2017). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.352-355.

57. ЛЮБАВИНА, М.А. *Квалификация преступлений, предусмотренных ст.228 и 228.1 УК РФ*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2016. 176 с.
58. Case of *Dmitriyevskiy v. Russia*. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177214>
59. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.36 din 19.04.2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr.173g/2017 și nr.37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției). [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=449&l=ro
60. Постановление Правительства Российской Федерации от № 882 от 30 октября 2010 г. «О внесении изменений в некоторые акты Правительства Российской Федерации по вопросам, связанным с оборотом наркотических средств и психотропных веществ». В: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 2010, №45.
61. Постановление Правительства Российской Федерации от № 681 от 30 июня 1998 г. «Об утверждении перечня наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, подлежащих контролю в Российской Федерации». В: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 1998, №27.
62. О наркотических средствах и психотропных веществах. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: <https://ceur.ru/library/articles/narkotiki/item133566/>
63. Sentința Judecătoriei Chișinău (sediul Ciocana) din 23.01.2018. Dosarul nr.1-505/2017. [Accesat: 23.05.2018] Disponibil: <https://jc.instante.justice.md>
64. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit.b) din Codul penal, a articolelor 7 alin.(7), 39 pct.5), 313 alin.(6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit.d) și 16 lit.c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (Sesizarea nr.37g/2016). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.355-359.
65. *Citate de Henry Kissinger*. [Accesat: 07.06.2018] Disponibil: autori.citatepedia.ro/de.php?p=2&a=Henry+Kissinger

Date despre autor:

Vitalie STATI, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: stativitalie71@gmail.com

Prezentat la 09.06.2018

CZU: 343.541

PRACTICA APLICĂRII RĂSPUNDERII PENTRU VIOLUL SĂVÂRȘIT DE DOUĂ SAU MAI MULTE PERSOANE: CONTROVERSE ȘI SOLUȚII

Sergiu BRÎNZA

Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul studiu are drept scop analiza cazurilor de aplicare neuniformă a dispoziției de la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, precum și a cazurilor de admitere de către practicieni a erorilor în procesul de aplicare a acestei dispoziții. În rezultatul analizei sunt propuse soluții pentru problemele reliefate. Se stabilește că violul reprezintă o infracțiune complexă. De aceea, în cazul violului este posibil coautoratul succesiv. Se demonstrează că, în contextul aceleiași infracțiuni, aceeași persoană nu poate cumula calitatea de complice și cea de (co)autor. Ne fiind specificată în dispoziția art.171 CP RM, crearea stării de imposibilitate a victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința nu poate echivala cu executarea unei părți a laturii obiective a infracțiunii de viol. Urmează a fi considerată complice la infracțiunea prevăzută la art.171 CP RM acea persoană care contribuie în prealabil la comiterea raportului sexual de către altcineva, creând starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința. Dacă între făptuitori a existat o înțelegere prealabilă, iar raportul sexual îl săvârșesc pe rând, atunci se aplică lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, indiferent dacă în momentul săvârșirii infracțiunii la locul de săvârșire a raportului sexual era prezent un singur făptuitor sau toți cei între care a fost stabilită înțelegerea prealabilă. Pentru ca această soluție de calificare să fie valabilă, constrângerea fizică sau psihică trebuie să fie exercitată – nemijlocit înainte de începerea raportului sexual sau în paralel cu raportul sexual – de către unul dintre făptuitori sau de către toți făptuitorii. Mai mult, fiecare dintre cei care comit raportul sexual trebuie să-și dea seama că raportul în cauză a devenit posibil tocmai datorită respectivei constrângeri. Se ajunge la concluzia că reținerea la calificare atât a lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, cât și a art.208 CP RM, nu vine în contradicție cu principiul neadmiterii sancționării duble a aceleiași fapte. Aceasta întrucât săvârșirea violului de către două sau mai multe persoane (printre acestea numărându-se minorul influențat) este o altă faptă decât influențarea asupra victimei ca aceasta să comită violul.

Cuvinte-cheie: viol, două sau mai multe persoane, participative, coautor, complice, exces de autor, concurs de infracțiuni.

THE PRACTICE OF APPLICATION OF PENAL LIABILITY FOR THE OFFENCE OF RAPE COMMITTED BY TWO OR MORE PEOPLE: CONTROVERSIES AND SOLUTIONS

This study aims to analyze the various application of the provision set forth at lett.c) par.(2) art.171 PC RM and the errors admitted by practitioners that occur within the application of this provision. As a result of the conducted analysis, there are proposed solutions to these issues. It is established that rape is a complex offence. Therefore, in the case of rape, it is established that sequential co-authorship is possible. It is demonstrated that, in the context of the same offence, the same person cannot cumulate the qualities of accomplice and (co-) author both together. Not being specified in the provision of art.171 PC RM, the act of generating the victim's inability to defend him/herself or to indicate his/her will cannot form a part of the objective side of the offence of rape. An accomplice to the offence set forth at art.171 PC RM is to be considered that person, who contributed initially to the performance of sexual intercourse by someone else, generating the victim's inability to defend him/herself or to indicate his/her will. If there was a prior agreement between the perpetrators and the sexual intercourse is performed in turns, it is established that lett.c) par.(2) art.171 PC RM is applicable, regardless of whether at the place sexual intercourse happened, at the time the offence was committed, there was present only one of the perpetrators or all of whom participated in the prior agreement. In order for this qualification solution to be valid, the physical or psychological coercion must be performed – prior to the sexual intercourse or in parallel with the sexual intercourse – by one of the perpetrators or by all the perpetrators. Moreover, each of those who performed the sexual intercourse must realize that it was only possible because of the applied coercion. It is concluded that the abstention from the qualification under lett.c) par.(2) art.171 PC RM and art.208 PC RM does not contradict the impossibility of double sanctioning for the same act. This is because a rape committed by two or more people (among them the coerced minor) is a different act than that of influencing the victim to commit rape.

Keywords: rape, two or more people, participation, co-authorship, accomplice, excessive authorship, competition of offences.

Introducere

Din interpretarea sistemică a dispoziției de la alin.(3) art.16 CP RM și a sancțiunii de la alin.(1) art.171 CP RM deducem că violul în formă neagravată constituie o infracțiune mai puțin gravă. În prezența agravan-

telor specificate la alin.(2) art.171 CP RM, gradul de pericol social al violului sporește până la cel al unei infracțiuni grave. Printre astfel de agravante se numără cea consemnată la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În cazul infracțiunii prevăzute la această normă – violul săvârșit de două sau mai multe persoane – pericolozitatea socială sporită a violului este condiționată de însăși pluralitatea făptuitorilor, care dă acestora o mai mare forță de acțiune, le creează mai mari posibilități de a săvârși și a ascunde infracțiunea, totodată îi face să acționeze cu mai multă siguranță și îndrăzneală.

Aplicarea neuniformă a dispoziției de la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, precum și admiterea de către practicieni a erorilor în procesul de aplicare a dispoziției în cauză, ne determină să reflectăm asupra acestora și să propunem soluții pentru astfel de probleme.

Rezultate și discuții

Din dispoziția art.171 CP RM reiese că latura obiectivă a infracțiunii de viol constă în fapta prejudiciabilă alcătuită din: 1) acțiunea principală: raportul sexual; 2) acțiunea adiacentă care cunoaște următoarele trei modalități normative cu caracter alternativ: a) constrângerea fizică; b) constrângerea psihică; c) profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința.

Din interpretarea literală a sintagmei „raport sexual” utilizate în art.171 CP RM rezultă că victima infracțiunii de viol trebuie să aibă o altă apartenență sexuală decât autorul acestei infracțiuni. În cazul violului săvârșit de două sau mai multe persoane, victima trebuie să aibă o altă apartenență sexuală decât persoana care realizează raportul sexual. În raport cu persoana care realizează constrângerea fizică sau psihică, apartenența sexuală poate fi aceeași. Coautor al violului săvârșit de două sau mai multe persoane asupra unei persoane de sex feminin poate fi și o persoană de sex feminin.

Sub acest aspect, considerăm incorectă soluția de calificare stabilită în următoarea speță: *C. și O. au fost condamnate în baza alin.(5) art.42 și lit.b) și c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 24.08.2014, aproximativ la ora 02.00, acestea se aflau în casa lui R. din satul V., raionul Soroca. Urmărind determinarea minorei G. să întrețină un raport sexual cu R., C. și O. au constrâns victima fizic și psihic. Astfel, R. a putut întreține un raport sexual cu G.* [1] În rezultatul interpretării sistemice a alin.(2) art.42 și a art.44 CP RM, se profilează următoarea concluzie: coautoratul presupune că latura obiectivă a infracțiunii este executată – simultan sau nesimultan – de către toți coautorii. Astfel, coautoratul poate fi de două tipuri: 1) coautoratul paralel; 2) coautoratul succesiv. În primul caz, toți coautorii realizează simultan latura obiectivă a infracțiunii. În cel de-al doilea caz (care se atestă, de exemplu, în ipoteza infracțiunilor complexe), latura obiectivă a infracțiunii este divizată de către coautori în câteva etape. Fiecare din aceste etape este îndeplinită de către un alt coautor. În acest fel, săvârșirea comună a infracțiunii de către doi sau mai mulți coautori se exprimă în aceea că fiecare din aceștia săvârșește – în volum deplin sau parțial – acțiunea (inacțiunea) sau sistemul de acțiuni (inacțiuni) caracteristic pentru o formă sau alta a infracțiunii.

Fiind alcătuit din acțiunea principală și acțiunea adiacentă, violul reprezintă o infracțiune complexă. Astfel, în cazul violului este posibil coautoratul succesiv. În speța reprodușă mai sus atestăm un exemplu de viol săvârșit în coautorat succesiv. Or, la prima etapă de executare a laturii obiective a violului, C. și O. au exercitat asupra victimei constrângerea fizică și psihică. La cea de-a doua etapă, R. a săvârșit raportul sexual, adică a executat cealaltă parte a laturii obiective a violului. În aceste condiții, nu este corect a califica drept complicitate la viol cele comise de C. și O. Executarea unei părți a laturii obiective a infracțiunii nu poate constitui complicitate. Soluția de calificare, reținută în privința lui C. și O., este cu atât mai alogică dacă luăm în calcul faptul că acestea au fost condamnate pentru complicitatea la violul săvârșit de două sau mai multe persoane. Or, cu excepția victimei, în speță sunt specificate trei persoane – C., O., și R. Dacă C. și O. sunt complici, apare întrebarea: care alte două sau mai multe persoane au fost ajutate de către C. și O.? Sau poate autorii soluției de calificare din speța reprodușă mai sus au avut în vedere că C. și O. au acordat ajutor sieși?

După ce am recurs la acest *argumentum ad absurdum*, consemnăm că, în realitate, C. și O. au comis infracțiunea prevăzută la lit.b) și c) alin.(2) art.171 CP RM. Deci, ca și R., acestea ar fi trebuit să răspundă în calitate de coautori la violul săvârșit de două sau mai multe persoane, cu bună știință asupra unui minor.

În altă ordine de idei, așa cum am afirmat anterior, profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința constituie una dintre modalitățile normative ale acțiunii adiacente din cadrul violului. Când privește crearea stării de imposibilitate a victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința, aceasta nu este specificată în dispoziția art.171 CP RM. Deci, crearea stării în cauză nu poate echivala cu executarea unei părți a laturii obiective a infracțiunii de viol.

În consecință, trebuie considerat complice la infracțiunea prevăzută la art.171 CP RM acea persoană care contribuie în prealabil la comiterea raportului sexual de către altcineva, creând starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința. Deși nu profită ulterior de această stare, prin faptul că a contribuit în prealabil la comiterea raportului sexual, complicele îl ajută pe autor să comită violul. În alte cazuri, chiar autorul violului poate fi cel care creează starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, pentru a săvârși ulterior infracțiunea prevăzută la art.171 CP RM. La etapa creării stării în cauză, cele săvârșite de autor reprezintă pregătirea de infracțiunea de viol. Bineînțeles, în cazul în care infracțiunea își va produce efectul, pregătirea de infracțiunea de viol va fi absorbită de infracțiunea de viol consumată.

În ipoteza infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, este posibil ca doar unul dintre coautori să creeze starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința. La o astfel de situație se referă următoarea speță: *S.V. și Ț.S. au fost condamnați conform lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 26.10.2008, aproximativ la ora 00.00, aceștia se aflau într-un bar din satul Malinovscoe, raionul Râșcani. În aceste condiții, S.V. i-a dat lui C.T. un pahar cu suc. În prealabil, S.V. a dizolvat în acel suc o substanță al cărei consum i-a redus victimei capacitatea de orientare. În acest mod, victima a fost adusă în stare de neputință. La scurt timp după aceasta, făptuitorii au adus victima în casa lui A.C., care locuia în același sat și care la acel moment lipsea de-acasă. În respectivele împrejurări, profitând de imposibilitatea victimei de a se apăra și de a-și exprima voința, S.V. și Ț.S. au întreținut cu C.T. raporturi sexuale [2].*

În această speță, unul dintre făptuitori – S.V. – a creat starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința. După care, făptuitorul în cauză, împreună cu altul – Ț.S., au profitat de această stare a victimei, săvârșind cu ea raporturi sexuale. Ca și Ț.S., S.V. trebuie considerat coautor al infracțiunii de viol. Or, S.V. nu doar a făcut posibilă săvârșirea infracțiunii de către Ț.S. Creând starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, S.V. a pregătit infracțiunea pe care a săvârșit-o ulterior împreună cu Ț.S. Drept urmare, la etapa aducerii victimei C.T. în starea de imposibilitate de a se apăra sau de a-și exprima voința, S.V. nu se afla în rolul de complice în raport cu Ț.S. Aceasta întrucât S.V. pregătea infracțiunea comună pe care urma să o comită împreună cu Ț.S. Așa cum am concluzionat mai sus, este de neconceput să fii complice la infracțiunea pe care o săvârșești. Nu este posibil ca, în contextul aceleiași infracțiuni, aceeași persoană să cumuleze calitatea de complice și cea de (co)autor.

Ultima dintre spețele reproduse mai sus nu se referă la ipoteza consemnată la lit.b) alin.(2) art.45 CP RM: „Latura obiectivă a infracțiunii cu participare complexă poate fi realizată: [...] de doi sau mai mulți autori”. Această ipoteză presupune că, în afară de doi sau mai mulți autori, este prezent, de exemplu, un complice. Nu se referă direct la această speță nici opinia exprimată de I.Ionescu: „În cazul în care un participant la săvârșirea infracțiunii are mai multe calități – atât de autor, cât și de instigator sau de complice la acțiunea sau inacțiunea altor participanți – nu i se vor atribui, cumulativ, toate aceste forme ale participăției, ci va opera absorbția în forma principală, independentă, a formei dependente, inferioare de participăție: calitatea de autor va absorbi pe cea de instigator sau de complice la fapta celorlalți participanți” [3, p.412]. După cum se poate vedea, această opinie vizează nemijlocit ipoteza care este consemnată la lit.a) alin.(2) art.45 CP RM. Această ipoteză presupune că, în afară de unicul autor al infracțiunii, este prezent, de exemplu, un complice.

Se va schimba oare abordarea, dacă acțiunea adiacentă din cadrul violului se va exprima nu în profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, dar în constrângerea fizică ori psihică?

Este posibil ca constrângerea fizică sau psihică să fie aplicată la o etapă mai timpurie a activității infracționale. Se are în vedere crearea intenționată de condiții pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.171 CP RM, nu nemijlocit înainte de realizarea raportului sexual. Dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiunea nu-și va produce efectul, atunci fapta îi va fi calificată conform art.26 și 171 CP RM. Dacă acest făptuitor cunoștea că pregătește infracțiunea care va fi săvârșită de două sau mai multe persoane, atunci calificarea acțiunilor lui trebuie făcută conform art.26 și lit.c) alin.(2) art.171 CP RM.

Doar în aparență această soluție s-ar impune în următoarea speță: *L.A. a fost achitat de învinuirea de săvârșirea infracțiunilor prevăzute la lit.e) alin.(2) art.164, la alin.(5) art.42, art.27 și la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 03.05.2010, aproximativ la ora 02.30, C.S., M.G. și L.A. se aflau în satul Feștețița, raionul Ștefan Vodă. În aceste condiții, forțând ușa de la intrare, C.S., M.G. și L.A. au pătruns în casa lui D.N. Împreună cu acesta, în casa respectivă locuia concubina G.S. După ce toți cei trei făptuitori l-au bătut pe D.N., doi dintre aceștia – M.G. și L.A. – l-au imobilizat. Îndată după ce C.S. a găsit-o pe G.S., acesta, împreună cu L.A., au luat victima de mâini și au adus-o contrar voinței la un pârau de la marginea satului Feștețița.*

(În ședința de judecată victima „a declarat că a plecat cu inculpații fără a fi dusă cu forța, ca să nu fie bătut concubinul ei” (sublinierea ne aparține – n.a.)). Ajunși la pârâu, C.S. și M.G. au amenințat-o pe G.S. cu violența și au întreținut cu ea raporturi sexuale. Instanța de judecată a considerat necesară achitarea lui L.A. din cauza lipsei în acțiunile acestuia a elementelor infracțiunii. Or, atât la urmărirea penală, cât și în ședința de judecată, L.A. a declarat că n-a întreținut și nici n-a încercat să întrețină cu victima raport sexual. Acest fapt l-au confirmat inculpații C.S. și M.G. Și victima a declarat în cadrul urmăririi penale că ea n-a întreținut raporturi sexuale cu L.A. Aceeași declarație victima a făcut-o în timpul confruntării dintre ea și L.A. Totodată, în ședința de judecată victima a declarat că a avut un raport sexual cu L.A. Însă, declarațiile ei nu erau clare [4].

Să pornim de la premisa că L.A. nu a săvârșit raportul sexual. Constituie oare aceasta un temei de a-l achita?

L.A. a pătruns ilegal în domiciliul lui D.N. și G.S. (precizăm că infracțiunea prevăzută la art.179 CP RM nici măcar nu figurează în învinuirea adusă lui L.A.), a aplicat violența asupra lui D.N. și a răpit-o pe G.S. Argumentul „a declarat că a plecat cu inculpații fără a fi dusă cu forța, ca să nu fie bătut concubinul ei” nu poate fi acceptat. G.S. a fost nevoită să plece cu făptuitorii, deoarece se temea pentru siguranța lui D.N., care fusese supus violenței înainte de aceasta. Despre care consimțământ valabil al victimei putem vorbi într-un asemenea caz? Dar nu asupra violenței din cadrul răpirii lui G.S. dorim să ne axăm acum.

Lui L.A. i-a mai fost imputată complicitatea la tentativa de viol săvârșit de două sau mai multe persoane. Totuși, din speță aflăm că C.S. și M.G. au amenințat-o pe G.S. cu violența și au întreținut cu ea raporturi sexuale. Deci, violul, săvârșit de C.S. și M.G., s-a consumat. În aceste condiții, deja nu este clar cum a putut să-i fie imputată lui L.A. complicitatea la tentativa de viol săvârșit de două sau mai multe persoane.

Reieșind din aceasta, ar fi oare corect să afirmăm că L.A. a avut rolul de complice la violul consumat săvârșit de C.S. și M.G.?

Înainte de a răspunde la această întrebare, considerăm că cele comise de L.A. nu se deosebesc esențial de fapta pe care a săvârșit-o B.I. în următoarea speță: *B.I. a fost condamnat în conformitate cu alin.(5) art.42 și lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 11.08.2010, aproximativ la ora 01.00, acesta, împreună cu M.M., se aflau în satul Șolcani, raionul Soroca. În aceste împrejurări, cei doi făptuitori au pătruns în casa lui S.M. După ce au trezit victima, B.I. i-a imobilizat mâinile și i-a astupat gura, pentru ca S.M. să nu poată striga după ajutor. În același timp, M.M. a întreținut cu victima un raport sexual [5].*

Bineînțeles, B.I., care a constrâns fizic victima S.M., nu poate fi complice la viol. Executând o parte a laturii obiective a violului, B.I. a obținut calitatea de coautor la infracțiunea de viol. Deci, B.I. ar fi trebuit să răspundă în baza lit.c) alin.(2) art.171 CP RM.

Cineva ar putea obiecta că fapta lui L.A. nu poate fi comparată cu fapta lui B.I. Or, B.I. a exercitat o constrângere fizică asupra victimei. Atunci ce a săvârșit L.A. în timpul în care C.S. și M.G. o amenințau pe G.S. cu violența și întrețineau cu ea raporturi sexuale? Din motive rămase obscure, instanța de judecată a evitat să răspundă tranșant la această întrebare extrem de importantă. Cu toate acestea, instanța de judecată a stabilit: „Inculpații C.S. și M.G. au pătruns noaptea în domiciliul unde locuia partea vătămată și l-au bătut pe concubinul ei. Partea vătămată a declarat că ea s-a dus cu inculpații ca să nu fie bătut concubinul ei. În locul unde se aflau ei era întuneric și partea vătămată se temea de inculpați”. Așadar, în momentul săvârșirii infracțiunii, G.S. se temea nu doar pentru siguranța lui D.N., dar și pentru propria siguranță. L.A. se afla în imediata apropiere de locul în care era săvârșit raportul sexual, iar G.S. cunoștea aceasta. Cu alte cuvinte, G.S. conștientiza că: 1) dacă va opune rezistență, violenței va fi supusă atât ea, cât și D.N.; 2) violența va fi aplicată nu doar de către C.S. și M.G., ci și de către L.A. (Or, cu puțin timp înainte de a fi comis violul, L.A. deja și-a manifestat agresivitatea atât în privința lui D.N., cât și a lui G.S. Deci, luând în considerare acest precedent, G.S. avea motive să se teamă în timpul comiterii raporturilor sexuale nu doar de C.S. și M.G., dar și de L.A.) Rezultă că L.A. a exercitat constrângerea asupra lui G.S. pentru ca C.S. și M.G. să poată săvârși raportul sexual.

Singura nuanță (care, de altfel, este nesemnificativă) ce deosebește constrângerea exercitată de C.S. și M.G. de constrângerea exercitată de L.A. constă în următoarele: C.S. și M.G. au exercitat constrângerea atât nemijlocit înainte de comiterea raportului sexual, cât și în paralel cu raportul sexual; L.A. a exercitat constrângerea doar nemijlocit înainte de comiterea raportului sexual. Indiferent de această nuanță, fapta lui L.A. trebuia calificată conform lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. Această normă este aplicabilă chiar dacă L.A. n-a întreținut și nici n-a încercat să întrețină cu victima raport sexual. L.A. a exercitat constrângerea asupra victimei pentru ca C.S. și M.G. să poată săvârși raportul sexual. (În acest plan, putem asemăna fapta lui L.A. cu fapta lui C. și O. din prima speță reprodușă mai sus). Iar aceasta este suficient pentru a-i imputa lui L.A. infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM.

Dezvoltând ideea, considerăm corectă soluția de calificare în următoarea speță: *C.V. și X au fost condamnați în baza lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 20.09.2012, aproximativ la ora 23.00, aceștia se aflau în casa părinților lui X dintr-un sat din raionul Dondușeni. În acel timp, în casă se afla în vizită Y. După ce s-au înțeles să comită infracțiunea, C.V. și X au imobilizat-o pe Y, ținând-o de mâini și de picioare. După ce făptuitorii au dezbrăcat-o, C.V. a întreținut un raport sexual cu Y. Ulterior, X a încercat să întrețină un raport sexual cu Y. Însă, din cauze de natură fiziologică, acțiunea lui X nu și-a produs efectul [6].* În această speță, X nu a reușit să comită acțiunea principală din cadrul violului. Totuși, nemijlocit înainte de comiterea raportului sexual de către C.V. și nemijlocit înainte de încercarea de a comite raportul sexual întreprinsă de el însuși, X a reușit să săvârșească acțiunea adiacentă din cadrul violului. Iar aceasta este suficient pentru a-i imputa infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM.

În mod regretabil, aceste aspecte nu au fost luate în considerare în următoarea speță: *M.I. a fost condamnat conform lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. La rândul său, R.A. a fost condamnat în baza art.27 și lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, aflându-se în or. Sângera, mun. Chișinău, împreună cu alte două persoane, M.I. și R.A. i-au aplicat lovituri lui V.S. și au imobilizat-o. În condițiile descrise, M.I. a întreținut cu V.S. un raport sexual. Cât privește R.A., acesta nu a reușit să săvârșească raportul sexual. Cauza s-a exprimat în aceea că victima s-a eliberat și a izbutit să fugă de la locul săvârșirii infracțiunii [7].* În această speță, prin calificarea faptei lui R.A. în baza art.27 și lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, s-a ignorat faptul că infracțiunea în cauză a fost săvârșită prin eforturile comune ale ambilor făptuitori. Este adevărat că raportul sexual a fost săvârșit de către unul dintre făptuitori – M.I. Însă, pentru a le imputa ambilor făptuitori infracțiunea consumată, era suficient ca celălalt făptuitor – R.A. – să execute doar o parte din latura obiectivă a violului. Ceea ce a și făcut R.A. atunci când i-a aplicat victimei V.S. lovituri și a imobilizat-o.

Din spețele exemplificate mai sus se poate vedea că infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM poate presupune realizarea raportului sexual pe rând de către cele două sau mai multe persoane. (Utilizăm cuvântul „poate”, întrucât nu se exclude realizarea simultană a raportului sexual de către cele două sau mai multe persoane.) În legătură cu aceasta, T.Toader afirmă: „Fapta constituie viol în forma agravată chiar și atunci când fiecare făptuitor s-a aflat, în timpul actului sexual, în încăperi diferite, dacă au acționat împreună pentru intimidarea victimei și înfrângerea voinței acesteia” [8, p.110]. Într-adevăr, dacă între făptuitori a existat o înțelegere prealabilă, iar raportul sexual îl săvârșesc pe rând, atunci trebuie aplicată circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane”, indiferent dacă în momentul săvârșirii infracțiunii la locul de săvârșire a raportului sexual era prezent un singur făptuitor sau toți cei între care a fost stabilită înțelegerea prealabilă. Or, prin acțiunile precedente ale unuia dintre făptuitori se contribuie la realizarea ulterioară de către un alt făptuitor a activității infracționale. Datorită acestui fapt, o parte a laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.171 CP RM – constrângerea fizică sau psihică – se realizează prin eforturile comune ale celor două sau mai multe persoane care săvârșesc infracțiunea.

Sub acest aspect, avem anumite obiecții față de soluția de calificare din următoarea speță: *S.V. a fost condamnat conform lit.b¹), c) alin.(2) art.171 CP RM. La rândul său, X a fost condamnat în baza alin.(5) art.42 și lit.b¹), c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 29.03.2015, aproximativ la ora 14.30, S.V. și X se aflau în incinta unei școli sportive din mun. Chișinău. În aceeași școală, în calitate de paznic, era angajată Y. Cunoscând cu certitudine că aceasta este însărcinată, S.V. și X au convins-o pe Y să vină în incinta școlii. După ce victima a venit, cei doi făptuitori au determinat-o să consume băuturi alcoolice. Din cauza consumului acestora lui Y i s-a făcut rău. Profitând de neputința acesteia de a opune rezistență, S.V. și X au adus-o în sauna școlii. Acolo, S.V. a întreținut cu victima un raport sexual. Ulterior, în saună a intrat X. Având pantalonii descheiați, acesta se pregătise să întrețină un raport sexual cu Y. La rugămintea victimei de a nu face aceasta, X a renunțat la intenția sa. Profitând de aceasta, Y a părăsit incinta școlii și a anunțat poliția cu privire la cele întâmplate [9].*

Mai precis, considerăm parțial corectă soluția de calificare a faptei lui X în baza alin.(5) art.42 și lit.b¹), c) alin.(2) art.171 CP RM. Fapta acestuia trebuia calificată conform alin.(5) art.42 și lit.b¹) alin.(2) art.171 CP RM. Or, înainte ca S.V. să comită raportul sexual, X, împreună cu S.V., a creat starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința. Așa cum am menționat anterior, crearea unei astfel de stări nu poate echivala cu executarea unei părți a laturii obiective a violului. Nici S.V., nici X nu au exercitat asupra victimei constrângere fizică sau psihică. Nu au făcut aceasta, deoarece nu au avut necesitate. Care ar fi fost sensul exercitării constrângerii fizice sau psihice asupra unei victime care nu putea opune rezistență? În afară de a

crea starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, S.V. a profitat de această stare, săvârșind raportul sexual. Deci, S.V. a executat în întregime latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la lit.b¹) alin.(2) art.171 CP RM. Cât despre X, acesta a renunțat benevol să continue activitatea infracțională. Deoarece nu a purces la executarea laturii obiective a violului, X nu poate avea calitatea de coautor al violului. Singurul autor al violului este S.V. În aceste condiții, nici lui X, nici lui S.V. nu-i poate fi imputată infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. X poate avea doar calitatea de complice la infracțiunea prevăzută la lit.b¹) alin.(2) art.171 CP RM. X nu poate avea calitatea de complice la infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. Aceasta deoarece, așa cum am mai spus-o, infracțiunea a fost săvârșită nu de două sau mai multe persoane, ci de o singură persoană – S.V. Cât îl privește pe X, acesta doar a contribuit prin complicitate anterioară la săvârșirea infracțiunii de către S.V. Astfel, se poate susține că, în momentul renunțării lui X la comiterea raportului sexual, pregătirea acestuia de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit.b¹) și c) alin.(2) art.171 CP RM s-a convertit în complicitatea la infracțiunea prevăzută la lit.b¹) alin.(2) art.171 CP RM. Dacă X n-ar fi renunțat la comiterea raportului sexual, atunci el ar fi trebuit să răspundă, ca și S.V., în baza lit.b¹) și c) alin.(2) art.171 CP RM.

Supra am menționat: dacă între făptuitori a existat o înțelegere prealabilă, iar raportul sexual îl săvârșesc pe rând, atunci trebuie aplicată circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane”, indiferent dacă în momentul săvârșirii infracțiunii la locul de săvârșire a raportului sexual era prezent un singur făptuitor sau toți cei între care a fost stabilită înțelegerea prealabilă. Accentuăm: pentru ca această soluție de calificare să fie valabilă, constrângerea fizică sau psihică trebuie să fie exercitată – nemijlocit înainte de începerea raportului sexual sau în paralel cu raportul sexual – de către unul dintre făptuitori sau de către toți făptuitorii. Mai mult, fiecare dintre cei care comit raportul sexual trebuie să-și dea seama că raportul în cauză a devenit posibil tocmai datorită respectivei constrângeri. Din această perspectivă, prezintă interes următoarea speță: *G.G. a fost achitat de învinuirea de săvârșire a infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 15.07.2008, aproximativ la ora 04.00, acesta se afla pe teritoriul unei stâne din satul Dezghingea, raionul Comrat. În aceste circumstanțe, la stână, pe o motocicletă cu ataș, au venit F.G., D.N. și C.T. Ulterior, într-un vagon de pe teritoriul stânei, F.G. a amenințat-o pe C.T. cu violența, după care a săvârșit cu aceasta un raport sexual. Cât privește G.G., victima a declarat că, deoarece era abătută, nu ține minte dacă acesta a întreținut cu ea un raport sexual* [10].

Să admitem că G.G. a întreținut cu victima un raport sexual. Ar fi oare aceasta un temei de a-l trage la răspundere conform lit.c) alin.(2) art.171 CP RM? În opinia noastră, G.G. ar putea răspunde în baza lit.c) alin.(2) art.171 CP RM numai dacă ar fi constrâns personal victima sau ar fi fost conștient de faptul că săvârșește raportul sexual datorită constrângerii exercitate de către F.G. sau, eventual, de către o altă persoană. În lipsa unor asemenea condiții, lui G.G. nu-i poate fi imputată infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM.

Mai multă certitudine cu privire la soluția de calificare comportă următoarea speță: *P.I. și X au fost condamnați în baza lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, de la 15.07.2015, aproximativ ora 22.00, până la 16.07.2015, aproximativ ora 02.00, cei doi făptuitori s-au aflat într-o gheretă de pe str. Ioana Radu, mun. Chișinău. În aceste împrejurări, X i-a imobilizat mâinile victimei Y și, amenințând-o cu violența, a dezbrăcat-o. După care, P.I. a întreținut cu Y un raport sexual. Ulterior, în incinta aceleiași gherete X a întreținut, prin constrângere fizică, un raport sexual cu Y* [11]. Observăm că P.I. a săvârșit raportul sexual datorită constrângerii exercitate în prealabil de către X. În aceste condiții este justificat a i se imputa lui P.I. infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. Aceasta deoarece P.I. a săvârșit raportul sexual cu o victimă constrânsă. Victima în cauză a fost constrânsă de către celălalt coautor – X. Mai mult, P.I. a cooperat cu X la săvârșirea aceleiași infracțiuni, iar P.I. a conștientizat aceasta.

În alt context, nu este exclus ca – în legătură cu aceeași constrângere fizică sau psihică a victimei ori cu aceeași profitare de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința – să fie comis atât raportul sexual, cât și homosexualitatea ori satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse. Care trebuie să fie soluția de calificare în cazul în care astfel de fapte sunt săvârșite de două sau mai multe persoane?

În încercarea de a răspunde la această întrebare, reproducem următoarea speță: *M.R. a fost acuzat de săvârșirea infracțiunilor prevăzute la lit.c) alin.(2) art.171 și la lit.c) alin.(2) art.172 CP RM. La rândul său, G.V. a fost acuzat de comiterea infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 02.07.2011, aproximativ la ora 22.30, aceștia se aflau în casa lui G.V. În acest timp, în vizită la G.V. se afla B.D. În aceste circumstanțe, M.R. și G.V. au aplicat violență asupra lui B.D., după care M.R. a întreținut un raport*

sexual cu ea. Ulterior, M.R. a săvârșit asupra victimei constrânse un act oralo-genital, timp în care G.V. întreține cu aceasta un raport sexual [12]. Așadar, unul dintre făptuitori, M.R., a comis atât raportul sexual, cât și satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse. Celălalt făptuitor, G.V., a săvârșit doar raportul sexual.

Considerăm că în ultima dintre spețele reproduse mai sus ambii făptuitori urmau să răspundă atât conform lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, cât și conform lit.c) alin.(2) art.172 CP RM. Nu este justificat a se imputa lui G.V. doar infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. Or, ambii făptuitori au exercitat în prealabil constrângere fizică asupra victimei. M.R. a exercitat constrângerea fizică atât pentru a săvârși personal raportul sexual și satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse, cât și pentru ca G.V. să comită raportul sexual. La rândul său, G.V. a exercitat constrângerea fizică atât pentru a săvârși personal raportul sexual, cât și pentru ca M.R. să comită raportul sexual și satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse. Astfel, putem observa că M.R. a săvârșit integral atât infracțiunea de viol, cât și infracțiunea de acțiuni violente cu caracter sexual, iar G.V. a săvârșit integral infracțiunea de viol și, parțial, infracțiunea de acțiuni violente cu caracter sexual (realizând doar acțiunea adiacentă din cadrul acestei din urmă infracțiuni). Totuși, luând în considerare caracterul complex al infracțiunilor prevăzute la art.171 și 172 CP RM, contează mai puțin dacă latura obiectivă a acestora a fost executată integral sau parțial. Întrucât au cooperat, M.R. și G.V. trebuie considerați coautori ai ambelor infracțiuni.

În cazul în care făptuitorii își coordonează deficient eforturile, devine posibil excesul de autor. Conform art.48 CP RM, „se consideră exces de autor săvârșirea de către autor a unor acțiuni infracționale care nu au fost cuprinse de intenția celorlalți participanți. Pentru excesul de autor, ceilalți participanți nu sunt pasibili de răspundere penală”. În alți termeni, excesul de autor reprezintă situația când unul dintre făptuitori a depășit limitele intenției infracționale unice pentru toți făptuitorii și a săvârșit infracțiunea în alți parametri decât cei conveniți în procesul încheierii înțelegerii prealabile.

La această ipoteză se referă următoarea speță: *L.Gh. a fost acuzat de săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.27, la lit.b) alin.(2) art.171 și la alin.(2) art.179 CP RM. La rândul său, E.I. a fost acuzat de comiterea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.179 CP RM. În fapt, la 29.11.2015, aproximativ la ora 19.00, aceștia se aflau în satul Călimănești, raionul Nisporeni. În lipsa unui acord exprimat de O.A., făptuitorii L.Gh. și E.I. au pătruns în curtea casei acesteia. Victima le-a cerut celor doi făptuitori să părăsească domiciliul ei. Drept răspuns, L.Gh. a bruscat-o, cauzându-i dureri fizice. În continuare, L.Gh. a intrat în casa victimei. În casă se afla minora O.M. Cunoscând că aceasta este minoră, L.Gh. i-a imobilizat mâinile și a încercat s-o dezbrace, pentru a întreține cu ea un raport sexual. În apărarea minorei O.M. a intervenit sora ei, O.E. Din această cauză, L.Gh. nu a reușit să săvârșească raportul sexual [13].* În această speță, săvârșirea de către L.Gh. a infracțiunii prevăzute la art.27 și la lit.b) alin.(2) art.171 CP RM reprezintă consecința unui exces calitativ de autor. Or, L.Gh. a comis această infracțiune depășind limitele intenției infracționale unice pentru el, iar E.I. – limitele convenite în procesul încheierii înțelegerii prealabile. Prin urmare, infracțiunea prevăzută la art.27 și la lit.b) alin.(2) art.171 CP RM nu a fost cuprinsă de intenția lui E.I. Deci, acesta nu este pasibil de răspundere pentru tentativa de viol săvârșit cu bună știință asupra unui minor.

În alt registru, printre cele două sau mai multe persoane, care săvârșesc violul, se pot număra minori. Înseamnă oare aceasta că în astfel de cazuri infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM formează concurs cu infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM?

Într-o speță, *C.S. și minorii C.I., Co.I. și P.A. au fost condamnați în baza lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În fapt, la 22.03.2012, între orele 22.00 și 23.00, aceștia se aflau în satul Mașcăuți, raionul Criuleni. Pe o stradă din acel sat, minorul C.I. a acostat-o pe O.E. După ce i-a aplicat acesteia mai multe lovituri cu pumnii și picioarele peste diferite părți ale corpului, C.I. a dus victima în apropiere de râul Răut. Amenințând-o cu înecul, acesta a întreținut cu victima un raport sexual. La scurt timp după aceasta, minorul C.I. s-a întâlnit cu C.S. și cu minorii Co.I. și P.A. Urmărind satisfacerea necesității sexuale, minorul C.I. a amenințat-o din nou pe O.E. cu aplicarea violenței. Ulterior, C.S. și minorii C.I., Co.I. și P.A. au dus victima într-o casă din apropiere. Amenințând-o cu aplicarea violenței, toți cei patru făptuitori au întreținut cu victima câte un raport sexual [14].*

În acest caz, art.208 CP RM nu i-a fost aplicat lui C.S. Aceasta deoarece a lipsit temeiul de a-i reține la calificare articolul în cauză. În această privință, S.Copețchi susține just: „Dacă la săvârșirea infracțiunii concrete au participat mai multe persoane majore și unul sau mai mulți minori, răspunderea penală în baza art.208 CP RM va fi antrenată doar în privința persoanelor care au exercitat nemijlocit influență asupra minorului, nu

și în privința celorlalți participanți care nu au instigat la săvârșirea infracțiunii concrete, deși cu toții au participat la comiterea acesteia. [...] În practică este destul de complicat a stabili dacă inițiativa de a săvârși infracțiunea i-a aparținut persoanei adulte sau minorului. Este posibil ca inițiativa să aparțină ambilor. Tocmai de aceea este necesară cercetarea minuțioasă a relațiilor dintre adult și minor până la săvârșirea infracțiunii" [15, p.62, 63]. În ultima dintre spețele enunțate mai sus nu apar dificultăți la stabilirea faptului că săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM a fost inițiată de minorul C.I. Or, încă înainte de a coopera cu C.S., acest minor deja săvârșise un viol. De asemenea, săvârșirea ulterioară a violului de către C.S. și minorii C.I., Co.I. și P.A. a avut la bază predispoziția minorului C.I. de a comite fapta în cauză. În astfel de condiții, ar fi incorect a i se imputa lui C.S. infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM.

În următoarea speță, infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM face parte din soluția de calificare: *G.Gh. a fost condamnat în baza lit.c) alin.(2) art.171 și alin.(1) art.208 CP RM. În fapt, în noaptea de 15.04.2013 spre 16.04.2013, între orele 22.30 și 02.00, acesta, împreună cu M.A., M.Al., C.V. și minorul X, se aflau într-o casă din satul Horodiște, raionul Rezina. Această casă aparținea lui Y și concubinului acesteia, U.G. După constrângerea fizică și psihică asupra lui Y și a lui U.G., făptuitorii G.Gh., M.A., M.Al., C.V. și X au întreținut mai multe raporturi sexuale cu Y* [16].

În opinia lui L.Gîrla, „în cazul săvârșirii infracțiunii împreună cu un minor (care are vârsta răspunderii penale), făptuitorul adult va răspunde nu doar pentru infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM, dar și pentru coautoratul la infracțiunea la a cărei săvârșire a fost instigat minorul. În ipoteza în care articolul care prevede răspunderea pentru această din urmă infracțiune conține agravanta „de două sau mai multe persoane”, această agravantă îi va fi imputată atât coautorului adult, cât și celui minor. [...] Dacă însă minorul instigat nu are vârsta răspunderii penale, atunci făptuitorul adult urmează să răspundă pentru infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM și pentru infracțiunea la a cărei săvârșire a fost instigat minorul. Într-un asemenea caz, făptuitorul adult va răspunde ca autor unic al acestei din urmă infracțiuni. În plus, îi va fi imputată agravanta „de două sau mai multe persoane” [17]. Privită prin prisma acestui punct de vedere, soluția de calificare din ultima speță reprodușă mai sus provoacă anumite rezerve. Or, în această speță nu este clar dacă G.Gh. a fost cel care a instigat minorul X să comită infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM. În textul Deciziei Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nu este pus la dispoziție niciun indiciu care ar sugera că anume G.Gh. (și nu M.A., M.Al., C.V. sau chiar minorul X) a inițiat comiterea infracțiunii în cauză. Această sarcină este dificilă și din cauza că în textul respectivei Decizii a Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nu este menționată vârsta minorului X.

În continuarea demersului nostru investigativ, ne întrebăm: oare n-ar contraveni principiului neadmiterii sancționării duble a aceleiași fapte reținerea la calificare atât a infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, cât și a infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(2) art.171 CP RM?

După S.Copețchi, „instigarea, ca acțiune prejudiciabilă în contextul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, și activitatea instigatorului ca participant la infracțiune, doar se intersectează, nefiind și echivalente după conținut. [...] Infracțiunea supusă investigației (se are în vedere infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM – *n.a.*) nu constituie o formă specială a instigării. [...] Comparativ cu instituția participației penale, în cazul faptei prevăzute la art.208 CP RM, pentru a fi în prezența acesteia, nu este necesar ca minorul să comită ceea ce i s-a inoculat în conștiință de către adult. Instigarea victimei la săvârșirea unei infracțiuni prezintă în esență o acțiune de natură a influența psihicul persoanei” [15, p.48, 58, 59]. Într-adevăr, infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM se consideră consumată din momentul influențării asupra minorului, indiferent dacă acesta a săvârșit sau nu vreo infracțiune. Rezultă că reținerea la calificare atât a lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, cât și a art.208 CP RM, nu vine în contradicție cu principiul neadmiterii sancționării duble a aceleiași fapte. Or, săvârșirea violului de către două sau mai multe persoane (printre acestea numărându-se minorul influențat) este o altă faptă decât influențarea asupra victimei ca aceasta să comită violul. Săvârșirea violului de către două sau mai multe persoane depășește cadrul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM. Deci, necesită calificare aparte.

Concluzii

Săvârșirea comună a infracțiunii de către doi sau mai mulți coautori se exprimă în aceea că fiecare din aceștia săvârșește – în volum deplin sau parțial – acțiunea (inacțiunea) sau sistemul de acțiuni (inacțiuni) caracteristic pentru o formă sau alta a infracțiunii. Fiind alcătuit din acțiunea principală și acțiunea adiacentă, violul reprezintă o infracțiune complexă. Astfel, în cazul violului este posibil coautoratul succesiv. Nu este

posibil ca, în contextul aceleiași infracțiuni, aceeași persoană să cumuleze calitatea de complice și cea de (co)autor. Crearea stării de imposibilitate a victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința nu este specificată în dispoziția art.171 CP RM. Deci, crearea stării în cauză nu poate echivala cu executarea unei părți a laturii obiective a infracțiunii de viol. În consecință, trebuie considerat complice la infracțiunea prevăzută la art.171 CP RM acea persoană care contribuie în prealabil la comiterea raportului sexual de către altcineva, creând starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința. Dacă între făptuitori a existat o înțelegere prealabilă, iar raportul sexual îl săvârșesc pe rând, atunci trebuie aplicată circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane”, indiferent dacă în momentul săvârșirii infracțiunii la locul de săvârșire a raportului sexual era prezent un singur făptuitor sau toți cei între care a fost stabilită înțelegerea prealabilă. Pentru ca această soluție de calificare să fie valabilă, constrângerea fizică sau psihică trebuie să fie exercitată – nemijlocit înainte de începerea raportului sexual sau în paralel cu raportul sexual – de către unul dintre făptuitori sau de către toți făptuitorii. Mai mult, fiecare dintre cei care comit raportul sexual trebuie să-și dea seama că raportul în cauză a devenit posibil tocmai datorită respectivei constrângeri. Reținerea la calificare atât a lit.c) alin.(2) art.171 CP RM, cât și a art.208 CP RM, nu vine în contradicție cu principiul neadmiterii sancționării duble a aceleiași fapte. Or, săvârșirea violului de către două sau mai multe persoane (printre acestea numărându-se minorul influențat) este o altă faptă decât influențarea asupra victimei ca aceasta să comită violul.

Referințe:

1. Sentința Judecătoriai raionului Soroca din 17.07.2015. Dosarul nr.1-26/2015. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jsr.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2
2. Sentința Judecătoriai raionului Râșcani din 04.02.2013. Dosarul nr.1-24/2013. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jdr.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2&page=2
3. MITRACHE, C., STĂNOIU, R., MOLNAR, I ș.a. *Noul Cod penal comentat. Vol.I / Sub red. lui G. ANTONIU*. București: C.H. Beck, 2006. 600 p. ISBN 978-973-655-969-3
4. Sentința Judecătoriai raionului Ștefan Vodă din 14.03.2012. Dosarul nr.1-14/2012. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jcs.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2&page=1
5. Sentința Judecătoriai raionului Soroca din 12.11.2010. Dosarul nr.1-238/2010. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jsr.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2
6. Sentința Judecătoriai raionului Dondușeni din 29.03.2013. Dosarul nr.1-53/2013. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jed.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2
7. Sentința Judecătoriai sectorului Botanica, mun. Chișinău, din 10.08.2012. Dosarul nr.1-285/2012. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2&page=1
8. TOADER, T. *Drept penal. Partea Specială*. București: Hamangiu, 2007. 440 p. ISBN 978-973-1720-06-7
9. Sentința Judecătoriai sectorului Buiucani, mun. Chișinău, din 14.07.2015. Dosarul nr.1-1076/2015. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2
10. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 09.07.2012. Doasrul nr.4-1re-142/2012. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
11. Sentința Judecătoriai sectorului Buiucani, mun. Chișinău, din 15.07.2016. Dosarul nr.1-1500/2015. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2
12. Sentința Judecătoriai raionului Criuleni din 28.12.2011. Dosarul nr.1-147/2011. [Accesat: 08.01.2018] Disponibil: https://jcr.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2
13. Sentința Judecătoriai raionului Nisporeni din 04.05.2016. Dosarul nr.1-82/2016. [Accesat: 09.01.2018] Disponibil: https://jun.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2

14. Sentința Judecătorei raionului Criuleni din 08.10.2012. Dosarul nr.1-225/2012. [Accesat: 08.01.2018] Disponibil: https://jcr.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&DenumireDosar=&Tematica=171&solr_document_3=2
15. COPEȚCHI, S. *Răspunderea penală pentru atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014. 191 p.
16. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 13.12.2017. Dosarul nr.4-1re-244/2017. [Accesat: 08.01.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1408
17. ГЫРЛА, Л. Вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность или склонение их к аморальным поступкам: к вопросу о совершенствовании уголовного законодательства. В: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr.10-11, p.33-41. ISSN 1811-0770

Date despre autor:

Sergiu BRÎNZA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova. **E-mail:** drept.penal.usm@gmail.com

Prezentat la 30.04.2018

CZU: 343.224.1

VÂRSTA – CONDIȚIE A RĂSPUNDERII PENALE. ASPECTE COMPARATIVE CU LEGISLAȚIA ALTOR STATE

Stela BOTNARU, Ion MIHALAȘ

Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul prezentului articol este realizată o analiză comparativă privind vârsta tragerii la răspundere penală a minorilor în legislația penală a diferitelor state. Este explicată importanța vârstei în calitate de semn al subiectului infracțiunii. În continuare, sunt fixate categoriile de minori în dependență de vârsta acestora și modul în care va răspunde penal fiecare categorie aparte. De asemenea, sunt evidențiate modalitățile de stabilire a vârstei și actele care servesc drept temei pentru stabilirea acesteia. În final sunt prezentate câteva propuneri *de lege ferenda*, inspirate din legislația penală a altor state.

Cuvinte-cheie: *vârstă, minori, răspundere penală, infracțiune, stat străin, măsuri educative, pedepse, analiză comparativă.*

THE AGE – A CONDITION FOR CRIMINAL RESPONSABILITY. COMPARATIVE ASPECTS WITH THE LAWS OF OTHER COUNTRIES

Within the present article there is undertaken a comparative analysis of the age of criminal responsibility of minors according to criminal law of different countries. There is explained the age as a feature of the subject of crime. Next, there are established the categories of minors according to their age and the way they will be criminally responsible according to each category. As well there are highlighted the ways of determining the age and the acts that serve as a ground for establishing it. Finally, there are presented some *lender ferenda* proposals, inspired by the criminal law of other countries.

Keywords: *age, minors, criminal liability, crime, foreign country, educational measures, punishment, comparative analysis.*

1. Importanța vârstei în calitate de semn al subiectului infracțiunii

Vârsta este unul dintre semnele persoanei fizice pentru a putea fi privită în calitate de subiect al infracțiunii (alin.(1) art.21 CP RM). Vârsta răspunderii penale este cea la atingerea căreia persoana, în conformitate cu normele dreptului penal, poate fi trasă la răspundere penală pentru comiterea faptelor socialmente periculoase [1]. În legislația penală a majorității statelor este prevăzută o vârstă minimă pentru răspunderea penală. Necesitatea prevederii vârstei minime pentru răspunderea penală este dictată de faptul că omul devine capabil să conștientizeze impactul social al faptelor sale nu din momentul nașterii.

Vârsta minimă de la care persoana devine subiect al infracțiunii diferă mult de la țară la țară: 7 ani în India și Elveția, 10-12 ani – în Irlanda, 14 ani – în Germania, Rusia, Japonia, Republica Moldova, 15 ani – în Suedia, Danemarca, Finlanda și Polonia, 16 ani – în SUA și Kazahstan.

Perioadele de vârstă ale dezvoltării psihice depind într-o anumită măsură de numărul de ani trăiți și de gradul de maturizare a organismului minorului, însă ele pot să nu coincidă cu vârsta lui cronologică. De aceea, perioadele de vârstă au cel puțin patru aspecte:

- ✓ **Cronologic** – de la naștere până în prezent;
- ✓ **biologic** – se determină prin gradul de maturizare a organismului, prin starea sistemului nervos;
- ✓ **psihologic** – este determinat de modificările calitative în dezvoltarea psihică;
- ✓ **sociologic** – se caracterizează prin maturitate socială, rolurile pe care le are individul în societate [2].

În conformitate cu legislația penală în vigoare a Republicii Moldova, distingem următoarele categorii de minori:

- până la vârsta de 14 ani – minorii care nu răspund penal, chiar dacă comit infracțiuni;
- între 14 și 16 ani – minorii care răspund doar pentru comiterea unor anumite infracțiuni, stabilite expres și exhaustiv în alin.(2) art.21 CP RM;
- de la 16 ani – minorii răspund penal în conformitate cu dispozițiile Părții speciale a Codului penal.

Problema vârstei de la care persoana devine subiect al infracțiunii și poate fi trasă la răspundere și supusă pedepsei penale a fost pe larg studiată de știință. Astfel, cercetările din domeniul psihologiei, pedagogiei, precum și din alte domenii ale științei susțin că odată cu atingerea vârstei de 12-13 ani minorul este în stare să-și aprecieze conștient comportamentul, să prevadă consecințele lui, iar în legătură cu aceasta – să aleagă varianta care-i convine mai mult, care corespunde intereselor sale [3].

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului stabilește, în art.40, că statele vor fixa o vârstă minimă sub care copiii vor fi prezumați neavând capacitatea de a viola legea penală [4]. Deși Convenția respectivă nu stabilește expres vârsta concretă minimă care ar duce la dobândirea capacității penale, Comitetul ONU responsabil de monitorizarea conformării cu cerințele Convenției a criticat jurisdicțiile în care vârsta minimă a răspunderii penale este de 12 ani sau inferioară acesteia.

Codul penal al Republicii Moldova prevede în art.21 alin.(1) că sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani [5]. Excepție de la această regulă fac infracțiunile concrete, pentru a căror săvârșire individul poate fi tras la răspundere penală odată cu atingerea vârstei de 14 ani, ele fiind expres și exhaustiv prevăzute în alin.(2) art.21. Pentru anumite infracțiuni, răspunderea penală survine, datorită unor condiții obiective, doar începând cu vârsta de 18 ani: antrenarea minorilor la activitate criminală (art.208), antrenarea minorilor la consumul ilegal de droguri (art.209) etc. Minorii nu pot fi subiecți ai infracțiunii de tragere cu bună știință la răspundere penală a unei persoane nevinovate (art.306) – în care subiectul este unul special (judecătorul), ai infracțiunii de abuz de putere sau de serviciu (art.327) – unde subiectul este o persoană cu funcție de răspundere, ai infracțiunilor militare (Capitolul XVIII, Partea specială a CP) – în care subiect poate fi doar supusul militar, adică începând cu vârsta de 18 ani. Acest fapt reiese direct din conținutul dispoziției normei penale sau dacă apelăm la interpretarea acesteia.

O problemă dintre cele mai importante, ce urmează a fi clarificată în cazul tragerii la răspundere penală a unui minor, este stabilirea exactă a vârstei sale – anul, luna, ziua nașterii. În acest context, conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, nr.39 din 22.11.2004, „se consideră că persoana a atins o vârstă anumită nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare”, adică începând cu ora 24.00 a zilei următoare. Astfel, dacă minorul a comis fapte criminale în ziua în care el a împlinit vârsta de la care survine răspunderea penală, faptele nu-i vor putea fi imputate, răspunderea penală pentru ele fiind exclusă. În calitate de temei pentru stabilirea vârstei servesc buletinul de identitate, pașaportul, certificatul de naștere. În cazul lipsei acestora, se apelează la alte probe, inclusiv la expertiza medico-legală. În astfel de situații, conform aceleiași Hotărâri a Plenului Curții Supreme de Justiție, „la constatarea vârstei de către expertiza medico-legală, ziua nașterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a acelui an care este numit de experți, iar în cazul constatării vârstei prin numărul minim și maxim de ani, judecata urmează să pornească de la vârsta minimă a acestei persoane presupusă de expertiză” [6].

Studiile recente în domeniu asupra problemei date au relevat concluzii diferite. Dacă în unele dintre ele autorii susțin că vârsta minimă pentru raspunderea penală trebuie majorată, atunci alții sunt de părere că această vârstă ar trebui micșorată [7].

În această ordine de idei, unele legislații au adoptat norme, pentru a da un răspuns situațiilor de posibilă retardare în dezvoltarea fizică și intelectuală, de socializare insuficientă a minorului, care împiedică conștientizarea și dirijarea deplină a faptelor sale în anumite condiții concrete. Astfel, Codul penal al Federației Rusie (alin.(3) art.20) stipulează că dacă minorul a atins vârsta răspunderii penale, dar în urma retardării în dezvoltarea sa psihică, care nu este legată de o dereglare psihică, nu era capabil în deplină măsură să conștientizeze caracterul de fapt și pericolul social al acțiunilor (inacțiunilor) sale sau să le conducă, el nu poate fi tras la răspundere penală. În același sens poate fi citată și Legea privind tribunalele pentru minori din Germania, din anul 1953. Articolul 3 al acestei legi, referindu-se la minorii cu vârsta între 14 și 18 ani, prevede că un tânăr este penalmente responsabil dacă la momentul comiterii faptei, după nivelul său de dezvoltare morală și spirituală, este destul de apt a conștientiza răul pe care îl prezintă fapta sa.

Astfel, fixarea în legea penală a vârstei de 16 ani, iar în unele cazuri și de 14 ani, înseamnă că, începând cu această vârstă, minorul este deja un potențial subiect al infracțiunii și poate fi tras la răspundere penală pentru faptele comise de el ce constituie infracțiuni. Or, aceasta încă nu înseamnă că în dreptul penal el este privit ca un matur, statutul său fiind diferit de cel al adulților. Călăuzindu-se de principiul umanismului,

Codul penal al Republicii Moldova a instituit un regim mai blând al răspunderii și pedepsei penale când este vorba de persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani, al căror nivel de socializare, maturitate și discernământ nu poate fi asimilat cu cel al unui adult [8].

2. Aspecte comparative ale legislațiilor statelor străine

Legislația Franței. Răspunderea penală survine începând cu vârsta de 16 ani, iar pentru anumite categorii de infracțiuni expres stabilite de lege – de la 14 ani. Delincvenții minori sunt de competența unei jurisdicții speciale. Considerăm binevenit acest tratament penal aplicat minorilor în Franța și optăm pentru înființarea judecătoriilor specializate în Republica Moldova, care ar examina infracțiunile săvârșite de minori, judecătorii în cauză având atât studii juridice, cât și psihologice sau pedagogice.

Legislația Germaniei. Minorul până la vârsta de 14 ani este considerat iresponsabil. Minorul între 14 și 18 ani este considerat pasibil de răspundere penală, dacă în momentul săvârșirii faptei avea un nivel de dezvoltare moral și intelectual care să-i permită înțelegerea caracterului ilicit al conduitei sale (prezumția relativă de iresponsabilitate). Față de minorul pentru care se dovedește că nu are acest grad de maturitate se pot lua numai măsuri cu caracter educativ și de ocrotire.

Legislația Federației Ruse. Codul penal al Federației Rusie (alin.(3) art.20) stipulează că dacă minorul a atins vârsta răspunderii penale, dar în urma retardării în dezvoltarea sa psihică, care nu este legată de o dereglare psihică, nu era capabil în deplină măsură să conștientizeze caracterul de fapt și pericolul social al acțiunilor (inacțiunilor) sale sau să le conducă, el nu poate fi tras la răspundere penală. De asemenea, considerăm binevenită decizia legiuitorului rus de a sistematiza într-un capitol aparte pedepsele aplicate minorilor și particularitățile acestor pedepse și venim cu propunerea ca o asemenea sistematizare să conțină și Codul penal al Republicii Moldova.

Legislația Olandei. Pentru minorii cu vârsta cuprinsă între 12 și 18 ani sunt prevăzute sancțiuni respective, cea mai severă fiind detenția în penitenciarul destinat tinerilor infractori pentru o perioadă ce nu depășește 24 de luni (art.77), scopul politicii penale fiind educarea tinerei generații în spiritul respectării legii. Prezintă interes faptul că perioada de detenție pentru tinerii infractori nu poate depăși 24 de luni, precum și faptul că judecătorul care a pronunțat sentința îl poate libera „sub cuvânt de onoare” pe tânărul aflat în conflict cu legea. Munca în folosul comunității de la vârsta de 14 ani ar trebui implimentată ca pedeapsă și în legislația penală a Republicii Moldova.

Legislația României. Conform art.113 CP al României, minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal. Este supusă răspunderii penale persoana cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ.

Legislația Poloniei. Este pasibilă de răspundere penală persoana care a atins vârsta de 17 ani (§1 art.10). Minorul care, la atingerea vârstei de 15 ani, săvârșește una dintre infracțiunile prevăzute expres de lege, poate fi tras la răspundere penală în baza principiilor menționate în Cod.

Legislația Letoniei. Răspunderea penală survine de la 14 ani pentru toate infracțiunile săvârșite, indiferent de gravitatea lor. Față de minori nu poate fi aplicată pedeapsa privativă de libertate.

Legislația Ucrainei. Conform alin.(1) art.22 al legii penale, sunt pasibile de răspundere penală persoanele care la momentul săvârșirii infracțiunii au atins vârsta de 16 ani. Pentru anumite categorii de infracțiuni răspunderea survine începând cu vârsta de 14 ani.

Concluzii

Studiind prevederile legale ale diferitelor state, observăm că fiecare își are propriile dispoziții cu privire la vârsta minimă, de la care persoana fizică poate fi privită în calitate de subiect al infracțiunii și trasă la răspundere penală. Este absolut evident și necesar să existe un prag minim sub limita căruia minorii nu vor fi supuși pedepsei penale pentru faptele săvârșite, deoarece la vârsta respectivă (sub 14 ani) minorul nu este în stare să conștientizeze pericolul social al acțiunilor sale.

Republica Moldova s-a inspirat din legislațiile penale ale altor state, atunci când a stabilit vârsta de 14 ani în Codul penal ca vârstă minimă pentru a fi supus minorul răspunderii penale. Deși a fost stabilită această vârstă minimă, apar situații când subiecții ai unor infracțiuni sunt minori cu vârsta sub 14 ani. În aceste situații, autoritățile nu au o altă soluție decât să aplice acestor minori măsuri de constrângere cu caracter educativ, deoarece, la vârsta, spre exemplu, de 13 ani, persoana nu este pasibilă de răspundere și pedeapsă penală. Considerăm că sistemul pedepselor cu referire la minori nu este suficient de bine construit în țara noastră,

deoarece pornim de la faptul că rata criminalității în rândul minorilor este în creștere. Deci, necesită a fi adoptate măsuri legislative îndreptate spre soluționarea acestei probleme.

Considerăm că vârsta de la care survine răspunderea penală în Republica Moldova ar trebui micșorată de legiuitor cu cel puțin 1 an, deoarece progresul tehnic din ziua de astăzi, accesul pe larg la resursele media, televiziune, la spațiul online face posibil ca minorii să cunoască încă de la o vârstă fragedă ce este bine și ce este rău, ce este permis și ce este interzis. De asemenea, considerăm oportun ca în legislația penală a Republicii Moldova să fie insituită prezumția relativă de iresponsabilitate pentru minorul cu vârsta între 14 și 18 ani, dacă la momentul săvârșirii faptei sale minorul avea un nivel de dezvoltare moral și intelectual care nu putea să-i permită să înțeleagă caracterul ilicit al conduitei sale. Aceasta prezumție poate fi înlăturată prin dovedirea maturității sale morale și a capacității de înțelegere a caracterului ilicit al faptei săvârșite.

Referințe:

1. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*. Ediția a II-a, 2016.
2. BARAC, L. *Drept penal. Partea generală*. Vol.I. Reșița: Universitatea „Eftimie Murgu”, 1994.
3. BREZEANU, O. *Minorul și legea penală*. București: ALL Beck, 1998.
4. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată la New York la 20.11.1989 (în vigoare pentru Republica Moldova de la 25.02.1993).
5. Codul penal al Republicii Moldova, nr.985-XV, adoptat la 18.04.2002, în vigoare de la 01.01.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129 (1013-1014), art.1012.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii nr.39 din 22.11.2004.
7. ULIANOVSKI, X. *Răspunderea penală a minorilor*. În: *Revista Națională de Drept*, 2002, nr.3.
8. BOTNARU, S. Minorul și legea penală. În: *Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1998/1999”*. *Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice*. Chișinău, 2000.
9. BOTNARU, S. Prezentare comparativă privind regimul penal al infractorilor minori în dreptul penal al României și în dreptul penal al Republicii Moldova. În: *Analele științifice ale USM*. Vol.I. Seria „Științe socioumanistice”. Chișinău, 2000.

Date despre autori:

Stela BOTNARU, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: stelacorlateanu@gmail.com

Ion MIHALAȘ, student, Universitatea de Stat din Moldova.

Prezentat la 12.02.2018

CZU: 346.545

ANALIZA TEORETICO-PRACTICĂ A CONFUZIEI CA ACT DE CONCURENȚĂ NELOIALĂ (*practica autorității naționale de concurență*)

Victor VOLCINSCHI, Cornelia GORINCIOI

Universitatea de Stat din Moldova

Concurența este unul dintre cele mai importante elemente care formează baza funcționării unei economii moderne și asigură dezvoltarea relațiilor de piață. În acest proces, fenomenul concurenței și proprietatea industrială interacționează, având drept rezultat asigurarea egalității tuturor subiecților și valorificarea nestingherită a propriei creații intelectuale.

Materialul este consacrat unor probleme ce țin de calificarea acțiunilor de concurență neloyală, manifestată prin folosirea ilegală a obiectelor proprietății industriale (și nu numai), care creează sau sunt de natură să creeze confuzie în rândurile consumatorilor.

Cuvinte-cheie: *concurență neloyală, acțiuni de concurență neloyală, răspundere juridică, confuzie, proprietate industrială, marcă comercială, desen și model industrial, nume de domen, contrafacere.*

PRACTICAL AND THEORETICAL ANALYSIS OF CONFUSION AS AN ACT OF UNFAIR COMPETITION

(the experience of the national competition authority)

Competition is one of the most important elements that forms the basis of the functioning of a modern economy and ensures development of market relations. In this process, the competition phenomenon and industrial property interact with the result ensuring equality of all subjects and unhindered exploitation of their intellectual creations.

The material is devoted to issues concerning the qualification of actions of unfair competition, evidenced by the illegal use of industrial property objects which creates or is likely to cause confusion among consumers.

Keywords: *unfair competition, unfair competition actions, liability, confusion, industrial property, trademark, industrial design, domain name, counterfeit.*

Introducere

În conformitate cu prevederile art.19 al Legii concurenței [1], „sunt interzise orice acțiuni sau fapte care sunt de natură să creeze, prin orice mijloc, o confuzie cu întreprinderea, produsele sau activitatea economică a unui concurent, realizate prin:

a) folosirea ilegală, integrală sau parțială a unei mărci, embleme de deservire, denumiri de firmă, a unui desen sau model industrial sau a altor obiecte ale proprietății industriale de natură să creeze o confuzie cu cele folosite în mod legal de către o altă întreprindere;

b) copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și plasarea produsului respectiv pe piață, copierea ilegală a publicității unei întreprinderi, dacă aceasta a adus sau poate aduce atingere intereselor legitime ale concurentului”.

Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române [2], *confuzia* (din latinescul *confusio*) derivă de la verbul *a confunda*, care se explică ca fiind acțiunea de a lua o persoană drept alta sau un lucru drept altul, a asemăna, a asemui, a forma un singur tot, a se contopi.

La acest capitol legea este foarte riguroasă. Astfel, se interzic orice fapte, realizate prin orice mijloace, de natură să creeze confuzie și să poată aduce atingere intereselor legitime ale titularului. Este evidentă intenția legiuitorului de a crea o normă cu aplicabilitate pentru prezent și viitor; or, acțiunile și mijloacele prin care poate fi creată confuzia evoluează rapid, de la simple texte publicitare până la setarea anumitor programe *online*. Prin prisma normei citate, rezultă că confuzia este o componentă de acțiune de concurență neloyală formală. Aceasta este prezentă din momentul punerii în practică a acțiunilor de natură să creeze confuzia. Pentru a constata realizarea unei confuzii, nu este necesară producerea anumitor prejudicii concrete, este de ajuns ca acțiunea îndeplinită să presupună un efect de confuzie și să poată aduce atingere intereselor legitime

ale titularilor proprietății intelectuale. Consecințele păguboase ale confuziei vor fi luate în considerare la stabilirea mărimii amenzii [3, p.13].

În sensul Legii concurenței, nr.183/2012, este sancționabilă fapta care este de natură să creeze o confuzie. În această ordine de idei, pentru calificare este necesară doar argumentarea justificată și constatarea că acțiunile concurentului sunt de așa natură, încât ar putea crea confuzie. Această constatare se realizează de către Plenul Consiliului Concurenței. Faptul dacă confuzia s-a produs sau nu poate fi calificat doar prin chestionarea consumatorilor de produse, în baza căreia se conchide că criteriile de individualizare pot fi confundate. Probarea realizării confuziei poate fi efectuată atât de către Consiliul Concurenței, cât și de către autorul plângerii. Însă, această concluzie va avea impact nu atât asupra calificării, cât asupra precizării cuantumului sancțiunii.

1. Elementele calificative ale confuziei

În privința calificării conceptului „fapte de natură să creeze confuzie” și a acelor circumstanțe care sunt de natură să creeze confuzie, în practică se depistează abordări incongruente. Potrivit Deciziei Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-16 din 14.04.2016 [4], s-a calificat drept încălcare a art.19 alin.(1) lit.a) al Legii concurenței de către întreprinderea „Online Broker de Asigurare” SRL manifestată prin folosirea ilegală, integrală și parțială, a mărcii comerciale „rapidasig”, care aparține întreprinderii „MGP Broker” SRL, în publicitatea difuzată prin intermediul programului online de publicitate „AdWords” și al motorului de căutare Google. În Decizia Plenului Consiliului Concurenței se subliniază: „Folosirea mărcii „rapidasig” de către întreprinderea „Online Broker de Asigurare” SRL este ilegală, integrală și parțială și este de natură să creeze o confuzie cu marca „rapidasig”, folosită în mod legal de către titularul de drept, întreprinderea „MGP Broker” SRL”.

Fiind atacată în ordinea contenciosului administrativ, această decizie a fost anulată. Unul dintre argumentele de anulare este menționat în Decizia CSJ din 15.03.2017 [5]: „Astfel, în cadrul examinării cauzei Consiliul Concurenței nu a probat existența în speță a unei confuzii ca urmare a pretensei utilizării ilegale a mărcii comerciale „rapidasig” de către SRL „Online Broker de Asigurare” în campania sa de publicitate online”. Curtea de Apel Chișinău just a argumentat că Consiliul Concurenței nu a prezentat probatoriu adecvat, nu există proces-verbal de efectuare a inspecției, nici un act de cercetare la fața locului, nici un studiu întocmit/comandat de către Consiliul Concurenței în cadrul desfășurării investigației premergătoare adoptării deciziei nr.CN-16 din 14 aprilie 2016, prin care s-ar confirma faptul existenței în speță a unei confuzii, și anume: a confuziei cu produsele și activitatea economică a concurentului”.

Analizând argumentele instanțelor judiciare indicate, observăm că acestea nu au acceptat calificarea acțiunilor realizate de către „Online Broker de Asigurare” SRL, efectuată de autoritatea de concurență, iar conceptul „fapte de natură să creeze confuzie” consacrat de lege nu a fost luat în seamă. Instanța de judecată a pretins existența unui act, studiu care să probeze existența confuziei, adică efectul faptelor imputate întreprinderii.

Nu putem fi de accord cu argumentarea Deciziei CSJ din 15.03.2017, deoarece *legiuitorul a prevăzut expres că sunt interzise acele fapte care sunt de natură să creeze confuzie, însă nu se prevede necesitatea existenței efectului confuziei în rândul consumatorilor*. Deja este de competența autorității de concurență de a demonstra și argumenta că anumite fapte au o natură creatoare de confuzie sau nu. Ulterior, în jurisprudența instanțelor de judecată („Imperial Unit” SRL [6], „Volta” SRL [7]), se atestă o practică de acceptare și agreare a conceptului „fapte de natură să creeze confuzie”. Mai jos vom face referire la unele cazuri concrete.

În continuare menționăm că confuzia, posibilă a se produce, se răsfrânge asupra întreprinderii, produselor sau activității economice a unui concurent. Această situație presupune că produsul unei întreprinderi este eronat considerat de către consumatori ca aparținând altei întreprinderi. Pot fi situații când un subiect se prezintă și se recomandă sub imaginea unui alt subiect, făcând aluzie că el este acel subiect sau că este un asociat, partener etc. Este posibilă orice combinație de confuzie între aceste trei elemente: întreprindere, produs, activitate economică.

Legea concurenței reglementează două categorii de modalități posibile de realizare a faptelor care sunt de natură să genereze confuzie. Acestea se manifestă fie prin folosire, fie prin copiere, ambele fapte având un caracter ilegal.

2. Mijloacele prin care se creează sau poate fi creată confuzia

2.1. Utilizarea ilicită a obiectelor de proprietate industrială

Pot fi folosite ilegal mărcile, emblemele de deservire, denumirile de firmă, desenele sau modelele industriale sau alte obiecte ale proprietății industriale. Folosirea acestor obiecte trebuie să fie de așa natură, încât să creeze sau să poată crea o confuzie cu cele folosite în mod legal de către o altă întreprindere. Folosirea constă într-o utilizare, întreținere permanentă sau periodică a unui obiect determinat. Fapta de folosire nu presupune și o arogare de drepturi, deoarece această situație deja determină apariția unui litigiu de proprietate intelectuală sau civil. Totodată, folosirea trebuie să fie publică, nu clandestină, pe ascuns. Doar utilizarea publică a mărcilor, emblemelor de deservire, denumirilor de firmă, desenelor sau modelelor industriale sau a altor obiecte ale proprietății industriale constituie o premisă *forte* pentru invocarea concurenței neloiale sub forma confuziei.

În conformitate cu prevederile art.2 al Legii privind protecția mărcilor, nr.38 din 29.02.2008 [8], marca este orice semn (vizual, sonor, olfactiv, tactil) care servește la individualizarea și deosebirea produselor și/sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele ale altor persoane fizice sau juridice. Pot constitui mărci orice semne: a) susceptibile de reprezentare grafică – cuvinte (inclusiv nume de persoane), litere, cifre, desene, culori, combinații de culori, elemente figurative, forme tridimensionale, în special forma produsului sau a ambalajului acestuia, holograme, semne de poziționare și b) sonore, olfactive, tactile, precum și orice combinații de astfel de semne, cu condiția ca aceste semne să poată servi la deosebirea produselor și/sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele ale altor persoane fizice sau juridice. Drepturile asupra mărcii sunt dobândite și protejate pe teritoriul Republicii Moldova prin: a) înregistrare în condițiile Legii privind protecția mărcilor; b) înregistrare internațională conform Aranjamentului de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor din 14.04.1891 [9] sau conform Protocolului referitor la Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor din 27.06.1989 [10]; c) recunoașterea mărcii ca fiind notorie.

În ceea ce privește noțiunea de emblemă, legislația națională nu prevede un regim juridic aparte și nu o definește. Astfel, în spiritul reglementărilor actuale din domeniu, emblema se echivalează cu marca. Emblema de deservire se utilizează în domeniul prestării serviciilor, executării lucrărilor ș.a.

Spre deosebire de Republica Moldova, România deține anumite reglementări pentru emblemă. În acest sens, art.15 lit.a) al Legii privind registrul comerțului, nr.26 din 1990, prevede că „*înmatricularea unei regii autonome, companii naționale sau societăți naționale în registrul comerțului va cuprinde: a) actul de înființare, denumirea, sediul și, dacă este cazul, emblema acesteia*”. Astfel, emblema este un element de identificare facultativ, pe lângă denumirea de firmă, care se înscrie în registrul comerțului dar nu în vreun registru de proprietate intelectuală. În doctrina românească se menționează că emblema este semnul sau denumirea care deosebește o întreprindere de alta de același gen [11, p.26]. Însă, legiuitorul moldav a modificat, prin Legea nr.183 din 28.10.1998 [12], dispoziția art.24 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, nr.845 din 03.01.1992 [13], stabilind că emblema va fi protejată numai dacă se înregistrează în modul stabilit de Legea privind mărcile și denumirile de origine a produselor, anulându-se astfel deosebirea dintre marcă și emblemă [14, p.288].

În doctrină s-a afirmat că cel mai important mijloc de individualizare a persoanei juridice este denumirea de firmă [15, p.62-68]. Persoana juridică poate avea doar o singură denumire.

Denumirea de firmă este denumirea agentului economic, utilizată de către acesta în scopul identificării lui în practica activității de întreprinzător. Spre deosebire de persoana fizică, identificată în societate prin nume și prenume, persoana juridică se individualizează prin denumire (firmă). Potrivit art.66 CC RM, persoana juridică participă la raporturile juridice numai sub denumire proprie, prevăzută în actul de constituire și înscrisă în Registrul de stat. Denumirea identifică persoana juridică din totalitatea subiectelor de drept, această identificare impunându-se în activitatea comercială nu doar în scopuri de evidență și de control administrativ, economic sau financiar, cât îndeosebi ca modalitate de înregistrare și de reclamă pe piață [16, p.187].

Conform art.3 al Legii privind protecția desenelor și modelelor industriale, nr.161 din 12.07.2007 [17], desenul sau modelul industrial reprezintă aspectul exterior al unui produs sau al unei părți a lui, rezultat în special din caracteristicile liniilor, conturilor, culorilor, formei, texturii și/sau ale materialelor și/sau ale ornamentației produsului în sine. Poate fi protejat în calitate de desen sau de model industrial aspectul exterior al unui produs sau al unei părți a acestuia, rezultat în special din caracteristicile liniilor, conturilor, culorilor,

forme, texturii și/sau ale materialelor și/sau ale ornamentației produsului în sine. Obiectul protecției poate fi bidimensional (desen industrial) sau tridimensional (model industrial), precum și o combinație a acestora. Se asigură protecție pentru desenul sau modelul industrial numai dacă acesta este nou și are un caracter individual.

Pe teritoriul Republicii Moldova sunt recunoscute și protejate:

a) desenele și modelele industriale înregistrate și confirmate prin certificatul de înregistrare a desenului sau modelului industrial în condițiile Legii privind protecția desenelor și modelelor industriale;

b) desenele și modelele industriale internaționale înregistrate conform Aranjamentului de la Haga privind înregistrarea internațională a desenelor și modelelor industriale, adoptat la 06.11.1925 [18];

c) desenele și modelele industriale neînregistrate în cazul în care au fost făcute publice în conformitate cu Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale. Se consideră că un desen sau un model industrial a fost făcut public, dacă a fost expus sau a fost publicat, utilizat, comercializat sau dezvăluit în alt mod, cu excepția cazurilor în care aceste acțiuni nu puteau deveni cunoscute în mod rezonabil și în cursul normal al activității unor persoane fizice sau juridice din Republica Moldova, specializate în domeniul respectiv.

Alte obiecte ale proprietății industriale pot fi indicațiile geografice, denumirile de origine, specialitățile tradiționale garantate [19], soiurile de plante [20], topografiile ale circuitelor integrate [21].

Referitor la această modalitate de săvârșire a actului de concurențe neloială în forma confuziei, vom supune analizei un caz din activitatea autorității naționale a concurenței, a cărei Decizie a fost menținută de către instanța de judecată. Potrivit Deciziei Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-57 din 03.09.2015 [22], întreprinderea „Eurolumina” SRL susține că la data de 04.07.2014 a constatat că întreprinderea „Volta” SRL a înregistrat numele de domen www.1000kv.md, care este asemănător cu marca „1000kw centru comercial”, denumirea centrului comercial „1000kw” și denumirea numelui de domen www.1000kw.md, pe care le deține. Urmare a investigației, autoritatea de concurență a stabilit că „întreprinderea „Volta” SRL, prin crearea paginii web cu numele de domen www.1000kv.md a folosit parțial marca „1000kw centru comercial”, prin care se creează confuzie cu marca înregistrată și utilizată în mod legal de către întreprinderea „Eurolumina” SRL”. Totodată, și „Eurolumina” SRL avea înregistrat un nume de domen asemănător cu marca proprie, și anume: www.1000kw.md. În consecință, a fost constatată încălcarea prevederilor art.19 alin.(1) lit.a) al Legii concurenței de către întreprinderea „Volta” SRL prin folosirea ilegală parțială a mărcii „1000 KW centru comercial” ce aparține întreprinderii „Eurolumina” SRL și a aplicat o amendă în mărime de 905252,91 lei.

Decizia a fost atacată la Curtea de Apel Chișinău, care a respins ca neîntemeiată acțiunea civilă [23]. Instanța a reținut că prin cererea de chemare în judecată reclamantul invocă argumente contradictorii, deoarece, pe de o parte, neagă comiterea faptei imputate acestuia, invocând ilegalitatea în acest sens a deciziei contestate, iar, pe de altă parte, susține că încălcarea admisă este minoră și nu urma a fi sancționată, inclusiv ca urmare a nivelului redus de vizitare a paginii web www.1000kv.md. Plus la aceasta, lipsa unor probe referitoare la prejudiciul cauzat petiționarului – situație ce denotă că însuși reclamantul admite comiterea încălcării Legii concurenței, care îi este imputată și pentru care i-a fost aplicată sancțiunea. Decizia Curții de Apel Chișinău a rămas irevocabilă prin neatacare în recurs.

2.2. Copierea ilicită a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului altei întreprinderi și/sau plasarea produsului respectiv pe piața relevantă

A doua categorie de modalități de realizare a faptelor care sunt de natură să creeze confuzie cuprinde copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și plasarea produsului respectiv pe piață, copierea ilegală a publicității unei întreprinderi, dacă aceasta a adus sau poate aduce atingere intereselor legitime ale concurentului.

Ambalajul produsului beneficiază de o reglementare lacunară în Republica Moldova. În acest sens, potrivit pct.2 din Normele privind etichetarea produselor alimentare, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.996 din 20.08.2003 [24], ambalajul reprezintă un material specific ca execuție și natură, avizat sanitar pentru ambalarea alimentelor în vederea asigurării protecției și utilizat la transportarea, manipularea, depozitarea sau desfacerea acestora. La acest capitol, la nivelul Uniunii Europene a fost adoptată Directiva nr.94/62/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 20.12.1994 privind ambalajele și deșeurile de ambalaje [25]. În conformitate cu prevederile art.3 pct.1 din această Directivă, „ambalaje” înseamnă toate produsele realizate din orice materiale, de orice natură, utilizate pentru a conține, proteja, manevra, furniza și prezenta bunurile – de la materii prime la bunuri prelucrate, de la producător la utilizator sau consumator.

Articolele „nereturnabile” utilizate în aceleași scopuri trebuie, de asemenea, considerate ambalaje. „Ambalajul” constă numai din:

(a) ambalaj de vânzare sau ambalaj primar, adică ambalajul conceput pentru a constitui o unitate de vânzare pentru un utilizator sau consumator final la punctul de achiziție;

(b) ambalaj grupat sau ambalaj secundar, adică ambalajul conceput pentru a constitui la punctul de achiziție o grupare a unui anumit număr de unități de vânzare, indiferent dacă acestea sunt vândute ca atare consumatorului sau utilizatorului final sau dacă servesc numai ca mijloc de umplere a rafturilor în punctul de vânzare; acesta poate fi înlăturat din produs fără a-i afecta caracteristicile;

(c) ambalaj pentru transport sau ambalaj terțiar, adică ambalajul conceput pentru a înlesni manevrarea și transportul unui număr de unități de vânzare sau ambalaje grupate pentru a preveni manevrarea fizică și pagubele datorate transportului. Ambalajul pentru transport nu include containerele rutiere, feroviare, navale sau aeriene.

În acest context, menționăm că *înțelesul relevant al noțiunii de ambalaj al produsului pentru concurența neloidală cuprinde acel material care este prezentat consumatorilor sau la care au acces liber consumatorii*. Ambalajul utilizat doar pentru transportarea sau depozitarea produsului nu poate constitui obiect al copierii și, respectiv, al confuziei, deoarece aceste acțiuni nu au tangență cu consumatorii.

În literatura de specialitate se menționează că ambalajul este un sistem fizico-chimic complex, cu funcții multiple, care asigură menținerea sau, în unele cazuri, ameliorarea calității produsului căruia îi este destinat. Ambalajul favorizează identificarea produsului, înlesnind atragerea de cumpărători potențiali, pe care îi învață cum să folosească, să păstreze produsul și cum să apere mediul înconjurător de poluarea produsă de ambalajele uzate sau de componentii de descompunere ai acestora [26]. Institutul Francez al Ambalajului și Ambalării propune în „*Petit glossaire de l’emballage*” următoarea definiție: ambalajul este obiectul destinat să învelească sau să conțină temporar un produs sau un ansamblu de produse pe parcursul manevrării, transportului, depozitarii sau prezentării, în vederea protejării acestora sau facilitării acestor operații [27, p.5].

În lumina celor relatate, prin prisma reglementării concurenței neloidale, considerăm că ambalajul reprezintă un material deosebit prin caracteristicile sale fizice (culoare, design ș.a.), cunoscut consumatorilor, care servește pentru împachetarea produselor și deosebirea de alte produse.

Confuzia mai poate fi realizată prin copierea ilegală a formei și/sau a aspectului exterior al produsului. Aceste două caracteristici ale produsului, la prima vedere, par a avea un înțeles identic, însă acestea sunt deosebite. Potrivit DEX [28], substantivul „formă” se definește ca o categorie care desemnează structura internă și externă a unui conținut, modul de organizare a elementelor din care se compune un obiect sau un proces. În consecință, forma produsului reprezintă structura internă și externă a acestuia.

În ceea ce ține de aspectul exterior al produsului, acesta reprezintă înfățișarea exterioară a produsului, rezultat din caracteristicile liniilor, conturilor, culorilor, formei, texturii și/sau ale materialelor și/sau ale ornamentației produsului în sine. *De facto*, noțiunea „aspect exterior” este identică cu noțiunea „model și desen industrial”. Însă, *de jure*, „modelul și desenul industrial” reprezintă obiecte ale proprietății intelectuale, înregistrate conform legislației și protejate în acest sens. Un aspect important de reținut în contextul protecției aspectului exterior al produsului contra confuziei este întâietatea publicității. Altfel spus, primul intrat pe piață – primul protejat. Un fundament teoretico-practic al acestei abordări, valabil pentru forma, ambalajul și aspectul exterior al produsului, este reflectat în Decizia Pleului Consiliului Concurenței nr.CN-36 din 21.07.2016 [29]. Potrivit acestei Decizii, „Saint-Gobain Byggprodukter AB” (Suedia) a depus o plângere împotriva întreprinderii „Supraten” SA din Republica Moldova, deoarece aceasta din urmă copie ambalajul produsului de amestec uscat pentru construcție WEBER.

VETONIT pentru produsele sale cu destinație similară: FINITO SV+ și EUROFIN SV+, precum și plasează aceste produse pe piață. Regula pe care s-a axat autoritatea de concurență pentru soluționarea acestei plângeri a fost următoarea: „*Dat fiind faptul că niciuna dintre întreprinderile implicate în investigația concurențială nu are înregistrat desenul industrial în cauză la AGEPI sau la o altă autoritate de nivel internațional, drepturi asupra desenului industrial respectiv va avea cea întreprindere care prima l-a făcut public*”. În consecință, Consiliul Concurenței a conchis că „*întreprinderea „Supraten” SA a întreprins acțiuni care sunt de natură să creeze o confuzie cu întreprinderea „Saint-Gobain Byggprodukter AB” (Suedia), cu*

produsele și activitatea economică a acesteia prin copierea ilegală a ambalajului produsului WEBER.VETONIT, pentru produsele FINITO SV+, EUROFIN SV+ și plasarea acestora pe piață, aceste acțiuni fiind în stare de a aduce atingere intereselor legitime ale reclamantului", aplicând o amendă în cuantum de cca un milion de lei.

Acestea fiind menționate despre copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi, în continuare se impune să menționăm faptul că pentru întregirea componenței încălcării concurenței loiale, produsul, în favoarea căruia s-a efectuat copierea, trebuie să fie plasat pe piață. În situația când concurentul a copiat atributele sus-menționate, însă pentru a fi utilizate strict doar în cadrul întreprinderii (pentru comparație, ca model ș.a.), nu suntem în prezența unei acțiuni de concurență neloială. Legiuitorul a reglementat cumularea condițiilor de copiere și de plasare pe piață, existența unei condiții singulare fiind insuficientă pentru constatarea confuziei. La art.19 alin.(1) lit.b) al Legii concurenței această situație se prevede în modul următor: „*copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și plasarea produsului respectiv pe piață*”.

O analiză detaliată a acestei norme juridice ne permite să propunem o soluție de îmbunătățire a calificării. Sunt cazuri când o întreprindere nu copie (nu produce și nici nu ambalează produsul pe teritoriul Republicii Moldova), ci *doar importă și plasează produsul pe piața autohtonă*. În acest caz, dacă nu este înregistrat vreun drept de proprietate industrială asupra formei, ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului, agentul economic nu poate să invoce confuzia, deoarece *norma prevede acțiuni cumulative de copiere și plasare pe piață*. În acest context, venim cu propunerea de a fi modificată această prevedere în așa mod, încât răspundere juridică să poarte nu doar producătorul/ambalatorul, dar și cel care distribuie acest produs/serviciu.

Reieșind din argumentele invocate, considerăm oportună modificarea art.19 alin.(1) lit.b) al Legii concurenței în sensul că urmează a fi exclusă condiția cumulativă de „copiere și plasare pe piață” pentru acțiunea de concurență neloială în forma confuziei. Astfel, înaintăm propunerea *de lege ferenda* de a fi modificat art.19 alin.(1) lit.b) al Legii concurenței prin adăugarea conjuncției „*sau*” după cuvintele „*unei întreprinderi și*”. Drept urmare, norma juridică de la art.19 alin.(1) lit.b) al Legii concurenței urmează să fie formulată astfel: „*Sunt interzise orice acțiuni sau fapte care sunt de natură să creeze, prin orice mijloc, o confuzie cu întreprinderea, produsele sau activitatea economică a unui concurent, realizate prin: b) copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și/sau plasarea produsului respectiv pe piață, copierea ilegală a publicității unei întreprinderi, dacă aceasta a adus sau poate aduce atingere intereselor legitime ale concurentului*”.

În continuare, vom examina un alt aspect al confuziei, și anume: aceluși legat de copierea publicității. Potrivit art.1 al Legii cu privire la publicitate, nr.1227 din 27.06.1997 [30], „*publicitatea este orice informație publică despre persoane, mărfuri (lucrări, servicii), idei sau inițiative (informație publicitară, material publicitar) menită să suscite și să susțină interesul public față de acestea, să contribuie la comercializarea lor și să ridice prestigiul producătorului*”. Este cert faptul că întreprinderile își promovează produsele prin intermediul unei publicități cât mai atrăgătoare pentru consumatori, inovativă, deosebită față de cea a concurenților și în privința căreia sunt utilizate resurse materiale și intelectuale. În consecință, copierea publicității concurentului de așa natură încât ar putea fi generatoare de confuzie între produse sau întreprinderi cade sub incidența prevederilor legislative contra concurenței neloiale.

Faptele de copiere ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și plasarea produsului respectiv pe piață, copierea ilegală a publicității unei întreprinderi sunt elemente constitutive ale confuziei, dacă acestea au adus sau pot aduce atingere intereselor legitime ale concurentului. Concurentul (autorul plângerii) are un interes legitim dacă comportamentul denunțat afectează în mod real și direct interesele lui. Interesul trebuie să fie bazat pe un drept prevăzut de legislație.

Având în vedere modalitățile de realizare a confuziei analizate, este imperioasă reținerea faptului că prohibițiile respective nu sunt aplicabile caracteristicilor produsului, determinate exclusiv de funcția tehnică pe care o îndeplinesc. În concordanță cu art.19 alin.(2) al Legii concurenței, „*prezentul articol nu este aplicabil caracteristicilor produsului determinate exclusiv de funcția tehnică pe care o îndeplinesc*”. În această conjunctură, legiuitorul a specificat că informațiile ce reprezintă doar o însușire aflată în raport direct cu funcția tehnică pentru care servește produsului nu se supun protecției pe calea contracarării concurenței neloiale. De fapt, ar fi inoportună o asemenea protecție, deoarece aceste caracteristici sunt comune produselor majorității producătorilor și sunt bine cunoscute de către consumatori. Spre exemplu, nimeni nu va putea invoca realizarea unei confuzii dintre automobilele de tip sedan ale diferiților producători. Totodată, asupra acestei chestiuni

s-a expus și Consiliul Concurenței într-o cauză, în care s-a invocat confuzia. Potrivit Deciziei Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-57 din 03.09.2015 [31], a fost calificată acțiunea de concurență neloială, confuzie, manifestată prin faptul că întreprinderea „Volta” SRL a creat o pagină web cu numele de domen www.1000kv.md, prin acest fapt folosind ilegal marca concurentului „1000kw centru comercial” și fiind asemănător cu pagina web a aceluiași concurent – www.1000kw.md. Decizia a fost atacată la Curtea de Apel Chișinău [32], care a respins ca neîntemeiat apelul. Instanța a considerat ca fiind nefondate argumentele reclamantului precum că semnul grafic „1000kv” constituie caracteristica tehnică a mai multor produse electrotehnice pentru a indica puterea acestora și sunt utilizate de producător la marcarea și descrierea tehnică a produselor. Și aceasta deoarece, deși simbolul KW semnifică un kilowatt, iar simbolul KV semnifică un kilovolt, în cazul dat este relevant că reclamantul a utilizat denumirea domeniului de www.1000kv.md ce instituie confuzie cu marca și domeniul SRL „Eurolumina”, ceea ce constituie o încălcare a dispozițiilor legale ce protejează concurența, fiind cert că niciuna dintre întreprinderile nominalizate nu a utilizat denumirile indicate în vederea semnificării produselor cu tensiunea electrică de 1000000 volți sau de 1000000 watt. Însă, aceste denumiri similare au fost utilizate pentru realizarea mărfurilor de aceeași categorie. În aceste circumstanțe, prevederile art.19 alin.(2) al Legii concurenței, potrivit căruia acest articol nu este aplicabil caracteristicilor produsului, determinate exclusiv de funcția tehnică pe care o îndeplinesc, sunt inaplicabile speței.

2.3. Utilizarea numelui de domen al concurentului

În acest comportiment vom elucida un aspect care, în pofida faptului că deja de mai mult timp este cunoscut, generează anumite probleme. Mai sus am enumerat toți indicatorii care, fiind utilizați incorect, sunt de natură să creeze confuzie. Un alt indicator pe care dorim să-l analizăm este numele de domen. La etapa actuală, întreprinderile își desfășoară activitatea economică și își promovează produsele cu ajutorul paginilor web, care sunt identificate în rețeaua de Internet prin numele de domen. Respectiv, acest nume de domen poate fi un instrument utilizat în scopuri neloiale de creare a confuziei.

Conform terminologiei de specialitate [33], domen-ul reprezintă o regiune a spațiului numelor ierarhice ale rețelei de Internet, care este deservită de un set de servere de nume de domen (DNS) și administrate la nivel central. Domeniul este identificat prin numele de domen. Putem concluziona astfel că numele de domen este un mijloc de individualizare a spațiului de adrese ale rețelei de Internet.

Termenul **internet** provine din împreunarea artificială și parțială a două cuvinte englezești: *interconnected* (interconectat) și *network* (rețea). Internetul reprezintă o rețea mondială unitară de calculatoare și alte aparate cu adrese computerizate, interconectate conform protocoalelor (regulilor) de comunicare „*Transmission Control Protocol*” și „*Internet Protocol*” [34].

Prin Rezoluția „Promovarea, protecția și exercitarea drepturilor omului pe Internet”, nr.32/13 din 01.07.2016 [35], Consiliul ONU pentru Drepturile Omului a declarat că accesul la Internet este un drept de bază al omului. Această rezoluție nu are caracter obligatoriu, dar condamnă țările care împiedică accesul liber la internet al cetățenilor.

În luna martie 2017, rata mondială de penetrare a Internetului constituia 49,6%, iar creșterea ratei, din anul 2000 până în 2017, a constituit 933,8%. Pe continentul european, în luna martie 2017 rata de penetrare a Internetului constituia 77,4%, cea mai mare după America de Nord, a cărei rată constituie 88,1% [36].

În Republica Moldova, în luna martie 2017 rata de penetrare a Internetului constituia 49,2%. Adică, din populația de 3.555.159, utilizatori de Internet sunt 1.748.645 de persoane [37]. Potrivit Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI), în anul 2016 în Republica Moldova erau 1.760.060 de utilizatori de Internet mobil și 534.393 de utilizatori de Internet fix [38].

În conformitate cu datele prezentate de ÎS „Molddata”, la 31.12.2015 erau înregistrate 24.925 de nume de domen în zona internet.md [39]. Totodată, sferile principale de utilizare a Internetului de către întreprinderile din Republica Moldova se referă, în special, la scopurile de promovare și dezvoltare a întreprinderii: *căutarea informației pentru business* (78,3%), *comunicare* (74,0%) și *difuzarea informației despre activitatea întreprinderii/publicitate* (57,2%) [40].

Pornind de la cele menționate mai sus, dar și de la realitățile juridice, observăm că numele de domen beneficiază doar de niște reglementări generale, fără a i se fi acordat un anumit regim juridic. Cu toate acestea, numele de domen, tot mai utilizat la etapa actuală, interferează atât cu noțiunea de proprietate intelectuală, cât și cu cea de concurență, care sunt domenii îndeajuns reglementate.

Pentru a explica ce înseamnă „numele de domen” sau „dreptul asupra numelui de domen”, ar trebui supuse analizei următoarele elemente: modul de selectare a numelui de domen; modul de înregistrare a numelui de domen; posibilitatea sau imposibilitatea de modificare a numelui de domen; termenul și mijloacele de protecție; încetarea dreptului de protecție asupra numelui de domen; organul care înregistrează numele de domen și publicitatea numelor de domen. Cu toate acestea, ne vom axa în principiu pe necesitatea constituirii unui regim juridic în beneficiul numelui de domen care ar permite protecția acestuia, ca obiect de proprietate intelectuală.

Până în prezent nu există un răspuns clar la întrebarea: ce reprezintă dreptul la un nume de domen sau care este natura drepturilor asupra numelor de domen? Cu toate acestea, pot fi distinse două puncte de vedere principale cu privire la natura juridică a drepturilor asupra numelui de domen.

Unii juriști [41], specializați în dreptul Internetului, consideră că **numele de domen** este o proprietate, iar drepturile asupra numelor de domen sunt drepturi de proprietate absolută (dreptul titularului impune tuturor obligația de a nu încălca aceste drepturi (*erga omnes*), un prim exemplu al unui drept absolut fiind dreptul de proprietate).

Potrivit unei alte părți din juriști [42], dreptul la un nume de domen este un drept relativ (dreptul produce efecte numai între titularul său și persoana determinată – contraparte în contractul cu proprietarul, un exemplu evident al drepturilor relative fiind contractul de servicii juridice), din considerentul că acesta apare în cadrul unui contract în urma semnării lui și poate fi pus în aplicare numai în baza unui acord cu registratorul corespunzător și în conformitate cu termenele contractuale. Respectiv, numele de domen este doar un serviciu al registratorului, acordat în baza contractului încheiat.

Sunt destule argumente în favoarea ambelor poziții arătate mai sus. Aceasta din cauza că nici unii, nici alții nu disting în raportul juridic analizat două categorii de relații: a) – între solicitantul înregistrării și registratorul numelui de domen; b) – între titularul dreptului subiectiv asupra numelui de domen înregistrat și persoanele terțe. Dacă în primul caz dreptul subiectiv asupra numelui de domen are caracter relativ, apoi în cel de al doilea caz dreptul subiectiv are caracter absolut.

Pentru complinirea studiului, este necesar a menționa și poziția Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) referitor la natura drepturilor asupra numelui de domen. Relevantă în acest sens este cauza *Paeffgen GMBH contra Germaniei* [43] (cazul *Paeffgen Ltd. împotriva Germaniei* cu privire la cererile nr.25379/04, 21688/05, 21722/05 și 21770/05). Din Decizia pe această cauză derivă următoarele:

- Articolul 1 din Protocolul nr.1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) [44] prevede că orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

- CtEDO a remarcat că teoria „proprietății”, așa cum este reflectată în articolul 1 din Protocolul nr.1, „are o valoare independentă, care nu se limitează doar la posesia bunurilor materiale și care nu depinde de clasificarea formală în dreptul național. Alte drepturi și interese concrete, care formează proprietatea, de asemenea pot fi considerate ca fiind „drepturi de proprietate” și, în consecință, și ca „obiecte de proprietate” în sensul prezentului articol” (citată din Decizia CtEDO, tradusă de V.A. Kolosov [45]).

- Proprietarul unui nume de domen este liber să stabilească modul în care să-l folosească (pentru a face publicitate, pentru a comercializa serviciile și/sau bunurile; cu accesul liber sau contra cost; poate vinde sau transmite spre folosință numele de domen etc.). Prin urmare, dreptul exclusiv de a utiliza numele de domen are o valoare economică și, în consecință, este drept de proprietate, în sensul articolului 1 din Protocolul nr.1.

- Fiecare caz ar trebui investigat ținându-se cont de corelația dintre drepturile asupra numelui de domen și drepturile asupra mărcii și altor semne de identificare. Astfel, am putea găsi răspunsurile la un șir de întrebări care apar pe marginea acestor investigații, și anume: este posibilă utilizarea numelui de domen în litigiu fără a fi încălcate drepturile asupra semnelor de individualizare?; cum va trebui să se procedeze în cazul în care dreptul este menținut pentru inculpat (pârât) – proprietarul numelui de domen? etc. Acest lucru va permite să fie luate măsuri corecte pentru a stopa și preveni încălcări de acest fel pe viitor, fără a aduce atingere drepturilor de proprietate ale titularului numelui de domen asupra numelui de domen.

În ce ne privește, considerăm că o întrebare relevantă în acest context ar fi: în ce scop se dobândește dreptul la un nume de domen? Răspunsul la această întrebare va permite o mai bună înțelegere a esenței, naturii drepturilor asupra numelui de domen. Se pare că dreptul la un nume de domen este dobândit pentru utilizare liberă, administrare și dispunere a numelui de domen. Numele de domen este perceput ca un obiect,

ca un bun, ca o marfă care are valoare economică. Acesta este definit ca un drept de proprietate și în raport cu persoanele terțe, are un caracter absolut, adică este opozabil tuturor (*orga omnes*) [46, p.15].

Dat fiind faptul că, la etapa actuală, Internetul, în general, și numele de domen, în special, au o pondere mare în activitatea de întreprinzător, companiile concurează deja și pe acest teren. Iar, uneori, numele de domen, împreună cu alte obiecte ale proprietății intelectuale, se pot constitui în mijloace de realizare a actelor de concurență neloială. De exemplu, fenomenul „*cybersquatting*” [47] presupune înregistrarea numelui de domen care conține o marcă comercială ce aparține unei alte persoane cu scopul revânzării sau utilizării neloiale.

În contextul celor relatate, vom exemplifica anumite cazuri din experiența autorității naționale de concurență, în care a fost constatată și implicarea numelui de domen. Astfel, potrivit Deciziei Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-46 din 02.07.2015 [48], autoritatea de concurență a calificat drept acțiune de concurență neloială folosirea parțială a mărcii concurentului ca nume de domen. Întreprinderea „Totul pentru copii” SRL deține marca „Baby-Boom” și numele de domen www.baby-boom.md. Cu toate acestea, întreprinderea concurentă, „Daybegin” SRL, a înregistrat numele de domen www.babyboom.md în calitate de pagină web care redirecționa consumatorii pe pagina www.bimbo.md, care, de asemenea, îi aparținea. Este de remarcat faptul că ambele întreprinderi aveau ca activitate comercializarea produselor pentru copii, iar paginile web erau utilizate în acest sens.

Într-un alt caz, conform Deciziei Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-57 din 06.09.2015 [49], acțiunea de concurență neloială a constat în faptul că întreprinderea „Volta” SRL a înregistrat numele de domen www.1000kv.md, care este asemănător cu marca „1000kw centru comercial”, cu denumirea centrului comercial „1000kw” și cu denumirea numelui de domen www.1000kw.md, deținute de întreprinderea concurentă „Eurolumina” SRL.

Prin prisma acestei practici, se poate stabili un exces de concurență, care se realizează prin implicarea numelor de domen. Dat fiind faptul că numele de domen, la moment, nu are un regim juridic bine definit, poate fi utilizat și în continuare pentru a se atenta la obiectele proprietății industriale.

În lumina celor menționate, conchidem că este necesară o atenție sporită la examinarea cazurilor ce implică numele de domen, având în vedere rapiditatea dezvoltării rețelei de Internet și creșterea numărului utilizatorilor de Internet. Totodată, admițând o situație inversă, când numele de domen este copiat, apare necesitatea reglementării drepturilor asupra numelor de domen și înglobarea acestora într-un regim juridic concret. Situația de incertitudine în acest sens face posibilă lezarea drepturilor titularilor proprietății intelectuale, comiterea prin utilizarea acestora a unor acte de concurență neloială și apariția problematicei de protecție atât a proprietății intelectuale (atribuirea și administrarea numelor de domen), cât și a numelor propriu-zise de domen. Numele de domen constituie un bun, în accepțiunea CtEDO, și urmează a fi tratat ca atare, astfel încât să nu fie admise încălcări asupra acestui bun sau prin intermediul lui.

2.4. Crearea confuziei prin contrafacere

Un alt fenomen care de asemenea poate fi inclus în conceptul concurenței neloiale sub forma confuziei este *contrafacerea*. Potrivit DEX, verbul *a contraface* semnifică a reproduce un document, un obiect, un preparat original în scop fraudulos, dându-l drept autentic; a falsifica. Totodată, în conformitate cu art.1 alin.(50) din Codul vamal al Republicii Moldova, nr.1149 din 20.07.2000 [50], mărfuri contrafăcute sunt:

a) orice marfă, inclusiv ambalajul acesteia, care poartă, fără autorizație, o marcă identică ori care nu se deosebește în aspectele sale esențiale de o marcă de produs legal înregistrată pentru același tip de marfă și care, din acest motiv, încalcă drepturile titularului mărcii legale;

b) orice simbol al unei mărci de produs sau de serviciu (inclusiv logo, etichetă, autoadeziv, broșură, instrucțiuni de utilizare sau document de garanție care poartă un astfel de simbol), chiar dacă este prezentat separat, care se află în aceeași situație cu mărfurile definite la lit.a);

c) orice ambalaj care poartă mărci de produse contrafăcute, chiar dacă sunt prezentate separat, care se află în aceeași situație ca și mărfurile definite la lit.a).

La o analiză mai detaliată a componentelor constitutive ale confuziei și ale contrafacerii, este lesne de observat legătura dintre acestea. Ambele fapte tind să atenteze la integritatea drepturilor de proprietate intelectuală ale titularilor acestora. Pe cale de consecință, se perturbază starea de concurență loială, unde întreprinderile rivalizează atât respectându-se reciproc, cât și consumatorii. În opinia noastră, contrafacerea

reprezintă actul de concurență neloială în forma confuziei, prin intermediul căreia produsele originale sunt confundate cu produsele ce le imită fără autorizație.

Acțiunea de contrafacere este incriminată și de legea penală. În virtutea art.246² alin.(2) din Codul penal, contrafacerea produselor semnifică fabricarea produselor care constituie sau includ un obiect de proprietate intelectuală protejat în scop de comercializare fără documente de însoțire, proveniență, calitate și conformitate, precum și îndemnarea terților la efectuarea acestei acțiuni, săvârșite în proporții mari.

În opinia noastră, prevederile legislative penale și concurențiale se aplică deopotrivă acțiunilor de contrafacere. Pe de o parte, întreprinderea va purta răspundere administrativă pentru concurență neloială; pe de altă parte, va purta răspundere penală pentru infracțiunea care atentează la relațiile economice. Cu toate acestea, o investigație concurențială poate fi pornită doar la cererea întreprinderilor care sunt concurente și au un interes legitim, însă un proces penal poate fi pornit și din oficiu de către autoritățile de resort.

Concluzii și propuneri

✓ Concurența neloială reprezintă un ansamblu de fapte definite de lege, realizate cu rea-credință în procesul concurenței.

✓ Considerăm oportună modificarea art.19 alin.(1) lit.b) al Legii concurenței în sensul de a fi exclusă condiția cumulativă de „copiere și plasare pe piață” pentru acțiunea de concurență neloială în forma confuziei, astfel încât să poarte răspundere juridică nu doar producătorul/ambalatorul, dar și cel care distribuie produsul/serviciul în favoarea căruia este creată confuzia. Astfel, înaintăm propunerea de *lege ferenda* de a fi modificat art.19 alin.(1) lit.b) al Legii concurenței prin adăugarea conjuncției „/sau” după cuvintele „unei întreprinderi și”. Drept urmare, norma juridică de la art.19 alin.(1) lit.b) al Legii concurenței urmează să fie formulată astfel: „Sunt interzise orice acțiuni sau fapte care sunt de natură să creeze, prin orice mijloc, o confuzie cu întreprinderea, produsele sau activitatea economică a unui concurent, realizate prin: b) copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și/sau plasarea produsului respectiv pe piață, copierea ilegală a publicității unei întreprinderi, dacă aceasta a adus sau poate aduce atingere intereselor legitime ale concurentului”.

✓ Este necesară reglementarea drepturilor asupra numelor de domen și statuarea acestora într-un regim juridic concret. Situația de incertitudine în acest sens face posibilă lezarea drepturilor titularilor proprietății intelectuale, comiterea unor acte de concurență neloială prin utilizarea ilegală a acestora și apariția problematice de protecție atât a proprietății intelectuale (atribuirea și administrarea numelor de domen), cât și a numelor propriu-zise de domen. Numele de domen constituie un bun, în accepțiunea CtEDO, și urmează a fi tratat ca atare, astfel încât să nu fie admise încălcări asupra acestui bun sau prin utilizarea lui. O eventuală soluție propusă este atribuirea calității de obiect de proprietate industrială numelui de domen, astfel încât protecția acestuia să fie asigurată inclusiv prin prisma legislației concurențiale.

✓ Contrafacerea reprezintă acțiunea de concurență neloială în forma confuziei, prin intermediul căreia produsele originale sunt confundate cu produsele ce le imită fără autorizație.

Referințe:

1. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.193-197; în vigoare din 14.09.2012.
2. <https://dexonline.ro/definitie/confuzie> [Accesat: 15.01.2018].
3. GORINCIOI, C., CRECIUN, I. Combaterea acțiunilor de concurență neloială în domeniul proprietății intelectuale. În: *Intellectus*, 2016, nr.2, p.13.
4. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-16 din 14.04.2016. Disponibil: <https://competition.md/public/files/Decizia-Plenului-Consiliului-Concurenței-nr-CN-16-din-1404201651e75.pdf> [Accesat: 02.12.2017].
5. Dosarul nr.3ra-200/17. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=35228 [Accesat: 02.12.2017].
6. Decizia CSJ din 14.12.2016, dosarul nr.3ra-1637/16. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=33370 [Accesat: 03.12.2017].
7. Decizia Curții de Apel Chișinău din 20.04.2017, dosarul nr.3-106/15. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 03.12.2017].
8. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.99-101, art.362; în vigoare din 06.09.2008.
9. Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor din 14.04.1891, ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1624 din 26 octombrie 1993.
10. Protocolul referitor la Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor, adoptat la Madrid la 28 iunie 1989, ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1252 din 10.07.1997.

11. BĂCANU, I. *Firma și emblema comercială*. București: Lumina LEX, 1998, p.26.
12. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr.105.
13. În: *Monitorul Parlamentului Republicii Moldova*, 1994, nr.2.
14. ROȘCA, N., BAIEȘ, S. *Dreptul afacerilor*. Vol.I. Chișinău: Editura F.E.P., 2004, p.288.
15. ВОЛЧИНСКИЙ, В. Понятие и содержание фирменого наименования. В: *Вестник Московского Университета*, 1973, №1, с.62-68 *apud* Roșca N., Baieș S. *Dreptul afacerilor*. Ediția a III-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.158.
16. ROȘCA, N., BAIEȘ, S. *Dreptul afacerilor*. Ediția a III-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.187.
17. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.136-140; în vigoare din 01.12.2007.
18. Aranjamentul de la Haga privind înregistrarea internațională a desenelor și modelelor industriale, adoptat la 06.11.1925. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr.1328 din 11.03.1993.
19. Legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate, nr.66 din 27.03.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.134-137; în vigoare din 25.10.2008.
20. Legea privind protecția soiurilor de plante, nr.39 din 29.02.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.99-101; în vigoare din 06.09.2008.
21. Legea privind protecția topografiilor circuitelor integrate, nr.655 din 29.10.1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr.1-4.
22. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. CN-57 din 03.09.2015. Disponibil: <https://competition.md/public/files/uploads/decizii/Decizie%20neconf..pdf> [Accesat: 03.12.2017].
23. Decizia Curții de Apel Chișinău din 20.04.2017, dosarul nr.3-106/15. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 03.12.2017].
24. Hotărârea Guvernului despre aprobarea Normelor privind etichetarea produselor alimentare și Normelor privind etichetarea produselor chimice de menaj, nr.996 din 20.08.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.189-190.
25. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, nr.L365 din 31.12.1994, p.10-23. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:31994L0062&from=RO> [Accesat: 04.12.2017].
26. GÎTIN, L. *Ambalaje și design în industria alimentară*. Galați: Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, 2010, p.5. Disponibil: <https://mastradovanu.wikispaces.com/file/view/71628448-39477689-Ambalaje-Si-Design-in-Industria-a-Gitin-L.pdf> [Accesat: 04.12.2017].
27. Ibidem.
28. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. *Dicționarului explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009. Disponibil: www.dexonline.ro [Accesat: 04.12.2017]
29. Decizia Pleului Consiliului Concurenței nr.CN-36 din 21.07.2016. Disponibil: <https://competition.md/public/files/Decizia-2-SUPRATEN-neconfidcc550.pdf> [Accesat: 04.12.2017].
30. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.67-68.
31. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-57 din 03.09.2015. Disponibil: <https://competition.md/public/files/uploads/decizii/Decizie%20neconf..pdf> [Accesat: 03.12.2017].
32. Decizia Curții de Apel Chișinău din 20.04.2017, dosarul nr.3-106/15. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 03.12.2017].
33. МАКСИМ, М.В. Доменное имя - объект интеллектуальной собственности. В: *Доклады на IV-ой. Научно-практической конференции «Право и Интернет: теория и практика»*. Disponibil: <http://www.ifap.ru/pi/04/r11.doc> [Accesat: 30.03.2017].
34. Internet. Disponibil: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Internet> [Accesat: 28.03.2017].
35. Rezoluția Consiliului ONU pentru drepturile omului nr.32/13 din 01.07.2016. Disponibil: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/195/99/PDF/G1619599.pdf?OpenElement> [Accesat: 28.03.2017].
36. World Internet Users and 2017 Population Stats. Disponibil: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> [Accesat: 28.03.2017].
37. Internet Stats and Facebook Usage in Europe March 2017 Statistics. Disponibil: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe>. [Accesat: 28.03.2017].
38. Evoluția pieței de comunicații electronice în anul 2015, p.4. Disponibil: [http://www.anrceti.md/files/filefield/Evoluția_Pietei_2015\(rom\).pdf](http://www.anrceti.md/files/filefield/Evoluția_Pietei_2015(rom).pdf). [Accesat: 28.03.2017].
39. Raportul privind rezultatele activității economico-financiare a ÎS „MOLDDATA” pentru anul 2015, p.5. Disponibil: http://www.mtic.gov.md/sites/default/files/staticdocuments/molddata_raport_anual_2015.pdf. [Accesat: 31.03.2017].
40. *Utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor în sfera businessului*. Disponibil: <http://www.mtic.gov.md/ro/node/38405>. [Accesat: 29.03.2017].
41. КОЛОСОВ, В.А. *Природа прав на доменное имя*. Disponibil: <http://kolosov.info/kommentarii/priroda-prav-na-domainnoe-imya>. [Accesat: 30.03.2017].
42. Ibidem.

43. Decision as to the admissibility of Application nos. 25379/04, 21688/05, 21722/05 and 21770/05 by PAEFFGEN GMBH against Germany of 18.09.2007. Disponibil: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["21688/05"\],"itemid":\["001-82671"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). [Accesat: 30.03.2017].
44. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf. [Accesat: 30.03.2017].
45. Decizia CtEDO cu privire la cauza *PAEFFGEN contra Germaniei*. Disponibil: <http://kolosov.info/yuridicheskie-stati/espch-o-pravah-na-domennye-imena>. [Accesat: 30.03.2017].
46. GORINCIOI, C., CRECIUN, I. Proprietatea intelectuală, numele de domeniu și concurența. În: *Intellectus*, 2017, nr.2, p.15.
47. *Киберсквоттинг*. Disponibil: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Киберсквоттинг>. [Accesat: 30.03.2017].
48. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-46 din 02.07.2015. Disponibil: <https://competition.md/public/files/uploads/decizii/CN%2046.pdf>.
49. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr.CN-57 din 03.09.2015. Disponibil: <https://competition.md/public/files/uploads/decizii/Decizie%20neconf.pdf>.
50. Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Ediție specială din 01.01.2007.

Date despre autor:

Cornelia GORINCIOI, doctorandă, Școala doctorală *Științe Juridice*, Universitatea de Stat din Moldova; șef Direcție Concurență Neloială, Consiliul Concurenței. **E-mail:** cornelia_78@yahoo.com

Prezentat la 23.02.2018

CZU: 340.114

RECONCEPTUALIZAREA FUNCȚIEI DE CONTROL A INSPECȚIEI JUDICIARE*Andrei NEGRU, Natalia CRECIUN**Universitatea de Stat din Moldova*

Lucrarea reprezintă o cercetare științifică privind reconceptualizarea funcției de control a Inspecției Judiciare – instituție subordonată CSM al RM. Propunerea de reformare menționată este argumentată prin două direcții de bază: prima se referă la propunerea de a majora componența numerică a Inspecției Judiciare; a doua reflectă oportunitatea de a institui o categorie specifică de personal – numiți inspectori de investigație, care să exercite activitate de investigație confidențială. Raționamentul instituirii acestei forme de monitorizare a modului de organizare și de funcționare a instanțelor de judecată sau a conduitei profesionale a judecătorilor este justificat de necesitatea de a menține și a consolida încrederea în sistemul judiciar. Consolidarea independenței Justiției este o precondiție a statului de drept; independența sistemului Justiției trebuie garantată prin standarde naționale la cel mai înalt nivel posibil. Luând în considerare aspectele expuse, Inspecția Judiciară a Republicii Moldova este cea mai recomandată instituție să exercite activitate de investigație privitor la conduita și disciplina judiciară sau privitor la organizarea și funcționarea Justiției. Justificarea unei atare propuneri rezidă în locul și rolul absolut specific al Inspecției Judiciare în sistemul autorităților publice naționale. Fiind subordonată CSM, Inspecția Judiciară este parte inerentă a Autorității Judecătorești și va promova și garanta independența Justiției (atât ca instituție, sistem, cât și cu referire la judecători, individual) până la cel mai înalt nivel posibil, precum statuează standardele internaționale. În acest mod, Autoritatea Judecătorească ar demonstra eficiența funcțiilor de autoadministrare și de autocontrol, relevând caracterul său consolidat.

Cuvinte-cheie: *Autoritate Judecătorească, Inspecție Judiciară, control, activitate de investigație, inspectori de investigație, integritatea Justiției, independența Justiției, Justiție consolidată și autosuficientă.*

RECONSIDERING THE CONTROL FUNCTION OF THE JUDICIAL INSPECTION

The paper presents a scientific research about the reconceptualization of the control function of the Judicial Inspection – an institution subordinated to the Superior Council of Magistracy of the Republic of Moldova. The mentioned proposal for reform is argued through two main directions: the first one refers to the proposal to increase the numerical component of the Judicial Inspection; the second one reflects the opportunity of setting up a specific category of staff – named investigative inspectors, who would exercise confidential investigation activities. The reason of establishing this kind of activity for monitoring organizational and functional aspects in courts or the professional conduct of judges lies in the necessity to maintain and strengthen confidence in the Judicial System. Strengthening Judicial independence is a precondition for the Rule of Law; the independence of the Judiciary should be guaranteed by domestic standards at the highest possible level. Taking in consideration the mentioned issues, the Judicial Inspection of the Republic of Moldova is the most recommended institution to carry out investigative work with reference to judicial conduct and discipline or with reference to organization and functioning of the Judiciary. The justification of such a proposal resides in the absolutely specific position and role of the Judicial Inspection in the system of national public authorities. Being subordinated to the Superior Council of Magistracy, the Judicial Inspection is an inherent part of the Judicial Authority and will provide and guarantee the independence of Justice (both as institution or system and individual judges) to the highest possible level, as settled in international standards. In such a manner, the Judicial Authority would demonstrate the efficiency of self-administration and self-control functions, revealing its consolidated character.

Keywords: *Judicial Authority, Judicial Inspection, control, investigation activity, investigative inspectors, judicial integrity, judicial independence, consolidated and self-sufficient Justice.*

Introducere

Interesul pentru modul de organizare și de funcționare a Justiției este destul de accentuat la etapa actuală, în special în lumina multiplelor evenimente furnizate în mass-media, cu referire la suspiciuni de corupție, spălare de bani, îmbogățire fără just temei ce planează asupra unor membri ai corpului judecătoreesc. Indiferent dacă aceste bănuieli se vor confirma sau nu prin hotărâri judecătorești irevocabile, faptul că este grav afectată credibilitatea Justiției naționale este evident, iar necesitatea de a interveni rapid și organizat în investigarea unor asemenea cazuri și de a restabili, pe această cale, imaginea Justiției, este o exigență inerentă a statului de drept, în care trebuie să funcționeze o Justiție independentă și consolidată.

Un rol semnificativ în investigarea propriu-zisă, în limitele competențelor, a posibilelor fapte incompatibile cu funcția deținută, comise de unii judecători, dar și în prevenirea repetării acestora, ar putea reveni

Inspecției Judiciare, ca organ de control specializat, subordonat Consiliului Superior al Magistraturii. Potrivit reglementărilor normativ-juridice naționale, Inspecția Judiciară este un organ format pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii, care asigură verificarea activității organizatorice a instanțelor judecătorești la îndeplinirea justiției (atribuții de analiză, verificare și control în domenii specifice de activitate), activitatea sa fiind desfășurată inclusiv cu scopul: de a responsabiliza judecătorii, prin identificarea situațiilor sau a cazurilor care cad sub incidența răspunderii disciplinare a judecătorilor; de a propune măsuri adecvate, ca urmare a verificării situațiilor în care se invocă încălcarea reputației profesionale, a imparțialității și independenței judecătorilor și a sistemului judiciar în ansamblu; de a identifica vulnerabilitățile din sistemul judiciar; de a înlătura disfuncționalitățile și de a preveni riscurile în activitatea instanțelor de judecată [1]. Apreciem faptul creării Inspecției Judiciare în cadrul Consiliului Superior al Magistraturii al Republicii Moldova prin Legea nr.185 din 26.07.2007 [2] și adoptarea, în 2013, a Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare [3], care constituie temeiul legal al intervenției Inspecției Judiciare, prin mijloace de control, în activitatea organizatorică a instanțelor de judecată, în unele aspecte privind instituția răspunderii disciplinare a magistraților, precum și în verificarea unor chestiuni ce vizează integritatea acestora. Începând cu anul 2013, odată cu suplینirea funcțiilor de inspectori judiciari și asigurarea funcționalității nemijlocite a Inspecției Judiciare, considerăm că putem vorbi despre înregistrarea unor succese în procesul de responsabilizare a judecătorilor, în special prin prisma exercitării competenței de verificare a adresărilor privind deontologia profesională și disciplina judiciară. Faptul că oricine este în drept să reclame la Inspecția Judiciară, prin intermediul Consiliului Superior al Magistraturii, un comportament contrar normelor eticii profesionale sau din domeniul disciplinarului încurajează respectarea de către judecători a normelor deontologice, în scopul fortificării și menținerii propriei reputații, a bunului nume, a demnității, dar și a imaginii sistemului judecătoresc în ansamblu.

În opinia noastră, la moment, încrederea în justiție este afectată, inclusiv în contextul discuțiilor publice referitoare la unii magistrați, care ar deține bunuri a căror valoare depășește venitul declarat sau a căror valoare este evident diminuată, care ar fi implicați în scheme de spălare de bani. În contextul problematicei expuse, evidențiem că „activitatea justiției, în toate aspectele sale, trebuie să dispună de un sistem de auto-control al calității, eficienței și incoruptibilității” [4]. O contribuție semnificativă în exercitarea acestei forme de control intern are Consiliul Superior al Magistraturii, prin intermediul Inspecției Judiciare. Însă, în condițiile componenței actuale a Inspecției Judiciare (nu ne referim la componența nominală), aceasta are posibilități limitate de a se implica în prevenirea, combaterea și sancționarea conduitei ilicite sau lipsite de integritate a judecătorilor vizați, în pofida faptului că, prin lege, s-ar părea că are suficiente pârghii de intervenție.

Cadrul normativ-juridic național. Potrivit reglementărilor normativ-juridice naționale [5], Inspecția Judiciară este un organ de control judiciar, subordonat Consiliului Superior al Magistraturii, fiind alcătuit din 5 membri, inclusiv inspectorul judiciar principal. În funcția de inspector judiciar poate fi aleasă persoana care deține diploma de licențiat în drept sau echivalentul acesteia, cu o vechime în specialitatea juridică de cel puțin 7 ani și o reputație ireproșabilă, în condițiile stabilite la art.6 alin.(4) din Legea cu privire la statutul judecătorului, nr.544-XIII din 20.07.1995 [6]. Pentru funcția de inspector judiciar pot fi selectate persoane din rândul judecătorilor, procurorilor demisionați sau pensionați, avocaților și profesorilor titulari în domeniul dreptului [7]. Alte funcții ori state de personal nu sunt create în cadrul Inspecției Judiciare, asistența tehnico-materială fiind asigurată de Consiliul Superior al Magistraturii, prin intermediul Secretariatului.

Problematicele componenței actuale a Inspecției Judiciare constă, în opinia noastră, în: a) insuficiența numerică a inspectorilor judiciari; b) lipsa unei categorii distincte de personal, care, prin activitatea sa, să contribuie la reconceptualizarea funcției de control a Inspecției Judiciare. Vom încerca, în cele ce urmează, să argumentăm esența problematicei enunțate și să venim cu anumite propuneri de soluționare a ei.

Aspecte organizaționale. Componența numerică a Inspecției Judiciare. În ce privește numărul membrilor Inspecției Judiciare, acesta este insuficient pentru exercitarea calitativă și eficientă a întregului spectru de competențe atribuite prin lege. În asemenea condiții, când volumul de muncă pentru fiecare inspector judiciar este destul de mare, iar termenele de exercitare a controalelor – limitate în timp, este dificil a pretinde standarde înalte de calitate. Nu intenționăm să minimalizăm calitatea muncii persoanelor care au activat sau activează în cadrul Inspecției Judiciare naționale; dimpotrivă, dacă analizăm Rapoartele anuale privind activitatea Inspecției Judiciare [8], de la instituire și până în prezent, constatăm o evoluție pozitivă, sub aspectul conținutului și al calității. Aspecte pozitive pot fi remarcate și în domeniul comunicării; începând cu anul

2015, prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr.146/7 din 03 martie 2015 [9], au fost extinse competențele Inspecției Judiciare, fiind stabilite și zile de audiență a petiționarilor, în cadrul cărora cetățenilor li se explică drepturile procesuale, competențele Consiliului Superior al Magistraturii, ale instanțelor judiciare ierarhic superioare, dreptul de contestare a soluțiilor [10]. Este îmbucurător că și judecătorii vor fi informați despre chestiuni relevante invocate de către cetățeni în timpul audierilor, acest obiectiv fiind inclus în Planul privind activitatea Inspecției Judiciare pentru anul 2017 [11]. Deși aspectele pozitive enunțate constituie indicatori de eficiență în activitatea Inspecției Judiciare și de profesionalism al membrilor săi, considerăm, totuși, că ar fi nevoie de o restructurare a Inspecției Judiciare însăși, din perspectiva necesității de a spori calitatea controalelor desfășurate de aceasta. În context, majorarea numărului inspectorilor judiciari ar permite valorificarea productivă a eforturilor depuse de aceștia în exercitarea atribuțiilor regulamentare și ar contribui la creșterea calității actelor de control.

Instituirea activității de investigație ca formă de control exercitat de Inspecția Judiciară. Concomitent cu majorarea numărului inspectorilor judiciari, considerăm oportună, utilă și necesară reorganizarea Inspecției Judiciare, prin instituirea unei noi categorii de personal – a unor inspectori care să desfășoare activitate de investigație cu caracter confidențial.

Raționament. Necesitatea reorganizării Inspecției Judiciare și valorificării unor forme specifice de control calitativ asupra judecătorilor și a personalului judiciar este dictată de locul și rolul absolut specific al Justiției, ca putere în stat. Spre deosebire de celelalte ramuri ale puterii – legislativă și executivă, care sunt exercitate pe baza unor mandate limitate în timp, cea judecătorească este exercitată nemijlocit de către magistrați, al căror mandat este nelimitat, aceștia fiind numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă. Modul de exercitare a carierei profesionale și perioada în care magistrații își exercită competențele profesionale prezumă că însăși profesia de magistrat invocă exigențe suplimentare, instruire calitativă specială și garanții specifice, în coraport cu reprezentanții legislativului și ai executivului [12]. Aceste argumente justifică necesitatea de a garanta imunitatea judecătorilor în realitatea juridică națională. Totodată, considerăm că exigențele și garanțiile sporite de care ar trebui să beneficieze judecătorii în exercitarea profesiei pot fi respectate și, respectiv, asigurate, prin intermediul unor verificări confidențiale, efectuate de către Inspecția Judiciară: exigența de conduită profesională conformă legii și normelor etice ar fi asigurată chiar la nivel normativ – prin recunoașterea caracterului preventiv al controlului exercitat prin activitatea de investigație. Iar faptul că verificările vor fi efectuate de Inspecția Judiciară, ca element al Autorității Judecătorești, ar constitui o garanție suplimentară a independenței judecătorilor, în parte, și a Justiției în general.

Un alt argument privind raționamentul reconceptualizării funcției de control al Inspecției Judiciare vizează însăși misiunea Justiției în societate – de a asigura coeziunea socială, prin soluționarea în mod imparțial a litigiilor dintre subiecți publici și/sau privați, precum și de a consolida, pe această cale, statul de drept. În acest context, *A.D. Tatarova* menționează că „rolul justiției în lumea contemporană crește, întrucât este îndreptată spre garantarea echilibrului dintre interesele omului, ale societății și ale statului, contribuie la sporirea rolului dreptului în conștiința socială [...]. De eficiența exercitării Justiției depinde direct dezvoltarea societății și funcționarea statului, activitatea căruia este îndreptată spre asigurarea unui trai decent oamenilor” [13]. Din aceste considerente, activitatea de monitorizare a Justiției trebuie desfășurată prin ansamblul de metode și tehnici, care să corespundă criteriilor de complexitate, calitate, eficiență și profesionalism. Or, și ansamblul provocărilor cu care se confruntă Justiția națională are un caracter complex, fiind necesare intervenții în următoarele direcții: prevenirea, combaterea și sancționarea cazurilor de îmbogățire fără just temei și a cazurilor de corupție în rândul magistraților; eliminarea comportamentelor ce afectează imaginea Justiției; înlăturarea tentativelor de intimidare a Justiției și a celor de intimidare a corpului judecătorilor; stabilirea motivelor și a circumstanțelor emiterii unui act de justiție ilegal etc.

Actualitate. Necesitatea monitorizării activității judecătorilor este o cerință a prezentului. Dacă Justiția contemporană nu s-ar confrunta cu probleme atât de pronunțate de credibilitate precum se întâmplă în statul nostru, atunci, probabil, chiar funcționarea Inspecției Judiciare nu ar mai fi o necesitate. Considerăm că simplul fapt al reorganizării Inspecției Judiciare și al recunoașterii pe cale normativă a posibilității de desfășurare a verificărilor sub forma unor investigații confidențiale ar constitui un factor determinant în aprecierea obiectivă a situațiilor de caz ce vizează judecătorii. Astfel, chiar în interiorul Autorității Judecătorești ar fi instituit un mecanism eficient de limitare sau chiar de excludere a conduitelor contrare eticii și disciplinei în rândul judecătorilor; or, aceștia ar fi conștienți de faptul că se află sub monitorizare calitativă și orice mani-

festare contrară eticii profesionale sau disciplinei ar putea constitui temei de inițiere a unor verificări complexe din partea Inspecției Judiciare, cu consecințe nefaste pentru imaginea și cariera celor vizati. În acest mod, rolul preventiv al controalelor exercitate de Inspeția Judiciară ar fi realizat.

Scop. Scopul valorificării unor noi forme de control, ca aspect al funcționalității Inspecției Judiciare, constă în depistarea la faze incipiente a manifestărilor de conduită neconformă deontologiei profesionale din partea unor magistrați, precum și a vulnerabilităților existente în modul de organizare sau de funcționare a instanțelor de judecată. Un alt scop ar fi accentuarea rolului preventiv al verificărilor efectuate de Inspeția Judiciară, care este superior celui sancționator. Este mai important ca judecătorul – din convingere interioară – să se abțină de la comportamente care pot pune la îndoială credibilitatea și independența sa și să dea dovadă de profesionalism, decență, moralitate în coraport cu terții. În aceste condiții, vom putea vorbi despre judecatori integri și Justiție credibilă.

Abordări conceptuale. Reorganizarea Inspecției Judiciare ar putea fi realizată prin crearea unei subdiviziuni distincte (secție, direcție, serviciu), subordonate inspectorului judiciar principal, în care să activeze inspectori de investigație. Atenție deosebită ar trebui acordată principiilor, cerințelor și garanțiilor care ar sta la baza selecției și protecției acestor inspectori. De asemenea, ar fi necesară reglementarea strictă a atribuțiilor și a modului de exercitare a acestora, în vederea excluderii posibilităților de subminare a independenței judecătorilor în parte și a Justiției în ansamblu. Inspectorii de investigație ar putea fi recrutați din rândul persoanelor care interacționează frecvent cu sistemul Justiției ori fac parte nemijlocit din sistemul judiciar (avocați, experți judicari, asistenți judicari, traducători, lucrători ai secretariatelor instanțelor de judecată etc.). Potențialii candidați ar trebui să corespundă unor exigențe de integritate, să demonstreze o anumită capacitate de rezistență psihologică la situații de stres. În procesul de selecție ar trebui evaluate și riscurile unor potențiale conflicte personale sau de interes, iar selectarea acestora din rândul judecătorilor sau al procurorilor ar trebui evitată.

Activitatea respectivilor inspectori ar urma să aibă un caracter operativ, termenul *operativ* însemnând: „1. Care lucrează repede, expeditiv, activ; care are efect (rapid); eficace, eficient. 2. Referitor la acțiuni, care ține de acțiune” [14]. Ei ar putea investiga, sub auspiciul confidențialității, anumite aspecte din activitatea judecătorilor, desfășurată în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, dar și în afara acestuia – în cazul în care respectivii judecatori manifestă o conduită incompatibilă cu funcția deținută și pasibilă de a afecta independența și imparțialitatea acestora. Spre deosebire de membrii din componența actuală a Inspecției Judiciare, inspectorii de investigație ar urma să-și exercite atribuțiile în contextul propriilor domenii de activitate profesională (de avocat, de asistent judiciar, grefier, expert judiciar etc.), fără ca terții să cunoască despre implicarea în activități investigative; iar judecătorii și angajații instanțelor de judecată, ca subiecți monitorizați, ar avea conduita cotidiană firească și nu una simulată. În asemenea condiții, proasta organizare a unei anumite instanțe (spre exemplu, exercitarea necorespunzătoare a funcțiilor manageriale de către președintele instanței de judecată), modul ineficient de organizare a activității personalului instanțelor judecătorești (a secretariatului, a arhivei, a lucrătorilor cancelariilor, a grefierilor), existența unor deficiențe organizatorice specifice sistemului judiciar în ansamblu, dar și conduita magistraților și a personalului judiciar – toate acestea pot fi depistate în timp și în circumstanțe reale de către un inspector de investigație.

Statutul inspectorilor de investigație. În cazul unei eventuale reorganizări a Inspecției Judiciare, în sensul recunoașterii dreptului de a exercita anumite investigații cu caracter confidențial în domeniul organizării și funcționării Justiției, ar urma să fie reglementat foarte clar statutul respectivilor inspectori de investigație. Acestora ar trebui să li se recunoască următoarele drepturi: de a beneficia de un cifru sau un cod de identificare (în scopul păstrării confidențialității datelor de identificare); de a utiliza dispozitive de înregistrare, aparate foto și/sau video în activitatea de investigație; de a acumula și păstra datele pe suport de hârtie și/sau electronic; de a primi și utiliza dispozitive electronice speciale, adaptate activității lor specifice (cu acces limitat, codificat) etc. Totodată, ar trebui să li se impună și unele obligații, precum: de a prezenta inspectorului judiciar principal informația acumulată, pentru ca acesta să decidă asupra necesității demarării unor verificări suplimentare; de a păstra confidențialitatea datelor devenite cunoscute în cadrul investigațiilor; de a nu se implica, direct sau indirect, în activități de provocare a judecătorilor la fapte ilegale; de a asigura integritatea și confidențialitatea materialelor și a dispozitivelor de stocare a informațiilor, până la transmiterea acestora către inspectorul judiciar principal; de a nu comunica terților despre statutul lor specific; de a nu multiplica (pentru sine sau pentru terți) informația dobândită etc. La fel, inspectorii de investigație ar trebui să prezinte

inspectorului judiciar principal rapoarte de activitate – atât cu privire la acțiunile întreprinse întru investigația unor fapte concrete și monitorizarea unui judecător concret, cât și anual, cu expunerea generalizată a acțiunilor întreprinse în perioada de referință, cu formularea concluziilor despre potențialii factori de risc existenți într-o anumită instanță de judecată sau în coraport cu un anumit judecător și, după caz, cu relevarea unor recomandări și propuneri de excludere a acestora. Pentru încălcarea intenționată a obligațiilor, ar trebui să intervină răspunderea disciplinară sau penală a inspectorilor de investigație, în funcție de valorile sociale cărora li se aduce atingere și de prejudiciile cauzate.

Reflectând asupra statutului inspectorilor de investigație, considerăm necesar de a accentua poziția de subordonare față de inspectorul principal. Cei dintâi nu ar trebui să dispună de dreptul de autosesizare pentru efectuarea unor verificări, capacitatea decizională aparținând exclusiv conducătorului Inspecției Judiciare și/sau Președintelui Consiliului Superior al Magistraturii. Deciziile respective ar trebui să fie emise, păstrate, utilizate în corespundere cu criteriile corespunzătoare aplicabile documentelor secrete – cu respectarea confidențialității datelor din conținutul lor. Acestea ar trebui să stabilească foarte clar subiectul și obiectul controlului, aspectele care urmează a fi verificate, acțiunile care trebuie întreprinse, termenele care trebuie respectate, precum și alte date pertinente și relevante, astfel încât rolul inspectorilor să fie redus la desfășurarea investigațiilor, asumarea de către aceștia a rolului decizional fiind exclusă.

Modul de păstrare, utilizare și distrugere a informației acumulate. Atât timp cât activitatea investigativă ar fi în derulare, anume inspectorilor le-ar reveni obligația de a păstra informația, astfel încât să fie asigurată confidențialitatea ei. Transmiterea informației către inspectorul judiciar principal ar însemna și asumarea de către ultimul a responsabilității pentru ulterioara păstrare, utilizare și distrugere a ei. Pentru păstrarea datelor ar trebui creată o arhivă distinctă în cadrul Inspecției Judiciare (sau în cadrul Consiliului Superior al Magistraturii), la care să aibă acces în exclusivitate inspectorul judiciar principal și Președintele Consiliului Superior al Magistraturii. La finele mandatului inspectorului judiciar principal și, respectiv, al Președintelui Consiliului Superior al Magistraturii, responsabilitatea de păstrare, utilizare și distrugere a materialului stocat ar reveni succesorilor acestora, pe durata propriilor mandate.

Termenul stocării datelor ar trebui să fie unul limitat, la expirarea perioadei stabilite informația urmând a fi distrusă.

Evidența informației arhivate ar trebui să fie strictă; orice consultare a acesteia ar trebui documentată, cu indicarea datelor de identificare a persoanelor care ar fi avut acces la ea, precum și a temeiului care ar fi stat la baza unei atare autorizări. De asemenea, accesul unor reprezentanți ai executivului sau ai legislativului la informația stocată ar trebui interzis, întru respectarea principiului constituțional al separației puterilor în stat, al independenței judecătorilor, în parte, și a Justiției, în ansamblu.

Valoarea informației acumulate. Valoarea datelor acumulate de respectivii inspectori ar trebuie să fie una operativă: în lipsa unor probe administrate în corespundere cu legislația în vigoare, care să confirme datele acumulate, ultimele nu ar putea constitui temei de tragere la răspundere juridică a judecătorilor. Prin urmare, în cazul în care din informațiile furnizate ar rezulta un comportament incompatibil cu funcția deținută din partea unui judecător, anumiți indici de influență necorespunzătoare a unui judecător în exercitarea actului de justiție ori suspiciuni privind existența unor circumstanțe care ar pune la îndoială independența unui judecător, inspectorul judiciar principal ar fi obligat să dispună inițierea unor verificări suplimentare. Desemnând inspectorul judiciar responsabil de efectuarea verificărilor, inspectorul judiciar principal ar urma să indice, în scris, acele acțiuni concrete care ar trebui întreprinse în cadrul activității de control (cum ar fi: audierea unor persoane cu privire la unele circumstanțe relevate în materialul prezentat de inspectorul de investigație, consultarea unor acte, registre, fotocopiarea acestora, vizionarea înregistrărilor video instalate în sediul instanței de judecată sau al altor instituții etc.). În acest mod, datele ar putea fi verificate și evaluate corespunzător: dacă suspiciunile s-ar adevăra, fiind demonstrate prin probe administrate conform procedurii legale, atunci Inspecția Judiciară ar putea propune Colegiului Disciplinar al Consiliului Superior al Magistraturii demararea unei proceduri disciplinare în privința judecătorului vizat; dacă, însă, suportul probator nu ar fi suficient pentru imputarea către judecător a comiterii unei abateri disciplinare sau din datele furnizate nu ar rezulta comiterea unei abateri disciplinare, Inspecția Judiciară ar urma să înceteze procedura verificărilor, prin emiterrea unei decizii în acest sens.

Potențiale critici și contraargumente. Bănuim că propunerea de reorganizare a Inspecției Judiciare în sensul instituirii activității de investigație va fi criticată de profesioniști în domeniul dreptului, inclusiv de

membri ai corpului judecătorilor. Presupunem că temerile celor care se vor opune unei asemenea abordări conceptuale s-ar rezuma la faptul că implicarea unor inspecți de investigație în monitorizarea activității profesionale a judecătorilor ar aduce atingere independenței acestora, iar Inspecția Judiciară s-ar transforma într-un serviciu secret, utilizat în scopul intimidării și șantajării magistraților. Anticipând aceste posibile critici și dorind evitarea unor atare riscuri, argumentăm necesitatea atribuirii funcției investigative anume Inspecției Judiciare, ca parte a Autorității Judecătorești. Amintim că Inspecția Judiciară activează în subordinea Consiliului Superior al Magistraturii, ultimul fiind un organ independent, format în vederea organizării și funcționării sistemului judecătoresc, garantul independenței Autorității Judecătorești [15]. Inspecția Judiciară își exercită activitatea în corespundere cu principiul legalității, al imparțialității și al respectării independenței judecătorului și a autorității de lucru judecat (controlul exercitat de Inspecția Judiciară nu poate cuprinde hotărârile judecătorești supuse căilor de atac prevăzute de lege) [16]. Prin urmare, anume această autoritate publică ar putea fi abilitată cu desfășurarea unor investigații confidențiale calitative privind conduita profesională și disciplina judecătorilor, precum și modul de organizare și de funcționare a instanțelor de judecată. O asemenea reconceptualizare a funcției de control exercitate de Inspecția Judiciară s-ar încadra în conceptul procesului de consolidare a Justiției, care „trebuie să cuprindă, în mod obligatoriu, o schimbare din interior, reflectată atât în cadrul sistemului judecătoresc în ansamblu, ca autoritate și element al structurii statale trihotomice, cât și în fiecare instanță judecătorească în parte, dar și la nivelul fiecărui judecător” [17]. Faptul că Inspecția Judiciară este creată și funcționează pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii este o garanție a independenței magistraților. Inspectorilor de investigație, similar oricăror altor subiecți, ar urma să li se interzică implicarea sub orice formă în exercitarea actului de justiție, judecătorii deținând acest rol cu titlu exclusiv. Or, potrivit Recomandării nr.12 din 2010 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, independența individuală a judecătorilor este garantată de independența sistemului judiciar în ansamblul său. În acest sens, independența judecătorilor este un aspect fundamental al statului de drept. Judecătorii trebuie să beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor. Judecătorii trebuie să aibă puteri suficiente și să fie în măsură să le exercite pentru a-și îndeplini sarcinile și pentru a menține autoritatea lor și prestigiul instanței [18].

Considerăm că promovarea direcțiilor enunțate de reformare a Inspecției Judiciare ar contribui la eficiențizarea activității acestui organ de control: volumul și valoarea datelor furnizate în rezultatul investigațiilor ar spori inevitabil calitatea verificărilor suplimentare efectuate ulterior de către inspectorii judiciari, în vederea administrării probatoriului concludent.

Experiența României. Examinând chestiunea privind acumularea și stocarea informațiilor despre conduita etică și profesională a judecătorilor, menționăm că în sistemul juridic al României există reglementări care permit realizarea unei baze de date la nivelul Inspecției Judiciare (care este o structură autonomă, cu personalitate juridică în cadrul Consiliului Superior al Magistraturii [19]) privind încălcări ale conduitei deontologice de către judecători și procurori (ambele categorii de profesioniști având statut de magistrați în sistemul juridic al României), ce nu reprezintă abateri disciplinare, și care sunt confirmate urmare a verificărilor (sublinierea ne aparține). Crearea unei asemenea baze de date, cu caracter confidențial, s-a decis prin Hotărârea nr.623 din 12.09.2009 a Plenului Consiliului Superior al Magistraturii al României, consultarea acesteia fiind permisă doar judecătorului sau procurorului vizat [20]. Hotărârea invocată a fost criticată de judecătorul *Cristi Danileț*, precum că nu s-ar mai face distincție între funcțiile de anchetă și de judecată, funcția disciplinară și cea de formare, între sfera deontologiei și cea a încălcării legii, iar Consiliul Superior al Magistraturii s-ar transforma într-un serviciu de informații al Magistraturii [21]. Menționăm, totuși, că Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii nr.623 din 21.09.2006 a fost anulată prin Sentința civilă nr.515/10.02.2009 a Curții de Apel București [22] (reclamant fiind Uniunea Națională a Judecătorilor din România și pârât – Consiliul Superior al Magistraturii al României) [23]. Sentința a fost contestată de Consiliul Superior al Magistraturii, iar recursul a fost admis de Înalta Curte de Casație și Justiție [24], Hotărârea Plenului Consiliului Superior Magistraturii nr.623 din 21.09.2006 fiind valabilă până în prezent.

Se pare că în România nu a fost reglementată foarte clar modalitatea de acumulare a informațiilor care ar urma să fie stocate în baza de date la nivelul Inspecției Judiciare, nici subiecții abilitați cu acest drept și nici alte aspecte pe care le considerăm importante atunci când este vizată monitorizarea activității judecătorilor; or, lipsa unor reglementări clare în acest sens constituie un risc pentru independența judecătorilor, care, potrivit reglementărilor europene, trebuie garantată până la cel mai înalt nivel [25]. Totuși, faptul că și practicienii

din România au optat pentru instituirea unor forme specifice de control asupra activității magistraților – prin crearea unei baze de date anume la nivelul Inspecției Judiciare, în care să fie incluse informații despre judecători, informațiile urmând a fi verificate în prealabil, înseamnă că subiectul responsabilizării magistraților este unul actual și pentru alte sisteme juridice.

Cazul activității SIPA al României. România s-a confruntat și cu problema monitorizării ilegale a judecătorilor, problemă discutată destul de aprins și în prezent de către magistrați. Ne referim la SIPA (Serviciul Independent pentru Protecție și Anticorupție) al României, ca structură departamentală în subordinea Direcției Generale a Penitenciarelor și trecut în subordinea ministerului Justiției în 1997 [26]. În anul 2004 SIPA a fost reorganizat în Direcția Generală de Protecție și Anticorupție (DGPA) [27], ultima, la rândul său, fiind desființată în 2006 [28]. Potrivit declarațiilor ministrului Justiției al României din perioada 2008-2012, *Cătălin Predoiu*, „și SIPA, și DGPA, care i-a urmat, se ocupau legal strict de informațiile din domeniul penitenciar, protecție informativă a personalului și riscurile infracționale de acolo. [...] Dar, se pare că între 2000 și 2004 SIPA și-a depășit aceste atribuții” [29]. Acest fapt a fost confirmat și de judecătorul *Cristi Danileț* – una dintre persoanele care au avut acces la documentele din arhiva SIPA, care a declarat că o parte din informație se referea și la judecători (critici ale hotărârilor judecătorești, analize ale averii unora, presupuse acte de corupție, prezentare a relațiilor personale, inclusiv cele intime sau probleme medicale [...]). Unele informații erau verificate, altele neverificate. Unele note erau semnate, altele nesemnate [30]. Lipsa de transparență și de responsabilitate în activitatea SIPA a fost remarcată și într-un Raport [31] privind progresele României în procesul aderării la Uniunea Europeană; potrivit acestuia, SIPA ar fi fost implicat în influențe asupra judiciarului.

Cu toate că DGPA (Direcția Generală de Protecție și Anticorupție) a fost desființată în 2006, problematica arhivei cu date despre judecători colectate în mod ilegal și abuziv nu a dispărut, fapt constatat și de judecătorul *Dana Gîrbovan*, în publicația „Serviciul Independent de Protecție și Anticorupție. O poveste despre justiție și servicii secrete” [32]. Actualmente, ceea ce generează discuții, temeri, critici vizează aspecte precum: intenția unor politicieni de a desecretiza arhiva; existența unor judecători care ar fi fost colaboratori, informatori sau chiar agenți acoperiți ai SIPA; vizitarea arhivei de către persoane neautorizate, care nu ar fi deținut certificat ORNISS (Oficiul Registrului Național al Informațiilor Secrete de Stat) [33], existând suspiciuni privind sustragerea, fotocopierea sau distrugerea unor date (inclusiv în format electronic) din arhivă.

Am făcut referite la problematica ce planează asupra activității SIPA (ulterior DGPA), acesta fiind un subiect actual în mediul judiciar și politic al României și având tangență cu însuși conceptul de monitorizare a judecătorilor. În context, remarcăm că modul de reorganizare a Inspecției Judiciare a Republicii Moldova, în felul argumentat în prezenta lucrare, nu ar avea nimic similar cu activitatea SIPA (ulterior DGPA). Deosebirea dintre aceste două forme de control sunt esențiale: dacă SIPA (ulterior DGPA) era subordonat direct reprezentanților executivului (Direcției Generale a Penitenciarelor a României, apoi Ministerului Justiției al României), atunci Inspecția Judiciară este parte inerentă a Autorității Judecătorești, fiind creată și funcționând în subordinea Consiliului Superior al Magistraturii al Republicii Moldova. La fel, SIPA (ulterior DGPA) și-a depășit vădit competențele atunci când a început a monitoriza pe ascuns judecători, a acumula și stoca informații despre viața privată și intimă a acestora, fiind evident că asemenea abuzuri aveau drept scop intimidarea și șantajarea judecătorilor vizați. Însă, instituirea activității investigative în cadrul Inspecției Judiciare a Republicii Moldova ar urma să se desfășoare în baza unor reglementări normativ-juridice stricte, efectuarea monitorizărilor confidentiale asupra activității judecătorilor fiind o competență exclusivă a acestui organ. Astfel, Inspecția Judiciară, ca organ subordonat autorității de autoadministrare judecătorească (Consiliului Superior al Magistraturii), ar veghea asupra respectării și garantării independenței judecătorilor și a sistemului judiciar în ansamblu pe parcursul exercitării oricărei forme de control.

Concluzii

În baza celor expuse, considerăm că subiectul privind reorganizarea Inspecției Judiciare – prin majorarea numărului de inspectori judicari și prin instituirea activității investigative, ca formă specifică de control – este unul actual. Reformarea pe această cale a Inspecției Judiciare nu ar însemna transformarea acesteia într-un serviciu de informații în domeniul justiției; dimpotrivă, un control calitativ exercitat nemijlocit de o structură din interiorul Magistraturii ar contribui la promovarea și consolidarea integrității judecătorilor și a personalului judiciar, precum și a unor trăsături precum moderația, moralitatea, decența, integritatea manifestate în conduita profesională a magistraților. Independența, imparțialitatea și integritatea judecătorilor nu trebuie să se manifeste doar pentru că sunt principii consacrate în acte normative și coduri de etică, ci pentru că sunt

inerente funcției deținute și trebuie să corespundă unui nivel adecvat de conștiință juridică profesională. Autorul *Mihai Poalelungi* menționează că „responsabilitatea civică a judecătorilor, exponenți ai puterii judecătorești, înaltele lor calități etico-morale, aplicarea de către ei a metodelor și a proceselor adecvate trebuie să asigure o ofensivă eficientă asupra nedreptății și ilegalității” [34]. În aceeași ordine de idei, autorul *N.A. Gușcina* consideră că judecătorii trebuie să dea dovadă de moralitate, onestitate ce caracterizează latura profesională a lumii lor interioare. Totuși, judecătorul, ca personalitate, este un produs al societății și îi sunt inerente calitățile pozitive și negative ale societății în care trăiește și se formează. Anume din acest motiv unor judecători nu le sunt străine asemenea vicii precum cupiditatea, setea de îmbogățire rapidă, dorința de a obține unele avantaje în detrimentul statului sau al societății etc. Fără îndoială, majoritatea judecătorilor își exercită funcțiile cu bună-credință, au un nivel înalt de conștiință și cultură juridică. Totuși, în rândurile magistraților sunt înregistrate cazuri de corupție, abuz de serviciu în detrimentul statului și al societății [35] și aceste cazuri trebuie depistate în timp util, în vederea consolidării imaginii, credibilității și valorii Autorității Judecătorești. Punem accent și pe indispensabilitatea fortificării integrității judecătorilor, care, potrivit profesorului universitar *Johnathan Soeharno*, este „o virtuozitate în sine, [...] la nivel profesional, [...] o calitate de caracter a cuiva de a acționa optim în ceea ce privește valorile profesionale și valorile din sfera publică” [36]. Același autor face distincție între integritate din perspectiva titularului funcției și din perspectiva funcției însăși, ambele fiind necesare într-o societate în care sistemul judiciar este o instituție publică și ambele confruntându-se cu o problemă unică – cea a integrității profesionale a fiecărui judecător în parte [37]. Conștiința juridică este un element determinant în formarea integrității magistraților și a responsabilității lor față de propria activitate profesională, fiind sintetizată drept o finalitate psihologică a consolidării justiției ca proces. Îndatoririle care pot rezulta din principiul integrității sunt: obligația de probitate și obligația la o atitudine de demnitate și onoare, „onoarea implicând faptul ca judecătorul să se asigure că, prin practica profesională și persoana sa, nu pune în pericol imaginea publică a judecătorului, a instanței sau a sistemului de justiție” [38].

În concluzie, lansăm spre dezbatere și discuție profesioniștilor în domeniul dreptului examinarea chestiunii privind posibilitatea reorganizării Inspecției Judiciare din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii al Republicii Moldova, prin valorificarea unor noi forme de control. După cum ne-am expus în prezenta cercetare, un magistrat integru, conștient de prestigiul și demnitatea funcției deținute, de misiunea sa pentru societate nu va fi niciodată intimidat de însăși ideea de a fi monitorizat calitativ, în limitele legii și cu respectarea strictă a dreptului la viață intimă, familială și privată. Iar un organ de control care face parte din însăși Autoritatea Judecătorească (cum este cazul Inspecției Judiciare naționale) nu ar trebui să admită abuzuri în coraport cu judecătorii, misiunea și valoarea sa constând în tendința de a contribui, prin exercitarea propriilor competențe, la autoperfecționarea, consolidarea și, respectiv, la autoadministrarea calitativă și eficientă a Justiției. În acest mod, ar fi valorificată și capacitatea Autorității Judecătorești de a-și asigura autoadministrarea și autoperfecționarea, Justiția devenind, astfel, autosuficientă și consolidată.

Referințe:

1. Punctele 1.1, 1.3 lit.b), c), d) ale Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM nr.89/4 din 29 ianuarie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.119-121.
2. Legea pentru modificarea și completarea Legii nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr.185-XVI din 26.07.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.136-140.
3. Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM nr.89/4 din 29 ianuarie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.119-121.
4. NEGRU, A. Aprecieri de esență a principiului consolidării justiției. În: *Legea și Viața*, Chișinău, 2012, nr.11, p.23.
5. Punctele 3.3, 3.4 ale Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM nr.89/4 din 29 ianuarie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.119-121.
6. Articolul 6 alin.(4) al Legii cu privire la statutul judecătorului, nr.544 din 20.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.15-17.
7. Punctul 11.1 al Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM nr. 89/4 din 29 ianuarie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.119-121.
8. Rapoartele privind activitatea Inspecției Judiciare pentru anii 2013, 2014, 2015, 2016. <http://csm.md/rapoarte-de-activitate.html> (Accesat: 02.12.2017)

9. Hotărârea CSM cu privire la propunerile doamnei Elena Gligor, inspector-judecător principal, referitoare la modificare și completarea Regulamentului privind organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare, nr.146/7 din 03 martie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr.139-143.
10. Rapoartele privind activitatea Inspecției Judiciare pentru anii 2015 și 2016
http://csm.md/files/Inspectia_Judecatoreasca/Raport_inspectia2015.pdf și
http://csm.md/files/Inspectia_Judecatoreasca/RaportIJ2016.pdf (Accesat: 02.12.2017)
11. http://csm.md/files/Inspectia_Judecatoreasca/planIJ2017.pdf (Accesat: 02.12.2017)
12. POALELUNGI, M., NEGRU, A. Argumentarea imunității judecătorului în realitatea juridică națională. În: *Revista Națională de Drept* (Chișinău), 2012, nr.11, p.19.
13. ТАТАРОВА, А.Д. Правовые гарантии реализации принципа самостоятельности судебной власти. В: *Современное право*. Новый индекс, Москва, 2015, №7, с.84.
14. *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009. [https://dexonline.ro/definitie/operativ_\(Accesat:02.12.2017\)](https://dexonline.ro/definitie/operativ_(Accesat:02.12.2017))
15. Articolul 1 al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr.947 din 19.07.1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.15-17.
16. Punctele 2.1, 2.2, 2.3 ale Regulamentului cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a Inspecției Judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM nr.89/4 din 29 ianuarie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.119-121.
17. NEGRU, A. Procesul consolidării justiției – autoperfecționarea continuă a justiției contemporane. În: *Revista Națională de Drept* (Chișinău), 2012, nr.10, p.11-12.
18. Punctele 4-6 ale Recomandării nr.12 din 2010 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile.
[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec\(2010\)12&Language=lanRomanian&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec(2010)12&Language=lanRomanian&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true) (Accesat: 02.12.2017)
19. Articolul 65 alin.(1) al Legii privind Consiliul Superior al Magistraturii, republicată, nr.317 din 01 iulie 2004. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/64942> (Accesat: 02.12.2017) și art.1 al Regulamentului de organizare și funcționare a Inspecției Judiciare, aprobat prin Ordinul CSM nr.24/2012. În: *Monitorul Oficial al României*, 09.10.2012, Partea I, nr.692. http://www.dreptonline.ro/legislatie/ordin_24_2012_regulamentul_functionare_inspectiei_judiciare.php (Accesat: 02.12.2017)
20. Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii al României nr.623 din 21 septembrie 2009
http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/05_10_2006__6264_ro.pdf (Accesat: 02.12.2017)
21. DANILEȚ, C. Consiliul Superior al Magistraturii – competențe nelegale în domeniul deontologiei magistraților. În: *Forumul Judecătorilor*, 2009, nr.1, p.41-50. <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/Art-7-forumul-judecatorilor-nr-1-2009.pdf> (Accesat: 02.12.2017)
22. Act Administrativ cu caracter normativ de înființare a unei baze de date cu încălcările Codului deontologic al magistraților. Nelegalitate. Depășirea atribuțiilor constituționale ale Consiliului Superior al Magistraturii. În: *Forumul Judecătorilor*, 2009, nr.2, p.173-176. <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/Art-20-Forumul-judecatorilor-nr-2-2009.pdf> (Accesat: 02.12.2017).
23. Informații dosar http://portal.just.ro/2/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=200000000163992&id_inst=2 (Accesat: 02.12.2017)
24. Decizia nr.4110/2009 a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, dosarul nr.2960/2/2008
<http://legeaz.net/spete-contencios-inalta-curte-iccj-2009/decizia-4110-2009> (Accesat: 02.12.2017).
25. Punctul 14 al Avizului nr.1 (2001) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitor la standardele privind independența puterii judecătorești și inamovibilitatea judecătorilor, Strasbourg, 23.11.2001 <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1212245&Site=COE&direct=true> (Accesat: 02.12.2017)
26. http://arhiva.gov.ro/precizare__11a13091.html (Accesat: 29.11.2017)
27. Articolul 1 al Hotărârii Guvernului României privind funcționarea și atribuțiile Direcției Generale de Protecție și Anticorupție din subordinea Ministerului Justiției, nr.637 din 29.04.2004. În: *Monitorul Oficial al României*, 2004, nr.417. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/51788> (Accesat: 29.11.2017)
28. Hotărârea Guvernului privind desființarea Direcției Generale de Protecție și Anticorupție din subordinea Ministerului Justiției, nr.127 din 26 ianuarie 2006. În: *Monitorul Oficial al României*, 2006, nr.125, <http://www.legex.ro/Hotararea-127-2006-69004.aspx> (Accesat: 02.12.2017)
29. <http://www.ziare.com/sipa/catalin-predoiu/catalin-predoiu-cand-deschideai-subiectul-sipa-sareau-geamurile-din-balamale-secretele-arhivei-pe-care-n-a-vrut-o-nimeni-interviu-1466027> (Accesat: 02.12.2017)
30. <http://evz.ro/vremea-intrebarilor-cu-robert-turcescu-cristi-danilet-judecator-coruptia-este-prezenta-in-instante-si-parchete-iar-fenomenul-este-extrem-de-grav.html> (Accesat: 02.12.2017)

31. Regular Report on Romania`s progress towards accession, Commission of the European Communities, Brussels, 6.10.2004, SEC(2004) 1200. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2004/rr_ro_2004_en.pdf (Accesat: 02.12.2017)
32. GÎRBOVAN, D. Serviciul Independent de Protecție și Anticorupție. O poveste despre justiție și servicii secrete. În: *Revista Forumul Judecătorilor*, 2009, nr.2, p.33-39. <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/Art-3-Forumul-judecatorilor-nr-2-2009.pdf>(Accesat: 29.11.2017)
33. Tudorel Toader: *Au fost vizitatori ai arhivei SIPA care nu aveau certificate ORNISS*, <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21851688-tudorel-toader-fost-vizitatori-arhivei-sipa-care-nu-aveau-certificate-orniss.htm> (Accesat: 03.12.2017)
34. POALELUNGI, M. *Conduita legală și justiția*. Chișinău, 2007, p.113. <https://www.yumpu.com/ro/document/view/13467512/mihai-poalelungi-conduita-legala-si-justitia-dejuremd> (Accesat: 29.11.2017)
35. ГУЩИНА, Н.А. Независимость судей и проблемы с коррупцией в судах. В: *Современное право*. Москва: Новый Индекс, 2015, №11, с.82-83.
36. SOEHARNO, J. Este integritatea magistraților o normă? O analiză a conceptului de integritate judiciară în Anglia și Olanda. În: *Forumul Judecătorilor*, 2010, nr.2, p.77-78 <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/Art-5-Forumul-judecatorilor-nr-2-2010-2.pdf> (Accesat: 29.11.2017)
37. Ibidem, p.81-82.
38. NEGRU, A. *Consolidarea justiției în statul contemporan democratic* (Aspecte teoretico-practice): Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2013, p.140.

Date despre autori:

Andrei NEGRU, doctor habilitat, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: negruan@list.ru , negruan@yahoo.com

Natalia CRECIUN, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: natalia.creciun@gmail.com

Prezentat la 18.05.2018

CZU: 343.359.2

ELEMENTUL SUBIECTIV AL SPĂLĂRII BANILOR

Maria STRULEA

Universitatea de Stat din Moldova

Fiind o infracțiune pentru care scopul, ca semn al laturii subiective, este expres prevăzut de legiuitor, spălarea banilor se comite cu intenție directă. Totodată, spălarea banilor, fiind *delictum subsequens*, are ca obiect material produsul unei *infracțiunii principale/predicat*, față de care se aplică modalitățile normative ale faptei prevăzute la art.243 alin.(1) CP RM. Se ridică întrebarea: care ar trebui să fie elementul intelectual al vinovăției autorului spălării banilor în cazul în care el nu a participat la săvârșirea infracțiunii predicat? Or, spre deosebire de alte legislații penale, legea penală a Republicii Moldova nu distinge dacă autorul spălării banilor este sau nu autor la infracțiunea predicat.

Cuvinte-cheie: spălarea banilor, vinovăție, latura subiectivă, infracțiune predicat, participație, suspiciune, convenție.

THE SUBJECTIVE ELEMENT OF MONEY LAUNDERING

The money laundering, being an offence, the purpose of which, as a sign of subjective side, is expressly provided by the legislator, is committed with direct intent. At the same time, being a *delictum subsequens*, the money laundering has as material object the product of a primary predicate offence, against which the normative modalities of the act provided by art.243 para.(1) of the Criminal Code are applied. The question arises as to what should be the intellectual culpability element of the subject (author) of money laundering if he/she did not participate in the commission of the predicate offence. Or, contrary to other criminal laws, the criminal law of the Republic of Moldova does not distinguish whether or not the author of money laundering is subject of the commission of the predicate offence.

Keywords: money laundering, guilt, subjective side, predicate offense, participation, suspicion, convention.

Introducere

Spălarea banilor a evoluat ca faptă infracțională având la bază obiectul material provenit din alte fapte infracționale (numite infracțiuni principale sau predicat). De subliniat că spălarea banilor a fost incriminată la nivel național ca o exigență a dreptului internațional. Drept urmare, elementele definitorii ale infracțiunii spălarea banilor au fost determinate de Convenția de la Strasbourg din 1990 și de Convenția din Varșovia din 2005, care au avut la bază dezideratul luptei contra formelor grave de criminalitate răspândită la nivel internațional.

Fiind o infracțiune pentru care scopul, ca semn al laturii subiective, este expres prevăzut de legiuitor, spălarea banilor se comite cu intenție directă. Totodată, spălarea banilor, fiind *delictum subsequens*, are ca obiect material produsul unei *infracțiunii principale/predicat*, față de care se aplică modalitățile normative ale faptei prevăzute la art.243 alin.(1) CP RM.

În conformitate cu Convenția de la Varșovia din 2005, *infracțiunea principală / predicat* se referă la orice infracțiune în urma căreia produsele sunt rezultate și susceptibile de a deveni obiectul unei infracțiuni prevăzute la art.9 din Convenție.

Obligația cunoașterii provenienței bunului

În doctrină și în jurisprudență deseori se ridică întrebarea privind atitudinea subiectivă dedusă din prevederile art.243 CP RM, în conformitate cu care subiectul activ „trebuia să știe” că bunurile constituie venituri ilicite.

Expresia „trebuia să știe” din prevederile art.243 CP RM se referă la latura subiectivă a subiectului spălării banilor în raport cu produsul infracțiunii principale/predicat. Astfel, dispoziția normativă vizează punerea în aplicare a prevederilor art.9 par.3 lit.(b) din Convenția de la Varșovia din 2005, la care Republica Moldova este parte, potrivit căreia: „**par.3.** Fiecare parte poate adopta măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a conferi, în baza dreptului său intern, caracterul de infracțiune tuturor sau unora dintre faptele prevăzute la paragraful 1, în [...] cazul când infractorul:[...], **b)** trebuia să presupună că bunurile constituiau produse” [1].

Potrivit Raportului explicativ la Convenție, „Articolul 9 alineatul (3) din Convenție se referă la *mens rea*. Procesul de evaluare a dovedit că poate fi foarte dificil să se demonstreze elementul moral al unei infracțiuni

de spălare a banilor, deoarece instanțele deseori prescriu (sau se presupune că prescriu) un nivel foarte ridicat de cunoaștere a originii produselor de către autorii infracțiunii de spălare a banilor. Adăugarea acestui paragraf la prezenta Convenție permite, de asemenea, părților să sancționeze penal autorul presupus al unei infracțiuni penale (a) atunci când a suspectat că bunul a fost produsul unei infracțiuni și / sau (b) atunci când ar fi trebuit să fie conștient de faptul că bunul era produsul unei infracțiuni. Paragraful (a) prevede un element moral mai puțin subiectiv și ar putea fi aplicat unei persoane care gândește cel puțin asupra chestiunii originii produselor (este suficient să suspecteze că bunul este produsul unei infracțiuni), dar nu are certitudinea că bunul în cauză să fi fost unul original infracțional. Punctul 3(b) prevede incriminarea comportamentului neglijent, în cazul în care instanța, pe baza unei evaluări obiective a probelor, se pronunță asupra chestiunii dacă autorul infracțiunii ar fi trebuit să fie conștient de faptul că bunul era produsul unei infracțiuni, pe care a presupus-o sau nu. Paragraful 3 al articolului 9 incriminează actele care nu sunt menționate în Convenția Națiunilor Unite din 1988. Acest paragraf este opțional. Rezultă că dacă o Parte decide să nu-l adopte în dreptul său intern, nu poate fi ridicată sau criticată în cadrul procedurilor de urmat prevăzute de Convenție" [2].

Prin urmare, judecătorul trebuie să aprecieze elementul subiectiv al autorului infracțiunii, față de obiectul material provenit dintr-o infracțiune predicat. Expresia „trebuia să știe” lasă judecătorului puterea de apreciere în raport cu criteriul obiectiv al vinovăției persoanei în raport cu sursa provenienței veniturilor supuse spălării banilor, fără a-i conferi o putere autonomă de incriminare care ar afecta puterea legiuitorului în formularea politicii penale. Astfel, „inculpatul nu poate să fie condamnat pentru o încercare de a săvârși infracțiunea absentă a mentalității specifice, element necesar pentru infracțiunea de fond” [3].

În asemenea condiții, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a notat în jurisprudența sa că sintagma „trebuia să știe” se referă la latura subiectivă (care, de altfel, se caracterizează prin intenție directă) a subiectului spălării banilor în raport cu produsul infracțiunii principale/predicat, care urmează a fi stabilită în fiecare caz concret. Totodată, Curtea a reținut că intenția sau scopul infracțiunii poate fi dedus din împrejurări de fapt obiective, luându-se în considerare cunoștințele sau statutul subiectului, mai ales în cazul neonorării unor obligații opozabile acestuia prin efectul legii [4].

De altfel, Curtea a reținut că cuvintele „trebuia să știe” din art.243 CP RM își au suportul normativ anume în convențiile prenotate.

Respectivul subiect de discuție s-a ridicat și în jurisprudența altor state. În context, jurisprudența franceză a evidențiat teza autonomiei spălării banilor, prin care nu este necesar ca autorul infracțiunii de spălare să fi cunoscut natura exactă, circumstanțele și nici măcar identitatea autorului infracțiunii principale [5], reafirmand indiferența principiului cunoașterii calificării infracțiunii principale a spălării banilor [6].

Neonorarea obligațiilor profesionale la care s-a referit Curtea Constituțională a Republicii Moldova, atunci când a interpretat restrictiv sintagma „trebuia să știe” din dispoziția art.243 CP RM, se referă la categoria unor profesioniști cărora legea le-a oferit competența în a reacționa în cazul tranzacțiilor suspecte sau cu risc de a fi implicați în spălarea banilor.

Mai mult decât atât, în conformitate cu recomandările GAFI [7], statele trebuie să se asigure că elementul intențional pentru a proba spălarea banilor să poată fi dedus din circumstanțele factuale obiective. Este de amintit în acest sens jurisprudența engleză, prin care instanța superioară a anulat trei condamnări pe motiv că urmărirea penală a trebuit să demonstreze că acuzații au știut (și nu doar au bănuit) că banii au constituit încasările infracțiunii [8].

Drept urmare, este necesar să se stabilească, pe baza probelor certe, că bunurile constituie venituri ilicite, provin din săvârșirea infracțiunilor, iar făptuitorul trebuia să știe aceasta, în virtutea unor criterii obiective, inclusiv normative. În lipsa acestor circumstanțe nu se poate înregistra fapta spălării banilor.

Revine probatoriului să determine *in concreto* în ce măsură subiectul trebuia să cunoască caracterul ilicit al obiectului material al spălării banilor, astfel încât aprecierea vinovăției persoanei să se fundamenteze pe criteriul normativ și să exprime obligația persoanei de a prevedea posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile cu respectarea măsurilor de precauție prescrise.

Sintagma „trebuia să știe” din prevederile art.243 CP RM s-ar interpreta prin prisma atitudinii psihice a autorului infracțiunii spălării banilor (indiferent de participarea sa la infracțiunea predicată), astfel încât el să nu se afle în eroare asupra caracterului penal al faptei săvârșite.

Cunoașterea („știe”) sau suspiciunea („trebuia să știe”) reprezintă o cerință esențială a răspunderii penale pentru spălarea banilor. Astfel, în cazul în care o persoană nu știe sau nu suspectează că bunul în cauză este

rezultatul unui comportament criminal, chiar dacă în realitate este, aceasta nu va fi ținută responsabilă de spălarea banilor; or, cunoașterea sau suspiciunea sunt, prin urmare, *mens rea* pentru infracțiunea principală a spălării banilor [9].

Făcând referință la recomandarea 20 a GAFI [10], obligația de raportare a suspiciunii provenienței infracționale a veniturilor și a implicării lor în eventuala spălare de bani este pusă în sarcina unui profesionist, astfel încât suspiciunea pe care o are subiectul să fie dedusă din atribuțiile activității sale.

Tocmai de aceea, pentru un segment îngust de subiecți, în dependență de circumstanțele cauzei, existența unei suspiciuni a spălării banilor (sau a tranzacțiilor suspecte) trebuie să fie determinată *in mod obiectiv*, indiferent dacă persoana are sau nu o bănuială, ceea ce reprezintă în sine un test de neglijență [11].

Sub acest aspect, ar fi relevantă jurisprudența constituțională, potrivit căreia sarcina probațiunii revine acuzării, iar situația de dubiu este interpretată în favoarea celui acuzat (*in dubio pro reo*). Regula *in dubio pro reo* constituie un complement al prezumției de nevinovăție, un principiu instituțional care reflectă modul în care principiul aflării adevărului se regăsește în materia probațiunii. Ea se explică prin aceea că, în măsura în care, în pofida dovezilor administrate pentru susținerea vinovăției celui acuzat, îndoiala persistă în ce privește vinovăția, atunci îndoiala este echivalentă cu o probă pozitivă de nevinovăție [12].

Totodată, existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în sarcina acuzării obligația de a proba toate elementele vinovăției de o manieră aptă să înlăture dubiul [13].

Tocmai reieșind din principiul prezumției de nevinovăție, stabilirea laturii subiective nu se poate face decât deducându-se din elementul obiectiv – neonorarea unor obligații opozabile, printre care se numără, de exemplu, prezumția credinței funcționarului în exercitarea cu loialitate a obligațiilor de serviciu.

Standardele în materia prevenirii spălării banilor sugerează necesitatea utilizării unei abordări holistice bazate pe risc. Abordarea bazată pe risc nu este o opțiune nejustificat de permisivă. Aceasta implică utilizarea unui proces de luare a deciziilor bazat pe dovezi pentru a combate mai eficient riscurile de spălare a banilor și de finanțare a terorismului [14].

Totodată, suspiciunea – prezumția ilegalității bunului, ar putea fi interpretată când „inculpatul trebuie să creadă că există o posibilitate, mai mult decât fantezie, despre existența faptei relevante. Un sentiment vag de neliniște nu ar fi suficient” [15].

De menționat că obligația deducerii provenienței ilegale a venitului nu se aplică *in extenso* oricărui profesionist în sarcina căruia este pusă această prezumție de cunoaștere. De exemplu, avocatul trebuie totuși să fie scutit de respectiva obligație pentru informațiile obținute în legătură cu apărarea, reprezentarea juridică sau consilierea juridică a clientului său [16].

Concluzii

Nu ar fi imputabilă lipsa previzibilității normei penale de la art.243 CP RM, deoarece și potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului previzibilitatea legii nu trebuie neapărat să fie însoțită de certitudini absolute [17]; or, dreptul trebuie să știe să se adapteze schimbărilor de situație.

Referințe:

1. Convention du Conseil de l'Europe relative au blanchiment, au dépistage, à la saisie et à la confiscation des produits du crime et au financement du terrorisme, Varsovie, 2005
2. Rapport explicatif de la Convention du Conseil de l'Europe relative au blanchiment, au dépistage, à la saisie et à la confiscation des produits du crime et au financement du terrorisme, 2005.
3. PIERRE RAINVILLE, Gradation de la Culpabilité Morale et des Formes de Risque de Prejudice dans le Cadre de la Repression de la Tentative, La, 37 C. de D. 909 (1996).
4. Decizia nr.109 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr.138g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 (spălarea banilor), par.36,37.
5. Decizia Curții de Casație, Secția Penală, 3 decembrie 2003, n° 02-84.646 ; Bull. crim. 2003, n° 234; JCP ed. G 2004, II, 10066.
6. Crim. 20 mai 2015, , n° 14-81.964, RPDP 2016, note M. Segonds.
7. Recommandations du GAFI - Normes internationales sur la lutte contre le blanchiment de capitaux et le financement du terrorisme et de la prolifération.

8. ALI, HUSSAIN, KHAN, BHATTI (R v Liaquat Ali, Akhtar Hussain and Mohsan Khan Shahid Bhatti) [2005] EWCA Crim 87.
9. PAUL MARSHALL. Chancery Bar Association Money Laundering Note Part 1 - May 2013 rev.1.
10. "Toutes les opérations suspectes, y compris les tentatives d'opérations, devraient être déclarées quel que soit leur montant" din *Recommandations du GAFI - Normes internationales sur la lutte contre le blanchiment décapitaux et le financement du terrorisme et de la prolifération, mise à jour octobre 2016, GAFI, Paris.*
11. PAUL MARSHALL. Chancery Bar Association Money Laundering Note Part 1 - May 2013 rev.1.
12. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.21 din 20 octombrie 2011, §27.
13. Decizia nr.109 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr.138g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 (spălarea banilor); a se vedea în acest sens și: MARC SEGONDS. *Les métamorphoses de l'infraction de blanchiment ... ou les enjeux probatoires de la lutte contre le blanchiment.* – AJ pénal n°4 avril 2016, DALLOZ.
14. Directiva (UE) 2015/849 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2015 privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor sau finanțării terorismului, de modificare a Regulamentului (UE) nr.648/2012 al Parlamentului European și al Consiliului și de abrogare a Directivei 2005/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului și a Directivei 2006/70/CE a Comisiei.
15. R v DA SILVA [2006] EWCA Crim 1654, England and Wales Court of Appeal (Criminal Division) Decisions
16. Cour Constitutionnelle de Belgique, 23-01-2008, *Moniteur belge* (Journal officiel), 11.02.2008
17. *Cauza HERTEL împotriva Elveției* (59/1997/843/1049), hotărârea din 25-08-1998, §35.

Date despre autor:

Maria STRULEA, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: struleamaria@yahoo.fr

Prezentat la 26.04.2018

CZU: 343.352:343.16

CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA RĂSPUNDERII EXECUTORULUI JUDECĂTORESC ÎN MATERIE PENALĂ

*Stanislav COPEȚCHI, Roman TALMACI**

Universitatea de Stat din Moldova,

**Președintele Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești*

În prezentul studiu sunt punctate unele aspecte în materia ce vizează răspunderea penală a executorului judecătoresc. Sunt etalate, cu titlu exemplificativ, normele din Partea specială a Codului penal sub a căror incidență poate să cadă comportamentul ilegal al executorului judecătoresc manifestat în exercitarea atribuțiilor sale de serviciu. Se arată că începând cu 23 iulie 2010 executorul judecătoresc nu mai are statut de funcționar public, ci de persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public. Se argumentează că modificarea statutului extrapenal al executorului judecătoresc din funcționar public în persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public nu a avut niciun impact asupra încadrării juridico-penale a faptelor infracționale comise de executorul judecătoresc în legătura cu această calitate în sfera publică. S-a arătat că excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM) este infracțiunea cel mai des imputabilă executorilor judecătorești, lucru condiționat, probabil, de statutul funcțional al acestora.

Cuvinte-cheie: *răspundere penală, executor judecătoresc, persoană publică, persoană cu funcție de răspundere, liber profesionist, exces de putere, infracțiuni conexe corupției.*

GENERAL CONSIDERATIONS ON THE BAILIFF'S LIABILITY IN CRIMINAL MATTER

In the present study there are some points in the matter regarding the criminal responsibility of the bailiff. As an example, the rules of the Special Part of the Criminal Code are displayed, under which incidence may fall the bailiff's illegal behavior manifested in the performance of his duties. It appears that as from July 23, 2010, the bailiff no longer has the status of a civil servant, but is a person in the state's hands, who is vested by the state to carry out activities of public interest. It is argued that the amendment of the extra criminal status of the bailiff from a civil servant to a person, vested by the state to carry out activities of public interest had no impact on the legal-criminal classification of the criminal offenses committed by the bailiff in connection with this function in the public sphere. It has been shown that power excess and excess of official authority (art. 328 Criminal Code of RM) is the crime mostly attributable to bailiffs, which is probably due to their functional status.

Keywords: *criminal liability, bailiff, public person, an official, freelancer, excess of power, offences related to corruption.*

Introducere

Punerea în executare a hotărârilor emise de judecători constituie faza finală și, totodată, obligatorie a procesului de aplicare a legii. La această etapă executorul judecătoresc apare pe post de figură principală. Acesta este abilitat, conform legii, să transpună în practică cele înscrise în conținutul actelor aplicative emise. Pe de o parte, în postura de persoană publică (în sensul legii penale) executorul judecătoresc este obligat să-și îndeplinească atribuțiile în conformitate cu legea, evitând abuzuri și excese în realizarea sarcinilor sale. Pe de altă parte, este inadmisibilă exercitarea unor influențe arbitrare în activitatea executorului judecătoresc, în special de către organele de drept, ceea ce poate determina consecințe negative la punerea în executare a hotărârilor judecătorești.

Rezultate și discuții

1. Ab initio, vom puncta asupra tipologiei infracțiunilor unde executorul judecătoresc poate să apară pe post de subiect al infracțiunii. Așadar, convențional acestea pot fi divizate în: **a)** infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică; **b)** alte infracțiuni.

La prima categorie atribuim infracțiunile specifice, comise în legătură cu calitatea executorului judecătoresc de persoană publică, și anume: abuzul de putere sau abuzul de serviciu (art.327 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM [1])), excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM), neglijența în serviciu (art.329 CP RM), falsul în acte publice (art.332 CP RM).

La cea de-a doua categorie atribuim acele infracțiuni care nu sunt comise strict în sfera publică, ci în alte sfere, dar care au tangență cu statutul special al executorului judecătoresc și care sunt fezabile de comitere de către executorul judecătoresc în virtutea atribuțiilor conferite acestuia prin lege: evaziunea fiscală (art.244 CP RM), obținerea ilegală și/sau divulgarea informațiilor ce constituie secret comercial sau bancar (art.245¹⁰ CP RM), însușirea, înstrăinarea în cazurile nepermise de lege, tănuirea bunurilor gajate, înghețate, luate în leasing, sechestrate sau confiscate (art.251 CP RM) etc.

Precizăm că, potrivit art.270 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [2], în cazurile infracțiunilor săvârșite de executorii judecătorești urmărirea penală este exercitată de procuror.

În fine, considerăm necesar de a menționa că alin.(3) art.319 din Codul contravențional (în continuare – C.contr. RM [3]) stabilește răspunderea pentru efectuarea actelor de executare silită de către altă persoană decât executorul judecătoresc.

Constatăm că respectiva normă contravențională sancționează fapta unei persoane care practică activitatea de executare a documentelor executorii, însă fără a deține licența corespunzătoare eliberată de Ministerul Justiției al Republicii Moldova. În acest sens, potrivit alin.(1) art.21 din Codul de executare al Republicii Moldova, nr.443 din 24.12.2004 (în continuare – CE RM [4]), executorul judecătoresc este unica persoană autorizată să efectueze executarea silită a documentelor executorii. La fel, în conformitate cu art.2 din Legea Republicii Moldova cu privire la executorii judecătorești, nr.113 din 17.06.2010 (în continuare – Legea RM nr.113/2010 [5]), doar executorul judecătoresc licențiat poate efectua executarea silită. De asemenea, în acord cu art.12 din legea nominalizată, licența pentru activitatea de executor judecătoresc se eliberează de ministrul justiției pe un termen nelimitat, la cererea persoanei, conform hotărârii Comisiei de licențiere. Datele despre licența eliberată se includ în Registrul executorilor judecătorești. Forma licenței este aprobată de Ministerul Justiției.

Nefiind o activitate de întreprinzător (fapt prevăzut tranșant la alin.(2) art.2 din Legea RM nr.113/2010), practicarea fără drept a activității caracteristice executorului judecătoresc nu poate antrena răspunderea în baza art.263 alin.(1) C.contr. RM și nici în baza art.241 CP RM (articole ce sancționează practicarea ilegală a activității de întreprinzător).

De menționat că norma de la alin.(3) art.319 C.contr. RM este specială în raport cu norma de la art.54¹ C.contr. RM, care stabilește răspunderea pentru practicarea unei profesii sau a unei activități, alta decât activitatea de întreprinzător, fără deținerea licenței sau a altei autorizații, dacă legea prevede ca obligatorie deținerea acesteia.

2. În alt context, consemnăm că până la adoptarea și intrarea în vigoare a Legii RM nr.113/2010 executorul judecătoresc avea statut de funcționar public, fapt statuat clar la alin.(2) art.13 din Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul de executare silită, nr.204 din 06.07.2006 (actualmente abrogată [6]). Suplimentar, acest lucru rezultă din următoarele prevederi din legea enunțată: executorul judecătoresc își desfășoară activitatea în cadrul oficiului de executare (alin.(4) art.13); oficiile de executare sunt subdiviziuni subordonate administrativ și organizatoric Departamentului de executare (alin.(1) art.7). În acord cu pct.1 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului și structurii Departamentului de executare a deciziilor judiciare, nr.312 din 15.03.2002 (actualmente abrogată [7]), Departamentul de executare de pe lângă Ministerul Justiției este organul de specialitate al administrației publice, abilitat cu executarea nemijlocită a deciziilor judiciare și exercitarea activității de probațiune.

Din textul prevederilor citate se desprinde următoarea concluzie: până la data intrării în vigoare a Legii RM nr.113/2010 (23 iulie 2010) executorul judecătoresc avea statut de funcționar public, adică de salariat în cadrul unei autorități publice însărcinat cu executarea unei funcții publice.

Per a contrario, începând cu 23 iulie 2010 executorul judecătoresc nu mai are statut de funcționar public, ci de persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public. Acest lucru se desprinde clar din prevederile Legii RM nr.113/2010. La concret, potrivit alin.(1) art.2 din legea nominalizată, executorul judecătoresc este persoană fizică investită de stat cu competența de a îndeplini activități de interes public prevăzute de lege.

Că astăzi executorul judecătoresc nu este funcționar public reiese și din alte prevederi ale Legii RM nr.113/2010, printre care cele ce vizează: admiterea în profesia de executor judecătoresc, drepturile și obligațiile sale, activitatea executorului judecătoresc, actul ce conferă dreptul de a practica activitatea de executor judecătoresc, organele profesionale ale executorilor judecătorești și, nu în ultimul rând, modul de retribuire a activității desfășurate de executorul judecătoresc.

Așadar, din 23 iulie 2010 statutul executorului judecătoresc a fost echivalat, pe bună dreptate, cu statutul avocaților, notarilor, administratorilor autorizați, experților judiciari, mediatorilor, interpreților și traducătorilor antrenați de Consiliul Superior al Magistraturii, de Ministerul Justiției, de organele procuraturii, de organele de urmărire penală sau instanțele judecătorești. Cu alte cuvinte, alături de avocați, mediatorii etc., executorii judecătorești au devenit liberi profesioniști, fapt susținut cu vehemență și în literatura de specialitate [8, p.107]. În postura de liberi profesioniști aceștia nu pot fi catalogați drept funcționari publici. Cei drept, statutul executorului judecătoresc de liber profesionist este unul special, fapt rezultat din prevederile legale ce prescriu activitatea acestuia. De exemplu, în corespundere cu regula generală, executorul judecătoresc nu poate să refuze în intentarea procedurii de executare, decât dacă nu este prezent vreunul din temeiurile de refuz prevăzute la art.61 CE RM. Același lucru rezultă din prevederea de la alin.(4) art.2 din Legea RM nr.113/2010, în corespundere cu care executorul judecătoresc nu poate refuza executarea unui act dat în competența sa, decât în cazurile și în condițiile stabilite de lege.

După această digresiune, deloc neglijabilă pentru incursiunea de față, constatăm că modificarea statutului juridic al executorului judecătoresc în Republica Moldova nu a influențat semnificativ asupra procesului de aplicare a legii penale cazurilor concrete din practica judiciară atunci când tocmai executorul judecătoresc apărea pe post de subiect activ al infracțiunii.

In concreto, remarcăm că până la data de 03.02.2012 (momentul intrării în vigoare a Legii Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.245 din 02.12.2011 (în continuare – Legea RM nr.245/2011 [9])) Codul penal al Republicii Moldova opera doar cu noțiunile „persoană cu funcție de răspundere” și „persoană cu funcție de demnitate publică”. Prin legea sus-indicată, Codul penal a fost completat cu o noțiune nouă, și anume: „persoană publică”, care a devenit funcțională începând cu 03 februarie 2012. De consemnat că, în acord cu definiția persoanei publice, înscrise la alin.(2) art.123 CP RM, aceasta presupune următoarele categorii: funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public.

Din textul de lege citat se desprinde că, în sensul legii penale, executorul este persoană publică; or, *supra* am demonstrat că acesta este persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public. Iar persoana investită de stat să îndeplinească activități de interes public, așa cum rezultă din definiția citată mai sus, este o categorie a persoanei publice.

Mai mult, confruntând cadrul legal penal cu cel extrapenal (în special, Legea RM nr.113/2010), deducem că executorul judecătoresc, în calitate de persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public, în sensul legii penale, începând cu 03 februarie 2012 cumulează calitatea de **persoană cu funcție de răspundere** și cea de **persoană publică**. În context, precizăm că aceste două noțiuni sunt de factură penală. Totodată, accentuăm că până la data de 03 februarie 2012 (până la intrarea în vigoare a Legii RM nr.245/2011 care a introdus în Codul penal noțiunea „persoană publică”), în sensul legii penale, executorul judecătoresc era catalogat drept **persoană cu funcție de răspundere**. Tot statut de persoană cu funcție de răspundere avea executorul judecătoresc după intrarea în vigoare a Legii RM nr.113/2010 (a legii care a modificat statutul extrapenal al executorului din funcționar public în liber profesionist).

Prin urmare, modificarea statutului extrapenal al executorului judecătoresc din funcționar public în persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public (liber profesionist cu statut special) nu a avut niciun impact asupra încadrării juridico-penale a faptelor infracționale comise de executorul judecătoresc în legătura cu această calitate în sfera publică. Acesta a fost și a rămas a fi persoană cu funcție de răspundere.

Nu de aceeași părere a fost instanța de judecată într-o speță din practica judiciară invocând faptul că executorul judecătoresc, la data comiterii faptei imputate (19.01.2011) nu avea calitatea de persoană cu funcție de răspundere, acesta fiind inclus în postura de subiect al excesului de putere sau al depășirii atribuțiilor de serviciu odată cu introducerea în legea penală a conceptului „persoană publică” [10]. O asemenea abordare judiciară pare cu totul deplasată, întrucât excludea executorul judecătoresc din sfera răspunderii pentru comiterea coruperii pasive, abuzului de serviciu, excesului de putere sau depășirii atribuțiilor de serviciu, neglijenței în serviciu și falsului în actele publice, în perioada de la modificarea statutului extrapenal al execu-

rului judecătoresc din funcționar public în liber profesionist (23 iulie 2010) până la introducerea în legea penală a persoanei publice în calitate de subiect al infracțiunii (03 februarie 2012).

Că executorul judecătoresc este și în continuare persoană cu funcție de răspundere ne-o mărturisește dispoziția normei de la alin.(1) art.2 din Legea nr.113/2010, în conformitate cu care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, executorul judecătoresc este exponentul puterii de stat. În același timp, potrivit alin.(1) art.123 CP RM, prin persoană cu funcție de răspundere se înțelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Cu atât mai mult, executorul judecătoresc era persoană cu funcție de răspundere atunci când acesta avea statut de funcționar public în cadrul unei autorități publice.

Reiterăm că după modificările legislative din 02.12.2011 și intrate în vigoare la 03.02.2012, în Codul penal al Republicii Moldova a fost introdus un nou subiect activ al infracțiunii (cu calități speciale) – persoana publică. Totodată, legiuitorul moldav a decis să păstreze și noțiunea „persoană cu funcție de răspundere”, deși noua noțiune, cea de „persoană publică” este într-atât de largă, încât cuprinde și conceptul „persoanei cu funcție de răspundere”, fapt statuat și în literatura de specialitate [11, p.176].

În același context, precizăm că anterior modificărilor operate, Capitolul XV din Partea specială a Codului penal (capitol ce incriminează, *inter alia*, coruperea pasivă, abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, neglijența în serviciu etc.) era intitulat „Infracțiuni comise de persoane cu funcție de răspundere”. De asemenea, în dispoziția normelor incriminatoare din acest capitol în calitate de subiect al numitelor infracțiuni era specificată persoana cu funcție de răspundere. În rezultatul amendamentelor survenite, titulatura Capitolului XV din Partea specială a Codului penal a fost redenumită din „Infracțiuni comise de persoane cu funcție de răspundere” în „Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică”. Pe cale de consecință, în majoritatea dispozițiilor normelor de incriminare amplasate în cadrul capitolului nominalizat, noțiunea „persoană cu funcție de răspundere” a fost substituită cu noțiunea „persoană publică”. *In concreto*, modificările au vizat normele ce incriminează infracțiunile de corupție, precum și unele infracțiuni conexe corupției (abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, neglijența în serviciu). Astfel, deși în Capitolul XV din Partea specială a Codului penal legiuitorul a înlocuit, în linii mari, cele două noțiuni, atribuind persoanei publice un conținut cu mult mai cuprinzător decât persoanei cu funcție de răspundere, incluzând-o pe ultima în prima categorie, totuși, acesta a decis să păstreze, în lipsa unei justificări, noțiunea „persoană cu funcție de răspundere” în Partea generală a Codului penal, în Capitolul XIII „Înțelesul unor termeni sau expresii utilizate în Codul penal”, precum și în cadrul unor norme incriminatoare înscrise în unele capitole din Partea specială a Codului penal, inclusiv în trei articole din Capitolul XV al acesteia.

În cele din urmă, concluzionăm că executorul judecătoresc, în condițiile actuale, în sensul legii penale a Republicii Moldova, are o dublă calitate: **a)** de persoană cu funcție de răspundere și **b)** de persoană publică. În ce ne privește, nu putem susține o atare poziție legislativă. Considerăm că legiuitorul urmează să renunțe definitiv la conceptul de „persoană cu funcție de răspundere”, avându-se în vedere că noțiunea „persoană publică” înglobează în sine conceptul „persoană cu funcție de răspundere”, fapt enunțat *supra*. Dublarea termenilor care pot fi suprapuși după conținut nu poate decât să derute cel abilitat cu aplicarea legii penale în procesul de încadrare a faptelor infracționale.

Cert este că în ipoteza infracțiunilor de corupere pasivă, abuz de putere sau abuz de serviciu, exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu, precum și de neglijență în serviciu, executorul judecătoresc apare în postura de persoană publică (în sensul alin.(2) art.123 CP RM), adică de persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public. Teoretic, în alte cazuri, acesta ar putea să apară în postura de persoană cu funcție de răspundere sau să cumuleze cele două calități (atunci când ambele sunt indicate în textul normei de incriminare).

Practica judiciară demonstrează însă că, de fapt, executorul judecătoresc evoluează, în cele mai dese cazuri, pe post de subiect al infracțiunilor conexe corupției, adică pe post de persoană publică. Printre aceste fapte infracționale evidențiem: abuzul de putere sau abuzul de serviciu (art.327 CP RM), excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM), precum și neglijența în serviciu (art.329 CP RM).

3. În ultima perioadă surprindem un avânt serios de intentare a cauzelor penale în privința executorilor judecătorești în baza art.328 CP RM, adică pentru excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu. De remarcat că în legislațiile penale ale mai multor state străine nu există norme separate care să incrimineze în mod distinct excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, așa cum o face legiuitorul moldav. În cazul acestor legislații excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu constituie modalități alternative de exprimare a abuzului de serviciu, fiind deci reunite sub egida unui și aceluiași articol (alături de abuzul de putere sau de abuzul de serviciu). Bunăoară, norma de la art.297 din Codul penal al României în redacția din 2009 [12], intitulat „Abuzul în serviciu”, cuprinde în sine atât abuzul de putere sau abuzul de serviciu, cât și excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, în sensul art.327 și 328 CP RM. Constatăm că, de fapt, poziția legiuitorului moldav de a defalca abuzul de serviciu în două norme de incriminare separate este de sorginte sovietică. Remarcăm că cele două articole au pătruns în legea penală a Republicii Moldova prin filieră rusă. Practic în toate statele ex-membre ale fostei Uniuni Sovietice există norme similare cu cele de la art.327 și 328 CP RM.

În linii generale, diferența dintre abuzul de putere sau abuzul de serviciu și excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu rezidă în următoarele:

a) abuzul de putere sau abuzul de serviciu constă în „folosirea situației de serviciu”, adică în săvârșirea unor acțiuni sau inacțiuni care decurg din atribuțiile de serviciu ale făptuitorului și care sunt în limitele competenței sale de serviciu (sublinierea ne aparține – *n.a.*) [13, p.897; 14, p.860; 15]. În contrast, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu presupune realizarea unor acțiuni care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, adică care depășesc limitele competenței sale de serviciu. Cu privire la acest aspect, în doctrină se punctează: „Sub aspectul laturii obiective, dacă e să ne referim la deosebirea principală dintre infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.328 CP RM și infracțiunea specificată la alin.(1) art.327 CP RM, atunci remarcăm că, în primul caz, făptuitorul își întrece competența, depășind limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege. În opoziție, în ipoteza infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.327 CP RM, cele săvârșite de făptuitor nu exced limitele competenței lui de serviciu” [13, p.906; 14, p.869];

b) în cazul abuzului de putere sau abuzului de serviciu elementul material constă în săvârșirea faptei prejudiciabile care poate lua forma acțiunii sau inacțiunii, în timp ce în ipoteza excesului de putere sau a depășirii atribuțiilor de serviciu fapta prejudiciabilă poate să se exprime doar în manifestarea unui comportament activ, nu și pasiv. Or, este cu neputință săvârșirea unui exces de putere prin manifestarea unui comportament pasiv. *Volens nolens* excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu implică săvârșirea unor acțiuni.

Așa cum am menționat *supra*, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM) este infracțiunea cel mai des imputabilă executorilor judecătorești. Acest lucru este condiționat, probabil, de statutul funcțional al acestora. *In concreto*, în esență, așa cum rezultă din prevederile art.1 și 2 din Legea RM nr.113/2010, precum și ale art.21 CE RM, executorul judecătoresc este persoana fizică investită de stat cu competența de a efectua executarea silită a documentelor executorii. Fiind investit cu atribuții de executare a documentelor executorii, prin activitatea sa executorul judecătoresc urmărește realizarea drepturilor creditorului recunoscute prin hotărâre judecătorească, prin orice modalitate prevăzută de lege. Evident, executarea unor documente executorii de către executorul judecătoresc, de regulă, creează un disconfort pentru debitor. În unele cazuri chiar, debitorul consideră că prin executarea documentelor executorii în care este vizat îi sunt încălcate drepturile și interesele sale, considerent din care acesta apreciază activitatea executorului judecătoresc ca fiind realizată cu depășirea atribuțiilor de serviciu, motiv pentru care și sesizează organele procuraturii.

O asemenea ipoteză nu este exclusă. Într-adevăr, executorului judecătoresc, ca de altfel oricărei persoane publice (în sensul legii penale), îi este interzis să exercite atribuțiile de serviciu prin realizarea unor acțiuni care depășesc vădit limitele acestor atribuții. Încălcarea unei asemenea interdicții poate antrena răspunderea penală în baza art.328 CP RM (atunci când săvârșirea acțiunilor ce depășesc vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege duce la cauzarea unor daune în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice) sau răspunderea contravențională în baza art.313 C.contr. RM (atunci când săvârșirea acțiunilor ce depășesc vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege nu duce la cauzarea urmărilor prejudiciabile sus-indicate).

Practica judiciară demonstrează însă că în privința executorilor judecătorești, deseori, sunt intentate, neînțemeiat, dosare penale în baza art.328 CP RM, adică pe faptul excesului de putere sau al depășirii atribuțiilor de serviciu soldat cu cauzarea unor daune în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice.

La concret, la o analiză atentă a cazurilor practice în care executorul judecătoresc figurează în postura de subiect activ al excesului de putere sau al depășirii atribuțiilor de serviciu constatăm următoarele: **a)** cele mai multe cauze penale intentate în privința executorilor judecătorești „ajung pe masa” instanțelor de judecată; **b)** în repetate rânduri, însă, pe aceste cauze instanțele de judecată emit sentințe de achitare pe motivul lipsei elementelor componenței de infracțiune (elementelor constitutive).

Acest lucru demonstrează că unele persoane abilitate cu aplicarea legii penale apreciază eronat prezența excesului de putere sau a depășirii atribuțiilor de serviciu în acțiunile executorilor judecătorești. În unele cazuri chiar se constată că organul de urmărire penală intenționează dosare penale în baza art.328 CP RM în lipsa clară a elementelor componenței de infracțiune. De exemplu, într-o speță din practica judiciară instanța de judecată l-a achitat pe inculpatul C.R. învinuit de comiterea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.328 CP RM. În fapt, instanța a reținut: *potrivit rechizitoriului, inculpatul C.R. a fost învinuit că la data de 19.01.2011, ora 17.00, având calitatea de executor judecătoresc și fiind persoană cu funcție de răspundere, la propunerea lui S.I., sub pretextul de a inventaria moștenirea defunctului N.C., depășind în mod vădit limitele drepturilor prevăzute de art.7 din Legea Republicii Moldova privind executorii judecătorești, nr.113 din 17.06.2010, în lipsa unui document executoriu, a pătruns ilegal în gospodăria și locuința acestuia, unde locuiau membrii familiei lui, filmând și fotografiind bunurile din casă.* În motivarea soluției sale de achitare a inculpatului instanța a reținut următoarele: *inculpatul C.R., în calitatea sa de executor judecătoresc, s-a deplasat cu S.I. la domiciliul bunei ultimului cu care, în prealabil, încheiaseră un contract de prestare a serviciilor, având drept obiect constatarea faptelor și stărilor de fapt privind moștenirea lăsată de către defunctul N.C. Atât părțile vătămate, cât și martorii audiați în instanță au confirmat faptul că inculpatul C.R. s-a prezentat că este executor judecătoresc și că a venit la solicitarea lui S.I. cu scopul de a stabili ce avere a rămas după decesul lui N.C. Prin urmare, scopul deplasării inculpatului C.R., în calitatea sa de executor judecătoresc, la domiciliul părților vătămate a fost de a constata fapte și stări de fapt, nu însă de a executa careva documente executorii.* De asemenea, ca reacție la învinuirea înaintată inculpatului instanța a punctat că „nu au suport legal afirmațiile din învinuirea lui C.R., precum că acesta ar fi acționat în lipsa unui document executoriu, întrucât constatarea faptelor și stărilor de fapt de către executorul judecătoresc are loc în afara limitei executării silite a hotărârilor instanțelor de judecată” [16].

Confruntând învinuirea adusă inculpatului C.R. cu cele constatate de instanță în ședința de judecată, surprindem că, de fapt, învinuirea lui C.R. este una abstractă. Despre ce fel de exces de putere poate fi vorba atunci când executorul judecătoresc acționează strict în conformitate cu atribuțiile stabilite prin lege?! Or, legea permite executorilor judecătorești să constate anumite stări de fapt, la cererea persoanei interesate. Tocmai acest drept a și fost exercitat de inculpat, fapt confirmat de părțile vătămate și martori în ședința de judecată și reținut de instanță. Iar exercitarea unui asemenea drept, de către executor, se face în afara procedurii de executare, motiv pentru care acesta a și acționat în lipsa unui document executoriu. Mai mult, în actul de învinuire lipsește trimiterea exactă la norma concretă din Legea RM nr.113/2010 care reglementează dreptul concret al inculpatului în postura de executor judecătoresc, care ar fi fost depășit în mod vădit.

Într-o altă speță din practica judiciară, instanța de judecată l-a achitat pe inculpatul X învinuit în comiterea infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(3) art.328 CP RM (excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu soldate cu urmări grave). Potrivit rechizitoriului, X a fost învinuit, printre altele, pentru faptul că „*contrar prevederilor art.74 și 78 din Codul de executare, nu a suspendat procedura de executare a documentului executoriu până la rămânerea definitivă a hotărârii instanței de judecată, deși Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a dispus suspendarea executării hotărârii instanței de judecată în baza căreia a fost emis documentul executoriu, dar a dispus transferul sumei cauțiunii de pe contul depozitar al Oficiului de Executare X, mun. Chișinău, în contul BC „Y” SA, pe contul personal al creditorului P.S., cauzând debitorului U.B. urmări grave*”. În motivarea soluției sale, instanța de judecată a reținut următoarele: *executarea documentului executoriu exprimată în eliberarea mijloacelor bănești pe contul creditorului P.S., depuse anterior cu titlu de cauțiune, a fost realizată de inculpat până la momentul înștiințării acestuia despre faptul suspendării executării hotărârii instanței de judecată în baza căreia a fost emis documentul executoriu primit spre executare de inculpat* [17].

Într-o altă speță, prin sentința instanței de fond (Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău) din 13 februarie 2015 și menținută de instanțele ierarhic superioare, inculpatul R.M. a fost achitat de comiterea infracțiunii prevăzute de alin.(1) art.328 C RM pe motivul că fapta imputată acestuia nu întrunește elementele constitutive. Potrivit rechizitoriului, inculpatul R.M. a fost învinuit că „*activând în calitate de executor judecătoresc,*

fiind deci persoană publică, în baza cererii reprezentantului BC „X” SA a emis încheierea nr.xxx-1425/13, prin care a primit pentru executare documentul executoriu nr.2PO-815/l din 20.09.2013 emis de către Judecătoria Botanica, mun. Chișinău. În conformitate cu acest document s-a decis încasarea de la D.V. în beneficiul BC „X” SA a sumelor bănești datorate în baza contractului de acordare a creditului și cheltuielile de judecată suportate la achitarea taxei de stat pentru depunerea cererii, în mărime totală de 2848,88 lei. Ulterior, inculpatul R.M., depășind în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, ignorând prevederile art.63 din Codul de executare, care prevede că „în scopul asigurării executării documentului executoriu, odată cu intentarea procedurii de executare, executorul judecătoresc este în drept: a) să aplice sechestrul pe mijloacele bănești sau pe bunurile debitorului; b) să interzică debitorului de a săvârși anumite acte; c) să interzică altor persoane de a transmite debitorului bunuri sau de a îndeplini față de el alte obligații”, precum și regulile generale de sechestrare a bunurilor prevăzute la art.115 din Codul de executare, a emis încheierile nr.xxx-1425/13 prin care a dispus Ministerului Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor al Republicii Moldova, Direcției principale Înregistrare a Transportului și Calificare a Conducătorilor Auto aplicarea interdicțiilor de înstrăinare sub orice formă a mijloacelor de transport, care sunt înregistrate cu drept de proprietate după debitorul D.V., iar ÎS „Cadastru” aplicarea interdicției de înstrăinare sub orice formă a bunurilor imobile care sunt înregistrate cu drept de proprietate pe numele debitorului D.V., acțiuni care nu sunt prevăzute de Codul de executare, contravin regulilor generale de sechestrare a bunurilor prevăzute la art.115 din Codul de executare, prin ce a cauzat daune în proporții considerabile intereselor publice, precum și drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale lui D.V”.

În motivarea poziției sale, de achitare a inculpatului, instanța de judecată a reținut următoarele: conform lit.a) și v) alin.(1) art.22 din Codul de executare, executorul judecătoresc este în drept să emită acte procedurale în limitele competenței prevăzute de lege și să interzică instituțiilor de stat, persoanelor cu funcție de răspundere, persoanelor fizice și persoanelor juridice, indiferent de tipul de proprietate și de forma juridică de organizare, efectuarea anumitor acte în privința debitorului sau a bunurilor lui, inclusiv a bunurilor care vor fi dobândite în viitor, care ar putea duce la împiedicarea executării, și să înainteze cerințe executorii persoanelor cu funcție de răspundere în vederea executării eficiente a documentului executoriu. Din aceste considerente, inculpatul, activând în calitate de executor judecătoresc, era în drept să emită încheierile privind aplicarea interdicțiilor în săvârșirea unor acțiuni, iar adoptarea încheierilor menționate ține de competența executorului judecătoresc [18].

Într-adevăr, din speța indicată rezultă că fapta de exces de putere sau de depășire a atribuțiilor de serviciu a fost imputată inculpatului ca rezultat al emiterii de către acesta, în cadrul procedurii de executare, a două încheieri (pe care, cică, nu avea dreptul să le emită) prin care s-a dispus aplicarea interdicțiilor de înstrăinare sub orice formă a mijloacelor de transport și a bunurilor imobile înregistrate cu drept de proprietate pe numele debitorului, D.V., fapt ce a dus la cauzarea unor daune în proporții considerabile drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale acestuia.

În ce ne privește, nu putem susține o asemenea învinuire adusă inculpatului R.M., întrucât este una arbitrară și, cel mai probabil, un caz de învinuire selectivă. Cum poate fi învinuit un executor judecătoresc pentru exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu atunci când acesta își exercită drepturile strict prevăzute de lege și în conformitate cu legea? Or, prevederile Codului de executare al Republicii Moldova conferă executorului judecătoresc dreptul de a aplica interdicții de înstrăinare a bunurilor ce aparțin debitorului. Mai mult, aplicarea respectivelor interdicții nu a fost una arbitrară, ci în vederea executării eficiente a documentului executoriu primit spre executare. Atunci în ce constă excesul de putere imputat inculpatului? Care drepturi prevăzute de lege au fost depășite vădit de către inculpat în procesul executării documentului executoriu? Răspunsul este clar: niciunul. În aceste condiții se fundamentează concluzia că învinuirea adusă inculpatului R.M. este neîntemeiată. La concret, lipsește cu desăvârșire elementul material al infracțiunii. Cu acest prilej, în doctrină se punctează că specific pentru acțiunea prejudiciabilă de depășire a limitelor drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege este că făptuitorul comite o acțiune care nu este în competența lui de serviciu sau în competența exclusivă a lui de serviciu, dar este în competența unei alte persoane sau a unui alt organ ori acțiune care nu se află în competența a niciunei persoane sau a niciunui organ [13, p.905-906; 14, p.868]. De asemenea, potrivit pct.5 din Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu”, nr.7 din 15.05.2017, „în cazul excesului de putere sau al depășirii atribuțiilor de serviciu (art.328 CP M), persoana publică, respectiv,

persoana cu funcție de demnitate publică, comite unele acțiuni, în competențele căreia sau în competența exclusivă a căreia nu intră efectuarea actelor de natura celor care ocazionează depășirea limitelor drepturilor și atribuțiilor, acordate de lege, împotriva intereselor publice ori private". *Supra* am demonstrat, însă, că inculpatul a acționat în limitele legii, fără a depăși limitele atribuțiilor acordate.

În concluzie, analizând învinuirea adusă inculpatului R.M. (și nu doar), se creează impresia că există o imixtiune în activitatea executorului judecătoresc prin instituirea clară a unor obstacole în calea executării documentelor executorii. O asemenea stare a lucrurilor contravine principiului independenței executorului judecătoresc. În acest sens, conform art.7 CE RM, precum și art.6 din Legea RM nr.113/2010, executorul judecătoresc este independent în activitatea sa și se supune numai legii. Orice imixtiune în activitatea de executare a documentelor executorii este inadmisibilă și atrage răspundere în condițiile legii.

De asemenea, art.6 din Legea RM nr.113/2010 prevede suplimentar următoarele garanții în exercitarea nestingherită de către executor a atribuțiilor acordate prin lege: *a)* în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, executorul judecătoresc nu poate fi reținut și percheziționat, nefiind posibilă ridicarea actelor și bunurilor legate de realizarea procedurii de executare, decât în cazul în care săvârșește infracțiuni flagrante; *b)* în cazul reținerii executorului judecătoresc sau al pornirii urmăririi penale, organul care a efectuat aceste măsuri este obligat să informeze Ministerul Justiției și Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești în decursul a 6 ore; *c)* ridicarea de la executorul judecătoresc a actelor și a bunurilor ce țin de procedura de executare se efectuează doar cu autorizarea judecătorului de instrucție.

În cele din urmă, învedereăm următoarele: pe de o parte, statul este cointeresat în executarea promptă a hotărârilor judecătorești, în acest sens acordând executorilor judecătorești, pe bună dreptate, tot mai multă libertate funcțională în executarea documentelor executorii, fapt dictat, inclusiv, de pierderile în masă a Republicii Moldova la CtEDO pe probleme legate de executarea hotărârilor judecătorești, iar, pe de altă parte, tot statul (în persoana organelor procuraturii) este cel ce creează piedici în executarea hotărârilor judecătorești în termen rezonabil, pe calea intentării unor procese penale în privința executorilor judecătorești pe faptul excesului de putere sau al depășirii atribuțiilor de serviciu, în cele mai dese cazuri neîntemeiate.

Concluzii

1) Norma de la alin.(3) art.319 C.contr. RM (ce sancționează efectuarea actelor de executare silită de către altă persoană decât executorul judecătoresc) este specială în raport cu norma de la art.54¹ C.contr. RM, care stabilește răspunderea pentru practicarea unei profesii sau a unei activități, alta decât activitatea de întreprinzător, fără deținerea licenței sau a altei autorizații, dacă legea prevede ca obligatorie deținerea acesteia.

2) Începând cu 23 iulie 2010, executorul judecătoresc nu mai are statut de funcționar public, ci de persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public, adică de liber profesionist, fiind deci echivalent cu statutul avocatului, notarului, administratorului autorizat, expertului judiciar, mediatorului, interpretului și traducătorului antrenat de Consiliul Superior al Magistraturii, de Ministerul Justiției, de organele procuraturii, de organele de urmărire penală sau instanțele judecătorești.

3) Comparativ cu statutul avocatului, mediatorului etc., cel al executorului judecătoresc (de liber profesionist) este unul special, fapt rezultat din prevederile legale ce prescriu activitatea acestuia, actul lui fiind act de dispoziție.

4) În sensul reglementărilor penale în vigoare, executorul judecătoresc reprezintă persoană publică, evoluând pe post de persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public.

5) Modificarea statutului extrapenal al executorului judecătoresc din funcționar public în persoană investită de stat să îndeplinească activități de interes public (liber profesionist cu statut special) nu a avut niciun impact asupra încadrării juridico-penale a faptelor infracționale comise de executorul judecătoresc în legătura cu această calitate în sfera publică.

6) În sensul legii penale a Republicii Moldova, în condițiile actuale, executorul judecătoresc are o dublă calitate: *a)* de persoană cu funcție de răspundere și *b)* de persoană publică.

7) Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM) este infracțiunea cel mai des imputabilă executorilor judecătorești, fapt condiționat, probabil, de statutul funcțional al acestora.

8) Practica judiciară a Republicii Moldova demonstrează că în privința executorilor judecătorești, deseori, sunt intentate, neîntemeiat, dosare penale în baza art.328 CP RM, pentru faptul excesului de putere sau al depășirii atribuțiilor de serviciu.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110.
3. Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6.
4. Codul de executare al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.214-220.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la executorii judecătorești, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 17.06.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.26-28.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul de executare silită, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 06.07.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr.126-130.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului și structurii Departamentului de executare a deciziilor judiciare, adoptată de Guvernul Republicii Moldova la 15.03.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.40-42.
8. BĂBĂLĂU, D. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 304 p.
9. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 02.12.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.25-28.
10. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 06 mai 2014. Dosarul nr.1ra-650/14 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2156 (Accesat: 05.01.2018)
11. POPOV, R. *Subiectul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal*. Chișinău: CEP USM, 2012. 315 p.
12. Codul penal al României, în redacția anului 2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr.510.
13. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
14. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1324 p.
15. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2004, nr.8 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=37 (Accesat: 25.01.2018)
16. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 06 mai 2014. Dosarul nr.1ra-650/14 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2156 (Accesat: 25.01.2018)
17. Sentința Judecătoriei Chișinău (sediul Buiucani) din 30 ianuarie 2017. Dosarul nr.1-102/17 https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php (25.01.2018)
18. Decizia Colegiului lărgit al Curții Supreme de Justiție din 06 octombrie 2015. Dosar nr.1ra-833/2015 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4933 (Accesat: 25.01.2018)

Date despre autori:

Stanislav COPEȚCHI, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: scopetchi@yahoo.com

Roman TALMACI, Președintele Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești.

Prezentat la 12.03.2018

CZU: 343.341:316.624

О ПРИЧИННОСТИ РЕЛИГИОЗНОЙ ДЕВИАНТНОСТИ И ПРЕСТУПНОСТИ*Лилия ГЫРЛА, Алексе ЖЕФЛЯ**Молдавский государственный университет*

В статье предпринят всесторонний криминологический анализ причинности и предупреждения религиозной девиантности. Особо рассмотрены вопросы мотивации, условий и причин вступления в религиозные объединения экстремистского толка. Обосновывается, что религиозная девиантность и религиозная преступность не являются понятиями тождественными. Религиозной преступностью признается лишь та совокупность деяний, которые по своим признакам являются преступлениями в соответствии с уголовным законом. Под религиозной девиантностью надлежит понимать как любое нарушение действующего законодательства (в том числе и уголовного) в сфере религиозных правоотношений, так и любое нарушение социальных норм теологического характера. По мнению авторов, религиозный фундаментализм является благоприятной почвой для взращивания религиозного экстремизма как самостоятельной формы религиозной девиантности. В свою очередь религиозный экстремизм является основой проявлений религиозного терроризма как апогея религиозной девиантности, достигшей уровня религиозной преступности.

Ключевые слова: религиозная преступность, причины религиозной преступности, религиозная девиантность, религиозный фундаментализм, религиозный радикализм, религиозный терроризм, религиозный экстремизм.

DESPRE CAUZALITATEA DEVIANȚEI ȘI A CRIMINALITĂȚII RELIGIOASE

Scopul propus în acest articol rezidă în analiza criminologică comprehensivă a problemelor de cauzalitate și prevenire a devianței religioase. Sunt analizate probleme de motivație, condiții și cauze care contribuie la aderarea la organizații religioase de natură extremistă. Se demonstrează că devianța religioasă și criminalitatea religioasă nu sunt noțiuni identice. Criminalitatea religioasă constituie o totalitate de fapte care, în conformitate cu legea penală, întrunesc semnele unei infracțiuni. Devianța religioasă presupune orice formă de încălcare a legislației în vigoare, inclusiv a celei penale în sfera rapoartelor juridico-religioase, precum și orice încălcare a normelor sociale de natură teologică. În opinia autorilor, fundamentalismul religios este privit ca o condiție favorabilă pentru avansarea și extinderea extremismului religios ce constituie formă de sine stătătoare a devianței religioase, iar extremismul religios constituie temelie pentru manifestările terorismului religios, ca apogeu al devianței religioase care a atins nivelul criminalității religioase.

Cuvinte-cheie: criminalitate religioasă, cauzele criminalității religioase, devianță religioasă, fundamentalism religios, radicalism religios, terorism religios, extremism religios.

ON THE QUESTION OF CAUSALITY IN RELIGIOUS DEVIANCY AND CRIMINALITY

The purpose of this scientific research is considered to be a comprehensive criminological study about the questions of causality and prevention of religious deviation. The authors are examining questions of motivation, conditions and causes regarding joining up to the religious organizations of the extremist character. There is demonstrated that religious deviation and religious criminality are not equal categories.

Religious criminality is a totality of crimes which constitute items of a criminal offence in accordance with the Criminal law. At the same time, religious deviation assumes any form of violation of legislation in force (including the criminal one) in the sphere of religious social relationships as well as any violation of social norms of theological character. According to the authors' view, religious fundamentalism is regarded as a favorable premise for extremism advanced growing up, as an independent form of religious deviation, but the religious extremism is the basis of religious terrorism manifestation as the apogee of religious deviation, which has reached the level of religious criminality.

Keywords: religious criminality, causes of religious criminality, religious deviation, religious fundamentalism, religious radicalism, religious terrorism, religious extremism.

Введение

Данное научное исследование посвящено выявлению причинности религиозной преступности, истокам таковой и условиям, фаворизирующим совершение подобных преступлений. Авторами особо рассматриваются мотивации, условия и причины вступления в религиозные объединения экстремистского толка.

Целью исследования являлся всесторонний криминологический анализ причинности и предупреждения религиозной девиантности. В задачи исследования входило детальное исследование религиозной девиантности в трудах современных криминологов, социологов, педагогов и психологов; соотношения понятий «религиозный фундаментализм», «религиозный экстремизм» и «религиозный терроризм»; выявление специфики идеологии религиозного экстремизма в сравнении с другими формами экстремистской деятельности (политической, националистической и т.д.); изучение категории религиозной идентичности как основного компонента религиозного фактора, используемого террористами; выявление факторов религиозной радикализации, приводящих к религиозной девиантности; идентификация причин и мотивов вовлечения в нетрадиционные религиозные объединения потенциальных адептов; выявление личностных особенностей лиц, вовлекаемых в деструктивные религиозные или псевдорелигиозные течения; факторов, потенциально превращающих некоторые деструктивные религиозные организации в высококриминальные сообщества; возможностей предупреждения религиозной девиантности посредством предотвращения вовлечения молодежи в деструктивные религиозные секты и т.д.

В качестве *теоретической базы* были избраны труды К.Б. Ахмедовой, Н.С. Громовой, А.Я. Гуськова, А.И. Долговой, А.М. Зюкова, А.Ф. Минекаевой, О.А. Мироновой, Т.К. Мухиной, Л.Н.Панковой, А.Н. Сыроваткина, Ю.В. Таранухи, И.А. Чесноковой, Е.Г. Чуганова, С.И. Чудинова. Указанные авторы внесли существенный вклад в развитие не только современной криминологической науки, но и социологии, педагогики и психологии.

Сразу же обозначим, что *религиозная девиантность* и *религиозная преступность* не являются понятиями тождественными. Так, религиозной преступностью признается лишь та совокупность деяний, которые по своим признакам являются преступлениями (виновность, вредоносность, запрещенность уголовным законом, уголовная наказуемость) в соответствии с уголовным законом. В то время как под религиозной девиантностью надлежит понимать как любое нарушение действующего законодательства (в том числе и уголовного) в сфере религиозных правоотношений, так и любое нарушение социальных норм теологического характера. По нашему мнению, религиозный фундаментализм является благоприятной почвой для взращивания религиозного экстремизма как самостоятельной формы религиозной девиантности. В свою очередь, религиозный экстремизм является основой проявлений религиозного терроризма как апогея религиозной девиантности, достигшей уровня религиозной преступности.

Дискуссии и полученные результаты

Итак, следует различать религиозный фундаментализм, религиозный экстремизм и религиозный терроризм.

Религиозный фундаментализм – это движение за возвращение к основам религиозной веры, религиозным корням, отстаивание фундаментальных религиозных ценностей. Религиозный фундаментализм изначально и потенциально конфликтен, поскольку выдвигает в качестве приоритетных не национальные, государственные, демократические ценности, а *религиозные*. Фундаменталистские движения существуют в католицизме, православии и исламе. Но фундаментализм всегда есть движение, *остающееся в границах религиозного сообщества*. В то же время *в своих крайних проявлениях религиозный фундаментализм вырождается в экстремизм*. Вот почему *религиозный экстремизм* (от лат. *extremus* – крайний) – это приверженность к крайним взглядам и мерам в стремлении переустройства мира в соответствии с религиозными фундаменталистскими взглядами.

Отстаивание «*чистой религиозности*» достигается при помощи очищения внешнего мира – так рождается религиозный экстремизм и терроризм. Внутреннее преобразование личности оказывается вторичным, главным является *внешнее преобразование мира*. Во имя достижения этой цели раздаются призывы к насилию, которые вырождаются в применение открытого насилия.

Как справедливо указывают Л.Н. Панкова и Ю.В. Тарануха, *религиозно-мотивированному экстремизму* присущи очень высокий уровень консолидации участников террористических действий; наличие относительно устойчивой социальной базы движений.

Соответственно, под **религиозным экстремизмом** понимается *устойчивая религиозная установка или один из типов современного религиозного сознания, прямо или косвенно нарушающий конституционные права личности, гарантии свободы совести*. Поясним, что религиозный экстремизм – это

религиозно мотивированная или религиозно закамуфлированная деятельность, направленная на возбуждение религиозной розни, дифференциации и ненависти.

Поясним также, что *радикализм* фиксируется, прежде всего, на содержательной стороне тех или иных идей («корневых», крайних) и может быть только идейным, а не действенным, в отличие от экстремизма, который всегда бывает действенным, но не всегда идейным. *Радикалы* выступают за изменение самих основ социального порядка, социально-политического устройства и смену власти, но не пропагандируют (или, как минимум, не применяют) насильственные методы. Пропагандируемые методы могут быть ненасильственными. Если радикализм проявляется в содержании идей, то экстремизм – в методах их воплощения в реальность [1].

Итак, лексема «*экстремизм*» совершенно определенно переводится на русский язык как «*крайность*». Но что это за крайность, в чем она заключается?

Экстремизм в самом общем смысле подразумевает такую стратегию решения общественно значимых проблем, которая включает в себя бескомпромиссную установку по отношению к оппонентам, соединенную с нелегитимным насильственным способом реализации преследуемых целей (вплоть до террористической тактики).

Количество видов экстремизма внушительно и постоянно нарастает. Это молодежный экстремизм, политический, социально-политический, этнополитический, этнический, расово-этнический, религиозный, этнорелигиозный, национал-экстремизм, религиозно-политический, преступный, криминальный религиозный, криминальный политический и т.д. Кроме того, традиционно выделяются «левый» и «правый» экстремизм. В последнее время заговорили об «информационном экстремизме», «насильственном экстремизме» [2, с.11].

Экстремизм – это специфический способ деятельности неформальных социальных групп; это вариант социального конфликта между обществом или господствующими в нем социальными институтами (в терминологии ряда экстремистских идеологий – *системой*) и отрицающей его (их) агрессивно настроенной социальной группой. Если такая группа приходит к власти, она длительное время не утрачивает своего экстремистского характера, продолжая активное противостояние обществу в целях его изменения в русле своих ценностей. В самом общем приближении экстремизм – это *политическая практика*, в основе которой лежат *радикальные идеи*, отрицающие идейно-институциональные основы данного общественно-политического устройства и призывающие к немедленному насильственному изменению легитимного конституционного строя.

Три элемента, свойственные экстремизму как институту, – это *экстремистская идеология; экстремистская деятельность; экстремистская организация* [3, с.51-52]. Важным с точки зрения толкования термина является установление отношений тождества между понятиями «*экстремистская деятельность*» и «*экстремизм*», поскольку одной из основных характеристик данного явления можно считать активное участие в осуществлении противозаконных действий [3, с.51-52].

Так, по мнению С.И. Чудинова, экстремизм предполагает наличие двух структурных элементов: экстремистской идеологии и специфической направленности личности, характеризующейся приверженностью к экстремистской идеологии, «*осознанным признанием «правоты» такой идеологии и внутренней готовностью к претворению ее положений в действительность преступным путем*» [1].

Экстремизм не может быть сведен лишь к методам реализации задач, так как он всегда имеет идеологическую основу, даже если ее сложно разграничить от родственных радикальных течений общественной мысли, непосредственно не замешанных в экстремистской деятельности. Экстремисты не только идеологически выступают за свержение существующего социального и политического порядка и его замену новым, но и реализуют на практике насильственные методы политической борьбы. Как уместно отмечает Н.С. Громова, *экстремизм немислим без вербальной составляющей* [3, с.51-52]. Сложно предположить, что прежде чем перейти к насилию, потенциальный экстремист не ознакомится с письменными материалами, не выслушает позицию лидера, не пообщается со своими единомышленниками. Так, отсутствие вербальной активности в первой группе средств не говорит о самостоятельности совершаемых действий. Следовательно, вербальная часть присутствует в любом экстремистском деянии как самоцель (подстрекательство, пропаганда) либо как этап подготовки преступления.

Цитируемый автор формулирует пять главных вопросов, которые должны быть ключевыми при классификации деяния в качестве экстремистского: кто, что, как, против кого и с какой целью? При

анализе экстремизма в целом уместно говорить о некоем злоумышленнике или группе (*кто?* субъект), которые совершают противоправные действия (*что?* действие), сопряженные с осознанным ущемлением прав граждан (*как?* средства) и направленные против общества (*против кого?* объект) во имя какого-либо идеала (*цель?* идеология). Так, если человек в течение нескольких месяцев готовил взрывчатку, изучал местность, разместил взрывное устройство на площади во время массового скопления населения с целью убить людей, то вряд ли можно сказать, что это было случайно [3, с.53-55]. Автор далее подчеркивает, что если другой человек в интернете под вымышленным именем полгода жаловался на жизнь, призывал всех выйти на эту самую площадь с целью проведения несанкционированного митинга, то можно ли утверждать, что *это было спланировано, и является ли данное действие экстремистским?* Нет, однозначно проследить взаимосвязь данных фактов невозможно. Именно в этом и состоит принципиальное отличие дела от слова. Когда говорят о вербальном экстремизме, то невозможно четко определить все компоненты, поскольку *это не конкретное действие, а процесс*.

Согласно Н.С. Громовой, *вербальный экстремизм* – это процесс, который может иметь отложенную цель и длительную реализацию. При этом осуществление пропаганды не имеет такого критерия – *это процесс, его нельзя прекратить, изъяв экстремистские материалы или изолировав пропагандистов, т.к. механизм уже запущен и не прекратится под влиянием внешних факторов воздействия: в умах людей уже есть экстремистская информация, и ее невозможно оттуда изъять*. Поэтому, определяя характеристики вербального экстремизма, необходимо его принадлежность относить к категории речевых (или вербальных) преступлений, достаточно распространенных в современном обществе: клевета, оскорбление, диффамации, разглашение закрытой или личной информации [3, с.53-54].

Спецификой пропаганды, по мнению цитируемого автора, можно считать невыявленность ее конечной цели, а следовательно, абстрактность возможных последствий, что затрудняет противодействие ей. При осуществлении пропаганды экстремистских идей и вербовке последователей чаще всего применяются особые методы не только нейролингвистического программирования и речевого зомбирования, но и просто эмоционального воздействия (повышенный эмоциональный фон передаваемой информации). Отсутствие рациональных доводов заменяется эмоциональностью способов и средств ретрансляции информации, что приводит к ускоренному процессу принятия сообщения, поскольку нет необходимости тратить время на осознание логических связей. При этом отсутствие конкретных доказуемых фактов затрудняет возможность опровержения утверждений, воспринимаемых как аксиома.

По мнению Н.С. Громовой, можно говорить об отложенном действии вербального экстремизма, то есть адресант провел определенную работу со своими адресатами, но никаких общественных потрясений нет, адресаты не видят никаких ущемлений своих прав и спокойно продолжают быть законопослушными гражданами ровно до того момента, как они усмотрят малейшую несправедливость по отношению к ним. Следовательно, потенциально каждый человек, получивший когда-то определенный набор экстремистской информации, может стать либо ее ретранслятором, либо ее исполнителем. При этом следует понимать, что после *«точки невозврата»* бороться с идеологией уже невозможно, нужно будет только противодействовать ее проявлениям [3, с.53-54]. *Экстремизм не может быть идеологией или политическим учением*, но лишь видом различных практик, таких как геноцид, этноцид, религиозные войны.

Понятие *«религиозный терроризм»* имеет достаточно условный характер, поскольку основные религии мира в их традиционном каноническом содержании, и это утверждается многими специалистами, не совершают актов терроризма, не призывают к нему, а поддерживают базовые духовные или общечеловеческие ценности. По оценкам экспертов, религиозный терроризм развивается значительно динамичнее, чем другие виды терроризма [4, с.41]. Прежде всего, он находит свое выражение в обосновании терроризма преимущественно религиозной аргументацией, в принадлежности организаторов и участников структур религиозного терроризма к соответствующим конфессиям, в преимущественно религиозной мотивации участников террористических действий [4, с.87-92]. Так, религиозные террористы используют насилие в целях, которые, по их мнению, определены Господом; если *«светские»* террористы осознают себя *«частью системы, которую они должны изменить»*, то *«религиозные»*

выносят себя за ее пределы, предполагая окончательное разрушение этого мира. При этом объекты их нападений размыты и географически, и этнически, и социально, а потому – более масштабны: их врагами являются все, кто не относится к данной религии или конфессии [5].

Террористами становятся те экстремисты, которые активно используют террористическую стратегию (*«террористы на практике»*) или хотя бы просто пропагандируют такие методы борьбы (*«террористы в идеологии»*). Ясную дифференциацию понятий *«экстремизм»* и *«терроризм»* проводит К.Б. Ахметова: *«Экстремизм, опираясь на какую-либо идеологию, предоставляет теоретическое обоснование применению насилия, в то время как терроризм выступает как система действий, опирающихся, как правило, на экстремистскую идеологию, поскольку террор применяется для достижения поставленных политических целей»* [6, с.75].

Религиозная идентичность террористической группы является одним из основных механизмов религиозного фактора противодействия терроризму. Религиозная идентичность определяется К.Б.Ахметовой как *«категория религиозного сознания, содержанием которой выступает осознание причастности к идеям и ценностям, которые в данной культуре принято называть религиозными, а также осознание принадлежности к конкретной форме религии и религиозной группе»* [6, с.79].

Для понимания религиозной идентичности следует учитывать, что **религиозность** является динамической частью личности верующего, отражающей качество и уровень его религиозных убеждений. Религиозность является также основой личностной идентичности верующего. Религиозность может характеризоваться как радикальная или умеренная, но при этом данная характеристика не может быть применена в отношении религии, так как на религию не может быть возложена ответственность за качество религиозных убеждений верующего. Ответственность за религиозные убеждения, радикальные или умеренные, лежит на самом верующем как на сознательном человеческом существе. Таким образом, религиозная идентичность является важным компонентом личностной и социальной идентичности [6, с.80].

Название террористической группы служит первым и главным признаком того, как группа позиционирует себя обществу и как общество воспринимает группу. В основном, название террористической группы предполагает две части: *«Кто мы такие»*, то есть, идентичность группы, и *«Что мы хотим»*, то есть цели группы. Террористические организации различаются по своей иерархии, стилю лидерства и организационной структуре. Анализ сетей террористических групп может предоставить важную информацию об уникальных характеристиках террористических организаций – от вопросов сетевой вербовки последователей, сетевой эволюции, до распространения радикальных идеологий через сети [6, с.88].

Точное количество террористических групп невозможно установить, так как процессы возникновения данных групп, их преобразования и прекращения их деятельности крайне динамичны и стихийны. Террористические группы часто объединяются в коалиции или отделяются и создают новые группы, в зависимости от меняющейся стратегии, лидерства, спонсоров и меняющихся политических обстоятельств. Взаимоотношения между террористическими группами крайне нестабильны в силу частых переходов от кооперации к конфликту и наоборот.

Еще одним аргументом, свидетельствующим о политических целях и мотивах террористов, маскируемых под религиозные, является то, что идеологические разногласия между различными террористическими группами легко преодолеваются, если это позволяет достигнуть военно-политических целей. Главным доводом духовных наставников таких групп служит аргумент, внушенный им их *«учителями»* о том, что их прежние религиозные верования являются неправильными и противоречат истинной религии. Другим фактором подверженности экстремистским идеологиям является отсутствие навыков критического мышления, которое не прививалось ни в советских, ни в постсоветских образовательных учреждениях. Не обладая навыками критического мышления, молодежь не подвергает сомнению воззрения своих духовных наставников и легко принимает их на веру [6, с.100].

К факторам религиозной радикализации, приводящим к религиозной девиантности, следует отнести *радикализацию через миссионерско-благотворительную деятельность; распространение экстремистских идеологий посредством обращения к представителям других религий; политизацию радикальных религиозных воззрений с целью создания религиозного государства в противовес светскому; радикализацию через интернет-пропаганду экстремистских групп*. Интернет-пропаганда является наиболее распространенным и в то же время наиболее трудным для противодействия способом

распространения экстремизма и терроризма. Механизмом трансляции религиозно-политического экстремизма является сетеобразование.

Следует отметить, что современный мир порождает и такой опасный тип террористических практик, как *этнорелигиозный терроризм*, который по своему содержанию становится терроризмом в любом проявлении и в любом регионе, если он порождается идеями национально-религиозного превосходства и исключительности, абсолютизацией и сакрализацией этноконфессиональной идентичности, нетерпимостью к любым иноэтническим и иномонархическим проявлениям [5].

По мнению современных исследователей проблем терроризма, к одному из видов данного явления относится такой *этнорелигиозный терроризм*, который осуществляется с целью торжества, практической реализации националистических и религиозных идей. Под *этнорелигиозным терроризмом* предлагается понимать такой вид, при котором преступление стимулируется мотивами обеспечения торжества своей нации и (или) религии; реализации национальных и религиозных идей, в том числе сепаратистских, за счет подавления или даже уничтожения других национальных и религиозных групп (причем и в рамках одной религии). Такой терроризм вырастает на почве экстремизма, национальной и религиозной нетерпимости, вражды, розни и дифференциации, неумения и нежелания видеть в других группах партнеров для переговоров и компромиссов [7, с.88].

Другим немаловажным аспектом, имеющим принципиальное значение в выявлении и предупреждении религиозной девиантности, являются *причины и мотивы вовлечения в нетрадиционные религиозные объединения*. О причинах и мотивах вовлечения лиц, особенно молодежи, в нетрадиционные религиозные объединения весьма ёмко высказываются современные педагоги и психологи. В частности, значимыми в этом контексте нам представляются научные труды Т.К. Мухиной и И.А. Чесноковой. Рассмотрим этот вопрос более детально. Так, существование религиозных сект имеет культурно-историческую обусловленность. Однако современные религиозные секты, которым присущи признаки деструктивности, приводят к отчуждению молодежи от семьи, образовательных учреждений, общества.

Религиозные секты являются формой поиска путей социального утверждения молодежи и ухода от проблем, затрудняющих социальную адаптацию индивида. Ценности и нормы поведения, которые молодые люди усваивают в подобных организациях, негативно влияют на формирование и становление личности. Мировоззренческий, деятельностный и экзистенциальный вакуум диктует необходимость педагогической деятельности, направленной на предупреждение вовлечения молодежи в деструктивные религиозные секты, так как под влиянием деструктивных религиозных сект у молодежи нарушаются процессы жизненного самоопределения, полноценного самовыражения и самосовершенствования.

Анализ причин ухода молодежи в деструктивные религиозные секты позволил Т.К. Мухиной выделить три блока причин данного явления:

- *Первый блок* составляют социальные причины, к которым относятся социально-экономическая и политическая нестабильность, социальное неравенство, девальвация нравственных ценностей и норм поведения;
- *Второй блок* – это причины социально-психологического и педагогического характера (кризис государственных институтов воспитания, дисгармония внутрисемейных отношений, отрицательное влияние социума);
- *Третий блок* включает личностные причины (патохарактерологические особенности личности, деформация ценностных и смысложизненных ориентиров, нескритичность мышления) [8, с.10-12].

Эти причины не выступают изолированно, а образуют у каждого индивида свой причинный комплекс, который является неделимым целым, состоящим из детерминант первого, второго и третьего блока, которые в конкретных социально-педагогических и психологических условиях способствуют вовлечению молодежи в деструктивные религиозные секты.

Психолог Чеснокова И.А. совершенно справедливо отмечает, что значимыми социальными факторами и условиями, *способствующими росту числа вступающих в нетрадиционные религиозные объединения*, являются: нестабильность политической ситуации; низкий уровень экономического благосостояния населения; рост террористических и военных акций; безработица; безнаказанность работодателей за несоблюдение трудового законодательства; несовершенство правовой базы; отсутствие социальных гарантий (переход к платному образованию, здравоохранению), что вызывает

ощущение незащищенности и вынуждает граждан спланиваться вокруг харизматических лидеров и присоединяться к группам единомышленников [9, с.7-9]. В результате проведенного масштабного психологического исследования специфики религиозных чувств сектантов, цитируемый автор доказала, что важную роль играет не только их направленность, но и *характер эмоционального отношения верующего к лидеру секты*: только в том случае индивид полностью подчиняет свою волю и сознание группе, если верит в божественную сущность лидера, его наделенность сверхъестественными способностями, в связи с чем он становится для сектанта объектом поклонения [9, с.9-10].

Причины, приводящие человека в нетрадиционные религиозные объединения, носят универсальный характер во всех странах и включают ситуационный фактор; индивидуально-личностную предрасположенность; фактор эмоциональной привлекательности. По поводу основных причин и мотивов вовлечения в нетрадиционные религиозные объединения, А.Н. Чеснокова обосновывает ведущую роль и значимость *социального контекста*, который формирует (1) зависимость от группы, (2) растворение индивидуальности и (3) желание подчиняться групповым нормам и правилам.

Регулирующими механизмами группового подчинения являются *клятва* и *проклятие* – характерные ритуалы, и обязательная часть процесса инициации, включения в состав секты нового члена, присвоения ему официального статуса члена группы. Это средства производства и воспроизводства религиозной идеологии и психологии, способствующие дифференциации и интеграции человеческих сообществ на религиозной основе [9, с.11-12]. Руководители нетрадиционных религиозных объединений используют клятву в качестве средства приобщения к группе, стабилизирующего внутргрупповые связи, интегрирующего групповую целостность, порождающего у индивидов чувство ответственности.

Факторами, потенциально превращающими некоторые деструктивные религиозные организации в высокочинальные сообщества, а в наихудшем варианте – в *высокоэффективные террористические группы*, являются: жесткая иерархическая структура, строгая дисциплина и беспрекословное повиновение лидерам; наличие значительных финансовых средств, что позволяет широко использовать подкуп отдельных должностных лиц при подготовке террористического акта и обеспечивает высокий уровень технической подготовки планируемой акции; конспирация, взаимная слежка среди адептов, наличие собственной службы безопасности (в некоторых сектах существуют собственная разведка и контрразведка); контроль сознания адептов, вплоть до превращения части из них в «роботов», запрограммированных на беспрекословное выполнение любых приказов, включая готовность отдать свою жизнь «во имя целей культа»; специальная подготовка адептов (методы шпионажа, конспирации, слежки, ухода от слежки, поведения при аресте и пр.); высокая мобильность некоторых деструктивных религиозных организаций, к примеру – присутствие не более трех дней в одном городе, крайне затрудняющая в критической ситуации задержание руководства и адептов, подозреваемых в преступной деятельности; подготовка адептов к столкновению с правоохранительными органами, вплоть до изучения соответствующих законов и т.п.; наличие эффекта сниженного болевого порога у адептов некоторых деструктивных религиозных организаций, находящихся в состоянии транса.

Следует отметить, что среди причин и условий религиозной преступности как самостоятельной формы религиозной девиантности в литературе выделяются причины социальные. Так, социолог А.Н. Сыроваткин предлагает делить *социальные причины* и *условия* религиозной преступности на внутренние и внешние.

К *внутренним причинам религиозной преступности*, по его мнению, следует отнести противоречия в сферах социального религиозного бытия и религиозного общественного сознания, возникающие из-за объективных и субъективных проблем, трудностей, недостатков развития религии в обществе. В качестве внутренней причины выдвигается криминальная ценностная ориентация и впервые устанавливается место таких понятий как «зло, тьма, дьявол», их соотношение с равнодушием к жертве преступления в механизме религиозного преступного поведения. В качестве благоприятных *внутренних условий*, фаворизирующих совершение религиозных преступлений, автором предлагаются: профессиональное образование; наличие ученой степени или звания; отсутствие внутренней связи с семьей; слабое «Я» и эмоциональная нестабильность; слабое суперэго; недостаточная самомотивация и внешняя естественность в поведении, тревожность.

Внешними общесоциальными причинами преступности в государстве, по мнению автора, следует признавать подрывную международную деятельность разведывательных и иных специальных служб

других государств, результатом которой являются религиозный терроризм и иные политические и религиозные преступления; транснациональную религиозную преступность и др. Так, продолжая свои научные поиски, А.Н. Сыроваткин приходит к выводу о том, что *внешние общесоциальные условия религиозной преступности* следует раскрывать как воздействие на возникшие противоречия сферы общественного бытия посредством создания экономических трудностей для развития государства, содействуя тем самым выходу политической энергии людей в религиозную сферу, прежде всего в результате экстрасенсорной и сектантской деятельности. Более того, автор подчеркивает, что подобного рода религиозное давление, осуществляемое со стороны, реализует себя посредством воздействия на противоречия в сфере общественного сознания через клевету на традиционные религии и разжигание межрелигиозной вражды и др. В качестве *внешней причины* усматривается управленческая религиозная криминогенная ситуация. В роли внешних условий выступают: равнодушие окружающих, отсутствие потенциальных свидетелей, невозможность для жертвы оглашения этого факта и оказания сопротивления и др.

Таким образом, приходим к выводу, что по А.Н. Сыроваткину *внутренние социальные причины* религиозной преступности надо рассматривать как противоречия сфер общественного религиозного бытия и сознания; *внутренние социальные условия* – как проблемы, трудности, недостатки управления со стороны государства, общества, церкви, духовной сферой общества; *внешние социальные причины* – как религиозную преступность иностранцев, транснациональную и т.п.; *внешние социальные условия* – как внедрение со стороны зарубежных стран своих религиозных конфессий, пропаганду против православной церкви, ислама, иудаизма, буддизма.

Социолог Сыроваткин А.Н. подчеркивает, что значимым фактором, послужившим основой для религиозных исканий в постсоветский период, являлась *вера в скорое построение коммунистического, атеистического общества*, в котором для религии места не останется. Коммунистическая идеология, в силу своей специфики, сама стала создавать предпосылки для религиозных исканий. Люди, осознав, что построение «*коммунистического светлого будущего*» – это светская утопия, вынуждены были прибегнуть к богоискательству и к нетрадиционным религиям, которые открыто пропагандировали свои собственные синтетические утопии. Такие резкие социокультурные и политические причины послужили основой для проникновения и последующего распространения иностранных нетрадиционных религиозных движений. Эти процессы были обусловлены трансформациями социально-политической и духовно-идеологической жизни общества, а также религиозными исканиями и психологическими особенностями приверженцев нетрадиционных религий [10, с.12-14].

Особое место среди причин совершения религиозных преступлений занимают причины совершения особого вида преступлений религиозного характера – совершаемых по мотивам религиозной розни, дифференциации или вражды. Так, А.Ф. Минекаева среди вышеназванных *детерминант* выделяет следующие: недостатки политики государства в области разрешения межконфессиональных и этнических конфликтов; ухудшение социально-экономического положения в стране; идеологический и духовный кризис; целенаправленное возбуждение религиозной ненависти в религиозных учреждениях духовными наставниками; религиозная предубежденность людей, их нетерпимость к представителям отдельных религий; необъективное освещение религиозных вопросов в СМИ; ущемление прав и интересов отдельных религий [11, с.9-11].

В этом контексте согласимся с правоведом А.Ф. Минекаевой в том, что *предупреждение преступлений* может быть наиболее успешно осуществлено в случае точного выявления *мотивации преступного поведения* и его *психологических механизмов*. Изучение мотивационной сферы противоправных деяний невозможно без обращения к помощи психологов, занимающихся проблемами юридической психологии. В частности, автор предлагает *организовать службу психологической реабилитации для участников тоталитарных религиозных сект* [11, с.9-11]. По мнению педагога Т.К. Мухиной, неотъемлемым условием успешности предупреждения вовлечения молодежи в деструктивные религиозные секты является повышение психолого-педагогической компетентности и общей культуры родителей с целью их вовлечения в антисектантское воспитание.

Педагогическая профилактика вовлечения молодежи в религиозные секты как часть общей системы воспитания направлена на формирование гуманистических ценностных ориентаций, позитивной самооценки и культуры поведения, способствуя повышению автономности личности и обеспечению

психологической защиты в ситуациях риска; на привитие навыков противостояния групповому давлению; на принятие конструктивных решений в конфликтных ситуациях и привитие здорового образа жизни молодым людям [8, с.7-9].

Наиболее успешно в практической деятельности применяются следующие формы взаимодействия семьи и образовательных учреждений: формы координации воспитательных усилий по профилактической помощи (родительские объединения по проблемам семейного воспитания, лектории, круглые столы, практикумы, родительские университеты, конференции, школа для родителей); формы индивидуального сотрудничества в сфере профилактики (беседы, встречи, посещения на дому, тестирование, анкетирование, консультации); формы массового сотрудничества в целях профилактики (школьные, классные и внеклассные мероприятия, «огоньки», концерты, встречи, акции, проекты, поездки, походы); формы помощи и поддержки семьям, нуждающимся в антисектантской профилактике (общества взаимопомощи, родительские дружины, оперативные бригады специалистов, рейды, посещение и патронаж семей учащихся); формы обеспечения родительского контроля за реализацией профилактической деятельности (родительские комитеты, собрания, советы, комиссии); интерактивные профилактические формы взаимодействия (воскресные родительские клубы, социальные и психологические тренинги, деловые и ролевые игры, совместные творческие дела); заочные формы общения по проблемам антисектантской профилактики (рекомендации, советы, памятки) [8, с.7-9].

Педагогическими условиями, обеспечивающими эффективность процесса предупреждения вовлечения молодежи в религиозные секты, являются: выявление молодых людей, подверженных риску вовлечения в религиозные секты; проведение систематических целенаправленных антисектантских мероприятий с ними и их родителями; повышение уровня профессиональной компетентности педагогов и научно-методическое обеспечение профилактической деятельности; повышение психолого-педагогической культуры родителей с целью их вовлечения в антисектантское воспитание; реализация педагогической модели предупреждения вовлечения молодежи в религиозные секты.

Педагогическая модель предупреждения вовлечения молодежи в религиозные секты, разработанная Т.К. Мухиной, синтезирует три профилактических компонента: психологический (формирование знаний о себе, своих чувствах, способностях; формирование адекватной самооценки, позитивной «Я-концепции»); образовательный (формирование знаний о здоровом образе жизни, умений делать выбор, ставить жизненные цели гуманного характера и стремиться к их достижению) и социальный (формирование навыков общения, самореализации, самоутверждения) [8, с.10-11]. Целью педагогической модели является создание оптимальных педагогических условий для максимального удовлетворения потребностей саморазвития и самореализации личности ребенка, а системообразующим фактором – учебно-воспитательная деятельность всех субъектов образовательного процесса. Основными этапами реализации модели являются: организация психолого-педагогического наблюдения и диагностики; профилактическая работа с учащимися; коррекционная работа с учащимися группы риска; работа с семьями учащихся; отслеживание результативности работы.

Заключение

Религиозная девиантность и **религиозная преступность** не являются тождественными понятиями. *Религиозной преступностью* признается лишь та совокупность деяний, которые по своим признакам являются преступлениями (виновность, вредоносность, запрещенность уголовным законом, уголовная наказуемость). Под *религиозной девиантностью* надлежит понимать как любое нарушение действующего законодательства (в том числе и уголовного) в сфере религиозных правоотношений, так и любое нарушение социальных норм теологического характера.

Религиозный фундаментализм – это движение, остающееся в границах религиозного сообщества, за возвращение к основам религиозной веры, религиозным корням; отстаивание фундаментальных ценностей религии. В своих крайних проявлениях религиозный фундаментализм вырождается в экстремизм. Отстаивание «*чистой религиозности*» достигается при помощи очищения внешнего мира – так рождается религиозный экстремизм и терроризм.

Под **религиозным экстремизмом** понимается *устойчивая религиозная установка или один из типов современного религиозного сознания, прямо или косвенно нарушающий конституционные права личности, гарантии свободы совести.*

Радикализм фиксируется, прежде всего, на содержательной стороне тех или иных идей («корневых», крайних) и может быть только идейным, а не действенным, в отличие от экстремизма, который всегда бывает действенным, но не всегда идейным. Если радикализм проявляется *в содержании идей*, то экстремизм – *в методах их воплощения в реальность*. Экстремизм, опираясь на какую-либо идеологию, предоставляет теоретическое обоснование применению насилия, в то время как **терроризм** выступает как система действий, опирающихся, как правило, на экстремистскую идеологию, поскольку террор применяется для достижения поставленных политических целей.

Религиозная идентичность, как категория религиозного сознания, содержанием которой выступает осознание причастности к идеям и ценностям определенной религии, является одним из основных компонентов религиозного фактора, используемого террористами. Механизмы манипулирования религиозной идентичностью включают религиозное название группы, религиозный имидж группы, религиозные цели группы и способы достижения этих целей. Под влиянием деструктивных религиозных сект у молодежи нарушаются процессы жизненного самоопределения, полноценного самовыражения и самосовершенствования.

Причины, приводящие человека в нетрадиционные религиозные объединения, носят универсальный характер во всех странах и включают в себя: ситуационный фактор; индивидуально-личностную предрасположенность; фактор эмоциональной привлекательности. Важную роль играет не только направленность группы, но и **характер эмоционального отношения верующего к лидеру секты**: только в том случае индивид полностью подчиняет свою волю и сознание группе, если верит в божественную сущность лидера, его наделенность сверхъестественными способностями, в связи с чем он становится для сектанта объектом поклонения.

Регулирующими механизмами группового подчинения являются *клятва* и *проклятие* (характерный ритуал, обязательная часть процесса инициации, включения в состав секты нового члена, присвоения ему официального статуса члена группы); жесткая иерархическая структура, строгая дисциплина и беспрекословное повиновение лидерам; наличие значительных финансовых средств; конспирация, взаимная слежка среди адептов; контроль сознания адептов; специальная подготовка адептов; высокая мобильность некоторых деструктивных религиозных организаций.

Обосновывается ведущая роль и значимость *социального контекста*, который формирует: (1) зависимость от группы, (2) растворение индивидуальности и (3) желание подчиняться групповым нормам и правилам.

Предупреждение религиозной девиантности может быть наиболее успешно осуществлено в случае точного выявления *мотивации девиантного поведения* и его *психологических механизмов* и повышения психолого-педагогической компетентности и общей культуры родителей с целью их вовлечения в антисектантское воспитание.

В целях реинтеграции бывших членов *тоталитарных религиозных сект* рассматривается *уместной организация службы психологической реабилитации*.

Педагогическая профилактика вовлечения молодежи в религиозные секты как часть общей системы воспитания направлена на формирование гуманистических ценностных ориентаций, позитивной самооценки и культуры поведения, способствуя повышению автономности личности и обеспечению психологической защиты в ситуациях риска, развитию навыков противостояния групповому давлению. Представляется уместным осуществление предупредительной деятельности в трех направлениях (по Т.К. Мухиной): психологическом (формирование знаний о себе, своих чувствах, способностях; формирование адекватной самооценки, позитивной «Я-концепции»); образовательном (формирование знаний о здоровом образе жизни, умений делать выбор, ставить жизненные цели гуманного характера и стремиться к их достижению) и социальном (формирование навыков общения, самореализации, самоутверждения).

Литература:

1. ЧУДИНОВ, С.И. *Экстремизм: теоретико-методологические проблемы интерпретации*. <https://sibstutis.ru/upload/publications/a76/Eurasia-01.pdf>.
2. ДОЛГОВА, А.И., ГУСЬКОВ, А.Я., ЧУГАНОВ, Е.Г. *Проблемы правового регулирования борьбы с экстремизмом и правоприменительной практики*. Москва: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации. 2010. 244 с.

3. ГРОМОВА, Н.С. Вербальный экстремизм как особый вид преступлений: правовая и лингвистическая природа. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2015. № 11 (61): в 3-х ч. Ч.І, с.51-55. ISSN 1997-292X http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2015_11-1_11.pdf
4. *Профилактика (предупреждение) экстремизма и терроризма*. Методическое пособие для пропагандистов. / Под общей ред. Л.Н.Панковой, Ю.В.Таранухи. Москва: Университетская книга, 2010. 312 с. ISBN 978-5-91304-155-5
5. МИРОНОВА, О.А. *Религиозный и этнорелигиозный терроризм как один из видов современных угроз национальной безопасности государства*. УДК 323.285 (342.724) <https://cyberleninka.ru/article/n/religioznyy-i-etnoreligioznyy-terrorizm-kak-odin-iz-vidov-sovremennyh-ugroz-natsionalnoy-bezopasnosti-gosudarstva>
6. АХМЕДОВА, К.Б. *Религиозный фактор в политическом контексте противодействия терроризму*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. Специальность: 23.00.02 – Политические институты, процессы и технологии. Ростов-на-Дону: Южный Федеральный университет, 2014. с.75.
7. ЗЮКОВ, А.М. *Генезис уголовной этнополитики российского государства в период X-XXI вв.*: Монография. Владимир: ИП Журавлева, 2008. 448 с.
8. МУХИНА, Т.К. *Педагогические условия предупреждения вовлечения молодежи в религиозные секты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Специальность: 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования. Смоленск: Владимирский государственный гуманитарный университет, 2008. 20 с.
9. ЧЕСНОКОВА, И.А. *Влияние сект, культов и нетрадиционных религиозных организаций на личность и ее жизнедеятельность*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Специальность: 19.00.05 – Социальная психология. Москва: 2005. 260 с.
10. СЫРОВАТКИН А.Н. *Деструктивное влияние нетрадиционных религиозных движений на духовную безопасность современного российского общества*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук. Специальность: 09.00.11 – Социология – Социальные институты – Социология духовного развития общества – Социология религии. Пятигорск: Пятигорский государственный лингвистический университет, 2013. 170 с.
11. МИНЕКАЕВА, А.Ф. *Религиозная ненависть или вражда как мотив совершения преступления: уголовно-правовой и криминологический аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право. Казань: Казанский государственный университет им. В.И. Ульянова-Ленина, 2005. 28 с.

Date despre autor:

Lilia GÎRLA, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova; director Școala doctorală *Științe Juridice*, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: liliagyrla@gmail.com

Prezentat la 16.01.2018

CZU: 343.3/7(478)

DESPRE PLURALITATEA DE INFRACTORI ȘI PARTICIPAȚIA PENALĂ: ASPECTE OBIECTIVE ȘI SUBIECTIVE

Eugen BEJENARU

Institutul Național al Justiției

În articol sunt abordate probleme de drept penal în materia pluralității de infractori și participației penale. În urma analizei doctrinei penale moderne în materia participației penale, autorul sintetizează practica judiciară și formulează concluzii apte să fie implementate în știința dreptului penal. Atenție deosebită se acordă aspectelor obiective și subiective ale participației, se stabilește coraportul dintre pluralitatea de infractori și participația penală, ajungându-se la concluzia că categoria de pluralitate de infractori este mai largă decât cea a participației penale.

Cuvinte-cheie: *participație penală, pluralitate de infractori, faptă infracțională, intenție, imprudență, activitate comună, intenție unică.*

CONCERNING PLURALITY OF PERPETRATORS AND CRIMINAL PARTICIPATION: SUBJECTIVE AND OBJECTIVE ASPECTS

This scientific article is dedicated to some questions of penal matter concerning the criminal participation and plurality of perpetrators. The author has analyzed the modern penal doctrine regarding criminal participation, has examined the modern Precedent Law in this domain and has formulated some conclusions that can be implemented in the doctrine of the Substantive Criminal Law. Especially, a great attention is given to the objective and subjective aspects of criminal participation; the correlation between plurality of perpetrators and criminal participation is carried out. As a result, the author concluded that the category of plurality of perpetrators is larger than that of criminal participation.

Keywords: *criminal participation; plurality of perpetrators; criminal offence; intention; imprudence; joint activity; common intent.*

Introducere

În conformitate cu art.41 CP RM, participația penală reprezintă cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate.

În doctrina penală contemporană categoriile „*pluralitate de infractori*” și „*participație penală*” nu sunt noțiuni identice. Diversitatea de opinii doctrinare provoacă divergențe atât în știința penală, cât și în practica judiciară.

Noțiunea „*pluralitate*” implică totdeauna o corelare între anumite entități multiple și o anumită entitate singulară, aceasta din urmă constituind elementul de asociere a continuităților multiple. Contribuția fiecărei persoane în cazul pluralității de făptuitori are caracterul de antecedent, cauzat în procesul care a dus la realizarea faptei săvârșite.

Astfel, autorul român A.T. Moldovan prin pluralitate de infractori desemnează situația în care mai multe persoane săvârșesc o singură infracțiune. Cooperarea persoanelor este exprimată de intenția acestora de a realiza o anumită infracțiune împreună. Pluralitatea de infractori presupune contribuții efective care depind de latura obiectivă a infracțiunii și de voința comună de a coopera la săvârșirea unei infracțiuni [1, p.197].

Nu orice faptă comisă de mai multe persoane presupune și o pluralitate de infractori. Astfel, *pluralitatea de infractori presupune colaborarea cu vinovăție a mai multor persoane în vederea săvârșirii unei infracțiuni* [1, p.197-198]. Dacă nicio persoană dintre cele care au participat la comiterea faptei nu a acționat cu vinovăția cerută de lege, atunci nu se poate reține o pluralitate de făptuitori, iar fapta săvârșită fără vinovăție nu este considerată infracțiune. Dacă numai o persoană, dintre cele care au săvârșit infracțiunea, a acționat cu vinovăție, fapta reprezintă o infracțiune, iar pluralitatea de făptuitori devine pluralitate de infractori.

Pluralitatea de infractori se poate realiza în forme diferite:

- ✓ pluralitate necesară (naturală),
- ✓ pluralitate constituită și
- ✓ pluralitate ocazională (participația propriu-zisă și participația improprie).

Pluralitatea necesară sau *pluralitatea naturală* reprezintă forma pluralității de infractori în care cooperarea mai multor persoane la comiterea faptei este cerută chiar prin natura acesteia. Ca atare, anumite fapte prevăzute de legea penală nu pot fi săvârșite de o singură persoană, presupunând cooperarea mai multor persoane [1, p.198-199].

Pluralitatea constituită există când infracțiunea se săvârșește prin simplul fapt al inițierii sau constituirii unei organizații sau grupări interzise de legea penală, sau al aderării sau sprijinirii sub orice formă a acesteia, în scopul săvârșirii unor infracțiuni, independent de împrejurarea că ulterior aceste infracțiuni au fost sau nu comise (art.282, 283, 284 CP RM etc.). Pluralitatea constituită există indiferent dacă au fost săvârșite sau nu mai multe fapte infracționale dintre cele pe care și le-au propus cei care s-au constituit. Și în cazul pluralității constituite fiecare persoană este considerată că a săvârșit infracțiunea și va răspunde penal pentru aceasta ca autor.

Pluralitatea ocazională (participația propriu-zisă și cea improprie) este forma pluralității de infractori ce poartă numele de participație penală [1, p.197-199].

Denumirea *participație penală* este dată pluralității de infractori ce se realizează atunci când, deși o faptă poate fi săvârșită de o singură persoană ori de un număr determinat de persoane, ea este săvârșită ocazional de un număr mai mare de persoane decât acela care este necesar potrivit naturii faptei.

Rezultate și discuții

Explicația cooperării mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni constă, între altele, în aceea că se creează posibilitatea pentru o executare mai sigură și cu mai mulți sorți de reușită. Săvârșirea unei infracțiuni de două sau trei persoane asigură înlăturarea mai ușor a piedicilor, inclusiv a victimei și a persoanelor care s-ar opune infractorilor [2].

Astfel, participația penală crește pericolul social al faptei, iar riscul de prejudiciere a valorilor sociale este foarte avansat. Spre exemplu, în cazul săvârșirii infracțiunii de răpire a unei persoane în prezența pluralității de făptuitori va exista o probabilitate mai mare ca victima să nu opună rezistență. Deci, pluralitatea de făptuitori va avea un impact mai mare asupra conștiinței și voinței victimei, fapt realizat de către făptuitori, motiv din care în majoritatea cazurilor se purcede la o cooperare între două sau mai multe persoane, în sensul participării la săvârșirea acestei infracțiuni [3, p.121-131].

După autorul român M.Pocora, participația penală reprezintă o instituție complexă, în care există legătură subiectivă univocă între participanți, din sensul instigatorului și complicelui către autor [4]. Poziția subiectivă a celor trei nu este însă omogenă, pe unii dominându-i intenția, iar pe alții imprudența, ori chiar fără a avea vinovăție [4].

În opinia lui A.T. Moldovan, participația penală reprezintă acea formă de pluralitate de infractori, în care la comiterea faptei prevăzute de legea penală participă un număr mai mare de persoane decât este necesar. Deci, ea există atunci când o infracțiune prin conținutul ei legal poate fi săvârșită de o singură persoană, dar este comisă în mod concret și ocazional de mai multe persoane, fiecare cooperând cu acte care pot fi de natură diferită sau chiar de aceeași natură [1, p.201-203].

În acest context ni se impune ca relevant următorul caz din practica judiciară a Republicii Moldova, în baza căruia Plenul CSJ RM s-a expus în felul următor: „**Infracțiunea se consideră săvârșită cu participație complexă dacă la săvârșirea ei participanții au contribuit în calitate de autor, organizator, instigator sau complice. Este important ca, în afară de autor, la săvârșirea infracțiunii să participe, cel puțin, încă o persoană, care execută un alt rol decât autorul**”.

Astfel, instanța de fond a constatat că inculpatul C.Gh., în participație complexă cu minorul M.I., la 16 noiembrie 2007, aproximativ la ora 21.00, se aflau în s.Scoreni, r-nul Strășeni, ambii fiind în stare de ebrietate alcoolică. Premeditat, de comun acord, după un plan bine pregătit, cu repartizarea rolurilor, urmăreau scopul de a săvârși omor premeditat, victima preconizată fiind cet. R.M., a.n. 1948. C.Gh. vroia să se răzbu-ne pe R.M. pentru faptul că acesta anterior l-a denunțat organelor de drept precum că i-ar fi furat bunuri materiale din casa sa. Cu scopul de a-i sustrage armele pe care considerau că le posedă P.M., M.I. l-a chemat la poarta gospodăriei, iar când acesta s-a apropiat, C.Gh., intenționat, întru realizarea intenției de omor, a efectuat în direcția lui P.M. o împușcătură dintr-o armă de foc, în urma căreia victima a decedat.

Astfel, știind cu certitudine că M.I. este minor, urmărind scopul de a-i provoca acestuia din urmă dorința de a participa la infracțiune, C.Gh. l-a atras în activitate criminală, instigându-l la săvârșirea omorului cet. P.M. Prin acest fapt a influențat dăunător și negativ asupra educării și dezvoltării minorului ca personalitate.

În perioada de la 18 octombrie 2007 până la 13 ianuarie 2008, C.Gh. a purtat și a păstrat fără autorizația corespunzătoare arma de foc, care, conform raportului de expertiză nr.103 din 28.01.2008, este atipică, modificată din armă de vânătoare cu țeava lisă, de calibrul 16 mm, cu lovitură centrală, cu cocoșul exterior, de model „IJ-17”, prin retezarea țevii până la lungimea de 507 mm, cu care, la 16.11.2007, a săvârșit omorul cet.P.M.

M.I. a fost condamnat în baza art.42 alin.(5), art.145 alin.(1) Cod penal, cu aplicarea art.79 Cod penal, la 5 ani de închisoare, cu executarea pedepsei în penitenciar pentru minori. Soluția respectivă a fost motivată prin faptul că probele administrate confirmă, în mod obiectiv, vinovăția inculpaților în comiterea omorului intenționat al lui P.M., infracțiune la care C.Gh. a fost autor, iar M.I. – complice. Acesta din urmă a fost atras la comiterea omorului de către C.Gh., care știa cu certitudine că M.I. este minor. Această circumstanță denotă că fapta dată a fost comisă cu participație, prevăzută de art.41 Cod penal.

În cazul dat, M.I. și C.Gh. au cooperat la comiterea omorului lui P.M. în scopul de a-i sustrage armele, pe care acesta le avea asupra sa. În calitate de complice, M.I. a avut rolul de a-l striga pe P.M. ca acesta să iasă din casă, iar C.Gh. – de a-l împușca. S-a dovedit că vinovăția comună a făptuitorilor a fost de a săvârși acest omor și că acești doi au acționat prin comunitate de intenții. Ambii inculpați au sesizat că acționează în comun și fiecare dintre ei își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale și de acțiunile celuilalt participant. Ambii au acționat cu intenție directă. Ținând cont de aceste circumstanțe, Curtea de Apel a încadrat acțiunile de omucidere ale lui M.I. în prevederile art.42 alin.(5), 145 alin.(1) Cod penal și ale lui C. Gh. – în prevederile art.145 alin.(1) Cod penal. (Extras din decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție nr.1ra-16/10 din 19.01.2010) [5, p.74-94].

Într-o altă ordine de idei, doctrina subliniază că participația penală reprezintă acea formă de pluralitate de infractori, în care la comiterea faptei prevăzute de legea penală participă un număr mai mare de persoane decât este necesar. Deci, ea există atunci când o infracțiune prin conținutul ei legal poate fi săvârșită de o singură persoană, dar este comisă în mod concret și ocazional de mai multe persoane, fiecare cooperând cu acte care pot fi de natură diferită sau chiar de aceeași natură [1, p.197-198].

În acest context, un alt autor român, M.I. Mureșan, evidențiază în definiția proprie caracterul preponderent subiectiv al participației penale, Astfel, el consideră că participația constă în săvârșirea în comun de către două sau mai multe persoane a uneia și aceleiași infracțiuni, atunci când organizatorul, complicele și instigatorul își dau seama de caracterul infracțional al acțiunilor autorului [6, p.55-58]. Autorul citat subliniază: „Acolo unde lipsesc aceste trăsături caracteristice, lipsește și participația penală... Ori de câte ori o infracțiune este săvârșită prin activitatea mai multor persoane, care s-au înțeles în mod expres sau tacit în acest scop, înainte sau în timpul comiterii ei, există o participație penală, adică se susține că înțelegerea este condiția de bază a participației” [6, p.55-58].

Autorul român M.Pocora evidențiază mai multe doctrine juridico-penale moderne consacrate participației. Astfel, sunt elucidate mai multe aspecte interesante din doctrina franceză a participației care clasifică participația penală în trei forme, în funcție de gradul de organizare: participație prin juxtapunere, participație prin neglijență și participație prin înțelegere:

– *Participația prin juxtapunere* se caracterizează prin aceea că mai mulți indivizi participă la aceeași acțiune, însă fără a fi intervenit între ei o înțelegere prealabilă (de exemplu, cu ocazia unei încăierări între mai multe persoane, o persoană suferă mai multe vătămări, fără a se ști cine i le-a cauzat).

– *Participația prin neglijență* are în vedere situațiile răspunderii penale pentru fapta altuia. Deși este consacrat principiul răspunderii personale pentru săvârșirea unei infracțiuni, sunt situații în care aplicarea acestuia trebuie nuanțată (de exemplu, răspunderea angajatorului pentru infracțiunile săvârșite de angajat). Practic, în asemenea situații există o prezumție de răspundere penală a decidenților pentru faptele celor aflați în subordinea lor, în situația în care sunt îndeplinite și condiții subiective.

– *Participația prin înțelegere* există când, pentru săvârșirea uneia sau mai multor infracțiuni, există o înțelegere între făptuitori. În funcție de modalitatea înțelegerii stabilite, acest tip de participație se clasifică în *înțelegere simplă* (așa-zisa complicitate) și *înțelegere consolidată* (așa-zisa criminalitate organizată) [4].

În acest context, în literatură se evidențiază și clasificarea participației în funcție de criteriul contribuției participanților la săvârșirea faptei și producerea rezultatului, făcându-se diferențierea între formele principale de participație și formele secundare de participație:

1) *participația principală* – când prin contribuția participantului se realizează însuși conținutul infracțiunii – specific autorilor și coautorilor;

2) *participația secundară* – când contribuțiile participanților nu se înscriu în realizarea acțiunii sau inacțiunii ce reprezintă însăși fapta incriminată – specifică complicilor și instigatorilor [1, p.197-198].

În această ordine de idei, cu referire la prevederile legale ale pluralității de făptuitori, legea penală a Republicii Moldova consacră un capitol întreg. Astfel, în Capitolul IV din Partea generală a Codului penal al Republicii Moldova, cu titlul „Participația” (art.41-49), este dată definiția participației penale, sunt indicați participanții la infracțiune și se stabilesc formele participației. Mai mult, prin consacrarea în Partea generală a legii penale a circumstanței agravante „săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație” (lit.c) alin.(1) art.77 CP RM) și în Partea specială a legii penale în componentele de infracțiuni calificate ale variantelor agravate: săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane și de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală, legiuitorul scoate în evidență pericolozitatea sporită a comiterii infracțiunii prin asocierea eforturilor mai multor persoane [3, p.121-131].

În acest sens, ne ajută și practica judiciară a Republicii Moldova. În special, Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova s-a expus cu privire la participația penală în felul următor: **cooperarea cu intenție a două sau mai multe persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate se consideră participație (art.41 CP)** [5, p.74-94]. Vom aduce în acest sens unele cazuri relevante:

- *V.E., ocupând funcția de director al școlii din s.Plopi, a exercitat această funcție din 16 iulie 1989 până în 01 noiembrie 2006, fiind persoană cu funcție de răspundere. Folosindu-se intenționat de situația de serviciu, având dreptul de a numi și de a elibera din post personalul didactic auxiliar, precum și personalul tehnico-administrativ, din interes personal și material, l-a angajat pe soțul său, V.P., în anul de studii 2002-2003, ca lucrător auxiliar la bucătărie pentru care i-a fost achitat salariu în mărime de 1305 lei 48 bani; în același an de studii V.P. a fost numit laborant de chimie, funcție pe care intenționat nu a îndeplinit-o, însă i-a fost achitat salariu în mărime de 1305 lei 48 bani. În anii de studii 2000-2002, V.P. a fost angajat în calitate de laborant de fizică, cu toate că nu a îndeplinit această funcție, pentru care i-a fost achitat salariu în sumă de 1547 lei 25 bani.*

Aceeași V.E. a angajat-o, în anii de studii 2002-2003, 2003-2004, pe H.V., care este sora ei, în funcția de soră medicală și în calitate de garderobieră. Deși H.V. nu a îndeplinit aceste funcții, i-a fost achitat salariu în mărime de 2445 lei 33 bani, iar în anul de studii 2003-2004 H.V. a fost angajată în calitate de ajutor de educator. Cu toate că H.V. nu a îndeplinit această funcție, i-a fost achitat salariu în mărime de 530 lei 03 bani. În anul de studii 2005-2006, H.V. a fost angajată în calitate de laborant de fizică și, deși nu a îndeplinit această funcție, i-a fost achitat salariu în mărime de 3773 lei 48 bani. (Extras din decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. Ira-451/08 din 19.03.2008)

Dacă două sau mai multe persoane nu au realizat în comun latura obiectivă a infracțiunii (nici în întregime, nici măcar parțial), ele nu pot fi considerate coautori, iar cele comise nu pot fi calificate ca participație simplă.

- *R.V. a fost condamnat pentru faptul că, activând, conform ordinului nr.206 „f” din 11 iunie 2004, în funcția de șef al secției poliției criminale a Comisariatului Raional de Poliție Hâncești, având statut de ofițer de urmărire penală, fiind persoană cu funcție de răspundere, căreia i s-au acordat anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice, a comis infracțiunile de corupere pasivă și de abuz de serviciu în următoarele împrejurări:*

În perioada octombrie 2005 – 24 martie 2006, fiind sesizat verbal de către inspectorul secției poliției criminale a CRP Hâncești, șeful major de pază al „Detașamentului pază Paramilitară”, A.B., și de către șefa depozitului Companiei de stat „Poșta Moldovei”, or. Hâncești, A.G., despre sustragerea, săvârșită la 26 august 2005, de către V.S. a trei telefoane fixe și a 100 de dolari SUA din depozitul nominalizat, urmărind scopul pretinderii și primirii, prin extorcare, a bunurilor ce nu i se cuvin, contrar cerințelor art.57 alin.(2) pct.1), art.263 alin.(5) CPP, prevederilor art.12 pct.3) din Legea nr.416 – XII din 18 decembrie 1990 cu privire la poliție, precum și prevederilor imperative ale pct.10 și 12 din Ordinul comun nr.124/319/46/172 – O/101 din 26 august 2003, în interes personal și material, nu a înregistrat în CRP Hâncești informația parvenită cu privire la infracțiune pentru examinarea și adoptarea hotărârii în conformitate cu prevederile art.274 CPP. Astfel, la 15 februarie 2006, R.V., fără a avea spre examinare în ordinea art.274 CPP materiale aferente furtului care ar fi fost comis la 26 august 2005 de către V.S., având scopul de a realiza intențiile sale criminale, aflându-se în biroul său de serviciu, prin amenințare cu pornirea urmăririi penale și privarea de libertate, a primit în scris explicație de la V.S., prin care acesta a recunoscut comiterea sustragerii a trei

telefoane fixe și a 100 de dolari SUA din depozitul Companiei de stat „Poșta Moldovei”, or. Hâncești. Ulterior, la 28 martie 2006, pe la ora 09.00, R.V., aflându-se în biroul de serviciu, amplasat în sediul CRP Hâncești din or. Hâncești, str. M.Moraru 93, și având ca temei explicația din 15 februarie 2006, conform căreia V.S. își recunoaște vina în comiterea furtului din depozitul Companiei de Stat „Poșta Moldovei”, or. Hâncești, i-a cerut acestuia ca, până la 29 martie 2006, să recupereze paguba materială în sumă de 1700 lei. Tot atunci, prin amenințare cu pornirea urmăririi penale și tragerea la răspundere penală conform art.186 CP, R.V. a pretins, prin extorcare, de la V.S. bunuri materiale, și anume – 20 l de benzină, care, la acel moment, valoarea 218 lei, pentru a nu îndeplini atribuțiile sale de serviciu la înregistrarea și examinarea sesizării despre infracțiune. Asemenea acțiuni de pretindere, prin extorcare, de la V.S. a bunurilor materiale s-au repetat și la data de 29 martie 2006, în jurul orei 16.00. Conform rechizitorului, C.A. a fost învinuită de comiterea infracțiunii prevăzute de art.327 alin.(1) CP, precum că ea, activând în funcția de inspector al secției poliției criminale a Comisariatului Raional de Poliție Hâncești, conform ordinului nr.115ef din 29 aprilie 2005, având statut de ofițer de urmărire penală și fiind persoană cu funcție de răspundere, căreia i s-au acordat anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice, prin participație simplă, în coautorat cu șeful secției poliției criminale a Comisariatului Raional de Poliție Hâncești, R.V., a comis infracțiunea prevăzută de art.327 alin.(1) CP. Și anume: că în luna octombrie 2005 C.A. a fost sesizată verbal de către șeful major de pază al „Detașamentului pază Paramilitară”, A.B., iar ulterior de către șefa depozitului Companiei de stat „Poșta Moldovei”, or. Hâncești, A.G., despre sustragerea, la 26 august 2005, de către V.S. din depozitul dat a trei telefoane fixe și a 100 de dolari SUA; că, în aceeași perioadă de timp, C.A., acționând intenționat și cunoscând cu certitudine că infracțiunea despre care i s-a comunicat se atribuie la categoria de infracțiuni grave și presupunând că această infracțiune nu va putea fi descoperită, de comun acord cu R.V., în interes personal, urmărind scopul diminuării artificiale a numărului de crime grave nedescoperite din sectorul lor de activitate și voalării incompetenței sale profesionale, manifestate prin imposibilitatea de a stabili făptuitorul infracțiunii, au tănuit de la înregistrare infracțiunea în cauză. (Extras din decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. Ira-336/08 din 25.03.2008) [5, p.74-94].

Într-o altă ordine de idei, după autorul român A.T. Moldovan, participația penală există atunci când sunt îndeplinite următoarele condiții:

1. Să se fi comis o faptă prevăzută de legea penală, indiferent dacă aceasta a fost consumată sau a rămas în faza de tentativă sau pregătire.

2. La comiterea faptei să-și fi adus contribuția mai multe persoane decât ar fi fost necesar potrivit naturii faptei. Contribuția făptuitorilor la săvârșirea faptei poate consta în acte de executare – directă sau nemijlocită – de autor, sau de înlesnire, sprijinire materială sau morală – de complice, sau de determinare la săvârșirea infracțiunii – de instigator. Indiferent de modalitatea în care participanții își aduc contribuția la săvârșirea faptei, este considerată îndeplinită condiția cooperării mai multor persoane la comiterea faptei.

3. Legătura subiectivă între participanți este o altă condiție, adică toți participanții trebuie să fie animați de aceeași voință de a săvârși fapta prevăzută de legea penală.

4. Existența participației este condiționată de calificarea faptei comise prin contribuția mai multor persoane ca infracțiune. Deci, fapta trebuie săvârșită de către cel puțin unul dintre participanți cu vinovăția cerută de lege [1, p.201-203].

În opinia autorului X.Ulianovshi, pentru ca să existe o participație penală trebuie să fie îndeplinite următoarele condiții:

- să existe pluralitate de făptuitori;
- să existe o legătură subiectivă (coeziunea psihică) între participanți;
- fapta să fie săvârșită în cooperare materială sau intelectuală;
- săvârșirea aceleiași fapte prevăzute de legea penală;
- cooperarea mai multor persoane să nu fie cerută de conținutul legal al infracțiunii [6, p.55-58].

Astfel, participația penală este posibilă cu respectarea următoarelor condiții:

– condiții ce vizează *aspectul obiectiv*, și anume: să fie comisă o infracțiune consumată, ori rămasă în faza de tentativă ori de pregătire de această infracțiune;

– condiții ce vizează *aspectul subiectiv*, și anume: la comiterea acestei infracțiuni să-și fi adus contribuția mai multe persoane (cel puțin două) și condiția ce privește legătura subiectivă dintre participanți, mai precis – toți participanții trebuie să manifeste intenție.

Aceste condiții trebuie întrunite cumulativ, iar lipsa oricăreia dintre ele atrage inexistența participației penale.

Activitatea în comun este nu altceva decât o interacțiune care, de fapt, este o prerogativă a psihologiei, aspect ce ține de latura subiectivă și înseamnă *activitatea când fiecare participant prin acțiunile sale contribuie la săvârșirea infracțiunii*. Așadar, participanții pot acționa atât ca coautori, atunci când fiecare dintre ei concomitent sau în timp diferit, *total* sau *partial*, execută latura obiectivă a infracțiunii, cât și cu împărțirea rolurilor, când latura obiectivă este executată doar de autor, iar ceilalți participanți activează în calitate de organizatori, instigatori sau complici.

Acțiunea trebuie comisă împreună sau în comun, adică persoanele respective să săvârșescă acțiunea care face parte din latura obiectivă a conținutului infracțiunii. De exemplu, la tâlhărie acela care imobilizează victima pentru ca altul să-i sustragă bunurile aflate asupra sa este coautor.

Autoratul reprezintă forma de participație penală în care o persoană săvârșește prin acte de executare fapta prevăzută de legea penală. Autor este cel care săvârșește acțiunea (inacțiunea) prevăzută în norma incriminătoare, singur, în mod nemijlocit, indiferent că a comis-o cu intenție, culpă, a luat singur hotărârea infracțională și nu a fost sprijinit la comiterea infracțiunii de nicio persoană [1, p.197-198]. Autoratul, ca formă de participație, presupune cooperarea mai multor persoane la comiterea infracțiunii ca instigator sau complice.

Coautoratul reprezintă forma de participație în care, la comiterea unei fapte prevăzute de legea penală, și-au adus contribuția în mod nemijlocit două sau mai multe persoane. Coautoratul nu necesită prezența altor participanți, cum ar fi instigatori și complici, însă nu-i exclude în mod automat. Coautoratul presupune contribuția a cel puțin două persoane la comiterea faptei prevăzute de legea penală, această contribuție reprezentând în fapt elementul material al laturii obiective a respectivei infracțiuni. Acțiunea coautorilor de executare nemijlocită a infracțiunii nu trebuie să fie identică, fiind necesar să se completeze doar într-o acțiune unică. Sunt acte de coautorat, spre exemplu, loviturile aplicate de mai multe persoane victimei infracțiunii, dacă a existat o rezoluție infracțională (hotărâre infracțională) comună, de omor, chiar dacă nu toate loviturile aplicate au fost mortale [1, p.199-200]. Coautorii sunt persoanele care au cooperat ocazional și în baza unei legături subiective, cu acte de executare (nemijlocit), la comiterea în comun a aceleiași infracțiuni [1, p.197-198].

În teoria dreptului penal și în practica judiciară a Republicii Moldova, *autori ai infracțiunii* sunt recunoscuți:

- cei care săvârșesc nemijlocit infracțiunea (reieșind din prevederile alin.(2) art.42 CP RM);
- cei care participă nemijlocit la săvârșirea infracțiunii împreună cu alte persoane (coautori);
- cei care săvârșesc infracțiunea prin intermediul altor persoane care nu pot fi supuse răspunderii penale

în virtutea unor circumstanțe prevăzute de legea penală (art.42 alin.(2) CP RM), cum ar fi, spre exemplu, săvârșirea unei fapte infracționale prin intermediul unui copil minor sub vârsta răspunderii penale sau prin intermediul unei persoane care suferă de o boală sau tulburare psihică, care o privează de capacitatea de a discerne între bine și rău, de a chibzui, de a alege și de a-și dirija propriile fapte.

Autorul român M.Pocora concluzionează că legislațiile penale ale diferitelor state disting între autor, coautor, complice, instigator sau așa-numiții „encubidores” (Codul penal spaniol), care, având cunoștință de o infracțiune, fără să fi participat ca autori sau complici, intervin după săvârșirea acesteia, ajutând făptuitorul să se folosească de produsul infracțiunii, ștergând urmele acesteia pentru a împiedica descoperirea sau asigurând scăparea făptuitorului. Definițiile date formelor de participație penală sunt variate, astfel că prin complicitate se poate înțelege atât ajutorul sau asistența oferită, cât și simpla promisiune de ajutorare. Ori, așa cum se poate observa, ceea ce în legislația românească și în cea a Republicii Moldova se numește autor al infracțiunii de favorizare, în legislația spaniolă este nu altceva decât formă a participației penale [4].

Referitor la *aspectele subiective ale participației penale*, după A.T. Moldovan, *criteriul atitudinii psihice față de rezultatul faptei comise* se distinge între participația proprie și participația improprie:

- Participația proprie, sau perfectă, ori propriu-zisă, se caracterizează prin aceea că toți participanții acționează cu aceeași formă de vinovăție la săvârșirea infracțiunii.
- Participația improprie, sau imperfectă, presupune ca participanții la săvârșirea infracțiunii să nu acționeze cu aceeași formă de vinovăție (unii cu intenție, alții din imprudență, intenție fără vinovăție) [1, p.197-198].

Nu întotdeauna este necesar ca toți participanții să cunoască despre activitatea infracțională a altora [6, p.55-58]. De exemplu, pentru existența participației penale nu e necesar ca complicile să cunoască despre

activitatea infracțională a organizatorului și instigatorul – despre activitatea infracțională a complicelui. În acest caz, pericolul social se exprimă prin aceea că acțiunile tuturor sunt legate de activitatea autorului.

Nu se consideră, de asemenea, participație, dacă autorul nu este informat despre ajutorul celorlalți participanți, dar nici aceștia nu știu despre activitatea autorului. Însă, dacă măcar unul dintre ei știa despre activitatea autorului, numai în acest caz se afirmă că există participație. Astfel, autorul M.I. Mureșan concluzionează: „*Participația poate fi și fără înțelegere prealabilă*” [6, p.55-58].

Într-adevăr, pentru realizarea legăturii subiective nu este necesară o înțelegere prealabilă. Autorul citat *supra* susține următoarele: „*Legătura dintre participanți nu poate genera concluzia că există o vinovăție comună a acestor persoane, fiindcă vinovăția este strict individuală, proprie fiecărui participant, condiție indispensabilă răspunderii penale individuale*” [6, p.55-58] (sublinierea ne aparține – n.a.).

În cazul participației trebuie să existe o intenție comună, pentru ca infracțiunea să fie calificată, dar motivele și scopul nu-i neapărat să fie la toți aceleași. Înțelegerea despre săvârșirea infracțiunii în comun ori punerea la cunoștință despre intenția infracțională a autorului nu înseamnă și o coincidență obligatorie a motivului și scopului, cu privire la toți participanții.

Reieșind din cele relatate de M.I. Mureșan, concluzionăm că indiferent de contribuția personală a fiecărui din infractori, cu toate că motivele infracțiunii pot fi diferite (de obicei, ele se deosebesc), voința comună a infractorilor de a realiza împreună o anumită faptă rămâne a fi crucială. Cu alte cuvinte, nu ne interesează, sub aspectul îndeplinirii condiției subiective a participației, dacă participanții au fost influențați de același motiv și au urmărit același scop ori au fost impulsionați de motive sau scopuri diferite. De precizat că motivele și scopurile personale se vor lua în considerare separat la aprecierea faptei infracționale pentru fiecare participant în parte (spre exemplu, organizatorul unui omor la comandă se călăuzește de motivul de răzbunare sau de un alt motiv personal, pe când autorul faptei infracționale o va săvârși din interes material, deoarece a fost convins să săvârșească această faptă contra plată).

Totodată, se mai constată că la săvârșirea infracțiunilor, în componența cărora se cere un scop special ori motiv special, pentru existența participației este necesar ca persoanele care săvârșesc împreună infracțiunea să acționeze din același motiv și să urmărească scopul prevăzut de lege, deoarece toți participă la săvârșirea aceleiași infracțiuni. Toți participanții trebuie să fi cunoscut motivul și scopul, chiar dacă numai unul dintre ei l-ar fi urmărit.

Mai mult, existența participației implică în mod obligatoriu săvârșirea faptei cu aceeași formă de vinovăție de către participanți. În acest context, participant la infracțiune este considerat acela *care știa despre prezența acestor scopuri și motive și înfăptuia, în mod conștient, această acțiune*.

Astfel, ne solidarizăm cu autorul român M.I. Mureșan care identifică că, sub aspect subiectiv, existența și caracterul participației penale sunt determinate de existența unei duble legături psihice între participanți:

- pe de o parte, *voința lor comună de a coopera la săvârșirea aceleiași infracțiuni,*
- pe de altă parte, *scopul sau rezultatul comun urmărit de participanți prin săvârșirea faptei* [6, p.55-58].

Favorizarea infractorului, în sensul legii penale actuale (323 CP RM), sub raportul elementului subiectiv se comite cu intenție care este caracterizată prin îngreunarea sau zădărnicierea urmăririi penale, a judecării sau executării pedepsei, fie prin asigurarea pentru infractor a folosului sau a produsului infracțiunii; reaua-credință a favorizatorului implică, pe de o parte, știința de a săvârși o infracțiune, iar, pe de altă parte, reprezentarea că ajutorul se prestează unui infractor cu scopul de a compromite opera de înfăptuire a justiției penale.

Într-un alt context vom sublinia că infracțiunea se consideră săvârșită cu *participație simplă* dacă la săvârșirea ei au participat în comun, în calitate de coautori, două sau mai multe persoane, fiecare realizând latura obiectivă a infracțiunii.

Însă, legiuitorul autohton în mai multe norme juridico-penale din Partea specială a Codului penal a ezitat să identifice contribuția coautorului la săvârșirea actului infracțional și nu a fixat o reglementare distinctă pentru această instituție, deoarece fiecare coautor este totodată și autor. Astfel, în conformitate cu prevederile alin.(2) art.42 CP RM, autor este persoana care săvârșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală, precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de Codul penal.

În acest sens, autoarea D.Gurev precizează: „*Coautor este persoana care nemijlocit a participat împreună cu una sau mai multe persoane la săvârșirea infracțiunii...Pentru recunoașterea calității de coautor este suficient ca persoana doar parțial să fi executat acțiuni prevăzute de dispoziția normei Părții speciale a*

Codului penal, aceste acțiuni pot fi tehnic diferite și executate la interval de timp diferit, însă împreună ele trebuie să formeze nemijlocit latura obiectivă a infracțiunii" [3, p.121-131]. Astfel, ea opinează: „Coautorii pot executa concomitent fie întreaga latură obiectivă a infracțiunii, fie o parte din ea” [Ibidem].

Aspecte subiective novatoare ale participației penale suscită opinia doctrinară ce aparține autoarei D.Gurev: „Deoarece ultima etapă a acțiunii principale a răpirii unei persoane este identică cu infracțiunea de privațiune ilegală de libertate, în scopul unei încadrări juridice corecte, este necesar de analizat atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă, ceea ce concordă cu principiul incriminării subiective stipulat de art.6 CP RM” [Ibidem]. D.Gurev evidențiază trei ipoteze posibile:

– cazul în care făptuitorul cunoștea din timp despre săvârșirea infracțiunii de răpire a persoanei – participația simplă – încadrarea juridică va fi în conformitate cu lit.e) alin.(2) art.164 CP RM, deoarece în acest caz există o înțelegere prealabilă între făptuitori cu repartizarea rolurilor;

– cazul în care unul dintre făptuitori nu cunoștea din timp, însă în momentul privării ilegale de libertate a victimei își dă seama de acțiunile săvârșite anterior de ceilalți făptuitori și le acceptă – calificarea faptei se va face de asemenea potrivit lit.e) alin.(2) art.164 CP RM;

– cazul în care unul dintre făptuitori nu cunoștea din timp și nici nu a avut cum să afle despre capturarea și deplasarea victimei – se va reține alin.(1) art.166 CP RM, când el în mod individual lipsește ilegal victima de libertate și lit.d) alin.(2) art.166 CP RM, dacă privarea ilegală de libertate este săvârșită împreună cu alți făptuitori.

În opinia acestui autor, atitudinea intelectual-volitivă a făptuitorului îmbracă forma intenției (directe sau indirecte), în exclusivitate, de privare ilegală de libertate [Ibidem].

Poate fi considerat coautor și persoana care este prezentă la săvârșirea unor acțiuni adiacente prevăzute de norma penală. Pentru a o trage la răspundere penală este necesar a demonstra intenția ei de a săvârși infracțiunea.

D.Gurev manifestă dezacord cu formularea agravantei prevăzute la lit.e) alin.(2) art.164 CP RM, și anume: *răpirea unei persoane de două sau mai multe persoane*, susținând că este neîntemeiat să considerăm că circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane” se aplică doar în cazurile în care infracțiunea e săvârșită în coautorat; aceasta deoarece legiuitorul nu utilizează sintagma „săvârșirea infracțiunii în coautorat” sau „de doi sau mai mulți subiecți ai infracțiunii”. În așa mod, înțelesul noțiunii „de două sau mai multe persoane” ca circumstanță agravantă este mult mai larg decât al noțiunii „participație simplă”.

Concluzii

1. Participația penală cește pericolul social al faptei, iar riscul de prejudiciere a valorilor sociale este foarte avansat și reprezintă cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate.

2. În doctrina penală contemporană categoriile „pluralitate de infractori” și „participație penală” nu sunt noțiuni identice.

3. Pluralitatea de infractori desemnează situația în care mai multe persoane săvârșesc o singură infracțiune și presupune contribuții efective care depind de latura obiectivă a infracțiunii și de voința comună de a coopera la săvârșirea unei infracțiuni.

4. În afară de autor, la săvârșirea infracțiunii să participe, cel puțin, încă o persoană, care execută un alt rol decât autorul.

5. Participația penală este posibilă cu respectarea următoarelor condiții: condiții ce vizează aspectul subiectiv, și anume: să fie comisă o infracțiune consumată, ori rămasă în faza de tentativă ori de pregătire de această infracțiune; condiții ce vizează aspectul subiectiv, și anume: la comiterea acestei infracțiuni să-și fi adus contribuția mai multe persoane (cel puțin două) și condiția ce privește legătura subiectivă între participanți, mai precis – toți participanții trebuie să manifeste intenție.

6. Activitatea în comun este nu altceva decât o interacțiune care, de fapt, este o prerogativă a psihologiei, aspect ce ține de latura subiectivă și înseamnă activitatea când fiecare participant prin acțiunile sale contribuie la săvârșirea infracțiunii.

7. Nu întotdeauna este necesar ca toți participanții să cunoască despre activitatea infracțională a altora. Totodată, nu se consideră participație, dacă autorul nu este informat despre ajutorul celorlalți participanți, dar nici aceștea nu știu despre activitatea autorului.

8. În cazul participației trebuie să existe o intenție comună, pentru ca infracțiunea să fie calificată, dar nu neapărat ca motivele și scopul să fie la toți aceleași.

9. Indiferent de contribuția personală a fiecărui dintre infractori, cu toate că motivele infracțiunii pot fi diferite (de obicei, ele se deosebesc), voința comună a infractorilor de a realiza împreună o anumită faptă rămâne a fi crucială. Cu alte cuvinte, nu ne interesează, sub aspectul îndeplinirii condiției subiective a participației, dacă participanții au fost influențați de același motiv și au urmărit același scop ori au fost impulsionați de motive sau scopuri diferite. De precizat că motivele și scopurile personale se vor lua în considerare separat la aprecierea faptei infracționale pentru fiecare participant în parte (spre exemplu, organizatorul unui omor la comandă se călăuzește de motivul de răzbunare sau de un alt motiv personal, pe când autorul faptei infracționale o va săvârși din interes material, deoarece a fost convins să săvârșească această faptă contra plată).

Referințe:

1. MOLDOVAN, A.T. *Drept penal. Partea generală*. Brașov: Lux Libris, 2009, p.197-209.
2. CURPĂN, V.S. *Complicitatea – formă a participației penale*. Iași, 2000.
3. GUREV, D. *Răpirea unei persoane săvârșite prin participație*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria „Științe sociale”, 2013, nr.8(68), p.121-131.
4. POCORA, M. Participația penală în dreptul comparat. În: *Acta Universitatis George Bacovia*. Juridica - Volume 6. Issue 2/2017. <http://juridica.ugb.ro/>
5. *Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010): Culegere*. Chișinău, 2012, p.74-94.
6. MUREȘAN, M.I. Motivul și scopul diferitor categorii de infracțiuni în cadrul participației și individualizării pedepsei penale. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova*. Seria „Științe socioumane”, ediția a XI-a, nr.2, p.55-58. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/12.Motivul%20si%20scopul%20diferitor%20categorii%20de%20infracțiuni.pdf (Accesat: 28.04.2018)
7. ULIANOVSKI, X. Participația la infracțiunile militare. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.5, p.2-6.

Date despre autor:

Eugen BEJENARU, audient, Institutul Național al Justiției din Republica Moldova.

E-mail: eugen_bejenaru@yahoo.com

Prezentat la 17.05.2018

CZU: 343.222:343.56

**RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU ÎNCĂLCAREA LEGISLAȚIEI
PRIVIND ORGANIZAREA ȘI DESFĂȘURAREA JOCURILOR DE NOROC –
PROPUNERE DE *LEGE FERENDA***

Cristina CHIHAI

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul articol ne propunem ca scop aprofundarea și soluționarea dilemelor privind antrenarea diferitelor forme ale răspunderii juridice pentru fapta de încălcare a legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, concomitent, recomandarea măsurilor concrete privind perfecționarea cadrului reglementar în domeniul dat. *In globo*, reținem că statele au adoptat cadrul legislativ civil, contravențional și/sau penal în vederea sancționării faptelor socialmente periculoase de practicare ilegală a diferitelor activități în domeniul jocurilor de noroc. *Per a contrario*, estimăm cert că în Codul penal al Republicii Moldova lipsește o normă penală care ar incrimina nemijlocit asemenea fapte ilicite, cu toate că posibilitatea antrenării acestei forme a răspunderii juridice reiese prin prisma art.54 al Legii nr.291 din 16.12.2016. Prin urmare, pentru asigurarea organizării și desfășurării jocurilor de noroc în condiții de legalitate se impune necesitatea stringentă de a fi adoptată o normă penală care va antrena răspundere pentru această faptă. Or, buna funcționare a sistemului și lupta contra criminalității în acest domeniu, în mod just și proporțional, depind de adoptarea și aplicarea eficientă a normelor organizatorice, precum și a celor punitive, mai ales a normelor juridico-penale.

Cuvinte-cheie: *joc de noroc, licență, joc de noroc neautorizat, joc de noroc interzis, loterie, monopol de stat, răspundere contravențională, răspundere penală.*

CRIMINAL LIABILITY FOR BREACH OF LEGISLATION ON ORGANIZATION AND PROCEEDINGS FOR GAMBLING – PROPOSAL FOR *LEGAL FERENDA*

Throughout this scientific article, we aim to deepen and solve the dilemmas concerning the involvement of different forms of legal liability for the act of violating the legislation on the organization and conduct of gambling, while also recommending concrete measures to improve the regulatory framework in this field. In the world, we evoke that states have adopted the civil, contravenational and/or criminal legislative framework to sanction the socially dangerous facts of illegal practice of various gambling activities. However, it is certain that the Criminal Code of the Republic of Moldova lacks a criminal norm that would directly criminalize such socially dangerous facts, although the possibility of engaging in this form of legal liability arises from the perspective of art. 54 of the Law No.291 of 16.12.2016. Therefore, in order to ensure the organization and development of gambling in conditions of legality, it is necessary to adopt strictly the criminal norm that will assume the responsibility for the given deed, the proper functioning of the system and the fight against crime in this area, in a fair and proportionate way, depending on the effective adoption and enforcement of organizational and punitive norms, especially legal-criminal norms.

Keywords: *gambling, license, unauthorized, banned, gambling lottery, state monopoly, contravenational liability, criminal offense.*

Introducere

Ab initio, estimăm că trecerea Republicii Moldova la economia de piață a servit drept un imbold puternic la dezvoltarea activității de întreprinzător și a diferitelor forme ale acesteia. Pe lângă latura pozitivă a progresului economic reflectată prin amplificarea activității antreprenoriale și per ansamblu ridicarea nivelului de trai al cetățenilor, acest proces a avut și o serie de consecințe negative, una dintre care este extinderea economiei tenebroase.

În mod distinctiv și iminent reflectăm faptul că prevenirea și combaterea încălcărilor cadrului reglementar referitor la practicarea legală a activității din domeniul jocurilor de noroc trebuie privite ca unul dintre scopurile de bază ale politicii statului.

În societatea contemporană jocurile de noroc reprezintă o formă de divertisment acceptată social, dar riscul ca practicarea acestora să degenereze într-un obicei necontrolat, cu numeroase consecințe negative, a transformat jocurile de noroc din activitate recreativă în activitate economică, care generează mari profituri pentru organizatori [1].

În acest context, în mod remarcabil, în susținerea poziției noastre, se impune atenției că și în doctrina străină se evidențiază viziunea menționată mai sus. *In concreto*, autorul tezei pentru apărarea gradului științii-

fic în științe juridice N.A. Liholetov menționează că „odată cu apariția acestui tip de afacere, se înregistrează un nou tip de infracțiune – infracțiunea comisă în sfera jocurilor de noroc, începând de la crimele economice (inclusiv fiscale) și cele de corupție comisă de organizatorii jocurilor de noroc și finalizând cu sustragere săvârșită de jucători în vederea obținerii fondurilor pentru realizarea posibilității de participare suplimentară la jocurile de noroc” [2, p.3].

Este remarcabil de statuat că, *de facto*, persoanele urmărind scopul obținerii veniturilor rapide și de amploare au adoptat metoda organizării și desfășurării jocurilor de noroc în mod ilicit și camuflat. Ca consecință, atât în plan național, cât și în plan mondial s-a înregistrat o majorare terifiantă și colosală a nivelului de criminalitate în domeniul organizării și desfășurării în mod ilegal a jocurilor de noroc. Concomitent, este pertinent și relevant de a statua că, conform unor date statistice, în Statele Unite ale Americii cca 5 milioane de oameni suferă de dependență de jocurile de noroc, în Rusia – 2 milioane, în România – 150 mii, iar în Republica Moldova, conform datelor Comunității Jucătorilor Anonimi din Moldova, aproximativ 10 mii de persoane suferă de acest viciu [3].

În acest segment de cercetare, estimăm că aserțiunea dată este acreditată și de către autorul A.A. Liholetov, care concluzionează că „jocurile de noroc, în pofida faptului că încalcă relațiile economice, sunt un catalizator puternic pentru dezvoltarea mediului criminal, de asemenea reprezintă un pericol real pentru sănătatea publică, siguranța publică, moralitate. Or, efectul secundar al acestui tip de activitate comercială este dezvoltarea dependenței mentale a persoanelor care s-au familiarizat cu jocurile de noroc, astfel domină viața pacientului în detrimentul valorilor sociale, profesionale, materiale și familiale, ceea ce indică un grad ridicat de pericol pentru sănătatea populației” [2, p.4-5].

A fortiori, evidențiind dezvoltarea prodigioasă a organizării și desfășurării ilegale a diferitelor activități în domeniul jocurilor de noroc, precum și reținând consecințele nefaste și de anvergură, în anul 2016 Parlamentul Republicii Moldova a abrogat Legea nr.285 din 18.02.1999 cu privire la jocurile de noroc [4], ale cărei prevederi s-au dovedit a fi arhaice și depășite față de realitatea *de facto*, astfel fiind adoptată Legea cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, nr.291 din 16.12.2016 (în continuare – Legea nr.291/2016) [5].

Rezultate și discuții

De la general la particular, estimăm remarcabil că unele state au aderat la politica privind interzicerea absolută a organizării și desfășurării jocurilor de noroc, drept exemplu fiind țara vecină, Ucraina [6, p.43]. Însă, în opoziție, alte state, ca Republica Federală Germania, Federația Rusă, Spania, inclusiv statul nostru, au aderat la politica referitor la interzicerea relativă a practicării acestei activități, fiind adoptate norme imperative privitor la condițiile organizării și desfășurării jocurilor de noroc, calitatea subiectelor, modalitatea și locul desfășurării acestora, condițiile obținerii licenței/autorizației etc. Totuși, controversant este faptul că în cadrul celui de-al doilea grup menționat, realizând rezonanța efectelor negative și de amploare ale practicării jocurilor de noroc, statele străine au adoptat cadrul legislativ penal în vederea contracarării faptelor socialmente periculoase privind practicarea ilegală a diferitelor activități în domeniul jocurilor de noroc. *Per a contrario*, reținem că până în prezent în Codul penal al Republicii Moldova lipsește cu deșăvârșire o normă penală ce ar incrimina nemijlocit asemenea fapte ilicite.

Din această perspectivă, apare întrebarea firească privind justetea și oportunitatea interdicției absolute sau relative a organizării și desfășurării jocurilor de noroc. Care valoare este prioritară: securitatea economiei statului, în condițiile practicării legale a jocurilor de noroc, sau persoana, în mod special sănătatea acesteia, în ipoteza interzicerii absolute a acestei activități?

Reamintim că Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr.291 din 16.12.2016 cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc.

Întru susținerea necesității introducerii amendamentelor, este reliefant a invoca tezele autorilor Notei informative la proiectul de Lege cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, care ilustrează nemijlocit că „aplicarea prevederilor legislației naționale actuale a demonstrat existența necesității modificării acesteia, în sensul îmbunătățirii actualelor reglementări, pentru a răspunde cât mai bine realităților economico-sociale și situației specific existente în acest domeniu extrem de activ, în conformitate cu dinamica și dezvoltarea din piață” [1].

Revenind la întrebările anterior formulate, considerăm că există probabilitatea ca interzicerea absolută a organizării și desfășurării jocurilor de noroc să devină un catalizator și focar al dezvoltării practicării diferitelor activități în acest domeniu, urmând a fi desfășurate o gamă vastă de jocuri de noroc în diferite locații, la

care să participe jucători din majoritatea categoriilor de vârste, ademenind în special tineretul, fiind în continuare persistent riscul dezvoltării unor asemenea practici, însă deja în mod camuflat și tenebros. Prin urmare, considerăm că odată ce statul stabilește condițiile legale și imperative privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, se garantează atât drepturile și libertățile private ale fiecărui cetățean, cât și se asigură acumularea unor venituri bugetare suplimentare; or, nu trebuie neglijat faptul că țara noastră se numără printre statele sărace și slab dezvoltate din punct de vedere economic, cât de dureros ar fi această realitate.

Aserțiunea noastră este acreditată și de către membrii Comisiei economie, buget și finanțe în Amendamentul la proiectul de lege nr.459, *in concreto*: „activitățile legate de jocurile de noroc sunt permise și reglementate în mai multe țări ale lumii. Legislația europeană care reglementează activitățile jocurilor de noroc și pariuri se dovedește a fi suficient de liberală, bazată pe principiile de „permisibilitate” și „control”, obiectivul prioritar în acest sens fiind evitarea economiei tenebre și cunoașterea situației reale din domeniu de către instituțiile de resort ale statului, dar și protejarea tinerilor” [7].

După această digresiune absolut necesară, cu certitudine conchidem că înainte de a aprecia oportunitatea incriminării organizării și desfășurării jocurilor de noroc sub egida legii penale, ar trebui să elucidăm noțiunea și esența jocurilor de noroc, formele și modalitățile acestei activități, condițiile practicării legale și categoriile de subiecte căror li se permite desfășurarea acestor activități, restricțiile și interdicțiile în materia dată, prin prisma actului normativ de bază, la caz – a Legii cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, nr.291 din 16.12.2016.

Astfel, *ad litteram*, potrivit art.2 al Legii nr.291/2016, jocul de noroc este definit ca activitate desfășurată conform regulilor stabilite, bazată pe risc, care îndeplinește cumulativ următoarele condiții: permite a câștiga bani, alte bunuri sau drepturi patrimoniale, ca urmare a oferirii publice de către organizator a unui potențial câștig și a acceptării ofertei de către participant, cu perceperea taxei de participare directe (mizei de joc) sau indirecte, câștigurile fiind atribuite prin selecția aleatorie a rezultatelor evenimentelor care fac obiectul jocului (cu excepția pariurilor pentru competițiile/evenimentele sportive), indiferent de modul de producere a acestora.

Iar potrivit aceluiași alineat enunțat *supra*, loteria este descrisă ca fiind un joc de noroc în grup sau în masă, în care sunt folosite rezultatele pur aleatorii ale unor evenimente ce constau din extrageri de mijloace de joc specifice sau auxiliare (indiferent de procedurile și mijloacele de joc utilizate pentru efectuarea extragerilor), conform schemei stabilite în regulile de desfășurare a jocului de noroc.

Schimbând vectorul de cercetare, considerăm oportun de a fi analizat conținutul prevederilor legislative ale altor state pentru a identifica, la etapa actuală, aspectele pozitive sau negative ale stipulațiilor normative ancorate *supra*. Fără a întrerupe firul logic, opinăm în urma cercetării *in globo* că legiuitorii din alte state la fel definesc activitățile din domeniul jocurilor de noroc. Astfel, *ad probationem*, exemplificăm prin art.3 al Legii Spaniei privind reglementarea jocurilor de noroc, nr.13 din 27 mai 2011; art.3 al Convenției de stat a Republicii Federale Germania privind loteriile, din 13 februarie 2004; art.4 al Legii Federației Ruse privind reglementarea de stat a activității de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc și operarea modificărilor în unele acte, din 20 decembrie 2006 și art.2 al Legii Federației Ruse privind loteriile, din 17 octombrie 2003.

Deci, o conjunctură asemănătoare celei naționale reținem în art.3 al Convenției de stat a Republicii Federale Germania privind loteriile. Or, potrivit alin.(1), jocul de noroc reprezintă activitatea în care pentru obținerea posibilității de a câștiga este necesară depunerea unui mijloc financiar, iar decizia de câștig depinde în totalitate sau parțial de șansă. Concomitent, în alin.(3) sunt definite loteriile: acestea sunt jocuri de noroc desfășurate după principiul enunțat în alin.(1), în care posibilitatea de a câștiga un premiu depinde de un anumit plan, în urma achitării unei taxe stabilite [8]. Un alt model legislativ care merită atenție este cel de la alin.(2) art.3 al Legii Spaniei nr.13 din 27 mai 2011. În cazul dat, autoritatea legislativă definește în mod separat, jocurile de noroc, loteriile, pariurile și competițiile. *In concreto*: la lit.a) jocul este privit ca orice activitate în care rezultatul câștigului mijloacelor bănești sau al obiectelor evaluate depinde de riscul viitor și incert, în funcție de gradul de probabilitate, precum și indiferent de gradul de abilitate a jucătorilor, de norocul excepțional sau șansa acestora. Dar, potrivit prevederii de la lit.b), loteria este jocul de acțiune în care premiile sunt acordate în cazurile în care numărul sau combinația de numere sau caractere marcate pe bilet sau echivalentul electronic al acestuia coincide, complet sau partial, cu suma stabilită de loterie sau de eveniment [9]. Totodată, este de menționat că în art.4 al Legii din 20 decembrie 2006 legiuitorul rus punctează că jocul de noroc este bazat pe un acord de risc pe un premiu, încheiat de două sau mai multe părți între ele sau cu organizatorul jocurilor de noroc, conform regulilor stabilite de organizator [10]. La fel, statuăm că, potrivit pct.1) art.2 al Legii Federației Ruse privind loteriile din 17 octombrie 2003, loteriile sunt definite în mod expres ca fiind

un joc care se desfășoară în conformitate cu contractul, în care una dintre părți (operator de loterie) poartă un fond de premii al loteriei, iar cealaltă parte (participantul la loterie) va avea dreptul la un premiu, în cazul în care se dovedește a fi de succes, în conformitate cu termenii loteriei. Iar acordul dintre operatorul de loterie și participantul la loterie se încheie pe bază voluntară și se eliberează prin emiterea unui bilet de loterie, a unei chitanțe sau a unui bilet electronic de loterie [11].

Odată ce am enunțat definițiile jocurilor de noroc, opinăm în plan comparativ că autoritățile legislative naționale și străine și-au focusat atenția asupra definirii legale a jocurilor de noroc și a diferitelor forme ale acestora, fiind statuată *de facto* aceeași esență, principiu și modalitate de funcționare. O asemenea abordare legală practic similară își găsește temei în prezența notei de inspirație sau chiar în preluarea de către autoritățile legislative ale unui stat de la cele ale altui stat a modelului legislativ anterior existent. Conchidem cert că este veridică și corectă definirea legală nemijlocită a jocurilor de noroc; or, aceasta determină calificarea în strictă conformitate cu legea a modalităților faptice drept varietăți ale jocurilor de noroc.

În continuarea cercetării date, reiterăm, în mod remarcabil și distinctiv, elementul inovatoriu și perfecționat față de cel anterior, stipulat de către autoritatea legislativă în art.3 al Legii nr.291 din 16.12.2016, care reprezintă instituirea monopolului de stat realizat prin intermediul Loteriei Naționale a Moldovei pentru activitățile permissive din domeniul jocurilor, cu excepția cazinourilor. Astfel, ca notă de concretizare, enumerăm stabilirea monopolului asupra: a) loteriilor (art.19); b) automatelor de joc cu câștiguri bănești de orice tip (art.40); c) pariurilor pentru competițiile/evenimentele sportive (art.43); d) jocurilor de noroc organizate prin intermediul rețelelor de comunicații electronice (art.47).

Pe bună dreptate, estimăm oportună instituirea monopolului de stat; or, aceasta determină respectarea cu strictețe a cerințelor imperative de către agentul economic creat de stat, precum și stabilirea unui control riguros direct asupra acestei activități, obținându-se venituri necesare bugetului de stat. În același timp, se garantează și drepturile persoanelor juridice de a desfășura legal jocurile de noroc doar în cazinouri, și numai în urma obținerii licenței prevăzute de legislația în vigoare.

În urma unei incursiuni cu privire la jocurile de noroc, este immanent și primordial de analizat formele răspunderii juridice pentru încălcarea prevederilor legale cu privire la organizarea și desfășurarea acestora.

Astfel, în alin.(1) art.54 al Legii cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, nr.291 din 16.12.2016, se stabilește *ad litteram* că „persoanele fizice și juridice vinovate de încălcarea prezentei legi poartă răspundere administrativă, penală și/sau civilă, în conformitate cu legislația Republicii Moldova”.

Mai mult ca atât, în alin.(2) al aceluiași articol din norma statuată *supra* legiuitorul a enumerat în mod expres și limitativ încălcările Legii nr.291/2016, *in concreto*: a) organizarea și desfășurarea jocului de noroc interzis; b) organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc fără licență sau într-un loc interzis; c) încălcarea regulilor jocurilor de noroc sau organizarea jocurilor de noroc conform regulilor care nu corespund cerințelor prezentei legi sau altor acte normative; d) împiedicarea exercitării de către organele de control a funcțiilor lor; refuzul de a prezenta documentele care reflectă activitatea financiar-economică a organizatorului de jocuri de noroc; prezentarea datelor false; nerespectarea prescripțiilor organelor de control; e) admiterea accesului la jocurile de noroc (cu excepția loteriilor, a pariurilor și a jocurilor de abilitate) al persoanelor cu vârsta sub 21 de ani; f) organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc cu încălcarea cerințelor de introducere a informațiilor în sistemul electronic unic de monitorizare de stat a jocurilor de noroc; g) folosirea mijloacelor și a utilajului de joc care nu corespund cerințelor prezentei legi.

În cele ce succed, vom dezvălui formele activității în domeniul jocurilor de noroc interzise. Potrivit alin.(4) art.6 din aceeași lege, sunt interzise jocurile care nu corespund cerințelor acestei legi, inclusiv: a) pariurile încheiate pe rezultatele unor concursuri clandestine; b) jocurile ale căror rezultate pot fi influențate prin dexteritatea organizatorului de joc, a mânăitorului mijloacelor de joc (precum cauciucurile cu timbre, capacele cu bile etc.); c) jocurile de tip pariu, indiferent de forma de organizare și mijloacele de joc utilizate, care folosesc ca suport (obiect) de joc rezultatele loteriilor, indiferent de modul în care se organizează aceste jocuri și în care participanții au posibilitatea să indice (pronosticheze) rezultatele acestor evenimente; d) alte jocuri de noroc care nu sunt prevăzute de respectiva lege.

Din alte articole ale Legii nr.291/2016 (de exemplu, din art.31) aflăm care este înțelesul noțiunii „organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc fără licență”. Mai mult ca atât, din art.12, 32, 33, 40, 42, 53 și altele aflăm conținutul și esența sintagmei „organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc într-un loc interzis”.

În acest registru, constatăm modul deficitar de redactare a stipulațiunii normative de la alin.(1) art.54 al Legii nr.291/2016. Legiuitorul autohton a comis o eroare tehnico-legislativă, nefiind prezentă concordanța

legii penale cu cea extrapenală. În pofida faptului că a stabilit posibilitatea antrenării răspunderii penale, *per a contrario*, în Codul penal nu se regăsește totuși o normă care ar stabili răspunderea penală pentru organizarea și desfășurarea ilegală a jocurilor de noroc. Or, *inter alia*, la momentul actual, posibilitatea antrenării doar a răspunderii civile și a celei contravenționale pentru încălcarea prevederilor legale în materia dată demontează ineficiența acestora în vederea stabilirii echitabile și proporționale a răspunderii juridice pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc în mod ilicit.

Prin urmare, considerăm că dezvoltarea de anvergură a practicilor ilegale ale jocurilor de noroc, simultan și înregistrarea prejudiciilor colosale aduse drepturilor și intereselor legitime ale persoanei, iar per ansamblu și economiei statului, urmează a fi privite de către legiuitorul național ca un catalizator de incriminare a organizării și desfășurării jocurilor de noroc.

În planul cercetării ample a oportunității incriminării acestei activități, menționăm că sunt modele legislative străine care stabilesc răspunderea penală pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc; deci, intervenția *in ultima ratio* a legii penale este, în opinia noastră, stringentă și necesară în vederea prevenirii și contracarării acestor fapte socialmente periculoase.

Pentru comparație, enumerăm: art.284 „Organizarea neautorizată a jocurilor de noroc” din Codul penal al Republicii Federale Germania; art.171.2 „Organizarea și desfășurarea ilegală a jocurilor de noroc” din Codul penal al Federației Ruse; art.203-2 „Practicarea jocurilor de noroc” din Codul penal al Ucrainei etc.

Dezvoltând această idee, constatăm că autoritatea legislativă a statului vecin Ucraina antrenează, la alin.(1) art.203-2 CP, răspunderea penală pentru „practicarea jocurilor de noroc”, iar varianta agravantă de la alin.(2) reprezintă „aceeași acțiune, în cazul în care a fost săvârșită de o persoană condamnată anterior pentru practicarea jocurilor de noroc” [12]. De asemenea, este necesar a puncta că legiuitorul rus stabilește la art.171.2 din Codul penal varianta-tip a infracțiunii, și anume: „organizarea ilegală și (sau) desfășurarea jocurilor de noroc cu echipamente de joacă în afara zonei de joc, sau prin utilizarea rețelelor informatice și de telecomunicații, inclusiv rețeaua „Internet”, precum și prin utilizarea mijloacelor de comunicare, inclusiv a comunicațiilor mobile, sau fără obținerea autorizației în modul prevăzut de lege pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc în zona jocurilor de noroc”. La alin.(2) al acestui articol sunt prevăzute circumstanțele agravante: „acțiunile de la alin.(1): a) săvârșite de un grup de persoane în urma unui acord prealabil; b) soldate cu obținerea veniturilor în proporții mari. Respectiv, la alin.(3): „acțiunile prevăzute la alin.(1) și (2), dacă: a) au fost săvârșite de un grup organizat; b) s-au soldat cu obținerea veniturilor în proporții deosebit de mari; c) au fost săvârșite de persoană cu folosirea funcției oficiale” [13]. Un alt model legislativ care merită atenție este cel stabilit în Codul penal al Republicii Federale Germania, pe care îl privim drept o novație din considerentul că antrenează răspunderea penală în mod distinct atât pentru organizarea neautorizată a jocurilor de noroc (art.284), participarea la jocuri de noroc neautorizate (art.285), cât și pentru organizarea neautorizată a loteriei sau pariurilor (art.287). În contextul dat, reiterăm că, potrivit stipulațiunii normative de la art.284 din Codul penal al Republicii Federale Germania, se stabilește răspunderea penală în cazul în care „persoana care organizează jocurile de noroc în mod public și fără obținerea autorizației sau creează condiții pentru organizarea unei asemenea activități, se pedepsește cu închisoare pe un termen de cel mult doi ani sau cu amendă (alin.(1)); la jocurile de noroc organizate în mod public se atribuie și cele desfășurate de către societăți sau asociații închise, în care jocurile de noroc sunt activități obișnuite (alin.(2)); persoana, din cazurile prevăzute la alin.(1), dacă acționează: 1) sub formă de activitate; 2) ca membru al grupului, care a fost organizat pentru comiterea permanentă a acestor acte, se pedepsește cu închisoare pe o perioadă de la trei luni până la cinci ani (alin.(3)); persoana care recrutează pentru a participa la un joc de noroc se pedepsește cu închisoare de până la un an sau cu amendă (alin.(4)).” Într-o manieră similară este redat elementul material al infracțiunii prevăzute la art.287 din Codul penal al Republicii Federale Germania: „alin.(1) – persoana care fără autorizație organizează loterii publice sau pariuri ale obiectelor mobile sau imobile și, în special, care propune să încheie contracte pentru asemenea activități sau acceptă o propunere cu privire la încheierea unor astfel de acorduri cu privire la jocurile de noroc; alin.(2) – persoana care recrutează participarea la loterii sau pariuri prevăzute la alin.(1)” [14].

A priori, cercetând textele legislative citate *supra*, concluzionăm *ipso iure* că în mod prioritar conținutul normativ al stipulațiunilor legislative este similar și corespondent privind stabilirea esenței faptei ilicite, la caz – în partea privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc fără obținerea autorizației/licenței prevăzute de lege; deci, sesizăm că aceste texte legislative se delimitează esențialmente prin prezența sau lipsa elementelor privind locul, modalitățile și instrumentele de practicare a faptei ca semne obligatorii constitutive.

În acest fãgaș, este pertinent de a reitera particularitãțile jocurilor de noroc, formulate de cãtre autoarea Olga Ivanova în urma analizei normelor strãine de drept civil și penal, *in concreto*: „- plata denumitã mizã de joc, care de fapt este achitatã în momentul aderãrii la jocurile de noroc, este o condiție necesarã pentru crearea unui risc; totodatã, miza este depusã chiar și atunci când în naturã bunul nu este materializat, fiind încheiat un acord privind depunerea proprietãții (de exemplu, documente justificative privind deținerea bunului), depunerea pe cont (depunerea condiționatã a proprietãții când, de fapt, bunul iese din posesia proprietarului fiind trecut la organizator pe durata jocului). Concomitent, miza de joc este garanția încheierii acordului; - activitate bazatã pe risc, or, probabilitatea cã jucãtorul va pierde suma depusã este proporționalã cu probabilitatea cã el va câștiga; - încheierea unui acord între jucãtor și organizator (aceastã caracteristicã în mod separat nu poate fi stabilitã, însã rezultã din prima caracteristicã enunțatã); - condițiile, modul de desfășurare a jocului și de acordare a premiului sunt stabilite în acordul încheiat” [15, p.24].

A fortiori, în cadrul aceleiași analize estimãm faptul cã autoritãțile legislative ale statelor strãine au stabilit rãspunderea penalã pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc. Prin urmare, considerãm cã aceste modele legislative prezentate *supra* sunt superioare tezei adoptate de statul nostru, la caz – stabilirii rãspunderii civile și contravenționale, fiind deci necesarã preluarea acestora drept modele de inspirație, implementarea lor fiind realizatã din perspectiva realitãților sociale din Republica Moldova.

Statuãm cã în Codul penal al Republicii Moldova nu este prevãzutã o normã corespondentã identicã cu textele legislative strãine supuse investigației anterioare. Totuși, apreciem cã posibilitatea tragerii la rãspundere penalã pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc reiese din art.241 „Practicarea ilegalã a activitãții de întreprinzãtor” din Codul penal [16]. Însã, aceastã posibilitate este aplicabilã doar în cazul în care potențialul infractor care organizeazã și desfășoarã jocurile de noroc urmãrește obținerea unui profit permanent, iar activitatea pe care o desfășoarã se soldeazã cu obținerea profitului în proporții mari sau deosebit de mari. În special, o unicã modalitate normativã consemnatã la lit.a) alin.(2) art.54 al Legii nr.291 din 16.12.2016, anume: organizarea și desfășurarea unui joc de noroc interzis, este pasibilã de rãspundere penalã prin prisma dispozițiilor de la lit.b) art.125 și art.241 CP RM [6, p.44]. Însã, controversant este faptul cã celelalte activitãți ilegale specificate în alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016 scapã incidenței art.241 CP RM, rãmânând în afara ariei de acoperire a legii penale.

Ab initio, reamintim cã, potrivit prevederilor legislative autohtone, pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc se antreneazã rãspunderea contravenționalã în baza art.277¹ „Încãlcarea legislației cu privire la jocurile de noroc” sau a art.356 „Jocul de noroc și ghicitul în locuri publice” C.contr. RM. În același timp, este primordial de a sublinia cã art.241 CP RM nu poate fi aplicat în ipoteza desfășurãrii jocurilor de noroc interzise de legislație, dacã fãptuitorul nu urmãrește scopul de a obține un profit permanent; deci, într-o asemenea ipotezã devine posibilã aplicarea normelor enumerate *supra* din Codul contravențional [17].

Totuși, ne exprimãm dezacordul cu stabilirea doar a rãspunderii civile și contravenționale, pe care le apreciem ca insuficiente și neproporționale, din considerentul cã se neglijeazã importanța valorilor sociale asupra cãrora se atenteazã, se subestimeazã pericolozitatea acțiunilor ilicite privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, la fel se subvalueazã urmãrile prejudiciabile devorante asupra cetãtenilor și asupra economiei statului. Conchidem cã intervenția *in ultima ratio* a legii penale este stringentã și oportunã în vederea prevenirii și contracarãrii acestor fapte.

Din aceastã perspectivã, menționãm cã, comparând legislația penalã naționalã cu cea strãinã, constatãm cã deși în statul nostru este stabilitã rãspunderea civilã, contravenționalã și penalã (ultima potrivit art.241 CP RM) pentru o unicã modalitate normativã consemnatã la lit.a) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016, unele state strãine antreneazã atât rãspunderea administrativã, cât și stabilesc în mod separat rãspunderea penalã pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc. Or, întru a motiva teza datã, ne alãturãm alegațiilor doctrinarului autohton V.Stati, potrivit cãruia „art.164-16 din Codul cu privire la contravențiile administrative antreneazã rãspunderea pentru practicarea activitãții de întreprinzãtor, în privința cãrora sunt prevãzute de cãtre legislație anumite interdicții, în absența semnelor infracțiunii stabilite de Codul penal al Ucrainei, dar, în același timp, practicarea jocurilor de noroc este reținutã în Codul penal; drept rezultat, aceastã activitate nu cade sub incidența art.164-16 din Codul cu privire la contravențiile administrative” [6, p.44].

La fel, doctrinarii autohtoni S.Brînzã și V.Stati considerã, pe bunã dreptate: „Legiferarea penalã presupune, de altfel, acumularea treptatã de date științifice necesare elaborãrii de norme penale, precum și discutarea temeinicã a posibilelor consecințe de la adoptarea respectivelor norme. Într-un anumit sens, ea presupune mai cu seamã monitorizarea stãrii legii penale. Și doar în ultimã instanțã, atunci când este imperios, legife-

rarea penală trebuie să se exprime în adoptarea unor amendamente la legea penală. În vederea realizării obiectivelor legiferării penale, amendamentele la legea penală trebuie să fie adoptate doar în cazuri imanent necesare, atunci când aceasta o dictează schimbările din mediul social, precum și alți factori ce reclamă o investigare specială" [19]. În continuarea ideii date, reiterăm că autoarea Larisa Miculeț estimează cu drept cuvânt că „situația economică se schimbă mai rapid decât legislația, de aceea avansarea vieții economice înaintea deja în prezent alte sarcini juridice, inclusiv cele privind protejarea economiei naționale prin legislația penală adecvată. Activitatea privind perfectarea cadrului penal ce vizează crimele economice este o sarcină de lungă durată, de aceea de rând cu elaborarea propunerilor curente de perfectare a legislației penale urmează de prognozat și potențialele modificări și completări ale acesteia, conceptul și direcțiile pe care urmează să se dezvolte legislația penală ca să protejeze tendințele pozitive din economie” [20].

În urma reiterării viziunilor formulate de către doctrinarii autohtoni, concluzionăm că se înregistrează o tendință permanentă și stringentă de perfectare a prevederilor legale și de eficientizare a aplicării acestora, în contextul în care relațiile economice se află în dezvoltare continuă, ceea ce îl determină pe legiuitor să incrimineze faptele prejudiciabile ce nu au încă o acoperire juridico-penală, la caz – activitatea cu privire la jocurile de noroc.

Pe cale de consecință, propunem, cu titlu de *lege ferenda*, completarea Codului penal cu art.241² „Încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc”, având următorul conținut normativ:

„(1) Încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc interzise, fără licență sau într-un loc interzis, dacă prin aceasta a fost obținut un profit în proporții mari,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 3000 unități convenționale, cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 1000 la 3000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

(2) Aceeași acțiune:

a) soldată cu obținerea unui profit în proporții deosebit de mari;

b) săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 2000 la 4000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 6000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice”.

În această ordine de idei, considerăm că conținutul art.241² CP RM, recomandat spre adoptare, corespunde principiului legalității, precum și regulilor de claritate, accesibilitate și previzibilitate a legii penale, stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Mai mult ca atât, Curtea Constituțională în Hotărârea asupra excepției de neconstituționalitate a prevederilor alin.(6) art.63 din Codul de procedură penală, nr.26 din 23.11.2010, a stipulat că „pentru a corespunde celor trei criterii de calitate – accesibilitate, previzibilitate și claritate – norma de drept trebuie să fie formulată cu suficientă precizie, astfel încât să permită persoanei să decidă asupra conduitei sale și să prevadă, în mod rezonabil, în funcție de circumstanțele cauzei, consecințele acestei conduite. În caz contrar, cu toate că legea conține o normă de drept care aparent descrie conduita persoanei în situația dată, persoana poate pretinde că nu-și cunoaște drepturile și obligațiile. Într-o astfel de interpretare, norma ce nu corespunde criteriilor clarității este contrară art.23 din Constituție, care statuează obligația statului de a garanta fiecărui om dreptul de a-și cunoaște drepturile” [21].

Prin urmare, Legea cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc conține întreaga informație necesară calificării faptelor prejudiciabile conform literii legii, interpretării veridice și aplicării precise a prevederilor art.241² CP RM, recomandat legiuitorului spre adoptare.

În acest segment, *in ultima ratio*, fapta infracțională reținută la art.241² CP RM, recomandat în mod just și veridic spre incriminare, trebuie atribuită la subgrupul infracțiunilor săvârșite în sfera activității de întreprinzător, acesta reprezentând un subgrup al infracțiunilor economice, din care considerent activitatea jocurilor de noroc urmează a fi privită drept o specie a celei de întreprinzător.

Schimbând vectorul de cercetare a ilegalității organizării și desfășurării jocurilor de noroc, în contrast relevăm ca fiind indispensabil și esențial de analizat art.277¹ din Codul contravențional, în vederea evidențierii aspectelor pozitive sau negative ale acestei stipulațiuni normative, urmărind scopul de a propune legiuitorului nostru recomandări în vederea optimizării cadrului legislativ actual.

Din analiza acestor stipulațiuni normative, în vederea antrenării conform literei și spiritului legii a răspunderii contravenționale, este necesar să realizăm o incursiune în plan comparativ în privința conținutului contravențiilor similare. *In concreto*, invocăm că legiuitorul din Federația Rusă, similar celui din Ucraina, a considerat oportun și proporțional antrenarea atât a celei mai grave forme a răspunderii juridice, la caz – a răspunderii penale potrivit art.171.2 din Codul penal al Federației Ruse, precum și a răspunderii contravenționale. Aici menționăm că, potrivit art.14.1.1 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Federației Ruse, se trage la răspundere pentru fapta de organizare și (sau) desfășurare în mod ilegal a jocurilor de noroc cu echipamente de joacă în afara zonei de joc sau prin utilizarea rețelelor informatice și de telecomunicații, inclusiv rețeaua „Internet“, precum și prin utilizarea mijloacelor de comunicare, inclusiv a comunicațiilor mobile, sau fără obținerea autorizației necesare activității de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc în zona jocurilor de noroc (alin.(1)); organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc în case de pariuri și tombole fără deținerea licenței (alin.(2)); punerea în aplicare a activităților de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc în zona jocurilor de noroc, care încalcă condițiile prevăzute în autorizație pentru desfășurarea activităților de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc în zona de jocuri de noroc sau desfășurarea activităților de organizare și conducere a jocurilor de noroc în casele de pariuri și tombole cu încălcarea condițiilor prevăzute de licență (alin.(3)); organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc în case de pariuri și tombole fără deținerea licenței cu încălcări grave ale condițiilor prevăzute de licență (alin.(4)) [18].

Aserțiunea privind necesitatea perfecționării cadrului contravențional are și suport normativ, deci, *a priori*, consemnăm că, potrivit prevederilor art.277¹ C.contr. RM, se stabilește răspunderea contravențională pentru: a) împiedicarea exercitării atribuțiilor de control sau refuzul de a prezenta documentele ce reflectă activitatea economico-financiară a organizatorului jocurilor de noroc, sau prezentarea de date falsificate (alin.(1)); desfășurarea activității în domeniul jocurilor de noroc fără licență sau cu licența suspendată/retrasă, sau cu licența nevalabilă (alin.(2)); admiterea la jocurile de noroc (cu excepția loteriilor și jocurilor de abilitate) a persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani, a persoanelor care, sub influența alcoolului, substanțelor stupefiante sau altor substanțe cu efect puternic ori din alte cauze, vădit nu sunt conștiente de acțiunile lor, precum și permiterea accesului acestor persoane în localul de joc (alin.(3)); iar potrivit alin.(4) – pentru nerespectarea regulilor de joc sau organizarea jocului de noroc după reguli ce nu corespund cerințelor legislației cu privire la jocurile de noroc și ale altor acte normative, inclusiv folosirea utilajului de joc produs cu mai mult de 10 ani în urmă sau nedeclararea la licențiere a unităților structurale și/sau utilajului folosit (fiecare automat de joc cu câștiguri bănești și fiecare masă de joc).

Deci, întru susținerea necesității de a fi introduse amendamente la Codul contravențional, în coraborarea stipulațiunilor consemnate la art. 277¹ C.contr. RM și la lit. c)-g) alin. (2) art. 54 al Legii nr. 291/2016, este relevant de a invoca neconcordanța dintre prevederile date; mai mult ca atât, unele modalități normative de la art.54 rămân în afara ariei de acoperire a legii contravenționale. Astfel, ca exemple subliniem că, potrivit alin.(3) art.277¹ C.contr. RM, se pedepsește admiterea la jocurile de noroc a persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani, însă, în opoziție, prin prisma lit.e) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016, se interzice admiterea accesului la jocurile de noroc (cu excepția loteriilor, a pariurilor și a jocurilor de abilitate) al persoanelor cu vârsta sub 21 de ani. Un alt exemplu constituie modalitatea normativă de la lit.f) alin.(2) al aceluiași articol, și anume: organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc cu încălcarea cerințelor de introducere a informațiilor în sistemul electronic unic de monitorizare de stat a jocurilor de noroc nu se regăsește la art.277¹ C.contr. RM.

În scopul evitării unor interpretări extinctive sau restrictive ale stipulațiunii reținute la art.277¹ C.contr. RM și pentru optimizarea *in globo* a prevederilor legislative autohtone, se constată necesitatea perfecționării cadrului contravențional în materia încălcării legislației cu privire la jocurile de noroc, astfel încât să fie asigurată concordanța cu modalitățile normative prevăzute la lit.c)-g) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016.

În continuare, reținem că, potrivit alin.(1) art.356 C.contr. RM, se antrenează răspunderea contravențională pentru desfășurarea jocurilor de noroc neautorizate, dar concomitent notăm că la alin.(2) art.277¹ C.contr. RM se sancționează fapta de desfășurare a activității în domeniul jocurilor de noroc fără licență; astfel, considerăm că poate să apară confuzie în vederea disocierii desfășurării jocurilor de noroc neautorizate și, respectiv, desfășurării acestora fără licență.

Întru a motiva demersul dat, vom dezvălui conținutul noțiunilor „licență” și „autorizație”. Din această perspectivă, art.41 alin.(1) lit.a) și b) al Legii privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător stabilește expres că licența este definită ca act permisiv care învestește titularul cu dreptul de a desfășura

un anumit gen de activitate, integral sau parțial, asupra căruia se răsfrâng criteriile de licențiere stabilite de această lege. Însă, autorizația este privită ca act permisiv care se referă la acordarea anumitor drepturi de activitate și la atestarea întrunirii anumitor condiții de către agentul economic [22]. Astfel, este de subliniat că aceste două acte permissive au același conținut normativ, fiindcă ambele acordă *de iure* și *de facto* dreptul de a desfășura un anumit gen de activitate, existând probabilitatea de a pune între ele semnul de egalitate. Or, aserțiunea dată reiese și prin prisma alin.(1) art.31 al Legii nr.291/2016, *expresiss verbis*: „licențierea activității de întreținere a cazinoului se efectuează în conformitate cu prevederile Legii nr.160/2011 privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător, ținându-se cont de particularitățile stabilite de prezenta lege”.

Cu toate acestea, din optica normei ancorate la lit.a) și lit.b) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016, privită ca normă de referință pentru ambele contravenții investigate, resimțim că în cazul alin.(2) art.277¹ C.contr. R.M. se trage la răspundere contravențională pentru modalitatea normativă consemnată la lit.b) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016 („organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc fără licență”); *per a contrario*, în cazul alin.(1) art.356 C.contr. RM – pentru organizarea și desfășurarea jocului de noroc interzis (lit.a) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016). Deci, dacă analizăm mai profund și amplu conținutul constitutiv al acestor prevederi, concluzionăm cu certitudine că este oportună substituirea termenului „neautorizate” de la alin.(1) art.356 C.contr. R.M. cu cel de „interzise”, în vederea asigurării compatibilității legii contravenționale și a celei de referință, precum și calificării veridice și juste a faptelor ilicite potrivit art.277¹ sau art.356 C.contr. RM.

Concluzii

Sintetizând cele etalate *supra*, pentru perfecționarea cadrului incriminator în materia organizării și desfășurării jocurilor de noroc, înaintăm următoarele propuneri *de lege ferenda*:

1) Deoarece s-a stabilit că practicarea ilegală a acestor activități a căpătat o dezvoltare prodigioasă, consecințele acestora asupra persoanelor și statului fiind grave, este oportună incriminarea faptei de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc.

2) Pe cale de consecință, recomandăm completarea Codului penal cu art.241² „Încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc”, cu următorul conținut normativ:

„(1) Încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc interzise, fără licență sau într-un loc interzis, dacă prin aceasta a fost obținut un profit în proporții mari,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 3000 unități convenționale, cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 1000 la 3000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

(2) Aceeași acțiune:

a) soldată cu obținerea unui profit în proporții deosebit de mari;

b) săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 2000 la 4000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 6000 unități convenționale”.

3) În scopul evitării unor interpretări eronate și calificări denature a stipulațiunii reținute la art.277¹ C.contr. RM, propunăm autorității legislative optimizarea normei date, astfel încât să fie asigurată concordanța acesteia cu modalitățile normative ancorate la lit.c)-g) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016.

4) Concomitent, opinăm că prevederea de la alin.(1) art.356 C.contr. RM în partea referitoare la termenul „neautorizate” este imperfectă, fiind prezentă o confuzie nejustificabilă pentru care fapt urmează a fi stabilită răspunderea contravențională. Din această perspectivă, considerăm că noțiunea „interzis”, consemnată la lit.b) alin.(2) art.54 al Legii nr.291/2016, este mai adecvată, reușită și justă, urmând a fi utilizată în dispoziția de la alin.(1) art.356 C.contr. RM. Deci, este oportună substituirea termenului „neautorizate” cu termenul „interzise”.

În final, toate aceste recomandări vor contribui la uniformizarea terminologiei juridice consacrate în legea penală, contravențională și în cea de referință, concomitent la calificarea corectă și veridică de către practicieni a faptelor socialmente prejudiciabile, la prevenirea erorilor în urma interpretării inexacte și defectuoase, precum și la aplicarea uniformă a stipulațiilor normative analizate.

Bibliografie:

1. Nota informativă la Proiectul de lege nr.459 din 05.12.2006 privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc.
2. ЛИХОЛЕТОВ, А.А. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы противодействия незаконному игорному бизнесу*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2013.
3. <http://mybusiness.md/ro/categories/analitica-si-investigatii/item/4312-businessul-jocurilor-de-noroc-formarea-dependentei> [Accesat: 28.01.2018].
4. Legea cu privire la jocurile de noroc, nr.285 din 18.02.1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.50-52.
5. Legea cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, nr.291 din 16.12.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.2-8.
6. СТАТИ, В.А. Ответственность за занятие игорным бизнесом по законодательству Украины и Республики Молдова. В: *Пріоритетні напрями наукових досліджень: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 17-18 вересня 2016 року). Київ: МЦНД, 2016, с.43-45.
7. Amendamentul Comisiei economie, buget și finanțe la Proiectul de lege nr.459 din 05.12.2006 privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc (<http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3506/language/ro-RO/Default.aspx>) [Accesat: 25.01.2018].
8. Convenția de stat a Republicii Federale Germania privind loteriile din 13 februarie 2004. Staatsvertrag zum Lotteriewesen in Deutschland, (<https://gluecksspiel.unihohenheim.de/fileadmin/einrichtungen/gluecksspiel/Rechtssprechung/Lotteriestaatsvertrag.pdf>) [Accesat: 05.02.2018].
9. Legea Spaniei privind reglementarea jocurilor de noroc, nr.13 din 27 mai 2011. Ley 13/2011, de 27 de mayo, de regulación del juego, Publicado en BOE núm. 127 de 28 de Mayo de 2011, Vigencia desde 29 de Mayo de 2011. Revisión vigente desde 29 de Junio de 2017 (http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/113-2011.html) [Accesat: 05.02.2018].
10. Федеральный Закон о государственном регулировании деятельности по организации и проведению азартных игр и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации, принят Государственной Думой 20.12.2006 г., одобрен Советом Федерации 27.12.2006 г. (http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64924/) [Accesat: 04.02.2018].
11. Федеральный Закон о лотереях (с изменениями на 27 ноября 2017 года) (<http://docs.cntd.ru/document/901879495>) [Accesat: 04.02.2018].
12. Кримінальний кодекс України. В: *Відомості Верховної Ради України*, 2001, №25-26.
13. Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации № 63-ФЗ от 13.06.1996 г., принят Государственной Думой 24.05.1996 г., одобрен Советом Федерации 05.06.1996 г., введен в силу с 01.01.1997 г. В: *Собрание Законодательства Российской Федерации*, 1996, №25.
14. Codul penal al Republicii Federale Germania, Strafgesetzbuch (StGB) (<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>) [Accesat: 05.02.2018].
15. ИВАНОВА, О.А. *Уголовная ответственность за незаконные организацию и проведение азартных игр*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2016.
16. Codul penal al Republicii Moldova, nr.985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.72-74.
17. Codul contravențional al Republicii Moldova, nr.218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6.
18. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.2001 №195-ФЗ (ред. от 05.02.2018), принят Государственной Думой 20.12.2001 г., одобрен Советом Федерации 26.12.2001 г. (http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/02c930dba802b5fb1564b5635a40d3a4e0e30ee8/) [Accesat: 22.02.2018].
19. BRÎNZA, S., STATI, V. Articolul 201¹ „Violența în familie” din Codul penal suferă de grave curențe tehnico-legislative. Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, 2013, nr.7, p.3-7.
20. MICULEȚ, L. *Reglementarea juridică a răspunderii pentru infracțiunile economice și corupție în SUA și în Republica Moldova: studiu comparat*. Chișinău, 2005. 293 p.
21. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova asupra excepției de neconstituționalitate a prevederilor alin.(6) art.63 din Codul de procedură penală, nr.26 din 23.11.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.235-240.
22. Legea privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător, nr.160 din 22.07.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr.170-175.

Date despre autor:

Cristina CHIHAI, masterandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: chihai_cristina@yahoo.com

Prezentat la 13.03.2018

CZU: 343.575(498)

TRAFICUL DE DROGURI ÎN ROMÂNIA*Carmen-Elena ROȘU**Universitatea de Stat din Moldova*

Traficul de droguri este o activitate criminală lucrativă, cu caracter supranațional, care acționează în conformitate cu legile economiei de piață, având drept scop imediat alimentarea centrelor de consum și, ca finalitate, obținerea unor enorme beneficii, ceea ce presupune, în mod justificat, interesul statului de a-și orienta în mod cât mai eficient propria politică în lupta antidrog, pentru apărarea sănătății propriilor cetățeni și salvarea valorilor sociomorale.

Cuvinte-cheie: droguri, trafic de droguri, consum ilicit de droguri, prevenire, substanțe stupefiante, activitate criminală, categorii de droguri.

DRUG TRAFFICKING IN ROMANIA

Illegal drug trafficking is a lucrative, supranational, criminal activity that acts in accordance with market economy laws, with the immediate aim of supplying consumer centers and ultimately gaining enormous benefits, which justifiably implies, the interest of the state to orient its own policy in the fight against drugs, as effectively as possible, to protect the health of its own citizens and to save the socio-moral values.

Keywords: drugs, drug trafficking, illicit drug use, prevention, narcotics, criminal activity, drug categories.

Introducere

De-a lungul istoriei, fenomenul drogurilor a avut o evoluție ascendentă: de la simpla folosire în scopuri medicale și terapeutice, de către vindecători, în perioada antică, până la cultivarea, producerea și comercializarea acestora de către rețelele infracționale aparținând crimei organizate, în perioada contemporană [1, p.18].

În ultimii ani, flagelul drogurilor reprezintă fenomenul cel mai complex, profund și tragic al lumii contemporane, în condițiile în care, anual, miliarde de dolari și sute de mii de oameni sunt angrenați în acest mariaj al morții numit „Traficul și consumul ilicit de droguri”. În perspectiva anilor viitori, amploarea acestui fenomen este deosebit de îngrijorătoare și datorită faptului că nu există o statistică clară și precisă a producției, traficului, consumului și numărului celor decedați din cauza drogurilor.

Criminalitatea creată de droguri, prin consecințele sale de ordin social, economic, medical, cultural și politic, cauzează prejudicii considerabile nu doar intereselor de stat, dar și celor ale societății, ale multor persoane particulare, atentează la viața și sănătatea cetățenilor, influențează în mod demoralizator asupra conștiinței și comportamentului oamenilor.

Îngrijorarea specialiștilor în materie (medici, psihologi, sociologi, profesori, ziariști, funcționari din diferite organisme statale, specialiști cooptați în organizații neguvernamentale) este alimentată, în primul rând, de mondializarea crescândă a acestei problematice și de ștergerea, tot mai rapidă, a distincției, existente într-o recentă anterioritate, între țările producătoare, consumatoare și de tranzit.

Un exemplu elocvent, din acest punct de vedere, îl constituie escaladarea problematice în România începând cu anul 1990, când traficul ilicit și abuzul de droguri au surclasat toate pronosticurile specialiștilor, astfel că dintr-o țară de „tranzit” a devenit una „consumatoare de droguri”.

Din datele statistice existente rezultă că, în România, între anii 1991 și 2001 au fost depistate 35.000 kg de droguri, iar în anul 2002 a fost capturată o cantitate de droguri mai mare decât pe întreg parcursul ultimilor 10 ani (1991 – 2001), respectiv peste 43.000 kg de droguri.

Alarma socială născută din proliferarea, fără precedent, a drogurilor conduce la ideea, deloc mulțumitoare, că strategiile de luptă adoptate împotriva acestui fenomen, în general vorbind, de către comunitatea mondială și de Guvernul României, în special, s-au dovedit a fi ineficiente.

În prezent, traficul de droguri este o activitate criminală foarte lucrativă, cu caracter supranațional, care acționează în conformitate cu legile economiei de piață, având drept scop imediat alimentarea centrelor de consum și, ca finalitate, obținerea unor enorme beneficii, ceea ce presupune, în mod justificat, interesul statului de a-și orienta, în mod cât mai eficient, propria politică în lupta antidrog, pentru apărarea sănătății propriilor cetățeni și salvarea valorilor sociomorale.

Însă, fiecare stat (ba chiar colectivitățile sociale din interiorul unei țări) are anumite „particularități”, create de așezarea geografică, de tradiții, religie, cultură și, nu în ultimul rând, de diversitatea și disponibilitatea drogurilor, la un anumit moment dat. Aceste specificități trebuie corelate cu calitatea măsurilor preventive și punitive luate de organele statale cu asemenea atribuțiuni. Iată de ce, la orientarea politicii noastre, trebuie să se ia în considerare „profilul” traficului ilicit de droguri existent pe teritoriul României în raport cu numeroși alți factori. Or, acest lucru presupune, în primul rând, o atentă și complexă analiză și concretizare a celor trei vectori care constituie structura fenomenului aflat în discuție, și anume: **drogul – individul – societatea.**

Drogurile – termeni, notiuni și criterii de clasificare

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române (ed. 1996), prin termenul „drog” se înțelege o „substanță de origine vegetală, animală sau minerală care se întrebuintează la prepararea unor medicamente și ca stupefiant”; termenul „stupefiant” definește o „substanță medicamentoasă care inhibă centrii nervoși, provocând o stare de inerție fizică și psihică și care, folosită mult timp, duce la obișnuința și la necesitatea unor doze crescânde; substanță care, prin folosire repetată, dă naștere fenomenului de obișnuință”; termenul „psihotrop, -ă” se referă la un „medicament cu acțiune asupra psihicului”, iar termenul „narcotic, -ă” se referă la o „substanță, medicament, care provoacă narcoza – stare caracterizată prin pierderea cunoștinței, relaxare musculară, diminuarea sensibilității și a reflexelor, provocată artificial prin acțiunea substanțelor narcotice asupra centrilor nervoși, în special în intervențiile chirurgicale”.

Definițiile acestor termeni, care în majoritatea situațiilor sunt folosiți ca fiind sinonimi, au un caracter general, dar nu cuprinzător, cum de altfel se va constata din cele ce urmează.

Primele încercări de abordare unitară la nivel internațional a domeniului traficului și consumului de droguri – atât în ceea ce privește terminologia, cât și politica față de aceste fenomene – datează de la începutul secolului al XX-lea. Astfel, Conferința de la Shanghai, din 1909, care a reunit treisprezece delegații ale unor țări implicate activ în comerțul cu opiu (SUA, China, Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Olanda, Portugalia, Austro-Ungaria, Rusia, Japonia, Siam și Persia), a vizat stabilirea unor criterii privind această activitate. Ulterior, în cadrul Conferinței de la Haga din 1912 au fost stabilite noi reguli privind comerțul cu opiu, morfină, cocaină și codeină, fiind acreditată și acceptată ideea necesității unui control al utilizării acestor substanțe în scop medical.

La inițiativa Societății Națiunilor (predecesoarea Organizației Națiunilor Unite), în anul 1925 are loc Conferința de la Geneva, în cadrul căreia se stabilesc noi reguli privind comerțul și utilizarea opiului și a substanțelor anterior amintite (printre care, pentru prima dată, au fost incluse cannabisul și heroina) și se pun bazele unui „Comitet central permanent” ce urma să se ocupe cu supravegherea punerii în practică a noilor reguli stabilite. Ulterior, în perioada 1931 - 1953, au avut loc, la nivel internațional, șase conferințe ce au vizat traficul și consumul de droguri, în cadrul acestora încercându-se abordarea unitară a controlului și a eradicării fenomenului.

Rezultatele acestor demersuri au constituit baza Convenției Unice Asupra Stupefiantelor, adoptată la 30 martie 1961 la New York și modificată prin Protocolul din 1972, care constituie temelia sistemului de control și prohibiție a stupefiantelor. În acest context au fost definiți, pentru prima dată, o serie de termeni unanim acceptați referitori la domeniul vizat. Convenția Națiunilor Unite Asupra Substanțelor Psihotrope de la Viena din anul 1971 lărgeste cadrul instituțional privind domeniul și impune o serie de constrângeri administrative legate de comerțul și traficul ilicit cu substanțele vizate.

Convenția Contra Traficului Ilicit de Stupefiant și Substanțe Psihotrope din 1988, desfășurată sub egida Națiunilor Unite, vine să întărească cadrul instituțional în domeniu, adaptându-l la mutațiile survenite. Tot pe această linie a fost adoptat și Regulamentul nr.3677 al Consiliului Uniunii Europene din 1990 cu privire la măsurile ce vor fi luate pentru împiedicarea deturnării anumitor substanțe (precursori chimici) pentru fabricarea ilicită a stupefiantelor și a substanțelor psihotrope.

În fapt, acestea sunt doar câteva dintre cele mai importante momente ale evoluțiilor înregistrate la nivel internațional pe linia stabilirii unui limbaj comun, mai ales în plan juridic, cu privire la fenomenul traficului și consumului de droguri, deciziile astfel adoptate fiind transpuse în plan legislativ și administrativ de majoritatea țărilor, în conformitate cu specificul și interesele locale și regionale.

Cu toate acestea, nu se poate vorbi despre o terminologie unanim acceptată privind substanțele supuse controlului internațional ce au legătură cu traficul și consumul de droguri, motiv pentru care legiitorul român,

în cuprinsul Legii nr.143/2000 privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, definește drogurile ca fiind plantele și substanțele stupefiante ori psihotrope sau amestecurile care conțin asemenea plante și substanțe. Reglementarea face distincție între *droguri de mare risc*, menționate în tabelele I și II din anexa la lege, *droguri de risc* menționate în tabelul III și *percursori* care sunt substanțe utilizate în fabricarea drogurilor și se regăsesc în tabelul IV.

Principalele tipuri de droguri care fac obiectul traficului ilicit

1. *Opiul* este un produs vegetal ce se obține din mac. Cultivarea macului (*Papaver Somniferum*, din care se extrage opiul) se face pe suprafețe mari. După perioada de înflorire, planta formează o capsulă rotund-ovalară ce conține semințele acesteia. După o maturare de circa 10 zile, capsulele se incizează și se recoltează un latex alb, lăptos. Prin uscare, acesta se colorează spre maron și se întărește. După prelucrare, opiul brut poate fi mâncat, băut, injectat sau fumat. Opiul conține aproximativ 40 de substanțe active diferite, numite alcaloizi. Alcaloidul principal este morfina.

2. *Morfina* se extrage direct din macul alb (germ. *Opiummohn*) sau din produsul intermediar. Morfina poate fi transformată în heroină. Alte opiacee sunt petidina, methadona și dipipanona [2, p.16]. Aceste substanțe înlătură durerea, au un efect euforizant și induc dependență fizică și sevraj.

3. *Heroina* are același spectru de acțiune ca morfina, în schimb are un efect analgetic de la 5 până la 10 ori mai mare. În același timp, heroina este și euforizantă. La fel ca morfina, estompează activitatea intelectuală și influențează starea psihică a omului, eliminând frica și proasta dispoziție. Sub efectul heroinei oamenii par a fi extrem de fericiți. Cantitatea zilnică necesară de opiacee depinde de substanță și de gradul de dependență.

4. *Cocaina* este extrasă chimic din frunzele tufei de coca. Planta, înaltă de mai mulți metri, crește în zonele tropicale din America de Sud și pe arhipelagul indonezian (Malaysia). Se prezintă sub formă de pulbere albă, fină, cristalină care poate fi prizată sau injectată. Dacă se administrează pe cale orală, cocaina produce stări euforice, în doze mici și intoxicații, în doze mai mari.

5. *Crack-ul* este un drog care a apărut în SUA la mijlocul anilor 80 și care seamănă din punctul de vedere al procesului de producție cu drogurile sintetice și se găsește sub formă de cristale. Materia primă este cocaina, care se fierbe cu praf de copt și apă. Prin acest procedeu are loc o amplificare a efectelor tipice ale cocainei.

6. *Amfetaminele* sunt droguri sintetice, derivați ai adrenalinei, la care predomină efectele excitatoare centrale. Amfetaminele sunt considerate substanțe psihotrope puternice, deoarece acționează stimulând activitatea mentală și pe cea motorie, inducând consumatorului o stare de încredere în sine, energie, crește performanțele și capacitatea de efort și concentrare, scade apetitul și nevoia de somn. Cu timpul se ajunge la epuizarea generală a organismului.

7. *Tranchilizantele* au o acțiune calmantă, antiagresivă, anxiolitică, un efect tonic-antidepresiv. Tranchilizantele micșorează durerea și induc somnul, fără a suprima însă fazele de vis, așa cum o fac barbituricele. Tranchilizantele au devenit drogul națiunii nr.2, după alcool, deoarece contribuie la depășirea situațiilor de stres, pentru că ameliorează senzația de frică, neliniștea și frustrarea și permit relaxarea fizică și psihică [3, p.22]. Mediul înconjurător este perceput ca fiind mai plăcut și mai prietenos.

Consumul cronic de benzodiazepine poate duce, la euforie, instalarea toleranței și, în final, la dependență. Tipul de dependență corespunde celui față de alcool și barbiturice. Aceasta apare numai în cazul dozelor mari, utilizate timp îndelungat [4, p.30].

8. *Barbituricele* induc un somn asemănător narcozei și suprimă fazele de vis/somn paradoxal.

Efectele nedorite sunt rare, la doze mici. Pot să apară: somnolență în timpul zilei, tulburări de echilibru, mersul ebrios și tulburarea capacității de discernământ. Barbituricele afectează în general, atenția. Consumul de barbiturice produce ușor dependență, deoarece doza trebuie mărită deja la câteva zile, pentru a atinge efectul inițial. De asemenea, primele fenomene de sevraj, neliniște, iritabilitate și insomnie apar după primele două săptămâni de consum. Barbituricele tulbură somnul normal, prin faptul că suprimă fazele de vis (somnul paradoxal) necesare păstrării echilibrului psihic.

În baza caracterului asemănător al dependenței de alcool și al celei de barbiturice, ambele sunt incluse de către Organizația Mondială a Sănătății (OMS) în aceeași categorie de dependență.

9. *LSD-ul* este o substanță semisintetică, obținută din ciuperca seminței de secară care este foarte toxică. Se administrează sub formă de capsule, tablete, hârtie sugativă impregnată cu drog, dar poate fi găsit și sub formă lichidă, gelatinoasă, pudră sau cristale.

10. *Ecstasy* (MDMA) este un drog sintetic greu de clasificat. În prezent, este un termen generic pentru diverse substanțe cu spectru de acțiune asemănător. Reacții biologice ce pot fi observate după administrarea drogului sunt: dilatarea pupilelor, creșterea frecvenței cardice și a tensiunii arteriale, bronhodilatația, încordarea mușchilor mandibulari, greață, uscăciunea gurii, transpirații, creșterea temperaturii corpului, scrâșnirea dinților, dureri de cap. Pericolele cresc în cazul consumării acestui drog în combinație cu alte substanțe.

11. *Canabis-ul* este denumirea mai multor produse de cânepă indiană, printre care marijuana, hașișul etc. Cannabisul este un depresor, dar poate avea și efecte halucinogene. Se depune pe celulele grase din organism și se eliberează lent, până la 30 de zile în circulație. Acesta se fumează în formă pură sau amestecat cu tutun. Este a treia substanță care cauzează internarea în centre pentru dezintoxicare în Statele Unite, adică 16% din populație.

12. *Marijuana* (iarba de cannabis) este un amestec din frunze, tulpini și inflorescențe mărunțite ale aceleiași plante și este cea mai consumată formă, fiind foarte răspândită în societate în rândul celor tineri. Conform unui studiu realizat de National Household Survey on drug abuse, tinerii care folosesc frecvent marijuana tind să acționeze cu violență sau să producă daune materiale de patru ori mai mult decât este normal și sunt de cinci ori mai înclinați să fure decât o persoană care nu consumă droguri.

13. *Hașișul* este rășina secretată de glandele situate la nivelul frunzelor de cânepă. Hașișul se comercializează în „bulgări” solizi sau plăci presate și se prezintă în nuanțe de culoare roșie, maron, verde sau negru. Efectele psihice depind de personalitatea și mediul social al consumatorului și printre ele se numără o stare de tensiune și anxietate, urmate de o senzație plăcută de siguranță și ocrotire, calm și echilibru.

14. *Inhalanții* sunt o categorie aparte în rândul stupefiantelor. Sunt substanțe care acționează direct asupra creierului și care au în compoziție produse volatile. Printre produsele folosite ca inhalanți se numără: spray-urile, produsele lichide pentru curățenie, lipiciurile, acetona, gazul lichid pentru brichete, fixativul de păr, vopseaua și diluanții. În România, cel mai răspândit inhalant este un colorant sintetic, sub formă de praf argintiu ce are denumirea comercială de Aurolac. Este o substanță utilizată de multe persoane fără adăpost și, de obicei, se introduce într-o pungă și se trage pe nas prin deschizătura pungii, iar solvenții se aplică, de obicei, pe un produs textil pe care consumatorul îl pune la gură sau la nas și se inhalează.

Droguri licite și droguri ilicite

Cu privire la această distincție (pe care o considerăm din start artificială) despre drogurile permise (licite) și cele supuse anumitor regimuri restrictive, există o întreagă literatură scrisă [5, p.58-59], la ora actuală, în toată lumea. Cunoașterea regimului juridic de care se bucură un anumit drog califică, în mod concomitent, și activitățile economice al căror obiect material este ori poate fi drogul respectiv. Din această aserțiune rezultă că separarea drogurilor în licite și ilicite are la bază, în ultimă instanță, doar criteriul economic și, așa cum arată unii specialiști în materie, drogul este, într-adevăr, o marfă reglementată de lege.

Drogurile licite se divid, potrivit unor origini, la rândul lor, în droguri recreative și droguri utilitare. Experții francezi includ în categoria drogurilor ilicite produsele stupefiante (în afara cadrului prescripției medicale), precum și anumite produse neclasate ca stupefiante și deturnate de la folosirea lor normală (dizolvanți, solvenți, ciuperci halocinogene, substanțe de sinteză, medicamente dezinhibitoare etc.).

În rândul celor dintâi întâlnim: alcoolul, ceaiul, cafeaua, tutunul, cola, betelul etc., iar printre cele din urmă – produsele farmaceutice și chimice cu multiple utilizări terapeutice. Drogurile recreative nu sunt, cu rare excepții, îngrădite în ceea ce privește fabricarea, depozitarea, transportul, deținerea și consumarea. Cele din a doua categorie fac însă obiectul unui regim juridic bine stabilit, căutându-se pe această cale prevenirea deturnării lor din circuitul legal și alimentarea piețelor subterane de consum. Această distincție ne obligă să revenim la clasificarea drogurilor de către documentele internaționale, când, după cum am văzut, divizarea între utilizarea legală și cea ilegală era hotărâtă doar de utilizarea lor terapeutică ori științifică. Condiționată, așadar, de artificiala clasare, ambigua distincție dintre drogurile licite și cele ilicite este însă foarte importantă pentru noi și sub aspect juridic, nu doar cel economic. Printre drogurile recreative – licite – se numără alcoolul, ceaiul și tutunul.

Convenția unică asupra stupefiantelor din 1961 arată că drogurile ilicite, așa cum sunt ele definite în lege, reprezintă substanțe ori produse naturale, sintetice sau semisintetice care, consumate în mod inutil și în afara prescripțiilor medicale, în exces, conduc la dependență sigură a consumatorului față de ele. În toată lumea aceste substanțe sunt supuse unui regim strict tocmai din cauza efectelor negative la care se poate ajunge, fiind considerate substanțe psihotrope și supuse controlului internațional.

Omenirea a devenit conștientă de pericolul traficului și consumului ilicit de droguri odată cu amplificarea acestuia și descoperirea efectelor nocive asupra organismului, fapt pentru care organizațiile internaționale au adoptat o serie de convenții pentru îngrădirea și chiar interzicerea acestuia.

În pofida apariției și concurenței unor noi forme de criminalitate (sau poate tocmai de aceea) și cu toate eforturile umane și financiare depuse în ultimii ani de comunitatea mondială, fenomenul consumului și traficului de droguri reprezintă încă o tristă permanență a începutului de mileniu și o sfidare mereu prezentă pentru serviciile de aplicare a legii.

Ca atare, putem aprecia că efectele consumului de droguri, indiferent de sfera din care provine (licită sau ilicită), se resimt nu doar pe plan social, ci și sub aspect juridic.

Astfel, pentru drogurile apreciate tradițional ca fiind licite consumul este nerestricțiv, putând fi comercializate pe orice piață, încurajându-se chiar promovarea și publicitatea lor, pe când în ceea ce privește regimul juridic al drogurilor considerate ilicite, acesta este total diferit, în sensul că producția și vânzarea lor sunt sever încorsetate, iar propaganda în favoarea lor este considerată ca fiind apologie și ca atare este nepermisă și sancționată penal.

Drept urmare, calificarea juridică în acest caz este diferită: „consumul devine abuz, comercializarea se transformă în trafic, promovarea devine incitare”.

Ca o altă consecință, dacă pentru drogurile licite se aplică regulile economiei de piață, cu valențele sale, pentru cele considerate ilicite se instituie, în schimb, un riguros program de contracarare, la toate nivelurile, în scopul eradicării lor. Pe de altă parte, se impune să evidențiem și faptul că această distincție arbitrară ori chiar cu semnificație politică are numeroase conotații și de altă natură, care alimentează mișcările născute pe plan internațional, dar și la nivel național, tot mai numeroase, ce solicită dezincriminarea penală pentru consumul unor droguri ilicite.

Incrimnarea traficului de droguri în România

Infracțiunea de trafic de droguri este reglementată în art.2 din Legea nr.143/2000, alături de alte infracțiuni, dintre care cele mai importante sunt traficul internațional de droguri (art.3) și deținerea de droguri pentru consum propriu (art.4).

Potrivit art.2 din Legea nr.143/2000: „(1) Cultivarea, producerea, fabricarea, experimentarea, extragerea, prepararea, transformarea, oferirea, punerea în vânzare, vânzarea, distribuirea, livrarea cu orice titlu, trimiterea, transportul, procurarea, cumpărarea, deținerea ori alte operațiuni privind circulația drogurilor de risc, fără drept, se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 7 ani și interzicerea unor drepturi.

(2) Dacă faptele prevăzute la alin.(1) au ca obiect droguri de mare risc, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 12 ani și interzicerea unor drepturi”.

Traficul de droguri prezintă o serie de caracteristici generale desprinse din numeroasele anchete efectuate de organismele naționale și internaționale însărcinate cu prevenirea și reprimarea acestui flagel al lumii contemporane.

Caracterul comercial și organizat al traficului ilicit este dat de legea cererii și ofertei și de faptul că obținerea unor profituri cât mai mari pe această cale este unicul scop al rețelilor de transport și de vânzare a drogurilor.

Caracterul clandestin este ilustrat de faptul că cei care dirijează acest trafic sunt necunoscuți pentru marea masă a traficantilor de rând, camuflându-și activitățile ilegale în anumite acțiuni permise de lege. Intermediarii în acest trafic sunt aleși în funcție de posibilitățile de deplasare pe care le oferă profesia sau calitatea lor, uzând frecvent de identități false.

Profiturile obținute de pe urma afacerilor cu droguri sunt plasate, în general, în țări ale căror bănci admit practicarea unor conturi bancare anonime și le garantează secretul.

Luarea în considerare a riscului este o altă caracteristică, motiv pentru care itinerariile și modurile de operare folosite variază în funcție de anumite dificultăți cunoscute sau prevăzute. Sunt preferate rute indirecte și mai lungi, dacă prezintă mai multă siguranță; intermediarii sunt schimbați, dacă pot fi descoperiți, iar uneori chiar suprimați, dacă „vorbesc prea mult”.

Legătura cu mediile criminale este o altă caracteristică importantă a traficului ilicit de droguri. Sunt foarte multe cazurile în care traficantii de droguri au legături cu bande organizate specializate în exploatarea prostituției, a jocurilor clandestine, precum și în falsificarea și plasarea de monedă falsă. Pe de altă parte, foștii specialiști ai hold-up-urilor ori proxeneții se reconvertesc în traficantii de droguri.

Traficul individual este o ultimă caracteristică a traficului internațional de droguri. Numeroși indivizi originari din zonele producătoare de droguri efectuează pe cont propriu transporturi de mici cantități de drog, în special frunză și rășină de canabis și substanțe psihotrope.

De-a lungul istoriei, fenomenul drogurilor a avut o evoluție ascendentă: de la simpla folosire în scopuri medicale și terapeutice de către vindecători, în perioada antică, până la cultivarea, producerea și comercializarea acestora de către rețele infracționale aparținând crimei organizate, în perioada contemporană.

Pe plan internațional, în ultimi ani a apărut ideea liberalizării controlului narcoticelor, pentru a se încerca forme de control mai permissive, ca de exemplu neincriminarea posesiei de mici cantități de drog pentru uzul propriu, posibilitatea prescrierii acestor substanțe, de către medici, celor dependenți, ori vânzarea drogurilor fără restricții. Astfel de sugestii au fost promovate de savanții doctrinari în domeniul juridic din Olanda și din anumite state din SUA.

Propunerile formulate au vizat neincriminarea posesiei pentru uzul personal și consumul unor cantități mici de droguri, în timp ce comercializarea ar fi considerată, în continuare, infracțiune. În practică, aceasta ar conduce la procurarea unor cantități de drog de pe stradă. Se mai avansează ideea ca medicii să aibă în mod legal posibilitatea prescrierii unor substanțe stupefiante celor cunoscuți și înregistrați ca dependenți de droguri. De asemenea, legalizarea trebuie să reprezinte abolirea completă a controlului guvernamental și să permită vânzări libere ori manifestarea acestui monopol ca în cazul alcoolului, instituindu-se taxe mărite, restricții de vârstă etc.

Riscurile asociate consumului moderat de drog au fost mult exagerate. Cercetările din ultimele decenii au arătat că toate tipurile de narcotice dăunează sănătății, provocând dependență și neputându-se realiza un consum moderat, deoarece organismul cere în continuare drog, chiar dacă acesta este dăunător.

Este greșit să pedepsești boala în sine. Se incriminează în legislație operațiunile și folosirea drogurilor și nu dependența în sine. Societatea nu are niciun drept să interzică membrilor săi să consume droguri pentru a-și influența psihicul. Prin Convenția Internațională a Națiunilor Unite privind Drogurile s-a arătat că acestea pot fi folosite numai în scop medical și științific. Folosirea drogurilor pentru uz personal, în scopuri recreative, religioase ori pentru a-și provoca halucinații nu este permisă, de vreme ce drogurile nemedicale includ și riscuri majore atât pentru individ, cât și pentru societate.

Interzicerea drogurilor a făcut ca acestea să prezinte un mai mare interes, ca în cazul fructului oprit. Motivul pentru care drogurile sunt considerate excitante este că provoacă efecte plăcute, cel puțin la început, creând în timp dependența care împinge consumatorul să-și procure cu orice preț sursa plăcerii. Faptul că dependența este greu de contracarat este un motiv important pentru a controla drogurile.

Controlul drogurilor a creat o oportunitate de îmbogățire pentru sindicatele crimei și a generat infracțiuni grave care ar dispărea dacă drogurile ar fi legalizate. Profiturile sunt posibile prin generarea dependenței la toxicomani care sunt dispuși să plătească sume enorme pentru achiziționarea drogurilor și satisfacerea nevoilor. O piață liberă ar face ca și mai mulți oameni să devină dependenți, creând profituri și mai mari producătorilor. Dacă societatea, prin educație, tratament și sancțiuni penale, ar elimina aceste necesități, sindicatele crimei ar fi private de profit.

Prin prescrierea legală a drogurilor pentru dependenți, sub control medical, societatea i-ar scoate pe aceștia din circuitul pieței negre și i-ar elibera de nevoia de a comite infracțiuni pentru a-și plăti drogurile. Unele țări au încercat să implementeze acest sistem, prin prescrierea drogurilor către dependenți, aceștia fiind liberi să le consume în ce mod doresc, însă rezultatele au fost catastrofale.

Izolarea socială este rezultatul direct al consumului de droguri, procurarea acestora devenind prioritară în fața oricărei alte nevoi, diminuând interesul față de societate. Libera comercializare ar însemna că tot mai mulți oameni ar fi scoși în afara societății.

Controlul drogurilor a avut un rol decisiv. Răspândirea drogurilor și creșterea posibilităților de procurare a dus la o creștere a numărului dependenților, care numai prin operațiuni stricte ar putea fi ținuți sub control. Nimeni nu poate estima nivelul pe care l-ar putea atinge consumul dacă s-ar proceda la legalizarea drogurilor.

Concluzii

Referitor la fenomenul traficului de droguri, în România se înregistrează creșteri în ceea ce privește numărul consumatorilor, existând totodată pericolul escaladării unor boli cu transmitere virală de tipul HIV – SIDA, hepatita C etc., ca urmare a expansiunii formei de consum prin injectare. Statistic, în România principală modalitate de dezvoltare a rețelei de distribuție constă în atragerea în activități de acest gen a unor persoane impulsionate de necesitatea de a-și procura droguri pentru consumul propriu.

De asemenea, crește numărul cetățenilor români implicați în activitățile de trafic – în calitate de curieri, depozitari, intermediari – și se amplifică rolul lor în distribuire, veniturile deosebite obținute îndemnându-i pe dealeri să se implice mai activ în activități de spălare a banilor, racolând în acest sens specialiști din domeniul economic și financiar-bancar, fapt ce va duce la înmulțirea faptelor de corupere a funcționarilor și altor persoane cu funcții oficiale.

Pe plan internațional, în ultimi ani a apărut ideea liberalizării controlului narcoticelor, pentru a se încerca forme de control mai permissive, ca, de exemplu, neincriminarea posesiei de mici cantități de drog pentru uzul propriu, posibilitatea prescrierii acestor substanțe, de către medici celor dependenți, ori vânzarea drogurilor fără restricții. Astfel de sugestii au fost promovate de savanții doctrinari în domeniul juridic din Olanda și din anumite state din SUA.

Propunerile formulate au vizat neincriminarea posesiei pentru uzul personal și consumul unor cantități mici de droguri, în timp ce comercializarea ar fi considerată, în continuare, infractiune.

În practică, aceasta ar conduce la procurarea unor cantități de drog de pe stradă. Se mai avansează ideea ca medicii să aibă în mod legal posibilitatea prescrierii unor substanțe stupefiante celor cunoscuți și înregistrați ca dependenți de droguri. De asemenea, legalizarea trebuie să reprezinte abolirea completă a controlului guvernamental și să permită vânzări libere ori manifestarea acestui monopol ca în cazul alcoolului, instituindu-se taxe mărite, restricții de vârstă etc.

Interzicerea drogurilor a făcut ca acestea să prezinte un mai mare interes, ca în cazul fructului oprit. Motivul pentru care drogurile sunt considerate excitante este că provoacă efecte plăcute, cel puțin la început, creând în timp dependența care împinge consumatorul să-si procure cu orice preț sursa plăcerii. Faptul că dependența este greu de contracarat este un motiv important pentru a controla drogurile.

Referințe:

1. BERCHEȘAN, V., PLETEA, C. *Drogurile și traficanții de droguri*. Pitești: Paralela 45, 1998, p.58-59.
2. BOROI, A., NOREL, N., RADU-SULTĂNESCU, V. *Infracțiuni prevăzute de Legea nr.143/2000 privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri*. București: Rosetti, 2001, p.18.
3. GĂRBULEȚ, I. *Traficul și consumul ilicit de droguri*. București: Hamangiu, 2008, p.16.
4. Ibidem, p.22.
5. LITEANU, T., TEODORU, S., STOICA, C. *Traficul de droguri. Repere, dimensiuni și perspective*. București: ANI, 2005.
6. PARASCHIV, G. *Drogurile, ispita otrăvitoare*. București: Cartea Universitară, 2005, p.30.

Date despre autor:

Carmen-Elena ROȘU, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: carmenelena.rosu@gmail.com

Prezentat la 30.10.2017

CZU: 343.915(498)

DELINCVENȚA JUVENILĂ ÎN ROMÂNIA: FACTORI DE RISC CARE DETERMINĂ COMPORTAMENTUL DELINCVENT

*Daniela ROMAN**Universitatea de Stat din Moldova*

Delincvența juvenilă constituie, în prezent, una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă România, a cărei amploare este evidențiată atât de statisticele oficiale, cât și de mass media. Fiind o consecință directă sau mediată a modului în care funcționează familia, școala și diferitele mecanisme de socializare, sancționare și reabilitare socială, ea solicită o abordare multidisciplinară a influenței exercitate de aceste instituții, din punctul de vedere al factorilor de risc implicați.

Cuvinte-cheie: *delincvență juvenilă, delicvent, comportament deviant, criminalitate, infractori, factori de risc.*

JUVENILE DELIQUENCY IN ROMANIA: RISK FACTORS DETERMINING DELIQUENT BEHAVIOUR

Juvenile delinquency is currently one of the most serious social problems facing Romania, the extent of which is highlighted by both official statistics and mass media. Being a direct or mediated consequence of how family, school, and social mechanisms, sanctions and social rehabilitation work, it calls for a multidisciplinary approach to the influence of these institutions in terms of the risk factors involved.

Keywords: *juvenile delinquency, delinquent behaviour, deviant behaviour, crime, criminals, risk factors.*

Introducere

Noțiunea *delincvență juvenilă* este o noțiune suficient de largă și de echivocă pentru a include în conținutul său orice act care încalcă exigențele de conformism impuse de către adulți minorilor și tinerilor. Spre deosebire de criminalitate (infracționalitate), care implică orice act de încălcare a legilor de către adult, delincvența juvenilă cuprinde acele conduite și acțiuni care sunt comise de persoane imature, care n-au atins încă vârsta majoratului și nu au, deci, responsabilitatea socială. Se observă că, dincolo de caracterul ei juridic, noțiunea de delincvență juvenilă are o serie de semnificații biologice, psihologice și sociale ce fac dificilă definirea ei precisă. În plus, exceptând violările legii penale, delincvența juvenilă cuprinde o serie de acte, care, dacă ar fi comise de către adulți, aceștia nu ar fi considerați infractori de către legea penală. Printre aceste acte se numără vagabondajul, cerșetoria, fuga de acasă și de la școală, nesupunerea față de autoritatea părinților sau educatorilor, consumul de alcool etc. Pentru toate aceste fapte, alături de alte fapte mai grave, cu caracter delictual propriu-zis, minorii și tinerii nu pot fi judecați și sancționați decât în cadrul unui regim juridic special conceput pentru minori și tineri. În definirea delincvenței juvenile, un rol important revine vârstei cronologice, care separă, de fapt, criminalitatea adulților de delincvența minorilor și tinerilor. În mai multe țări, limita de vârstă de la care un minor sau un tânăr încetează de a mai fi considerat delicvent, pentru a fi definit ca infractor adult este vârsta de 18 ani. În alte țări, această limită coboară până la 17 sau chiar 16 ani. Aceste limite de vârstă sunt arbitrare și relative [1, p.42-45], modificându-se de la un sistem juridic la altul, în funcție de modul în care definește legiuitorul procesul de maturizare și îl asociază vârstei cronologice, vârstă care nu reprezintă, însă, un criteriu valid din punct de vedere științific. Variația vârstelor cronologice în diferite legislații face dificilă definirea delincvenței doar dintr-o perspectivă exclusiv juridică. Astfel, un minor poate fi considerat delicvent dacă conduitele lui necesită măsuri speciale de supraveghere, dacă se sustrage, în mod constant, controlului parental sau educațional, dacă își abandonează căminul familial, dacă nu mai frecventează, în mod regulat, școala, dacă actele sale încalcă morala, sănătatea și bunăstarea sa sau a altor persoane, dacă violează legile penale etc.

Elaborarea unei explicații sau a unui set de explicații convingătoare pentru amploarea și intensitatea fenomenului delincvență juvenilă în România de astăzi constituie un obiectiv fundamental pentru cercetarea teoretică și practică în acest domeniu. După ani și ani de cercetare în acest domeniu, în cursul căruia s-au strâns numeroase categorii de date, au fost comparate diverse statistice și s-au evidențiat multiple variabile cantitative și evaluări calitative, apreciem că este timpul unei operații de sinteză, pentru a formula, dacă nu

teorii de amploare, cel puțin unele teorii de rang mediu, chiar cu caracter „parohial”. După cum se știe, cea mai mare parte din teoriile elaborate până acum în domeniul delincvenței juvenile se pot clasifica, simplu, în trei mari categorii:

1) teorii care susțin că delincvența juvenilă este o conduită moștenită, datorită unor factori cu caracter genetic-ereditar;

2) teorii care apreciază că ea este, de fapt, o conduită dobândită, datorită unor factori sau structuri cu caracter familial, social ori cultural;

3) teorii mixte, care îmbină aceste două explicații.

Prima categorie de teorii aparține genului de explicație biologică (sau biologită). Cea de a doua aparține atât genului de explicație psihologică (sau psihologită), cât și genului de explicație sociologică (sau sociologită). În fine, cea de a treia categorie aparține genului de explicație eclectică, care combină mai multe elemente etiologice [2, p.72-74]. Unele dintre aceste teorii sunt desuete, altele își păstrează actualitatea, dar ceea ce trebuie arătat este faptul că ele au fost elaborate de către analiști sau teoreticieni aparținând altor spații culturale decât cel românesc și care nu s-au confruntat cu numeroasele probleme pe care le-a avut România, înainte și după 1989. Putem credita, oare, aceste teorii cu gradul de universalitate cerut de aplicarea lor și la cazul României? Aceasta este o problemă asupra căreia trebuie încă reflectat, dacă dorim să elaborăm explicații convingătoare în legătură cu cauzele delincvenței juvenile din România. Deoarece țara noastră se confruntă cu o situație aparte, generată de perioada de „tranziție”, schemele etiologice tradiționale nu au decât o validitate limitată, motiv pentru care sunt căutate explicații specifice, chiar dacă au un caracter „parohial”.

Materiale și metode

Într-un raport elaborat pe baza studiului întreprins, în comun, de Centrul de Studii și Cercetări pentru Probleme de Tineret, Organizația „Salvați Copiii” și Centrul Social pentru Copiii Străzii „Gavroche”, cercetătoarea Viorica Tighel [3] evidențiază următoarele constatări cu privire la caracteristicile acestor copii:

- printre factorii care favorizează apariția copiilor străzii pot fi menționați: relațiile tensionate din cadrul familiei, agresiunile tatălui împotriva mamei, determinate, adeseori, de consumul sporit de alcool, abuzul împotriva copiilor, care sunt nevoiți să meargă în stradă și să câștige bani, chiar și pentru hrană, prin diverse mijloace ilegale (furt, cerșetorie, tâlhărie sau prostituție);

- cele mai susceptibile familii să „ofere” străzii acești copii sunt cele monoparentale și cele rezultate dintr-o recăsătorire, în care unul sau ambii parteneri au în îngrijire copii rezultați din căsătoria anterioară;

- 66% dintre copiii străzii au vârsta între 12 și 17 ani, iar 23% au vârsta sub 13 ani. 84% sunt băieți, iar restul fete. Pregătirea lor școlară este insuficientă pentru vârsta pe care o au: 33% au între 1 și 4 clase, 26% – între 5 și 6 clase, iar 4% nu au nicio pregătire;

- copiii străzii care provin din casele de copii fug din aceste instituții din următoarele motive: violența copiilor mai mari (60%), condițiile proaste de viață (13%); violența din partea personalului (4%);

- 36% din acești copii inhalează în mod constant aurolac, iar în mod sporadic – 29%;

- din punctul de vedere al structurii lor, există mai multe categorii de copii ai străzii, dintre care unii trăiesc permanent în stradă, alții păstrează anumite relații cu familia din care provin, iar alții sunt forțați chiar de către familiile lor să câștige bani (din cerșetorie, furt, jaf și prostituție) de pe urma „calității” de copii ai străzii;

- printre caracteristicile comune ale copiilor străzii se numără vocabularul sărac, gândirea concretă, atenție și memorie de scurtă durată și instabile, capacitate de concentrare foarte scăzută, labilitate comportamentală și emoțională, dorința puternică de a se integra în grupurile stradale;

- în ceea ce privește percepția lor socială, atitudinea generală față de copiii străzii oscilează între respingere și indiferență, constituind obiect al discriminărilor, stereotipurilor și prejudecăților. Studiul menționat demonstrează, încă o dată, riscurile la care sunt supuși copiii străzii în ceea ce privește ancorarea lor în criminalitate.

Rezultate și discuții

La fel ca și în alte țări, dar cu resurse și mijloace logistice mult mai limitate, în România s-au intensificat, mai ales în ultimii ani, preocupările care vizează protecția socială a copiilor și a familiilor defavorizate și, implicit sau explicit, cele care se referă direct la acțiunile de prevenire a predelinvenței și delincvenței sociale. Din punct de vedere legislativ, au fost elaborate noi reglementări, menite să pună în acord legile

românești în concordanță cu cele europene. În anul 1997, de exemplu, a fost elaborată Ordonanța de Urgență nr.26 cu privire la protecția copilului aflat în dificultate, care a instituit noi măsuri cu privire la regimul de tratament acordat delincvenților minori, prin forme educative și libertate supravegheată. Ulterior, această Ordonanță a fost modificată și completată prin Legea nr.108 din 2 iunie 1998, care reglementează principalele măsuri educative ce se aplică minorilor care au comis fapte sancționate de legea penală, dar nu răspund din punct de vedere penal. La rândul lor, reglementările cuprinse în Codul penal cu privire la minorat au fost îmbunătățite, pentru a stabili dispoziții mai adecvate în legătură cu limitele și consecințele răspunderii penale a minorului, măsurile educative luate în cazul comiterii unor acte antisociale, pedepsele care se pot aplica minorilor, suspendarea condiționată a executării pedepsei, măsurile de supraveghere și control în cazul suspendării executării pedepsei etc. În concordanță cu toate aceste noi reglementări, au fost elaborate programe speciale de protecție socială a familiilor cu mai mulți copii, a copiilor aflați în dificultate sau în situații de risc, a celor instituționalizați și a copiilor străzii. Ca urmare a Ordonanței Guvernului nr.192/1999 și a Hotărârii de Guvern nr.96 din 9 februarie 2000, a fost creată Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor, în ale cărei atribuții se includ, între altele, elaborarea și fundamentarea strategiei naționale de reformă a sistemului de protecție a copilului, inițierea unor programe naționale în acest domeniu, formarea specialiștilor care se ocupă de copiii aflați în dificultate etc. Ca efect imediat al creării acestui organism special, în luna iunie 2000 a fost lansat programul național de protecție a copilului, denumit „Integrarea socială a copiilor care trăiesc în stradă”, în a cărei aplicare sunt implicate diferite organizații guvernamentale și nonguvernamentale, conducerile locale, cultele religioase și Biserica Ortodoxă Română. Așa cum s-a demonstrat în cursul timpului și cum au dovedit experiențele altor țări, unitățile corecționale pentru minori nu au contribuit, decât într-o slabă măsură, la reeducarea și recuperarea socială a acestora, contribuind, de fapt, prin conduitele și „tehnicile” învățate în penitenciare sau școli de reeducare la amplificarea criminalității. Odată eliberați din aceste unități, tinerii au ajuns să comită fapte și mai grave. Instituirea unor noi măsuri, printre care sistemul de probațiune pentru minori, a tribunalelor speciale pentru aceștia și munca în folosul comunității par să fie mult mai eficiente decât sancțiunile privative de libertate, motiv pentru care, recent, s-a propus aplicarea lor și în România. Sancțiunile aplicate minorilor trebuie corelate în mod judicios cu măsurile de asistență și protecție socială, în așa fel încât prioritară să fie nu acțiunea de eliminare a efectelor, ci eradicarea cauzelor delincvenței juvenile. Din păcate, exceptând măsurile recente luate de guvernul român, activitatea de asistență și protecție socială a fost lăsată, mai ales, pe seama organizațiilor nonguvernamentale cu scopuri (mai mult sau mai puțin) caritabile. În România funcționează peste 10.000 de asemenea organizații, care au fost înființate tocmai cu scopul de a acorda un ajutor copiilor și familiilor aflate în dificultate. Cea mai cunoscută în acest sens este organizația „Salvați Copiii”, care a efectuat numeroase activități de asistență socială pentru copiii străzii din mai multe orașe din țară, între care București, Suceava, Iași, Craiova, Târgu-Mureș etc. Dincolo de asigurarea unor resurse necesare pentru asistența materială și medicală, organizația „Salvați Copiii” a desfășurat un amplu program de recuperare socială a copiilor străzii, prin plasarea lor în familii de adopție, în centre de plasament și în alte instituții de ocrotire și prin ajutorul dat în reintegrarea lor școlară și profesională. În ceea ce privește activitatea de prevenire operațională desfășurată de către organele specializate în acest sens, se poate menționa Programul Național de Prevenire a Delincvenței Juvenile, inițiat, încă din anul 1993, de către Ministerul de Interne în colaborare cu Ministerul Educației, înființarea Consiliului Național al Prevenirii, fondat de către Inspectoratul General al Poliției în cooperare cu reprezentanții școlii românești, ai comunităților locale și ai organizațiilor nonguvernamentale și, nu în ultimul rând, diversele acțiuni periodice desfășurate de către organele de poliție în teritoriu, împreună cu autoritatea tutelară, autoritățile școlare, instituțiile medicale și organizațiile caritabile. În cadrul Inspectoratului General al Poliției a fost creat, de câțiva ani, Institutul pentru Cercetarea și Prevenirea Criminalității, care are ca sarcini, între altele, monitorizarea fenomenului delincvență juvenilă și efectuarea unor studii asupra cauzelor acestui fenomen.

Concluzii

Analizat, în ansamblul său, fenomenul delincvență juvenilă are în România o serie de particularități. Evoluția sa în timp a înregistrat nu atât modificări cantitative, cât o serie de schimbări cu caracter calitativ [4, p.72-74]. Din perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial și până astăzi acest fenomen a cunoscut trei „vârfuri” mai importante:

- perioada cuprinsă între anii 1950 și 1954 – este prima etapă, în cursul căreia fenomenul a căpătat amploare și consistență, fiind potențat, în mare parte, de criza economică și de condițiile specifice existente în România postbelică;

- perioada cuprinsă între anii 1983 și 1986 – etapă în cursul căreia fenomenul se triplează față de perioada anterioară. În 1985 s-a înregistrat un număr record de minori delincvenți (8.600), cea mai mare parte dintre care reprezentau copiii nedoriți sau copiii născuți din obligație patriotică (așa-numiții „decreței”), rezultați din măsurile coercitive ale celebrului Decret din Octombrie 1966 cu privire la interzicerea avortului;

- perioada cuprinsă între 1989 și până în prezent – etapă în care fenomenul cunoaște cele mai mari creșteri și modificări calitative. Din punct de vedere calitativ, a crescut gradul de pericolozitate a unor delikte și violența cu care sunt comise de către minori, a scăzut media de vârstă de la care un minor devine delincvent. Pe de altă parte, modelele criminale oferite tinerilor sunt, astăzi, mai răspândite și mai vizibile, iar oportunitățile de asociere cu delincvenți minori sau adulți sunt mai mari.

Dintre cele mai relevante și utile studii inițiate de instituțiile abilitate pot fi evidențiate cele care vizează efectele instituționalizării copiilor asupra delincvenței juvenile, rolul copiilor străzii în amplificarea tendințelor de creștere a delincvenței juvenile, atitudinea organelor de poliție față de delincvenții minori, exploatarea sexuală a minorilor, efectele violenței familiale asupra delictelor comise de minori, consumul de droguri în cazul minorilor etc. [5, p.10]. La rândul său, integrată acestei acțiuni colective cu caracter instituțional, Direcția Generală a Penitenciarelor, ca organism subordonat Ministerului Justiției, a inițiat un amplu program de reformare a sistemului penitenciar, care să asigure delincvenților minori sancționați un regim propice pentru instruire școlară și profesională, dobândirea unor deprinderi utile pentru viața în comunitate, diminuarea sentimentelor de frustrare și agresivitate, dobândirea sentimentului de religiozitate etc. Numeroase acțiuni desfășurate de Direcția Generală a Penitenciarelor sunt planificate pe baza unor programe aplicate în cooperare cu organizațiile nonguvernamentale românești și străine, înființarea și generalizarea sistemului de probațiune pentru minori fiind unul dintre cele mai importante programe în acest sens. În mod evident, activitatea de prevenire a delincvenței juvenile în România este încă caracterizată de o serie de deficiențe, blocaje instituționale și, mai ales, de lipsă acută de resurse. Totuși, unele realizări în acest domeniu permit, credem, o atitudine evaluativă de „optimism temperat”, care implică, deopotrivă, anticiparea unor eșecuri, inerente unui sistem în curs de reformare, și a unor realizări ce nu vor întârzia să apară în cursul timpului.

Referințe:

1. RĂDULESCU, S.M. BANCIU, D. *Introducere în sociologia delincvenței juvenile*. București: Editura Medicală, 1990, p.42-52.
2. Ibidem, p.43,17; BANCIU, D., RĂDULESCU, S.M. *Evoluții ale delincvenței juvenile în România. Cercetare și prevenire socială*. București: Lumina LEX, 2002, p.72-74.
3. TIGHEL, V. *Modul de viață al copiilor străzii*: Raport de Cercetare. București: Centrul de Studii și Cercetări pentru Probleme de Tineret, 1997.
4. LUNDEN, W.A. *Statistics in Delinquents and Delinquency*. Springfield, Illinois, Charles C. Thomas, Publisher, 1964, p.16-17.
5. SANDERS, W.B. *Juvenile Delinquency: Causes, Patterns and Reactions*. New York: Rinehart and Winston, 1981, p.10.

Date despre autor:

Daniela ROMAN, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: mediatoriasi@yahoo.com

Prezentat la 30.10.2017

CZU: 343.722(478+498)

NECESITATEA RECONSIDERĂRII POLITICII PENALE ÎN MATERIA DELAPIDĂRII AVERII STRĂINE: EXPERIENȚA REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ROMÂNIEI

Marcel ȘABAN

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol științific este consacrat unor aspecte discutabile referitoare la natura juridică a infracțiunii de delapidare în doctrina penală contemporană. Pentru a obține rezultate științifice noi, autorul a purces la studierea faptei infracționale de delapidare, fiind abordați trei vectori de cercetare: știința penală, cadrul normativ și practica judiciară de aplicare a acestei norme. Mai mult, ca punct de pornire a studiului a servit legislația și știința penală actuală din Republica Moldova și din România. Au fost selectate cele mai recente lucrări științifice din spațiul autohton (I.Selevestru) și cel românesc (D.Otay, Al.Șerban, D.Ciuncan) consacrate soluționării chestiunilor de drept în materia faptei infracționale de delapidare. Întru a spori calitatea studiului realizat, autorul a selectat și a utilizat deciziile ale Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, precum și decizii rezumate ale Înaltei Curți de Casație și Justiție a României în materia delapidării. În urma acestui studiu autorul pledează pentru reevaluarea cadrului normativ penal în incriminarea faptei de delapidare în Republica Moldova care, în opinia lui, constituie o infracțiune de serviciu și nu de patrimoniu, poziția autorului fiind confirmată de recente studii în doctrina penală.

Cuvintele-cheie: *patrimoniu, delapidare, sustragere, infracțiune, infracțiune de serviciu, abuz de serviciu, abuz de încredere.*

THE NECESSITY OF PENAL POLICY RECONSIDERING IN THE MATTER OF EMBEZZLEMENT: THE EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA

This scientific article is dedicated to some disputable aspects concerning the legal essence of embezzlement in the modern penal doctrine. In order to obtain the newest scientific results, the author committed himself to a detailed research of embezzlement based on three directions; penal science; normative basis and precedent law. More than that, the standpoint of this research was ensured by the modern legislation and penal doctrine from both countries: Moldova and Romania. There have been selected the most recent scientific works from national and Romanian doctrine (D.Otay, Al.Șerban, D.Ciuncan) in the matter of embezzlement. In order to increase the quality of research, the author has selected and applied decisions from the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova and the summarized decisions of the Highest Court of Cassation and Justice of Romania. As a result, the author pleads for reevaluation of the modern normative basis of embezzlement in the Republic of Moldova which, according to his point of view, forms a criminal offence in the domain of service and not in the domain of patrimony. His position has been confirmed by the most recent studies of penal doctrine.

Keywords: *patrimony, embezzlement, criminal offence, crime in the domain of service, abuse of service, abuse of trust.*

Introducere

Fapta infracțională de delapidare necesită o abordare atentă și minuțioasă, iar studierea detaliată a istoriei cadrului normativ atât al Republicii Moldova, cât și al României atestă cu certitudine că situația creată în domeniu nu mai corespunde realității juridice. Reevaluarea valorilor sociale și reformele politice majore din ultimii decenii au avut un impact considerabil și asupra politicii penale a statului. Revizuirea politicii penale determină și revizuirea cadrului normativ penal.

Cercetarea propriu-zisă este centrată pe trei vectori: doctrinar, normativ și cel din practica judiciară. Luând în considerare experiența pozitivă a României în materia delapidării, care va fi supusă unei analize suplimentare, am hotărât să efectuăm o corelare dintre legislația autohtonă și cea română.

Ca bază doctrinară au servit cele mai recente lucrări ale savanților din doctrina penală contemporană (P.Dungan, I.Selevestru, D.Otay, Al.Șerban, D.Ciuncan) elaborate în perioada anilor 2009-2016. Un loc deosebit îl ocupă practica judiciară în domeniu din Republica Moldova și din România (2008-2017).

În Republica Moldova norma juridico-penală care incriminează fapta infracțională de delapidare (art.191 CP RM) este plasată în Capitolul VI al Părții speciale din Codul penal intitulat „*Infracțiuni contra patrimoniului*”. În legea penală a României, valoarea socială principală pe care art.295 din Noul Cod penal urmă-

rește să o protejeze este reprezentată de relațiile de serviciu, conform poziționării infracțiunii de delapidare în Capitolul intitulat „*Infracțiuni de serviciu*”, asigurându-se, în primul rând, o normală desfășurare a serviciului. Pe plan secund, norma vine să confere protecție relațiilor de natură patrimonială din cadrul raporturilor de serviciu împotriva faptelor de însușire, folosire, traficarea a bunurilor persoanei juridice publice ori private – victima infracțiunii, de către gestionarii sau administratorii acestora.

Infracțiunile de serviciu – indiferent de reglementarea penală – sunt cele pe care subiectul le săvârșește în cadrul exercitării atribuțiilor de serviciu; acțiunea (inacțiunea) prin care se realizează elementul material trebuie să se integreze activității de exercitare a atribuțiilor de serviciu prin neîndeplinirea unui act sau prin îndeplinirea lui defectuoasă conducând la producerea unei pagube ori a vătămării drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau juridice [1].

Interesul public implică afectarea bunului la un serviciu public sau la orice activitate care satisface nevoile comunității fără a presupune accesul nemijlocit al acestora la utilizarea bunului conform destinației menționate [2]. Autorii Al.Șerban și D.Ciuncan precizează că *bunurile din domeniul public* sunt inalienabile, insesizabile și imprescriptibile, nu pot fi înstrăinate; ele pot fi date numai în administrare, concesionate sau închiriate, în condițiile legii; nu pot fi supuse executării silite și asupra lor nu se pot constitui garanții reale; nu pot fi dobândite de către alte persoane prin uzucapiune sau prin efectul posesiei de bună-credință asupra bunurilor mobile, iar actele juridice încheiate cu încălcarea regimului juridic al bunurilor din domeniul public sunt lovite de nulitate absolută [2].

Totodată, o interesantă abordare legislativă a avut fapta infracțională de delapidare în legea penală anterioară din România. Astfel, dacă sub imperiul Codului penal din 1936 puteau exista discuții cu privire la obiectul juridic al delapidării, datorită poziționării acesteia printre infracțiunile de serviciu, în Codul penal din 1969 nu mai exista loc pentru astfel de discuții, scopul incriminării fiind evident: „*criteriul era acela al relațiilor sociale privind avutul obștesc, ... infracțiuni care, prin urmările, frecvența și rezonanța lor socială, devin deosebit de periculoase*” [3]. De specificat că anterior în Codul penal al României din 1969, după cum observă autorul D.Otay, valoarea socială protejată de norma în discuție era *patrimoniul*, datorită poziționării sale în cadrul *infracțiunilor contra patrimoniului*, însă în literatura de specialitate era acceptat că există o a doua valoare socială – *relațiile de serviciu, căreia i se aduce protecție prin incriminarea delapidării*. Stabilirea obiectului juridic principal, prin situarea faptei în cadrul infracțiunilor patrimoniale este o opțiune de politică penală. Față de această modificare adusă de legiuitor se impun anumite observații.

Rezultate și discuții

În sensul legii penale a Republicii Moldova, pentru reținerea delapidării (art.191 CP RM) este necesar să se dovedească un prejudiciu, întrucât aceasta este o infracțiune contra patrimoniului inclusă în Capitolul VI din Partea specială a Codului penal. Totodată, este necesar ca bunurile folosite, sustrate, traficate să aibă *o minimă valoare economică*, întrucât relațiile de serviciu vor fi totuși afectate prin intermediul unei pierderi patrimoniale în contextul comiterii delapidării, nu doar prin lezarea încrederii; faptul că vorbim despre folosire, însușire sau traficarea în contextul relațiilor de serviciu funcționează ca agravantă a prejudicierii unui patrimoniu în contextul relațiilor de serviciu și în niciun caz nu am putea susține că există ori vreo prejudiciere a relațiilor de serviciu, ori a patrimoniului, în subsidiar, dacă autorul faptei va folosi, sustrage sau trafica anumite bunuri fără valoare economică (ex., hârtie folosită, pixuri folosite) [3].

În această ordine de idei, în conformitate cu Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu*, infracțiunile prevăzute la art.327-329 CP RM constituie fapte prejudiciabile care aduc atingere activității de serviciu în sfera publică, dar care nu sunt legate nemijlocit de corupție, având menirea de a proteja, în plan principal, bunul mers al activității serviciului, în care persoana publică și persoana cu funcție de demnitate publică își desfășoară activitatea, prin îndeplinirea atribuțiilor de serviciu cu responsabilitate, competență, eficiență, promptitudine și corectitudine, fără abuzuri și excese, cât și apărarea intereselor publice, a drepturilor și intereselor legale ale persoanei fizice sau ale persoanei juridice [4].

Pentru a aduce claritate în acest discurs științific, considerăm relevante stipulațiunile din pct.18 din Deciziile Curții Constituționale a României, nr.166 din 17 martie 2015 și nr.553 din 16 iulie 2015, pertinente în privința previzibilității normelor care incriminează fapte penale și care pot atrage o condamnare penală, *fiind absolut necesar ca un funcționar să aibă reprezentarea clară a normelor care îi guvernează activitatea*,

pentru a fi pedepsit fiind necesar să le încalce în mod voit, voință ce trebuie circumstanțiată unui interes personal de natură a produce o pagubă [5].

„Obținerea de foloase” în infracțiunile de serviciu cu interes patrimonial trebuie să fie circumstanțiată la intenția de a le obține, pentru sine sau pentru altul, mărirea accidentală a patrimoniului unei persoane nepunând conduce la concluzia că funcționarul a avut un comportament penal mai periculos decât cel din forma simplă, dacă acesta nu a urmărit producerea rezultatului.

Verbul „a obține”, are, potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, sensul de „a primi”, „a dobândi”, „a realiza”. În ceea ce privește *folosul obținut din săvârșirea infracțiunii*, acesta presupune orice avantaje patrimoniale, bunuri, comisioane, împrumuturi, premii, prestații de servicii în mod gratuit, angajarea, promovarea în serviciu, dar și avantaje nepatrimoniale, cu condiția ca acestea să fie legal nedatorate [5].

Expresia „*pentru sine ori pentru altul*” se referă la destinația foloaselor, prin sintagma „*pentru altul*” legiuitorul înțelegând să incrimineze și o destinație colaterală, deviată a foloaselor obținute din săvârșirea acestei infracțiuni de către funcționarul public. Astfel, nu are relevanță existența unei relații de rudenie/prietenie între funcționarul public și persoana care a dobândit avantajul, esențială fiind dobândirea de către o persoană (funcționar public sau terț) a unui folos necuvenit [5].

În această ordine de idei, vom aduce un caz din practica judiciară a României.

Însușirea, folosirea sau traficarea de către persoana care are calitatea de contabil-șef în cadrul sucursalei unei societăți cu capital integral ori majoritar de stat, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori ori alte bunuri pe care le gestionează sau le administrează constituie infracțiunea de delapidare [6].

Prin sentința penală nr.1397 din 17 decembrie 2014 pronunțată de Tribunalul Dolj, cu privire la inculpatul A., s-au hotărât, în esență, următoarele:

Sub aspectul situației de fapt, s-a reținut, în esență, că *în perioada 2005-2008 inculpatul A., în calitate de contabil-șef la Sucursala B. Craiova, cu știință, în mod repetat, dar în realizarea aceleiași rezoluții infracționale, a folosit fonduri bănești aparținând societății B. pentru plata unor bunuri și servicii pe care și le-a însușit împreună cu inculpata C. și alte persoane, achiziții ce au fost înregistrate în mod nelegal în contabilitatea acestei societăți, cauzând prin aceasta un prejudiciu societății B. în cuantum de 2.058.640,45 lei.*

Împotriva hotărârii instanței de apel inculpatul A. a declarat recurs în casație. În motivarea recursului în casație, inculpatul A. a susținut, în esență, că *fapta reținută în sarcina sa nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de delapidare*. În concret, a susținut că, raportat la atribuțiile sale de serviciu, stabilite prin fișa postului și decizia din 9 decembrie 2004 privind organizarea controlului financiar preventiv, *nu avea calitatea de gestionar*, în sensul legii, cu atât mai mult cu cât este imperios ca această activitate de gestiune să aibă caracter de regularitate, stabilită ca sarcină de serviciu, în drept sau în fapt.

Inculpatul A. a fost condamnat în apel pentru *săvârșirea infracțiunii de delapidare, constând în folosirea, însușirea sau traficarea de către un funcționar public, în interesul său ori pentru altul, de bani, valori sau alte bunuri pe care le gestionează sau le administrează.*

Inculpatul A. a susținut că *fapta pentru care a fost condamnat nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de delapidare, în sensul că nu are calitatea de gestionar sau de administrator pe care trebuie să o dețină subiectul acestei infracțiuni.*

Analizând conținutul constitutiv al infracțiunii se constată că *autor al infracțiunii de delapidare poate fi numai un funcționar public care gestionează sau administrează bunurile unei persoane juridice; prin urmare, subiectul este calificat prin dubla calitate de funcționar public și de gestionar sau administrator al unor bunuri aparținând unei persoane juridice.*

Într-o altă ordine de idei, infracțiunea de abuz de putere sau abuz de serviciu (art.327 CP RM) urmează să fie **delimitată** de delapidarea averii străine, săvârșită cu folosirea situației de serviciu (lit.d) alin. (2) art.191 CP RM).

Astfel, se va ține cont de faptul că prevederile de la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM vor fi invocate atunci când abuzul de putere sau abuzul de serviciu reprezintă **metode de săvârșire a sustragerii** și, din acest punct de vedere, se atestă o concurență între o parte și un întreg, potrivit art.118 CP RM, în care parte din prezenta normă este art.327 CP RM.

O caracteristică specifică o dobândește escrocheria și delapidarea averii străine săvârșite prin folosirea situației de serviciu în interpretările aduse de Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau

abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu, nr.7 din 15.05.2017.

În cazul dat, în ipoteza lit.d) alin.(2) art.190 CP RM, făptuitorul folosește situația sa de serviciu pentru a realiza acțiunea adiacentă a faptei prejudiciabile, adică înșelăciunea sau abuzul de încredere. Folosind autoritatea funcției ocupate ori anumite atribute de serviciu sau chiar o anumită informație, în virtutea competenței de serviciu, făptuitorul însuflă credibilitate victimei, precum că el acționează legitim, dobândind bunuri străine. Astfel, victima transmite bunul cvasibenevol, ca efect al inducerii în eroare a acesteia, săvârșită prin prezentarea, ca adevărată, a unei fapte mincinoase sau ca mincinoase, a unei fapte adevărate, creându-se o reprezentare falsă a realității. De exemplu, persoana publică, care solicită și primește o sumă de bani ce nu este prevăzută de legislație ori o sumă care excede cuantumul legalmente consacrat pentru prestarea unor servicii, executarea unor lucrări etc., săvârșește escrocherie, cu folosirea situației de serviciu (lit.d) alin.(2) art.190 CP RM), întrucât tocmai la situația de serviciu recurge făptuitorul pentru realizarea înșelăciunii. În cazul infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM instanțele vor lua în calcul faptul că obiectul material al infracțiunii îl poate constitui doar acel bun, care, până la începerea executării activității infracționale, a fost încredințat în administrarea făptuitorului. Astfel, *situația de serviciu este folosită de făptuitor tocmai pentru săvârșirea actului de luare ilegală și gratuită a bunurilor străine, încredințate în administrarea lui, în scop de sustragere (cupiditate).*

Dacă folosirea situației de serviciu este subsidiară față de sustragere, anume lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, nu însă lit.d) alin.(2) art.190 CP RM, se va reține la încadrare, întrucât dispăre din tablou înșelăciunea sau abuzul de încredere. De exemplu, dacă făptuitorul primește bani, fiind investit cu acest drept, având chiar obligația de a încasa sume de bani pentru prestarea de servicii, pentru executarea de lucrări etc., însă omite de a-i contabiliza, trecându-le definitiv în sfera sa de stăpânire, atunci cele comise vor constitui delapidarea averii străine, săvârșită cu folosirea situației de serviciu (lit.d) alin.(2) art.191 CP RM). Dacă însă abuzul de putere sau abuzul de serviciu, deși este comis în interes material cauzând daune patrimoniale (considerabile), nu este legat de luarea gratuită a bunurilor, în scop de cupiditate (de exemplu, făptuitorul folosește temporar bunuri fără intenția de a le trece definitiv în sfera sa de stăpânire; se beneficiază, fără just temei, de ajutoare materiale, prime salariale; resursele materiale și financiare publice se gestionează contrar destinației lor), cele comise vor constitui abuz de putere sau abuz de serviciu, în varianta agravată prevăzută la lit.b¹) alin.(2) art.327 CP RM.

Totodată, abuzul de încredere în cadrul escrocheriei care nu a fost săvârșit prin folosirea situației de serviciu rămâne a fi faptă infracțională necalificată, deși subiectul s-a folosit de cunoștințele și aptitudinile profesionale, cum ar fi competențele juridice avansate ale unui avocat. Astfel, drept exemplu elocvent în această ordine de idei poate servi cazul din Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României [7].

Însușirea unui autoturism deținut în baza unui contract de leasing și dispunerea, pe nedrept, de acesta, prin înstrăinarea autoturismului către o altă persoană, făptuitorul neplătind ratele prevăzute în contractul de leasing și nerestituind autoturismul la solicitarea proprietarului, constituie infracțiunea de abuz de încredere [7].

Evaluând probele administrate în cauză, prima instanță a constatat că situația de fapt reținută prin actul de inculpare este concordantă cu faptele și împrejurările ce rezultă din acestea, fiind dovedite următoarele circumstanțe factuale:

La data de 19 august 2009, între societatea B. Leasing, în calitate de finanțator, și Cabinetul Individual de Avocatură A., în calitate de utilizator, s-a încheiat contractul de leasing financiar, având ca obiect finanțarea unui autoturism. Din analiza contractului a rezultat că valoarea acestuia era în sumă de 21.807,73 euro pe care utilizatorul urma s-o achite în 36 rate lunare, cu plata unui avans de 6.294,19 euro. Astfel, autoturismul a fost predat, conform procesului-verbal de predare-primire, la data de 19 august 2009, în urma achitării avansului în sumă de 36.664,95 lei, pentru care s-a eliberat chitanța de depunere numerar din 19 august 2009.

Totodată, prin interpretarea art.7.2 din contract, părțile au stabilit ca ratele să se achite pe data de 15 a fiecărei luni, prima rată fiind scadentă la 15 septembrie 2009. Prin contract (art.20.1.2), utilizatorul a fost de acord ca toate notificările să-i fie trimise la adresa din București, strada X. Prin dispozițiile art.20.2 din contract, utilizatorul era obligat, „sub sancțiunea rezilierii contractului de leasing, să anunțe în scris locatorul cu privire la orice modificare a datelor sale de identificare (...) în termen de 3 (trei) zile lucrătoare de la efectuarea acestora”.

La data de 30 octombrie 2009, urmare a neîndeplinirii clauzelor contractuale de către utilizator, privind achitarea ratelor, finanțatorul l-a notificat prin adresă cu privire la rezilierea contractului, respectiv în vederea redării bunului finanțat „în termen de 24 de ore.” Ulterior, la data de 12 noiembrie 2009, prin adresa reprezentând „somație ultimativă” și adresa reprezentând „notificare ultimativă de plată”, persoana vătămată a insistat în solicitările anterioare. În situația facturilor neîncasate la data de 30 octombrie 2009 a rezultat că utilizatorul nu a achitat vreo rată. Întrucât inculpatul A. nu a ridicat corespondența, infirmările de primire întorcându-se cu mențiunea „destinatar lipsă domiciliu” și nu a răspuns la apelurile telefonice ale reprezentanților persoanei vătămate. Conform declarației numitei C., aceasta din urmă a înțeles să formuleze plângere penală.

Fiind audiat în calitate de inculpat la data de 4 februarie 2014, după ce i s-au adus la cunoștință drepturile și obligațiile, respectiv i s-a prezentat întreg materialul probator, A. a înțeles să dea declarație prin care a recunoscut săvârșirea faptei în sensul nepredării autoturismului către societatea de leasing în urma neplății ratelor stabilite prin contract. Astfel, inculpatul a susținut că a fost în imposibilitate de plată din cauza că activitatea lui de avocat a fost suspendată de către Baroul B. În acest sens, în susținerea afirmației sale este adresa din 3 iunie 2010 a Baroului B., din care rezultă că A. a fost suspendat din profesia de avocat, începând cu data de 1 octombrie 2009, pentru neplata taxelor și a contribuțiilor profesionale.

Cu privire la înstrăinarea autoturismului deținut în baza contractului de leasing, inculpatul A. a arătat că doar l-a remis către F. în contul unei datorii către aceasta.

Despre rezilierea contractului de leasing și solicitarea de restituire a autoturismului, inculpatul a luat cunoștință cel puțin la data primelor declarații, respectiv la 11 iunie 2010 și 28 iunie 2010, când și-a luat angajamentul restituirii acestuia. Totodată, din actele de urmărire penală a rezultat că, la momentul respectiv (aprilie - iunie 2010), autoturismul era înstrăinat către familia F.

Prima instanță a considerat că, în drept, fapta inculpatului A., avocat titular în cadrul Cabinetului Individual de Avocatură A., constând în însușirea pe nedrept a autoturismului, proprietate a societății B. Leasing, deținut în baza contractului de leasing financiar din 19 august 2009 și dispunerea pe nedrept de acest autoturism întrunește, sub aspect obiectiv și subiectiv, elementele constitutive ale infracțiunii de abuz de încredere, faptă pentru care sunt îndeplinite condițiile de tragere la răspundere penală.

Ulterior predării autoturismului, inculpatul nu a achitat nicio rată și, deși a luat cunoștință de rezilierea contractului de leasing și de solicitarea de restituire a autoturismului, nu l-a restituit, amânând succesiv predarea, motiv pentru care finanțatorul a formulat plângere penală pentru infracțiunile de înșelăciune și abuz de încredere.

Într-o altă direcție de cercetare urmează să menționăm că prin incriminarea faptei de abuz de încredere legiuitorul a urmărit să ocrotească relațiile sociale referitoare la patrimoniu, care implică încrederea în cadrul raporturilor juridice, încredere care presupune o comportare corectă a celui căruia i se încredințează un bun proprietate a unei persoane.

Sub aspectul îndeplinirii elementelor constitutive ale infracțiunii de abuz de încredere, latura obiectivă a constat în însușirea pe nedrept a autoturismului, prin dispunerea înstrăinării acestuia și, deși au existat mai multe solicitări de restituire ale părții civile, inculpatul s-a sustras de la restituirea bunului prin schimbarea locuinței pentru a fi îngreunată comunicarea notificărilor și a somațiilor de către societatea de leasing.

Astfel, în beneficiul propriu, inculpatul a înstrăinat autoturismul proprietate a părții civile societatea B. Leasing către numita F. contra unei sume de bani, încheindu-se în acest sens o chitanță de mână, ceea ce denotă intenția inculpatului de a frauda partea civilă, iar ulterior acestei înțelegeri s-a obligat să predea proprietarului autoturismul până la 18 iunie 2010, iar apoi până la 1 iulie 2010. Nelipsit de relevanță este faptul că după încheierea contractului de leasing inculpatul a încetat orice comunicare cu proprietarul autoturismului, în unicul scop de a-și însuși bunul și de a nu-l restitui, urmărind propriul beneficiu, în dauna societății de leasing.

Mai mult, deși contractul de leasing a fost reziliat și inculpatul avea obligația restituirii bunului, acesta a refuzat să-l restituie, continuând să-l folosească fără niciun drept. Este adevărat că notificările și somațiile prin care inculpatului i s-a solicitat restituirea autoturismului s-au întors cu mențiunea „destinatar lipsă de la adresă”, dar inculpatul cunoștea conținutul contractului de leasing și, de asemenea, a avut cunoștință de cererea de restituire conform declarației martorei C., care se coroborează cu declarațiile inculpatului date cu 11 și 28 iunie 2010, în care a declarat că va restitui bunul.

Se mai observă că autoturismul nu a putut fi identificat nici până în prezent, fiind posibilă înmatricularea acestuia pe numele altei persoane, în condițiile în care societatea de leasing, în calitate de proprietar, nu și-a manifestat intenția ca folosința acestuia să fie cedată sau înstrăinată altei persoane decât utilizatorului din contract.

Având cunoștințe juridice, inculpatul A. cunoștea pe deplin consecințele nepredării autoturismului către societatea de leasing, în urma neplății ratelor stabilite prin contract. Prin urmare, situația de fapt a fost stabilită de prima instanță de fond în urma coroborării întregului material probator administrat în cauză, fiind răsturnată, fără putință de tăgadă, prezumția de nevinovăție.

Cu privire la latura subiectivă a infracțiunii, se mai notează că, în pofida circumstanțelor sale personale constând în pregătirea profesională, fiind avocat, *inculpatul a înțeles să contracteze un autoturism în leasing, deși din registrul de evidențe pentru încasări și plăți acesta nu mai înregistrase vreun venit începând cu 30 aprilie 2009.*

Referindu-se la circumstanța săvârșirii sustragerii *cu folosirea situației de serviciu*, unii autori consideră, pe bună dreptate, oportună agravarea răspunderii penale. Or, în prezența acestei circumstanțe, făptuitorul deține împuterniciri speciale asupra bunurilor care i-au fost încredințate în administrare. Datortă acestora, îi este mai facil să comită infracțiunea. De asemenea, sporesc șansele de realizare a intenției infracționale, precum și posibilitatea de tănuire a faptei de sustragere a bunurilor în cauză [8, p.129].

În conformitate cu Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu [4], infracțiunile prevăzute la art.327-329 CP RM sunt infracțiuni cu subiect special: persoană publică sau persoană cu funcție de demnitate publică. Dacă se va constata că inculpatul nu se atribuie la niciuna dintre persoane cu statut special cerut de lege, instanța va pronunța o sentință de achitare sau, după caz, o sentință de încetare a procesului penal.

Reieșind din sensul Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu nr.7 din 15.05.2017 [4], și în acord cu alin.(2) art.123 CP RM, prin „**persoană publică**” se înțelege:

– *funcționarul public*, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare);

– *angajatul* autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public;

– *angajatul* din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze, în numele acestuia, servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public.

În legea penală a Republicii Moldova noțiunea „**funcționar public**” este subsecventă față de noțiunea „**persoană publică**”, utilizată în alin.(1) art.327, alin.(1) art.328 și în alin.(1) art.329 CP RM, iar interpretarea ei se regăsește în sfera cadrului normativ extrapenal.

Funcționar public, în sensul legii penale române, este *persoana care, cu titlu permanent sau temporar, cu sau fără o remunerație, exercită atribuții și responsabilități, stabilite în temeiul legii, în scopul realizării prerogativelor puterii legislative, executive sau judecătorești, exercită o funcție de demnitate publică sau o funcție publică de orice natură, exercită, singură sau împreună cu alte persoane, în cadrul unei regii autonome, al altui operator economic sau al unei persoane juridice cu capital integral sau majoritar de stat, atribuții legate de realizarea obiectului de activitate al acesteia sau exercită un serviciu de interes public pentru care a fost investită de autoritățile publice sau care este supusă controlului ori supravegherii acestora cu privire la îndeplinirea respectivului serviciu public.* În legislația României prin „**funcționar**” se înțelege persoana menționată mai sus, precum și orice salariat care exercită o însărcinare în serviciul unei alte persoane juridice.

Pin termenul „**public**” se înțelege tot ce privește autoritățile publice, instituțiile publice, instituțiile sau alte persoane juridice de interes public, administrarea, folosirea sau exploatarea bunurilor proprietate publică, serviciile de interes public, precum și bunurile de orice fel care, potrivit legii, sunt de interes public. Sintagma **serviciu public** aparține dreptului administrativ desemnând în sensul cel mai larg o activitate de interes general, coordonată de o autoritate executivă, disponibilă, utilă oricărei persoane interesate, urmând un regim de drept public.

Autorii Al.Șerban și D.Ciuncan concluzionează: „*Serviciul de interes public* aparține domeniului privat de reglementare, iar noi ne vedem nevoiți a îngloba aici utilitățile publice (apă, gaze, canal, energie electrică, deșeuri, radio și tv național, pompieri civili, protecția consumatorului, asigurările sociale, biblioteci publice, irigații, amenajarea teritoriului, lucrările de construcție de autostrăzi și drumuri naționale, infrastructuri feroviare etc.). Este acesta un alt sens al noțiunii, dar fără incidență penală. *Serviciul public este entitatea stabilită și controlată de stat ori de instituția publică-locală destinată să satisfacă un interes public*” [2].

Dacă, din punct de vedere penal, am face o distincție între *serviciu public* și *serviciu de interes public*, ar trebui, aparent, să observăm incriminarea ca vizând doar un funcționar al celui din urmă. Acceptarea acestei distincții ar avea drept corolar excluderea persoanelor care fac parte din serviciile publice, altele decât serviciile de interes public, din categoria de funcționar public. O asemenea interpretare nu poate fi primită, deoarece contravine spiritului legii și ar duce la o concluzie absurdă.

În opinia autorilor A.Șerban și D.Ciuncan, interpretarea corectă este în sensul larg al sintagmei de *serviciu public* (ce include și serviciile de interes public), chiar dacă legiuitorul a dat dovadă de inconsecvență în folosirea terminologiei juridice; plasarea expresiei *serviciu public* la sfârșitul alineatului întărește concluzia și raționamentul autorilor [2].

Sintagma „*funcționar public cu statut special*”, întrebuițată în alin.(2) art.123 CP RM, nu întotdeauna desemnează un funcționar public, în sensul strict al legii. În unele cazuri, această sintagmă se referă la persoane care se asimilează unui funcționar public și care dețin grade speciale sau militare.

Totodată, deși colaboratorul organelor apărării este persoană publică, conform alin.(2) art.123 CP RM, în cazul normelor de incriminare prevăzute la art.327-329 CP RM acesta nu poate fi subiect al infracțiunii. În ipoteza în care colaboratorul organelor apărării comite abuz de putere, exces de putere sau inacțiune la exercitarea puterii ori manifestă atitudine neglijentă față de serviciul militar, la încadrare se va reține numai art.370 sau art.378 CP RM. Aceasta deoarece art.370 CP RM este o normă specială față de art.327 sau art.328 CP RM, respectiv, art.378 CP RM este o normă specială în raport cu art.329 CP RM.

Noțiunea „*angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public*” este de asemenea de natură extrapenală. Astfel, în conformitate cu Anexa nr.1 din Hotărârea Guvernului privind punerea în aplicare a unor acte legislative, nr.1001 din 26.12.2011, autorități publice autonome sunt: 1) Curtea de Conturi; 2) Oficiul Avocatului Poporului; 3) Comisia Electorală Centrală; 4) Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal; 5) Consiliul Coordonator al Audiovizualului; 6) Consiliul Concurenței; 7) Serviciul de Informații și Securitate; 8) Autoritatea Națională de Integritate; 9) Serviciul de Protecție și Pază de Stat; 10) Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității; 11) Centrul Național Anticorupție. De remarcat că personalul administrativ-tehnic, care activează în cadrul acestor autorități (personalul tehnic; personalul care desfășoară activități auxiliare), nu se consideră persoane publice, potrivit dispoziției de la alin.(2) art.123 CP RM.

În sensul art.327 CP RM, abuzul de putere reprezintă o conduită infracțională ce poate fi comisă doar de către persoana publică, respectiv, persoana cu funcție de demnitate publică, care își desfășoară activitatea în cadrul unei autorități publice. Celelalte persoane, care nu reprezintă o autoritate publică, comit *abuz de serviciu* (de exemplu, angajații din cadrul întreprinderii de stat sau municipale). Vom aduce un caz din practica judiciară cu scopul de a înțelege natura juridică a abuzului de serviciu vis-à-vis de fapta infracțională de delapidare [9].

Prin sentința Judecătorei Centru, mun.Chișinău, din 29 iunie 2007, D.I. a fost achitat de sub învinuirea de săvârșire a infracțiunii prevăzute de art.327 alin.(1) CP RM, pe motiv că nu s-a constatat existența fetei infracțiunii. Respectiva soluție a fost motivată prin aceea că, *prin depunerea în cancelaria Primăriei a cererii privind atribuirea terenului pentru construirea unui magazin, Dodonu I. nu a desfășurat activitate de întreprinzător concomitent cu funcția deținută. Totodată, nu au fost prezentate probe întru confirmarea faptului că anume D.I. a semnat proiectul certificatului de urbanism. Nu s-a constatat nici faptul încălcării prevederilor Legii privind combaterea corupției și protecționismului, deoarece prin dobândirea certificatului de urbanism ultimul nu a participat cu drept de decizie la eliberarea acestui act și nici nu a obținut venituri sau avantaje materiale. Instanța a concluzionat că niciun martor indicat din partea acuzării și niciun înscris sau altă probă nu indică direct că D.I. a săvârșit infracțiunea ce i se incriminează și a adoptat o soluție de achitare a acestuia* [9].

Instanța de apel a constatat că inculpatul D.I., la 12.07.2005, exercitând funcția de Șef al Direcției Juridice a Primăriei mun. Chișinău și fiind astfel persoană cu funcție de răspundere, încălcând prevederile art.11 alin.(3) lit.c) din Legea serviciului public, nr.43-XIII din 04.05.95, conform cărora funcționarul public nu are dreptul să desfășoare nemijlocit activitate de întreprinzător, a depus în cancelaria Primăriei mun. Chișinău o cerere pe numele Primarului general interimar al mun. Chișinău, V.U., prin care a solicitat să-i fie atribuit terenul cuprins între blocurile locative din str.XXX, pentru construirea unui magazin.

În continuare, știind cu certitudine că Consiliul municipal Chișinău nu a adoptat o decizie privind atribuirea lui D.I. a terenului solicitat, amplasat în trecerea pietonală dintre blocurile locative, care constituia patrimoniul municipal ce servea pentru satisfacerea necesităților social-economice ale populației, D.I. urmărea obținerea unui interes material prin primirea veniturilor în urma construirii și dării în exploatare a unui magazin. Folosind intenționat autoritatea și situația sa de serviciu contrar intereselor și drepturilor legitime ale persoanelor fizice, juridice și ale autorităților administrației publice locale, D.I. s-a adresat specialistului din Secția Juridică, Cadre și Secretariat a Primăriei mun. Chișinău, V.E., cu rugămintea să semneze proiectul certificatului de urbanism privind construirea unui magazin în trecerea pietonală menționată, beneficiar al căruia urma să fie însuși D.I. Verificând actele anexate la proiectul certificatului de urbanism menționat și constatând că terenul din str.XXX, mun. Chișinău, constituie patrimoniul municipal, iar funcționarul public D.I. nu avea niciun temei juridic de a obține certificatul de urbanism, V.E. a refuzat să semneze proiectul certificatului menționat.

În astfel de circumstanțe, urmărind obținerea eliberării certificatului de urbanism în vederea construirii și dării în exploatare a unui magazin amplasat în trecerea pietonală dintre blocurile din str.XXX, prin evitarea semnării actului menționat la rubrica „jurist” de către o persoană abilitată cu acest drept, încălcând prevederile art.7 alin.(2) lit.b) din Legea Republicii Moldova privind combaterea corupției și protecționismului, nr.900 din 27.06.96, conform cărora „funcționarul nu are dreptul să participe cu drept de decizie la examinarea și soluționarea problemelor ce vizează interesele sale personale”, și prevederile art.8 alin.(1) lit.f) din aceeași lege, conform cărora „funcționarului i se interzice să întreprindă acțiuni, profitând de situația de serviciu, pentru a obține venituri și avantaje materiale sau de altă natură”, D.I. a semnat personal proiectul certificatului de urbanism nr.2554/05 din 03.10.2005 la rubrica „jurist V.E.” și l-a transmis împreună cu actele anexate arhitectului-șef interimar al mun. Chișinău, O.S., pentru perfectarea ulterioară. În continuare, în pofida faptului că funcționarul public D.I. nu avea dreptul de a fi beneficiar al certificatului de urbanism în vederea construirii și dării în exploatare a unui magazin amplasat în trecerea pietonală dintre blocurile din str.XXX, iar cererea depusă de către acesta la 12.07.2005 în Primăria mun. Chișinău nu corespundea după formă și conținut exigențelor înaintate față de cererea-tip depusă de către solicitanți pentru primirea certificatului de urbanism, stipulate expres în Anexa nr.1 la Regulamentul privind certificatul de urbanism și autorizarea construirii sau desființării construcțiilor și amenajărilor, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.360 din 18.04.97, însă ca rezultat al semnării personale de către acesta a proiectului certificatului de urbanism menționat prin folosirea posibilităților pe care le avea datorită funcției ocupate, la 03.10.2005 a fost întocmit certificatul de urbanism nr.2554/05, care i-a acordat ilegal lui D.I. dreptul de a întocmi documentația proiect privind construcția unui magazin din contul blocării trecerii pietonale existente a blocului locativ din str.XXX. În rezultatul acțiunilor criminale ale Șefului Direcției Juridice a Primăriei mun. Chișinău, D.I., contrar principiilor fundamentale și sarcinilor principale ale activității serviciului public, prevăzute de Legea serviciului public, nr.443-XIII din 04.05.95, intereselor publice le-au fost cauzate daune în proporții considerabile, manifestate prin încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice, ale autorităților administrației publice locale și lezarea prin aceasta a imaginii Primăriei mun. Chișinău ca organ al autorităților administrației publice locale, chemat să satisfacă interesele generale ale locuitorilor mun. Chișinău, pe baza respectării stricte a legilor. Fapta respectivă a fost încadrată în prevederile art.327 alin.(1) CP RM, ca folosire intenționată de către o persoană cu funcție de răspundere a situației de serviciu, în interes personal, ce a cauzat daune în proporții considerabile intereselor publice, prin abuz de serviciu.

Instanța de apel a concluzionat că D.I. a comis abuz de serviciu (alin.(1) art.327 CP RM). Latura obiectivă a acestei infracțiuni se realizează printr-o acțiune – în cazul îndeplinirii defectuoase a unui act, sau printr-o inacțiune – în cazul neîndeplinirii unui act care urma să fie îndeplinit. Pentru a stabili dacă a fost comis abuzul de serviciu, urmează să fie concretizate atribuțiile, drepturile și obligațiunile persoanei cu funcție de răspundere, stipulate în lege sau în alte acte subordonate legii, care reglementează activitatea de

serviciu a acesteia. Acțiunea sau inacțiunea făptuitorului trebuie să fie săvârșită în exercițiul atribuțiilor sale de serviciu, când desfășoară activități legate de atribuțiile sale de putere și de serviciu [9].

Cum rezultă din decizia instanței de apel, D.I. a fost recunoscut vinovat de încălcarea prevederilor art.11 alin.(3) lit.c) din Legea serviciului public, nr.43-XIII din 04.05.1995, care prevede că funcționarul public nu are dreptul să desfășoare nemijlocit activitate de întreprinzător, și a prevederilor art.7 alin.(2) lit.b), art.8 alin.(1) lit.f) din Legea privind combaterea corupției și protecționismului, nr.900 din 27.06.1996, care conțin restricții în privința funcționarilor de a participa cu drept de decizie la examinarea și soluționarea problemelor ce vizează interesele lor personale, precum și de a întreprinde acțiuni profitând de situația de serviciu pentru a obține venituri și avantaje materiale sau de altă natură. În speța dată, pretensele încălcări ale legilor sus-numite prin depunerea cererii de atribuire a terenului pentru construirea unui magazin și dorința lui D.I. ca pe viitor să activeze în calitate de întreprinzător, nu pot fi calificate ca infracțiune, deoarece nu este probată cauzarea daunelor în proporții considerabile [9].

Într-o altă ordine de idei, este relevant, în opinia noastră, să analizăm statutul subiectului special care a provocat discuții științifice majore în știința dreptului penal și în practica judiciară atât în România, cât și în Republica Moldova.

După cum bine s-au pronunțat autorul D.Otay, ceea ce interesează pentru a fi întrunite condițiile delapidării, nu este transcrierea operației de predare a bunului către gestionar ori administrator în scriptele contabile ale persoanei juridice, ci predarea materială a bunului către autor. Astfel, între momentul predării efective și cel al realizării formalităților în acest sens, autorul va comite infracțiunea de delapidare, și nu pe cea de furt. Aceasta se explică prin două argumente:

✓ Primul ar fi al autorilor care susțin teza gestionarului de fapt și care afirmă că, inclusiv atunci când vorbim despre *un gestionar de fapt*, atâta timp cât gestiunea se realizează în temeiul unui contract de muncă, angajatul poate fi subiect al infracțiunii de delapidare, întrucât nu se poate ignora ușurința cu care un gestionar de fapt are acces la bunurile pe care le-ar folosi, sustrage, trafica, spre deosebire de orice altă persoană.

✓ Un al doilea argument îl constituie realitatea că, indiferent de îndeplinirea sau nu a formalităților privind predarea bunurilor către gestionar, prin folosire, sustragere sau traficare a acestora se va aduce atingere relațiilor de serviciu, pe care legea penală dorește să le protejeze incriminând aceste acțiuni, nu va avea loc doar o clasică prejudiciere a patrimoniului [3].

Nu doar *salariatul persoanei juridice* ar putea fi subiect al delapidării, tipic reglementărilor din Codul muncii, ci și o persoană care prestează activități de gestionare sau administrare în temeiul unei convenții civile ori un simplu voluntar, nemaifiind impuse raporturi contractuale de dreptul muncii între autor și persoana juridică.

Față de calitatea de funcționar public sau privat, subiectul trebuie să aibă și calitatea de administrator sau gestionar al bunurilor ce fac obiectul material al infracțiunii. Trebuie făcută distincția dintre calitatea de *administrator* și cea de *gestionar*, întrucât, în timp ce primul are doar un „*contact virtual juridic*” cu bunurile pe care le administrează, definit de actele de dispoziție efectuate asupra acestora, cel de-al doilea are contact nemijlocit cu bunurile, contact material determinat tocmai de atribuțiile sale de primire, păstrare sau eliberare a bunurilor.

Astfel, autorul I.Selevestru se solidarizează cu doctrina și precizează: „*Nu este obligatoriu ca persoana cu funcție de răspundere sau persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală să aibă contact direct cu bunurile victimei. În mod obișnuit, acest contact este unul posibil, virtual. Însă, în caz de necesitate, el poate deveni real, efectiv. Ceea ce contează cu adevărat este dacă:*

1. *subiectul este sau nu o persoană cu funcție de răspundere sau o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală;*

2. *subiectul își folosește sau nu situația de serviciu*” [8, p.129-133].

Referitor la calitatea de *administrator*, aceasta e diferită de aceea de gestionar, caracterizându-se prin atribuțiile de dispoziție juridică pe care administratorul le are la îndemână asupra bunurilor. El ocupă de obicei funcții de conducere, cum ar fi aceea de director, director adjunct, contabil-șef, inginer-șef, consilier etc.

De cele mai multe ori, administratorul nu va avea un contact material cu bunurile, însă o astfel de manipulare nu implică neapărat faptul că el devine gestionar; spre exemplu, în temeiul unei însărcinări ori din proprie inițiativă, acesta poate efectua acte de gestiune.

Astfel, conchidem că subiectul infracțiunii de delapidare a averii străine trebuie să aibă calitatea specială de administrator. În sensul art.191 CP RM, „a administra” înseamnă:

- a avea dreptul de a da dispoziții cu privire la primirea, păstrarea sau eliberarea de bunuri;
- a veni în contact direct și material cu bunurile altei persoane, datorită atribuțiilor administratorului, legate de primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor.

În ceea ce privește *activitatea gestionarului*, aceasta implică primirea, păstrarea și eliberarea unor bunuri. *Însărcinarea de a primi* bunurile nu necesită explicații din punctul nostru de vedere, ea presupunând simpla luare în primire a acestora. *Păstrarea* bunurilor presupune activități care asigură păstrarea integrității bunurilor, mutarea acestora, întocmirea anumitor documente și evidențe cu privire la acestea. În absența unor activități de sustragere ale gestionarului și, eventual, din cauza neglijenței acestuia, dacă vor lipsi bunuri din gestiune, acesta va putea fi urmărit penal nu pentru delapidare, ci pentru neglijență în serviciu. Eliberarea bunurilor presupune predarea efectivă a acestora persoanelor îndreptățite. Gestionarul este în posesia bunurilor, dar nicio prerogativă dintre cele enumerate mai sus nu-i permite acestuia să efectueze acte de dispoziție cu privire la bunuri.

În altă ordine de idei, în doctrina autohtonă s-a ridicat problema privind calificarea defectuoasă a sintagmei „*persoană cu funcție de răspundere materială*”. Așadar, în opinia autorului I.Selevestru, această expresie este generatoare de erori de calificare în practica judiciară. Din această sintagmă nu reiese cu claritate dacă se are în vedere sau nu subiectul infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM. În spețele în care a fost folosită sintagma defectuoasă „*persoană cu funcție de răspundere materială*” s-a avut în vedere persoana cu răspundere materială (sau, altfel spus, persoana responsabilă materialmente) în sensul art.339 din Codul muncii. Pe cale de consecință, în practica de aplicare a răspunderii conform art.191 CP RM, nu este recomandabilă utilizarea sintagmei „*persoană cu funcție de răspundere materială*” [8, p.129-131].

Trebuie făcută distincția dintre un veritabil gestionar, căruia nu-i lipsesc prerogativele de primire, păstrare și eliberare a bunurilor, și un simplu păzitor sau transportator al bunurilor, care ar putea fi în contact direct cu bunurile prin manipularea acestora, manipulare ce se va concretiza de cele mai multe ori în temeiul păzirii sau transportării acestora. Confirmarea acestui postulat juridic o găsim în pct.17 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004 [10]: „*Dacă, însă, sustragerea a fost săvârșită de persoane cărora nu li s-au încredințat bunurile, dar ele au avut acces la cele sustrate în legătură cu lucrul executat (combaineri, hamali, paznici, îngrijitori de vite etc.), acțiunile lor urmează a fi încadrate drept sustragere prin furt*”. Delapidarea e comisivă, întrucât, în oricare dintre formele sale, ea implică o acțiune materială, în acest caz – de luare în stăpânire a bunului. Prin urmare, vom avea în primul rând un act de scoatere a bunului din patrimoniul ocrotit de lege, iar apoi – un act de trecere a bunului în stăpânirea autorului delapidării, stăpânire ce trebuie să aibă, din punctul de vedere al autorului, caracter definitiv; altminteri, vom fi în prezența comiterii delapidării prin una din celelalte două forme – folosirea ori traficarea. Este indiferent ce acțiuni ulterioare întreprinde subiectul cu privire la bunul delapidat, odată ce și l-a însușit.

În sensul lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, *situația de serviciu* trebuie să izvorască din raporturile de subordonare, de control, colaborare, îndrumare, supraveghere etc., prevăzute de lege sau în baza legii. *Raporturile, care nu au o legătură causală cu funcția ocupată de făptuitor, nu se pot afla la baza folosirii situației de serviciu* [8, p.129-133].

Prin „*folosirea situației de serviciu*” se înțelege săvârșirea unor acțiuni sau inacțiuni care decurg din atribuțiile de serviciu ale făptuitorului și care sunt în limitele competenței sale de serviciu [10]. Totodată, sub incidența noțiunii „*folosirea situației de serviciu*” nu intră folosirea relațiilor de rudenie, de afinitate sau de amiciție, atunci când acestea nu au legătură cu funcția ocupată.

În conformitate cu pct.1 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004 [10], *obiect material al sustragerii sau altor infracțiuni contra patrimoniului* se consideră bunurile care la momentul săvârșirii infracțiunii nu-i aparțin făptuitorului, nu sunt proprietate a lui și care se pot afla atât în posesia proprietarului, cât și în posesia altor persoane, cărora li s-au transmis în folosință aceste bunuri.

Potrivit pct.17 al acestei Hotărâri explicative, delapidarea constă în însușirea, folosirea sau transmiterea de către făptuitor, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori sau alte bunuri încredințate pentru a le gestiona sau a le administra. Bunurile pot fi încredințate în virtutea funcției de răspundere a făptuitorului, a raporturilor contractuale sau a însărcinării speciale din partea proprietarului.

Încredințarea bunurilor în virtutea raporturilor contractuale poate fi făcută de oricare subiecte ale drepturilor civile, atât persoane fizice, cât și persoane juridice. Încredințarea bunurilor în celelalte cazuri se face, în principal, în privința bunurilor persoanelor juridice, în cadrul raporturilor de muncă. Aceste cazuri sunt legate, de regulă, de folosirea de către făptuitor a situației de serviciu, adică presupun existența circumstanței agravante de la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM.

Se atenționează că soluționând chestiunea cu privire la delimitarea însușirii sau delapidării de furt, se va ține cont de faptul că drept însușire sau delapidare sunt considerate acțiunile persoanelor care, conform funcțiilor lor de răspundere, raporturilor contractuale sau însărcinării speciale a proprietarului, îndeplinesc în privința bunurilor încredințate împuterniciri de dispunere, administrare, transportare sau păstrare (depozitar, expeditor, vânzător, casier etc.).

În cazul în care la sustragerea săvârșită de două sau mai multe persoane a participat cel puțin o persoană căreia i-au fost încredințate bunurile, acțiunile tuturor vor fi încadrate în baza lit.b) alin.(2) art.191 CP RM, dacă proprietarului nu i-a fost cauzată o daună în proporții mari.

În cazul delapidării averii străine, săvârșite cu folosirea situației de serviciu (lit.d) alin.(2) art.191 CP RM), ca subiect al infracțiunii poate să apară numai o persoană cu funcție de răspundere sau o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală.

Persoanele care nu dispun de atribuții de serviciu, dar care au luat parte la sustragere împreună cu subiecții speciali indicați, trebuie să fie trase la răspundere nu în calitate de coautori, ci în calitate de organizatori, instigatori sau complici ai persoanei care își folosește situația de serviciu.

În cazul faptei prevăzute la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, situația de serviciu este folosită pentru a sustrage bunurile, și nu doar pentru obținerea accesului la acestea. În caz contrar, fapta trebuie calificată ca furt.

Atunci când abuzul de putere sau abuzul de serviciu reprezintă metoda de săvârșire a delapidării averii străine, trebuie aplicate numai prevederile de la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM. Calificarea suplimentară conform art.327 sau 335 CP RM nu este necesară.

Abuzul de putere sau abuzul de serviciu, care, deși a fost săvârșit din interes material și a cauzat un prejudiciu patrimonial, însă nu este legat de luarea gratuită a bunurilor (de exemplu, tănuirea bunurilor pe calea denaturării datelor privind evidența deficitului bunurilor, creat ca urmare a neglijenței în serviciu; folosința temporară de bunuri, în lipsa scopului făptuitorului de a le trece în stăpânirea sa definitivă; cheltuirea banilor pentru organizarea banchetelor, recepțiilor etc.), nu poate forma componentele de infracțiune de la lit.d) alin.(2) art.190 și de la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM. Astfel de fapte trebuie calificate conform normelor corespunzătoare din Capitolele XV și XVI din Partea specială a Codului penal.

Concluzii

– În Republica Moldova, fapta infracțională de delapidare incriminată de norma juridico-penală constituie *infracțiune contra patrimoniului*, pe când în legea penală a României, valoarea socială principală pe care textul urmărește să o protejeze este reprezentată de relațiile de serviciu, conform poziționării infracțiunii de delapidare în categoria *infracțiunilor de serviciu*.

– Considerăm pasul legiuitorului român absolut corect, fiind asigurată protecția juridico-penală necesară, în primul rând, unei desfășurări normale a serviciului; iar, pe plan secundar, norma vine să confere protecție relațiilor de natură patrimonială din cadrul raporturilor de serviciu împotriva faptelor de însușire, folosire, traficare a bunurilor persoanei juridice publice ori private – victimă a infracțiunii, de către gestionarii sau administratorii acestora. Prin urmare, se impune reconsiderarea valorilor ocrotite de norma juridico-penală privind delapidarea; locul relevant ar fi capitolul care incriminează infracțiunile de serviciu.

– **Infracțiunile de serviciu** sunt cele pe care subiectul le săvârșește în cadrul exercitării atribuțiilor de serviciu ce se manifestă în neîndeplinirea unui act sau prin îndeplinirea lui defectuoasă conducând la producerea unei pagube ori a vătămării drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau juridice.

– Bunurile ce constituie obiectul material al delapidării trebuie să aibă o *minimă valoare economică*, întrucât relațiile de serviciu vor fi totuși afectate prin intermediul unei pierderi patrimoniale în contextul comiterii delapidării, nu doar prin lezarea încrederii. Prin urmare, în niciun caz nu am putea susține că există vreo prejudiciere a relațiilor de serviciu ori a patrimoniului, dacă făptuitorul va delapida anumite bunuri fără valoare economică (bunuri uzate etc.).

– Însușirea de către persoana care are calitatea de contabil-șef în cadrul sucursalei unei societăți cu capital integral ori majoritar de stat, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori ori alte bunuri pe care le gestionează sau le administrează constituie infracțiunea de delapidare.

– Abuzul de încredere în cadrul escrocheriei care nu a fost săvârșit prin folosirea situației de serviciu rămâne a fi faptă infracțională necalificată, deși subiectul s-a folosit de cunoștințele și aptitudinile profesionale, cum ar fi, competențele juridice avansate ale unui avocat (inculpatul cunoștea pe deplin consecințele nepredării autoturismului către societatea de leasing, în urma neplății ratelor stabilite prin contract).

– Ne solidarizăm cu opinia întâlnită în doctrina penală română, potrivit căreia nu doar *salariatul persoanei juridice* ar putea fi subiect al delapidării, tipic reglementărilor din Codul muncii, ci și o persoană care prestează activități de gestionare sau administrare în temeiul unui contract civil ori un simplu voluntar, nemaifiind impuse raporturi contractuale de dreptul muncii între făptuitor și persoana juridică.

– Calitatea de *administrator* e diferită de aceea de *gestionar*, caracterizându-se prin atributele de dispoziție juridică pe care administratorul le are la îndemână asupra bunurilor. Gestionarul este în posesia bunurilor, dar nicio prerogativă dintre cele enumerate mai sus nu-i permite acestuia să efectueze acte de dispoziție cu privire la bunuri.

Referințe:

1. DUNGAN, P. *Abuzul în serviciu în noul Cod penal*. <https://drept.uvt.ro/administrare/files/1481045738-prof.-univ.-dr.-petre-dungan.pdf> (Accesat: 28.04.2018)
2. ȘERBAN, AL., CIUNCAN, D. *Subiectul activ al infracțiunii de delapidare în proiectul noului Cod penal*. <http://drept.ucv.ro/RSJ/images/articole/2009/RSJ2/A07SerbanAlexandru.pdf> (Accesat: 29.04.2018)
3. OTAY, D. *Delapidarea. Probleme de actualitate*. <http://www.revista.penalmente.ro/wp-content/uploads/2016/12/@Deniz-Otay-Delapidarea.-Probleme-de-actualitate.pdf> (Accesat: 02.05.2018)
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu*, nr.7 din 15.05.2017. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=216 (Accesat: 02.05.2018)
5. Decizia Curții Constituționale a României nr.553 din 16 iulie 2015. În: *Monitorul Oficial al României*, 2016, nr.517.
6. Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală, decizia nr.138/RC din 28 martie 2017.
7. Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală, decizia nr.143/A din 22 aprilie 2015.
8. SELEVESTRU, I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine: Teză de doctor în drept: Specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal*. Chilinău: USM, 2016, p.129.
9. Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 1 ra-343/08. Decizia din 13 mai 2008.
10. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor*, nr.23 din 28.06.2004. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2004, nr.8, p.5.

Date despre autor:

Marcel ȘABAN, magistru în drept, Universitatea de Stat din Moldova; procuror, Procuratura mun. Chișinău.

E-mail: sabansaban29@mail.ru

Prezentat la 07.05.2018.

CZU: 343.357

NEGLIJENȚA ÎN SERVICIU (art.329 CP RM): EXAMEN AL UNOR ABORDĂRI DIN JURISPRUDENȚA REPUBLICII MOLDOVA

Adrian POPENCO

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul studiu sunt analizate particularitățile de încadrare a infracțiunilor de neglijență în serviciu în acord cu prevederile art.329 CP RM. Se arată că cei abilitați cu calificarea infracțiunilor întâmpină dificultăți la încadrarea *in concreto* a faptelor de neglijență în serviciu în tiparul normelor prevăzute la art.329 CP RM. Se atestă multiple erori de calificare potrivit semnului obiectiv – urmarea prejudiciabilă. Erorile vizează aprecierea diferențiată a semnului estimativ „alte urmări grave” consacrat la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. La fel, se observă poziția greșită a unor practicieni de a încadra cele săvârșite în corespundere cu alin.(1) art.329 CP RM în ipoteza în care urmarea prejudiciabilă se exprimă în daune cu caracter nepatrimonial. În fine, sunt evidențiate unele probleme de calificare după semnul obiectiv – fapta prejudiciabilă. În unele cazuri se constată confuzii la aprecierea conținutului celor două modalități normative de exprimare a faptei prejudiciabile. Se observă că persoanele abilitate cu aplicarea legii penale deseori omit să stipuleze în actul aplicativ emis norma exactă din actul normativ de referință ce conține obligația de a cărei neîndeplinire sau îndeplinire necorespunzătoare se face vinovată persoana publică.

Cuvinte-cheie: *neglijență în serviciu, infracțiune, urmare prejudiciabilă, abordări jurisprudențiale, interpretări eronate, norme incomplete, norme completatoare, daune în proporții mari.*

NEGLIGENT PERFORMANCE OF DUTIES (art.329 PC RM): EXAMINATION OF SOME APPROACHES FROM THE JURISPRUDENCY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In this study there are analyzed the particularities of qualification of negligent performance of duties in accordance with the provisions of art.329 PC RM. It shows that those skilled with qualification of crimes encounter difficulties to the qualification *in concreto* of the acts of negligent performance of duties in the pattern of the norms provided by art.329 PC RM. There are multiple errors of qualification according to the objective sign – the prejudicial consequence. Errors concern differential appreciation of the estimative sign “other serious consequences” referred to in letter b) paragraph (2) of art.329 PC RM. Also, it is noted the wrong position of some practitioners to qualify what was committed in accordance with paragraph (1) of art.329 PC RM, in the case where the prejudicial consequences are expressed in non-patrimonial damages. Finally, it highlights some problems of qualifying for by objective sign – prejudicial act. In some cases confusions to the assessment the content of the two normative modalities for expressing the prejudicial act are noted. It is observed that, persons qualified to apply criminal law, often fail to stipulate in the issued enacting act the exact norm from the normative act of reference, what contains the obligation for whose performing or nonperforming the public person is guilty.

Keywords: *negligent performance of duties, offence, prejudicial consequences, jurisprudential approaches, erroneous interpretations, incomplete rules, supplementary rules, large-scale damage.*

Introducere

În cadrul prezentului demers științific vom supune analizei unele aprecieri ale persoanelor abilitate cu aplicarea legii penale învederate în cuprinsul unor acte aplicative, în special pozițiile instanțelor de judecată pe marginea încadrărilor efectuate în tiparul normelor înscrise la art.329 CP RM.

Pentru început subliniem că la alin.(1) art.329 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM [1]) este stabilită răspunderea penală pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către o persoană publică a obligațiilor de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente sau neconștiințioase față de ele, dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice. În conformitate cu alin.(2) din același articol, răspunderea penală se agravează dacă în rezultatul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către o persoană publică a obligațiilor de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente sau neconștiințioase față de ele este cauzat decesul persoanei (lit.a) alin.(2) art.329 CP RM) sau sunt provocate alte urmări grave (lit.b) alin.(2) art.329 CP RM).

Rezultate și discuții

1. Unul dintre semnele constitutive ale infracțiunii, în general, și ale infracțiunilor de neglijență în serviciu, în special, îl formează fapta prejudiciabilă. Potrivit literaturii de specialitate, fapta prejudiciabilă din conținutul laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art.329 CP RM poate lua ambele forme de exprimare a ilicitului penal: atât forma activă, cât și cea pasivă [2, p.604; 3, p.20; 4, p.149; 5, p.870; 6, p.897; 7, p.762; 8, p.911; 9, p.91; 10, p.187-188; 11, p.73; 12, p.738]. Cu alte cuvinte, fapta prejudiciabilă se poate concretiza în comisiune și în omisiune. Bunăoară, în opinia lui S.Brînză și V.Stati, fapta prejudiciabilă prevăzută la alin.(1) art.329 CP RM se particularizează prin aceea că făptuitorul fie nu realizează în genere ceea ce-i revine potrivit competenței de serviciu, fie își îndeplinește obligațiile de serviciu de o manieră necorespunzătoare [8, p.911; 13, p.874]. Remarcăm că explicația evocată își are suportul în textul normei de incriminare înscrise la alin.(1) art.329 CP RM. *In concreto*, posibilitatea manifestării ambelor forme ale conduitei infracționale se desprinde din expresia „neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare”.

Acest lucru îl confirmă și practica judiciară a Republicii Moldova. De exemplu, în următoarele spețe instanța a reținut comportamentul activ de exprimare a ilicitului penal consemnat la art.329 CP RM:

- „C.A., fiind angajat în baza ordinului nr.68p din 13.03.2008 în funcția de inginer în Biroul înmatriculare a transportului nr.2, mun. Chișinău, al Direcției Principale Înregistrare a Transportului și Calificare a Conducătorilor Auto a ÎS „CRIS „Registru”, îndeplinindu-și necorespunzător obligațiile de serviciu în corespundere cu care acesta trebuia să verifice informațiile parvenite de la birourile teritoriale, ca rezultat al atitudinii sale neglijente a permis înmatricularea (sublinierea ne aparține – n.a.) automobilului „AudiQ7” cu numărul caroseriei AUZZZ4F58N050128, cauzând un prejudiciu în proporții deosebit de mari în sumă de 177.566,40 lei, deoarece pentru acest mijloc de transport nu au fost achitate taxele de import” [14];

- „M.I., fiind persoană publică, activând în calitate de inginer-inspector în inspectoratul Supravegherea Tehnică de Stat „Intehagro”, filiala Cahul, în rezultatul atitudinii neglijente și neconștiințioase față de obligațiile de serviciu, fără a verifica datele agregatelor, a perfectat actele (sublinierea ne aparține – n.a.) tractorului de model „T-150 K” cu n/î CH-B 440, anul fabricării 1990, care aparținea lui B.P., și în baza contractului de vânzare-cumpărare a unității de transport a eliberat certificatul tehnic de înmatriculare cu Seria AB nr.109883 pe numele lui C.I. Certificatul conținea date despre seria și numărul motorului, care de fapt nu corespund cu datele tractorului menționat, acordând lui C.J. dreptul de a-l vinde Primăriei orașului Cahul, la prețul de 147.500 lei, cauzând astfel daune în proporții mari intereselor publice” [15];

- „B.S., deținând funcția de secretar al consiliului sătesc H., r-nul Cantemir, la data de 9 iulie 2012, fără a verifica conținutul real al deciziei și al procesului-verbal al ședinței consiliului sătesc H., r-nul Cantemir, a contractat și a eliberat cet. D.G. extrasul (sublinierea ne aparține – n.a.) din decizia consiliului sătesc H, r-nul Cantemir, nr.2/8-XXIV „Cu privire la repartizarea unui lot de teren cu suprafața de 0,12 ha pentru construcția casei individuale de locuit, cu date ce nu corespund celor decise de consiliul sătesc” [16].

Surprindem, deci, existența mai multor modalități faptice de exprimare a acțiunii de îndeplinire necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu. Pe lângă cele reliefate *supra*, evidențiem și alte tipuri de modalități faptice întâlnite în practica judiciară a Republicii Moldova: „aprecierea greșită a destinației terenului transmis în proprietate privată în baza contractului de vânzare-cumpărare” [17]; „efectuarea superficială a controlului documentar” [18, 19]; „examinarea necorespunzătoare a documentelor” [20] etc.

Per a contrario, drept exemple de inacțiune prejudiciabilă (*alias* – neîndeplinire a obligațiilor de serviciu) putem evoca următoarele:

- „Inculpatul X, îndeplinind atribuțiile de autoritate tutelară a minorului I.V., având în sarcină activitatea de asistență, promovare și apărare a drepturilor copilului, nu a întreprins măsurile necesare (sublinierea ne aparține – n.a.) pentru organizarea externării minorului I.V. din cadrul Instituției medico-sanitare de psihiatrie „Codru”, fapt ce a condus la prelungirea administrării tratamentului psihiatric și deținerii acestuia în plasament în cadrul instituției psihiatrice pe o perioadă prelungită de 144 zile” [21];

- „R.I., activând în calitate de inspector vamal în Biroul vamal Briceni, contrar prevederilor de la lit.a) alin.(1) art.15 din Legea serviciului în organele vamale, nr.1150 din 20.07.2000, ale fișei de post din 15.03.2010 aprobate de directorul general al Serviciului Vamal, la data de 16.02.2011, aflându-se la locul de serviciu – postul de control vamal „Grimăncăuți – Vașkivți”, nu a efectuat controlul fizic (sublinierea ne aparține – n.a.) al mărfurilor și al mijlocului de transport de model „Mercedes D312” cu n/î XXX, condus de G.F., care se deplasa în direcția – intrare în Republica Moldova” [22].

Practica instanțelor de judecată autohtone identifică suplimentar următoarele modalități faptice de exprimare a inacțiunii infracționale prevăzute la art.329 CP RM: „necompletarea declarațiilor vamale de import, precum și necalcularea drepturilor de import” [23]; „neinspectarea teritoriului deservit, omisiunea de a da indicațiile de rigoare subalternilor, pentru inspectare” [24].

În ce privește comportamentul activ al făptuitorului, precizăm că acesta se concretizează în îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu. Legiuitorul folosește tocmai asemenea termeni la descrierea comisiunii infracționale, nu însă alte formule. În acest sens, trezește semne de întrebare următoarea formulare regăsită într-un caz din practica judiciară: „... inculpatul se face vinovat de exercitarea neconștiincioasă (sublinierea ne aparține – n.a.) a atribuțiilor de serviciu” [23]. Constatăm că sintagma „exercitarea neconștiincioasă” desemnează atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă săvârșită. Mai exact, aceasta indică asupra cauzelor subiective alternative ale neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu. În speță, puțin probabil s-a dorit să se puncteze pe aspectul subiectiv al infracțiunii imputate făptuitorului. Credem că s-a operat cu această expresie pentru a releva conținutul faptei prejudiciabile comise. Cel puțin acest lucru rezultă din spiritul celor reținute de instanța de judecată la elaborarea actului aplicativ. Considerăm că cei îndrituiți cu aplicarea art.329 CP RM cazurilor practice concrete nu trebuie să folosească la descrierea laturii obiective termeni ce caracterizează latura subiectivă a infracțiunii, și viceversa. Îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu nu trebuie echivalată cu exercitarea neconștiincioasă a acestora. În niciun caz termenul „neconștiincios” nu este sinonim cu cuvântul „necorespunzător”. Primul ține de sfera lăuntrică a faptei infracționale comise, în timp ce ultimul redă esența conduitei criminale.

De asemenea, nu trebuie confundate nici cele două modalități normative de exprimare a faptei prejudiciabile. *Supra* am punctat că neîndeplinirea obligațiilor de serviciu implică manifestarea unui comportament pasiv. În contrast, îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu constituie forma activă de exprimare a ilicitului penal. E inadmisibil să se opereze la calificare, de exemplu, cu termeni ce desemnează comportamentul activ al persoanei, în timp ce cele constatate de instanța de judecată să se încadreze în tiparul unei omisiuni infracționale. Ilustrativă este următoarea abordare jurisprudențială ce atestă o necorespundere între cele constatate și încadrarea efectuată: „inculpatul C.M., deținând funcția de director al Î.M. „Apă-Canal” Edineț, îndeplinind necorespunzător (sublinierea ne aparține – n.a.) obligațiile de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioase față de acestea, în perioada lunilor mai 2009 – septembrie 2009 a omis controlul și supravegherea (sublinierea ne aparține – n.a.) subalternilor săi și a angajaților întreprinderii municipale la respectarea prevederilor instrucțiunii de conectare a persoanei juridice SRL „CA” la sistemul apeductului central, precum și a omis controlul și supravegherea (sublinierea ne aparține – n.a.) lucrărilor de montare la timp...” [25]. Observăm o inadverență clară în cele subliniate de instanța de judecată. Pe de o parte, se reține faptul omisiunii îndeplinirii unor obligații de serviciu, iar, pe de altă parte, instanța conchide asupra îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu. Precizăm că cele două constatări sunt incompatibile. Îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu poate îmbrăca doar forma activă de exprimare a ilicitului penal. În speță, conduita făptuitorului a luat o formă pasivă de realizare a faptei prejudiciabile. Așadar, omisiunea efectuării unui control constituie modalitate faptică a neîndeplinirii, nu însă a îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu.

2. În alt context, precizăm că din perspectiva tehnicii legislative, normele înscrise la art.329 CP RM sunt norme incomplete. Potrivit regulii generale, normele incomplete nu pot fi aplicate de sine stătătoare. Acestea trebuie aplicate în cumul cu alte norme. *In concreto*, ele trebuie însoțite de norme completatoare. Cele din urmă norme conferă viabilitate normelor incomplete. Iar, în sensul legii penale, normele completatoare conferă ilegalitate faptei stipulate în textul normei incomplete. Pe cale de consecință, lipsa normei completatoare duce la inaplicabilitatea normei de incriminare incomplete. Același lucru rezultă din pct.6.2. al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu”, nr.7 din 15.05.2017 (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ nr.7/2017 [26]).

Studiul practicii judiciare în partea ce vizează infracțiunile de neglijență în serviciu din perspectiva respectării regulii de calificare sus-indicate demonstrează prezența mai multor abordări jurisprudențiale.

Într-o primă orientare, se observă că în unele acte aplicative nu se indică niciun act legislativ/normativ care ar conține obligațiile de serviciu concrete a căror neîndeplinire sau îndeplinire necorespunzătoare ar fi determinat antrenarea răspunderii penale în baza art.329 CP RM [17]. De necrezut, dar asemenea cazuri se atestă în practica judiciară a Republicii Moldova.

Într-o altă orientare, se remarcă faptul indicării doar a actului legislativ și/sau a celui normativ de referință, fără a fi reliefată și norma exactă care stabilește expres atribuțiile de serviciu de a căror încălcare se face vinovat făptuitorul. Ilustrativ în acest sens este următorul caz din practica judiciară: „...*inculpata G.E., activând ca inspector în Biroul vamal Centru, postul Vamal Criuleni, ignorând prevederile Codului vamal, ale Legii cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, ale Regulamentului privind vămuirea bunurilor trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova de către persoane fizice, aprobat prin Ordinul Serviciului Vamal nr.56-O din 21.02.2008, nu a completat declarația de import, formularul tipizat TV-14 cu introducerea nemijlocită a informației în sistemul informațional „Asycuda World”, concomitent nu a efectuat calcularea drepturilor de import, permițând eliberarea mărfii în circulație liberă, drept rezultat nefiind achitate plățile vamale în proporții mari*” [23]. O asemenea practică nu se deosebește cu mult de prima. Sunt echivalente ca și efect. Hotărârile adoptate în baza unor asemenea rațiuni sunt pasibile de casare, întrucât conțin încadrări incomplete.

La fel, trebuie considerată incompletă și, corespunzător, insuficientă, calificarea ce conține trimiterea către norma *sui generis* din actul normativ de referință, nu însă către norma completatoare exactă (cea de-a treia orientare jurisprudențială). Spre exemplu, într-o speță din practica instanțelor de judecată s-a reținut că „*inculpatul a acționat contrar prevederilor art.22 (sublinierea ne aparține – n.a.) din Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr.158 din 04.07.2008*” [20]. De menționat că art.22 din legea sus-indicată conține mai multe obligații de a căror neîndeplinire sau îndeplinire necorespunzătoare se poate face vinovată persoana publică în exercitarea atribuțiilor de serviciu. În speță, instanța de judecată a omis însă să reflecte în sentința de condamnare norma completatoare exactă ce prevede obligația concretă a cărei îndeplinire necorespunzătoare a determinat provocarea unor urmări grave intereselor publice.

Considerăm eronate toate cele trei poziții cazuale de încadrare a neglijenței în serviciu în tiparul art.329 CP RM. Toate trei nu concordă cu regula de calificare în cazul infracțiunilor ce conțin dispoziții de blanchetă, și anume: nu conțin trimiterea către norma exactă din actul legislativ și/sau normativ de referință (actul cu caracter extrapenal) ce ar cuprinde obligația concretă de a cărei neîndeplinire sau îndeplinire necorespunzătoare se face vinovat făptuitorul.

Asemenea încadrări incomplete trebuie evitate, întrucât duc la învinuirea abstractă a unei persoane publice în săvârșirea neglijenței în serviciu. În context, este ilustrativ următorul fragment din motivarea instanței: „*În viziunea instanței de apel, învinuirea formulată în rechizitoriu este vagă după conținut, nu este suficient de clar și concret formulată, poartă un caracter incert, general și confuz, procurorul nu a indicat semnele laturii obiective prin care a fost comisă infracțiunea*” [27].

Încadrarea faptelor de neglijență în serviciu prin invocarea normei completatoare exacte este reflexia principiilor exactității și integralității calificării infracțiunilor și, drept consecință, a principiului legalității incriminării.

În cele din urmă, susținem cu desăvârșire cele evocate în literatura de specialitate: „În actul de învinuire, în rechizitoriu, în sentința de condamnare obligatoriu trebuie indicată norma din actul normativ de referință, la care face trimitere norma de incriminare. Or, aplicarea normei de blanchetă este în strictă dependență de aplicarea normei extrapenale. Prima nu poate fi aplicată fără cea din urmă” [28, p.41].

Drept urmare, în lipsa normei completatoare, cele comise nu pot fi catalogate drept neglijență în serviciu și, corespunzător, nu pot fi încadrate în conformitate cu una dintre normele specificate la art.329 CP RM. Consemnabilă este următoarea observație a instanței de judecată realizată pe marginea unei cauze penale de învinuire a unei persoane în comiterea neglijenței în serviciu: „*Instanța de judecată consideră că procurorul a identificat în mod greșit faptul că inculpatul a comis o faptă infracțională ca rezultat al unei atitudini neglijente sau neconștiințioase față de obligațiile de serviciu; or, pentru a stabili dacă a fost comisă neglijența în serviciu, este necesar a cunoaște atribuțiile, drepturile și obligațiile persoanei publice, stipulate în lege sau în alte acte subordonate legii, care reglementează activitatea de serviciu a executorilor judecătorești* [29]”.

Pe de altă parte, într-un alt caz din practica judiciară a fost reținută, pe bună dreptate, norma completatoare exactă (din actul de referință) care prescrie obligațiile de serviciu îndeplinite necorespunzător de către persoana publică. Astfel, instanța de judecată a constatat că „*inculpata X, fiind angajată în calitate de registru în cadrul Oficiului cadastral teritorial Y, la data de 14.05.2008, încălcând prevederile art.12 alin.(8) pct.d din Legea cadastrului bunurilor imobile...* [30]”.

3. În continuare, vom supune analizei unele tratări judecătorești realizate pe marginea unui alt semn obligatoriu al infracțiunilor reunite sub denumirea de neglijență în serviciu, și anume: urmarea prejudiciabilă.

În contextul infracțiunilor prevăzute la art.329 CP RM identificarea *in concreto* a urmării prejudiciabile constituie o problemă deloc facilă. *Infra* ne vom convinge de acest lucru.

În pofida dificultăților aprige cu care se confruntă uneori persoanele abilitate cu aplicarea legii penale de constatare a respectivului semn, acesta trebuie stabilit cu exactitate de fiecă dată. Are dreptate V.A. Kocerga când afirmă: „Urmarea socialmente periculoasă, survenită în rezultatul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către persoana cu funcție de răspundere a obligațiilor sale de serviciu, determină esența infracțiunii analizate. Anume în urmare se obiectivizează gradul de pericol social al faptei” [31, p.95].

Din textul art.329 CP RM se desprinde că urmarea prejudiciabilă poate lua următoarele forme:

1) daune în proporții mari: a) intereselor publice; b) drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice; c) drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor juridice;

2) decesul persoanei;

3) alte urmări grave (altele decât decesul persoanei).

Nu poate fi angajată răspunderea penală în baza art.329 CP RM atunci când:

a) nu sunt cauzate careva daune intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice;

b) sunt cauzate daune, dar sub limita celor prevăzute la art.329 CP RM.

Cu privire la aceste ipoteze, este consemnabilă următoarea constatare a instanței de judecată pe marginea unei cauze penale de învinuire a unei persoane în comiterea infracțiunii prevăzute la art.329 CP RM: „În cazul în care neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu nu implică producerea urmărilor prevăzute la art.329 CP RM, respectivul articol este inaplicabil. În astfel de cazuri, reieșind din prevederile de la lit.f) art.57 al Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, o manifestare de conduită de acest gen poate fi considerată abatere disciplinară” [23].

Din perspectivă istorică, în acord cu art.186 din Codul penal al Republicii Moldova în redacția anului 1961 [32], pe post de urmare prejudiciabilă putea evolua dauna considerabilă. Din acest punct de vedere, cadrul incriminator consemnat la art.329 CP RM pare a fi mai blând, întrucât cere prezența urmării prejudiciabile sub forma daunelor în proporții mari.

În contextul enunțat, provoacă interes următorul fragment dintr-o speță din practica judiciară: „*Inculpatul C.M., în perioada lunii mai 2009 – septembrie 2009 nu a efectuat supravegherea și controlul privind consumul real de apă de către persoana juridică SRL „CA” și nici nu a întreprins măsuri concrete pentru identificarea cauzei și motivelor pierderii unui volum considerabil de apă între stația de pompare nr.3 și stația de pompare nr.4. Astfel, în perioada vizată între stația de pompare nr.3 și stația nr.4 s-a pierdut fără urme un volum de 72471 m³ de apă, astfel Î.M. „Apă-Canal” Edineț și intereselor publice fiindu-le cauzată o daună considerabilă (sublinierea ne aparține – n.a.) în sumă totală de 931.977,06 lei” [25].*

În primul rând, nu este clar de ce instanța a statuat asupra daunelor cauzate atât Î.M. „Apă-Canal” Edineț, cât și intereselor publice. Oare Î.M. „Apă-Canal” Edineț nu reprezintă sfera publică? Și dacă Î.M. „Apă-Canal” Edineț reprezintă sfera publică, atunci de ce instanța a încercat să dubleze titularul valorilor sociale lezate prin comiterea faptei de către inculpatul C.M?

În al doilea rând (mult mai important), din fragmentul enunțat desprindem poziția neclară a instanței de a scoate în relief faptul cauzării unor daune în proporții considerabile intereselor publice. Cel mai probabil, în textul actului aplicativ supus analizei a fost admisă o greșeală mecanică, întrucât instanța a reținut în partea constatatoare faptul cauzării unei daune ce se cifrează la suma de 931.977,06 lei. Chiar și așa, considerăm inacceptabil ca la încadrarea celor săvârșite în tiparul art.329 CP RM să se utilizeze, la desemnarea urmărilor prejudiciabile, termeni de genul: „daună considerabilă”, „daună în proporții considerabile”. Aceasta deoarece, comparativ cu normele de la alin.(1) art.327 CP RM (abuzul de putere sau abuzul de serviciu) și de la alin.(1) art.328 CP RM (excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu), neglijența în serviciu în varianta-tip de la alin.(1) art.329 CP RM cere prezența unor urmări sub forma daunelor în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei fizice sau juridice.

Tot în contextul celei din urmă spețe se profilează o altă întrebare: care au fost raționamentele ce au dus la încadrarea celor comise în conformitate cu norma înscrisă la alin.(1) art.329 CP RM, întrucât prin acțiunile sale inculpatul C.M. a cauzat o daună intereselor publice în sumă de 931.977,06 lei? Este clar că cauzarea unor asemenea daune materiale excede parametrii cantitativi ai urmării prejudiciabile consemnate la alin.(1) art.329 CP RM. Mai exact, reprezintă o daună în proporții deosebit de mari, intrând, deci, sub incidența urmării prejudiciabile prevăzute la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM („alte urmări grave”), lucru desprins din

explicația cu vocație de interpretare oficială înscrisă la pct.8.6. din Hotărârea Plenului CSJ nr.7/2017. Și atunci, de ce instanța de judecată a decis să încadreze cele comise potrivit normei de la alin.(1) art.329 CP RM? Probabil, instanța, grație prevederilor de la art.325 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [33], nu a voit să agraveze situația inculpatului C.M. la încadrarea celor comise, luând în calcul faptul că și acuzarea de stat a purces la o atare calificare. Poate. Doar că în asemenea ipoteză instanța urma să adopte o sentință de achitare din motivul lipsei urmării prejudiciabile ca semn al componenței de infracțiune. Or, daunele în proporții deosebit de mari ca formă a „altor urmări grave” trebuie deosebite de daunele în proporții mari. A echivala cele două urmări e ca și cum a pune semn egalității între vătămarea gravă și vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății persoanei. Nu putem afirma că daunele în proporții mari sunt o parte din daunele în proporții deosebit de mari. Daunele în proporții mari trebuie privite distinct de daunele în proporții deosebit de mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice. Așa cum este privită distinct vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății persoanei de cea medie. Iar acest lucru o confirmă însuși legiuitorul la adoptarea textului art.329 CP RM. *In concreto*, din punctul de vedere al tehnicii legislative, la alin.(1) art.329 CP RM și la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM sunt inserate două infracțiuni distincte (două variante-tip de infracțiune, nu însă o variantă-tip și una agravată), fapt susținut și în literatura de specialitate autohtonă [34, p.989; 8, p.910].

Tocmai de aceea, e cu neputință a încadra cele comise potrivit alin.(1) art.329 CP RM în ipoteza în care *de facto* sunt cauzate daune în proporții deosebit de mari intereselor publice, drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei fizice sau juridice. În această ipoteză nu mai funcționează raționamentul *a fortiori* (cine poate mai mult poate și mai puțin).

S-ar putea ca unii practicieni să invoce, cu titlu de critică, lipsa unei echități la emiterea unor asemenea sentințe de achitare. Nu este exclus. Totuși, suntem de părere că lipsa de profesionalism la încadrarea unor comportamente infracționale în tiparul normelor prevăzute la art.329 CP RM nu trebuie să genereze consecințe nefaste pentru făptuitor. Eroarea profesională nu poate fi pusă pe umerii celui ce a comis fapta prejudiciabilă. Din contra, făptuitorul trebuie să profite de faptul încadrării eronate a comportamentului său infracțional.

Eroarea de calificare sus-enunțată a fost strecurată și în următorul caz din practica judiciară: „M.I., fiind persoană publică, activând în calitate de inginer-inspector în Inspectoratul Supravegherea Tehnică de Stat „Intehagro”, filiala Cahul, în octombrie 2012, în rezultatul atitudinii neglijente și neconștiincioase față de obligațiile de serviciu, fără a verifica datele agregatelor, a perfectat actele tractorului de model „T-150 K” cu n/i CH-B 440, anul fabricării 1990, care aparținea lui B.P., și în baza contractului de vânzare-cumpărare a unității de transport a eliberat certificatul tehnic de înmatriculare cu Seria AB nr. 109883 pe numele lui C.I. Certificatul conținea date despre seria și numărul motorului, care de fapt nu corespund cu datele tractorului menționat, acordându-i lui C.I. dreptul de a-l vinde Primăriei orașului Cahul, la prețul de 147.500 lei, cauzând astfel daune în proporții mari intereselor publice (sublinierea ne aparține – n.a.)” [15]. De menționat că dauna în mărime de 147.500 lei, în condițiile legii penale în vigoare la momentul săvârșirii faptei, atinge pragul proporțiilor deosebit de mari. Corespunzător, urma a fi aplicată norma de la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, nu însă cea de la alin.(1) art.329 CP RM.

În altă ordine de idei, merită atenție următorul fragment din încadrarea efectuată de partea acuzării în legătură cu o cauză penală intentată în baza lit.b) alin.(2) art.329 CP RM (neglijența în serviciu ce a provocat alte urmări grave): „...dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari (sublinierea ne aparține – n.a.) intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, care au provocat alte urmări grave (sublinierea ne aparține – n.a.)”. În fapt, inculpatul X este învinuit că „îndeplinind atribuțiile de autoritate tutelară a minorului I.V., având în sarcină activitatea de asistență, promovare și apărare a drepturilor copilului, nu a întreprins măsurile necesare pentru organizarea externării minorului I.V. din cadrul Instituției medico-sanitare de psihiatrie „Codru”, fapt ce a condus la prelungirea administrării tratamentului psihiatric și deținerii acestuia în plasament în cadrul instituției psihiatrice pe o perioadă prelungită de 144 zile, cauzând urmări grave drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale minorului I.V., de natură să afecteze starea psihoemoțională prin provocarea intenselor suferințe psihice și fizice [21]”.

Considerăm eronată o atare statuare la încadrarea celor comise.

Primo – aceasta face referire la interesele publice, precum și la drepturile și interesele ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, deși realmente doar persoana fizică (minorul I.V.) a avut de suferit de pe urma săvârșirii infracțiunii. Nu există nicio persoană juridică căreia să i se fi cauzat o daună prin neîndeplinirea obligațiilor de serviciu. La fel, nici intereselor publice nu li s-au adus careva atingeri infracționale.

Secundo – conține urmări prejudiciabile înscrise în cadrul mai multor norme de incriminare care sunt incompatibile unele cu altele. Așadar, pe de o parte, încadrarea conține urmările prejudiciabile înscrise la alin.(1) art.329 CP RM (daune în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice), iar, pe de altă parte – urmarea prejudiciabilă inserată la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM (alte urmări grave). Este clar că urmările prejudiciabile prevăzute la alin.(1) art.329 CP RM sunt incompatibile cu cele care pot intra sub incidența semnului „alte urmări grave” consemnat la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. Aceasta deoarece la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, ca și în cazul normei de la alin.(1) art.329 CP RM, este înscrisă o infracțiune în variantă-tip, nu însă o infracțiune în variantă agravată, fapt relevat *supra*. Drept consecință, în conjunctura neglijenței în serviciu urmarea prejudiciabilă specificată la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM nu evoluează pe post de consecință secundară, iar cea de la alin.(1) art.329 CP RM – în postura de consecință primară. Respectivetele urmări prejudiciabile nu se află într-o derivație progresivă. Cu alte cuvinte, urmările prejudiciabile prevăzute la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM trebuie să se afle în legătură de cauzalitate cu fapta de neîndeplinire sau îndeplinire necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu de către persoana publică.

În sensul art.329 CP RM, e inacceptabil ca urmările prejudiciabile sub forma daunelor în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice (cauzate ca rezultat al neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu) să fi determinat, la rândul lor, în mod progresiv, cauzarea altor urmări grave.

Prin urmare, cele comise nu pot fi catalogate drept infracțiune unică cu urmări suplimentare. O atare formă a unității legale infracționale este fezabilă doar în cazul infracțiunilor cu dublă formă de vinovăție, nu și în ipoteza infracțiunilor care au la bază o singură formă a vinovăției. În cazul infracțiunilor prevăzute la art.329 CP RM făptuitorul manifestă o singură formă a vinovăției – imprudența. Raționând *per a contrario*, am admite situația absurdă ca făptuitorul să manifeste imprudență doar față de urmarea prejudiciabilă consemnată la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, iar în raport cu cele înscrise la alin.(1) art.329 CP RM să manifeste intenție. O asemenea stare a lucrurilor contravine *per ansamblu* esenței infracțiunilor de neglijență în serviciu. Or, sub aspect subiectiv, chintesența acestor fapte rezidă în forma imprudentă a atitudinii psihice (inclusiv, față de urmările prejudiciabile) cu care acționează făptuitorul la neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu.

Într-un alt caz practic, inculpații V.T. și B.V. au fost învinuiți de către organul de urmărire penală de îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu, ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiințioase față de ele, care au cauzat daune în proporții mari intereselor publice, drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și alte urmări grave. În fapt, inculpații au fost învinuiți că *aflându-se în serviciul diurn, la sediul CP Centru, mun. Chișinău, nu au intervenit și nu au întreprins măsuri eficiente pentru asigurarea drepturilor și libertăților părților vătămate care, fiind reținuți și escortați la sediul CP Centru, mun. Chișinău, au fost supuși de către mai mulți colaboratori de poliție la acte de tortură, manifestate prin aplicarea violenței fizice și psihice* [35].

Comparativ cu soluția de încadrare reliefată mai sus, cea din urmă sugerează prezența concursului dintre neglijența în serviciu prevăzută la alin.(1) art.329 CP RM și neglijența în serviciu consemnată la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. Acest lucru ni-l însuflă conjuncția „și” utilizată la încadrarea celor săvârșite. În pofida acestui fapt, instanța de judecată a apreciat că în comportamentul inculpaților sunt prezente semnele constitutive ale unei singure componente de infracțiune, nu însă a două componente de infracțiune. De fapt, considerăm că și partea acuzării a înaintat aceeași ipoteză de calificare, fapt desprins din partea constatatoare a actului de învinuire. Dacă e așa, atunci de ce s-a subliniat la încadrare faptul cauzării unor daune în proporții mari intereselor publice, drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice, precum și a altor urmări grave? Cel mai probabil, s-a strecurat o eroare mecanică. Cel puțin așa dorim să credem. În orice caz, nu susținem o asemenea practică de încadrare, întrucât este contrară realității. Conjuncția „și” (folosită la desemnarea cumulativă a urmărilor prejudiciabile prevăzute la alin.(1) art.329 și la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM) denotă calificarea celor săvârșite în acord cu regulile concursului de infracțiuni, raționament din care nu trebuie utilizată la încadrare potrivit unei singure norme. În speță, cele săvârșite au fost calificate potrivit normei prevăzute la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. De aceea, încadrarea trebuia să cuprindă doar urmarea prejudiciabilă specificată la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, nu și cea prevăzută la alin.(1) art.329 CP RM.

De asemenea, suscită interes analitic următoarea formulare din încadrarea efectuată de instanța de judecată în legătură cu o faptă de neglijență în serviciu: „...cu cauzarea de daune în proporții deosebit de mari intere-

selor ocrotite de lege ale persoanei juridice, acțiuni care au provocat alte urmări grave [17]". Potrivit speței, inculpatul Ș.S., în postura de primar al unei localități, în rezultatul atitudinii neglijente și neconștiincioase față de obligațiile sale de serviciu, apreciind greșit destinația unor terenuri, a dispus înstrăinarea acestora la un preț redus (sub limita valorii reale a acestor bunuri) cet. P.E., prin care fapt a cauzat bugetului primăriei daune în proporții deosebit de mari.

Nu susținem asemenea formulări folosite de instanța de judecată în procesul încadrării faptei prejudiciabile comise. Acestea contravin tehnicii legislative de inserare a semnelor componente de infracțiune în textul normei penale.

În primul rând, din formularea sus-indicată s-ar părea că daunele în proporții deosebit de mari intereselor ocrotite de lege ale persoanei juridice, precum și urmările prejudiciabile cuprinse de sintagma „alte urmări grave” (înscrisă la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM), sunt consecințe cu arie de incidență diferită. Poate. Doar că, în contextul art.329 CP RM, sintagma „alte urmări grave” înglobează daunele în proporții deosebit de mari, fapt evocat în pct.8.6. din Hotărârea Plenului CSJ nr.7/2017. Prin urmare, daunele în proporții deosebit de mari intereselor ocrotite de lege ale persoanei juridice (de altfel, ca și ale celei fizice) constituie una dintre expresiile urmărilor grave (în sensul normei de la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM).

În al doilea rând, statuarea instanței de judecată creează aparența că urmarea prejudiciabilă sub forma daunelor în proporții deosebit de mari intereselor ocrotite de lege ale persoanei juridice ar fi determinat, la rândul ei, cauzarea altor urmări grave. *Supra* am argumentat că infracțiunile prevăzute la art.329 CP RM nu posedă urmări prejudiciabile primare și secundare, fiind fapte infracționale cu o singură urmare prejudiciabilă. Suntem de părere că, la încadrarea celor comise în tiparul normei de la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, persoana abilitată cu aplicarea legii penale, în general, și instanța de judecată, în special, trebuie să punteze asupra urmării prejudiciabile ce formează *in concreto* conținutul sintagmei „alte urmări grave”.

În definitivă, considerăm că, în partea ce vizează încadrarea infracțiunii după semnul – urmarea prejudiciabilă, instanța de judecată urma să stipuleze în sentință următoarele: „...care a cauzat urmări grave concretizate în daune în proporții deosebit de mari intereselor publice”. O asemenea precizare clarifică coraportul dintre semnele „alte urmări grave” și „daune în proporții deosebit de mari” (operabile în contextul infracțiunilor prevăzute la art.329 CP RM). În special, determină cu exactitate că, în conjunctura infracțiunilor de neglijență în serviciu, daunele în proporții deosebit de mari reprezintă una dintre formele altor urmări grave.

Mult mai neclare sunt încadrările efectuate în tiparul unei norme de incriminare, însă cu reținerea unor semne calificative din cadrul altor norme de incriminare. De exemplu, într-o speță din practica judiciară a Republicii Moldova instanța a calificat cele comise în conformitate cu prevederile lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. *In concreto*, instanța a constatat că „inculpatul C.I. nu și-a îndeplinit corespunzător obligațiile de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioase față de ele, ceea ce a dus la cauzarea unor daune în proporții mari intereselor publice (sublinierea ne aparține – n.a.), provocând urmări grave” [36]. Statuări similare regăsim și în alte cauze din practica judiciară [37].

Considerăm inadmisibilă o asemenea încadrare. Observăm că instanța de judecată a încadrat comportamentul inculpatului potrivit normei înscrise la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. În același timp, a reținut la calificare un semn al componente de infracțiune consemnate la alin.(1) art.329 CP RM, semn care îl exclude automat pe cel cerut de norma de la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. Este vorba de urmarea prejudiciabilă. Cele două urmări prejudiciabile (*alias* – daunele în proporții mari și „alte urmări grave”) se exclud reciproc. Prin urmare, nu pot fi reținute la calificare concomitent, decât dacă cele comise nu constituie concurs de infracțiuni. În orice caz, în ipoteza unei infracțiuni unice încadrarea trebuie efectuată fie potrivit normei prevăzute la alin.(1) art.329 CP RM, fie potrivit celei stipulate la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. În speță, cele comise urmau a fi calificate în tiparul lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. Drept argument suplimentar invocăm în mod reiterat faptul că la alin.(1) art.329 CP RM și la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM se regăsesc două variante-tip de infracțiune, nu însă o variantă-tip și una agravată, ceea ce determină aplicarea unei singure norme de incriminare prin reținerea la calificare a semnelor unei singure componente de infracțiune.

4. În altă privință, merită atenție evidențierea unei alte problematice de calificare a faptelor de neglijență în serviciu potrivit semnului – urmarea prejudiciabilă. Problematika rezidă în aprecierea naturii (patrimoniale sau nepatrimoniale) a urmărilor prejudiciabile prevăzute la alin.(1) art.329 CP RM. De fapt, soluția este desprinsă fără echivoc din textul pct.8 al Hotărârii Plenului CSJ nr.7/2017, în corespundere cu care „urmarea prejudiciabilă specifică infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.329 CP RM poate avea doar o natură patrimonială”.

Explicația causală enunțată nu este împărtășită de toate persoanele abilitate cu aplicarea legii penale. De pildă, într-o speță din practica judiciară acțiunile făptuitorului au fost încadrate potrivit alin.(1) art.329 CP RM, deși în rezultatul celor comise nu au fost cauzate careva urmări prejudiciabile cu caracter patrimonial. În fapt, instanța a stabilit următoarele: „*Inculpatul G.A., fiind persoană cu funcție publică și acționând cu titlu oficial, exercitând funcția de ofițer de serviciu în Serviciul regim, supraveghere și pază al Penitenciarului nr.10 – Goian cu sediul în mun. Chișinău, com. Goian, la 22 mai 2015, ora 17.00, a escortat condamnații Penitenciarului nr.10 – Goian, L.M., C.R. și D.N., în afara zonei locative a penitenciarului pentru efectuarea lucrărilor de salubritate, pe care i-a lăsat fără supraveghere. Aceștia, profitând de faptul că nu erau supravegheați, în aceeași zi, ora 17.25, au evadat din penitenciar prin escaladarea edificiilor de pază, astfel fiind cauzate daune în proporții mari intereselor publice (sublinierea ne aparține – n.a.)*” [38]. Înțelegem că, în speță, urmarea prejudiciabilă constă în faptul evadării condamnaților din penitenciar, adică în faptul săvârșirii de către alte persoane a unei infracțiuni în rezultatul comportamentului neglijent al inculpatului, și anume: a infracțiunii de evadare din locurile de detenție (art.317 CP RM). Deci, nu are o natură patrimonială. Nu este clar însă, de ce instanța a încadrat cele comise în tiparul alin.(1) art.329 CP RM, avându-se în vedere că urmarea prejudiciabilă consemnată la această normă are natură patrimonială?

De menționat că întinderea urmărilor prejudiciabile stipulate la alin.(1) art.329 CP RM trebuie stabilită reieșind din conținutul alin.(1) art.126 CP RM, întrucât dispoziția normei prevăzute la alin.(1) art.329 CP RM este de trimitere. Conținutul acestei norme (în partea ce vizează urmările prejudiciabile) este determinat de conținutul normei specificate la alin.(1) art.126 CP RM. Mai exact, semnul „daune în proporții mari...”, înscris în textul alin.(1) art.329 CP RM, este unul definitoriu. Prin semn definitoriu trebuie de înțeles semnul conținutul căruia depinde de conținutul normelor din Codul penal care conțin definițiile unor sau altor termeni utilizați de legiuitor la descrierea faptei prejudiciabile în Partea specială a Codului penal [28, p.83].

În speța sus-reliefată, urmarea prejudiciabilă sub forma evadării din locurile de detenție nu poate fi raportată la conținutul alin.(1) art.126 CP RM, fiind, deci, una de natură nepatrimonială. De altfel, în motivarea apelului depus împotriva hotărârii ce cuprinde încadrarea evocată *supra* inculpatul a indicat următoarele raționamente în favoarea casării actului contestat: „Totodată, pentru constatarea și calificarea faptei conform prevederilor alin.(1) art.329 CP RM este obligatorie survenirea urmărilor prejudiciabile sub formă de „daune în proporții mari cauzate intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și juridice”, element ce nu a fost reflectat în învinuire sau în sentință, nefiind confirmată cauzarea daunei în proporții mari intereselor publice, potrivit parametrilor valorici enunțați la alin.(1) art.126 CP RM”.

Oarecum similară este următoarea speță din practica judiciară: „*H.M., activând în funcția de șef al secției medico-legală Soroca și fiind persoană cu funcție de răspundere, la 13 septembrie 2006, în baza îndreptării Procuraturii r-nului Soroca, a efectuat examinarea medico-legală a lui T.E., a.n. 1951, domiciliat în s. Bădiceni, r-nul Soroca, în incinta cabinetului medico-legal Soroca, îndeplinindu-și necorespunzător obligațiunile sale de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiințioase față de ele, prejudiciind drepturile și interesele ocrotite de lege ale persoanelor fizice. Astfel, în raportul de examinare medico-legală nr.316 din 13.09.2006 a expus în concluzie că T.E. prezintă o echimoză cu mic edem palpebral la nivelul orbitei stângi, o excoriație pe nas din stânga, câte o echimoză la nivelul parietal drept și la nivelul inghinal stâng, fapt ce nu corespunde realității și se contrazice cu concluzia comisiei de experți judiciari medico-legali de la Centrul de Medicină Legală al Ministerului Sănătății și Protecției Sociale, formulată în raportul de expertiză medico-legală în comisie nr.317 din 07.12.2006*” [39]. Și de această dată instanța a încadrat acțiunile făptuitorului în baza alin.(1) art.329 CP RM. Și de această dată se impun întrebările, deloc retorice: despre ce fel de daune în proporții mari este vorba? S-a ținut oare cont la calificarea celor săvârșite de natura patrimonială a urmărilor prejudiciabile înscrise la alin.(1) art.329 CP RM? Răspunsurile par a fi clare. Niciun fel de daune în proporții mari nu au fost cauzate în rezultatul conduitei neglijente a lui H.M. La fel, instanța a ignorat voința legiuitorului de a cataloga drept urmare prejudiciabilă inserată la alin.(1) art.329 CP RM doar consecințele infracționale ce posedă caracter patrimonial.

În ce ne privește, în speța citată surprindem lipsa vreunei urmări prejudiciabile. Existența unei necorespunderi între concluzia medicului legist și concluzia comisiei de experți judiciari medico-legali de la Centrul de Medicină Legală nu poate fi considerată drept urmare prejudiciabilă în sensul art.329 CP RM. În lipsa unei urmări prejudiciabile cele săvârșite nu pot fi calificate în conformitate cu art.329 CP RM; or, infracțiunile de neglijență în serviciu sunt materiale. Respectiv, pentru existența acestora este ineluctabil survenirea unor urmări prejudiciabile. Drept consecință, nu susținem încadrarea realizată de partea acuzării și susținută de instanța de judecată.

Fără a întrerupe firul logic, subliniem în context că Codul contravențional al Republicii Moldova [40] nu conține norme corespondente celor de la art.329 CP RM, așa cum este valabil în cazul abuzului de putere sau al abuzului de serviciu (art.327 CP RM) ori al excesului de putere sau depășirii atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM). Fapta unei persoane publice exprimate în neîndeplinirea sau în îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente sau neconștiințioase față de ele, în lipsa urmărilor prejudiciabile prevăzute la art.329 CP RM, ar putea constitui abatere disciplinară. Cu referire la speța sus-indicată, se impune de precizat că un asemenea comportament al medicului legist exprimat în efectuarea unei expertize judiciare prin manifestarea unei atitudini neglijente, în temeiul lit.d) art.58 al Legii Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, nr.68 din 14.04.2016 [41], poate fi considerat drept abatere disciplinară.

5. În alt registru, reiterăm că la încadrarea celor săvârșite în corespundere cu norma de la alin.(1) art.329 CP RM sau cu cea de la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM (atunci când urmările grave iau forma daunelor în proporții deosebit de mari) persoana abilitată cu aplicarea legii penale trebuie să stabilească, prin raportare la norma înscrisă la alin.(1) art.126 CP RM, cuantumul daunelor cauzate în rezultatul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către persoana publică a obligațiilor sale de serviciu. În primul rând, este necesar să se ateste prezența unei daune în mărime ce depășește 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei. În al doilea rând, procurorul și, respectiv, instanța de judecată nu poate determina „din ochi” mărimea daunelor materiale cauzate. Acestea trebuie probate prin mijloacele de probă și procedeele probatorii prevăzute de Codul de procedură penală. Aceeași explicație o regăsim în pct.8 din Hotărârea Plenului CSJ nr.7/2017, în corespundere cu care în cazul urmărilor prejudiciabile patrimoniale, instanțele trebuie să stabilească, în baza probelor administrate, cuantumul daunelor cauzate.

În condiții neclare însă, într-o speță din practica judiciară s-a reținut prezența neglijenței în serviciu în acțiunile făptuitorului, instanța încadrând cele comise în acord cu lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. În fapt, instanța a reținut următoarele: „*Inculpatul X, în perioada anilor 2012-2015 ocupând funcția de specialist pentru reglementarea regimului funciar, îndeplinind în mod necorespunzător atribuțiile de serviciu, la solicitarea lui A.B., a pregătit, a semnat și a eliberat acestuia documentele oficiale false care acordă drepturi sau eliberează de obligații, conform cărora A.B. deține pe teritoriul comunei Z terenuri agricole sub plantații multianuale (livezi de mere) cu suprafața de 145,4 ha, fără ca să verifice autenticitatea datelor incluse în aceste documente. Ulterior, A.B., în temeiul documentelor oficiale false indicate mai sus, a obținut de la AIPA compensații nerambursabile în domeniul asigurării riscului de producție în agricultură în proporții deosebit de mari*” [20]. Observăm că instanța de judecată a încadrat cele comise în tiparul normei de la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, dar fără a indica cu exactitate mărimea daunelor cauzate intereselor publice. În lipsa unei asemenea constatări se impune ca firească întrebarea: care a fost rațiunea de a încadra cele comise potrivit lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, și nu potrivit normei înscrise la alin.(1) art.329 CP RM? Or, ambele norme implică cauzarea unor daune de natură patrimonială. Considerăm că în procesul încadrării celor comise instanța de judecată a ignorat principiul *in dubio mitius*. În lipsa unor probe care să demonstreze prezența daunelor în proporții deosebit de mari instanța nu putea să rețină la calificare lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. Mai mult, suntem de părere că nici norma de la alin.(1) art.329 CP RM nu putea fi aplicată. Urmările prejudiciabile consemnate la această normă se bucură de parametri cantitativi. Aceasta înseamnă că pentru întregirea urmărilor prejudiciabile nu este suficient să se probeze existența lor. Este necesar ca acestea să depășească un anumit quantum. Respectivul quantum trebuie probat, nu însă apreciat „din ochi”. În caz contrar, trebuie considerat că urmarea prejudiciabilă lipsește ca atare, ceea ce face imposibilă calificarea potrivit art.329 CP RM.

6. În altă privință, interes prezintă abordările jurisprudențiale cu privire la încadrarea neglijenței în serviciu potrivit lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. Interesul este dictat de necesitatea aflării conținutului sintagmei „alte urmări grave”.

Este lesne de observat că această expresie desemnează urmările prejudiciabile pasibile de cauzare prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu de către persoana publică. Totuși, care este conținutul exact al acestei sintagme?

Practica judiciară nu este uniformă la acest capitol, fapt dictat de caracterul evaziv, neclar și ambiguu al semnului „alte urmări grave”. Tocmai din cauza ambiguității normei de incriminare prevăzute la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM persoanele abilitate cu aplicarea legii penale se confruntă cu probleme de interpretare a acesteia.

Din analiza practicii judiciare desprindem că semnul „alte urmări grave” se concretizează, în cele mai dese cazuri, în cauzarea unor daune în proporții deosebit de mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei fizice sau juridice. O atare urmare prejudiciabilă este reflectată și în pct.8.6. din Hotărârea Plenului CSJ nr.7/2017. Exemplificativă este următoarea speță: „*G.N., exercitând funcția de contabil-șef în I.M.S.P. Spitalul raional Basarabeasca, în perioada 01 ianuarie – 31 decembrie 2007, aflându-se în exercitarea funcțiilor sale de serviciu, și-a îndeplinit în mod necorespunzător obligațiile de serviciu, ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioase față de ele. Acționând contrar prevederilor art.51/1, 97 lit.b), 101, 112, 115, 118 din Codul fiscal, nu a depus cerere către organul I.F.S. privind înregistrarea subiectului impozabil, I.M.S.P. Spitalul raional Basarabeasca, în calitate de contribuabil al TVA. La fel, nu a aplicat cota TVA de 8% la medicamentele livrate populației indicate în Nomenclatorul de stat de medicamente și autorizate de Ministerul Sănătății și Protecției Sociale realizate în farmaciile I.M.S.P. Spitalul raional Basarabeasca, prin ce a condiționat necalcularea, nedeclararea și neachitarea către bugetul public al plăților TVA în sumă de 114.837 lei*” [42].

Precizăm că, în corespundere cu alin.(1¹) art.126 CP RM, se consideră proporții deosebit de mari valoarea pagubei pricinuite, care depășește 40 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2018, nr.54 din 17.01.2018 [43], cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2018, este în mărime de 6150 lei. Drept urmare, actualmente, pentru a fi incidentă lit.b) alin.(2) art.329 CP RM daunele materiale cauzate intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei fizice sau juridice trebuie să depășească suma de 246.000 lei.

Practica judiciară demonstrează că, în conjunctura lit.b) alin.(2) art.329 CP RM, nu doar daunele în proporții deosebit de mari, ci și alte rezultate infracționale pot apărea pe post de „alte urmări grave”. Punctul 8.6. din Hotărârea Plenului CSJ nr.7/2017 raportează la acestea următoarele urmări prejudiciabile cu caracter alternativ: sistarea activității unei autorități, a unei instituții ori întreprinderi; survenirea insolvenței unei întreprinderi ori lichidarea acesteia; sinuciderea sau tentativa de sinucidere a victimei sau apropiaților ei; inundarea spațiilor în care locuiesc persoane; provocarea unor accidente în transportul de persoane; provocarea prăbușirii clădirilor și construcțiilor locuite; provocarea alunecărilor de teren; pieirea în masă a animalelor; provocarea ruperii barajelor; provocarea unor contagieri; provocarea avariilor, catastrofelor; provocarea unui dezastru ecologic sau social etc.

Observăm că lista urmărilor prejudiciabile este exemplificativă, nu însă exhaustivă, motiv pentru care în postura de „alte urmări grave” ar putea evolua și alte rezultate infracționale decât cele sus-enumerate.

În practica judiciară se reține deseori în calitate de „altă urmare gravă” faptul determinării comiterii unei infracțiuni de către o terță persoană în rezultatul neglijenței în serviciu admise de persoana publică. Ilustrative sunt următoarele exemple: „*P.I., P.S., C.S. și G.S., în postura de inspectori vamali, drept rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioase față de atribuțiile lor de serviciu, au admis declararea neautentică a bunurilor și trecerea lor peste teritoriul vamal al Republicii Moldova de către L.S.*” [44]; „*G.S., deținând funcția de inspector superior operativ de serviciu în unitatea de gardă a Secției organizare, analiză și control a IP Buiucani, mun. Chișinău, fiind persoană cu funcție de răspundere, pe parcursul aflării sale la serviciu, exercitând atribuțiile de funcție, a dat dovadă de atitudine neglijentă și neconștiincioasă față de obligațiile de serviciu prin faptul că nu a intervenit și nu a întreprins măsuri eficiente pentru asigurarea drepturilor și libertăților persoanelor reținute și aduse în sediul IP Buiucani, mun. Chișinău, ceea ce a determinat ca persoanele reținute L.A., C.R., I.V., B.R., D.M. și R.T. să fie supuse actelor de tortură din partea mai multor colaboratori de poliție* [45]”. Soluții similare au fost date și pe alte cauze [35]. În ce ne privește, avem rezerve față de soluțiile de calificare enunțate. Pare a fi îndoielnică poziția instanței de a cataloga în calitate de veritabilă urmare prejudiciabilă faptul săvârșirii unei infracțiuni în rezultatul comportamentului neglijent al persoanei publice. Plus la aceasta, respectiva cvasiurmare prejudiciabilă nu transpare din textul Hotărârii Plenului CSJ nr.7/2017. Mai mult, reținerea acesteia la calificare ar determina nesocotirea principiului legalității incriminării din perspectiva ignorării cerinței de claritate și previzibilitate a legii penale, precum și a efectuării unei interpretări extensive defavorabile a legii penale.

În practică se atestă și cazuri când la calificare sunt reținute cumulativ cele două urmări prejudiciabile. Demonstrativă este următoarea speță: „*Inculpatul, exercitând funcția de șef Secție logistică în Biroul Vamal Cahul în conformitate cu prevederile ordinului nr.814-p din 06 iulie 2007 al directorului general al Serviciului*

Vamal, în perioada 23 octombrie 2009 – 27 aprilie 2010, îndeplinind necorespunzător obligațiile sale de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiințioase față de ele, nu a întreprins acțiuni în vederea asigurării păstrării integrității corpurilor delictive transmise de către colaboratorii Biroului Vamal Cahul și păstrate în depozitul postului vamal Giurgiulești – Galați al Biroului Vamal Cahul, amplasat în sat. Giurgiulești, r-nul Cahul. Urmare a cărui fapt au fost sustrate de către persoane nestabilite: 5500 pachete de țigări marca „Winston Slims”, cu valoarea unui pachet de 8,75 lei, în sumă totală de 48.125 lei; 17.635 pachete de țigări marca „Winston Blue” cu valoarea unui pachet de 7,60 lei, în sumă totală de 134.026 lei; 1350 pachete de țigări marca „Viceroy” cu valoarea unui pachet de 7 lei, în sumă totală de 9450 lei; 24.375 pachete de țigări marca „Doina” cu valoarea unui pachet de 2,31 lei, în sumă totală de 56.306,25 lei; 8125 pachete de țigări marca „Plugarul” cu valoarea unui pachet de 2,35 lei, în sumă totală de 19.093,75 lei; 1620 pachete de țigări marca „MT” cu valoarea unui pachet de 3,50 lei, în sumă totală de 5670 lei. Astfel, prin îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu, ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiințioase față de ele, a cauzat intereselor publice un prejudiciu în sumă de 277.651 lei” [46].

În unele cazuri, în procesul încadrării juridico-penale urmarea prejudiciabilă consemnată la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM este reflectată neclar sau chiar abstract. De exemplu, pare a fi confuză următoarea încadrare din practica judiciară în ceea ce vizează urmarea prejudiciabilă: „În rezultatul acțiunilor neglijente ale inculpatului (colaborator vamal), în spațiul Comunității Europene a fost transportat în mod ilicit, sub alt gen de marfă, tutun prelucrat pentru confecționarea țigărilor în proporții deosebit de mari, nefiind achitate taxele vamale și alte plăți corespunzătoare, ceea ce a determinat crearea unor premise favorabile utilizării acestuia în alte scopuri criminale, fapt ce a dus la denigrarea imaginii Republicii Moldova pe plan internațional, astfel fiind prejudiciate interesele publice” [44]. Din fragmentul reprodus nu rezultă cu claritate conținutul urmării prejudiciabile cauzate în rezultatul conduitei neglijente manifestate de inculpat în procesul îndeplinirii obligațiilor sale de serviciu: a) comiterea unei infracțiuni de către o altă persoană în rezultatul neglijenței manifestate de către inculpat; b) daune în proporții deosebit de mari; c) denigrarea imaginii Republicii Moldova pe plan internațional.

Pe lângă toate, avem rezerve în ceea ce privește catalogarea denigrării imaginii Republicii Moldova pe plan internațional pe post de urmare prejudiciabilă. În primul rând, imaginea Republicii Moldova, ca de altfel și a oricărei autorități publice în parte, nu poate fi denigrată, ci prejudiciată. Denigrarea are un alt înțeles decât cel conferit de partea acuzării și reținut de instanța de judecată. În al doilea rând, prejudicierea imaginii sau a prestigiului Republicii Moldova pe plan internațional sau a unei autorități publice pe plan național nu poate fi considerată o veritabilă urmare prejudiciabilă. În al treilea rând, constituind una dintre formele de exprimare a „altor urmări grave”, aceasta nu concordă cu cerința de previzibilitate și claritate a legii penale.

Considerăm că în ipoteza în care în rezultatul comportamentului neglijent al persoanei publice manifestat în procesul îndeplinirii obligațiilor sale de serviciu, în exclusivitate este prejudiciată imaginea Republicii Moldova pe plan internațional și, subsecvent, a autorității publice în care aceasta activează, cele comise trebuie apreciate drept abatere disciplinară, nu însă ca neglijență în serviciu. În sprijinul acestei teze invocăm prevederile lit.g) art.57 al Legii Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr.158 din 04.07.2008 [47], în conformitate cu care acțiunile care aduc atingere prestigiului autorității publice în care funcționarul activează constituie abatere disciplinară.

Concluzii

Studiul practicii judiciare în materia infracțiunilor de neglijență în serviciu demonstrează existența unor probleme cu care se confruntă cei abilitați cu aplicarea legii penale la încadrarea *in concreto* a faptelor prejudiciabile în tiparul normelor prevăzute la art.329 CP RM. În special, se observă dificultăți la calificarea celor săvârșite în acord cu semnele laturii obiective a componentelor de infracțiune înscrise la art.329 CP RM: fapta și urmarea prejudiciabilă. Se atestă multiple erori de calificare potrivit semnului obiectiv – urmarea prejudiciabilă. Erorile vizează aprecierea diferențiată a semnului estimativ „alte urmări grave” consacrat la lit.b) alin.(2) art.329 CP RM. De asemenea, se remarcă tendința greșită de identificare a naturii juridico-penale a semnelor constitutive inserate la alin.(2) art.329 CP RM. La concret, se subliniază, în mod eronat, că la alin.(2) art.329 CP RM sunt specificate infracțiuni în variante agravate, nu în variante-tip. De aici și unele erori la fundamentarea încadrării efectuate. La fel, se observă poziția greșită a unor practicieni de a încadra cele săvârșite în corespundere cu alin.(1) art.329 CP RM în ipoteza în care urmarea prejudiciabilă se exprimă în daune cu caracter nepatrimonial. În fine, sunt evidențiate unele probleme de calificare după semnul obiectiv –

fapta prejudiciabilă. În unele cazuri se constată confuzii la aprecierea conținutului celor două modalități normative de exprimare a faptei prejudiciabile. De asemenea, se ignoră regula de calificare a faptelor infracționale incriminate în cadrul unor norme de trimitere la alte acte normative/legislative. Deseori, persoanele abilitate cu aplicarea legii penale omit să stipuleze norma exactă din actul normativ de referință ce conține obligația de a cărei neîndeplinire sau îndeplinire necorespunzătoare se face vinovată persoana publică.

Referințe:

1. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
2. ЦАРЕВ, Е.В. Перспективы развития нормы предусматривающей ответственность за халатность. В: *Юридическая техника*, 2012, № 6, с.604-607.
3. ЦАРЕВ, Е.В. *Уголовное законодательство об ответственности за халатность: история, современность, перспективы развития*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2009. 31 с.
4. КОЧЕРГА, В.А. Формы деяния в составе халатности: дискуссионные аспекты. В: *Общество, политика, экономика, право*, 2016, №3, с.147-149.
5. *Курс российского уголовного права. Особенная часть* / Под ред. В.Н. КУДРЯВЦЕВА, А.В. НАУМОВА. Москва: Спарк, 2002. 1040 с.
6. *Особенная часть Уголовного кодекса Российской Федерации: комментарий, судебная практика, статистика* / Под ред. В.М. ЛЕБЕДЕВА, А.В. ГАЛАХОВА. Москва: Городец, 2009. 1168 с.
7. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. И.Я. КОЗАЧЕНКО, З.А. НЕЗНАМОВА, Г.П. НОВОСЕЛОВА. Москва: НОРМА-ИНФРА, 2001. 960 с.
8. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
9. DONGOROZ, V. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea specială. Vol.IV*. București: ALL Beck, 2003. 936 p.
10. БОРКОВ, В.Н. Основные признаки должностной халатности (ст.293 УК РФ). В: *Вестник Омского университета*, 2014, №1 (38), с.185-189.
11. РУБАЧЕВА, Е.Л., МАТЛАШЕВСКАЯ, О.М. Некоторые проблемы в понимании халатности. В: *Общество и право*, 2016, №1 (55), с.72-74.
12. *Уголовное право России. Особенная часть* / Под ред. Ф.Р. СУНДУРОВА, М.В. ТАЛАНА. Москва: Статут, 2012. 944 с.
13. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1322 p.
14. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 26 februarie 2016. Dosarul nr.1-173/16 https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 24.02.2018]
15. Sentința Judecătorei Cahul (sediul Central) din 25 februarie 2014. Dosarul nr.1-513/13 https://jch.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 24.02.2018]
16. Sentința Judecătorei Cahul (sediul Cantemir) din 11 decembrie 2015. Dosarul nr.1-196/2014 https://jch.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 24.02.2018]
17. Sentința Judecătorei Ungheni (sediul Central) din 15 martie 2011. Dosarul nr.1-74/2011 https://jun.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 06.02.2018]
18. Sentința Judecătorei Edineț (sediul Donușeni) din 28 iunie 2013. Dosarul nr.1-13/2013 https://jed.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 09.02.2018]
19. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 28 noiembrie 2017. Dosarul nr.1ra-985/2017 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=9926 [Accesat: 26.02.2018]
20. Sentința Judecătorei Soroca (sediul Florești) din 06 iunie 2017. Dosarul nr.1-144/2016 https://jsr.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 09.02.2018]
21. Sentința Judecătorei Ungheni (sediul Nisporeni) din 15 iunie 2016. Dosarul nr.1-26/2016 https://jun.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 06.02.2018]
22. Sentința Judecătorei Edineț (sediul Briceni) din 17 septembrie 2013. Dosarul nr.1-71/2013 https://jed.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 09.02.2018]
23. Sentința Judecătorei Criuleni (sediul Central) din 28 mai 2013. Dosarul nr.1-8/2013 https://jcr.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 08.02.2018]
24. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 07 iulie 2017. Dosarul nr.1-520/2017 https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 24.02.2018]
25. Sentința Judecătorei Edineț (sediul Central) din 06 aprilie 2012. Dosarul nr.1-20/2012 https://jed.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 06.02.2018]

26. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu”, nr.7 din 15.05.2017 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=216 [Accesat: 26.02.2018]
27. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 23 mai 2017. Dosarul nr.1ra-760/2017 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8823 [Accesat: 13.02.2018]
28. COPEȚCHI, ST., HADÎRCA, IG. *Calificarea infracțiunilor: note de curs*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.
29. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 15 aprilie 2015. Dosarul nr.1-162/15 https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 24.02.2018]
30. Sentința Judecătorei Soroca (sediul Central) din 07 aprilie 2017. Dosarul nr.1-369/2015 https://jsr.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 06.02.2018]
31. КОЧЕРГА, В.А. Последствия халатности: уголовно-правовой анализ. В: *Теория и практика общественного развития*, 2016, №5, с.95-97.
32. Codul penal, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 24.03.1961. În: *Вестник Советулуй Сунрем ал РСММ*, 1961, №10.
33. Codul de procedură penală, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110.
34. POALELUNGI, M., DOLEA, I., VÎZDOAGĂ, T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
35. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 21 iunie 2016. Dosarul nr.1ra-827/2016 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6825 [Accesat: 02.03.2018]
36. Sentința Judecătorei Ungheni (sediul Nisporeni) din 14 martie 2012. Dosarul nr.1-46/2012 https://jun.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 07.02.2018]
37. Sentința Judecătorei Edineț (sediul Dondușeni) din 31 martie 2015. Dosarul nr.1-56/2015 https://jed.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php [Accesat: 07.02.2018]
38. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 13 decembrie 2016. Dosarul nr.1ra-1776/2016 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=7845 [Accesat: 16.02.2018]
39. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 15 decembrie 2015. Dosarul nr.1ra-911/2015 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5469 [Accesat: 16.02.2018]
40. Codul contravențional, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6.
41. Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, nr.68 din 14.04.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.157-162.
42. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 16 octombrie 2013. Dosarul nr.1ra-900/2013 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=748 [Accesat: 02.03.2018]
43. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2018, nr.54 din 17.01.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.18-26.
44. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 19 iulie 2016. Dosarul nr.1ra-1070/2016 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6953 [Accesat: 16.02.2018]
45. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 18 mai 2016. Dosarul nr.1ra-441/2016 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6473 [Accesat: 16.02.2018]
46. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 12 august 2015. Dosarul nr.1ra-1019/2015 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4716 [Accesat: 02.03.2018]
47. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr.158 din 04.07.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.230-232.

Date despre autor:

Adrian POPENCO, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova; adjunct al procurorului-șef al Procuraturii mun.Chișinău. **E-mail:** adrinum@yandex.ru

Prezentat la 12.03.2018

CZU: 343.9

SINTEZA REPERELOR CONCEPTUALE PRIVIND DEVIANȚA RELIGIOASĂ ÎN ACCEPȚIUNEA CRIMINOTELOGIEI MODERNE

Alexe JEFLEA

Universitatea de Stat din Moldova

Obiectul de studiu este devianța religioasă privită în accepțiunea criminoteologiei moderne. În acest sens, articolul de față face parte din studiul științific avansat al criminoteologiei moderne. În doctrina criminologică această direcție mai este numită criminologie religioasă, care reprezintă un domeniu de sine stătător de cercetare științifică. Criminoteologia operează cu criminalitatea religioasă, precum și cu alte forme de devianță religioasă. Prin urmare, scopul acestui mesaj științific este sinteza reperelor conceptuale privind devianța religioasă privită și efectuată prin prisma criminoteologiei moderne. Tema articolului este una nouă și foarte actuală în materia de prevenire și prognozare a criminalității religioase. În cadrul acestui articol autorul a operat cu categoriile de „criminoteologie”, „criminalitate religioasă”, „devianță religioasă”, „fenomenologia criminalității religioase”, „fanatism religios”, „extremism religios” și „prozelitism abuziv”. Concluziile sintetizate merită a fi luate în considerare la dezvoltarea ulterioară și îmbunătățirea doctrinei criminologice contemporane.

Cuvintele-cheie: *criminoteologie, criminologie religioasă, criminalitate religioasă, devianță religioasă, fanatism religios, fundamentalism religios, extremism religios, prozelitism abuziv.*

SYNTHESIS OF THE CONCEPTUAL THESES CONCERNING RELIGIOUS DEVIANCY IN THE VIEW OF MODERN THEOLOGICAL CRIMINOLOGY

The object of present research is considered to be the religious deviancy studied from the perspective of theological criminology viewed as a part of the modern criminology. In the realm of the criminological science this direction is called as the religious criminology too, which constitutes an independent domain of the scientific research. In the opinion of the author, theological criminology operates with other religious criminality as well as with other forms of religious deviation. As a result, the purpose of this scientific message is imposed to be synthesis of the conceptual standpoints of religious deviation analyzed from the view of the modern theological criminology. The topic of the article is regarded as the newest one and extremely important in the matter of criminological prevention and prognosis of religious crimes and deviations. During the research the author operates with the following scientific categories: “theological criminology”, “religious criminality”, “religious deviancy”, “phenomenology of religious criminality”, “religious fanatics”, “religious extremism” and “abusive proselytism”. Conclusions merit to be taken into account for further improvement of the modern criminological doctrine.

Keywords: *theological criminology, religious criminology, religious deviancy, religious fanaticism, religious fundamentalism, religious extremism, abusive proselytism.*

Introducere

În cadrul acestui demers științific devianța religioasă este privită în accepțiunea criminoteologiei moderne. În doctrina criminologică această nouă direcție mai este numită criminologie religioasă care reprezintă un domeniu de sine stătător de cercetare științifică. Criminoteologia operează cu criminalitatea religioasă, precum și cu alte forme de devianță religioasă. În cadrul studiului întreprins este efectuată sinteza reperelor conceptuale privind devianța religioasă.

Ce este criminoteologia? Oricărei civilizații îi este caracteristic coraportul problematic dintre sacru și secular. Anume o astfel de coeziune contribuie la crearea ideilor de bază și a algoritmului de comportament. Cum corect afirmă autorii L.D. Bașcatov, O.V. Starikov, G.G. Pikov, K.A. Bodobaev și N.S. Gromova, statul și religia constituie doi piloni principali ai societății. Este bine cunoscut că statul poate fi puternic doar în cazul în care societatea se bazează pe moralitate și spiritualitate [1, p.133]. De starea spirituală a cetățenilor și a societății depinde și soarta statului. Evoluția istorică a statelor demonstrează cu certitudine: puterea de stat lipsită de moralitate și spiritualitate nu a fost niciodată una de lungă durată [2, p.88-92].

Pentru prima dată în doctrina contemporană despre criminalitatea religioasă au pomenit L.D. Bașcatov și O.V. Starikov, care au stat la temelia apariției direcției noi de cercetare, cum ar fi criminoteologia, privită de acești autori în calitate de știință care studiază și cercetează criminalitatea religioasă, coraportul acesteia cu

criminalitatea bisericească în cadrul criminalității generale. Autorii au efectuat o analiză detaliată a crimelor religioase și bisericești, au sintetizat semnele infracțiunilor religioase și au argumentat însemnătatea unor clasificări [3, p.11-12].

Vom trece la analiza acestei direcții noi de cercetare științifică. Religia, în menirea sa principală, constituie un izvor de smirenie și prevenire în orice societate, este chemată să aducă armonie și motivare pozitivă în sufletele oamenilor. Astfel, merită a fi luată în considerare opinia autorului N.S. Gromova care susține următoarele: „*Cu toate că religia are o puternică forță de prevenire, uneori ea constituie sursa și cauza comiterii infracțiunilor*” [4, p.51]. În opinia autoarei, tradiționalismul religios asigură liniștea sufletească, bunăstare și stabilitate. Prin astfel de trăsături, tradiționalismul religios este extrem de util pentru prevenirea fenomenului criminal, deoarece este apt să asigure frica la criminalii potențiali [4, p.51-52].

Totodată, criminologia contemporană este totuși una seculară, deoarece lucrările faimoșilor criminologi aproape nu s-au intersectat cu teologia, iar convingerile religioase privind esența crimei continuă să fie apreciate de către criminologi ca arhaisme. În majoritatea cazurilor, criminologia religioasă sau criminoteologia constituie doar un curs fragmentar de prelegeri în cadrul cursului de criminologie [1, p.101-102].

Totodată, în opinia noastră, știința criminologică este insuficientă pentru studierea arbitrarității umane reflectate cu preponderență în tratate de sorginte pozitivistă și psihoanalitică. Criminologul D.A. Șestakov consideră că criminologia sacră (religioasă) tratează probleme ce țin de coraportul dintre râvnirile materiale și ideale ale omului în condiții moderne [5, p.19].

Obiectul de studiu al criminologiei religioase (criminoteologiei) îl constituie metodele criminologice, politologice, religioase, teologice și de altă natură care sunt menite să controleze, să cerceteze, să prognozeze și să regleze procesele sociale chemate să asigure securitatea și sănătatea spirituală a omului, societății și a statului [6, p.77].

De menționat că religia nu doar corelează cu dreptul, dar, spre regret, și se opune dreptului. Așadar, în condițiile societății contemporane rămâne de constatat că sub auspiciile religiei, din motive religioase, sau pretinse a fi religioase (pseudoreligioase) se săvârșesc mai multe atrocități. Aceste fapte infracționale teroriste pot avea atât caracter individual (spre exemplu, fapte de sinucidere religioasă etc.), cât și un caracter de masă, implicând mai multe persoane (spre exemplu, conflicte violente cu cacter național sau internațional, participarea în organizații teroriste de origine religioasă sau etnoreligioasă etc.).

Într-o altă ipostază, este important să găsim acea legătură indisolubilă între drept și religie. A vorbi despre religie în raport cu dreptul, atâta timp cât există o multitudine de religii, care nu au nici același conținut, nici aceeași semnificație, și care chiar se opun unele altora, uneori de o manieră fundamentală, poate deveni complicat. Dreptul înseamnă reguli la care se adaugă articularea socială, realizarea practică și elaborarea acelor reguli.

Rezultate și discuții

Factorul religios în criminologie. Religia poate fi un factor de stabilitate sau de instabilitate într-o zonă, regiune sau chiar la nivel planetar. *Factorul religios este folosit ca vehicul pentru acțiuni ce pot destabiliza starea de securitate.* Religia, în anumite situații, poate deveni o sursă de conflict armat. *Condiții suficiente necesare pentru transformarea religiei în factor de generare a conflictelor armate* pot fi: existența într-un spațiu, la un moment dat, a unor puternice discriminări religioase; combinarea discriminărilor religioase cu cele etnoculturale și politice și cu decalajele economico-sociale; prozelitismul religios agresiv și violent; fundamentalismul religios, cu precădere islamic etc.

Literatura criminologică română din ultimul deceniu se caracterizează printr-un interes sporit față de fenomenul religios în știința criminologică, în general, și criminalitatea de extremism religios, în special. Cercetările savanților se proliferază mai cu seamă pe tărâmul interdisciplinar dintre teologie, drept, criminologie și psihiatrie.

În prezenta lucrare toate definițiile de sorginte teologică au doar un caracter informativ de cunoaștere și iluminare, opiniile savanților sunt prezentate doar cu scop de cercetare științifică și sunt lipsite de careva aprecieri de conotație discriminatorie.

Legitățile cărora se supune societatea ne-au demonstrat că, alături de pedeapsă, o metodă eficientă de influențare asupra proceselor sociale, inclusiv asupra evoluției criminalității, o dobândește religia.

Șamanii și preoții au exercitat diferite funcții: de la vindecarea bolnavilor până la aplicarea pedepsei. Aportul lor la fortificarea puterii conducătorilor de stat a fost unul major – binecuvântau hotărârile și orân-

duirile impuse de ei, inclusiv prin acoperirea unor astfel de dispoziții autoritare cu voința Dumnezeiască. Documentele istorice din Egiptul, Babilonul și India Antică care au ajuns pe mâna savanților contemporani mărturisesc, neîndoiește, că cele mai puternice sisteme de influențare religioasă asupra vieții sociale au fost create în milenii IV-III î.e.n. [7, p.6-7]. Religia controla nu doar faptele rele ale oamenilor, dar și gândurile nepotrivite ale acestora care puteau deveni cunoscute Dumnezeului. Astfel de formă religioasă a controlului social a devenit una dintre cele mai universale și puternice. Această practică, cu anumite excepții și abateri, a fost preluată de metodologia exercitării puterii în cadrul statelor totalitariste, unde prin intermediul denunțurilor și al spionajului autoritățile de stat se informau despre cetățenii lor, inclusiv despre gândurile acestora.

Totodată, drept cauză a crimelor religioase poate servi indiferențismul religios, fenomen întâlnit în literatura de specialitate criminologică [4, p.52-53]. Acesta nu înseamnă lipsa de necesități spirituale și de mecanisme religioase la oameni, ci preuspune lipsa formelor stabile de satisfacere a acestor necesități, precum și lipsa de activitate spirituală în sfera religioasă a vieții. De regulă, acest vacuum informațional și spiritual este umplut de surogatul primitiv al credinței: interesul sporit față de fenomene paranormale, zodii, spiritualitate exotică etc. Însă, o astfel de „*umplutură spirituală*”, în primul rând, nu poate contribui la zidirea unei temelii pozitive a unei activități sociale sănătoase și, în al doilea rând, nu va contribui la ocrotirea persoanei de la impactul negativ produs din partea unor predicatori religioși radicali și exprimat în deformarea conștiinței în așa fel încât aceasta va deveni una criminalizată.

Autorul N.S. Gromova subliniază: „*Sineîncrederea nelimitată în importanța absolută a propriilor convingeri va achita orice formă de violență, orice formă de încălcare a normelor sociale atât juridice, cât și morale*” [4, p.52-53]. Cele expuse se referă nu doar la liderii sectelor religioase totalitare și ai organizațiilor religioase fundamentaliste, ci și la membrii ordinari ai acestora. Careva diferențe semnificative nu există între ei: la orice nivel de ierarhie a organizației respective, perversul religios își conștientizează devotamentul absolut față de Dumnezeu, iar activitatea sa este privită ca unica absolut corectă, necesară și exercitată întocmai cu poruncile Dumnezeiești. Un pervers religios se privește ca cel mai împuternicit reprezentant al Dumnezeului pe pământ.

Devianța religioasă ca fenomen. Orice formă de comportament uman destructiv, periculos și agresiv constituie, în opinia noastră, *devianță religioasă*. Nu este obligatoriu ca această devianță să atingă gradul de prejudiciabilitate al unei fapte infracționale sau al unei contravenții, suficient este să fie încălcată o normă teologică, morală sau o altă normă socială. Susținem că orice încălcare religioasă reprezintă *devianță religioasă*, iar crima sau contravenția cu caracter religios constituie doar o formă de sine stătătoare a devianței religioase.

În opinia noastră, din punct de vedere criminologic, pentru a identifica o *devianță religioasă* (de exemplu, fenomenul de extremism religios sau criminalitate religioasă), nu este neapărat ca această confesiune religioasă să fie recunoscută drept cult religios în sensul legislației în vigoare. Atenționăm că, potrivit prevederilor legislative, cultul religios este o structură religioasă, cu statut de persoană juridică, ceea ce nu corespunde conceptului criminologic de confesiune religioasă, care se impune a fi mai larg și depășește definiția legislativă a cultului. Așadar, o confesiune religioasă în sens criminologic poate fi și neînregistrată.

Pericolul social pe care îl implică devianța (extremismul etc.) sau criminalitatea religioasă depinde de conținutul *de facto* deviant și prejudiciabil al învățăturii, precum și de caracterul metodelor agresive și abuzive aplicate pe parcursul activității sale de către o confesiune religioasă față de discipolii săi sau de societate, în întregime. Prin urmare, viața, integritatea fizică sau psihică, libertatea religioasă a unei persoane, pe de o parte, precum și securitatea publică, pe de altă parte, pot fi puse în pericol din partea unor confesiuni religioase indiferent dacă sunt recunoscute sau nu culte religioase.

Fanatismul ideologic, politic, religios (care uneori poate ascunde interese ale crimei organizate) constituie un motiv rațional și figurează printre motivațiile speciale ale ucigașilor în masă. Ei folosesc în general moduri de operare de o cruzime sălbatică, pentru a manipula opinia publică, și dacă, la ucigașii în serie, se observă fenomenul de dezumanizare a victimei, de tratare a ei ca pe un obiect, uneori victimele sunt comparate cu animalele oferite ca jertfă.

Nu întotdeauna este ușor să discernem între credința „*extremă*” și convingerea delirantă. Studiarea motivației teroriștilor evidențiază teza precum că teroriștii religioși ar suferi de *idei megalomaniace*.

Fenomenului religios trebuie luat în considerare atât la examinarea infracțiunilor cu caracter religios în domeniul securității publice, cât și la prevenirea criminalității prin identificarea dimensiunii religioase a

conflictelor (interconfesionale și interetnice, tentative de fundamentalism religios, extremism religios, terorism religios), inclusiv armate. Desfășurarea prozelitismului agresiv constituie o condiție fundamentală în difuzarea ideologiei extremiste, ceea ce printr-un mod intermediar poate conduce și la manifestări teroriste generate de discordie religioasă.

Ne solidarizăm cu criminologii care cercetează criminalitatea religioasă, considerând că nicio tradiție, religie, credință, situație politică nu poate justifica lovirea, mutilarea, umilirea sau aplicarea oricărei forme de pedeapsă care să atenteze la demnitatea și integritatea fizică a oamenilor.

Extremismul religios ca forma de sine stătătoare a devianței religioase stă la baza terorismului religios, el servind o precondiție a acestuia, iar ignorarea fenomenului de extremism poate tolera și contribui la dezvoltarea și răspândirea terorismului. S-a arătat că factorul religios este folosit ca vehicul pentru acțiuni ce pot destabiliza starea de securitate. Religia, în anumite situații, poate deveni o sursă de conflict armat.

În opinia noastră, **extremismul religios** constituie atitudinea sau doctrina unor curente religioase ori pseudoreligioase, care, pe bază de teorii, idei sau opinii extreme, caută, prin măsuri violente sau radicale, să impună programul lor cu scopul de a: schimba, prin violență, bazele regimului constituțional; submina securitatea și integritatea statului; uzurpa puterea de stat sau calitățile oficiale; crea formațiuni armate ilegale; desfășura activități teroriste; provoca ura religioasă; umili demnitatea personală; provoca dezordini în masă; comite fapte de huliganism sau acte de vandalism pe motive de ură sau dușmănie religioasă; precum și de a propaga exclusivismul, superioritatea sau inferioritatea cetățenilor după criteriul atitudinii lor față de religie sau după criteriul religiei.

Ura religioasă este un factor de bază în desfășurarea activității teroriste, iar terorismul religios se consideră a fi cel mai periculos, în contextul spălării creierelor viitorilor candidați la grupările teroriste, precum și al îndoctrinării religioase. Infraționi motivate de ură religioasă constituie proliferarea extremismului religios, iar fundamentalismul religios ca atare nu constituie nici ideologie extremistă, nici cea teroristă.

Legea penală a Republicii Moldova nu acoperă toate formele de extremism, lista acestora fiind de fapt mai largă. Prin urmare, s-a propus o definiție nouă de terorism religios și s-a pledat pentru necesitatea introducerii unor prevederi noi care ar incrimina alte fapte cu caracter terorist.

Despre fanatismul sectar. O caracteristică a vieții spirituale de astăzi rezidă în răspândirea credințelor imprecise sau „*convenabile*”, așa-numitele religii alternative. Adepții acestor credințe întâlnesc în acest fond religios individualismul „democratic”, capitalist. Așa s-ar putea explica succesul unor religii asiatice în care credințele sunt reduse la minimum, rolul cel mai important fiind atribuit acțiunii asupra sinelui. Tot aici putem include practicile și religiile fără o dogmă precisă (magie, ocultism, paranormal, parareligie, parapsihologie). Astrologia, prevestirile, chiromanția, cartomanția, vrăjitoria, spiritismul au ca principal obiect „*fericirea*” subiectului (afaceri, iubire, viitor). Altă tendință actuală este de aplecare, preponderent, spre latura mistică, spirituală, ezoterică a religiilor monoteiste: marii mistici ai creștinismului, iudaismului, sufismului, islamului.

Secte religioase destructive au roluri sociale negative, ceea ce duce la urmărirea și condamnarea lor (acestea profită de copii, persoane cu handicap, bătrâni, orfani, persoane nevoiașe care nu se pot apăra și a căror naivitate este speculată de către secte). Libertinajul sexual din unele comunități sectante, imoralitatea și abuzurile sexuale ale liderilor (profeți, guru, mesianici) au adus aceste grupuri în atenția poliției. Sunt condamnate și cad sub incidența legii manifestările rituale ale unor secte sau mișcări religioase care presupun mutilarea, castrarea sau aproape complet abandonata practică a sacrificiilor umane în scopul părtășiei.

Disfuncția socială cea mai frecvent discutată, caracteristică tuturor sectelor, este *fanatizarea credincioșilor* ce poate ajunge până la alienarea morală și psihică a membrilor. Aceștia nu doar că-și abandonează modul de viață anterior, familia, serviciul, dar sunt capabili de orice sacrificiu pentru sectă sau lider, mulți fiind pregătiți pentru sacrificiul suprem la îndemnul „*profetului*”. *Fanatismul poate fi o caracteristică a stării de religiozitate în general*, dar el se manifestă, mai ales, în tipuri de comunități sectare cu o mare intensitate a vieții religioase. Pe suportul fanatismului religios, credincioșii pot fi folosiți în orice activitate – de la dezordine socială, până la infraționalitate.

Sectele religioase pretind că au și dau răspunsuri; o fac pe plan afectiv și, în același timp, pe plan intelectual, răspunzând de multe ori la nevoile afective în așa măsură, încât întunecă facultățile intelectuale. Se bazează pe emoții. Aceste nevoi și aceste aspirații de bază se pot descrie ca tot atâtea expresii ale căutării umane de integrare și de armonie, de participare și de realizare la toate nivelurile existenței și experienței umane. Ele reprezintă, în egală măsură, încercări de a ajunge la o căutare umană a adevărului și semnifica-

ției, la căutarea acelor valori constitutive care, în anumite epoci ale istoriei, atât colective, cât și individuale, par să se fi ascuns, distrus sau rățacit pentru acele persoane descurajate de o schimbare rapidă, de un *stres* accentuat, de teamă etc.

Sunt identificate principalele sale caracteristici (voluntarismul, caracterul exclusivist, pretenția deținerii monopolului asupra adevărului, tendința spre secularizare ș.a.) și tipologii sectare (conversionist, revoluționar/transformator, introversionist, manipulaționist, taumaturgic, reformist, utopic).

Trăsăturile specifice ale sectelor religioase, spre deosebire de religiile tradiționale, au o pondere mai mare în generarea fanatismului religios și, ca urmare, a extremismului. Prozelitismul abuziv constituie condiție fundamentală în dezvoltarea extremismului și a terorismului religios. În calitate de semn obligatoriu al faptelor infracționale de natură extremistă trebuie să fie stabilit motivul extremist al făptuitorului.

Fanatismul religios constituie gradul extrem de manifestare a religiozității, iar extremismul religios, inclusiv sub forma de agresiune fizică sau verbală, presupune un comportament colorat în idei de sorginte religioasă la indivizii fanatici.

Pe cale de consecință, putem conchide că *religiozitatea individului constituie pericol social doar atunci când prin acțiunile sale prejudiciabile el începe să pătrundă și să influențeze asupra credinței altor persoane.*

Un concept similar fanatismului religios îl constituie ***fundamentalismul religios***. Ele sunt similare, însă nu identice și desemnează fenomene diferite:

– Dacă fanatismul religios constituie un model social care are tendința de a se opune altor credințe sau conceptelor socioculturale, atunci fundamentalismul religios constituie punctul extrem de manifestare a învățăturilor religioase care poartă *accentul politic* al învățăturilor spirituale, ceea ce constituie formarea intoleranței față de cei din jur [8, p.7-8].

– Dacă fanatismul religios constituie un model de comportament, atunci fundamentalismul caracterizează radicalizarea și rigiditatea gândirii religioase a unei persoane sau a unei doctrine religioase.

– În același timp, fundamentalistii religioși întotdeauna sunt fanatici, iar fanaticii religioși pot fi și în rândurile altor indivizi religioși care nu sunt fundamentalști. Fanatismul este caracteristic oricărei religii.

De la misionarismul agresiv la prozelitism. Aici trebuie făcută diferența dintre a fi aderent al unei religii considerată dreaptă și meritând a fi răspândită și împărtășită și altora și a te considera executantul unei comenzi divine de a-ți răspândi credința, mai ales prin camuflarea mesajului, prin folosirea abilă a „momelii”.

Convingerile spirituale, religioase și filosofice fac parte din viața privată a oricărei persoane și implică totodată dreptul acesteia de a le manifesta. Însă, această libertate este restricționată prin norme juridico-penale ce sancționează prozelitismul și subminarea ordinii de stat. Subliniem importanța respectării pluralismului și a toleranței între diferitele grupuri religioase. Astfel, membrii cultelor trebuie să se respecte reciproc, să respecte legile țării, să cultive bune relații pentru înaintarea credinței lor și atingerea obiectivelor religioase-morale, culturale etc., în așa fel încât să se evite prozelitismul agresiv practicat de membrii cultelor de tip extremist și fundamentalist.

Din perspectivă criminologică, ***acțiunile de prozelitism*** stârnesc discuții controversate între adepții diferitelor confesiuni. S-a observat că o persoană atrasă în sectă devine imediat reticentă tradițiilor naționale, culturale și religioase autohtone; de asemenea, la prozeliți apare xenofobia religioasă și o psihologie cu tentă de violență. În majoritatea cazurilor adepții lui se izolează, întâi de toate de familie, de prieteni și apoi de societate. Per total, se constată o diminuare a numărului de activități prozelite și totodată o rafinare a metodelor de prozelitism sectar.

Prozelitismul este furtul de adepți (credincioși) practicat de unele culte, confesiuni sau secte, în detrimentul Bisericilor tradiționale sau altor grupări religioase. Furt – infracțiune, deci presupune folosirea unor mijloace necinstite: publicitate negativă, violență, înșelare, șantaj, speculă etc. Etapele prozelitismului: 1) cercetarea terenului (culegerea de informații despre credincioși, preot, viața bisericească); 2) răspândirea noii învățături și denigrarea celei tradiționale (publicitatea negativă); 3) catehizarea personală; 4) convertirea (botez, jurământ); 5) durată: între câteva zile și câțiva ani. În literatura teologică se precizează că, din punct de vedere dogmatic, fărâmițarea religioasă contemporană își are cauza în libertatea greșit înțeleasă de către om [9]. Prozelitismul abuziv a devenit o condiție fundamentală în dezvoltarea extremismului și a terorismului religios.

Totodată, specificăm că învățăturile spirituale pure nu constituie prozelitism chiar și în cazul în care se vor dezvălui și se vor arăta erorile unor altor religii, precum și în cazul ademenirii posibiloș ucenici de

partea ei, care își abandonează religiile originale potrivit propriei lor voințe, pentru că învățătura spirituală de fapt se efectuează în mod liber și fără obstacole. În afara acestor învățături spirituale care pot fi prezentate liber, orice tentativă de a determina ucenicii unei alte religii dominante prin intermediul unor metode ilegale sau amorale constituie prozelitism.

Reieșind din studierea literaturii de specialitate, am identificat următoarele forme de prozelitism, stabilirea cărora poate servi un bun suport metodologic în procesul de prevenire și combatere a infracțiunilor cu caracter religios, în special a celor care implică practici interzise de prozelitism abuziv: colaborări suspecte de corupție cu unele autorități locale (spre exemplu, amplasarea de case de rugăciune fără autorizație etc.); distribuirea gratuită de broșuri, pliante, cărți (ediții integrale sau fragmentare), alte materiale de propagandă cu titlu gratuit prin saloane din spitale, săli de conferință, stații de autobuze sau feroviare, inclusiv vizite celebre pentru studii „gratuite” ale scripturilor sfinte la domiciliu etc.; „vindecări” divine, care uneori eludează știința medicală, în special recuperarea în cadrul unor tabere de vară, unde vin diverși *vindecători*; atacuri la adresa altor religii; atragerea membrilor familiilor și cunoscuților, în special, a copiilor și tinerilor; atragerea adeptilor prin muzică (unele genuri rock și formații); folosirea de semne și simboluri specifice; relații cu străinătatea (campanii organizate peste hotare; invitarea adeptilor străini pentru schimb de experiență; organizarea cursurilor gratuite de limbă engleză; oferte de job-uri în străinătate); oferte financiare sau materiale (oferirea de burse tinerilor studioși: conservator, medicină etc.; „ajutoare” materiale (alimente, bani, lemne și alte bunuri) și implicarea în proiecte sociale; oferirea cadourilor cu prilejul diferitelor sărbători etc.); organizarea de concerte și spectacole gratuite, prozelitismul cu ținte precise: personalități publice, mai cu seamă din lumea show-biz; organizarea de congrese pe stadioane; alte locuri publice unde poate să se prezinte un număr nedeterminat de persoane; predica necesară prin misionari bine pregătiți, tineri, elegant îmbrăcați, cu ecusoane în piept etc.

În același timp, ținem să precizăm că prozelitismul abuziv are loc pe parcursul a trei etape: 1) etapa de convertire (înrolare, căutare, invitare) a potențialilor adepti ai unei secte, mișcare sau organizație religioasă ori pseudoreligioasă; 2) etapa de activitate propriu-zisă a adeptului în cadrul acestui cult; 3) etapa de părăsire a cultului.

De la „sectă” și „cult” la „confesiune”. La nivel european și cel național este proclamat pluralismul religios, ceea ce ar însemna poziția neutră a statului și protecția egală în fața legii a tuturor persoanelor, fiind garant fundamental împotriva oricărei forme de discriminare. Mai mult, pluralismul religios se referă la grupuri ce împărtășesc anumite convingeri comune, indiferent de faptul dacă este o sectă religioasă, ezoterică sau spirituală. Totodată, o atenție deosebită prin utilizarea procedurii penale și civile trebuie acordată protecției celor mai vulnerabile persoane, în special copiilor, împotriva practicilor ilegale care se produc în numele grupurilor religioase, ezoterice și spirituale (rele tratamente, viol, neglijență, îndoctrinare prin spălarea de creiere și non-înscrisere la școală).

Ținând cont de Recomandările Adunării Parlamentare a Uniunii Europene (Recomandarea nr.1178/1992 a Adunării Parlamentare (Sesiunea a 43-a, versiunea finală) *privind sectele și noile mișcări religioase* [10]; Recomandarea nr.1412/1999 a Adunării Parlamentare (Ședința a 18-a din 22 iunie 1999) *privind activitatea ilegală a sectelor* [11]), este important să se ia în considerare faptul că *etichetarea unei organizații religioase drept o „sectă” ar putea avea un impact negativ asupra organizației*. Aceste prevederi legislative sunt susținute și de opiniile unor teologi. Astfel, teologul român C.-lu. Damian susține că *este necesară renunțarea la folosirea termenilor de cult și sectă în contextul fenomenului neoreligios* [12, p.8].

Luând în considerare însemnătatea semantică a expresiilor teologice analizate *supra*, remarcând caracterul discriminator și peiorativ (defavorabil, depreciativ, disprețuitor) al acestora, am concluzionat că oferirea priorității unei din aceste expresii ar duce la o atingere gravă a libertății de religie și de conștiință a persoanei, discriminând pe unii și acordând superioritate altor persoane (care sunt adeptii religiilor „tradiționale” și dominante) în funcție de criteriul religiei, ceea ce ar veni în contradicție cu legislația națională și cu cea internațională exprimată în Politica nediscriminatorie a Statului și a organismelor internaționale.

Pentru a înlătura aceste divergențe semantice impuse de sociologie și teologie aflată în discordanță cu cerințele legislației laice, propunem spre utilizare pe viitor în știința criminologică a conceptului de „*confesiune religioasă*”, care din punct de vedere semantic desemnează mărturisirea unor fapte, a unor gânduri sau sentimente intime de conotație religioasă.

Termenii *sectă* și *cult* sunt destul de disprețuitori și par să implice o judecată mai curând. *Un cult*, spre deosebire de *o sectă*, adoptă credințe și practici religioase radical noi, care sunt frecvent considerate ca o

amenințare la adresa valorilor fundamentale și normelor culturale ale societății în ansamblu [10]. În consecință, persoanele care fac parte din culte manifestă frecvent un comportament antisocial și nevrotic. Reținem de aici că, spre deosebire de sectă, *un cult propune o doctrină radical diferită de cea tradițională a mediului în care activează.*

În opinia noastră, din punct de vedere criminologic, pentru a identifica o devianță religioasă (de exemplu, fenomenul de extremism religios sau criminalitate religioasă), nu este neapărat ca această confesiune religioasă să fie recunoscută drept cult religios în sensul legislației în vigoare.

Concluzii

Transformarea religiei dintr-o pornire și forță constructivă, pozitivă și ziditoare în una distructivă și negativă parcurge mai multe etape:

- în loc de armonie și inspirație în viață are loc reglementarea dură a vieții cotidiene în baza unei autorități incontestabile;
- în loc de libertate spirituală se cultivă o robie spirituală adevărată: omul cade sub un control totalitar și este privat de orice spațiu pentru activitate și mișcare;
- nu există o mai mare autoritate decât autoritatea bazată pe propria perversiune religioasă (credință transformată în fanatism lăuntric și dictatură exterioară), persoana neagă orice libertate și orice semnificație a unor norme.

Mai mult, cercetarea izvoarelor criminologice moderne ne-a permis să formulăm următoarele concluzii:

1. Religia ca forma de sine stătătoare de gândire posedă un potențial semnificativ asupra conștiinței, voinței și dispoziției spirituale a persoanei;

2. Cu toate că religia constituie un izvor de smirenie și prevenire în orice societate, este menită să aducă armonie și starea sufletească pozitivă, religia devine și cauza comiterii unor infracțiuni. Numărul de adepți religioși nu crește doar prin necesitatea naturală și firească de determinare spirituală liberă, dar și prin intermediul expansiunii spirituale a sectelor totalitare care tind să substituie religiile tradiționale și unanim recunoscute cu diverse politici agresive de pătrundere în psihicul uman.

3. Drept cauză de apariție a fenomenului criminalității religioase este evidențiată nu doar prezența unei necesități speciale de spiritualizare, ci și prezența indiferentismului religios. Un rol semnificativ în apariția criminalității religioase îl exercită direcția unei astfel de spiritualizări, perversiunea setărilor religioase. Vacuumul spiritual este încărcat, de regulă, de surogatele primitive pseudoreligioase, inclusiv de noile „învățătură” foarte comode pentru adepții săi, pe de o parte, și extrem de agresive, pe de altă parte.

4. În contextul istoric, o însemnătate specială pentru prevenirea criminalității a avut sugestia religioasă care s-a păstrat până în prezent. Forma religioasă a controlului social devenea cea mai universală. Așadar, sugestia religioasă și pedeapsa religioasă se completeau reciproc în activitatea de prevenire a criminalității. Pedeapsa impunea să respecte religia, iar religia, la rândul ei, oferea pedepsei sensul divin.

5. Știința criminologică contemporană este, în mare măsură, una seculară, deoarece operele clasice ale criminologiei mondiale aproape nu sunt legate de religie, iar diverse închipuiri despre natura crimei continuă să fie privite de către criminologie ca arhaisme.

6. Criminologia laică, în opinia noastră, devine insuficientă pentru studierea arbitrarității umane. Din perspectiva direcției noi de cercetare științifică – *criminoteologiei* – crima constituie încălcarea unor norme imperative sacre, violarea dogmelor religioase. Pe cale de consecință, elementul sacru este privit ca unul sistemic fundamental în proces de prevenire a criminalității.

7. Criminoteologia, ca o direcție de sine stătătoare în criminologie, se preocupă nu doar de cercetarea crimei privite prin prisma devierii de la o normă religioasă (devianță religioasă), obiectul ei de cercetare este criminalitatea religioasă ca o totalitate de fapte infracționale cu caracter religios care se comit din motive de ură, discordie sau diferență religioasă sau care în alt mod atentează la libertatea persoanei.

Referințe:

1. ПИКОВ, Г.Г. О некоторых особенностях библейской криминологии. В: *ΣΧΟΛΗ*, Том 4, №1, 2010, с.133.
2. БОДОБАЕВ, К.А. Уголовная ответственность за возбуждение религиозной вражды. В: *Вестник Кыргызской государственной юридической академии*, 2013, №3, с.88-92.
http://www.ksla.kg/upload/file/vestnik/vestnik_2013_3/bodobaev_k_a.pdf (Accesat: 02.01.2018)
3. БАШКАТОВ, Л.Д., СТАРКОВ, О.В. *Криминотеология*. Санкт-Петербург: Юридический центр, 2004. 424 с.

4. ГРОМОВА, Н.С. Вербальный экстремизм как особый вид преступлений: правовая и лингвистическая природа. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2015, №11(61): в 3-х ч. Ч.1, с.51-55. ISSN 1997-292X. http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2015_11-1_11.pdf (Accesat: 02.01.2018)
5. ШЕСТАКОВ, Д.А. *Криминология: Учебник для вузов*. 2-е изд. СПб.: Издательство Асланова, 2006, с.19. Постлиберальный статус криминологии.
6. ХВЫЛЯ-ОЛИНТЕР, А.И. *Особенности радикальных особенностей Ислама*. С.76-107, с.77. <http://intelros.ru/pdf/hvily.pdf> (Accesat: 02.01.2018)
7. ИНШАКОВ, С.М. *Зарубежная криминология*. Москва: Издательская группа ИНФРА • М-НОРМА, 1997. 181 с.
8. ANDREESCU, A., RADU, N. *Organizațiile teroriste: conceptualizarea teoriei versus securitatea europeană*. București: TIMPOLIS și Editura „M.I.R.A.” 2008, p.7-8. ISBN 978-973-0-05345-6
9. PESTROIU, D. *Suport de curs pentru specializarea „Teologie pastorală” la disciplina „Misiologie și Ecumenism”*. București: Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian” a Universității din București. <https://ru.scribd.com/doc/49153805/Sectologie> (Accesat: 08.01.2018)
10. Recommendation 1178 (1992) of Assembly Session 1991, 43rd Session, third part. Final version *Sects and new religious movements*. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileID=15212&lang=en> (Accesat: 02.01.2018)
11. Recommendation 1412 (1999) of Parliamentary Assembly (Assembly debate on 22 June 1999, (18th sitting). *Illegal activities of sects*. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16713&lang=en> (Accesat: 02.01.2018)
12. DAMIAN, C.-Iu. *Noile mișcări religioase (Suport de curs)*. Master: Teologie sistematică în context contemporan. Disciplina „Istoria și filosofia religiilor”, 2012, p.8. <https://sistematicaiasi.files.wordpress.com/2013/10/suport-curs.pdf> (Accesat: 04.01.2018)

Prezentat la 16.01.2018

CZU: 343.3

ESCALADAREA TERORISMULUI ÎN ACTUALITATE. ASPECTE CONTEMPORANE ALE FENOMENULUI

Aurel Octavian PASAT

Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul

Scopul acestui studiu constă în abordarea unor aspecte privind prevenirea și combaterea terorismului, prin analiza unor opinii doctrinare și a legislației în vigoare atât din Uniunea Europeană, cât și din România, precum și în formularea unor concluzii, în vederea soluționării problemelor ce țin de aplicarea unor texte incriminatorii incidente.

De asemenea, în cadrul studiului întreprins supunem unei abordări critice definirea terorismului dată în legislația actuală și în literatura de specialitate din domeniul juridic.

Cuvinte-cheie: *terorism, Decizia-cadru 2002/475/JAI, Legea nr.535/2004, agravantă, scop special, element material, motivație superioară.*

THE ESCALATION OF TERRORISM IN TOPICALITY. MODERN ISSUES OF THIS PHENOMENON

The purpose of this study is to solve some aspects of preventing and combating terrorism by analyzing some doctrinal opinions and the legislation in force both in the European Union and in Romania, as well as in formulating some conclusions, with a view to solving some aspects related to the application of incidents of incriminating texts.

Also, in the study undertaken, we analyze critically the definition of terrorism from the legislation in force and in the specialized literature in the legal field.

Keywords: *terrorism, Framework-Decision 2002/475/JAI, Law No.535/2004, aggravation, special-purpose, material element, superior motivation.*

Introducere

„Nu știi nimic mai servil, mai disperat, mai laș, mai limitat decât un terorist” [1, p.145]. Prin această formulă deosebit de violentă Chateaubriand și-a exprimat respingerea față de fenomenul terorismului.

Scopul suprem al terorismului este răspândirea terorii în rândurile unui popor, pentru a submina instituțiile democratice ale aceluia stat. Prin terorism se folosește violența împotriva libertății și democrației, pe care le respinge. Victimele sunt alese ca purtătoare ale unui mesaj odios, îndreptat împotriva unei întregi populații.

Terorismul reprezintă un fenomen dificil de înțeles din punct de vedere juridic. Incriminarea acestui flagel se realizează în primul rând în legislația națională.

În prezent, terorismul se află pe prima pagină a știrilor. Însă, dincolo de presă, dimensiunea juridică provoacă și merită să fie specificată, întrucât reprezintă una dintre calamitățile cele mai teribile, din ce în ce mai active și mai amenințătoare la adresa comunității internaționale [2, p.11].

Incriminarea terorismului din punct de vedere juridic în Uniunea Europeană

În anul 1997, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat o Convenție pentru suprimarea bombelor explozive folosite împotriva tuturor cetățenilor, care făcea trimitere la o serie de infracțiuni, urmată în 1999 de Convenția privind finanțarea terorismului, apoi, în anul 2005, de Tratatul de suprimare a actelor de terorism nuclear și, în sfârșit, la nivel regional, de Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului. Ca urmare a multiplicării atacurilor, legislația s-a perfecționat.

În urma atacurilor tragice asupra Centrului Internațional de Comerț din New York la 11 septembrie 2001, Uniunea Europeană a căutat rapid o definiție general valabilă a terorismului, o definiție inspirată în mare parte din legislația franceză.

Decizia-cadru 2002/475/JAI [3] a Consiliului, din 13 iunie 2002, definește actul terorist drept consecință a unei conjuncții necesare între două categorii de elemente: un element obiectiv constând într-un act material de luare de ostacități, omucidere, atacuri grave asupra integrității persoanelor sau proprietății, în particular, și un element subiectiv, aceste acte fiind comise în scopul expres de a intimida o întregă populație, de a destabiliza sau distruge structura instituțională a unei țări. În absența întrunirii acestor elemente putem fi în prezența unui atac, dar nu neapărat a unui act terorist.

Prin adoptarea acestei Decizii-cadru, statele membre ale UE s-au simțit datorate să transpună definiția terorismului în legislația internă, dar implementarea acesteia s-a efectuat într-un mod neadecvat.

Doctrinar, s-a afirmat că prin definirea terorismului se urmărește folosirea puterii simbolice a dreptului substanțial penal [4, p.17], în scopul conturării unei iluzii privind ideea de siguranță și legalizarea unor măsuri antiteroriste susceptibile să aducă atingere drepturilor fundamentale [5, p.383].

Cu toate că terorismul se manifesta înainte de a se institui primele instrumente internaționale, regionale ori naționale, politica penală a Uniunii Europene s-a simțit datorate să lanseze o definiție a terorismului, însă aceasta a fost criticată. Autorul E.Symeonidou-Kastanidou a afirmat că o definiție a terorismului nu face decât să creeze dificultăți de ordin practic [4, p.16].

Având în vedere că terorismul se manifestă la nivel global, iar în ultima perioadă acest flagel se intensifică, este lesne de înțeles că Uniunea a dorit să existe o definiție a terorismului recunoscută la nivel comunitar, care să ofere o concluzare eficientă în rândul statelor membre ori chiar pe plan internațional, astfel cum susține și autorul T.Weigend [6, p.913].

O contribuție deosebită pe care a adus-o adoptarea Deciziei-cadru a fost aceea că în definiția acțiunii ilicite se face trimitere la un element material, adică atingerea gravă adusă unei țări sau unei organizații internaționale, precum și la un element subiectiv (scopul special): intimidarea gravă a populației, destabilizarea gravă sau distrugerea structurilor politice, constituționale, economice ori sociale etc. [3]. Era necesar ca aceste aspecte importante să rezulte din conținutul dispozițiilor Deciziei-cadru, întrucât până la adoptarea acesteia, din punctul de vedere al Convenției Europene pentru reprimarea terorismului, adoptate în anul 1977, se considera că simpla încercare de capturare a unei aeronave reprezintă infracțiune de terorism, pentru că acțiunea ilicită nu era analizată în funcție de scopul pe care l-a urmărit infractorul, ci doar ca infracțiune enumerată în respectiva Convenție.

Incriminarea terorismului din punct de vedere juridic în România

În România, legiuitorul a ales să sancționeze infracțiunea de terorism printr-o lege specială – Legea privind prevenirea și combaterea terorismului, nr.535 din 25 noiembrie 2004 [7]. Prin această lege a fost abrogată Ordonanța de Urgență a Guvernului nr.141/2001, prin care erau sancționate unele acte de terorism și unele fapte de încălcare a ordinii publice.

Prin adoptarea Legii nr.535, legiuitorul român a ales să transpună Decizia-cadru 2002/475/JAI și, prin urmare, în dreptul național se impune ca raportarea să se facă la legea menționată anterior și nu la Decizia-cadru.

În plus, legiuitorul român a inclus în Capitolul I – Dispoziții generale, art.2 – un motiv de ordin politic, determinând restrângerea noțiunii de terorism, distanțându-se astfel de norma pe care o oferă Decizia-cadru 2002/475/JAI, în care se cere, prin art.1 alin.(1), ca fiecare stat membru să ia măsurile necesare pentru a fi considerate infracțiuni teroriste actele intenționate prevăzute la literele a)-i), așa cum sunt definite, ca infracțiuni, în dreptul intern, care, prin natura sau contextul lor, pot aduce atingere gravă unei țări sau unei organizații internaționale. De asemenea, legiuitorul român a exclus expresia „atingere gravă” pe care ar putea să o aducă infracțiunea de terorism unei țări ori unei organizații internaționale.

Autorul G.Zlati consideră că includerea motivului de ordin politic ca un scop special ce se transpune în final în obținerea unui avantaj („în favoarea entității juridice” – art.2 lit.c) din Legea nr.535/2004) este potențial criticabilă. În doctrină s-a remarcat, pe bună dreptate, că în ceea ce privește latura materială, terorismul nu se diferențiază în mod categoric de criminalitatea organizată propriu-zisă. Această diferențiere se poate însă realiza în baza unui element subiectiv, și anume – un mobil de ordin politic, religios etc. Și aceasta deoarece diferența dintre cele două categorii se regăsește în interesul de ordin pecuniar prezent în cadrul criminalității organizate, dar străin terorismului [8].

Gravitatea infracțiunilor de terorism este evidențiată prin însuși art.1 al Legii nr.535/2004, remarcându-se că acestea reprezintă un pericol public și afectează securitatea națională, evidențiindu-se o latură obiectivă care le deosebesc de infracțiunile tradiționale specificate în Codul penal.

Articolul 32 din Legea nr.535/2004, prin care sunt sancționate actele de terorism, în general face trimitere la fapte infracțiunilor incriminate deja prin Codul penal, cum ar fi: omorul, omorul calificat sau vătămarea corporală, amenințarea sau lipsirea de libertate, distrugerea etc., dacă sunt comise de entități teroriste în condițiile art.2 din aceeași lege:

– sunt săvârșite, de regulă, cu violență și produc stări de neliniște, nesiguranță, teamă, panică sau teroare în rândul populației;

– atentează grav la factorii umani specifici și nespecifici, precum și la factorii materiali;
– urmăresc realizarea unor obiective specifice, de natură politică, prin determinarea autorităților statului sau ale unei organizații internaționale să dispună, să renunțe sau să influențeze luarea unor decizii în favoarea entității teroriste.

În doctrina autohtonă s-a susținut că aspectul menționat anterior nu poate decât să întărească (cel puțin în parte) faptul că s-a urmărit sancționarea unei *motivații superioare* atașate unei infracțiuni tradiționale [9].

De asemenea, diferențierea infracțiunilor tradiționale incriminate în Codul penal de cele sancționate prin Legea nr.535/2004 consistă și în faptul că legiuitorul atașează un mobil/scop special, astfel sancțiunea fiind mai severă, în comparație cu dreptul comun. Această abordare specifică formelor agravate se îndepărtează într-o bună măsură de teza autonomiei conceptuale [9].

Astfel, actele de terorism se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, ale cărei limite speciale se majorează cu o treime, și cu interzicerea unor drepturi.

Însă, *motivația superioară* regăsită în mobilul/scopul impus prin Legea nr.535/2004 nu are nimic în comun cu vinovăția menționată în textele care sancționează infracțiunile tradiționale. În vederea obținerii condamnării nu poate lipsi dovedirea elementului material al infracțiunii tradiționale, dar și *motivația superioară*, care califică acțiunea în cadrul actului terorist.

De asemenea, s-ar putea afirma că dispozițiile art.32 sancționează o infracțiune care deține conținuturi alternative, întrucât valoarea socială principală se află în plan secund în momentul individualizării pedepsei, adică relațiile sociale referitoare la ordinea publică, siguranța și liniștea cetățenilor, relații care nu se pot desfășura normal atunci când există acțiuni comise în vederea provocării unei stări de panică. O amenințare poate leza în anumite circumstanțe la fel de mult ori chiar mai mult ordinea publică decât o vătămare corporală ori o infracțiune de omor. Motiv pentru care fie alegerea legiuitorului este profund eronată, fie aceasta este în concordanță cu teza formelor agravate [9].

Doctrinal [6, p.924], chiar dacă infracțiunea de terorism trebuie incriminată în forma agravată comparativ cu infracțiunile tradiționale, nu a fost acceptată critica privind neconformitatea cu principiul legalității. Exactitatea legislației variază în funcție de obiectul acesteia. Standardul referitor la previzibilitate nu necesită să fie ridicat atunci când discutăm despre o legislație ori o convenție internațională referitoare la asistența judiciară reciprocă, însă, în ceea ce privește infracțiunea supusă discuției, standardul este ridicat atunci când se discută despre mijloace de investigație intruzive [Ibidem].

Se impunea ca legiuitorul să individualizeze infracțiunile incriminate în lege, iar elementul material să aibă însemnătate numai pentru individualizarea judiciară a pedepsei, cu toate că unele acțiuni incriminate nu sunt prevăzute în Codul penal, cum ar fi prin art.33 alin.(1) lit.e): „participarea la instruirea sau pregătirea în vederea folosirii mijloacelor distructive, substanțelor toxice ori periculoase, armelor de foc, dispozitivelor explozive de orice fel, munițiilor, explozivilor, armelor chimice, biologice, radiologice sau nucleare, în scopul comiterii unui act de terorism”, astfel că nu putem aprecia unele infracțiuni ca având forme agravante, iar altele ca deținând autonomie conceptuală.

Concluzii

Faptul că infracțiunile de drept comun se regăsesc în normele juridice penale ale României și în același timp și într-o lege specială care incriminează actele de terorism, poate doar să creeze aspecte discutabile în momentul aplicării sancțiunii, întrucât obiectivul nu este acela de a da naștere la noi infracțiuni, ci de a pune la dispoziție un cadru sancționator omogen și agravant, care corespunde cu pericolul fenomenului în cauză – terorismul.

În acest scop, apreciem că legiuitorul român ar trebui să includă în dispozițiile Codului penal din România, într-un capitol distinct din Partea specială, și infracțiunea de terorism.

De asemenea, este de subliniat că în comunitățile internaționale se dorește ca terorismul să fie înglobat în categoria crimelor internaționale. Însă, în absența unor circumstanțe speciale de agravare, specifice infracțiunilor internaționale, care sunt de competența Curții Penale Internaționale, infracțiunea de terorism rămâne a fi considerată redusă ca nivel de risc, astfel încât competența exclusivă este a instanțelor naționale. Reglementarea infracțiunii menționate la nivel internațional constă în obligația de a incrimina aceste acte de către statele părți la convențiile internaționale încheiate în acest scop, precum și în obligația generală de cooperare interstatală în vederea cercetării, arestării, judecării și condamnării celor care comit astfel de acte ilicite.

Referințe:

1. Chateaubriand. *Mémoires d'Outre-Tombe*. Vol.1 La Pléiade, 1849.
2. BODUNESCU, I., BODUNESCU, D.R. *Relații internaționale, problematici și priorități pentru mileniul III*. București: Tipoalex, 2000.
3. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32002F0475>. Decizia-cadru nr. 2002/475/JAI Publicată în JOCE, seria L, nr.164 din 22.6.2002.
4. SYMEONIDOU-KASTANIDOU, E. Defining Terrorism. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol.12, 2004, nr.1.
5. GEARTY, C. Terrorism and Morality. In: *European Human Rights Law Review*, vol.8, 2003.
6. WEIGEND, T. The Universal Terrorist: The International Community Grappling with a Definition. In: *Journal of International Criminal Justice*, vol.4, 2006.
7. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/57494>
8. ZLATI, G. *Terorismul. Formă agravată ori infracțiune autonomă? Consecințe. Analiză conceptuală a Legii nr.535/2004 privind prevenirea și combaterea terorismului (I)* <http://www.penalmente.eu/2012/07/18/terorismul-forma-agravata-ori-infracțiune-autonoma-consecinte-analiza-conceptuala-a-legii-nr-5352004-privind-prevenirea-si-combaterea-terorismului>.
9. Ibidem.

Date despre autor:

Aurel Octavian PASAT, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Republica Moldova. **E-mail:** octavian_passat@yahoo.com

Prezentat la 28.03.2018

CZU: 347.824

RESPONSABILITATEA ȘI RĂSPUNDEREA PENTRU ACTELE DE INTERVENȚIE CU CARACTER ILICIT ÎMPOTRIVA AVIAȚIEI CIVILE INTERNAȚIONALE

Constantin VOZIAN

Universitatea de Stat din Moldova

Unul dintre fenomenele cu care se confruntă societatea internațională de-a lungul timpului este utilizarea abuzivă a aviației civile și săvârșirea faptelor ilicite împotriva aviației civile, cunoscute în materia dreptului aerian internațional drept acte de intervenție cu caracter ilicit.

Întru curmarea fenomenului respectiv atât la nivel național, cât și internațional, statele și organizațiile internaționale din domeniul aviației civile depun eforturi considerabile, scopul fiind asigurarea unui nivel acceptabil al siguranței zborurilor și securității aeronautice.

Cuvinte-cheie: *act de intervenție cu caracter ilicit, siguranță a zborurilor, securitate aeronautică, stat, Organizația aviației civile internaționale, aviație civilă, responsabilitate, răspundere.*

RESPONSIBILITY AND LIABILITY FOR UNLAWFUL INTERFERENCE AGAINST INTERNATIONAL CIVIL AVIATION

One of the phenomenon facing the international society over time is the abusive use of civil aviation and commission of illicit acts against civil aviation, known in the field of international aviation law as acts of unlawful interference against international civil aviation.

In order to overcome this phenomenon, at the national but also at the international level, states and international organizations are making considerable efforts to tackle this issue, in order to ensure an adequate level of flight safety and aviation security.

Keywords: *unlawful interference, flight safety, aviation security, state, International Civil Aviation Organization, civil aviation, responsibility, liability.*

Introducere

În conformitate cu prevederile Legii privind securitatea aeronautică, nr.92 din 05.04.2007, actele de intervenție ilicită reprezintă acțiuni sau tentative de acțiuni care pun în pericol securitatea aviației civile, acestea fiind stabilite exhaustiv:

- deturnarea unei aeronave în zbor;
- capturarea unei aeronave la sol;
- luarea de ostatici la bordul navelor aeriene sau în aeroporturi;
- pătrunderea cu forța la bordul unei aeronave, într-un aeroport sau în incinta unei instalații aeronautice ori a unui serviciu al aviației civile;
- plasarea la bordul unei aeronave sau într-un aeroport a armelor, obiectelor sau substanțelor periculoase menite unor scopuri criminale;
- comunicarea de informații false, care pun în pericol siguranța unei aeronave în zbor sau la sol, a pasagerilor, a echipajelor, a personalului aeronautic sau a persoanelor fizice într-un aeroport sau în incinta unei instalații aeronautice ori a unui serviciu al aviației civile.

Lista acestor fapte stabilite în Legea privind securitatea aeronautică nu este deloc întâmplătoare; or, legea respectivă a fost elaborată și aprobată anume cu scopul de a îndeplini angajamentele asumate de Republica Moldova prin aderarea la Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile, încheiată la Montreal la 23 septembrie 1971, la care a aderat ca stat membru prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aderarea Republicii Moldova la unele acte internaționale în domeniul aviației civile, nr.766 din 06.03.1996.

Motivul care a determinat elaborarea Convenției respective și aderarea mai multor state la ea constă în faptul că actele ilicite îndreptate contra securității aviației civile pun în pericol securitatea persoanelor și bunurilor, împiedică în mod serios exploatarea serviciilor aeriene și subminează încrederea popoarelor lumii

în securitatea aviației civile. Iar având drept scop prevenirea unor asemenea acte, statele urmează să prevadă urgent măsuri corespunzătoare în vederea pedepsirii cât mai aspre a autorilor acestora.

În întreaga lume creșterea semnificativă a numărului de acte de intervenție ilicită are loc direct proporțional cu dezvoltarea aviației civile și, respectiv, cu creșterea numărului de zboruri.

Responsabilitatea și răspunderea pentru intervenția ilicită în aviația civilă internațională este un subiect cu mai multe componente. Un eveniment care a ascos în evidență necesitatea de a interveni în forță este actul din 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii, chestiunea responsabilității și răspunderii pentru astfel de acte constituind o problemă majoră și creând îngrijorare pentru majoritatea statelor lumii anume ca urmare a acestui incident major.

Actele de intervenție ilicită în aviația civilă continuă să aibă un efect negativ asupra siguranței și eficienței transportului aerian internațional, punând în pericol nu doar viața și sănătatea pasagerilor și echipajelor de zbor, dar și a miilor de oameni de pe Terra care ar putea avea de suferit în cazul prăbușirii unei aeronave, pe lângă aceasta provocând și pierderi financiare extrem de considerabile.

Rezultate și discuții

Noțiunea „intervenție ilicită” adesea este interpretată greșit drept atac terorist.

Nu există o definiție specifică termenului de atac terorist, acesta fiind utilizat la modul general, deseori catalogat ca un atac violent asupra orânduirii legale, de cele mai multe ori având conotații politice sau urmărind intenția de a schimba un regim. Actele de intervenție cu caracter ilicit împotriva aviației civile nu sunt întotdeauna acte teroriste, de multe ori având la bază alte motive decât cele politice, cum ar fi interesele materiale.

Așadar, noțiunea „act de intervenție ilicită” reprezintă o desfășurare a noțiunii „act de agresiune sau orice tulburare a păcii”, utilizată în Articolul 1 al Cărții Națiunilor Unite, ceea ce presupune, inclusiv, că aceste categorii de fapte contravin principiilor fundamentale ale dreptului. După cum afirmă unii autori, infracțiunea este alcătuită din două elemente „*actus rea*” – faptă ilegală interzisă de lege și „*mens rea*” – intenția de a săvârși această faptă ilegală. Respectiv, conform acestei opinii, un act de intervenție împotriva aviației civile poate fi considerat ilicit numai în situația în care această faptă este incriminată de lege. Acest aspect reprezintă o problemă serioasă pentru instituțiile implicate în protejarea aviației civile, care au misiunea complicată de a nu admite careva scăpări la nivelul sistemului și cadrului legislativ al statului, pentru a nu face posibilă evitarea răspunderii în materie penală din considerentul că fapta nu este incriminată de lege, iar aceasta în contextul în care societatea este într-o permanentă dezvoltare, odată cu ea dezvoltându-se și relațiile sociale și, cu părere de rău, apărând noi mijloace și posibilități de periclitate a orânduirii sociale [1].

Responsabilitatea statului

Noțiunea de responsabilitate a statului derivă din natura cadrului normativ internațional, ținându-se cont de suveranitatea și egalitatea statelor semnatare ale unei convenții internaționale. Un stat este responsabil pentru un act de intervenție ilicită comis de acesta. În accepțiunea dreptului internațional public, în cazul în care are loc săvârșirea unui act de intervenție ilicită în privința unei aeronave a unui stat, iar în urma unei investigații independente se constată că comiterea acestui act de intervenție ilicită a fost posibilă din cauza supravegherii neconforme a statului respectiv sau lipsei totale de supraveghere, fie din cauza imperfecțiunii cadrului legislativ la nivelul statului vizat, în asemenea caz survine răspunderea statului, ca o metodă de trageră la răspundere complementară, astfel încât persoana sau persoanele nemijlocit vizate de săvârșirea unui act de intervenție ilicită nu sunt absolvite de răspundere, care, la rândul ei, poate fi penală, contravențională, contractuală, delictuală etc.

Răspunderea obiectivă și răspunderea subiectivă

Principiul răspunderii obiective presupune răspunderea parțială sau absolută, aici fiind vorba despre răspundere în cazul faptelor săvârșite fără intenție, spre deosebire de răspunderea subiectivă care implică responsabilitatea pentru fapte săvârșite din culpă sau din neglijență. Totuși, în doctrina de specialitate nu există o părere unanim acceptabilă referitor la delimitarea clară între responsabilitatea obiectivă și subiectivă pentru săvârșirea sau comiterea actelor de intervenție ilicită în domeniul aviației civile. De asemenea, nici jurisprudența existentă la nivel internațional nu stabilește o delimitare clară a acestor categorii, respectiv rămânând subiect de discuție și interpretări duplicitare din partea cercetătorilor [2].

Accepțiunea mai mult sau mai puțin recunoscută tăcit constă în faptul că statul vinovat de săvârșirea actului de intervenție cu caracter ilicit urmează să repare prejudiciul cauzat statului respectiv [3].

Responsabilitatea statului pentru securitatea aeronautică și siguranța zborurilor

Totuși, situația este mult mai clară atunci când vorbim despre răspunderea statului pentru asigurarea defectuasă sau neconformă a unui nivel acceptabil al siguranței zborurilor și securității aeronautice.

Obligativitatea Republicii Moldova de a stabili, menține și, respectiv, de a asigura un nivel corespunzător al siguranței zborurilor și securității aeronautice reiese din aderarea la Convenția aviației civile internaționale, la care Republica Moldova a devenit parte prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aderarea Republicii Moldova la unele acte internaționale referitoare la aviația civilă internațională, nr.97-XIII din 12.05.1994.

Convenția este alcătuită din 96 articole care stabilesc principiile fundamentale ale aviației civile. Suplimentar, din momentul semnării Convenției au fost aprobate 19 anexe la aceasta, obligatorii pentru statele membre, care se referă la principalele domenii ale aviației civile internaționale, după cum urmează:

1. Autorizarea personalului aeronautic (piloți, ingineri, controlori de trafic aerian, însoțitori de bord etc.)
2. Regulile aerului
3. Asigurarea meteorologică a navigației aeriene internaționale
4. Hărți aeronautice
5. Unitățile de măsură utilizate în operațiuni aeriene și terestre
6. Operațiuni de zbor (aeronave, elicoptere)
7. Semnele de înmatriculare ale aeronavelor
8. Navigabilitatea aeronavelor (inițială și continuă)
9. Simplificarea formalităților
10. Telecomunicații aeronautice
11. Servicii de trafic aerian
12. Operațiuni de căutare și salvare
13. Investigarea accidentelor și incidentelor de aviație civilă
14. Aeroporturi (aerodromuri și heliporturi)
15. Servicii de informare aeronautică
16. Protecția mediului înconjurător
17. Securitatea aeronautică
18. Transportul aerian al bunurilor periculoase
19. Managementul siguranței zborurilor [4].

Prin aderarea la Convenție, Republica Moldova și-a asumat obligația de a implementa prevederile Convenției și anexelor la aceasta în așa fel, încât să fie asigurat nivelul minim acceptabil de siguranță a zborurilor și de securitate aeronautică.

Anexele la Convenție enumerate mai sus reprezintă acte cu caracter tehnic care conțin standarde obligatorii de respectat de către persoanele fizice și juridice care desfășoară activități în domeniul aviației civile.

Pentru a deveni opozabile pentru agenții aeronautici care desfășoară activități în domeniul aviației civile pe teritoriul Republicii Moldova, anexele Convenției urmează a fi transpuse în cadrul normativ al Republicii Moldova prin acte normative naționale, cum ar fi Reglementări aeronautice civile, Cerințe tehnice, Directive operaționale etc.

Deși anexele la Convenție conțin standarde obligatorii care urmează a fi executate, este posibilă formularea anumitor rezerve în raport cu acestea.

Astfel, în cazul în care Statul membru consideră că există anumite diferențe referitor la o anumită prevedere, un anumit standard etc., acesta notifică OACI despre diferențele existente și despre decizia luată pe marginea subiectului respectiv. Statul poate decide de a implementa sau de a nu implementa modificarea în cauză, fiind efectuat un studiu de evaluare a riscurilor înainte de luarea acestei decizii.

Gradul de corespundere a prevederilor cadrului normativ al Republicii Moldova în materia dreptului aerian în raport cu prevederile Convenției privind aviația civilă internațională este permanent monitorizat de către OACI, având în vedere faptul că o dată la 4 ani Republica Moldova este supusă auditului din partea OACI, în cadrul căruia este apreciat cantitativ și calitativ gradul de corespundere.

Conform raportului de audit efectuat în anul 2014, Republica Moldova a înregistrat o dinamică pozitivă referitor la corespunderea cadrului normativ național cu standardele internaționale în domeniu.

Având în vedere faptul că aviația civilă este un domeniu care se află într-o permanentă dezvoltare și ținând cont de faptul că standardele la nivel internațional sunt într-o permanentă modificare, în scopul asigurării unui nivel maxim al siguranței zborurilor și al securității aeronautice, Republica Moldova întreprinde toate măsurile necesare în vederea realizării obiectivelor asumate prin aderarea la Convenție, și anume: asigurarea unui spațiu aerian sigur pentru utilizarea în scopul desfășurării activităților de aviație civilă.

Pe lângă responsabilitatea statului ca entitate angajată în întreprinderea măsurilor corespunzătoare pentru menținerea unui nivel acceptabil al siguranței zborurilor și securității aeronautice, intervine și responsabilitatea prestatorului de servicii de securitate aeronautică, iar aceasta poate varia de la stat la stat, structura și nemijlocit calitatea acestora fiind lăsată la latitudinea statelor membre. Fiecare stat membru fiind absolut liber în ce privește modul de asigurare a corespunderii standardului internațional acceptat ca fiind obligatoriu, iar insușirea internațională corespunzătoare fiind interesată de asigurarea corespunderii cu standardul respectiv și nicidecum de modul de realizare a acestuia. Așadar, atribuția privind obligativitatea prestatorului de servicii de securitate aeronautică și siguranța a zborului este definită la nivel internațional. Iar la nivel național este detaliat și definitivat mecanismul de realizare a sarcinii de asigurare a securității aeronautice și siguranței zborurilor, fiind stabilite nemijlocit organele competente propriu-zise. Obligația pozitivă a statului de a asigura securitatea aeronautică și siguranța zborurilor are drept cerc de destinatari direcți aeroporturile, companiile aeriene, companiile de deservire la sol și, în general, toți agenții aeronautici, iar în mod indirect – pasagerii, bunurile transportate, alte categorii de beneficiari ai serviciilor aeriene și în modul cel mai indirect persoanele aflate la sol care ar putea avea de suferit în caz de catastrofă, accident sau incident. Pe verticală în jos, survine și responsabilitatea aeroporturilor, companiilor aeriene, companiilor de deservire la sol, instituțiilor implicate în procesul de deservire a traficului aerian și, în general, a tuturor agenților aeronautici implicați în prestarea serviciilor din domeniul aviației civile, care, conform standardelor internaționale aplicabile, urmează să aibă elaborate și implementate programe de securitate aeronautică. Acestea, la rândul lor, trebuie să fie aprobate și supervizate de instituțiile statului la nivel național, elaborate conform cerințelor, standardelor și practicilor recomandate la nivel internațional, astfel fiind asigurată funcționalitatea mecanismului statuat la nivel internațional.

Conceptul răspunderii în aviația civilă internațională

Răspunderea și responsabilitatea constituie categorii distincte în domeniul aviației civile internaționale, iar pentru survenirea răspunderii nu neapărat se impune ca necesară existența unei clauze între părți. Răspunderea survine ca urmare a unor fapte care au impact negativ asupra altui stat, acestea putând fi sau nu împotriva dreptului internațional. Asemenea categorii de răspundere este extrem de importantă în ramuri precum dreptul aerian internațional, dreptul spațial sau dreptul mediului înconjurător.

Conform opiniei unor autori, există o deosebire esențială între noțiunea de responsabilitate și răspundere, care, la rândul ei, constituie o exagerare, nefiind acoperită de dreptul internațional. Având în vedere caracterul distinct al acestor categorii, teoretic există posibilitatea ca statul să fie responsabil de săvârșirea actului de intervenție cu caracter ilicit, iar supus răspunderii să fie agentul aeronautic, ceea ce, în opinia noastră, ar crea o situație de-a dreptul ridicolă.

Un alt aspect ce necesită a fi abordat este răspunderea pentru persoanele aflate pe pământ. La prima vedere ar părea că probabilitatea de cauzare a daunelor persoanelor aflate pe pământ nu este mare și subiectul nu necesită a fi dramatizat. Dar dacă ne amintim de cazul care a avut loc la 11 septembrie 2001 în Statele Unite ale Americii, ne dăm foarte bine seama că dacă există o probabilitate cât de mică, aceasta nu trebuie neglijată, fiind absolut obligatorie și necesară luarea de măsuri corespunzătoare din partea statului pentru a nu admite, a preveni și, eventual, a trage la răspundere cât mai severă subiecții implicați în admiterea și săvârșirea unor asemenea acte ilicite.

Concluzii

Cu privire la răspunderea și responsabilitatea pentru actele de intervenție cu caracter ilicit împotriva aviației civile, constatăm că, indiferent de abordările distincte existente atât în doctrină, cât și în practica internațională, în pofida faptului că există opinii diferite vizând acest subiect, statele conștientizează perfect faptul că actele de intervenție cu caracter ilicit împotriva aviației civile necesită a fi curmate, iar pentru aceasta

umrează a fi întreprinse măsuri comune și ordonate îndreptate spre minimizarea posibilității de săvârșire și organizare a unor asemenea acțiuni.

Apreciem pozitiv eforturile depuse în acest sens de state atât la nivel național, regional, cât și la nivelul Uniunii Europene, Organizației aviației civile internaționale, Organizației Națiunilor Unite, precum și în cadrul altor organe internaționale, și observăm că se atestă o cooperare strânsă și eficientă. Cu toate că de foarte multe ori există tendința fiecărui stat de a avea o abordare proprie la subiectul analizat, conștientizarea per ansamblu că scopul comun este asigurarea unui nivel maxim posibil al siguranței zborurilor și securității aeronautice face ca statele să se mobilizeze, să se unească și să lucreze concertat pentru a combate actele de intervenție cu caracter ilicit împotriv aviației civile, urmărind un scop nobil – asigurarea unui cer comun sigur.

Referințe:

1. Current developments in air and space law. Prof. (Dr.) Ranbir Singh, Vice Chancellor, National Law University, Delhi, Prof. Sanat Kaul, Chairman, IFAAD and Prof. (DR.) Srikrishna DEVA RAO, Registrar & Professor of Law, National Law University, Delhi.
2. ABEYRANTE, R.I.R. *Aviation Security: Legal and Regulatory Aspects*. Aldershot: Ashgate, 1998, p.47-48.
3. Current developments in air and space law. Prof. (Dr.) Ranbir Singh, Vice Chancellor, National Law University, Delhi, Prof. Sanat Kaul, Chairman, IFAAD and Prof. (DR.) Srikrishna DEVA RAO, Registrar & Professor of Law, National Law University, Delhi.
4. Convenția privind aviația civilă internațională, semnată la Chicago, la 7 decembrie 1944.

Date despre autor:

Constantin VOZIAN, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova; specialist superior în Direcția reglementări, Autoritatea Aeronautică Civilă. **E-mail:** vozian.constantin@yahoo.com

Prezentat la 26.12.2017

CZU: 343

PRINCIPIUL FUNDAMENTAL AL LEGALITĂȚII ÎN TIMP ÎN DREPTUL PENAL SUBSTANȚIAL: ASPECTE DE TEHNICĂ LEGISLATIVĂ

Drăgălin PĂDURE

Universitatea de Stat din Moldova

În acest articol sunt sintetizate recente viziuni și concluzii referitoare la regulile tehnicii legislative operate în materia revizuirii și adaptării normelor juridico-penale, sunt scoase în evidență viziunile progresive cu privire la principiul legalității penale în timp, accentul fiind pus pe unele puncte discutabile. O condiție pentru corecta înțelegere și aplicare a legii penale o constituie claritatea, accesibilitatea normelor sale.

Astfel, principiul legalității, inserat în alin.(1) art.3 CP RM, urmează a fi revizuit în așa mod, încât să reiasă că nu poate fi aplicată o pedeapsă ori că nu poate fi luată o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

Cuvinte-cheie: lege penală, neretroactivitatea legii penale, claritatea legii penale, legalitatea pedepselor penale, legalitatea incriminării, legalitatea măsurilor de siguranță.

THE FUNDAMENTAL CRIMINAL LAW PRINCIPLE OF LEGALITY IN TIME: ASPECTS OF LEGAL DRAFTING METHODOLOGY

In the realm of this article there have been synthesized the most recent conclusions of the legal drafting methodology rules in the matter of legal norms revision and adaption. The author has selected the most progressive opinions on the Criminal law and has emphasized the most advanced views comprehended by the author as the basic principles in the application of the Criminal law in time. The author has concluded that a favorable condition for a comprehensive treatment and application of the Criminal law is considered to be clearness and accessibility of its norms. Thus the principle of legality incorporated in the paragraph (1) article 3 of the Criminal law of the Republic of Moldova must be revised in such a way so as a punishment can be applied or no security measure can be applied if it was not foreseen before by the criminal law on the date the criminal misdeed has been committed.

Keywords: Criminal law, prohibition of retroactivity of the criminal law, intelligibility of the Criminal law, legality of criminal punishments, legality of incrimination, legality of security measures.

Introducere

Sistemul actual de acte normative este complex și ierarhizat, ceea ce determină revizuirea, modificarea și adaptarea periodică la ultimele necesități juridice. Noile evoluții desfășurate pe fundalul raporturilor sociale generează necesitățile de modificare și reordonare a regulilor existente, precum și reconceptualizarea celor aflate în vigoare sau chiar elaborarea unor acte normative completamente noi.

Determinarea și indicarea momentului oportun când trebuie elaborată o lege nouă se impune a fi o povară irealizabilă și grea. În schimb, există o regulă de bază, conform căreia nevoia de reglementare printr-o lege nouă apare dacă viitoarele dispoziții legale au o legătură unele cu altele, dacă pot fi delimitate eficient de materiile deja reglementate sau dacă sunt de interes public deosebit [1]. Normele deja existente în legea veche pot fi preluate în legea nouă, preventiv fiind verificate dacă ele pot fi păstrate și adaptate sau abrogate.

În acest context, vom trece la unele aspecte de tehnică legislativă aplicabile la elaborarea legilor penale noi, precum și la adaptarea normelor cu caracter penal prin prisma respectării principiului legalității și luând în considerare principiile procesului de legiferare.

Rezultate și discuții

Noțiunea de lege penală este folosită nu doar *in sens comun (restrâns)*, de act normativ emis de organul legislativ urmând o anumită procedură, prevăzută în Constituție și care conține norme de drept penal, dar și *in sens mai larg* – acela de regulă sau normă de drept penal. Astfel, conceptul de lege penală este examinat în doctrina penală în două sensuri:

- *in sens larg*, legea penală se referă la norma de drept penal;
- *in sens restrâns*, conceptul de lege penală desemnează actul normativ emis de Parlament după o procedură specială și care conține norme de drept penal.

Deci, în calitate de lege penală este denumită și o simplă normă juridică care îndeplinește două condiții: 1) are caracter penal și 2) este cuprinsă într-un act normativ cu caracter de lege. Prin *lege penală* se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice care, la data adoptării lor, aveau putere de lege [2, p.103-105]. În știința dreptului penal, expresia *lege penală* este destinată pentru a descrie înțelesul ei obișnuit de act normativ emis de organul suprem al puterii, care conține norme de drept penal.

Legea penală, ca și orice lege, are eficiență juridică, respectiv obligativitate din momentul intrării sale în vigoare. De la această dată curge obligativitatea aplicabilității legii, sub constrângerea sancțiunilor specifice. Legea penală este un act normativ. În teoria generală a dreptului s-a precizat că **actul normativ**:

- reprezintă un act juridic emis de către o autoritate publică investită cu competențe normative, după o anumită procedură și care cuprinde norme juridice general-obligatorii, a căror aplicare poate fi adusă la îndeplinire și prin forța coercitivă a statului;

- previne nesiguranța dreptului, incertitudinile rezultate din schimbările rapide ce au loc în societatea modernă [2, p.105-109]. Actele normative sunt adoptate pentru a acționa asupra relațiilor sociale, pentru a direcționa comportamentul subiecților de drept în sensul respectării normelor editate;

- conferă certitudine în raport cu alte izvoare de drept, forma scrisă a acestuia și mijloacele specifice de publicitate a conținutului actului fiind garanții în acest sens;

- funcționează impersonal și difuz, acționând continuu de la intrarea în vigoare până la scoaterea sa din vigoare, acțiunea normei fiind, de principiu, universală, nimeni neputând să se sustragă sau să fie sustras de la aplicarea acesteia [2, p.106-112]. Având aplicabilitate numai în acest interval de timp, legea penală nu retroactivează, dar nici nu ultraactivează. O normă nouă exclude aplicarea în continuare a normei vechi, dar nici nu operează asupra trecutului. Modificările determinate de cerințele sociale implică succesiunea normelor edictate la date diferite;

- se adresează tuturor cetățenilor, care au obligația să-și conformeze conduita la cerințele acestor norme, precum și se adresează organelor chemate să aplice legea penală, atunci când ea este încălcată, prin săvârșirea faptelor care constituie infracțiuni;

- produce efecte într-o anumită perioadă de timp, denumită „*durata aplicării*” actului normativ, care se întinde de la momentul intrării în vigoare și până la momentul ieșirii lui din vigoare sau al încetării efectelor juridice;

- acționează numai în prezent și în viitor (cât este în vigoare).

Norma juridică este o măsură generală care se aplica în toate cazurile ce se vor ivi sub imperiul ei, pe timp nedeterminat sau în intervalul de timp prevăzut în cuprinsul ei, într-un anumit spațiu (teritoriu) și unor subiecte care participă la circuitul juridic în acest spațiu. Prin urmare, coordonatele fundamentale ale acțiunii normelor de drept sunt: timpul, spațiul și persoana.

Principiul fundamental al acțiunii normelor juridice în timp este *principiul neretroactivității*. Orice normă juridică are limite temporale, un început și un sfârșit. În privința acțiunii în timp sunt trei momente care prezintă relevanță: intrarea în vigoare, acțiunea sau perioada de aplicare, ieșirea din vigoare sau încetarea efectelor. Sub aspectul referitor la limitele acțiunii normei în timp, pentru a se respecta cerințele legalității, actele normative adoptate trebuie să ființeze în termenele stabilite și astfel să nu se aplice norme ce nu mai corespund realității, care au căzut în „*dizgrația legiuitorului*”.

Legea acționează din momentul intrării în vigoare și până la ieșirea din vigoare. Funcționează deci, în această materie, *o prezumție absolută a cunoașterii legii*, prezumție ce nu poate fi răsturnată prin dovada contrarie, tocmai datorită obligativității normei. Altfel norma ar fi ignorată, fiind considerată îndoielnică, facultativă etc. Din momentul intrării sale în vigoare, actul normativ guvernează deplin relațiile sociale, nimeni neputând să se sustragă aplicării sale pe motiv că nu cunoaște legea, fiind aplicabil principiul *nemo censetur ignorare legem*, existând deci o prezumție absolută de cunoaștere a legii. Este *activ*, în sensul că este obligatoriu și se aplică pentru viitor, neavând caracter retroactiv. În ceea ce privește evenimentele legislative, acestea, ca regulă, pot interveni după intrarea în vigoare a actului normativ. Un raport juridic se formează, pe baza normei juridice în vigoare, în momentul creării lui (*tempus regit actum*). De aceea, este necesar să se cunoască, întotdeauna, ce normă juridică se aplică raportului juridic dat.

Dispozițiile penale trebuie întâi să fie cunoscute de către toți cetățenii, pentru ca apoi să fie respectate. Însă, în perioada cât este în vigoare nimeni nu se poate sustrage de la respectarea legii penale invocând necunoașterea ei. Pentru ca aceasta să nu fie o simplă ficțiune, trebuie asigurate condițiile cunoașterii normei

de drept [3, p.183-185]. În perioada cât este în vigoare, legea penală are caracter obligatoriu și trebuie să fie respectată de oricine; de aceea, se impune a fi cunoscută de către toți cetățenii.

În dreptul penal european contemporan principiul *Nulla poena sine lege* este compus din patru principii:

1. *Nulla poena sine praevia lege poenali* – nu există pedeapsă pentru fapta care nu a fost prevăzută de legea penală la momentul comiterii acesteia;

2. *Nulla poena sine lege scripta* – nu există pedeapsă fără o lege scrisă, ceea ce înseamnă că legile penale urmează a fi date publicității și accesibile tuturor, de regulă sub formă de Coduri. Această cerință exclude din dreptul penal aplicarea cutumei.

3. *Nulla poena sine lege certa* – nu există pedeapsă fără o lege certă și clară. Faptele prevăzute de legea penală trebuie să fie determinate cu o maximă claritate și certitudine. De fapt, această regulă constituie principiul certitudinii de drept și, împreună cu principiul anterior, formează la persoană posibilitatea de a prevedea caracterul legal sau ilegal al faptelor sale. Este un principiu unanim recunoscut în legislația europeană.

4. *Nulla poena sine lege stricta* – nu există pedeapsă fără o lege concretă. Acest principiu interzice aplicarea legilor penale prin analogie.

Potrivit etapei actuale de evoluție a științei dreptului penal, se apreciază că din afirmarea expresă a principiului legalității incriminării trebuie să fie deduse patru caractere ale normei juridico-penale, astfel încât principiul să funcționeze efectiv, și nu doar într-o manieră formal-declarativă:

– două dintre aceste caractere ale legii penale guvernate de principiul fundamental al legalității incriminării se impun spre respectare în activitatea de legiferare – componentele *lex scripta* și *lex certa*;

– altele două privesc nemijlocit activitatea practică de aplicare a legii penale de către organele judiciare – componentele *lex praevia* și *lex stricta*.

Nicio faptă nu poate fi considerată infracțiune, și ca atare nu poate fi sancționată, fără existența unei dispoziții legale anterioare prin care fapta să fie incriminată și pedepsită. Numai faptele prevăzute de lege ca fiind infracțiuni nu sunt permise și atrag răspunderea penală; dacă, în momentul săvârșirii, nu exista o dispoziție prohibitivă legală, fapta nu întrunește condiția vinovăției și nu poate fi sancționată din punct de vedere penal.

În caz contrar, aplicarea legii penale care nu era în vigoare la data săvârșirii infracțiunii, care nu a fost cunoscută de cetățeni, și pedepsirea lor după o astfel de lege ar însemna că oamenii sunt înșelați; ei ar privi aplicarea legilor care nu erau în vigoare cu sentimentul nevinovăției, iar o pedeapsă aplicată în asemenea condiții nu și-ar mai atinge scopul ei reeducativ. Un alt considerent pentru care legea penală în vigoare se aplică numai faptelor săvârșite sub imperiul ei este acela că exprimă cel mai bine și asigură în mod corespunzător nevoile de apărare a societății împotriva infracționalității.

În conținutul principiului legalității incriminării se reflectă *anterioritatea legii incriminatoare (nullum crimen sine lege praevia)* în raport cu fapta săvârșită, iar în conținutul principiului legalității sancțiunilor de drept penal s-a instituit anterioritatea sancțiunilor de drept penal în raport cu fapta săvârșită (*nulla poena sine lege praevia*) [4, p.16-23]. Nicio faptă nu poate fi considerată infracțiune, dacă nu este prevăzută ca atare (*preconstituire*). Nicio sancțiune penală (pedeapsă sau măsură de siguranță) nu poate fi aplicată dacă nu este statornicită de lege. Aceasta înseamnă, pe de o parte, că pedeapsa, în sine, trebuie să figureze printre pedepsele stabilite de lege, iar, pe de altă parte, că se impune, pentru fiecare fapt penal, să fie fixată pedeapsa respectivă (*determinare*). Rezultă explicit că o faptă poate constitui infracțiune numai dacă este prevăzută în legea penală (*nullum crimen sine lege scripta*).

Primul caz se circumscrie ideii de *neretroactivitate a legii*; cel de-al doilea – conceptului de *non-ultraactivitate a legii*. Stipulând activitatea legii penale, limitele în cadrul cărora aceasta se aplică – *perioada în care este în vigoare*, legiuitorul indică implicit (*per a contrario*) perioadele – și, astfel determinate, faptele – asupra cărora, ca regulă, o lege penală nu-și poate extinde aplicarea. Astfel, *dispozițiile unei legi penale nu vor avea aplicare cu privire la situațiile născute în perioade anterioare datei de la care a început aceasta să activeze, precum nici cu privire la situațiile care se vor naște în perioade posterioare datei la care a încetat respectiva activitate.* În acest context, împărtășim ideea autorilor I.Pascu, V.Dobrinoiu, M.-A. Hotca, potrivit căreia nicio pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia: *pedepsele nu trebuie să fie disproporționate față de infracțiune* [4, p.16-23].

Eficiența legii penale acoperă, așadar, *intervalul de timp dintre intrarea în vigoare și ieșirea din vigoare a legii penale.*

În literatura de specialitate s-a pus problema privind *criteriile de determinare a infracțiunilor săvârșite sub legea în vigoare.* Prin săvârșirea unei infracțiuni sau comiterea unei infracțiuni se înțelege comiterea

oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora ca autor, instigator, organizator sau complice [3, p.183-185].

Deși legea acționează, în principiu, pentru prezent și viitor, există situații limitative când ea are caracter retroactiv, atunci când este vorba de: adoptarea unei legi penale mai blânde, mai favorabile; în situația adopției legii interpretative; dacă în lege este expres prevăzut că aceasta se aplică și unor fapte săvârșite anterior (*retroactivitatea expresă*) [3, p.183-185]. Așadar, realizarea dispozițiilor legii penale are loc fie printr-o *atitudine de conformare*, de bunăvoie, de către cei îndatorați să o respecte, fie prin *exercitarea constrângerii și a sancțiunilor penale* de către organele de stat obligate să aplice legea față de cei care intră în conflict cu legea penală, prin săvârșirea de infracțiuni.

În acest perimetru de doctrină vom menționa că, conform prevederilor alin.(2) art.11 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, *nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau, în momentul când au fost comise, un act cu caracter penal conform dreptului internațional sau național*. De asemenea, *nu se va aplica nicio pedeapsă mai grea decât aceea care era aplicabilă în momentul când a fost săvârșit actul cu caracter penal* [5].

Soluționarea chestiunilor de criminalizare și dezincriminare a faptelor penale constituie competența exclusiv internă a statului și doar dreptul național decide care faptă va fi recunoscută ca una penală și care – nu. În conformitate cu acest principiu, *nu se poate aplica o pedeapsă mai aspră decât ceea care a fost în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii*. Acest principiu semnifică că statele urmează să respecte principiul *ratione personae*: cu alte cuvinte, să renunțe la aplicarea retroactivă a legilor care înăspresc pedeapsa penală. Și, viceversa, în cazul operării unor modificări, până la emiterea hotărârii definitive, se va aplica legea cea mai favorabilă pentru persoană.

Reieșind din prevederile alin.(1) art.332 CPP RM coroborate cu cele de la pct.2) alin.(1) art.275 CPP RM, *procesul penal se încetează în cazul în care fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune*. Acest temei reiese din principiul legalității incriminării, prevăzut de art.3 CP RM, exprimat prin adagiul latin *Nullum crimen sine lege* (*nu există infracțiune fără lege*). Astfel, nicio persoană nu poate fi trasă la răspundere penală pentru o faptă care, la momentul săvârșirii ei, nu era prevăzută de lege ca infracțiune. La acest temei se referă și situația dezincriminării faptei. Astfel, dacă la momentul săvârșirii faptei aceasta era prevăzută de legea penală ca infracțiune, dar mai apoi au intervenit modificări în legea penală care înlătură caracterul infracțional al faptei săvârșite prin metoda dezincriminării, în acest caz procesul penal se va înceta, iar situația decriminalizării va opera în cazul dat prin efectul retroactiv al legii penale, prevăzut de art.10 CP RM [6].

În formulări uneori ușor nuanțate, **principiul legalității penale** este consacrat ca principiu „*regens*” în toate codurile penale moderne.

În conformitate cu alin.(2) art.1 CP RM, *Codul penal este actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, determină faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor*.

Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept (alin.(1) art.2 CP RM).

Textul are caracterul unei declarații de principiu și nu corespunde unei necesități concrete de aplicare a legii penale [4, p.16-23]. Astfel, observăm că enumerarea în textul legii penale a valorilor sociale pe care le apără legea penală are un caracter pur exemplificativ, valorile sociale neenumerate fiind cuprinse într-o expresie globală „*întreaga ordine de drept*”, ceea ce înseamnă că, pentru stabilirea sferei acestora, ar fi trebuit să se facă apel la toate normele de incriminare care au sediul în Codul penal, Partea specială.

Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni. Prin urmare, nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni nici supus unei pedepse penale, decât în baza unei hotărâri a instanței de judecată și în strictă conformitate cu legea penală (alin.(1) art.3 CP RM).

După cum observăm din textul legii, două aspecte sunt reglementate distinct, devenind două principii de sine stătătoare:

- *principiul legalității incriminării* (consacrat în sintagma „*declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni*” – alin.(1) art.3 CP RM) și
- *principiul legalității sancțiunilor de drept penal* (consacrat în sintagma „*supus unei pedepse penale*” – alin.(1) art.3 CP RM).

La moment, în legea penală a Republicii Moldova principiul legalității incriminării și principiul legalității sancțiunilor de drept penal sunt prevăzute într-un singur alineat – alin.(1) art.3 CP RM.

În mod aparent s-ar impune concluzia că este un aspect indiscutabil, deși în doctrină el a provocat mai multe opinii. Astfel, G.Antoniu consideră discutabilă soluția de reglementare în texte distincte a *principiului legalității incriminării* și a *principiului legalității sancțiunilor de drept penal* pe motivul că ar separa nejustificat elementele structurii normei penale, care cuprinde atât dispoziția (cea ce legea pretinde sau interzice), cât și sancțiunea [7, p.7-8]. În opinia autorului A.George, sancțiunile penale n-ar putea să fie desprinse de descrierea faptei incriminate (decât, eventual, din motive didactice), deoarece Codul penal nu este un manual, ci un act normativ a cărui formulare trebuie să se supună anumitor reguli deduse din structura normei la care se referă [Ibidem]. Reglementarea principiului legalității incriminării și pedepsei în texte separate se abate de la cerința unității structurii normei penale de incriminare. De altfel, legiuitorul nu este nici consecvent, deoarece definește legalitatea incriminării făcând trimitere tot la pedeapsă, deși, definind numai legalitatea incriminării, ar fi trebuit să se refere doar la faptele descrise în norma de incriminare [Ibidem].

Totodată, ne solidarizăm cu autorii I.Pascu, V.Dobrinou și M.-A.Hotca și considerăm că reglementarea în texte diferite a *principiului legalității incriminării* și a *principiului legalității sancțiunilor de drept penal* nu ar duce la separarea elementelor de structură ale normei de incriminare a faptei și, totodată, ar fi în concordanță cu prevederile de la lit.n) alin.(3) art.72 din Constituția Republicii Moldova, potrivit cărora „*prin lege organică se reglementează infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora*” [4, p.16-23]. Sub aspect etimologic, noțiunea de *constituție* derivă de la verbul latin *constituo*, care înseamnă a așeza cu temei. În statul modern, noțiunea de constituție trebuie privită, sub aspect formal și material, ca un ansamblu de reglementări referitoare la instituirea și exercitarea puterii în stat, raportul dintre puterile statului, precum și drepturile și libertățile fundamentale, denumit Lege Fundamentală sau chiar Constituție [8].

Subliniem că însăși Constituția Republicii Moldova face referire la infracțiuni în sensul de fapte descrise de legea penală și la pedepsele aplicabile în cazul săvârșirii acestora. O faptă, oricât de gravă ar fi, nu poate constitui infracțiune dacă nu este prevăzută ca atare în legea penală (*nullum crimen sine lege*).

Într-o altă ordine de idei, în conformitate cu prevederile art.8 CP RM, *caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei*. Nu putem fi de accord cu formula legislativă aprobată, deoarece noțiunea de pedeapsă este mai restrânsă decât sancțiunea și, în opinia noastră, legiuitorul într-un mod neclar și nejustificat omite o altă categorie de sancțiune penală, cum ar fi *măsurile de siguranță* (art.98-106¹ CP RM). Nu putem abandona ideea conform căreia legea penală prevede pedepsele aplicabile persoanelor care au săvârșit infracțiuni, precum și *măsurile de siguranță* ce pot fi luate față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală. Scopul măsurilor de siguranță, potrivit art.98 CP RM, este înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală.

În opinia autorului V.-S. Curpan, într-o exprimare mai exactă, principiul legalității incriminării, a răspunderii penale și a sancțiunilor de drept penal ar putea fi formulat astfel: „*Nimeni nu poate fi supus răspunderii penale decât în condițiile legii și numai pentru faptele prevăzute ca infracțiuni atât la data săvârșirii, cât și a judecării lor. Nimeni nu poate fi supus pedepsei ori unor măsuri de siguranță, educative sau de ocrotire decât în temeiurile, cazurile și condițiile prevăzute de lege*” [9, p.9-11].

Astfel, principiul legalității inserat în alin.(1) art.3 CP RM urmează a fi revizuit în așa mod, încât să reiasă că nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

La formularea regulilor imperative și a interdicțiilor, în cazul nerespectării cărora se aplică o pedeapsă, trebuie să se țină cont de faptul că acestea *trebuie să fie în legătură cu o faptă incriminată de lege*. Domeniul de aplicare și consecințele faptei descrise de legea penală trebuie să reiasă din textul legii.

O condiție pentru corecta înțelegere și aplicare a legii penale o constituie claritatea, accesibilitatea normelor sale. Este necesar ca legea să fie ușor de înțeles și pentru faptul că cetățenii au obligația să cunoască legea, dar nu să o studieze ca specialiști în materie; așadar, legea penală trebuie să arate întotdeauna cu precizie care sunt acțiunile sau inacțiunile interzise pentru a nu lăsa nicio îndoială asupra a ceea ce este permis și a ceea ce este interzis. În acest context, legiuitorul urmează să manifeste competențe specifice în lingvistică. Lingvistica este știința care emite judecățile despre comprehensibilitatea textelor, despre simplitate, concizie și pregnanță, despre structurare și ordine. Aceste caracteristici sunt valabile și în ceea ce privește limbajul folosit pentru textele de lege.

În scopul obținerii unor formulări clare sau pentru a le îmbunătăți sub aspect lingvistic, trebuie să se țină cont de trei niveluri: *alegerea cuvintelor, sintaxa, structura textului*. Exactitatea și claritatea textului au un rol deosebit de important în cazul textelor de lege. Iar exprimarea exactă și clară înseamnă că trebuie să se lucreze mult asupra textului, ceea ce necesită timp și efort. Este vorba despre cuvintele potrivite, frazele potrivite, echilibrul dintre precizie și comprehensibilitate.

Textele de lege trebuie să fie *corecte sub aspect lingvistic și pe cât posibil pe înțelesul tuturor*. Cu alte cuvinte, cine elaborează acte normative trebuie să caute formulări cât mai precise din punct de vedere lingvistic, în concordanță cu circumstanțele care trebuie reglementate și respectând scopul normei. Astfel, părțile interesate, citind legea, trebuie să poată recunoaște singure cadrul legal, fără consiliere juridică, și să-și adapteze comportamentul în mod corespunzător. Iar instanțele trebuie să poată hotărî în baza legii respective. Numai un limbaj clar al legii asigură claritatea normei [1].

Când spunem că legea trebuie să fie pe înțelesul tuturor, avem în vedere destinatarii acesteia, pentru care legea stabilește obligații sau drepturi. Numai atunci când legile sunt destinate unui *cerc nelimitat de adresanți*, adică realmente „*tutoror*”, este necesar ca textul să poată fi înțeles de o persoană cu o capacitate intelectuală medie.

Dacă legile sunt destinate unui *cerc limitat de adresanți*, prin „*tutoror*” se vor înțelege în special persoanele dintr-un anumit domeniu juridic. În acest caz, legiuitorul poate porni de la premisa că adresanții au cunoștințele de specialitate necesare. Iar cei nevizitați ar trebui să-și poată forma măcar o imagine de ansamblu despre scopul urmărit de lege și mijloacele cu care îl urmărește.

Limbajul folosit în textele de lege este parte a limbajului de specialitate juridică. Specific pentru orice limbaj de specialitate este modul de exprimare formalizat și uniformizat. Limbajul de specialitate este expresia gândirii de specialitate și, deci, limbajul specialiștilor pentru specialiști. În relația cu nespecialiștii, limbajul normelor își pierde legătura nemijlocită cu gândirea juridică de specialitate și relația cu sistematica de specialitate. Noțiunile și enunțurile nu sunt, în mod direct, accesibile pentru persoanele nevizitate.

Propozițiile mai scurte sunt mai ușor de înțeles decât cele lungi. În medie, la oameni predomină memoria de scurtă durată, iar aceasta nu permite decât reținerea a cel mult șapte obiecte sau 22 de cuvinte. Dacă propozițiile sunt mai lungi, trebuie să fie deosebit de clare [1]. Este important să existe precizie lingvistică, de exemplu la *Dispozițiile tranzitorii*, precum și la *Dispozițiile finale* referitoare la intrarea în vigoare și abrogarea unor prevederi. Data de referință trebuie, de obicei, să marcheze momentul în care intervine altceva, de exemplu, trecerea de la vechea la noua lege, ceea ce înseamnă începutul sau sfârșitul unui interval de timp sau al unui termen. Formularea datei de referință trebuie exprimată fără echivoc, încât să reiasă dacă ziua menționată este avută în vedere la calculul termenului.

Pentru o cât mai multă claritate, ar trebui ca și în aceste cazuri atunci când se stabilesc datele să fie alese **formulări precise**. Termenul este intervalul de timp delimitat, deci determinat sau determinabil. De regulă, termenele se calculează în zile întregi.

Modificările elaborate și propuse în textul legii penale trebuie să genereze reglementări durabile (*durabilitate juridică*). Pentru a evita efectuarea de modificări expuse la rândul lor la alte modificări, pot fi valorificate diferite posibilități de tehnică legislativă în materia legii penale.

În calitate de piloni principali ai durabilității juridico-normative se va ține seama de asigurarea unei revizuirii legislative continue – pe de o parte, precum și de eliminarea necesității legilor distincte de revizuire legislativă – pe de altă parte.

În scopuri de a *asigura durabilitatea și continuitatea modificărilor* ce se cer în corpul unei legi penale, este necesar să se examineze, cu ocazia unei propuneri de modificare, dacă normele legii care va face obiectul modificării nu au devenit redundante sau lipsite de obiect; dacă nu necesită o actualizare sau dacă nu există posibilitatea de eliminare a reminiscenței de reglementare din legile anterioare de modificare [1].

Tehnica de modificare individuală (parțială) prezintă *dezavantaje*, permițând doar persoanelor care aplică frecvent legea nouă să-și creeze rapid o imagine de ansamblu asupra volumului adaptărilor și modificărilor. În schimb, legile de modificare individuală și parțială nu permit identificarea corespunzătoare a semnificației conținutului modificărilor. Dispozițiile de modificare se referă, de regulă, numai la termeni, expresii sau teze individuale. Acestea nu sunt structurate în funcție de importanța lor, ci de succesiunea paragrafelor legii noi. Cel mai mare dezavantaj rezidă în faptul că modificările pot fi interpretate corect numai în comparație cu textul anterior al legii noi [1].

În cazul modificărilor extinse, este necesară adoptarea unei legi noi, cu abrogarea dispozițiilor aplicabile până la momentul respectiv. Din punctul de vedere al tehnicii legislative, este disponibilă în acest scop *legea de înlocuire*. Înlocuirea fiind o alternativă la modificarea individuală, reprezintă o posibilitate de a efectua modificările. Prin legea de înlocuire este adoptată o lege nouă care înlocuiește una sau mai multe legi în vigoare. Spre deosebire de revizuirea legislativă, volumul extins al modificărilor nu este transpus în practică prin transformarea unor pasaje individuale de text, ci prin *adoptarea unui conținut complet nou* al viitoarei legi noi. De regulă, legea de înlocuire are aceeași denumire ca legea înlocuită.

Caracteristica și componenta necesară a fiecărei legi de înlocuire este reprezentată de ***dispoziția cu privire la abrogarea reglementărilor juridice aplicabile până la momentul respectiv***.

De reținut că legea nouă care urmează a fi înlocuită trebuie abrogată *expres*; în situația în care legea de înlocuire ia locul mai multor legi noi, este necesară menționarea tuturor acestor legi. Norma de abrogare este asociată cu *dispoziția privind intrarea în vigoare*. Legea care urmează a fi înlocuită este menționată prin trimitere completă, adică cu denumirea pentru trimiteri, eventual cu data adoptării sau publicării, locul publicării și cu mențiunea de modificare.

Dacă o lege a fost modificată după publicarea textului complet, oficial, se va face mențiune despre aceasta în cadrul unei „*trimiteri complete*”. Pentru trimiteri este suficient ca textul de referință să fie publicat, așa încât fiecare să ia cunoștință de conținutul lui. O astfel de trimitere este, de natura ei, o trimitere rigidă, deoarece textul de referință nu se mai poate modifica. Este posibilă și trimiterea la o normă care *încă nu a intrat în vigoare*, dar cu condiția ca norma de referință să fi fost deja publicată, așa încât oricine să aibă posibilitatea de a lua cunoștință de conținutul acesteia. Este interzisă trimiterea la dispoziții legale încă nepublicate [1].

Toate modificările publicate, inclusiv cu privire la eventualele anexe, trebuie să asigure *trasabilitatea*, momentul intrării în vigoare fiind mai puțin relevant. Vor fi indicate numai modificările prin care legiuitorul a schimbat textul legii.

Concluzii

Conceptul de lege penală este examinat în doctrina penală în două sensuri: *în sens larg* – legea penală se referă la norma de drept penal și *în sens restrâns* – legea penală desemnează actul normativ emis de Parlament care conține norme de drept penal.

Orice normă juridică are limite temporale, un început și un sfârșit. Sub aspectul referitor la limitele acțiunii normei în timp, pentru a se respecta cerințele legalității, actele normative adoptate trebuie să ființeze în termenele stabilite și astfel să nu se aplice norme ce nu mai corespund realității.

Legea acționează din momentul intrării în vigoare și până la ieșirea din vigoare. Funcționează, deci, în această materie *o prezumție absolută a cunoașterii legii*, prezumție ce nu poate fi răsturnată prin dovada contrarie, tocmai datorită obligativității normei.

După cum se observă din textul legii, două aspecte sunt reglementate distinct, devenind două principii de sine stătătoare: *principiul legalității incriminării* (consacrat în sintagma „*declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni*” – alin.(1) art.3 CP RM) și *principiul legalității sancțiunilor de drept penal* (consacrat în sintagma „*supus unei pedepse penale*” – alin.(1) art.3 CP RM). Considerăm că reglementarea în texte diferite a *principiului legalității incriminării* și a *principiului legalității sancțiunilor de drept penal* nu ar duce la separarea elementelor de structură ale normei de incriminare a faptei și, totodată, ar fi în concordanță cu prevederile de la lit.n) alin.(3) art.72 din Constituția Republicii Moldova, potrivit cărora „*prin lege organică se reglementează infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora*”.

În conformitate cu prevederile art.8 CP RM, *caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei*. Nu putem fi de acord cu formula legislativă aprobată, deoarece noțiunea de pedeapsă este mai restrânsă decât sancțiunea și, în opinia noastră, legiuitorul într-un mod neclar și nejustificat omite o altă categorie de sancțiuni penale, cum ar fi *măsurile de siguranță* (art.98-106¹ CP RM). Astfel, principiul legalității inserat în alin.(1) art.3 CP RM urmează a fi revizuit în așa mod, încât să reiasă că nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

Principiul *Nulla poena sine lege* cunoaște patru caractere:

1. *Nulla poena sine praevia lege poenali* – nu există pedeapsă pentru faptă care nu a fost prevăzută de legea penală la momentul comiterii acesteia;

2. *Nulla poena sine lege scripta* – nu există pedeapsă fără o lege scrisă, ceea ce înseamnă că legile penale urmează a fi date publicității și accesibile tuturor, de regulă sub formă de Coduri. Această cerință exclude din dreptul penal aplicarea cutumei.

3. *Nulla poena sine lege certa* – nu există pedeapsă fără o lege certă și clară. Faptele prevăzute de legea penală trebuie să fie determinate cu o maximă claritate și certitudine. De fapt, această regulă constituie principiul certitudinii de drept și, împreună cu principiul anterior, formează la persoană posibilitatea de a prevedea caracterul legal sau ilegal al faptelor sale. Este un principiu unanim recunoscut în legislația europeană.

4. *Nulla poena sine lege stricta* – nu există pedeapsă fără o lege concretă. Acest principiu interzice aplicarea legile penale prin analogie.

O condiție pentru corecta înțelegere și aplicare a legii penale o constituie claritatea, accesibilitatea normelor sale. Numai un limbaj clar al legii asigură claritatea normei. Propozițiile mai scurte sunt mai ușor de înțeles decât cele lungi. În medie, la oameni predomină memoria de scurtă durată, iar aceasta nu permite decât reținerea a cel mult șapte obiecte sau 22 de cuvinte.

Exactitatea și claritatea textului au un rol deosebit de important în cazul textelor de lege. Iar exprimarea exactă și clară înseamnă că trebuie să se lucreze mult asupra textului, ceea ce necesită timp și efort. Este vorba despre cuvintele potrivite, frazele potrivite, echilibrul dintre precizie și comprehensibilitate.

Modificările elaborate și propuse în textul legii penale trebuie să genereze reglementări durabile (*durabilitate juridică*). În calitate de piloni principali ai durabilității juridico-normative se va ține seama de asigurarea unei revizuirii legislative continue – pe de o parte, precum și de eliminarea necesității legilor distincte de revizuire legislativă – pe de altă parte.

În scop de *asigurare a durabilității și continuității modificărilor* ce se cer în corpul unei legi penale, este necesar să se examineze, cu ocazia unei propuneri de modificare, dacă normele legii care va face obiectul modificării nu au devenit redundante sau lipsite de obiect; dacă nu necesită o actualizare sau dacă nu există posibilitatea de eliminare a reminiscenței de reglementare din legile anterioare de modificare.

Referințe:

- Manual de tehnică legislativă.
http://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/RechtsdurchsetzungUndBuerokratieabbau/HandbuchDerRechtsfoermlichkeit_rum.pdf?__blob=publicationFile&v=3 [Accesat: 10.04.2018]
- POPESCU, R.-D., GHEORGHE, A. Producerea efectelor juridice ale actelor normative. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, 2012, nr.2(31), p.103-139.
- FLĂMÂNZEANU, I. Acțiunea normei juridice în timp. În: *Stat de drept românesc*, 2008, An.20(53), nr.1-2, p.183-198.
- PASCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M.-A. *Noul Cod penal comentat: Partea generală*. În 2 volume. Ed. a 2-a, rev. și adăug. București: Universul Juridic, 2014, vol.1, p.16-23.
- Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 16 decembrie 1948 prin Rezoluția 217 A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite.
http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
- Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. Decizia Colegiului penal lărgit din 18.03.2008. Dosarul nr.1re-137/08. www.csj.md
- ANTONIU, G. Observații critice cu privire la Noul Cod Penal. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu. Seria Științe Juridice*, 2010, nr.2, p.7-18. <https://core.ac.uk/download/pdf/6325550.pdf> [Accesat: 12.03.2018]
- IFTIMEI, A. Contextul istoric al dezvoltării raporturilor dintre dreptul penal și legea fundamentală în România (Partea I). În: *Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza” din Iași, Tomul LVIII, Științe Juridice*, 2012, nr.1.
- CURPAN, V.S. *Drept penal. Partea generală*. Ediția I. Băcău, 2008, p.9-11.

Date despre autor:

Drăgălin PĂDURE, doctorand, Școala doctorală *Științe Juridice*, Universitatea de Stat din Moldova; procuror, Procuratura mun. Chișinău. **E-mail:** padure.90@mail.ru

Prezentat la 12.04.2018

CZU: 316.48:2:34

RELIGIE, LEGE ȘI VIOLENȚĂ – O ABORDARE CONCEPTUALĂ TRIDIMENSIONALĂ*Andrei PETRE**Universitatea de Stat din Moldova*

Asistăm la mai multe tendințe în lumea postmodernă: imigrație și înstrăinare în marile orașe, inadaptabilitate la a doua și a treia generație de imigranți și câteva noi forțe de radicalism în Germania, Franța, Statele Unite. La care se adaugă fenomenul conversiei la orientarea dintre forțele radicale ale religiilor cele jihadiste ori așa-zisele „religii noi”, cele apocaliptice, hedoniste și sataniste.

Problema stă încă în mâinile marilor religii ale lumii. Ele devin din ce în ce mai mult instituții comerciale – vânzând credință și confort moral – și mai puțin modele de referință morală. Aceasta direcționează cetățeanul spre descoperirea altor alternative, care, căzând în mâinile islamismului radical, ale sectelor jihadiste, își asumă alte tipuri de cult și religii nou-apărute.

Cuvinte-cheie: *identitate, radicalism, violență, război cosmic, conflict religios, fenomen religios, identitate religioasă, intoleranță confesională.*

RELIGION, LAW AND VIOLENCE – A THREE DIMENSIONAL CONCEPTUAL APPROACH

We are witnessing several trends in the post-modern world: Immigration and alienation in big cities, inadaptability at the second and third generation immigrants and some new forms of radicalization in Germany, France, the US. We can also add the phenomenon of conversion to either radical forms of religions, Jihadist ones – or so called „new religions” – Apocalyptic, Hedonistic or Satanist ones. The problem still stands in the hands of the big religions of the world. They become more and more commercial institutions – selling faith and moral comfort, and less – and less moral reference models. That leads our citizens to find other alternatives, who falling in the hands of radical Islam, Jihadist sects adopt other types of cults and newly born religions.

Keywords: *identity, radicalism, violence, cosmic war, religious conflict, religious phenomenon, religious identity, confessional intolerance.*

Introducere

În cadrul acestui articol ne vom voi axa pe raportul dintre religie și drept ca fiind două domenii cu multe puncte comune, precum și pe evidențierea faptului că religia, pe lângă valențele ei spirituale, poate fi uneori și un factor ce determină conflicte și violență, mai ales acolo unde ea este înțeleasă în spirit fundamentalist.

Obiectivul articolului constă într-o abordare conceptuală tridimensională.

Raportul dintre religie și drept

Pentru început am încercat să explicăm etimologia cuvântului „religie” [1], fiind evidențiate două etimologii latine: una este cea derivată din verbul *relegere* (a reveni în urmă prin lectură, cuvânt, gândire, a reculege), care sugerează legătura cu trecutul, cu o tradiție. Religia devine astfel aducerea-aminte a unui trecut, actualizare permanentă a acestuia; cealaltă etimologie provine din *religare* și are sens de „a lega”, „a fixa”, așa cum se întâmplă în multe regiuni ale lumii: religia unește, construiește și fundamentează liantul (coeziunea) social(ă). Pe lângă componența religioasă, coeziunea socială dispune și de aportul limbii, al tradiției istorice și al atașamentului de un anumit teritoriu. Rezultă de aici o cultură comună, modele și norme de comportament unitare [2].

Totodată, în literatura de specialitate teologică găsim și alte expuneri. Astfel, unii consideră că termenul „religie” este fiu și vag, deoarece semnifică puțin mai mult decât nimic, în orice caz nimic precis. Conform opiniei unor savanți, termenul „religie” (fr. *religioni*) nu provine, cum îndeobște se crede, din verbul latin *religare*, întrucât substantivul latin *religio*, *religionis*, nu provine din verbul latin *religare*, ci din verbul *relegere*, care semnifică „a culege noul, a strânge noul, a parcurge noul, a trece prin gândire, a trece în revistă”. În atare sens, substantivul *religio* înseamnă atenție scrupuloasă, delicatețe a conștiinței, iar adjectivul *religiosus* desemnează ceea ce este de o atenție scrupuloasă [3].

Religia include căutarea sensului și, la diferite niveluri antropologice, căutarea mântuirii, a spațiului sacru, a timpului sacru și a persoanelor sacre; implică societatea și individul, cultura și interioritatea. Fenomenul

religios în opinia lui M.D. Linte, presupune și un răspuns dat Absolutului, care poate fi sub forma convertirii, rugăciunii sau vieții morale. Ar fi bine să existe o cunoaștere, cel puțin generală, a tuturor religiilor, deoarece „cine cunoaște doar o religie, nu cunoaște niciuna” [4]. Se poate afirma că religia este raportul omului cu ceea ce el percepe ca și realitate transcendentă și care implică întreaga sa viață.

În conformitate cu o definiție de sorginte monoteistă, *religia este recunoașterea de către om a unei puteri conducătoare supraomenești și în special a unui Dumnezeu personal îndreptățit a i se da ascultare*. Interpretarea strictă a acestei definiții ar avea însă drept concluzie nerecunoașterea religiilor politeiste.

Religia este definită ca orice sistem specific de credințe și închinare care implică adesea un anumit cod etic și o filosofare. Punctul slab al acestei definiții este acela că exclude religiile care nu practică închinarea, dar surprinde corect două componente importante ale religiei:

- (1) credința și închinarea într-o/la o zeitate sau zeități;
- (2) comportamentul etic față de alte persoane.

Religia nu este numai un set de doctrine și aplicări ale conștiinței personale, ale inimii individuale, aceasta implică anumite creduri, culte, coduri comportamentale, comunități confesionale, anumite convingeri și articularea lor socială, îndeplinirea lor practică și elaborarea acestor convingeri [5].

Definim religia prin prezența a trei elemente:

- 1) dogmă ce implică adeziunea la un adevăr elevat, orientarea spre o realitate transcendentă sau spre o forță superioară;
- 2) ritual ce subliniază necesitatea participării la anumite practici cu caracter religios;
- 3) anumită morală ce implică un anumit număr de interdicții și obligații.

Manifestările sacralului au fost mereu diferite și multiple. Acest lucru înseamnă că sunt mai multe căi de acces la adevărul ultim și la mântuire, având forme diferite. Istoricul religiilor caută să clasifice această varietate conform unor criterii care îl fac să discearnă diferite forme de religiozitate. De-a lungul istoriei experiența religioasă a luat diferite forme: 1) religii tradiționale; 2) induismul; 3) jainismul; 4) șintoismul; 5) confucianismul; 6) taoismul (daosismul); 7) iudaismul; 8) islamul; 9) zoroastrismul; 10) sikismul; 11) creștinismul [6].

Religia va rămâne mereu un fenomen condiționat de istorie și de aceea modalitățile sale de actualizare și de contextualizare trebuie verificate caz după caz. Acest lucru este valabil mai ales pentru acele mișcări religioase recente care au apărut „brusc” și nu au fost cercetate printr-o analiză serioasă și o metodologie corespunzătoare.

Religia poate însemna principii morale, rituri, dar și modul de a gândi și a trăi sacral, propriu unui grup. Este important să găsim acea legătură indisolubilă între drept și religie. A vorbi despre religie în raport cu dreptul, atâta timp cât există o multitudine de religii, care nu au nici același conținut, nici aceeași semnificație, și care chiar se opun unele altora, uneori de o manieră fundamentală, este complicat. Dreptul înseamnă reguli la care se adaugă articularea socială, realizarea practică și elaborarea acelor reguli.

Normativitatea este cunoscută începând din real, fără a fi nevoie să fie dedusă din Torah, Torah ce exprimă normativitatea imanentă. Morala, ca normativitate ce conține ansamblul de condiții de dezvoltare a omului și a umanității, în atare sens, trimite nu către un imperativ categoric, ci către existența unor condiții de dezvoltare, fondate pe o realitate obiectivă intrinsecă ce nu depinde de arbitrariul și capriciile umane [7].

Religia aduce spirit în procesele și normele juridice, ea acordă dreptului onestitatea ei structurală, „moralitatea interioară”, respectul față de tradiție, autoritate și legitimare. Ca și religia, dreptul are resurse scrise sau vorbite, texte sau oracole care sunt considerate decisive în ele însele. Fără acest spirit religios, dreptul ar decădea curând într-un formalism fără conținut.

Acestea, ca și alte forme de interacțiune, au adus domeniile și științele juridice și ale religiei în dependență reciprocă. Dreptul și religia sunt, deci, două mari sisteme de valori și credințe, care se întrepătrund. O astfel de armonie dialectică este cea care conferă dreptului și religiei vitalitate și putere. Religia deschide posibilități noi și diverse de participare la drept [8]. Prin urmare, dreptul, după cum se menționează în știință, nu se restrânge la normativ, ci este și o izbucnire spontană a dreptății, domeniu în care religia este deseori înțeleasă ca purtătoare de grație, de speranță, de profeție [9].

Compărând religia și dreptul, autorul J.Jr. Witte demonstrează că pe parcursul istoriei în mai multe ocazii sferele și domeniile legii și ale religiei fie că s-au suprapus, fie că s-au contrazis:

- fiecare tradiție religioasă a cunoscut și teonomismul, și antinomianismul: excesul legislativ și spiritualizarea excesivă a religiei;

- fiecare tradiție juridică a cunoscut și teocrația, și totalitarismul: sacralizarea excesivă și secularizarea excesivă a legii;
- fiecare tradiție religioasă se străduiește să se împacă cu legea, prin atingerea echilibrului între rațional și mistic, între profetic și clerical, între structural și spiritual;
- fiecare tradiție juridică luptă să-și lege structurile și procesele formale de credințele și idealurile poporului ei [10].

După J.Jr. Witte, dreptul și religia sunt înrudite conceptual, metodologic, instituțional și profesional:

✓ *Din perspectivă conceptuală:* se bazează pe aceleași concepte fundamentale despre natura existenței și a ordinii, a persoanei și comunității, a cunoașterii și adevărului. În mod analog este perceput păcatul și crima, convenția și contractul, mântuirea și reabilitarea, dreptatea și justiția.

✓ *Din perspectivă metodologică:* moduri de a-și interpreta textele doctrinare; moduri de a deduce precepte din principii, de a raționa pe baza analogiei și a precedentului; modalități de translație a valorilor și convingerilor celor mai profunde în obiceiuri ținând de un comportament obligatoriu sau recomandabil; moduri de aranjare și prezentare a argumentelor și informațiilor; metode de a aduce dovezi și a-și adjudeca dispute; metode de organizare, sistematizare și predare a materiilor de învățământ necesare.

✓ *Din perspectivă instituțională:* în principal, în relația dintre Biserică și Stat, dar și în relația dintre diferite alte grupuri religioase și politice. O mare parte din drept este produsul atât al doctrinei juridice și politice, cât și al dogmei teologice și morale creștine.

✓ *Din perspectivă profesională:* în multe societăți timpurii, dar și astăzi în anumite grupuri, profesarea dreptului și a religiei se face de către aceleași persoane (fie biserica, fie o persoană, șef de trib, oracol, pontif sau rabin); profesiunile sunt asemănătoare ca formă: necesită o profundă educație în doctrină și mențin standarde de admitere foarte înalte, ele slujesc și servesc societatea și încearcă să fie exemple ale idealurilor chemării și comunității [11].

La nivel internațional au fost formulate anumite direcții în elaborarea definiției unanim acceptate a religiei. Astfel, în articolul IA (2) al Convenției din 1951 (Geneva, 28 iunie 1951) [12]. sau al Protocolului din 31 ianuarie 1967 privind Statutul refugiaților [13] se iau în considerare trei aspecte de bază în ceea ce privește religia:

1) *Religia ca și credință (aici poate fi inclus și ateismul).* Religia ca și credință include credințe teiste, nonteiste și atee. Religia este privită ca un set de convingeri (valori) despre divinitate și viața de apoi, cu aspecte legate în principal de destinul spiritual al omenirii;

2) *Religia ca identitate.* Convingerile teologice au mai puțină greutate, primând însă apartenența la o comunitate ce împărtășește credințe, ritualuri, etnicitate, naționalitate sau origini comune. În acest caz trebuie acordată o atenție specială relațiilor pe care aceste grupuri le dezvoltă cu grupuri diferite, pentru că, în mod frecvent, pot percepe învățăturile religioase ale „celorlalți” ca o amenințare la propria identitate;

3) *Religia ca mod de viață.* Religia devine o marcă identitară, adeseori exteriorizată prin portul unor obiecte vestimentare caracteristice, atitudine repulsivă vizavi de serviciul militar sau jurăminte legate de acesta, practici și sărbători religioase specifice. Toate aceste semne exterioare particulare pot apărea deviate pentru cei care nu împărtășesc aceeași religie, dar pentru membrii comunității, de cele mai multe ori, reprezintă nucleul doctrinar al religiei lor [14].

Dacă privim la parabola istorică a religiilor, culturilor și civilizațiilor, suntem constrânși să recunoaștem că nu există o religie, ci au fost și sunt mai multe tradiții religioase. Ele s-au diversificat de-a lungul istoriei și au asumat o configurație determinată. Dreptul și religia sunt sfere distincte, științe ale vieții omenești, dar ele există în interacțiune dialectică, întrepătrunse în permanență și îmbogățindu-se reciproc.

Religia nu doar corelează cu dreptul, dar, spre regret, se opune dreptului. Așadar, în condițiile societății contemporane rămâne de constatat că sub auspiciile religiei, din motive religioase sau pretinse a fi religioase (pseudoreligioase), se săvârșesc mai multe atrocități, acestea fiind fapte infracționale de ordin terorist care pot avea atât caracter individual (spre exemplu, fapte de sinucidere religioasă etc.), cât și fapte ce poartă un caracter de masă, implicând mai multe persoane (spre exemplu, conflicte violente cu caracter național sau internațional, participarea în organizații teroriste de origine religioasă sau etnoreligioasă etc.).

Orice încălcare religioasă ca fiind o formă de comportament uman destructiv, periculos și agresiv constituie, în opinia noastră, devianță religioasă (fie crimă, fie contravenție, fie o abatere disciplinară cu caracter religios). Autorul român M.Andronache atribuie devianțele religioase la comportamentul deviant în rând cu

omorul, furtul, violul, delincvența juvenilă, sinuciderea, consumul de droguri, prostituția, pornografia, extremismul politic [15]. Nu este obligatoriu ca această devianță să atingă gradul de prejudiciabilitate al unei fapte infracționale sau al unei contravenții, suficient este să fie încălcată o norma teologică, morală sau o altă normă socială.

Criminalitatea religioasă este doar o formă a devianței religioase care atinge gradul prejudiciabilității impus de legea penală a unui stat.

Extremismul religios stă la baza terorismului religios, el servind o precondiție a acestuia. Iată de ce ignorarea fenomenului de extremism poate tolera și contribui la dezvoltarea și răspândirea terorismului.

Uniunea Europeană încurajează, prin principiul „unității în diversitate”, păstrarea identității naționale, a tradițiilor locale și a valorilor formate de-a lungul secolelor și nu urmărește o nivelare artificială și sterilă, o distrugere a specificului cultural [16]. Uniunea Europeană recunoaște prevalența dreptului intern în chestiunea privitoare la interacțiunea statelor membre cu entitățile religioase, atâta timp cât se respectă tratatele și convențiile internaționale.

La nivel european se proclamă pluralismul religios și respectul manifestat față de multiple convingeri religioase. În limbajul modern, termenul „pluralism” înseamnă și coexistența, în cadrul aceleiași societăți, de poziții intelectuale, culturale și ideologice atât de diferite și de opuse între ele, încât se contrazic într-un mod care nu lasă spațiu unei posibilități de dialog și unitate [17].

Pluralismul se prezintă ca un ansamblu de teorii care justifică democrațiile liberale care se organizează din punct de vedere economic după principiul economiei de piață, iar din punct de vedere politic – în baza sistemului pluralist de partid ce constituie reprezentarea suverană a poporului. În realitate, este vorba despre o toleranță față de orice concepție despre lume și despre viață și se exprimă, ca metodă de soluționare a conflictelor, prin compromisul și dezbaterea politică. La acestea iau parte doar cei care sunt capabili să intre în conflict, iar cei mai slabi sunt excluși [18]. Pluralismul religios presupune poziția neutră a statului și protecția egală în fața legii a tuturor persoanelor, fiind garant fundamental împotriva oricărei forme de discriminare. Mai mult, pluralismul religios se referă la grupuri ce împărtășesc anumite convingeri comune, indiferent de faptul dacă este o sectă religioasă, ezoterică sau spirituală.

Statul laic occidental nu profesează niciun crez religios și, în consecință, teoretic nu este nici pentru, nici împotriva unei anumite religii, deoarece vrea să respecte libertatea de conștiință, de exprimare, de educație, deoarece vrea să ofere fiecărui grup, culturi și ideologii aceleași posibilități de exprimare [19]. Statul trebuie să fie neutru și imparțial în exercitarea dreptului său de reglementare a acestui domeniu și în relațiile sale cu diversele religii, culte și credințe. În special, trebuie ținut cont de faptul că obligația de neutralitate și imparțialitate a statului, așa precum este definită de jurisprudența sa, este incompatibilă cu orice competență a statului de a aprecia legitimitatea convingerilor religioase și cere statului să asigure ca grupurile în conflict să se tolereze reciproc, chiar dacă acestea vin din același grup.

Subliniem importanța respectării pluralismului și a toleranței între diferitele grupuri religioase: membrii cultelor trebuie să se respecte reciproc, să respecte legile țării, să cultive bune relații pentru înaintarea credinței lor și atingerea obiectivelor religioase-morale, culturale etc., în așa fel încât să se evite prozelitismul agresiv practicat de membrii cultelor de tip extremist și fundamentalist.

Religia ca posibil factor de conflict internațional

Religia este unul dintre elementele fundamentale de natură identitară, motiv pentru care am abordat din start conflictele religioase ca un caz particular de conflicte identitare. Ca și în cazul general al conflictelor identitare, și conflictele religioase își păstrează un caracter dual, dublat și de faptul că protagoniștii conflictului sunt și ei credincioși practicanți, nepracticanți sau atei, deci pot fi priviți și prin prisma apartenenței lor la o religie, la o credință.

Lăsând la o parte instrumentul puternic pe care îl joacă religia în orice conflict și în procesele de soluționare a conflictului și reconstrucție post-conflict, aspectele duale ale conflictelor religioase, ca și conflicte identitare, vin, pe de o parte, din relevanța și legătura intrinsecă a simbolisticii sacre și a identității privită ca rezultat al unei ordini superioare a naturii, ca un datum, iar, pe de altă parte – din forța pe care o dă la nivelul mobilizării și al angajării în conflicte ce au ca motivație directă religia, diferența religioasă sau discriminarea pe motive religioase. Și aici, o întreagă serie de abordări sunt cele ce privesc exclusiv aspectul conflictelor valorilor fundamentale antagonice incluse în componenta conflictelor religioase, ca și formă specifică de conflicte identitare.

Studierea conflictelor religioase relevă elemente și concluzii inedite și pe o plajă largă, atunci când unghiul de abordare merge în direcția analizei radicalizării și a convertirii, folosind instrumentele psihologiei și psihosociologiei, așa cum un număr mare de date, explicații și idei de abordare vin din tratarea „războiului cosmic” [20] între Rai și Iad, care e definitiv în toate religiile. Nici particularizarea nu este mai puțin bogată în sensuri și explicații, așa cum elemente noi sunt aduse de componentele specifice în cazul religiei islamice, privind interferența și relațiile cu religia creștină, impactul modernității și al globalizării – care vine să explice și mai concret și comprehensiv, după cum am văzut mai sus, trecerea de la secolul ideologiei la cel al identității, care s-a instalat în prim-plan și a răbufnit ca principală trăsătură a conflictelor după Războiul Rece.

Am preferat să abordăm aici în special elementele ce decurg din conflictele religioase privite ca un caz particular al conflictelor identitare, urmând ca celelalte aspecte și unghiuri de abordare să le lăsăm pentru articole viitoare. Mai mult, dezvoltările de aici le împingem, în final, spre zona componentei lor emoționale, pentru a face trecerea directă la explicațiile ce vin din spațiul teoriei lui Dominique Moisi ce ține de geopolitica emoțiilor [21].

Dacă e să ne raportăm la conflictele religioase ca și conflicte identitare, am văzut deja că, atunci când vorbim despre cauzalitate, ea nu este reductibilă la condiții de natură materială. Cauzele violenței pe baze identitare includ angajamentele normative ale grupurilor protagoniste, angajamente ce au în prim-plan noțiunile de puritate internă a grupului și viciul lumii externe. Astfel, în conflictele pe baze identitare, cauza se manifestă printr-o combinație de povești cu substrat mistic, o logică internă de acțiune și un model al diferențelor de grup [22].

Pe dimensiunea ei-noi, a diferențelor între grupuri – și ele adaptabile la context – simbolurile Celorlalt și ale frontierelor aduc în realitate delimitarea interiorului de exterior, a spațiului sacru al ordinii familiare și pure de spațiul profan al dezordinii, anarhiei sau al ordinii nefirești, cu diferențele puternice între spațiul teritoriului propriu, al Casei, cu cel străin, al necunoscutului ostil. În multe cazuri, cei ce construiesc poveștile au tendința de a identifica sursele de violență, ruptură sau violare a ordinii morale și cosmice, aflate în mijlocul poveștilor despre conflicte, cu exteriorul [23].

Astfel, vedem elementele ce țin de dualitatea conflictelor religioase ca și conflicte identitare, cu elementele ce țin de simbolistică și care se pot lectura în orice tip de conflict, aducându-l într-un spațiu de semnificație religioasă, dar și, complementar, în cazul conflictelor generate pe baze religioase, în care identitatea religioasă este miezul și motivul direct al conflictului, când sunt privilegiate noțiuni precum „războiul cosmic”, respectiv conflictul între forțele răului și ale elementelor bune ale cosmosului și eternității [24].

Acțiunea, violentă nu reprezintă decât răspunsul necesar amenințărilor venite din partea criminalului Celălalt, este bătălia vieții împotriva forțelor injustiției și viciului [25]. Se regăsește în etica și propaganda Al Qaeda și a altor grupuri ce discută despre ocuparea sau întinarea locurilor sfinte ale Islamului de către necredincioși, în tribulațiile Hamas care văd spațiul decolonizării ca rezultat al luptei împotriva atacului la adresa civilizației islamice, așa cum, în cazul atacurilor teroriste de la Londra, din 7 iulie 2005, Mohamad Sidique Khan a proclamat un edict etic, potrivit căruia acțiunile teroriste reprezintă lupta soldaților drept-credincioși împotriva guvernelor responsabile de „atrocități la adresa propriului popor”.

Există, evident, și interpretarea și abordarea conflictelor religioase ca și caz particular al conflictelor identitare, prin prisma particulară a conflictelor de valori. Aici identitatea interiorului grupului și a Celuilalt se desenează în termeni axiologici, respectiv sunt legate de judecăți normative care replică dualități de tipul bun-rău, adevăr-minciună, drept-nedrept, virtute-viciu [26]. În fața calamităților și în vremuri de criză morală, noțiunile și categoriile simple ajută la reconfortarea extremistului și-i fac să discearnă ce-i drept și ce-i nedrept, ce-i bun și ce-i rău, ce-i pur și ce-i impur.

Celălalt cade întotdeauna în categoria confortabil de descris a celui vicios, slab, imoral, criminal, necivilizat, diabolic, depravat, în timp ce grupul se relevă prin contrast ca fundamental virtuos, pur din punct de vedere moral, iar sursa e o combinație a liniei de sânge a nașterii și a locului unde ne-am născut și trăim, în moștenirea monarhică a unșilor lui Dumnezeu sau în ordinea socială stabilită și aprobată de către Dumnezeu. Elemente de sacralitate sunt prezente fără greș.

În această percepție proprie, membrii grupului protagonist acționează pe baza simțului axiologiei colective în spațiul înfruntării globale cu iz de luptă cosmică. Astfel, valorile grupului propriu sunt privilegiate, sacrosante, primordiale. Firește că în acest caz se manifestă efectul falsului consens, astfel că toată lumea se

așteaptă ca viziunea îmbrățișată să fie similară, membrii grupului să aibă aceleași țeluri, să îmbrățișeze aceleași credințe și așteptări, să vadă aceleași nevoi și formule de schimbare socială și să împărtășească aceleași criterii ale diferențelor de grup [27]. Studiile arată chiar și o tendință de supraestimare a numărului indivizilor care împărtășesc aceleași credințe în cadrul grupurilor conservatoare.

Axiologia colectivă este un sistem de angajamente față de un set de valori care determină acțiunea corectă și momentul potrivit pentru a face ceea ce e cazul pentru Binele comun. Angajamentul pe această dimensiune stabilește ce acțiune e permisă și care trebuie să fie obligatorie. Asemenea judecăți își au originea în noțiunile de pământ sacru și sunt esențializate în legi ce vorbesc despre inevitabilitatea conflictelor. Nașterea în spațiul canonic, în teritoriul predestinat, asigură virtuțile, așa cum nașterea pe teritoriul inamic imprimă un stigmat asupra individului, care îl leagă de teritoriul profan al străinătății. Spațiul propriu conferă bogății atractive pentru potențialii cuceritori și trebuie apărat. Practic, prin axiologia colectivă indivizii dobândesc claritate asupra cui sunt dușmanii, acceptă viziunea polarizată asupra lumii și propriilor posibilități. Pentru protagoniștii violențelor, manevrele curente își au rădăcinile în trecut, evenimente ce subliniază criminalitatea și pericolul pe care îl reprezintă Celălalt.

În cazul conflictelor religioase propriu-zise, în care violența e determinată de apartenența la o religie sau alta, răsplata este legată de promisiuni de glorie spirituală, de pătrunderea în zonele sfinte ale religiei, care sunt rezervate figurilor cele mai sacre ale religiei în cauză. Demonizându-și dușmanul, grupul își întărește și înalță propriul standing moral, primind iertarea divină (și mulțumirea, împreună cu răsplata promisă) pentru actele pe care urmează să le comită.

Militanții religioși se întrețin și impulsionează reciproc în a se păzi și a-i păzi pe ceilalți de „impuritățile” societății, de cei veniți din afară. Chiar și copiii pot fi demonizați de relația cu părinții dușmani, anatema se extinde la familie și întregul grup, ei sunt portretizați drept amenințatori, amoral și răi, chiar dacă e vorba despre cei mai inocenți dintre reprezentanții Celuilalt. Această generalizare colectivă se traduce prin omogenitatea percepției și a comportamentelor atribuite membrilor din exteriorul grupului, atribuirea unei stabilități a credințelor și gândurilor tuturor celor din afara grupului, rezistența la schimbarea propriilor lor idei despre Celălalt și atribuirea scopului perceput despre Celălalt.

Aderenții la religii așa-numite fundamentaliste au tendința, astfel, să se bazeze pe un nivel înalt de generalitate colectivă. Acest tip de raportare se poate lesne vedea în povestirile și narațiunile ce devin comune în asemenea grupuri și sunt asociate cu tradițiile unei lupte apocaliptice împotriva forțelor cosmice ale Răului.

Există un angajament formal al religiilor mari, dar și al formelor derivate, față de pace și violență, de plano. Mai mult, în toate religiile există percepțe ce țin de relațiile cu aite religii și care propovăduiesc buna înțelegere și exclud violența. Liderii religioși sunt deseori implicați în soluționarea conflictelor. Totuși, angajamentul religiei față de pace și soluționarea non-violentă a conflictelor este complexă, unii reprezentanți ai religiilor și în numele religiilor angajându-se în formele cele mai destabilizatoare și crude de violență.

Religia a fost, în istorie, unul dintre marii contributory la războaie, ură, băi de sânge, intoleranță. Asta deși tot în diferitele religii putem găsi sursa, originea dezvoltării legilor comportamentelor de civilizație, angajamentelor culturale pentru valori legate de pace, empatie, deschidere și chiar dragoste față de străini, suprimarea ego-ului și a lăcomiei față de bunuri, drepturile omului, gesturi unilaterale generoase de iertare și umilință față de cei cărora li s-a greșit, acceptarea și repetarea iertării pentru păcatele trecute, ca mijloc de reconciliere. Nu întâmplător Iisus, apostolii sau alți profeți apar în narațiuni religioase în straie ponosite, ca necunoscuți, și răsplătesc sprijinul oamenilor care nu-i cunosc și-i omenesc, așa cum ciclul greșală/păcat-recunoașterea păcatului/pocăința - iertarea păcatului și absolvirea de vină apare în context religios ca soluție preluată apoi unanim la nivel simbolic pentru formele cele mai sofisticate de reconciliere post-conflict.

Textele religioase constituie o bază solidă de referințe pentru credincioșii angajați în conflicte ca pilde și îndrumări spre curmarea lor, așa cum experiențele cuprinse în învățăturile religioase acoperă o vastă arie de formule experimentate, pilde și învățăminte relatate direct în textele sacre, privind modul în care se previne, se mediază și se poate rezolva un conflict. În plus, religia joacă un rol important în viața intimă a milioane de oameni, deci joacă un rol determinant în drumul spre sau departe de violență, modelând disponibilitatea față de violență.

Limbajul religios are un mod unic de transfigurare simbolică a realității, de criticare a acesteia. Toată gama de emoții se regăsește exprimată în limbaj religios plastic și pilduitor. De aceea, devine importantă cunoașterea miturilor, regulilor, presupunerilor metafizice pe care le fac credincioșii în exprimarea și modul

de a reacționa la sentimentele cele mai profunde. Aceste cunoștințe oferă o cunoaștere substanțială și elemente suplimentare în abordarea oricărui spațiu de conflict, fiind cunoscut faptul că limbajul spiritual al urii, frustrării, răzbunării duce la violență. Indiferent de motivul conflictului, revolta împotriva unei situații existente se poate formula în termeni religioși [28].

O altă categorie interesantă de studii în religie legate de violență se referă la texte, imagini, percepții legate de utilizarea sau manifestarea violenței, respectiv:

- relația dușmanului cu Șinele său (generând cercul interior al imaginii acestuia și al sentimentelor față de acesta, prin dezumanizare, dacă e cazul împingerii spre conflict, sau, din contra, pentru desenarea ca apropiat, prieten și rudă, umanizat în relație);

- rolul rănilor profunde, istorice, în manifestările de violență sau recursul rapid la aceasta;

- nevoi umane satisfăcute de reprezentările biblice/religioase la violență.

Textele sunt studiate prin prisma fricii profunde sugerate, a preocupărilor fundamentale, dar și a acțiunilor pe care le sugerează ca răspuns. Ele pot să ofere date relevante despre formulele de răspuns de așteptat de la comunitatea religioasă implicată, dar și asupra modalităților de intervenție și de tensionare [29].

De reținut este faptul că nu există o dependență cauzală directă între percepțiile religioase și reacțiile comunității respective, fiind implicate multe alte elemente. Practic, toți adeptii unei sau altei religii sunt expuși acelorași texte sacre, dar acest lucru nu-i împinge spre comportament violent sau conflictogen, așa cum nu-i prezervă de asemenea comportamente. Aici se mai conjugă și elemente profunde de educație individuală, familială și comunitară, frecvența raportării la religie și selecția textelor reamintite de liderii religioși. Mai mult, contează foarte mult cum rezonază interiorul afectiv al fiecărui credincios în fața textelor religioase.

Altfel nu putem explica foarte exact de ce unii rămân la contemplarea metaforică a textelor, preluând învățămintele pentru autoperfecționare și lupta proprie cu viciul, excesele sau vicisitudinile vieții, alții merg pe drumul radicalizării, o parte mergând spre utilizarea violenței ca reacție la frustrări, și mai puțini dintre aceștia recurgând la acțiuni efective de natură violentă, nu doar la gândirea opțiunii violente, în fine, extrem de puțini recurgând la terorism pe fundament religios sau la suicid în scopuri teroriste. Gradul de impact al percepțiilor religioase este diferit și nu e de blamat religia sau o anumită religie propriu-zisă pentru saltul diferitelor grade, ci elemente mult mai profunde sunt implicate, după cum se poate vedea, la studierea fenomenului radicalizării sau a celui al convertirii spre altă credință religioasă.

Teoria nevoilor individuale vorbește despre anumite nevoi cognitive și emoționale cărora le răspund anumite mituri și imagini ce deschid calea violenței. Dar s-a dovedit că beneficiile apartenenței la un grup, ale dobândirii unei identități puternice de grup sunt mai importante decât nevoia alinierii la recursul la violență pe care îl presupune politica coercitivă asociată apartenenței la acel grup, motiv pentru care oamenii ajung să facă acest pas mai degrabă din nevoie decât din convingere sau pornire înăscută ori dobândită în lecturarea, învățarea și repetarea textelor religioase.

Apoi ambiguitatea în situații neclare, etice și politice, impactul emoțional major, duce la căutarea imaginilor din religie, a unui ghid de răspunsuri pentru cei mai nesiguri, iar acestea vin din viețile și percepțiile religioase, putând să îndrepte individul care caută răspunsuri, în mod egal, spre viața de sfânt rebel, revoluționar, erou sau terorist. Alegerea ține de individ, context, spațiul intern și de multe alte elemente, fără legătură propriu-zisă cu narațiunea sau învățămintele dintr-o religie sau alta. Mai mult, nu rareori persoane religioase, care au toate caracteristicile trăirilor, cu credințe profund îngemănate în ființa lor și comportamentul obișnuit, reacționează complet diferit de conținutul percepțiilor pe care le cunosc.

Este motivul pentru care anumite școli de gândire neagă pe deplin motivația religioasă în conflicte, susținând că este un simplu recurs la un motiv pentru un gest care are la bază rațiuni complet diferite, multe dintre ele profund pragmatice, precum accesul la resurse sau dorința de putere. Totuși, abordarea este simplistă și nu motivează de ce două grupuri religioase se luptă până la aneantizarea deplină, împreună cu toată familia și localitatea lor, pentru simplul motiv al apartenenței la o religie sau alta.

Intoleranța religioasă rămâne un fapt de secol XXI, motiv pentru care sunt necesare recursuri la formule de deradicalizare și prevenire a conflictelor violente pe baze religioase ce implică fie recursul la discursul universal, umanitar, secular, al drepturilor omului și drepturilor civile, la care se recurge îndeobște în societățile occidentale, fie există recursul la liderii religioși pentru a surprinde forma în care se autodefinesc/pentru a reuși ulterior eliminarea elementelor religioase ce fac referință la rațiunea interpretărilor narrative ale conflictului și recursului la violență sau, și mai des, expunerea textelor reale, autentice [30], ale religiei în cauză,

cu recursul la interpretarea profundă și reală a acestor conținuturi, relevantă pentru credincioși, așa cum utilă este și introducerea unor elemente clamate de anumite curente în dezbaterea teologică pentru a decipta relevanța, a demitiza sau reinterpretă conținutul de idei propus, în contextul religiei în cauză, prin decredibilizarea tipului de interpretare violent propovăduit.

Religia este utilizată în special în promovarea proceselor de transformare spirituală prin reflecție și progres etic în acțiuni de trăire religioasă precum mărturisirea, spovedania, izbăvirea, ispășirea păcatelor, căința, cererea iertării păcatelor, cu semnificația directă a înălțării spirituale, curățeniei și a trecerii peste traume, nu acumularea lor, spre liniștea sufletească individuală.

Un număr de valori universale, generale ale religiei sunt, de asemenea, de prim ajutor în recursul la reconciliere și soluționarea conflictelor. Astfel, empatia, subestimată în culturile occidentale, rămâne caracteristică tuturor religiilor, sub semnul ajutorării aproapelui, nonviolența și pacifismul sunt caracteristice ca și sfințenia vieții – de origine divină, irepetabilă, imposibil de reprodus de către om, de unde nevoia de a o menține cu orice preț și înclinația de a trăi în sfințenie – interioritatea vieții spirituale, compasiunea – în sensul iubirii aproapelui, a bucuriei de bucuria aproapelui, ajutorarea sa la nevoie și a răsplătirii faptelor bune față de terți – disciplina religioasă – a trupului, a traiului, limitarea violenței asupra sinelui, postul ca element de toleranță și respect reciproc, mesianismul și imaginația ce anclanșează dorințele pentru construcția socială mai justă prin religie, toate sunt elemente ce susțin formulele de evitare a conflictului deschis și nerecurgerea la violență și forță în soluționarea conflictelor.

Există, evident, și elemente caracteristice majorității, dacă nu tuturor religiilor, care afectează recursul la pacifism și non-volență, din contra, sunt autostrăzi spre declanșarea violenței. Este vorba mai întâi de expansionismul religios – obligația de a propovădui propria religie, până aceasta devine universală, „evangelizarea”, „prozelitismul” religios, convertirea celorlalți [31], care sunt pași direcți împotriva altor religii. Discuția despre „religia cea mai bună” sau „cea mai eficientă”, cu „accesul cel mai direct la divinitate și sfințenie”, este deschizătoare a formulelor totalitariste și exclusive în religie prin promovarea existenței unei „căi adevărate” de a ajunge la Dumnezeu sau la dumnezeire.

De altfel, abordarea pluralismului religios în diferitele religii este un alt marker al tendinței conflictogene a unei religii. Contează, în consecință, dacă există sau nu respect și toleranță pentru alte religii, pentru ca afrontul la adresa grupului să nu devină amenințare percepută la adresa supraviețuirii individuale. De asemenea, este de văzut cum e lecturat compromisul în religie, dacă nu cumva este interpretat ca un atac la propria legitimitate.

Supraidentificarea cu propriul grup religios, ca și în cazul relației cu propriul grup etnic, poate fi de rău augur pentru credinciosul hobotnic. Când se suprapun cele două dimensiuni, avem de a face cu un instrument identitar „tare” de coeziune și mobilizare.

Nu în ultimul rând, un indicator relevant într-o religie, credință sau modul de receptare individuală a acesteia îl reprezintă modul în care sunt reflectate valorile general umane în credința respectivă. Religiile mari au o înclinație profund umanistă și acoperă substanțial valorile general umane, valorile morale, creând chiar o formă narativă lesne de promovat a fondului moral. Însă, există și experiențe și interpretări contrare în forme alterate ale religiei, atunci când identitatea de om ajunge să fie subordonată identității religioase, iar recursul la gesturi și acțiuni inumane în numele religiei devine relevant, uneori chiar preponderent.

Spațiul de înțelegere a violenței motivate religios este extrem de amplu, determinat și de creșterea relevanței religiei, impactul asupra a milioane de oameni care urmează percepțiile religioase, și dovedește că religia are o relevanță majoră și în jocul de putere. Evident că putem privi conflictele religioase ca un caz particular al conflictelor identitare, dar cu note specifice. O motivație imediată a entuziasmului crescut pentru religie ar putea veni de la imaginea „fructului oprit” în comunism, a redescoperirii religiei, al unei nevoi de religiozitate în Occident. Există o întreagă discuție asupra nevoii unei referințe morale în societatea contemporană, chiar și religia „clasică” fiind contestată ca incapabilă să mențină standardul actual moral și să se afirme drept referință pe scală morală.

În relația religiei cu conflictul și modul de judecare a percepțiilor interne ale unei religii în raport cu utilizarea violenței, o primă componentă de evaluat este cea a legitimității războiului și a utilizării violenței în religia respectivă. În sfera acestei discuții se află ideea „războiului drept”, războiului pentru cauza religiei, idee întâlnită alternativ cu promovarea pacifismului, în majoritatea religiilor consacrate [32], în primul rând în creștinism, și elemente complementare din etica războiului, cu reflecții în etica interpersonală privind

raportul alternativ între iubire și ură, compasiune și furie, pace și conflicte. Această dualitate de mesaj și, respectiv, permisibilitatea în accesarea selectivă a celor două categorii de mesaje, ambele validate doctrinar în religie, în funcție de reprezentant, nevoia concretă sau obiectiv [33], este prima problemă a discursului și literaturii religioase ce presupun raportarea la „războiul just”.

A doua problemă fundamentală care se detașează este cea legată de opțiunile extreme ale celor două componente, respectiv ale celor două abordări, cumva fără nuanțe, o dihotomie sau maniheism în opțiunea aleasă în dezbateră religioasă privind războiul sau pacea. Eliminarea acestor nuanțe presupune unele probleme importante, tipic umane. De exemplu, nu putem aborda, în termenii religioși, interpretările de tipul „războiul reprezintă eșecul altor alegeri, incapacitatea de a recurge la alte opțiuni”, sau abordarea care susține că „războiul e câteodată necesar pentru a lămurii, a limpezi lucrurile, a detensiona o afacere și a închide un contencios prelungit”. Câteodată, din prisma experienței analizei de conflict, tocmai absența unor alternative în alegerea între război și pace poate să fie o cale pentru a impune și declanșa conflictul [34].

Un alt treilea subiect legat de „războiul just” este cel al abordării directe a regulilor prin prisma generală a culturii occidentale democratice, pe percepțiile clasice, care exclude varietatea de contexte culturale. Nu suntem aici adepții discuției despre „democrație originală” sau „democrație suverană”, specifică, ci ne raportăm la regulile democratice clasice care sunt îndeplinite și respectate în mai mică sau mai mare măsură, fără a considera că un anumit stat ar trebui să fie mai democrat sau mai puțin sau că tradiția istorică, contextul etnic și geopolitic sau natura religiei „ar determina gradul și nivelul de democratizare”. Totuși, abordarea, modul de raportare, împachetare și susținere a acestor soluții, cu vocație universală, trebuie să țină cont de contextul cultural în comunicare și transmiterea mesajelor, în transmiterea experiențelor, lecțiilor învățate și a bunelor practici în materie, nu doar prin prisma evaluării reacțiilor la „modelul din exterior”, eventual impus, ci și atunci când modelul se profilează intern, pentru a-i construi legitimitatea, credibilitatea și susținerea, într-o societate sau alta.

Astfel, din punctul de vedere al religiei, există o înclinație spre a defini războiul și pacea în termenii criteriilor religioase proprii, în special în religiile biblice. Totuși, de la aceste componente la acțiunea reală am putea găsi diferențe majore, căci mulți indivizi, chiar fundamental religioși, credincioși (am văzut mai sus), când vine vorba de război și conflict nu se raportează la ele, la Sfintele Scripturi, ci se raportează deseori la realpolitik și interese, la jocul de putere, componenta religioasă fiind, ulterior, folosită ca bază de argumentație și motivare, de coagulare, mobilizare și antrenare a resurselor în vederea lansării unui conflict deschis sau, din contra, calmarea sau condamnarea unuia iminent. Iar aici recursul trece prin dezbateri în cadrul elitei și al identificării speculațiilor teologice necesare obiectivului.

„Războiul just” a fost utilizat ca sintagmă, nu rareori, pentru a contracara „războiul rău” – absolutismul, teroarea guvernării, in justiția socială – iar unele dintre efectele sale, susținute de religiile de diferite culori, au fost în spațiul construcției societății civile, a balansării Guvernării și nedreptăților, iar contextul a fost religios, non-religios sau multi-religios, deopotrivă. Se manifestă încă greșeli – în sensul celor discutate mai sus, privind contextul abordării comunicării soluțiilor – în cazul transmiterii standardelor fixe, coercitive, către alții, în numele păcii, mai ales atunci când ele se referă la alterarea, modificarea sau condamnarea ce afectează elemente ce țin de tipul de religie abordată sau credințele în materie. În plus, recursul la religie și la liderii religioși în acțiunile de prevenire a conflictelor are loc foarte târziu, când izbucnirea conflictului devine iminentă sau când violența deja s-a declanșat, astfel că valențele pozitive, constructive ale religiei nu sunt valorificate. Am văzut deja că, din păcate, religia are o contribuție majoră și la generarea conflictelor. O cantitate mare de violență este generată în istorie, dar și în contemporaneitate, după prăbușirea sistemului bipartit, are de a face cu religia. Avem fenomene diverse în mai toate religiile, de la grupuri radicale islamice, coloniști evrei, sinucigași teroriști în numele lui Allah, uciderea șefului de stat ce a semnat pacea în numele lui Yehova.

Mai mult, astăzi putem înregistra un anumit fenomen de refuz de a considera efectele, impactul și utilitatea religiei în lansarea, prevenirea sau stoparea conflatelor din cauza unei frici profunde sau aversiuni, un fenomen sociologic pe scară largă a fricii regresive care afectează persoanele din birocrății cu abordări seculare și credincioși liberali aflați în spațiul academic și societatea civilă, deopotrivă, în raport cu Religia. Acest fenomen a dus la o adevărată paralizie strategică din partea celor chemați să anticipeze, să prevină sau să gestioneze conflictele cu bază religioasă.

Astfel, abordările sunt nuanțate pe categorii: birocrății refuză, pe baza paradigmei acționale proprii legate de statul național secular, iar universitarii liberali – pe baza presupunerii umaniste și agnostice ce fundamen-

tează paradigma intelectuală [35]. Proiecția raționalității, libertății, individualității elitelor academice, guvernamentale, economice și de afaceri a neglijat o componentă importantă a comunității, mai obscură, mai absconsă, hobotnică și chiar retrogradă, în orice caz puțin vizibilă și nemediatizată, scoasă în afara mainstreamului mediatic, dar deloc neglijabilă ca număr și relevanță, ca impact, pentru care proiecția peiorativă în raport cu propriul set de valori și credințe intime a creat reacții, accentuând spirala neînțelegerii originare. Și între diferitele categorii de elite anunțate mai sus, din mainstream, există diferențe, rivalități, nuanțe și contradicții ce pot determina și conflicte la acest nivel, deși toate susțin temele mari precum libertățile individuale, drepturile omului, economia liberă de piață și rareori au tendința asocierii sau recursului la elementele celelalte ale societății.

Această componentă absconsă și importantă numeric a societății are vizibil alte valori alese, constituind grupuri în formule proto-statale, substatale, non-statale, rețea, elemente care creează premisele noilor actori al căror rol crește la nivel internațional, de la trib la rețea teroristă, grup separatist sau alte formule de asocieri ce generează actorii internaționali ai celei de-a treia generații de conflicte contemporane, deschisă de atacul de la 11 septembrie, pe dimensiune internațională. Trebuie să mai remarcăm, în contextul analizei de conflict, inclusiv cu relevanță și motivație religioasă, absența unei baze solide de cercetare și cunoaștere a comunităților religioase, a vieții premoderne, a unui deficit de cunoaștere și dezvoltare a abordării cros-culturale, dar și a elementelor de fond și relevante legate de situația de facto a ierarhiei și autorității religioase manifestate pe teren, cu tradiții și abordări diferite a celor două componente ale funcționalității organismelor religioase, dar și a unor teme interne ale abordării religiilor.

Etichetarea dușmanului (care nu e negociabilă în aceste grupuri), abordarea unor teme tabu etichetate în religie, precum blasfemie, păcat, limite comportamentale a „ceea ce se cade”, cu precădere în formele cele mai conservatoare ale religiilor, toate necesită cunoaștere și abordări diferite, utilizând inclusiv, cu precauțiile de rigoare, desacralizarea unor teme sau mișcarea lor în cadru mai larg, redefinire, și reformularea pentru a putea promova abordări altfel evidente în spațiul gândirii libere, logice, științifice. Partea cea mai sensibilă este cea care afectează schimbarea personală și viața internă a credincioșilor.

Mai mult, raționalitatea și pragmatismul nu sunt acceptate sau chiar sunt contestate în unele religii, dar există spații de abordare și nișe pe calea discuțiilor și dezbaterii privind compromisul, justetea împărțirii resurselor, dreptatea și acceptarea ei în toate religiile, canale și nișe utile în promovarea unei abordări a elementelor, care, formal, ar fi tabu abordărilor directe. Iar aici emoțiile în context religios joacă un rol foarte important, căci fundamentul abordării în conflictele religioase (și interetnice) face recurs, la nivelul individual și de grup, la emoțiile fundamentale și trăirile indivizilor, dar și la fenomenul de contagiune și antrenare a emoțiilor colective în grupurile mari.

Concluzii

În cadrul acestui articol am căutat să subliniem atât importanța religiei, cât și a dreptului din mai multe perspective (conceptuală, metodică, instituțională, profesională), precum și faptul că fundamentalismul religios poate fi un pericol generator de conflicte sociale și instabilitate în plan internațional.

Referințe:

1. JEFLEA, A. Vulnerabilități și amenințări de natură religioasă în mediul de securitate publică: aspecte criminologice. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr.2, p.46.
2. PAUL, A.Gh. Fenomenul actual al secularizării și posibila lui depășire. În: *Studia Universitatis Septentrionis. Theologia Orthodoxă*. Revista Catedrei de Teologie Ortodoxă și Asistență socială. Baia Mare, 2009. anul 1, nr.2, p.6.
3. LINTE, M.D. Religie și Drept-recurs iconic (premise, orientări). În: *Chipul iconic: crochiuri antropologice – reflexii ale chipului misticoteologic ghelasian*. Vol.3. București: Platytera, 2013, p.230.
4. DUMEA, E. *Cultură și religie în dialog*. Iași, 2010, p.227-228. [Accesat 13.07.2017]. Disponibil: <https://emildumea.files.wordpress.com/2011/12/emil-dumea-cultura-si-religie-in-dialog-201011.pdf>
5. WITTE, J.Jr. *Dreptul, religia și pacea lumii* (Original version: John Witte, Jr., Law, Religion, and World Peace, elaborat pentru The Tami Steinmetz Center for Peace Research, Universitatea din Tel Aviv, publicat cu permisiunea autorului), [Accesat: 09.07.2017]. Disponibil: <http://altera.adatbank.transindex.ro/pdf/4/003Dreptul,%20religia.pdf>
6. DUMEA, E. *Op. cit.*, p.227-228.
7. LINTE, M.D. *Op. cit.*, p.239.
8. *Ibidem*, p.234.

9. Ibidem, p.234-235
10. WITTEM J. Jr, *Op.cit.*
11. Ibidem.
12. Convenție privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951. Disponibil: http://www.unhcr -centrale-urope.org/_assets/files/content/resources/pdf_ro/conventions/ refugee_con vention/1951 Convention ROM .pdf
13. Protocol privind Statutul refugiaților din 31 ianuarie 1967. Disponibil: http://www.cdep.ro/ pls/legis/ legis _pck.htm_act_text?id=32365
14. DINU, M.-Ș. *Dimensiunea etnico-religioasă a securității*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007, p.15-16.
15. ANDRONACHE, M. Influența violenței din jocurile video asupra comportamentului deviant. În: *Revista de Criminologie, criminalistică și penologie: studii*, 2015, nr.4, p.89.
16. HOLBEA. Gh. ș. a. *Ora de religie – cunoaștere și devenire spirituală*. București: Basilica, 2010, p.5.
17. DUMEA, E. *Cultura și religia în Europa: materiale suplimentare*, http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/H_Cultura_si_religie_in_europa.pdf
18. Ibidem.
19. Ibidem.
20. MARC GOPIN, *Between*, 36. 15 Gopin, Holly.
21. ESPOSÎTO, J.L. *What Everyone Needs to Know about Islam*. New York: Oxford University Press, 2002, p.38.
22. JONATHAN, FOX. Religion and State Failure: An Examination of the Extent and Magnitude of Religious Conflict from 1950 to 1996. In: *International Political Science Review*, vol.25, 2004, no.1, p.55 and 64.
23. SCOTT APPLEBY. *The Ambivalence of the Sacred. Religion, Violence and Reconciliation*. Rowman and Littlefield, New York-Oxford, 2000.
24. DOUGLAS JOHNSTAN and CYNTHIA Sampson. *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*. New York: Oxford University Press, 1994, p.16.
25. MARY SHARPE, ed. *Suicide Bombers: The Psychological, Religious and Other Imperatives*. Cambridge, 2008. Combating Terrorism Fellowship Program ISSN 2162-6421 (online). vol.1, no.1 CTX 1, 8/1/2011.
26. GOPIN, HOLLY WAR. Oxford University Press, 2002.
27. MARC GOPIN. *Between Eden and Armageddon*. New York: Oxford University Press, 2009, p.35.
28. MARK JAERGENSMEYER, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* (3rd ed.). Berkeley, CA: University of California Press, 2003, p.220.
29. DOMINIQUE, MOISI. *The Geopolitics of Emotion*. New York: Anchor Books 2009.
30. MORTON DEUTSCH, PETER COLEMAN, ERIC C. MARCUS ed. *The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice*. John Wiley and sons, 2006.
31. DENIS J.D.SANDOLE, SEAN BYRNE, INGRID SANDOLE-STAROSTE and JESSICA. *Handbook of Conflict. Analysis and Resolution*, 2009.
32. SENEHI. *Handbook of Conflict: Analysis and Resolution*. USA and Canada: Routledge, 2009, p.22.
33. JAERGENSMEYER. *Terror in the Mind*, p.50.
34. MARC GOPIN. *Between Eden and Armageddon*. New York: Oxford University Press, 2009, p.153.
35. ROTHBART and KOROSTELINA. In: Denis J.D.Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste and Jessica Senehi. *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. USA and Canada: Routledge, 2009, p.87.

Date despre autor:

Petre ANDREI, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: piotrand921@gmail.com

Prezentat la 24.04.2018

CZU: 343.326(478)

SCOPUL ȘI MOTIVUL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA art.278 CP RM (ACTUL TERRORIST)

Violeta M. COJOCARU

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul studiu sunt supuse analizei semnele secundare ale laturii subiective a infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM (actul terorist). Se demonstrează că la săvârșirea actelor teroriste făptuitorul poate tinde spre realizarea unor finalități atât de natură politică, cât și apolitică (de exemplu, spre realizarea unor țeluri de sorginte religioasă, culturală etc.). Se argumentează că intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea apare, în conjunctura art.278 CP RM, în postura de scop primar (inițial) al infracțiunii. În același timp, silirea unui stat, a unei organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului evoluează pe post de scop final. În context, se subliniază că intimidarea populației nu poate fi privită în calitate de finalitate de sine stătătoare. Se accentuează că, comparativ cu scopul infracțiunii, motivul nu constituie semn obligatoriu al actelor teroriste, nefiind stabilit expres în textul art.278 CP RM, precum și nici nu este dedus în mod implicit.

Cuvinte-cheie: *act terorist, intimidare, scop, motiv, idei politice și religioase, comisune, omisiune, stat, organizație internațională, persoană fizică sau juridică, orientare politică etc.*

PURPOSE AND REASONS FOR OFFENCES REFERRED TO IN art. 278 PC RM (TERRORIST ACT)

In this study there are analyzed the secondary signs of the subjective side of the offenses provided by art.278 PC RM (terrorist act). It is demonstrated that in committing terrorist acts the perpetrator may tend to achieve both political and apolitical finalities (for example, to achieve religious, cultural or other goals). It is argued that the intimidation of the population of a state or a part of it arises, in the context of art.278 PC RM, as the primary (initial) purpose of the offense. At the same time, forcing a State, an international organization, a legal or natural person to commit or refrain from committing any action and bringing society's attention to the perpetrator's political, religious or other ideas evolves on the post of final purpose. In the context, it is emphasized that intimidation of the population cannot be regarded as independent purpose. It is accentuated that, as compared to the purpose of the offense, the reason is not a mandatory sign of terrorist acts, as it is not expressly stated in the text of art.278 CP RM, and nor is it implicitly deduced.

Keywords: *terrorist act, intimidation, purpose, reason, political and religious ideas, commission, omission, state, international organization, individual or legal person, political orientation etc.*

Introducere

În cadrul prezentului perimetru de cercetare vom supune investigației *semnele secundare* ce desemnează latura subiectivă a infracțiunilor reunite sub denumirea de act terorist (art.278 CP RM [1]). *In concreto*, avem în vedere scopul și motivul infracțiunii. Preliminar, subliniem următoarele afirmații cu caracter general, dar utile pentru prezentul studiu, enunțate în doctrina de specialitate: „Motivul și scopul joacă un rol semnificativ la formarea vinovăției. Totodată, acestea au un caracter de sine stătător, de aceea nu trebuie confundate cu vinovăția. Pe de altă parte, motivul și scopul sunt organic legate între ele, în cele mai dese cazuri motivul fiind fundamentul scopului format” [2, p.171]. Se mai susține că când individul săvârșește cu voință orice faptă infracțională, aceste procese psihice se formează încă înainte de conceperea infracțiunii și continuă să-și exercite influența în tot cursul realizării ei fizice, nefiind posibilă săvârșirea unei infracțiuni intenționate fără ca subiectul ei să nu fi fost impulsivat de anumite imbolduri sau fără să dorească realizarea unor anume scopuri determinate deja [3, p.168]. În cele din urmă, susținem cele evocate în teoria dreptului penal cu privire la infracțiunile analizate: „Scopul apare în baza motivului. Motivul și scopul completează conținutul laturii subiective a actului terorist” [4, p.22]. *Generaliter*, scopul infracțiunii reprezintă rezultatul viitor spre care tinde persoana la săvârșirea infracțiunii [5, p.37], în timp ce motivul infracțiunii constituie imboldul interior, adică acea necesitate, dorință, pasiune, emoție, acel sentiment care determină persoana să săvârșească infracțiunea și îi dirijează voința în momentul săvârșirii ei [6, p.255].

Rezultate și discuții

1. Pentru început vom trece în revistă aspectele ce vizează *scopul* infracțiunilor reunite sub denumirea de act terorist. La o analiză atentă a textului de lege supus cercetării desprindem că scopul urmărit de făptuitor la realizarea actului terorist constituie semn secundar obligatoriu, având deci importanță la calificare potrivit art.278 CP RM. De aceea, au dreptate L.Ermakova și M.Komarova când afirmă: „Fără a identifica scopul urmărit de făptuitor la săvârșirea exploziei, incendiului sau a altor fapte socialmente periculoase, nu putem afirma cu certitudine despre existența unui act terorist. Determinarea scopului constituie premisa necesară pentru calificarea corectă a infracțiunii drept act terorist” [4, p.22].

Cu privire la modul de inserare a scopului infracțiunii în textul legii penale, în doctrină se enunță că acesta devine semn obligatoriu atunci când este prevăzut expres în dispoziția normei incriminatoare sau este dedus din natura juridică a infracțiunii [2, p.173]. Totodată, drept exemplu de scop prevăzut expres în dispoziția normei se invocă cazul art.278 CP RM [2, p.173]. Într-adevăr, legiuitorul a mers pe calea stipulării exprese în dispoziția normelor de la art.278 CP RM a finalităților urmărite de făptuitor la realizarea faptei infracționale. O asemenea tehnică legislativă facilitează procesul de interpretare și aplicare a legii penale, practicianului nefiindu-i atribuită sarcina suplimentară de a identifica scopul infracțiunii avut în vedere de legiuitor la momentul adoptării legii penale. La fel, inserarea explicită în dispoziția normei a scopului infracțiunii comportă aspecte pozitive în planul delimitării infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM de alte fapte similare.

În doctrină se subliniază că actele teroriste se săvârșesc pentru împiedicarea unor soluții pozitive adoptate la nivel internațional, statal, regional sau pentru producerea de stări de neliniște, nesiguranță, teamă, panică sau teroare în rândul populației, precum și în scopul de a determina autoritățile statale sau organizațiile internaționale să dispună, să renunțe sau să influențeze luarea unor decizii în favoarea entităților teroriste [7, p.24]. De asemenea, se enunță că persoana care săvârșește o infracțiune cu caracter terorist încearcă să influențeze asupra societății în întregime, să înspăimânte oamenii și să atragă asupra sa atenția societății [8, p.109].

În opinia lui D.M. Mineazev, la comiterea actelor teroriste făptuitorul urmărește, în exclusivitate, constrângerea reprezentanților puterii de stat, organizațiilor internaționale, persoanei fizice sau a grupurilor de persoane la săvârșirea sau la abținerea de la săvârșirea acțiunilor dictate de făptuitor [9, p.21]. Observăm că respectiva optică nu se pretează cadrului legal național. La concret, din textul art.278 CP RM desprindem următoarele finalități spre a căror realizare poate tinde făptuitorul:

- 1) intimidarea populației unui stat ori a unei părți din ea;
- 2) atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului;
- 3) silirea unui stat, a unei organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni.

Precizăm că aceste finalități sunt caracteristice pentru toate infracțiunile prevăzute la art.278 CP RM, nu însă doar pentru cea consemnată la alin.(1) art.278 CP RM.

De menționat că până la adoptarea Legii Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.136 din 19.06.2008 [10] (act prin care a fost modificat art.278 CP RM), atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului nu figura în calitate de scop al infracțiunii. Odată cu adoptarea legii enunțate respectivul scop a fost inserat în textul art.278 CP RM. În același timp, prin legea sus-indicată s-a exclus un alt scop din dispoziția normei investigate – cel de subminare a securității publice, scop care a fost prevăzut în textul art.278 CP RM la momentul adoptării Codului penal al Republicii Moldova în redacția anului 2002.

În legislațiile unor state străine subminarea securității publice constituie și în continuare una dintre finalitățile obligatorii înscrise în dispoziția normelor ce incriminează actele teroriste (este cazul art.214 din Codul penal al Azerbaidjanului [11], art.217 din Codul penal al Armeniei [12], art.226 din Codul penal al Kârgâzstanului [13], art.255 din Codul penal al Kazahstanului [14], art.271 din Codul penal al Turkmenistanului [15], art.179 din Codul penal al Tadjikistanului [16] și art.258 din Codul penal al Ucrainei [17]).

Nu susținem asemenea poziții legislative. Suntem adepții punctului de vedere exprimat de legiuitorul moldav. În acest sens, considerăm oportună intervenția legiuitorului autohton exprimată în excluderea subminării securității publice din postura de scop al infracțiunilor reunite sub denumirea de act terorist. De vreme ce securitatea publică constituie valoarea socială fundamentală lezată prin comiterea actelor teroriste, subminarea acesteia se face ca inevitabilă atunci când făptuitorul deja recurge la acte de executare. Corect observă S.Grinko că provocarea exploziei, incendiului sau a altor acțiuni presupune lezarea securității publice [18, p.45].

Dar, așa cum subliniază, cu drept cuvânt, A.I. Rarog, realizarea faptei nu poate constitui scop în sine, ci mijloc pentru atingerea rezultatului final, ceea ce și reprezintă scop [19, p.71]. În esență, scopul reprezintă finalitatea spre care tinde făptuitorul. Este ceva viitor. Scopul poate să nu fie realizat, dar cele comise oricum vor forma componența actului terorist. În pofida acestui fapt, securitatea publică este lezată în toate cazurile. Mai mult, prezența unui asemenea semn în textul normei de incriminare implică operarea cu expresii tautologice la descrierea faptei infracționale. Nu poate actul terorist să constituie o atentare asupra securității publice prin subminarea securității publice. Tocmai de aceea, ne facem părtașii opiniei, potrivit căreia securitatea publică nu poate să evolueze în dublă postură de: a) obiect (valoare socială fundamentală) și b) finalitate (scop al infracțiunii) [20, p.113; 21, p.200]. Această constatare o face și L.Dumneanu: „Specificarea subminării securității publice în calitate de scop al actelor teroriste prezintă prin sine o tautologie tipică: dacă actele teroriste sunt situate în Capitolul „Infracțiuni contra securității publice și ordinii publice”, este clar că obiectul de atentare îl constituie securitatea publică, nefiind necesar a stabili că obiectul se suprapune cu scopul” [22, p.57]. Oportunitatea excluderii subminării securității publice din postura de scop al actului terorist a fost subliniată și de alți autori [23, p.21-22; 24, p.208].

În altă privință, în teoria dreptului penal se vehiculează ideea că actul terorist poartă, într-un fel sau altul, un caracter politic, făptuitorul urmărind scopul exercitării unei influențe asupra activității și deciziilor organelor puterii de stat sau a organizațiilor internaționale și liderilor lor politici [25, p.238]. Într-o manieră similară, M.N. Kopîlov și D.M. Mineazev relevă că actul terorist reprezintă o formă a violenței politice, care rezultă din scopul urmărit de făptuitor de a exercita o influență asupra statului ori asupra organizațiilor internaționale în direcția luării unor decizii [8, p.109]. La fel, M.Rusu susține că scopul final urmărit prin comiterea actului terorist este de natură politică [26, p.64]. La rândul său, Iu.S. Gorbunov enunță: „Practica actelor teroriste demonstrează că acestea comportă caracter politic. Din moment ce în actul terorist dispăre motivația politică (*a se citi* – scopul politic – *n.a.*), acest tip al violenței nu mai poate fi considerat act terorist. Când infracțiunile săvârșite nu au legătură cu exercitarea influenței asupra organelor puterii de stat întru menținerea controlului acestor organe, cele comise vor forma componența altor infracțiuni (de exemplu, a omorului intenționat, a șantajului, a răpirii persoanei etc.)” [27, p.40]. Ni se pare prea categorică această din urmă accepțiune, întrucât nu doar statul, ci și alte entități pot evolua pe post de destinatar al revendicărilor. De exemplu, în această postură pot apărea, inclusiv, organizațiile internaționale, persoanele fizice sau cele juridice. Și atunci ne întrebăm dacă orientarea politică a făptuitorului este ineluctabilă în cazul în care pe post de destinatar al revendicărilor apare persoana fizică sau cea juridică. Așadar, constatăm că în această ipoteză statul nu are nicio atribuție față de revendicările înaintate de făptuitor.

Suntem de acord că în cele mai dese cazuri actul terorist poartă conotații politice. Totuși, nu este exclus ca făptuitorul să urmărească atingerea unor finalități apolitice. De aceea, considerăm mai reușită poziția doctrinară, potrivit căreia activitatea teroriștilor se caracterizează prin faptul că aceasta se realizează, în primul rând, în vederea atingerii scopurilor politice [28, p.4; 29, p.105]. Terorismul, punctează M.F. Musaelean, poate fi considerat drept metodă de soluționare prin intermediul violenței a problemelor politice în lupta pentru putere. Cu toate acestea, actul terorist nu poate fi catalogat, în exclusivitate, la categoria infracțiunilor cu orientare politică [30, p.59]. Potrivit aceluiași autor, prin intimidare violentă făptuitorul poate urmări nu doar scopuri politice, ci și alte scopuri nu mai puțin importante [31, p.21]. Cu titlu de exemplu, dânsul remarcă posibilitatea făptuitorului de a urmări prin comiterea actului terorist realizarea unor finalități financiare [31, p.20]. Mai mult, caracterul de natură apolitică a finalităților spre a căror realizare tinde făptuitorul este conturat de însuși legiuitor atunci când a introdus în textul art.278 CP RM în calitate de scop al infracțiunii atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului. Din conținutul acestei finalități se desprinde concluzia că făptuitorul poate tinde spre realizarea unor țeluri de sorginte religioasă, culturală etc.

După această digresiune, în continuare vom încerca să punctăm asupra aspectelor definitorii ale fiecărei din finalitățile urmărite de făptuitor la realizarea actului terorist inserate în textul art.278 CP RM.

1.1. Vom debuta cu *atragera atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului*, ca fiind scopul cel mai proaspăt înscris în dispoziția art.278 CP RM. În plan comparat, o finalitate identică se regăsește în art.258 din Codul penal al Ucrainei. Cel mai probabil, acesta a și constituit modelul de inspirație legislativă pentru Republica Moldova. Despre oportunitatea inserării scopului „atragera atenției asupra unor idei” în calitate de semn constitutiv se menționează și în doctrina de specialitate [32, p.250].

În opinia lui M.Rusu, prin amenințarea cu săvârșirea actelor teroriste sau prin săvârșirea acestora se urmărește atragerea atenției opiniei publice interne sau internaționale asupra scopurilor urmărite de teroriști sau asupra modului de soluționare a problemelor conflictuale [26, p.67].

În esență, respectivul scop exprimă tendința făptuitorului de a scoate în evidență anumite viziuni ale sale care, de regulă, sunt contrare celor dominante într-o societate. Cu alte cuvinte, finalitatea enunțată implică manifestarea atitudinii făptuitorului concretizată în nerecunoașterea standardelor de viață ale unor sau altor membri ai societății, prin încercarea acestuia de a impune sau a accentua propriile standarde. Acestea pot fi de ordin politic, religios, cultural, social, economic etc. În acest sens, în doctrină se menționează că unele organizații teroriste de origine musulmană manifestă o atitudine negativă față de cultura occidentală, față de standardele și obiectivele creștinești, ceea ce alimentează tendința realizării actelor teroriste [33, p.35]. De asemenea, se observă o legătură simbiotică exagerată în cadrul unor asemenea grupări (organizații teroriste de origine musulmană) cu limba, cultura, simbolurile statale, spiritualitatea. Orice atentat asupra lor determină apariția fricii față de o totală catastrofă, ceea ce justifică folosirea oricărui mijloc pentru prevenirea acesteia [33, p.35].

1.2. Un alt scop inserat în textul art.278 CP RM îl formează *intimidarea populației unui stat ori a unei părți din ea*. Pentru început, menționăm că anterior respectiva finalitate urmărită de făptuitor la realizarea actelor teroriste avea următorul conținut: „intimidarea populației ori a unei părți din ea”. Ulterior, prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.60 din 07.04.2016 [34], cuvântul „populația” a fost substituit cu sintagma „populația unui stat”. Potrivit Notei informative [35] la Proiectul de lege [36] ce a stat la baza elaborării legii sus-indicate, „normele care reglementează infracțiunile de act terorist (art.278 CP RM) au fost amendate în sensul prevederii exprese a faptului că acțiunile incriminate de articolul numit vizează oricare populație, nu însă „populația”, așa cum prevede norma în vigoare”. Considerăm că o asemenea remaniere legislativă nu a contribuit cu nimic la perfecționarea cadrului incriminator supus analizei. Este clar de la sine că intimidarea poate viza atât populația Republicii Moldova, cât și a altor state străine; or, legea penală a Republicii Moldova apără nu doar drepturile și interesele cetățenilor săi, ci și ale străinilor sau ale apatrizilor. Prin urmare, pare a fi de prisos precizarea efectuată prin legea sus-enunțată.

În același registru, surprindem că pentru a fi aplicabil art.278 CP RM intimidarea poate viza un segment din populația unui stat, nu însă întreaga populație a statului respectiv. Asupra acestui aspect legiuitorul național a statuat în mod expres prin Legea RM nr.136/2008. Anterior, în textul art.278 CP RM se opera cu sintagma „intimidarea populației”. Similar legiuitorului moldav a procedat legiuitorul columbian, peruan, mexican, olandez, precum și cel australian, inserând în dispoziția normelor ce incriminează actele teroriste scopul intimidării unei părți din populație.

În altă privință, din textul art.278 CP RM se desprinde că fapta prejudiciabilă trebuie să provoace panică, frică. Din perspectivă comparată, în acord cu art.343 din Codul penal al Columbiei [37], pentru a fi în prezența actului terorist este necesar ca făptuitorul să provoace sau să mențină starea de frică sau teroare în rândul populației ori la un segment din aceasta. Același lucru poate fi evidențiat în cazul art.319 din Codul penal al statului Peru [38], precum și în cazul art.133 din Codul penal al Boliviei [39].

Cu privire la conținutul finalității supuse analizei, R.Simus notează: „Frica reprezintă una dintre principalele componente ale actului terorist, deoarece răspândirea fricii este mai importantă decât producerea de victime. Principiul terorismului nu este de a produce victime. Scopul nu este de a ucide cât mai multe persoane, ci de a instala frica, teroarea în cât mai multe persoane” [40, p.520]. După alți autori, intimidarea populației presupune tendința subiectului de a stimula apariția la un număr mare, nedeterminat de oameni a sentimentului de frică pentru viața, sănătatea și proprietatea lor sau a rudelor apropiate [41, p.64; 42, p.68; 43, p.16]. Așadar, intimidarea populației implică crearea unei frici, a unei panici în rândul membrilor societății.

În opinia lui T.B. Isaeva, prin săvârșirea actelor teroriste făptuitorul urmărește să intimideze populația într-o exercită influență asupra puterii de stat, astfel încât aceasta să ia unele decizii [44, p.9]. În dezvoltarea acestei idei, G.F. Bairak menționează că scopul actelor teroriste constă în intimidarea populației în vederea soluționării pozitive a sarcinilor ce stau în fața unei organizații teroriste concrete [45, p.19]. Tot așa și H.Gasser relevă că scopul actelor teroriste rezidă în provocarea unei frici și în crearea condițiilor care, în opinia făptuitorilor, ar contribui la atingerea țelurilor urmărite de ei [46, p.244]. La rândul său, B.V. Sidorov consemnează că scopul imediat al actelor teroriste îl reprezintă intimidarea populației, în calitate de metodă eficientă de

influențare psihică exercitată de făptuitor asupra organizației internaționale, asupra statului, asupra societății și structurilor sale, în vederea atingerii finalităților sale de bază [25, p.237].

Observăm că toate ideile sus-indicate converg spre constatarea că intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea apare, în conjunctura art.278 CP RM, în postura de scop primar (inițial) al infracțiunii. În același timp, silirea unui stat, a unei organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului evoluează pe post de scop final.

La aceeași concluzie ajunge S.V. Maksina când opinează: „Adevăratul scop (cel de bază) al actelor teroriste constă în influențarea asupra celor care pot lua o decizie sau alta în favoarea teroriștilor. Însă, intimidarea populației este un scop ajutător (intermediar) pentru atingerea scopului final, fiind în cele din urmă mijloc pentru realizarea scopului de bază” [47, p.14]. Pe aceeași undă se situează V.P. Emilianov, în opinia căruia intimidarea populației constituie scop inițial al actelor teroriste, în timp ce constrângerea statului, organizației internaționale, persoanei fizice sau juridice ori a unui grup de persoane la săvârșirea unor acțiuni concrete sau la abținerea de la săvârșirea acestora în interesele făptuitorilor și în dauna destinatarilor revendicărilor reprezintă scopul final [21, p.211]. În accepțiunea autorilor L.Ermakova și M.Komarova, „pentru realizarea scopului final este necesară realizarea celui intermediar. Doar prin intimidarea populației este posibilă realizarea scopului final – determinarea organelor puterii de stat să acționeze în direcția dorită de teroriști” [4, p.23]. Pe aceeași undă se află alți autori [48, p.14; 49, p.19; 22, p.57].

Într-adevăr, prin intimidarea populației sau a unei părți din ea făptuitorul tinde să faciliteze procesul de exercitare a unei influențe asupra unor factori decidenți, inclusiv asupra statului. În vederea satisfacerii cerințelor înaintate față de acești factori făptuitorul recurge la intimidarea populației. Frica creată în sânul societății este aptă să determine destinatarul revendicărilor să ia unele decizii sau să se abțină de la luarea lor. Iar acest lucru este cunoscut de făptuitori, de aceea aceștia și acționează asupra destinatarilor revendicărilor prin intermediul populației. În context, I.Richicinski subliniază că cu cât mai tare se tem oamenii, cu atât mai mare este presiunea pe care teroriștii o pot exercita asupra statului [50, p.54].

Intimidarea populației evoluează pe post de mijloc în realizarea scopurilor dorite de făptuitor în procesul comiterii actelor teroriste. Mai exact, așa cum susține A.A. Mojegova, intimidarea populației apare pe post de scop intermediar [51, p.53]. La rândul său, A.A. Kiricenko accentuează că înspăimântarea populației reprezintă una dintre cele mai eficiente metode de atingere a scopului final urmărit de făptuitor la săvârșirea actelor teroriste [52, p.105].

În plan comparat, atestăm modele legislative din care poate fi desprinsă cu ușurință prezența scopului primar și a celui final. De exemplu, în conformitate cu art.100.1 din Codul penal al Australiei [53], constituie act terorist acțiunea săvârșită cu intenția (*a se citi* – cu scopul – *n.a.*) de a constrânge sau de a influența prin intimidare Guvernul Commonwealth-ului sau statul australian, statul străin sau o parte a statului australian ori a statului străin. Un exemplu similar îl conferă art.572 din Codul penal al Spaniei [54]. La concret, în corespundere cu articolul enunțat, făptuitorul trebuie să urmărească subminarea ordinii constituționale sau schimbarea gravă a securității publice ori să contribuie la realizarea acestor scopuri prin terorizarea locuitorilor unui oraș sau a membrilor unui grup social, politic sau profesional. De asemenea, în art.109 din Codul penal al Cubei [55] legiuitorul indică în calitate de scop al infracțiunii crearea fricii în sânul populației în vederea afectării securității statului. Prezența unui scop inițial și a unui final poate fi învederată și în cazul art.319 din Codul penal al statului Peru. În corespundere cu norma indicată, provocarea unei stări de anxietate, alarmă sau teroare reprezintă scop inițial (primar). Însă, respectiva stare din societate este creată sau menținută în vederea provocării unui haos sau perturbării grave a păcii publice ori pentru a afecta relațiile internaționale sau securitatea socială ori de stat (scopul final). În mod analogic, în conformitate cu art.139 din Codul penal al Mexicului [56], făptuitorul săvârșește actele teroriste pentru a produce alarmă, frică sau teroare în rândul populației în vederea subminării securității naționale sau pentru a exercita o presiune asupra autorităților ori asupra unei persoane. Nu în ultimul rând, potrivit art.421-1 din Codul penal al Franței [57], constituie acte teroriste faptele prejudiciabile comise intenționat prin intimidare sau teroare în scopul perturbării serioase a ordinii publice. Observăm că intimidarea sau teroarea constituie finalități primare, în timp ce perturbarea ordinii publice – scop final. De asemenea, remarcăm că făptuitorul nu poate tinde spre realizarea celei din urmă finalități fără a recurge la intimidarea populației sau la crearea terorii în rândul societății.

În cele din urmă, conchidem că intimidarea populației nu poate fi privită în calitate de finalitate de sine stătătoare. De fiecare dată, făptuitorul intenționează să intimideze populația în vederea realizării unor finalități

mult mai îndepărtate. Or, după cum subliniază, cu drept cuvânt, O.V. Gavrilova, frica nu este creată de dragul fricii, ci în alte scopuri [58, p.88]. E puțin probabil ca făptuitorul să tindă spre exercitarea unei simple intimidări asupra populației unui stat sau a unei părți din ea fără să urmărească realizarea unui obiectiv final, întrucât intimidarea populației nu constituie un scop în sine. Săvârșind acte teroriste făptuitorii urmăresc ceva mai mult decât intimidarea populației. Mult mai fezabile par ipotezele intimidării populației în vederea silirii unui stat, a unei organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și în scopul de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului. De aceea, susținem cele evocate de S.V. Maksimov: „Simpla intimidare nu poate constitui scopul. Intimidarea populației reprezintă o etapă în atingerea scopului final, constituind de fapt metoda de atingere a acestuia” [48, p.14]. Potrivit aceluiași autor, scopul inițial are importanță ajutătoare, iar pentru calificarea corectă a actelor teroriste importanță juridico-penală comportă, inclusiv, determinarea scopului final [48, p.14]. În mod analogic, M.M. Galacieva menționează că prin crearea unei frici în sânul societății poate fi atins scopul final urmărit de făptuitor la săvârșirea actelor teroriste [59, p.75]. În același fogaș, B.V. Sidorov și V.G. Kirșin menționează că tendința făptuitorului de a instala frica, teama în rândul populației are drept obiectiv atingerea scopurilor sale antisociale [29, p.105].

În același timp, este imposibilă realizarea actului terorist fără intimidarea populației sau a unei părți din ea. De fapt, crearea panicii, fricii, anxietății în rândul populației constituie una dintre trăsăturile esențiale ale actului terorist. Cu privire la acest aspect, Z.Ș. Matcianova evidențiază, *inter alia*, în calitate de trăsătură fundamentală a actului terorist, crearea intenționată a unei panici în sânul societății [60, p.12]. După alți autori, una dintre particularitățile actelor teroriste constă în faptul că acestea creează în rândul populației sentimentul de frică și nesiguranță, determinat de influența unei violențe crude și organizate [63, p.492-493]. Se mai susține că crearea ambianței de frică reprezintă esența exprimării actului terorist, dar nu scopul final [4, p.24]. Cu privire la acest aspect, R.I. Mocanu punctează: „Provocarea temerii în rândul populației este la fel de importantă ca și reușita atentatelor. În general, comiterea oricărei fapte penale grave, odată ajunsă la cunoștința altor persoane, produce o emoție negativă sau chiar un sentiment de insecuritate, însă în cazul actelor teroriste se urmărește în mod intenționat răspândirea unui sentiment de teamă accentuată. Spaima nu este doar un produs adiacent faptei, ci un element esențial urmărit de făptuitor” [62, p.167]. În fine, după M.Atanasiu și F.Repez, una dintre condițiile atribuirii unei infracțiuni la categoria actelor teroriste rezidă în urmărirea diseminării unui efect psihologic de teroare în rândul maselor [63, p.33].

Așadar, provocarea fricii în rândul societății ține de esența actului terorist. Pe cale de consecință, nu constituie act terorist fapta prejudiciabilă săvârșită care nu este în stare să producă temere în societate. O atare faptă prejudiciabilă este susceptibilă de încadrare potrivit unei alte norme de incriminare, decât în corespundere cu cele prevăzute la art.278 CP RM.

Din cele indicate *supra* desprindem că pentru a fi în prezența infracțiunilor reunite sub denumirea de act terorist nu este suficient ca făptuitorul să fi urmărit atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului ori silirea unui stat, a unei organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni. Este necesar ca respectivele finalități să fie urmărite prin tendința făptuitorului de a intimida populația statului sau o parte din ea. Cu alte cuvinte, una dintre cele două finalități de bază trebuie să fie precedată de intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea. Tocmai cea din urmă finalitate acordă făptuitorului posibilitatea realizării obiectivelor finale. O atare finalitate determină specificul victimelor actelor teroriste. Și tot această finalitate servește ca punct de plecare în identificarea obiectului de atentare al infracțiunilor reunite sub denumirea de act terorist.

Pe o poziție diferită se situează A.V. Rostokinski, în opinia căruia există posibilitatea practică ca scopul infracțiunii să fie atins în lipsa unei intimidări a populației sau a unei părți din ea, fapt ce nu exclude caracterul terorist al atentatului (de exemplu, amenințarea cu omor, inclusiv a persoanelor apropiate, poate fi transmisă direct și confidențial persoanei de care depinde realizarea revendicărilor înaintate de făptuitor) [64, p.37]. Nu susținem un asemenea punct de vedere, întrucât este în disonanță cu natura juridică a actelor teroriste. În special, acesta contrazice tezele noastre (sprijinite prin argumente) reliefate *supra*, pe marginea obiectului infracțiunilor investigate și a modului de săvârșire a acestor fapte. La concret, mai sus am demonstrat că modul public de acționare al făptuitorului constituie semn obligatoriu al infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM. De asemenea, am arătat că prin comiterea actelor teroriste în plan principal sunt lezate relațiile sociale ce se află în derivație organică cu securitatea publică. Plus la aceasta, am argumentat că pe post de victime ale

actelor teroriste pot evolua doar persoanele privite ca membri neconcretizați ai societății. În cele din urmă, considerăm că în exemplul oferit de A.V. Rostokinski lipsește obiectul de atentare specific actului terorist (secundat de victima specifică a unor asemenea acte), precum și modul public de acționare al făptuitorului. Iar acest lucru este rodul catalogării intimidării populației în calitate de scop cu caracter alternativ. În realitate, orice act terorist are drept efect intimidarea populației. De aceeași părere este L.Dumneanu, care afirmă că intimidarea populației constituie finalitate obligatorie, nu însă alternativă [22, p.58].

În lipsa intimidării populației nu putem atesta lezarea securității publice drept valoare socială fundamentală. La fel, lipsa intimidării populației denotă lipsa modului public de acționare al făptuitorului. În consecință, cele comise nu pot cădea sub tiparul art.278 CP RM.

Suplimentar, consemnăm că tocmai intimidarea populației conferă actelor teroriste fizionomie distinctă în raport cu alte fapte infracționale similare. În acest context, Iu.M. Antonian punctează: „Scopuri diferite pot fi urmărite în cazul atentării asupra reprezentanților puterii de stat sau asupra reprezentanților politici, colaboratorilor organelor de drept sau asupra simplilor cetățeni atunci când sunt distruse fabrici, uzine, comunicațiile întreprinderilor sau realizate alte acțiuni similare, dar despre terorism se poate vorbi doar atunci când intenția făptuitorului este îndreptată spre intimidare. Această caracteristică de bază permite delimitarea actelor teroriste de alte infracțiuni asemănătoare” [65, p.8]. În cele din urmă, ajungem la concluzia că intimidarea populației este inerentă infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM.

În altă privință, nu are relevanță la încadrare potrivit art.278 CP RM dacă prin intimidarea populației statului sau a unei părți din ea făptuitorul urmărește doar să atragă atenția societății asupra ideilor sale politice, religioase ori de altă natură și/sau să silească un stat, o organizație internațională, o persoană juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni. Urmărirea unui singur obiectiv sau a ambelor poate conta doar în planul aplicării pedepsei penale.

În definitivă, constatăm că intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea constituie o finalitate primară (inițială) în procesul comiterii actelor teroriste, nu însă un obiectiv final. În același timp, respectiva finalitate constituie semn obligatoriu. Este obligatoriu ca făptuitorul să urmărească intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea. În lipsa unui asemenea scop, făptuitorul nu poate tinde spre realizarea scopului final. Acest lucru nu rezultă din textul art.278 CP RM. De aici se desprinde că intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea formează, în mod alternativ, una dintre finalitățile urmărite de făptuitor. Mai mult, se observă că respectiva finalitate apare pe post de scop final, nu însă inițial (primar). În ce ne privește, considerăm că aceste constatări rezultate din conținutul art.278 CP RM sunt contrare esenței juridice pe care o comportă actele teroriste. În vederea remedierii situației legislative existente, sugerăm efectuarea unor remedieri în dispoziția normei de la alin.(1) art.278 CP RM, astfel încât intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea să formeze scop inițial (primar), dar obligatoriu, iar celelalte două finalități să apară pe post de țeluri finale, cu caracter alternativ. *In concreto*, avansăm propunerea de *lege ferenda* ca expresia „dacă această faptă este săvârșită în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizație internațională, o persoană juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni” să fie substituită prin locuțiunea „dacă această faptă este săvârșită pentru a intimida populația unui stat ori o parte din ea, cu scopul de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizație internațională, o persoană juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni”.

1.3. În continuare vom supune analizei *silirea statului, organizației internaționale, persoanei juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni* în calitate de finalitate urmărită de făptuitor în procesul comiterii infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM. În doctrină se arată că constrângerea statului, organizației internaționale, persoanei juridice sau fizice la săvârșirea unor acțiuni (inacțiuni) dorite de făptuitor constituie scopul principal al infracțiunilor reunite sub denumirea de act terorist [66, p.56].

În vederea analizei finalității indicate, *ab initio*, consemnăm că până la adoptarea Legii RM nr.136/2008, dispoziția normei de la alin.(1) art.278 CP RM, în ce privește finalitatea pusă în discuție, avea următorul conținut: „impunerea autorităților publice sau persoanelor fizice anumite decizii”. Remarcăm că noul cadru legal comportă unele avantaje în raport cu cel vechi. În primul rând, a fost lărgit cercul destinatariilor revendicărilor înaintate de făptuitor. Astfel, dacă anterior în această postură putea evolua doar persoana fizică, precum și statul în persoana autorităților publice, apoi, în acord cu noul cadru incriminator, pe post de desti-

natar pot să apară, suplimentar, organizația internațională, precum și persoana juridică. În al doilea rând, s-a impus mai multă claritate în ceea ce privește forma de manifestare a conduitei destinatarului revendicărilor la a cărei realizare acesta este silit. La concret, s-a statuat că aceasta poate lua atât forma unui comportament activ, cât și a unui pasiv.

Din perspectivă comparată, în legislațiile penale ale statelor străine surprindem diferite poziții în ceea ce privește tipul subiectului pasibil să apară pe post de destinatar al revendicărilor înaintate de făptuitor. De exemplu, în acord cu art.139 din Codul penal al Mexicului, în calitate de destinatar al revendicărilor poate să apară autoritatea publică sau persoana fizică.

În conformitate cu art.214 din Codul penal al Azerbaidjanului, art.226 din Codul penal al Kârgâzstanului, art.88 din Codul penal al Letoniei [67], §237 din Codul penal al Estoniei [68], art.205 din Codul penal al Federației Ruse [69], § 278c din Codul penal al Austriei [70], art.169 din Codul penal al Croației [71], secțiunea 311 din Codul penal al Cehiei [72], secțiunea VI din Capitolul 34(a) „Infrațiuni teroriste” din Codul penal al Finlandei [73], art.328A din Codul penal al Maltei [74], secțiunea 83a din Codul penal al Olandei [75], secțiunea 147 din Codul penal al Norvegiei [76], art.323 din Codul penal al Georgiei [77], art.255 din Codul penal al Kazahstanului, art.108a din Codul penal al Bulgariei [78], art.230 din Codul penal al Albaniei [79], §114 din Codul penal al Danemarcei [80], art.100a din Codul penal al Islandei [81], art.314 din Codul penal al Ungariei [82], art.447 din Codul penal al Muntenegrului [83], art.201 din Codul penal al Bosniei și Herțegovinei [84], art.391 din Codul penal al Serbiei [85], §20. (20) din Capitolul XIV „Înțelesul unor termeni” din Codul penal al Poloniei [86], precum și cu art.108 din Codul penal al Sloveniei [87], pe post de destinatar al revendicărilor apare statul, inclusiv statul străin, precum și organizația internațională.

Într-o altă accepțiune (mult prea restrictivă), doar statul poate figura în calitate de destinatar al revendicărilor înaintate de făptuitor. Este cazul art.271 din Codul penal al Turkmenistanului, art.179 din Codul penal al Tadjikistanului, art.289 din Codul penal al Republicii Belarus [88], art.217 din Codul penal al Armeniei.

Un alt grup de state au îmbrățișat o poziție similară cu cea a legiuitorului moldav, prescriind în calitate de destinatar al revendicărilor statul, organizația internațională, persoana fizică, precum și cea juridică. Aici evidențiem: art.155 din Codul penal al Uzbekistanului [89], art.419 din Codul penal al Slovaciei [90], precum și art.258 din Codul penal al Ucrainei.

În ce ne privește, susținem poziția celor din urmă legiuitori. Lărgirea cercului de subiecți constrânși de făptuitor în direcția luării unor decizii favorabile nu poate să comporte decât un aspect pozitiv. În principal, acest lucru reduce șansa făptuitorului de a evita răspunderea penală pentru comiterea actului terorist.

În doctrina rusă este criticată poziția legiuitorului rus de a indica doar statul și organizația internațională în calitate de destinatar al revendicărilor. În opinia lui V.P. Aliohin, persoana fizică sau persoana juridică poate apărea cu ușurință în postura de destinatar al revendicărilor (de exemplu, oamenii politici, businessmenii) [91, p.13]. De asemenea, S.M. Ivliev se întreabă cu nedumerire de ce legiuitorul rus nu a introdus persoana juridică în calitate de destinatar al revendicărilor, deși o atare entitate figurează în această postură în legislațiile penale ale mai multor state străine, precum și în unele instrumente juridice internaționale [24, p.209]. Într-adevăr, nu doar statul și organizația internațională pot fi supuse influenței psihice exercitate prin intimidarea populației, ci și persoana fizică sau chiar cea juridică. Important e ca aceste entități să fie apte de a realiza acțiuni favorabile pentru făptuitor sau de a se abține de la realizarea unor acțiuni defavorabile pentru făptuitor. În caz contrar, făptuitorul nici nu ar recurge la exercitarea unor presiuni asupra acestora apelând la intimidarea populației prin provocarea exploziei, incendiului etc.

În alt context, reiterăm că, în acord cu dispoziția art.278 CP RM, obiectul influenței exercitate de făptuitor asupra statului, organizației internaționale, persoanei fizice sau juridice îl formează săvârșirea unei acțiuni sau abținerea de la săvârșirea vreunei acțiuni. Cu alte cuvinte, făptuitorul poate constrânge entitățile sus-numite fie la manifestarea unui comportament activ, fie la manifestarea unui comportament pasiv. În cazul primei ipoteze făptuitorul urmărește ca statul, organizația internațională, persoana fizică sau cea juridică să îndeplinească unele acțiuni din care acesta va trage folos. În cea de a doua ipoteză făptuitorul tinde să beneficieze de acel folos prin silirea entităților indicate să se rețină de la realizarea unor acțiuni ce sunt în defavoarea acestuia.

În plan comparat, în majoritatea statelor, normele de incriminare similare celor prevăzute la art.278 CP RM stabilesc că obiectul constrângerii statului, organizației internaționale etc. poate viza atât realizarea unor acțiuni, cât și abținerea de la realizarea acestora (este cazul art.323 din Codul penal al Georgiei, art.258 din Codul penal al Ucrainei, art.88 din Codul penal al Letoniei, art.108a din Codul penal al Bulgariei, art.230 din

Codul penal al Albaniei, art.100a din Codul penal al Islandei, art.314 din Codul penal al Ungariei, art.328A din Codul penal al Maltei, art.83a din Codul penal al Olandei, art.169 din Codul penal al Croației etc.). În legislația unor state însă, obiect al influenței exercitate îl poate forma doar realizarea unor acțiuni, adică manifestarea unui comportament activ (este cazul art.214 din Codul penal al Azerbaidjanului, art.217 din Codul penal al Armeniei, art.226 din Codul penal al Kârgâzstanului, art.255 din Codul penal al Kazahstanului, art.271 din Codul penal al Turkmenistanului, art.179 din Codul penal al Tadjikistanului, precum și al art.289 din Codul penal al Republicii Belarus).

În legislația altor state, obiect al constrângerii îl poate forma nu doar realizarea unor acțiuni sau omiterea îndeplinirii acestora, ci și tolerarea realizării anumitor acțiuni. De exemplu, în conformitate cu secțiunea 83a din Codul penal al Olandei, în procesul săvârșirii actului terorist făptuitorul poate urmări constrângerea autorităților publice sau a organizațiilor internaționale să facă sau să tolereze ceva ori să se abțină de la efectuarea unor acțiuni. Același lucru sesizăm în cazul secțiunii 311 din Codul penal al Cehiei, precum și al secțiunii 147 din Codul penal al Norvegiei. În opinia noastră, o asemenea stipulare pare a fi de prisos; or, tolerarea unui comportament de către destinatarul revendicărilor implică automat abținerea acestuia de la realizarea unor acțiuni pe care în mod normal trebuia să le facă, de omiterea cărora beneficiază făptuitorul.

1.4. În altă privință, consemnăm că alte finalități decât cele sus-indicate nu pot fi urmărite de făptuitor la săvârșirea actelor teroriste. În caz contrar, cele comise nu pot fi încadrate potrivit uneia dintre normele prevăzute la art.278 CP RM, ci, eventual, potrivit altor norme de incriminare. *Supra* am și menționat că scopul infracțiunii permite delimitarea faptelor prejudiciabile prevăzute la art.278 CP RM de alte fapte similare. Cu acest prilej, în literatura de specialitate se relevă: „Semnele secundare ale laturii subiective pot servi drept criteriu de delimitare a componentelor de infracțiune similare. Spre exemplu, *inter alia*, scopul constituie criteriu de delimitare a diversiunii (art.343 CP RM) de actul terorist (art.278 CP RM). Astfel, dacă în cazul diversiunii făptuitorul săvârșește o explozie, un incendiu în scopul slăbirii bazei economice și a capacității de apărare a țării, atunci, în cazul actului terorist, aceste acțiuni sunt săvârșite în alt scop, și anume: în scopul de a intimida populația ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni” [2, p.175]. În același context, H.S. Safarov punctează că deosebirea dintre actele teroriste și actele de diversiune se face, în principal, în funcție de conținutul intenției și de caracterul scopului urmărit de făptuitor [92, p.19]. În dezvoltarea ideii privind delimitarea actelor de diversiune de infracțiunile prevăzute la art.278 CP RM, G.Cojanu enunță: „Cea mai relevantă linie de demarcație dintre actele de diversiune și actele teroriste rezidă în semnul secundar obligatoriu al laturii subiective – scopul infracțiunii. Astfel, în acord cu dispoziția art.278 CP RM, actele teroriste pot fi comise în prezența unuia dintre următoarele scopuri: 1) intimidarea populației ori a unei părți din ea; 2) atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului; 3) silirea statului, organizației internaționale, a persoanei juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni. Dimpotrivă, dispoziția art.343 CP RM discerne două scopuri interdependente: unul principal și unul subsidiar. Slăbirea bazei economice și a capacității de apărare a țării este țelul principal al infracțiunii de diversiune” [93, p.117]. De aici rezultă că actul terorist este incompatibil cu urmărirea de către făptuitor a scopului de slăbire a bazei economice și a capacității de apărare a țării. Din aceste rațiuni nu putem achiesa la punctul de vedere exprimat de A.G. Bezverhov, potrivit căruia prin săvârșirea actelor teroriste făptuitorul urmărește crearea unei frici, a unei dezorganizări sociale, a unei panici întru atingerea unor țeluri mai îndepărtate, printre care subminarea securității economice și a capacității de apărare a țării [66, p.55-56].

Tot în baza scopului infracțiunii disociem actele teroriste de: omorul intenționat săvârșit prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane (lit.m) alin.(2) art.145 CP RM), vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății persoanei săvârșită prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane (lit.f) alin.(2) art.151 CP RM), distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor săvârșită prin incendiere, explozie sau prin altă modalitate periculoasă (lit.a) alin.(2) art.197 CP RM), livrarea, plasarea, punerea în funcțiune sau detonarea unui dispozitiv exploziv ori a altui dispozitiv cu efect letal (art.278¹ CP RM), precum și de alte fapte infracționale. De exemplu, cu privire la delimitarea omorului intenționat de actul terorist săvârșit prin omorul persoanei A.N. Hlístov menționează: „Orientarea acțiunilor făptuitorului, precum și scopul special care determină direcția de orientare a faptei constituie criteriul de delimitare a acestor două infracțiuni. În cazul actului terorist scopul infracțiunii constă în influența exercitată

asupra organelor puterii de stat sau asupra organizațiilor internaționale în direcția luării unor decizii favorabile, iar decesul persoanelor constituie rezultatul secundar al actului terorist" [94, p.137].

Așadar, lista finalităților urmărite de făptuitor la săvârșirea actelor teroriste are un caracter exhaustiv. De aceea, avem rezerve față de opinia lui V.Verejanu, în opinia căruia printre scopurile pe care și le propun teroriștii pot fi evidențiate: tendința de a primi bani sau bunuri materiale, precum și răzbunarea [95, p.15-16]. În primul rând, acestea nu sunt inserate (nici explicit, nici implicit) în textul art.278 CP RM pentru a apărea în postura de scop al infracțiunii. În al doilea rând, tendința făptuitorului de a primi bani sau bunuri materiale, precum și răzbunarea, nu constituie finalități a căror realizare o dorește făptuitorul, ci formează necesitățile lăuntrice determinante în luarea hotărârii infracționale și punerii acesteia în aplicare. Deci, constituie motivul, nu însă scopul infracțiunii. Scopul nu trebuie confundat cu motivul infracțiunii, deși ambele semne aparțin laturii subiective a infracțiunii, unde motivul, în repetate rânduri, determină finalitatea urmărită de făptuitor. În pofida acestei legături organice strânse, motivul și scopul reprezintă semne distincte ale componenței de infracțiune.

Nu este exclus ca făptuitorul să urmărească unul dintre scopurile inserate în textul art.278 CP RM și, totodată, să acționeze în baza unui interes material sau din răzbunare. Însă, făptuitorul nu poate urmări scopul de cupiditate, acesta nefiind cuprins de dispoziția art.278 CP RM. Chiar dacă făptuitorul ar urmări un asemenea scop sau alte scopuri similare, răspunderea penală în baza art.278 CP M nu poate fi antrenată.

1.5. În alt context, în legislațiile penale ale majorității statelor europene, în calitate de scop al actelor teroriste este prevăzută „destabilizarea sau distrugerea structurilor politice fundamentale, constituționale, economice sau sociale ale unei țări sau organizații internaționale”. Cu titlu de exemplu, invocăm: art.230 din Codul penal al Albaniei, §278c din Codul penal al Austriei, art.169 din Codul penal al Croației, secțiunea 311 din Codul penal al Cehiei, §114 din Codul penal al Danemarcei, art.100a din Codul penal al Islandei, art.314 din Codul penal al Ungariei, art.328A din Codul penal al Maltei, art.447 din Codul penal al Muntenegrului, secțiunea 83a din Codul penal al Olandei, art.201 din Codul penal al Bosniei și Herțegovinei, art.391 din Codul penal al Serbiei, art.108 din Codul penal al Sloveniei etc. Comparativ cu normele sus-indicate, secțiunea 147a din Codul penal al Norvegiei stabilește cu exactitate care sunt acele structuri fundamentale politice, constituționale, economice sau sociale ale unei țări a căror destabilizare sau distrugere urmărește făptuitorul, și anume – cele mai vitale funcții ale societății, precum: legislativul, executivul sau autoritatea judecătorească, alimentarea electrică, alimentarea cu apă și hrană, sistemul bancar și cel monetar, serviciile medicale urgente. Același scop se regăsește în art.1 din Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene privind combaterea terorismului (2002/475/JAI) [96]. Ceea ce demonstrează că statele europene (membre ale Uniunii Europene) încearcă să se alinieze la standardele impuse de Uniunea Europeană. Din perspectiva vectorului politic stabilit de țara noastră, considerăm că și Republica Moldova, ca stat ce intenționează să devină membru al Uniunii Europene, urmează să se conformeze reglementărilor și recomandărilor impuse de Uniunea Europeană, inclusiv în materie penală. Acest fapt potențează necesitatea legiuitorului moldav de a introduce în calitate de scop al actelor teroriste „destabilizarea sau distrugerea structurilor politice fundamentale, constituționale sau sociale ale unei țări sau organizații internaționale”, motiv pentru care avansăm propunerea *de lege ferenda* de a fi inserată expres această finalitate în textul art.278 CP RM.

Precizăm că în partea ce privește structurile constituționale ale statului, destabilizarea sau distrugerea nu poate să se exprime în uzurparea sau menținerea forțată a puterii de stat cu încălcarea prevederilor Constituției Republicii Moldova [97], întrucât în această ipoteză cele comise trebuie calificate potrivit art.339 CP RM (uzurparea puterii de stat). La fel, subliniem și faptul că scopul specificat în propunerea *de lege ferenda* înaintată de noi ține de urmărirea destabilizării și distrugerii structurilor politice, constituționale, precum și sociale, nu și a celor economice. Or, în ipoteza destabilizării structurilor economice exprimate în slăbirea bazei economice a țării, prin provocarea exploziilor, incendiilor sau a altor fapte similare îndreptate spre exterminarea în masă a oamenilor, spre vătămarea integrității corporale sau a sănătății mai multor persoane, spre distrugerea sau deteriorarea întreprinderilor, clădirilor, căilor și mijloacelor de comunicație, a mijloacelor de telecomunicații ori a altor bunuri de stat sau obștești, sau prin provocarea unor otrăviri ori prin răspândirea unor epidemii sau epizootii, cele comise necesită calificare separată potrivit art.343 CP RM.

În aceeași ordine de idei, precizăm că destabilizarea sau distrugerea structurilor politice fundamentale, constituționale sau sociale ale statului sau ale organizației internaționale, drept finalitate urmărită de făptuitor la săvârșirea actelor teroriste, este prezentă nu doar în legislațiile statelor membre ale Uniunii Europene, ci și în legislațiile altor state, inclusiv ale statelor membre ale CSI sau foste membre ale Uniunii Sovietice, dar

care nu sunt membre ale CSI. De exemplu, respectiva finalitate este inserată explicit în dispoziția normei de la §237 din Codul penal al Estoniei, precum și în nota de la art.323 din Codul penal al Georgiei. De asemenea, art.155 din Codul penal al Uzbekistanului prevede drept scop „destabilizarea situației social-politice”. Articolul 289 din Codul penal al Republicii Belarus stabilește în calitate de scop „obstrucționarea activității politice sau de altă natură”. Mai nou, legiuitorul rus a specificat în dispoziția art.205 din Codul penal „destabilizarea activității organelor puterii de stat sau a organizațiilor internaționale” în calitate de scop al actelor teroriste. Cei drept, în acest din urmă caz destabilizarea vizează doar sfera politică. Tot sfera politică este cea mai vizată în cazul legii penale bieloruse. În același timp, în legea penală a Uzbekistanului destabilizarea se referă nu doar la sfera politică, ci și la cea socială. În cele din urmă, concluzionăm că și în legislația penală a Uzbekistanului, a Federației Ruse, precum și a Republicii Belarus destabilizarea unor structuri statale sau aparținând organizațiilor internaționale figurează în calitate de scop urmărit de făptuitor la săvârșirea actelor teroriste, deși aceasta vizează o sferă mai îngustă comparativ cu legislația Georgiei, Estoniei, precum și a majorității statelor europene sus-enuțate.

Necesitatea inserării unui atare scop este evidențiată și în literatura de specialitate. De exemplu, V.Borovikov sugerează legiuitorului rus să înlocuiască scopul „subminarea securității publice” cu „destabilizarea ambianței politice sau sociale” [98, p.11], opinie care, *volens-nolens*, ulterior a fost luată în considerare la perfecționarea art.205 CP FR (articol similar celui supus analizei).

Destabilizarea situației politice drept finalitate urmărită de făptuitor la comiterea actului terorist este subliniată și de V.Efremov, în accepțiunea căruia scopul acțiunilor teroriste rezidă în realizarea unei schimbări a politicii prin acțiuni de descurajare asupra autorităților, grupurilor de populație, reprezentanților statelor străine și organizațiilor internaționale [99, p.39]. În același fâgaș, I.Richicinschi menționează că scopul final al activității teroriste constă, printre altele, în: schimbarea modului de funcționare a obiectului atentatului prin dezorganizarea activității organelor puterii și administrării, dejucarea activităților ce au o mare importanță politică sau socioculturală; descurajarea moral-psihiologică sau slăbirea adversarului prin destabilizarea situației sociale [50, p.47-48]. În fine, destabilizarea situației sociale, în calitate de scop al actelor teroriste, este sesizată și de Z.Ș. Matcianova [60, p.20].

S-ar putea ca unii autori să nu susțină poziția noastră de a introduce „destabilizarea sau distrugerea structurilor politice fundamentale, constituționale sau sociale ale unei țări sau organizații internaționale” în calitate de scop al actelor teroriste, motivând că infracțiunile prevăzute la art.278 CP RM atentează asupra securității publice, drept valoare socială fundamentală, în timp ce finalitatea sus-indicată are drept obiect destabilizarea sau distrugerea structurilor unui stat sau a unei organizații internaționale.

Drept răspuns la o asemenea eventuală critică subliniem că inserarea unui atare scop în textul art.278 CP RM nu are cum să știrbească din natura juridică a actelor teroriste și, implicit, nu poate să modifice obiectul protecției penale. Securitatea publică rămâne a fi valoarea socială *sui generis* lezată prin comiterea actelor teroriste, în pofida faptului că făptuitorul urmărește destabilizarea sau distrugerea unor structuri statale sau aparținând unei organizații internaționale. Scopul inițial urmărit de făptuitor (intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea) plasează normele ce incriminează actele teroriste în zona de protecție a securității publice. Or, orice act terorist, drept finalitate intermediară, implică dorința făptuitorului de a intimida populația sau o parte din ea. Însă, prin intimidarea populației, în plan principal sunt lezate relațiile sociale aflate în derivație organică cu securitatea publică. De asemenea, modul public de comitere a actelor teroriste eclipsează faptul că destabilizarea sau distrugerea vizează structurile unui stat sau ale unei organizații internaționale. De fapt, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM învederăm o simbioză perfectă între obiectul protecției penale, modul de acționare al făptuitorului și scopul inițial urmărit la săvârșirea faptei prejudiciabile.

Mai mult, în plan comparat există suficiente modele legislative în care actele teroriste să fie amplasate în Capitolul din Codul penal dedicat protecției securității publice, deși în dispoziția normelor de incriminare este inserat un așa scop precum cel indicat mai sus. Cu titlu de exemplu, invocăm art.314 din Codul penal al Ungariei, art.328A din Codul penal al Maltei sau secțiunea 147a din Codul penal Norvegiei.

În altă ordine de idei, în legislațiile penale ale unor state străine surprindem alte posibile țeluri spre a căror atingere tinde făptuitorul prin săvârșirea actelor teroriste. De exemplu, provocarea unui conflict militar, precum și a unor relații internaționale ostile formează unul dintre scopurile actelor teroriste prevăzute la art.255 din Codul penal al Kazahstanului și la art.258 din Codul penal al Ucrainei. Provocarea războiului sau a unui conflict armat constituie una dintre finalitățile actelor teroriste consemnate la art.155 din Codul penal al

Uzbekistanului. În acord cu cea din urmă legislație, suplimentar, în calitate de scop poate evolua: încălcarea suveranității și integrității teritoriale, precum și subminarea securității statului. Subminarea ordinii constituționale reprezintă unul dintre scopurile actelor teroriste prevăzute la art.572 din Codul penal al Spaniei, la art.133 din Codul penal al Boliviei, la art.139 din Codul penal al Mexicului. În fine, potrivit art.289 din Codul penal al Republicii Belarus, în calitate de scop al actelor teroriste poate să apară destabilizarea ordinii publice. Pe o poziție similară se află legiuitorul francez care în art.421-1 și 421-2 din Codul penal a inserat pe post de scop al actelor teroriste „perturbarea serioasă a ordinii publice prin intimidare sau teroare”.

2. În alt registru, vom încheia analiza laturii subiective a actelor teroriste cu **motivul infracțiunii**. Comparativ cu scopul infracțiunii, motivul nu constituie semn obligatoriu al infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM. Acesta nu este stabilit expres în textul art.278 CP RM, precum și nici nu este dedus în mod implicit. În aceste condiții, nu contează la calificare care a fost imboldul ce l-a determinat pe făptuitor să recurgă la săvârșirea actelor teroriste. Mobilul poate conta în alt plan, de exemplu: al investigării faptei infracționale și al identificării făptuitorului și, nu în ultimul rând, în planul identificării trăsăturilor definiții ale personalității infractorului, lucru necesar aplicării pedepsei penale. În context, consemnăm că mobilul în baza căruia acționează teroristul în cele mai dese cazuri caracterizează persoana făptuitorului. Despre o asemenea dependență menționează M.M. Gradusova enunțând în calitate de exemplu cazul actelor teroriste de sorginte religioasă [100, p.124].

Așadar, actele teroriste pot fi săvârșite în baza unor motive diverse. Doctrina evidențiază următoarele mobiluri de care pot fi ghidați făptuitorii la realizarea actelor teroriste: motive politice, răzbumarea [101, p.27; 65, p.64-65], motive de sorginte etno-religioasă [102, p.52], autoafirmarea criminală [100, p.124], fanatismul religios sau sectant, național ori social [26, p.67; 66, p.56], motive ideologice, tendința de a elibera unele persoane aflate sub strajă [9, p.21], interesul și atractivitatea față de teroare ca și sferă de activitate, motive de prietenie (atașamentul emoțional), autoîmplinirea [103, p.205-206], dorința de a obține putere asupra oamenilor [60, p.115], motive legate de soluționarea unor probleme naționale, etnice, profesionale, politice, economice, criminale [104, p.23], motive personale, interesul material [101, p.27]. Cu privire la cel din urmă motiv, V.P. Aliohin distinge businessul terorist ca fiind activitatea organizațiilor teroriste îndreptată spre obținerea beneficiilor financiare [105, p.7]. Din perspectivă comparată, în corespundere cu lit.f) alin.(3) secțiunea 311 din Codul penal al Cehiei, răspunderea penală se agravează dacă actul terorist este săvârșit din interes material.

Unul dintre motivele psihopatologice care condiționează săvârșirea actelor teroriste îl formează dorința autorului de a se sinucide [100, p.124]. Doctrina numește un atare făptuitor drept atacator sinucigaș [106, p.115].

Psihologul V.A. Braghin deosebește următoarele două categorii mari ale motivelor determinante în săvârșirea actelor teroriste: motive personale și motive politico-ideologice [107, p.7]. La prima categorie autorul atribuie dorința de a căuta noi senzații în situații neobișnuite; dorința de a avea autoritate, iar la a doua categorie – motivele social-politice, național-separatiste și religioase [107, p.8]. De asemenea, V.A. Braghin evidențiază și unele motive netradiționale, așa ca: năzuința de a face autopublicitate; solidaritatea cu alte grupări teroriste; omagiu adus tradiției [107, p.13].

Concluzii

În rezultatul cercetării efectuare formulăm următoarele **concluzii generale**:

1) La săvârșirea actelor teroriste făptuitorul poate tinde spre realizarea unor finalități atât de natură politică, cât și apolitică (de exemplu, spre realizarea unor țeluri de sorginte religioasă, culturală etc.).

2) Intimidarea populației unui stat sau a unei părți din ea apare, în conjunctura art.278 CP RM, în postura de scop primar (inițial) al infracțiunii. În același timp, silirea unui stat, a unei organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșescă sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului evoluează pe post de scop final.

3) Intimidarea populației nu poate fi privită în calitate de finalitate de sine stătătoare. De fiecare dată, făptuitorul intenționează să intimideze populația în vederea realizării unor finalități mult mai îndepărtate.

4) Provoacarea fricii în rândul societății ține de esența actului terorist. Pe cale de consecință, nu constituie act terorist fapta prejudiciabilă săvârșită care nu este în stare să producă temere în societate. O atare faptă prejudiciabilă este susceptibilă de încadrare potrivit unei alte norme de incriminare decât cele prevăzute la art.278 CP RM.

5) În acord cu dispoziția art.278 CP RM, obiectul influenței exercitate de făptuitor asupra statului, organizației internaționale, persoanei fizice sau juridice îl formează săvârșirea unei acțiuni sau abținerea de la săvârșirea vreunei acțiuni.

6) Alte finalități decât cele indicate în dispoziția art.278 CP RM nu pot fi urmărite de făptuitor la săvârșirea actelor teroriste. În caz contrar, cele comise urmează a fi încadrate potrivit altor norme de incriminare.

7) Comparativ cu scopul infracțiunii, motivul nu constituie semn obligatoriu al actelor teroriste, nefiind stabilit expres în textul art.278 CP RM, precum și nici nu este dedus în mod implicit.

Referințe:

1. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
2. СОРЕТЧИ, СТ., HADÎRCA, IG. *Calificarea infracțiunilor: note de curs*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.
3. MARIȚ, A., MUREȘAN, I.M. *Aspecte teoretico-normative și practice privind formarea motivului și scopului în cadrul etapelor activității infracționale: Studiu monografic*. Chișinău: Tipografia Adrilang, 2015. 244 p.
4. ЕРМАКОВА, Л., КОМАРОВА, М. Цель как признак терроризма. В: *Уголовное право*, 2002, №2, с.22-24.
5. ЗАВИДОВ, Б.Д. Вина как основание уголовной ответственности. В: *Российский следователь*, 2003, №6, с.36-37.
6. GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A. et. al. *Drept penal. Partea Generală*. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
7. BARARU, I. *Infracțiunile de terorism. Legislație și procedură penală*. București: Universul juridic, 2010. 110 p.
8. КОПЫЛОВ, М.Н., МИНЯЗЕВ, Д.М. Преступления, относящиеся к террористической деятельности в системе норм Особенной части УК РФ, и их виды. В: *Общество и право*, 2012, №2(39), с.108-112.
9. МИНЯЗЕВ, Д.М. *Ответственность за террористическую деятельность в уголовном праве России: теоретические аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2010. 25 с.
10. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.136 din 19.06.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.145-151.
11. *Уголовный кодекс Азербайджанской Республики* / Под ред. Рагимова, И.М. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2001. 325 с.
12. *Уголовный кодекс Республики Армении*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show#23>
13. *Уголовный кодекс Кыргызской Республики*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000871480
14. *Уголовный кодекс Республики Казахстан*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252
15. *Уголовный Кодекс Туркменистана*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: https://www.unodc.org/tldb/pdf/TurkmenistanCriminalCode_Russian.pdf
16. *Уголовный кодекс Республики Таджикистан*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/tj/tj023ru.pdf>
17. Кримінальний кодекс України. В: *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26.
18. ГРИНЬКО, С. Понятие терроризма. В: *Законность*, 2005, №8, с.45-46.
19. РАРОГ, А.И. *Субъективная сторона и квалификация преступлений*. Москва: Профобразование, 2001. 133 с.
20. МИРЗОАХМЕДОВ, Ф.А. *Уголовная ответственность за терроризм по законодательству Республики Таджикистан и Российской Федерации (сравнительно-правовое исследование)*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2016. 194 с.
21. ЕМЕЛЬЯНОВ, В.П. *Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 291 с.
22. DUMNEANU, L. *Analiza juridico-penală și criminologică a terorismului*. Chișinău: CEP USM, 2004. 168 p.
23. КОМАРОВА, М.А. *Терроризм в уголовном праве России*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003. 26 с.
24. ИВЛИЕВ, С.М. Эволюция уголовно-правовой нормы о террористическом акте. В: *Актуальные проблемы Российского права*, 2008, №2, с.204-211.
25. СИДОРОВ, Б.В. Терроризм и террористическая деятельность: вопросы соотношения, системный анализ и проблема совершенствования уголовно-правового и криминологического противодействия. В: *Вестник экономики, права и социологии*, 2015, №4, с.234-243.

26. RUSU, M. Infrațiunea de terorism. Noua reglementare. În: *Revista de drept penal*, 2006, nr.4, p.64-67.
27. ГОРБУНОВ, Ю.С. Об определении понятий «террор» и «терроризм». В: *Журнал российского права*, 2010, №2, с.31-40.
28. АРТАМОНОВ, И. „Терроризм”: проблемы уголовной ответственности. В: *Уголовное право*, 2002, №3, с.4-6.
29. СИДОРОВ, Б.В., КИРШИН, В.Г. Терроризм в уголовном праве: определение, законодательная регламентация и вопросы совершенствования законодательства. В: *Вестник экономики, права и социологии*, 2010, №3, с.104-111.
30. МУСАЕЛЯН, М.Ф. Понятие «терроризм» и его соотношение с понятиями «террор» и «террористический акт». В: *Журнал российского права*, 2009, №1, с.56-64.
31. МУСАЕЛЯН, М.Ф. К вопросу о политизированности уголовно-правовых определений терроризма. В: *Российский следователь*, 2004, №12, с.19-21.
32. ТИСЛЕНКО, Д.И. Анализ и значение признаков терроризма. В: *Вестник ТГУ*, 2010, №10 (90), с.248-254.
33. АДЕЛЬХАНЯН, Р. Современный терроризм. В: *Законность*, 2004, №11, с.33-36.
34. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.60 din 07.04.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.123-127.
35. Nota informativă la Proiectul Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2014/decembrie/Nota_informativa_coordonare.pdf
36. Proiectul Legii Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: http://www.particip.gov.md/public/documente/131/ro_1997_proiectdelegelaavizare.pdf
37. *Código penal Colombiano*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: http://perso.unifr.ch/derechopenal/assets/files/legislacion/l_20130808_01.pdf
38. *Código penal del Peru*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: https://www.unifr.ch/ddp1/derechopenal/legislacion/l_20080616_75.pdf
39. *Código Penal de Bolivia*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: http://www.oas.org/juridico/spanish/gapeca_sp_docs_bol1.pdf
40. SIMUS, R. Evoluția terorismului. În: *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*. Volume 5, 2016, no.2, p.519-535.
41. SÎLI, V., ARMAȘU, V., DONCIU, A. et al. *Infrațiuni cu caracter terorist, infrațiuni conexe terorismului și unele infrațiuni cu caracter de terorizare*. Chișinău: Garamont-Studio, 2011. 230 p.
42. GLADCHI, GH., SÎLI, V. *Terorismul: studiu criminologic și juridico-penal*. Chișinău: Editura Academiei „Ștefan cel Mare”, 2004. 284 p.
43. PLEȘCA, R., SÎLI, V. *Legea cu privire la combaterea terorismului, nr.539-XV din 12.10.2001 (cu modificări și completări până la 21.01.2009)*. Chișinău: Garamond-Studio SRL, 2009. 98 p.
44. ИСАЕВА, Т.Б. Основные дефиниции терроризма. В: *Российский следователь*, 2008, №21, с.7-10.
45. БАЙРАК, Г.Ф. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с терроризмом*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов на Дону, 2003. 34 с.
46. ГАССЕР, Х. Террористические акты, «терроризм» и международное гуманитарное право. В: *Международный журнал Красного Креста*. Сборник статей, 2002, с.235-268.
47. МАКСИНА, С.В. *Терроризм: криминологические и уголовно-правовые аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2003. 20 с.
48. МАКСИМОВ, С.В. Цель терроризма: уголовно-правовые аспекты. В: *Российский следователь*, 2007, №21, с.13-15.
49. МОИСЕЕНКО, А.И. О законодательных аспектах противодействия терроризму. В: *Российский следователь*, 2006, №6, с.18-20.
50. RICHICINSCHI, I. *Terorismul – pericolul destabilizării securității internaționale*. Chișinău: CEP USM, 2005. 117 p.
51. МОЖЕГОВА, А.А. О разграничении экстремистских преступлений по уголовному праву Российской Федерации. В: *Бизнес в законе*, 2014, №3, с.52-55.
52. КИРИЧЕНКО, А.А. К вопросу о понятии терроризма. В: *Вестник Томского государственного университета*, 2010, №332, с.103-106.
53. *Criminal Code Act of Australia*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2017C00235>
54. *Criminal Code of the Kingdom of Spain*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
55. *Código Penal de Cuba*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: https://oig.cepal.org/sites/default/files/1987_codigopenal_cuba.pdf
56. *Código penal del Estado de Mexico*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/proyectos/aspectosmetodologicos/clasificadoresycatalogos/doc/codigos/cp15.pdf>

57. *Criminal Code of the French Republic*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
58. ГАВРИЛОВА, О.В. К вопросу об уголовно-правовой характеристике терроризма. В: *Вестник Санкт-Петербургского университета государственной противопожарной службы МЧС России*, 2011, №4, с.87-91.
59. ГАЛАЧИЕВА, М.М. *Террористический акт: законодательные и теоретические аспекты*. Владикавказ: ООО НПКП «МАВР», 2013. 170 с.
60. МАТЧАНОВА, З.Ш. *Факторы распространения терроризма в современной России: криминологический анализ*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Калининград, 2016. 24 с.
61. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Отв. ред. НАУМОВА, А.В. Москва: Юристъ, 1997. 647 с.
62. MOCANU, R.I. *Fenomenul terorist: analiza legislației anti-teroriste*. București: Universul Juridic, 2013. 411 p.
63. ATANASIU, M., REPEZ, F. *Securitatea și apărarea țării în contextul amenințărilor teroriste*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013. 60 p.
64. РОСТОКИНСКИЙ, А.В. Еще раз о признаках терроризма, предметах посягательства и террористической тактике. В: *Российский следователь*, 2014, №9, с.36-39.
65. АНТОНЯН, Ю.М. *Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование*. Москва: Щит и меч, 1998. 306 с.
66. БЕЗВЕРХОВ, А.Г. «Терроризм» и «террористический акт»: криминологический и юридический анализ. В: *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право»*, 2013, №1(13), с.53-66.
67. *Criminal Law of the Republic of Latvia*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
68. *Criminal Code of the Republic of Estonia*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
69. *Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации №63-ФЗ от 13 июня 1996 г., принят Государственной Думой 24 мая 1996 г., одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 г., введен в силу с 1 января 1997 г.* În: *Собрание Законодательства Российской Федерации*, 1996, №25.
70. *Criminal Code of the Republic of Austria*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
71. *Criminal Code of the Republic of Croatia*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
72. *Trestní zákoník České Republice*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>
73. *Criminal Code of Finland*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>
74. *Criminal Code of the Republic of Malta*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
75. *Criminal Code of the Kingdom of Netherlands*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
76. *Criminal Code of the Kingdom of Norway*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
77. *Уголовный кодекс Грузии*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>
78. *Criminal Code of the Republic of Bulgaria*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
79. *Criminal Code of the Republic of Albania*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
80. *Criminal Code of Denmark*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
81. *General Penal Code of Iceland*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
82. *Criminal Code of the Republic of Hungary*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
83. *Criminal Code of the Republic of Montenegro*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
84. *Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
85. *Criminal Code of the Republic of Serbia*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

86. *Criminal Code of the Republic of Poland*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
87. *Criminal Code of the Republic of Slovenia*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
88. *Уголовный кодекс Республики Беларусь*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/>
89. *Уголовный кодекс Республики Узбекистан*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=111457
90. *Criminal Code of the Slovak Republic*. [Accesat: 18.01.2018] Disponibil: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
91. АЛЕХИН, В.П. *Соучастие в террористической деятельности*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2008. 23 с.
92. САФАРОВ, Х.С. *Терроризм: проблемы законодательного закрепления и квалификации (на материалах Республики Таджикистан и стран СНГ)*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005. 21 с.
93. COJANU, G. *Răspunderea penală pentru actele de diversiune potrivit legislației Republicii Moldova și a României*. Studiu de drept comparat: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014. 176 p.
94. ХЛЫСТОВ, А.Н. Проблемные вопросы квалификации преступлений, предусмотренных ст.ст. 205, 206, 281 УК РФ. В: *Вектор науки ТГУ*, 2010, №4(14), с.137-139.
95. VEREJANU, V. Trupele interne, structurile similare ale altor state în asigurarea securității interne a statului și premisele generale de perfecționare a metodelor de luptă contra terorismului. În: *Conferința științifico-practică republicană „Aplicarea tehnologiilor moderne în procesul de instruire a funcționarilor de poliție și ofițerilor trupelor de carabinieri în instituțiile de învățământ ale MAI privind prevenirea și contracararea terorismului” (29 martie 2002)*, Chișinău, 2002, p.11-19.
96. Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene privind combaterea terorismului (2002/475/JAI), din 13 iunie 2002. [Accesat: 20.01.2018] Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32002F0475>
97. Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
98. БОРОВИКОВ, В. Преступления против общественной безопасности: вопросы ответственности и совершенствования законодательства. В: *Уголовное право*, 2006, №4, с.9-12.
99. ЕФРЕМОВ, V. *Тероризм интернаціонал в прагматичному міленіумі: аспекти юридико-методологічного*. Chișinău: Pontos, 2011. 212 p.
100. ГРАДУСОВА, М.М. Уголовно-правовой анализ мотивации преступления в этнорелигиозном терроризме. В: *Вестник Томского государственного университета*, 2011, №352, с.123-128.
101. ГЛУШКОВ, В.А., ЕМЕЛЬЯНОВ, В.П. Террор и терроризм: соотношение и разграничение. В: *Российский следователь*, 2012, №6, с.25-28.
102. АНТОНЯН, Ю.М. *Этнорелигиозный терроризм*. Москва: Аспект-пресс, 2006. 318 с.
103. ЛУКИЧЕВ, О.В., ШАРАЯ, О.С. *Международный терроризм (историко-правовой и криминологический анализ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2006. 272 с.
104. ПАВЛИК, М.Ю. *Уголовная ответственность за насильственные преступления против общественной безопасности: Современное состояние, сущность и противоречия*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Санкт-Петербург, 2006. 29с.
105. АЛЕХИН, В.П. Уголовно-правовая борьба с терроризмом в современных условиях. В: *Научный журнал КубГАУ*, 2016, №118 (04), с.1-15.
106. МАТЧАНОВА, З.Ш. Мотивация террористической деятельности: криминологический анализ. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 2009, №3, с.114-116.
107. БРАГИН, В.А. *Мотивы совершения террористического акта и способы самооправдания современного террориста*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Москва, 2001. 25 с.

Date despre autor:

Violeta M. COJOCARU, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova; șef Secție juridică, Direcția Generală pentru Administrarea Clădirilor Guvernului Republicii Moldova.

E-mail: vcojocar1979@mail.ru

Prezentat la 12.03.2018

CZU: 341.24

EFFECTUL OBLIGATORIU AL TRATATELOR INTERNAȚIONALE ȘI LIMITELE ACESTUIA

Augustina ȘIMAN

Universitatea de Stat din Moldova

În prezenta lucrare ne-am propus drept scop să elucidăm nu doar importanța principiului obligativității tratatelor internaționale, ci și a excepțiilor de la aplicarea acestuia. Astfel, printr-o analiză cuprinzătoare a doctrinei, a prevederilor de tratate și a practicii Curții Permanente de Arbitraj și a Curții Internaționale de Justiție, am reușit să stabilim cu exactitate limitele exercitării forței juridice a principiului *pacta sunt servanda* și să elucidăm caracterul relativ al acestuia.

Cuvinte-cheie: *tratat internațional, pacta sunt servanda, Curtea Internațională de Justiție, Curtea Permanentă de Arbitraj, rebus sic stantibus, excepția de forță majoră, legitimă apărare.*

THE MANDATORY EFFECTS OF INTERNATIONAL TREATIES AND ITS LIMITS

The scientific paper aims to present not only the importance of the principle that states should fulfil in good faith the obligations assumed by them in the treaties, but also exceptions from the above-mentioned principle. Thus, through the comprehensive analysis of the legal literature, the provisions of treaties and the practice of the Permanent Court of Arbitration and the International Court of Justice, it was possible to establish precisely the limits of the legal force of the *pacta sunt servanda* principle and to prove its relative character.

Keywords: *international treaty, pacta sunt servanda, International Court of Justice, Permanent Court of Arbitration, rebus sic stantibus, the exception of major force, legitimate defense.*

Introducere

Tratatul internațional, grație diversității enorme a obiectului de reglementare, reprezintă o metodă care a evoluat și care a existat în toate dimensiunile temporale ale istoriei, de stabilire a relațiilor și a cooperării dintre state, facilitând astfel și progresul lor economic, politic și social.

În același timp, tratatele contribuie la asigurarea păcii mondiale, la combaterea infracțiunilor internaționale, asigură inviolabilitatea frontierelor și integritatea teritorială a statelor, respectarea drepturilor omului, stabilesc asistența între state în materie civilă, familială și penală, asigură consolidarea celor 10 principii fundamentale ale dreptului internațional public, constituie principalul ivor de drept internațional, iar ca sursă juridică numărul și influența acestora este într-o continuă creștere.

Indubitabil, întru producerea de efecte juridice se prezumă două condiții esențiale: (I) ca tratatul să fie valabil încheiat și (II) ca părțile să-l respecte, ele impunându-se la două etape distincte, și anume: (I) procesul propriu-zis de încheiere a tratatelor internaționale (mai ales faza de elaborare a textului tratatului și cea de exprimare a consimțământului părților contractante de a fi legate (de a se obliga) prin tratat) și (II) perioada post-factum îndeplinirii tuturor procedurilor necesare de intrare în vigoare a tratatului.

Luând în considerare subiectul propus spre cercetare în prezenta lucrare, este important să subliniem că, în lumina prevederilor art.26 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, „orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie să fie executat de ele cu bună-credință” [1]. Articolul menționat definește astfel principiul *pacta sunt servanda* (*pacta sunt servanda bona fidae*), de altfel unul dintre cele mai vechi și importante principii de drept internațional pentru dezvoltarea unor relații trainice și ordonate dintre state [2]. Tratatul creează față de statele părți la raporturi juridice, respectiv drepturi și obligații reciproce, a căror respectare este indispensabilă pentru realizarea scopului tratatului. Prin urmare, principiul *pacta sunt servanda* este numit uneori „lege a legilor”, deoarece constituie o cerință primordială a existenței și a coerenței unei ordini juridice internaționale [3].

Printre actele de drept internațional care au consacrat acest principiu înțâietate i-a revenit Protocolului de la Londra din 17 ianuarie 1871, în conformitate cu care reprezentanții Germaniei de Nord, ai Austro-Ungariei, Marii Britanii, Italiei, Rusiei și ai Turciei „recunosc că există un principiu esențial al dreptului internațional, potrivit căruia nicio putere nu se poate dezlega de angajamentele unui tratat și nici modifica stipulările acestuia,

decât în urma obținerii consimțământului părților contractante, printr-o înțelegere pașnică” [4]. Ulterior, în 1920, Preambulul Pactului Ligii Națiunilor stabilea că „este necesar să fie respectate riguros prescripțiile dreptului internațional și să fie respectate cu scurpulozitate obligațiile convenționale”. În prezent, Carta ONU [5], din 26 iunie 1945, menționează în Preambului său despre crearea, de către statele membre, a condițiilor „necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor decurgând din tratate și alte izvoare ale dreptului internațional”, iar art.2 pct.2 al acesteia prevede expres că „toți Membrii Organizației, întru a asigura tuturor drepturile și avantajele ce decurg din calitatea lor de Membru, trebuie să-și îndeplinească cu bună-credință obligațiile asumate potrivit prezentei Carte”. Principiul a fost consacrat inclusiv în Declarația din 24 octombrie 1970 asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și de cooperare dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite din 24.10.1970.

Încheiem expunerea reglementărilor internaționale reamintind despre Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, doar că invocând un alt articol în care este consfințită îndatorirea statelor de a îndeplini obligațiile ce decurg din tratate, și anume – art.27: „O parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat” [6]. În același sens, doctrina atrage atenția asupra faptului că art.27 are o dublă semnificație: în primul rând, fiind privit din perspectiva poziționării sale în textul Convenției de la Viena din 1969, Partea a III-a referitoare la respectarea și aplicarea tratatelor, articolul completează și întărește principiul *pacta sunt servanda*, (...); în al doilea rând, articolul exclude, în principiu, posibilitatea ca o contradicție între dispozițiile tratatului și ale dreptului intern al unui stat parte să afecteze validitatea tratatului respectiv [7].

Lucrările Curții Internaționale de Justiție la fel comportă relevanță când analizăm principiul în speță. Astfel, în avizul consultativ al CIJ din 28 mai 1948, intitulat „Conditions of admission of a state to membership in the United Nations”, Curtea, după ce enumeră condițiile prevăzute în art.4 al Cartei referitoare la admiterea de membri în ONU *, care au un caracter exhaustiv, atrage atenția asupra faptului că articolul nu interzice luarea în considerare a factorilor care, în mod rațional și cu bună-credință, pot avea legătură cu condițiile stipulate în art.4. În opinia desidentă colectivă privind avizul consultativ al CIJ s-a afirmat că există pentru toți membrii Națiunilor Unite o obligație juridică generală de a acționa în baza bunei-credințe [8].

Totodată, cu titlu de exemplu, conform practicii jurisprudenței CIJ, în hotărârea sa din 27 august 1952 asupra cauzei „Rights of Nationals of the United States of America in Morocco” [9], obiectul diferendului constituindu-l drepturile cetățenilor SUA în Maroc, Curtea a statuat, referindu-se la dreptul care decurge din Actul General de la Algeciras al SUA de a-și exercita în zona franceză a Marocului jurisdicția consulară, faptul că puterea care aparține autorităților trebuie să fie folosită de către acestea în mod rațional și cu bună-credință.

Astfel, urmare a expunerii unui vast tablou de reglementare a principiului *pacta sunt servanda*, precum și de jurisprudență internațională, este esențial să menționăm următoarele caracteristici ale acestuia: dat fiind faptul că tratatul internațional angajează părțile din punct de vedere juridic, principiul în speță menține legătura juridică (*vinculum iuris*) dintre state; buna-credință este parte integrantă a principiului obligativității tratatelor și privește toate aspectele comportamentului statelor în relațiile internaționale; se impune tratatelor care nu sunt lovite de nulitate absolută sau, în cazul nulității relative, se aplică articolelor valabile; norma *pacta sunt servanda* impune statelor să-și stabilească legislația internă în concordanță cu obligațiile contractate la nivel internațional; nu are o valoare absolută.

Cu referire la ultima mențiune, Tudor Drăganu afirmă: „A vorbi de caracterul absolut al principiilor fundamentale ale dreptului internațional public (și, implicit, al principiului obligativității tratatelor internaționale) înseamnă a nu se avea în vedere faptul că (...) ne găsim în prezența unui dat social, prin excelență schimbător și relativ” [10].

* Articolul 4 al Cartei ONU din 26 iunie 1945 prevede următoarele: 1. Pot deveni Membri ai Națiunilor Unite toate celelalte State iubitoare de pace care acceptă obligațiile din prezenta Cartă și care, după aprecierea Organizației, sunt capabile și dispuse să le îndeplinească. 2. Admiterea ca Membru al Națiunilor Unite a oricărui Stat care îndeplinește aceste condiții se va face printr-o hotărâre a Adunării Generale, la recomandarea Consiliului de Securitate.

În practica judiciară, prin urmare și în doctrină, se conturează tot mai mult ideea că principiul *pacta sunt servanda* este limitat de următoarele condiții: schimbarea fundamentală a circumstanțelor (*rebus sic stantibus*) și excepția de legitimă apărare.

Rebus sic stantibus reprezintă teoria potrivit căreia schimbarea esențială în circumstanțele care au fost luate în vedere sau în considerațiunea cărora un tratat a fost încheiat poate să atragă caducitatea acestui tratat sau, cel puțin, să-i afecteze forța obligatorie. În același sens, clauza *rebus sic stantibus* are la bază ficțiunea că orice tratat include implicit o clauză asupra perpetuării neschimbate a împrejurărilor.

Schimbarea fundamentală a circumstanțelor cuprinde în sine inclusiv **excepția de forță majoră** (*vis maior*), care este definită ca un obstacol invincibil, rezultând din circumstanțe exterioare și care împiedică fie executarea unei obligații, fie conformarea la o regulă de drept internațional [11]. Totodată, în dreptul internațional efectul forței majore constă în exonerarea de răspundere care, în mod normal, i s-ar impune unui stat pentru neexecutarea tratatului.

Problema aceasta a fost pusă în fața Curții Permanente de Arbitraj în cauza „Daune invocate de Rusia față de Turcia pentru amânarea achitării compensației datorate răniților ruși în timpul războiului din 1877 – 1878” [12]. În speță, art.5 din Tratatul de pace de la Constantinopol din 27 ianuarie – 8 februarie 1879 prevedea achitarea unei indemnizații de 6 mil. franci. Indemnizația nu a fost plătită niciodată de guvernul otoman, acesta invocând dificultăți de ordin financiar, politic și diplomatic (războiul greco-turc din 1897, revoluția din 1908, războiul italo-turc din 1911) în calitate de obstacol de forță majoră care îl împiedica să-și execute obligațiile. Astfel, în sentința sa din 11 noiembrie 1912, Curtea Permanentă de Arbitraj s-a pronunțat în favoarea admisibilității excepției de forță majoră în general; totuși, cu referire la cazul particular al Turciei a respins excepția ridicată din cauza cuantumului nesemnificativ al indemnizației care i se impunea.

Excepția de **legitimă apărare** poate fi considerată o derogare de la o regulă de drept internațional în cazul în care un stat, acționând pe răspunderea sa, reacționează imediat și spontan, prin mijloace care pot fi, prin ele însele, contrare dreptului internațional, împotriva unei acțiuni de forță ilicită îndreptată împotriva lui din partea unui alt stat [13].

Altminteri, art.51 al Cartei Națiunilor Unite prevede: „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în niciun fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale”.

În aceeași ordine de idei, dreptul la autoapărare, în calitate sa de excepție de la principiul *pacta sunt servanda*, posedă totodată o natură juridică de obligație pozitivă în contextul art.5 al Tratatului Nord-Atlantic, care prevede următoarele: „Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor părților și, în consecință, sunt de acord că, dacă are loc un asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă, recunoscut prin art.51 din Carta Organizației Națiunilor Unite, va sprijini partea sau părțile atacate, prin realizarea imediată, individual și împreună cu celelalte părți, a oricărei acțiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, în vederea restabilirii și menținerii securității în spațiul Atlanticului de Nord. Orice astfel de atac armat și toate măsurile adoptate ca urmare a acestuia vor fi imediat aduse la cunoștința Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după adoptarea de către Consiliul de Securitate a măsurilor necesare pentru restabilirea și menținerea păcii și securității internaționale” [14].

Concluzii

Astfel, în lumina tuturor celor menționate, se demonstrează faptul că, în pofida importanței pe care îl comportă principiul obligativității tratatelor întru asigurarea realizării angajamentelor asumate de state și menținerii unui climat mondial organizat în bază de norme internaționale, acesta nu comportă un caracter absolut, fiind limitat de excepții care vin să protejeze și să asigure însăși capacitatea statelor de a exista.

Referințe:

1. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, semnată la Viena la 23 mai 1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 23 februarie 1993. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, vol. 4. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998.
2. DIACONU, I. *Tratat de Drept Internațional Public*. Vol.I. București: Lumina LEX, 2002, p.317.
3. DIACONU, I. *Tratat de Drept Internațional Public*. București: Lumina LEX, 2005, p.130
4. *Wehberg, Hans, Pacta Sunt Servanda*, 53 *AJIL* 1959, at 775. Disponibil: https://www.trans-lex.org/129500/_/wehberg-hans-pacta-sunt-servanda-53-ajil-1959-at-775/
5. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, vol.26. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998; RM a aderat la ONU (respectiv a acceptat Carta ONU) prin scrisoarea Președintelui RM din 17.01.1992, considerată de ONU drept „Declaration of acceptance of the obligations contained in the Charter of the United Nations”.
6. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, semnată la Viena la 23 mai 1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 23 februarie 1993. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, vol.4. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998.
7. RĂDULEAN, Cr. *Efectele juridice ale tratatelor internaționale*. Iași: Lumen, 2007, p.39.
8. Pagina-web a Curții Internaționale de Justiție. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/en/case/3>
9. Pagina-web a Curții Internaționale de Justiție. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/11/011-19520827-JUD-01-00-EN.pdf>
10. DRĂGANU, T. *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*. București: Lumina LEX, 1998, p.23.
11. ANGHEL, I.M. *Dreptul tratatelor*. Vol. II. Ediția a II-a, revizuită și adăugită. București: Lumina LEX, 2000, p.740.
12. Pagina-web a Curții Permanente de Arbitraj. Disponibil: <https://pcacases.com/web/sendAttach/643>
13. ANGHEL, I.M. *Dreptul tratatelor*. Vol. II. Ediția a II-a, revizuită și adăugită. București: Lumina LEX, 2000, p.741.
14. Tratatului Nord-Atlantic, încheiat la Washington DC, la 4 aprilie 1949.

Date despre autor:

Augustina ȘIMAN, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: augustinasiman@mfa.md

Prezentat la 20.04.2018

CZU: 174

ETICA PROFESIONALĂ – O NECESITATE PENTRU ACTIVITATEA DE SUCCES A SPECIALISTULUI

Maria BULGARU

Universitatea de Stat din Moldova

Numeroasele probleme cu care ne confruntăm (nedreptățile sociale, dezmățul corupției, criminalității, violenței etc.) înaintază imperios necesitatea revenirii la reafirmarea și actualizarea unui set de virtuți morale și civice: justiție, echitate, onestitate, integritate, demnitate, corectitudine, datorie, responsabilitate, toleranță etc. În acest context, încă din anii '90 ai secolului XX se observă o creștere fără precedent a interesului pentru etică, în special pentru etica aplicată/profesională, care ține de perfectarea relațiilor dintre specialiști în sfera activității profesionale. În articol este dezvăluită esența eticii profesionale ca factor important al succesului și calității serviciilor oferite de către specialiștii din diverse domenii. Sunt analizate cele mai importante principii etice generale comune pentru toate profesiile.

Cuvinte-cheie: *morală, datorie, etică profesională, principii etice: profesionalism, autonomia persoanei, consimțământ informat, confidențialitate, colegialitate, respectarea dreptului la proprietate, critică etc.*

THE PROFESSIONAL ETHICS – A NECESSITY FOR THE SUCCESSFUL ACTIVITY OF THE SPECIALIST

The numerous and difficult issues we face, such as social injustices, corruption, crime, violence, etc. push an urgent need to revert back and reaffirm and update a set of moral and civic virtues: justice, fairness, honesty, integrity, dignity, duty, responsibility, tolerance, etc. The author highlights an unprecedented increase in the interest in ethics, especially in applied/professional ethics (ethics, which covers the establishment of relations between specialists during their professional activity), since the 1990s. This article reveals the essence of the professional ethics as an important factor contributing to the success and quality of services provided by the specialists. The author analyzes the most important ethical principles, which are general and common for all professions.

Keywords: *moral, duty, ethics, professional ethics, ethical principles: professionalism, autonomy of the person, informed consent, confidentiality, respect for the right to property, collegiality, right to critique, etc.*

„Secolul XXI va fi etic sau nu va fi deloc”

G.Lipovetsky

Argument

Societatea contemporană, inclusiv cea moldovenească, este caracterizată de acutizarea multiplelor probleme sociale, care își au rădăcinile nu doar în criza financiar-economică, dar și în prăbușirea sistemului de valori, decăderea moralității, schimbarea semnificativă a normelor sociale. Multe dintre cele ce erau considerate cu câteva decenii în urmă ca inacceptabile astăzi sunt văzute în ordinea lucrurilor. Se creează impresia că ne aflăm în pragul nașterii unui nou tip de cultură, bazată pe idei cu totul diferite despre bine și rău, frumos și urât. Din zi în zi mai insistent pe treapta superioară a ierarhiei valorice sunt situate valorile materiale, relațiile sociale fiind reglementate de logica banilor și nu de cea a normelor morale. Valoarea omului este măsurată, în esență, prin volumul serviciilor pe care le poate oferi, iar folosirea omului în calitate de mijloc pentru atingerea scopurilor personale devine o normă obișnuită. Este alarmant dezmățul corupției, criminalității și violenței, fenomene, care, după cum atestă mai multe sondaje de opinie, preced ratingul îngrijorării de criza economică. Toate acestea generează sindromul nemulțumirii și agresivității. Oamenii au obosit de atâta samavolnicie, visează la timpurile când va triumfa dreptatea, adevărul, binele și alte valori democratice. Or, pe lângă criza economică, lumea contemporană riscă o criză și mai gravă – cea a valorilor morale. Îngrijorător este însă faptul că acest „dezastru moral” rămâne într-un anumit fel invizibil ochilor noștri; nu mai realizăm natura crizei și nici nu ne mai dăm seama de gravitatea ei [1, p.13].

Realitățile lumii în care trăim, marcată de inechități sociale, de tensiuni sociale, conflicte civile, naționale și religioase, de intervenții militare și de genociduri, de răspândirea idealurilor apocaliptice, de comportamente deviate față de semeni în cele mai diverse circumstanțe (de afaceri, politice etc.), impun imperios necesitatea revenirii la problemele morale. Mai mult, după cum menționa G.Lipovetsky, „secolul XXI va fi etic sau nu

va fi deloc" [2, p.17]. Renașterea morală a societății noastre înseamnă, întâi de toate, formarea unei economii și politici morale, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești, înrădăcinarea criteriilor umanist-morale de apreciere a tuturor acțiunilor sociale.

Articolul de față este elaborat în baza analizei unui șir de lucrări teoretice și practice ce țin de determinarea rolului moralității în diverse sfere de dezvoltare a societății, accentul fiind pus cu precădere pe *etica profesională*. Prin reflecțiile și generalizările efectuate asupra mai multor investigații, cercetări se arată că stăpânirea impecabilă a profesiei este de neconceput atât fără cunoștințe vaste și profunde, abilități și competențe într-un domeniu sau altul, cât și fără respectarea celor mai importante valori și principii etice general umane și specifice pentru fiecare domeniu profesional; că *etica profesională constituie un important factor de susținere și sporire a competenței profesionale, a prestigiului diferitelor profesii, a reușitei și succesului activității desfășurate de specialiști*.

Rezultate

Semnificația conceptelor „etică”, „etică profesională”

Termenul „etică” provine de la cuvântul grecesc „*ethos*”, care însemna inițial „casă comună”, „reședință”. Mai târziu au apărut alte semnificații ale acestui termen: „fel de a gândi”, „caracter”, „morav”, „cutumă”, „obicei”. Cu toate deosebirile de sens ale acestor noțiuni, ele reflectă faptul că se formează și se manifestă în cadrul traiului în comun, că respectarea „moravurilor”, „cutumelor” constituie forța ce ține oamenii „împreună”, îi unește într-o societate și că este de neimaginat o comunitate umană viabilă fără corelarea tuturor formelor de activitate cu normele morale. Filosoful grec Aristotel (384-322 î.e.n.), pornind de la „*ethos*” ca morav (caracter), a format adjectivul *etic-* „*ethicos*”, prin care desemna totalitatea calităților spirituale, precum: dreptatea, bărbăția, generozitatea, dărnicia, moderația, amabilitatea, prietenia, sinceritatea. Știința, chemată să studieze aceste virtuți, precum și faptele virtuozitate, a fost numită de Aristotel *etică*, începutul căreia este văzut de mai mulți cercetători în cele două lucrări importante ale gânditorului antic: *Etica Nicomahică* și *Etica mare*.

Etica este știință filosofică despre morală (moralitate), iar *morală*, la rândul său, reprezintă ansamblul concepțiilor, ideilor, valorilor, principiilor, normelor și idealurilor care călăuzesc și reglementează conduita oamenilor, convertită în fapte și acțiuni sociale. Apărută odată cu societatea, morală/moralitatea constituie un fundament valoric pentru întreaga cultură umană, pentru diferite forme ale conștiinței sociale – economică, politică, juridică etc. Relațiile morale se manifestă ca un aspect al oricărui tip de relații sociale: familiale, profesionale, politice, economice etc., angajând, în mod firesc, personalitatea ființei sociale, a individului. Recursul la o serie de norme și valori morale, ce țin de „respectul pentru demnitatea umană”, „datorie”, „responsabilitate”, „merit”, „corectitudine”, „dreptate și drepturi”, „cooperare”, „solidaritate”, este justificat cu atât mai mult, cu cât politica economică actuală poartă pecetea criteriilor de piață: concurență, profit maxim, adâncirea prăpăstiei dintre cei bogați, puternici cu forță de decizie, pe de o parte, și cei săraci, slabi, în care crește nemulțumirea, invidia, dorința de a distruge și de a găsi alte căi de supraviețuire, pe de altă parte [3, p.220].

Conștiința morală este fundamentală pentru activitatea oricărui specialist. Cât privește, însă, intensitatea caracterului imperativ al prescripțiilor morale, aceasta depinde de un șir de factori subiectivi: condițiile de formare a personalității, capacitățile individului de a conștientiza fenomenele lumii reale etc., ceea ce la rândul său poate să genereze *diferite niveluri de moralitate*, caracteristice pentru diferite persoane. Astfel, unii autori (И.С. Кон, В.А. Блюмкин etc.) evidențiază *trei niveluri ale conștiinței morale*, prin care pot fi explicate comportamentele oamenilor (lucruri evidente în special în perioadele decizionale, de cotitură, de schimbare radicală a unei situații, în care ar putea fi incluse și perioadele electorale etc.):

- nivelul *premoral* – conduita omului este reglată exclusiv de frică și posibilele sancțiuni sau încurajări;
- nivelul *convențional* – persoana se orientează la normele existente în mediul înconjurător, conduita fiindu-i reglată de încuviințarea sau condamnarea grupului în care se află;
- nivelul *autonom* – conduita omului se bazează pe un sistem intern stabil de principii morale, pe simțul conștiinței și rușinii [4, p.14].

Societatea moldovenească are mari rezerve la formarea condițiilor pentru dezvoltarea nivelului *autonom* al conștiinței morale a cetățenilor săi, aceasta fiind o datorie imperioasă a specialiștilor din cele mai diverse domenii, inclusiv a politicienilor, tuturor factorilor implicați în dirijarea cu treburile statului, cu procesele socioeconomice. Drept modele de înaltă moralitate trebuie să servească în primul rând comportamentele înalților demnitari. Nu mai poate fi tolerată situația în care s-a pomenit societatea noastră de astăzi, când pare că oamenii s-au obișnuit și s-au resemnat cu calomnia, cinismul, dorința de a-și face praf oponentul cu apli-

care a celor mai murdare metode, cu ideea că cu ajutorul banilor pot fi procurate toate posturile, toate celelalte valori. Nu acestea sunt bunele practici ale democrației. Experiența multiseclară demonstrează tot mai evident că un stat lipsit de principii spirituale înalte și de norme morale de conduită a cetățenilor nu este în stare să realizeze reforme democratice, transformări sociale, economice și politice profunde.

Interesul sporit din ultimii ani al specialiștilor din diferite domenii (sociologie, filosofie, psihologie etc.) pentru cercetarea rolului factorului moral în activitatea multilaterală a indivizilor, grupurilor sociale și profesionale a condiționat formarea unui domeniu aparte al cunoașterii etice, numit **etică aplicată**, care exprimă o sinteză specifică a eticii teoretice (științei etice) și practicii umane. Din această perspectivă, **etica profesională** este parte a așa-numitei „etici aplicate” și reprezintă reflecția asupra aspectelor morale ale problemelor ridicate de domenii particulare (medicină, educație, învățământ, afaceri publice, justiție, asistența socială, mass-media etc.). Mai exact, **etica profesională este o parte a științei etice, care studiază specificul manifestării moralei în activitatea profesională.**

Alături de principiile morale general umane (*bine, rău, datorie, libertate, responsabilitate, dreptate, echitate, cinste, sinceritate, demnitate etc.*), în procesul de muncă se formează și cerințe speciale, înglobate în conceptul *morală de muncă*, prin care se înțelege totalitatea normelor elaborate în experiența de viață a oamenilor și care permit ca activitatea de muncă să devină socialmente importantă. Morală de muncă capătă întruchipare reală în activitatea profesională. Iată de ce, multă vreme, morală de muncă și morală profesională erau considerate ca identice nu doar în conștiința de masă, dar și în literatura etică de specialitate. În cel mai general sens, orice morală profesională este și morală de muncă, dat fiind că cerințele morale fundamentale înaintate față de muncă – conștiinciozitatea, spiritul de disciplină, responsabilitatea, inițiativa creatoare etc. se referă la toate profesiile. Totuși, conceptul de morală profesională nu poate fi identificat cu cel de morală de muncă. Aceasta se explică prin faptul că în unele profesii există probleme specifice de natură morală, care, cu toate că pot fi atribuite și la problemele moralei de muncă, poartă „amprentă” pronunțată a respectivelor profesii (medicină, pedagogie, asistență socială etc.). Urmare a specificului problemelor, în unele profesii au fost create coduri profesionale cu cerințe morale ridicate, chemate să reglementeze responsabilitățile reprezentanților profesiei respective față de oamenii către care este orientată activitatea lor, precum și raporturile din interiorul grupului profesional. Este vorba, în primul rând, despre profesiile legate de dreptul de a dispune de securitatea vieții omului, precum sunt: profesiile din sfera deservirii sociale, educației, ocrotirii sănătății, protecției sociale, dreptului etc. Eficiența activității specialiștilor din aceste domenii este determinată nu doar de nivelul cunoștințelor și competențelor profesionale pe care le posedă, dar și de măsura în care ei dețin calitățile morale necesare pentru practicarea acestor profesii (dragostea de oameni, onestitatea, angajamentul, deschiderea, creativitatea, autoaprecierea adecvată, simțul dreptății, spiritul de sacrificiu etc. [5, p.263-290]), de îndeplinirea cuvenită a responsabilităților profesionale. Totodată, este necesar să menționăm că *morală profesională exprimă, de rând cu calitățile morale ale reprezentanților unei sau altei profesii, și totalitatea de norme morale (datorii, cerințe, standarde) pe care societatea le înaintază în general față de aceste profesii.* Normele moralei profesionale sunt chemate să reglementeze atât relațiile din interiorul profesiei, cât și relațiile dintre grupul profesional și partea societății spre care este orientată activitatea acestui grup profesional. Or, morală profesională asigură conduita socialmente importantă din cadrul unei anumite profesii.

Într-un sens general, **etica profesională se referă la reguli de conduită și la moduri de comportament proprii realizării scopurilor și responsabilităților unei profesii** [6, p.876]. Există însă numeroase definiții ale profesiei. Astfel, mai multe dicționare explicative definesc *profesia* ca o îndeletnicire cu caracter permanent, pe care o exercită cineva în baza unei calificări corespunzătoare; un complex de cunoștințe teoretice și deprinderi practice care definesc pregătirea unei persoane [7]. De asemenea, și un șir de alte definiții date profesiei pun accentul în exercitarea acesteia doar pe calificarea și competențele specialistului, considerate a fi trăsături identificabile ale profesionalismului. Adevăratul profesionalism include însă în mod obligatoriu componenta etică, exprimată de valori morale, precum sunt corectitudinea, onestitatea, responsabilitatea profesională etc. Aceasta se explică prin faptul că „profesia conține în sine norma responsabilității sociale”, iar „modelul conduitei așteptate de la profesioniști, în comparație cu alți cetățeni, este determinat de etica activității lor, care de regulă este primară față de etica egoismului” [8, p.499]. Or, indicatorii „adevăratei profesii”, după cum afirmă mai mulți autori, sunt orientați direct spre componenta etică, ceea ce înseamnă că competența profesională trebuie să coreleze cu valorile centrale ale societății, iar profesioniștii trebuie să fie orientați spre a sluji societății, trebuie să se conducă în activitatea lor de coduri etice etc. **M.Davis**, definind profesia în deplină corespundere cu cerințele etice, menționa că „o profesie este o ocupație pe care o au mai multe per-

soane organizate voluntar să-și câștige existența prin slujire directă unui anumit ideal într-un mod moral permis, dincolo de ceea ce le cere nemijlocit legea, piața și morala comună" [9, p.139]. Astfel, pe lângă faptul că se bazează pe o multitudine de cunoștințe teoretice și competențe practice specializate, transmise prin intermediul unui sistem complicat de instruire, **profesia mai are obligația de a transpune în viață și valorile sale fundamentale, principiile etice și standardele etice** [10, p.316]. Idealurile, valorile, principiile, normele unei profesii, instituții sunt formalizate în coduri etice, care constituie un contract moral între beneficiari și organizații, între membrii unei organizații, un mijloc de orientare a deciziilor și acțiunilor profesioniștilor vizați în relația lor cu beneficiarii, cu societatea. Or, codurile etice se prezintă ca un angajament al profesiei față de comunitate/societate, asigurând încrederea acesteia în profesia respectivă, încredere fără de care nu și-ar putea câștiga autoritatea.

Societatea, la rândul său, ține în atenția sa, supraveghează permanent etica profesională, respectarea codurilor etice, „întrebând” grupurile profesionale dacă funcționează bine contractele încheiate între cele două părți, dacă nu este încălcat echilibrul, prevăzut a fi în favoarea intereselor obștești etc. „Principala prioritate, pe care societatea o acordă reprezentanților anumitor genuri de activitate, este dreptul la o parte semnificativă de autocontrol asupra propriilor acțiuni” [11, p.704]. În alți termeni, **etica profesională** este chemată, pe de o parte, să îndreptățească puterea profesionistului în domeniul activității sale, iar, pe de altă parte – să reguleze limitele puterii de care el dispune în acest domeniu, de exemplu, a educatorului asupra persoanei pe care o educă, a politicianului – asupra cetățeanului, a managerului – asupra supusului său, a medicului – asupra bolnavului, a jurnalistului – asupra celor ce recepționează informația etc. [12, p.17].

Astăzi s-a dezvoltat o întreagă diversitate de etici profesionale: etica medicală, juridică, mass-media, politică (chiar dacă se spune adesea că în politică nu există morală, decât în măsura în care există interes), etica funcționarului public, etica asistentului social etc., care au o accentuată caracteristică deontologică, prin elaborarea unor coduri profesionale cu funcție de ghid în punerea în rol a drepturilor și îndatoririlor subiecților implicați, a normelor și valorilor centrale ale practicii profesionale. Problema centrală a introducerii eticii în profesii, deși există deja legi, se datorează faptului că legea acționează de regulă după ce s-a produs încălcarea ei. Practicile etice sunt de graniță și se presupune că ar trebui să acționeze preventiv. Altfel spus, **etica profesională are menirea de a preciza practicile, drepturile și datorile membrilor unui grup profesional, de a critica și sancționa malpracticile profesionale** [13, p.671-672; 14, p.54].

Abilitatea și angajamentul de a acționa respectând normele morale reprezintă un aspect esențial al succesului și calității serviciilor oferite de către specialiști. În țările dezvoltate, în condițiile globalizării economiei, se mizează tot mai evident pe punerea în joc a moralei ca factor de succes, pe dimensiunea morală în sectorul producției, al finanțelor, folosirea moralei ca instrument necesar strategiei economice. S-a constatat că integrarea standardelor morale în câmpul socioprofesional – în firme, întreprinderi, companii, organizații etc. – aduce beneficii sporite la o aceeași sumă investită, crește profitul, optimizează relațiile publice. Or, în domeniul afacerilor publice etica se dovedește a fi „o investigație strategică și comunicațională în slujba imaginii de marcă și a creșterii pe termen lung” [2, p.294, 302]. În societățile dezvoltate, actualmente funcționează o nouă paradigmă de organizare a muncii, în care **performanța este corelată cu aspectul etico-deontologic**, demonstrându-se tot mai clar ideea că reușita economică necesită într-adevăr primatul omului, eliminarea practicilor umilitoare și a formelor de muncă lipsite de spirit de responsabilitate. Astfel, dezbaterile actuale pun în evidență **noi accepțiuni pentru etică**: „arta de a reuși pe termen lung” sau „etica = performanță + deontologie” sau „etica este sinonimă cu eficacitatea și competitivitatea” [15, p.187]. În alți termeni, după spusele autoarei C.Coțzma, în cadrul dezvoltării contemporane **se conturează însemnătatea unei etici a praxis-ului pe domenii profesionale**, angajând în măsură sporită aspectele legate de **valoarea datoriei, de normativitate, de documente de reglementare**. Integrarea referențialului etico-deontologic în tărâm socioprofesional ajută la: conștientizarea limitelor acțiunii omului, ca bariere în fața ireparabilului; evitarea căderii în excese și înțelegerea valorii echilibrului; evitarea exagerării rupturilor, discontinuităților; conștiința necesității ordinii, armoniei, păcii, a corelării datoriei cu drepturile, astfel garantându-se însăși evoluția pozitivă; cunoașterea și a potențialului distructiv sau (și) manipulator din om față de partenerii și concurenții cu care relaționează, având conștiința imperativului apelului la cooperare, solidaritate, ajutor mutual, pentru o cauză comună a binelui [3, p.222]. Or, **în prezent, se impune tot mai mult necesitatea de calificare etico-deontologică a activității profesionale**, care să contribuie la asigurarea permanentă a unei calități maxime a lucrului efectuat, ceea ce în plan final se va reflecta pozitiv asupra dezvoltării întregii societăți, asupra formării unui mediu favorabil traiului pentru toți.

Datoria – categoria de bază a eticii/deontologiei profesionale

Conștiința morală, integrată în activitatea oricărui specialist, se manifestă în formă de diferite interdicții sociale/profesionale, chemate să prevină acțiunile inadmisibile din punctul de vedere al intereselor societății/profesiei. Astfel, în conținutul eticii, alături de noțiuni de valoare, precum: dreptate, responsabilitate, sinceritate, libertate, înțelepciune, solidaritate, respect, onoare, demnitate, modestie, plăcere, fericire, omenie etc. cu opușii lor, sunt integrate norme și principii care *reflectă ceea ce trebuie să fie*, reprezentând în felul acesta un ghid pentru buna acțiune. Or, etica are menirea de a forma reprezentările despre *cum trebuie să fie conduita omului*. În acest context, T.Airaksinen menționa că moralitatea exprimă ceea ce ar trebui să facem și ceea ce nu ar trebui să facem dacă am fi raționali, binevoitori, imparțiali, bine intenționați [16, p.202]. Dintr-o asemenea perspectivă, *etica ne apare ca știința nu despre ceea ce este, dar despre cuvenit*, despre ceea ce trebuie să fie, ce se dorește a fi/deveni omul și omenirea în înțeles de valoare-ideal întru depășirea stării existente, apreciate ca nesatisfăcătoare.

Cele menționate *supra* constituie o dovadă a faptului că moralitatea este exprimată într-o măsură substanțială de *categoria datoriei*. Problemele privind „datoria”, ceea ce este bine, obligatoriu, sau privind modul în care trebuie trăită viața au devenit obiect al disputelor interminabile ale gânditorilor din timpurile străvechi (Democrit, Socrate, Platon, Aristotel, Cicerone, Seneca etc.), dar abia în sec. XIX au început să fie reunite într-un tot, într-o învățătură numită *deontologie*, paternitatea termenului în cauză aparținând cunoscutului fondator al utilitarismului **Jeremy Bentham** (1748-1832) [17, p.3-15]. Pe măsura evoluției sale istorice, „deontologia” s-a constituit într-un compartiment aparte al eticii, în care se studiază problemele datoriei și a ceea ce este cuvenit. Asemenea compartimente s-au format nu doar în etica teoretică, dar și în orice etică profesională. Or, deontologia a evoluat de la o deontologie generală, în care problemele erau abordate dintr-o perspectivă predominant teoretică (în afara contextului concret al profesiei) ca „teorie despre datorie, despre originea, caracterul și normele obligației morale în general” [18; 19; 20], spre deontologia de ramură sau profesională, în care abordarea problemelor este concretă și axată pe practica propriu-zisă a profesiei. Odată cu apariția unei largi palete de ocupații profesionale, *deontologia s-a dezvoltat în mod deosebit în calitate de studiu al datoriilor și obligațiilor morale particulare, în special al celor profesionale, al comportamentului cuvenit al specialistului în procesul exercitării profesiei sale*.

Așadar, categoria de bază a eticii/deontologiei profesionale este „*datoria*” – *o valoare morală imperativă, care exprimă ceea ce ar trebui să facem și ceea ce nu ar trebui să facem*, adică cerința de a face ceea ce este cuvenit. **Aristotel** interpreta datoria ca necesitatea de a urma în conduită obiceiurile aprobate pozitiv și încuviințate de societate (*Etica Nicomahică*). În opinia sa, conduita cuvenită îl va face pe om să fie înțeles și acceptat de societate, îi va ajuta să evite consecințele negative ale faptelor „neobișnuite” pentru cei din jur, garantându-i astfel succesul și servind, de asemenea, bunăstării, prosperării societății. Menirea datoriei poate fi dezvăluită din plin numai subordonând-o „binelui moral”, numai corelând-o cu alte categorii etice: „dreptate”, „respect”, „onoare”, „cinste”, „modestie”, „devotament”, „curaj”, „solidaritate” etc., care conferă demnitate omului în lume. Ea se prezintă ca o trăire interioară a constrângerii de a proceda în corespundere cu cerințele reieșite din valorile morale și de a-ți construi existența proprie în corespundere cu aceste cerințe. Conduita cuvenită cere de la persoană/specialist/profesionist să-și învingă intențiile emoționale, subiective prin eforturi volitive și presupune că motivul de bază al acțiunii/faptei sale trebuie să fie necesitatea obiectivă înțeleasă ca înfăptuire a datoriei. Caracterul imperativ al datoriei nu înseamnă însă reprimarea totală a individului. Aceasta înseamnă doar constrângerea dorinței sale situaționale actuale care nu coincide cu interesele obștești. În îndeplinirea datoriei este reflectată prioritatea intereselor obștești față de cele personale, maturitatea socială a specialistului, nivelul înalt de dezvoltare a personalității lui. În plan general, datoria poate fi înțeleasă ca cerința de a urma idealurile binelui, dreptății, bunăstării sociale.

Un merit deosebit în dezvoltarea teoriei morale a datoriei aparține filosofului german **Im.Kant** (1724-1804). Morala, potrivit opiniei lui Kant, posedă un caracter normativ, imperativ și constă în subordonarea liber consimțită a individului față de datorie; *adevărată dispoziție morală ar fi îndeplinirea datoriei*. În contextul celor spuse, întrebarea principală „Ce trebuie să fac?”, în jurul căreia gânditorul își plasează discuția, îl conduce la concluzia că trebuie, în cel mai bun caz, să-mi bazez viața și acțiunile pe respingerea principiilor care nu pot fi universalizate și să duc astfel o viață merituoasă, iar acțiunile mele să fie din datorie; un act nu este moral decât în măsura în care provine exclusiv din decizia de supunere la legea morală și nu din considerarea unor scopuri exterioare; numai faptele săvârșite din datorie sunt morale. Imperativul categoric, introdus de Im.Kant ca imperativ al moralității, ordonă necondiționat să acționezi destul de precis, numai într-un anumit fel:

„Acționează astfel încât maxima voinței tale să poată oricând valora în același timp ca principiu al unei legislații universale” [21, p.39]. (Nicio maximă nu poate fi principiu moral, dacă nu este principiu moral pentru toți). Această lege, obligațiune generală a imperativului categoric și-a găsit întruchipare și în îndemnul de a-l privi pe om întotdeauna ca un scop și niciodată ca un simplu mijloc: „Acționează astfel ca să folosești umanitatea atât în persoana ta, cât și în persoana oricui altuia întotdeauna în același timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc” [21, p.238]. În „Regatul Scopurilor în Sine”, imaginat de Kant, fiecare individ este în același timp sursă de legi și supus legilor, fiecare este ființă autonomă (își dă propria lege) cu condiția că legile sale să respecte autonomia celorlalți. Astfel, pentru Kant autonomia nu înseamnă numai voința liberă, dar și a ține cont de statutul moral similar al celorlalți. Libertatea omului presupune că el este capabil de autodeterminare în acord cu principiile datoriei [22, p.205-214; 5, p.101-103].

Astăzi fiecare profesie își are o deontologie proprie, își are elaborate un sistem de reguli și norme care se cer a fi respectate. Aceste reguli, stabilite în baza valorilor promovate în diferite momente istorice și în diferite arii de conviețuire umană, descriu permisiunile și interdicțiile subiecților implicați într-un gen de activitate și se înfățișează acestora fie ca obligație, fie ca datorie.

Îndeplinirea datoriei reprezintă o condiție inevitabilă pentru succesul profesional al oricăruia specialist. Acest lucru va deveni însă posibil doar atunci când respectarea cerințelor înaintate de profesie se va transforma într-o obligativitate „în sine” (fără a fi impusă din exterior), într-o convingere internă profundă în necesitatea de a realiza anumite acțiuni, de a urma o anumită linie de conduită în activitatea sa. În alți termeni, datoria se prezintă ca o trăire internă a autoconstrângerii specialistului de a proceda în corespundere cu valorile principale ale profesiei și de a-și construi întreaga activitate profesională, toate raporturile, faptele în corespundere cu aceste valori.

Principii etice fundamentale comune pentru toate profesiile

Principiile etico-profesionale reprezintă niște îndrumători universali ai activității, care indică strategia generală de conduită profesională, fără a reglementa ordinea acțiunilor concrete. Aceste principii pot fi formulate diferit în diferite coduri, dar prin esența lor ele sunt identice, servind în calitate de bază metodologică a conduitei etico-profesionale. Etica profesională adaptează principiile morale general umane la genurile particulare de activitate profesională. Totodată, etica profesională reflectă, de asemenea, și deosebiriile dintre cerințele morale înaintate față de specialist și normele de conduită general umane acceptate de societate în întregime. Drept urmare, profesionistul adesea poate să acționeze nu așa precum o cer normele relațiilor interpersonale, datoria/obligațiunea personală sau familială. Cel mai mic, de exemplu, îl poate dezaproba, condamna pe cel mai mare (dacă el este judecător), femeia poate ruga un bărbat să se dezgolească (dacă ea este medic), tatăl poate refuza să-și aperi feciorul (dacă el este avocat) etc. Persoana care deține o profesie acționează numai așa cum îi este permis, pentru a-și face bine/profesionist datoria. Nucleul profesionalismului îl constituie cunoștințele vaste și profunde, abilitățile, competențele obținute în procesul însușirii unei profesii, iar mai apoi consolidate pe parcursul întregii activități desfășurate în domeniu. Totodată, după cum s-a menționat *supra*, adevăratul profesionalism este de neimaginat fără componenta etică, exprimată de un complex de valori morale. Printr-o asemenea abordare/înțelegere, în societatea modernă **profesionalismul a obținut statutul de principiu moral**, devenind un principiu fundamental al eticii de afaceri, prin care a și început să se înțeleagă: calitatea superioară a articolelor produse, serviciilor oferite, realizărilor profesionale; stăpânirea impecabilă a profesiei; fidelitatea datoriei profesionale; „slujirea” cauzei, oamenilor, țării; conștiinciozitatea, minuțiozitatea, responsabilitatea; stima și încrederea față de alți profesioniști; creativitatea, tendința către nou, perfecționarea profesională permanentă; concurența onestă cu alți profesioniști; colaborarea și ajutorul reciproc în cadrul atelierului profesional etc. [23]. Lipsa reprezentărilor despre datorie, umanism, responsabilitate etc. pentru acțiunile întreprinse nu este compatibilă în societatea contemporană nici cu o profesie.

Profesionalismul se formează ca un principiu ce se referă/raportează în măsură egală atât la nivelul cunoștințelor, competențelor speciale, cât și la nivelul culturii, moralității specialistului, care asigură soluționarea calificată a problemelor oamenilor, calitatea înaltă a activității/muncii și a rezultatelor obținute. Din această perspectivă, am putea spune, de exemplu, că pericolul generat de clădirile care se prăbușesc la cel mai mic cutremur nu poate fi explicat prin alți factori, decât prin lipsa de profesionalism al celor care le-au construit.

Profesionalismul este un principiu etic fundamental al oricărei profesii, care unește specialiștii din diferite domenii din întreaga lume. Profesionalismul presupune, în primul rând, conștientizarea și îndeplinirea responsabilă a datoriei, înțelegerea sensului slujirii oamenilor, societății; înseamnă centrare maximă pe

activitatea pe care o îndeplinești și evitarea situațiilor ce ar putea aduce daune, prejudicii beneficiarilor. Profesionalistul nu are dreptul la greșeli. Pentru acțiunile greșite ale specialiștilor în legislațiile tuturor statelor civilizate sunt prevăzute sancțiuni.

Profesionalismul *nu admite opunerea intereselor corporative celor ale beneficiarilor*, nu acceptă cazuri de tipul celor când unii, apărându-și „onoarea mundirului”, uită de cerințele datoriei. În toate profesiile beneficiarul trebuie să se bucure de atenție prioritară. *Respectarea demnității și drepturilor beneficiarilor sunt în corespundere cu litera legii și cu spiritul eticii profesionale.*

Alături de profesionalism, printre cele mai importante principii etice generale/comune pentru toate profesiile, se înscriu:

- **Autonomia personală** – semnifică posibilitatea de a alege cursul pe care dorim să-l ia acțiunile noastre, în baza faptului că avem discernământ, ne cunoaștem interesele și știm care ne este binele propriu. Termenul „autonomie” este folosit și ca autodeterminare, autogovernare, însemnând capacitatea de a-ți fi propriu legiuitor.

Acceptarea autonomiei trebuie să aibă caracter universal. Or, autonomia presupune recunoașterea faptului că orice persoană are libertatea de a alege, că orice persoană este moral valoroasă. Există însă și situații care îndreptătesc restrângerea autonomiei/ autodeterminării: când persoana încearcă să-și facă ceva rău (să se sinucidă, să consume droguri etc.) sau când acțiunea întreprinsă este în beneficiul respectivei persoane (urmarea studiilor obligatorii, purtarea centurii de siguranță etc.); când persoana ar putea să facă rău altor persoane, să le lezeze drepturile, să le aducă ofensă publică, îi face pe alții să se simtă prost, îi jignește (practici frecvente în special în scrutinele electorale din Republica Moldova), când o bună parte din așa-zii politicieni, analiști politici nu dau dovadă de moralitate și de bune maniere măcar în fața camerelor de luat vederi); o anumită limitare a autonomiei în numele binefacerii, bunăstării generale (fiecare posesor de venituri trebuie să dea o parte din ele pentru binele public) și altele.

- **Consimțământul informat** – este parte integrantă a autonomiei, înțeleasă ca cerință generală de raportare la beneficiar ca la subiectul (dar nu obiectul) activității profesionale, *neadmiterea manipulării* cu oamenii, dezinformării lor, ceea ce se întâmplă foarte des în viața politică a societății noastre. Drept exemplu poate servi și scrutinul prezidențial din Republica Moldova (2016), umplut cu tot felul de minciuni și născociri, prin care cu siguranță a fost schimbat modul de gândire al unei părți din electorat (în primul rând al populației din zonele rurale, care dispun de cele mai puține mijloace de informare), precum și actuala campanie de manipulare a populației cu așa-zisele „priorități”, „beneficii” ale votului majoritar sau ale celui mixt. Urmare acestui război informațional (dezinformării în masă), se creează impresia că politicienii, serviți și de o armată de jurnaliști lipsiți de orice deontologie profesională, încearcă într-adevăr să facă din „Lume un haos”, pentru ca mai ușor să-și realizeze interesele.

Consimțământul informat reprezintă cerința de a respecta dreptul beneficiarului la informația ce se referă la el personal – drept garantat de Declarația Universală a Drepturilor Omului. El înseamnă, de asemenea, neadmiterea dezinformării și trecerii sub tăcere, mușamalizării informației. Respectarea principiului consimțământului informat este foarte importantă în medicină, psihiatrie, asistența socială, viața politică etc. Desigur, și în toate celelalte cazuri omul dorește să cunoască care vor fi consecințele adresării lui la specialiștii de care are nevoie. Or, medicul, asistentul social etc. au posibilitatea de a alege diferite metode de tratament, de soluționare a problemelor, iar beneficiarul are dreptul să știe ce reprezintă aceste metode. Informația respectivă constituie condiția acceptării benevole, alegerii în cunoștință de cauză de către beneficiar a formelor și metodelor de tratament, a timpului, prețului și calității servirii, precum și a presupusului rezultat. Totodată, ceea ce se dorește trebuie să fie rezonabil. Astfel, dacă am ales profesia de asistent social, să nu ne așteptăm la salariul unui jurist din țară sau al unui asistent social din Marea Britanie sau SUA. Această condiție a autonomiei poate fi subminată de lipsa de informații, de manipulare, de nivelul redus de educare, de boală, incapacități proprii etc. [14, p.64, 66].

Dreptul la informație poate fi în unele cazuri (de exemplu, referitoare la sănătatea, demnitatea, interesele materiale etc. ale individului) în contradicție cu cerința de a respecta confidențialitatea, situație întâlnită și în asistența socială.

- **Confidențialitatea** – păstrarea tainei/secretului profesional este un principiu comun/general pentru toate profesiile. Se consideră că taina profesională a venit în etica specialităților din jurământul lui Hipocrat. Dacă în relațiile personale de la individ se cere totdeauna sinceritate și deschidere, apoi morala profesională spune că specialistul nu trebuie să uite niciodată de păstrarea confidențialității informației ce ține de activitatea sa.

Taina profesională reprezintă o informație specială, devenită cunoscută specialistului în procesul activității sale și care nu poate fi supusă divulgării. În bănci, de exemplu, este considerată confidențială informația referitoare la plasarea semnalizării, la depozitele bancare ale clienților etc. Secretul profesional poate avea statut de stat, militar, medical etc. și prevede diferite grade de responsabilitate, sancționare – de la pedeapsa de serviciu până la pedeapsa penală.

În unele cazuri particulare (spre exemplu, când se cercetează o crimă), legea obligă, însă, să fie comunicate datele confidențiale reprezentanților organelor de drept, care le vor utiliza, exclusiv, în interesele cercetării, evitând orice divulgare și prejudicii morale aduse persoanelor la care se referă aceste date. Stăpânirea informației în calitate de condiție a activității profesionistului și posibilitatea de a folosi această informație în scopul îmbogățirii/căpătuirii personale pot deveni motive ale *conflictului de interes*. În toate profesiile se cere ca atribuțiile de serviciu să nu se folosească în scopuri personale. În codurile multor organizații, asociații, societăți profesionale, inclusiv cea a asistenților sociali, sunt prevăzute secțiuni aparte referitoare la conflictul de interes. Profesionistul nu are dreptul la alte venituri pentru muncă, decât salariul stabilit dinainte sau plățile, onorariile prevăzute în contractul de muncă. Orice altă recompensă poate fi privită ca un fapt de corupție.

În toate profesiile, legate de posibilitatea apariției dependenței, situației de supunere, sunt inevitabile recunoașterea condițiilor egale pentru toți beneficiarii, utilizatorii de servicii, excluderea atitudinii privilegiate față de oricare persoană, precum și a discriminării după principiile de rasă, național, credință, sex, vârstă, statut social sau de avere etc. O formulă eficientă de evitare a conflictului de interes o reprezintă recunoașterea priorității datoriei profesionale față de cea personală. Astfel, dacă în condiții obișnuite femeia-mamă trebuie în primul rând să se îngrijească de copilul său, apoi la serviciu femeia-medic este obligată să ajute în primul rând copiii care în momentul dat au nevoie de acest ajutor.

Conflictul de interes poate fi evitat prin îndeplinirea datoriei profesionale, prin respectarea dreptului la proprietate în toate formele ei.

- **Respectarea dreptului la proprietate** exprimă următoarele: orice activitate profesională presupune raportare la proprietate (afacere/tranzacție cu imobil, servicii, proprietate intelectuală etc.), incluzând participării în relații marfă-bani, sensul cărora se exprimă prin principiul etic al folosului reciproc. Operațiile, afacerile care conțin priorități ascunse cu bună știință de la un partaș în favoarea celuilalt pot fi recunoscute ca nelegale (șarlatanie etc.), influențând în cel mai distrugător mod reputația unor asemenea pescuitori de foloase. În lupta concurențială devine lider, de regulă, persoana care reușește să stabilească cea mai bună corespondență dintre prețul și calitatea bunurilor, serviciilor prestate.

Ținând cont de faptul că în toate profesiile există problema proprietății intelectuale, o cerință comună pentru ele toate este *neadmiterea plagiatului* (de la termenul latinesc *plagio* – a fura) – folosirea ideilor, tehnologiilor, textelor etc. fără a obține accepțiunea autorului. Etica cere de la profesionist să respecte dreptul autorului, să verifice coordonarea părții din proprietate în proiectele comune etc.

Stăpânirea propriilor idei, invenții nu exclude colegialitatea în orice profesie.

- **Colegialitatea** – este un alt principiu important al eticii profesionale. Concomitent cu creșterea responsabilității individuale a fiecărui lucrător, crește și complexitatea adoptării deciziilor. Acestea nu mai pot fi opera unei singure persoane. Ele devin rezultatul eforturilor comune ale specialiștilor. De aceea, se consideră că ar fi cu totul etic chiar să sustragi colegul de la lucru sau să-l trezești la mijlocul nopții, pentru a-i cere un sfat sau ajutor când este vorba de viața sau sănătatea pacientului, reținerea unui criminal periculos, prevenirea unui accident etc. Nu este, însă, etic să respingi sau să invoci un oarecare motiv atunci când colegul te roagă să-l asculți, pentru a se convinge dacă a ales corect strategia de ajutorare a unui beneficiar, de demonstrare a nevinovăției inculpatului etc. Adevărații profesioniști cunosc măsura comunicării profesionale, care le permite să deosebească colegialitatea de eschivarea de la responsabilitate. Căutările colective de soluționare a problemelor profesionale în cadrul ședințelor de departamente, „volantelor”, consultărilor permanente etc. au devenit astăzi o adevărată regulă pentru multe profesii. Și este obligațiunea profesioniștilor să participe la aceste întruniri.

Capacitatea de a îmbina responsabilitatea individuală cu lucrul în colectiv, activitatea de conducere cu cea de subordonare nu anulează dreptul fiecărui membru al colectivului, al fiecărui profesionist să analizeze și să supună criticii situația existentă.

- **Dreptul la critică** – este un principiu important al activității profesionale în condițiile democrației. Profesionistul trebuie să fie capabil să critice lucrul necalitativ al colegilor, fără a trece însă la persoană, fără

a atinge demnitatea tovarășilor de muncă. Critica poate fi adresată, de asemenea, și conducerii, organelor puterii, activiștilor politici, inclusiv capului statului, dar păstrând limitele moralității și formele admise legal. Climatul moral și atmosfera de lucru pot să se îmbunătățească doar dacă se va ține cont de multiplele opinii privind o problemă sau alta, dacă colaboratorii instituției se vor simți nu ca niște executori orbi ai voinței conducerii, dar vor fi în stare să influențeze situația creată. Totodată, este necesar ca permanent să ne îngrijim de etica discuțiilor, care să nu admită critica persoanei, reglări de conturi, confruntări psihologice, conflicte [24, p.14-23]. Evitarea conflictelor este înțelepciunea longevivilor și a profesioniștilor.

- **Cultura vorbirii** – este considerată tot mai insistent în literatura de specialitate drept principiu și criteriu al reușitei eticii profesionale. Limba profesională reduce timpul pentru înțelegere în situațiile critice de primire a deciziilor, de păstrare a liniștii sau confidențialității. Cultura vorbirii orale și scrise, stăpânirea liberă a limbii materne, precum și cunoașterea limbilor străine, reprezintă condiția profesionalismului în multe specialități, constituind adesea pivotul/miezul eticii profesionale. Un indicator important al culturii vorbirii este stilul comunicării. Dacă omul citește puțin, el are un bagaj redus de cuvinte, ceea ce nu-i permite să înțeleagă deplin anturajul, iar reacțiile la evenimente sunt rectilinii.

În condițiile contemporane de intensificare a proceselor de globalizare, comunicarea profesională presupune o multitudine de contacte nu doar cu compatrioții, dar și cu partenerii străini. De aceea, este bine ca specialistul din orice domeniu să cunoască limba partenerilor și a beneficiarilor săi, precum și să înțeleagă într-o anumită măsură mijloacele non-verbale de comunicare: mimica, gesturile. Este de dorit, de asemenea, să-și imagineze, cum poate fi percepută de către alții propria comunicare non-verbală. În fiecare profesie cultura vorbirii reprezintă instrumentul și condiția succesului. Conversația profesională a psihologului, de exemplu, poate salva viața omului care l-a telefonat la telefonul de încredere. De asemenea, convorbirea profesională sinceră a asistentului social poate deveni un început de întoarcere a omului decăzut la o viață normală, și invers – convorbirea nepricepută îl poate duce la o disperare și mai mare. În lucrările de specialitate se acordă atenție deosebită culturii vorbirii specialistului, capacității lui de a explica, preciza gândurile interlocutorului, menționându-se în același timp și faptul că abilitatea de a-l asculta pe acesta aduce mult mai multe foloase decât surplusul de vorbire (vorbirea cu prisosință), limbuția [25, p.46].

Concluzii

Menționăm, în cele din urmă, că diversele și impresionantele caracteristici ale secolului al XXI-lea (secolul unirii popoarelor, formării unui sistem economico-financiar, politico-social unitar, epoca tehnologiilor computerizate, dialogului cosmic etc.), făcute adesea de politicieni, economiști savanți etc., vor putea deveni realitate doar cu condiția că noul secol va fi un secol al profesioniștilor și al profesionalismului, ceea ce este de neconceput fără o etică profesională. **Etica profesională este un fenomen multidimensional:** ea se prezintă ca o totalitate de norme și principii ale activității profesionale în lucrul cu oamenii și pentru oameni; este înțeleasă ca măiestrie și stăpânire perfectă a profesiei; ca rezultat al aprecierii juste de către societate a activității specialistului; ca autodeterminare morală și cultură generală; ca orizont etic, cunoștințe, experiență și poziție de viață etc. Sub toate aspectele de definire, etica profesională stabilește standardele conduitei specialiștilor, înglobate în calitatea înaltă a lucrului efectuat, în siguranța și eficiența serviciilor oferite; determină atitudinea omului față de datoria profesională; concretizează cerințele societății față de aspectele morale ale activității specialiștilor, cele mai importante dintre care țin de asigurarea securității vieții și sănătății, drepturilor și libertăților cetățenești, egalității tuturor în fața legii. Misiunea principală a eticii profesionale este de a asigura realizarea principiilor general umane în activitatea profesională a oamenilor, de a contribui la îndeplinirea cu succes a responsabilităților profesionale. Etica profesională ajută specialistul să evite greșelile, să aleagă direcția de conduită corectă, având ca repere valorile, principiile și normele elaborate de codurile etice ale fiecărei profesii, care și creează posibilități favorabile pentru luarea deciziilor privind cea mai adecvată acțiune.

Referințe:

1. MACINTYRE, A. *Tratat de morală. După virtute*. București: Humanitas, 1998.
2. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei. Etica nedureoasă a noilor timpuri democratice*. București: Babel, 1996.
3. COZMA, C. Deontologia profesiei de asistent social. În: BEJAN, P. (coord.) *Asistența socială: Manual. Vol.3*. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2009.
4. СКВОРЦОВА, В.Н. *Профессиональная этика: Учебное пособие*. Томск: Изд-во ТПУ, 2006.
5. BULGARU, M., BULGARU, O. *Etica în asistența socială*. Chișinău: CEP USM, 2014.

6. *Encyclopedie Philosophique Universelle. II. Les Notions Philosophiques*. Dictionnaire, tome 1. Paris: P.U.F., 1990.
7. *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX'75)*. București: Editura Academiei, 1975.
8. БЕЛЛ, Д. *Грядущее индустриальное общество*. Москва: АКАДЕМИА, 1999.
9. DAVIS, M. Is Higher Education a Prerequisite of Profession? In: *International Journal of Applied Philosophy*, vol.13:2, 1999.
10. *Codul Etic NASW*. În: BULGARU, M., BULGARU, O. *Etica în Asistența Socială*. Chișinău: CEP USM, 2014.
11. Professional ethics. In: Roth, J.K. (Ed.) *International encyclopedia of ethics*. London-Chicago: FD, 1995.
12. БАКШТАНОВСКИЙ, В.И. СОГОМОНОВ, Ю.В. *Этика профессии: миссия, кодекс, поступок*. Тюмень, 2005.
13. AIRAKSINEN, T. Professional Ethics. In: *Encyclopedia of Applied Ethics*, vol.3. Academic Press, 1998.
14. MIROIU, M., BLEBEA, N.G. *Introducere în etica profesională*. București: Trei, 2001.
15. DERMANGE, F. L'éthique des affaires doit-elle être efficace? En: *Revue Éducation Permanente*, no.121/1994-4.
16. AIRAKSINEN, T. *Ethics of Coercition and Authority*. University of Pittsburg Press, 1988.
17. BULGARU, M. Deontologia asistenței sociale. În: *Studia Universitatis. Seria „Științe Sociale”*, nr.8(68). Chișinău: CEP USM, 2013.
18. MARCU, F., MANECA, C. *Dicționar de neologisme*. București: Editura Academiei, 1986.
19. MARCU, F. *Marele dicționar de neologisme*. București: Saeculum, 2000.
20. *Dicționar enciclopedic ilustrat (DEI)*. Chișinău: Cartier, 1999.
21. KANT, Im. *Întemeierea metafizicii moravurilor. Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
22. O'NEIL, O. Etica lui Kant. În: SINGER, P. (editor). *Tratat de etică*. Iași: Polirom, 2006.
23. ПРОТАНСКАЯ, Е.С. *Профессиональная этика*. СПб.: Алтейя, 2003.
24. БОТАВИНА, Р.Н. Этические принципы и нормы менеджмента. В: *Этика менеджмента: Учебное пособие*. Москва, 1996.
25. АЛТУХОВА, Г.А. *Речевая культура библиотекаря*. Москва: ИПО Профиздат, 2001.

Date despre autor:

Maria BULGARU, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

Prezentat la 21.01.2018

CZU: 303.1:316.33

VALIDITATEA ȘI FIDELITATEA MĂSURĂRII FENOMENELOR SOCIALE: ABORDĂRI TEORETICE

Anastasia OCERETNÎ

Universitatea de Stat din Moldova

Problema validității și fidelității este una fundamentală în cercetarea socială, ținând cont de relevanța datelor rezultate. Pe parcursul dezvoltării investigațiilor fenomenelor sociale au fost stabilite o serie de tipuri de validitate, unii cercetători evidențiind trei tipuri, alții – cinci tipuri. Totuși, implicațiile cele mai importante le are validitatea teoretică, mai ales în cazul măsurării fenomenelor sociale. În articol sunt prezentate particularitățile fiecărui tip de validitate. În același timp, este teoretizat și conceptul de fidelitate, fiind analizate modalitățile de estimare. Se accentuează legătura dintre fidelitate și validitate.

Cuvinte-cheie: *validitate, fidelitate, cercetare socială.*

THE VALIDITY AND FIDELITY OF SOCIAL PHENOMEN MEASUREMENT: THEORETICAL APPROACHES

The issue of validity and fidelity is a fundamental one in social research, taking into account the relevance of data. During the development of social phenomenon investigations, a number of types of validity have been established, some of researchers show three types, others - five types. However, the most important implications involve theoretical validity, especially in the case of social phenomena. The article presents the particularities of each type of validity. At the same time, the concept of fidelity is also theorized and the estimation methods are analyzed. The author emphasizes the link between fidelity and validity.

Keywords: *validity, fidelity, social research.*

Introducere

În construirea și evaluarea măsurătorilor în domeniul social un rol determinant au două considerații de ordin tehnic: *validitatea* și *fidelitatea*. Acest fapt este determinat de situația în care în științele sociale nu toate caracteristicile fenomenelor sociale supuse măsurării pot fi direct observate, ca, de exemplu, motivația de a acționa, atitudinile și percepțiile unei persoane etc. Astfel, este important a conceptualiza aceste două considerații relevante pentru cercetarea în domeniul social, în condițiile implicațiilor pe care le comportă datele acestora.

Conceptualizarea noțiunii de validitate

Una dintre definițiile cel mai des citate cu referire la **validitate** (termen ce provine de la latinescul *validus* – puternic, tare) este cea oferită de M.Hammersley, înțelegându-se prin validitate *adevăr, interpretat ca măsura în care o relatare reprezintă cu acuratețe fenomenele sociale la care se referă* [1, p.254]. Aceeași idee este reluată și de profesorul E.Babbie, menționând că noțiunea dată se referă la *gradul în care o măsură empirică reflectă în mod adecvat semnificația reală a unui concept luat în considerare* [2, p.212]. În concepția cercetătorului V.Jupp, prin validitate se înțelege *măsura în care concluziile emise în urma unei cercetări oferă o descriere corectă a ceea ce s-a întâmplat sau o explicație corectă privind ce s-a întâmplat și de ce* [3, p.396]. Pe de altă parte, L.J Cronbach menționează că *validitatea este nu un test, ci o interpretare de date rezultate dintr-o procedură specifică* [4, p.63]. Sociologul rus G.Osipov definește validitatea ca fiind *justețea și adecvarea instrumentelor de cercetare*, precum operaționalizarea conceptelor, operațiile de măsurare ș.a. [5, p.38], oferind o viziune mai largă asupra instrumentelor de cercetare.

Reieșind din cele menționate *supra*, putem conchide că validitatea poate avea o semnificație variată: de exactitate a unui rezultat, de adecvare a unei categorii la fenomenul pe care îl reprezintă, de caracter operațional al unei ipoteze, de autenticitate a unei observații, de actualitate a unui model sau a unei teorii, de conformitate a unei analize etc. Atunci când se aplică activității de cercetare, validitatea se referă la preocuparea cercetătorului pentru a produce rezultate care au o valoare, care să contribuie în mod semnificativ la o mai bună înțelegere și cunoaștere a domeniului studiat. Or, în cazul metodologiei de cercetare socială validitatea

reprezintă măsura adecvării metodologiei la rezolvarea unor probleme specifice de cercetare. Problema privind asigurarea validității se pune atât față de procedurile de măsurare, cât și față de cercetările calitative, doar că în cazul măsurării se referă în mare parte la evaluarea instrumentelor de cercetare.

Dezvoltarea acestei categorii metodologice în sociologia occidentală s-a realizat în două etape. În lucrarea sociologului I.Deveatco sunt prezentate două etape în dezvoltarea conceptului de validitate [6, p.61-69]:

- prima etapă se regăsește în teoria clasică a testelor, în acest caz evaluarea validității este redusă la evaluarea criterială, care nu soluționează problema mijloacelor independente de obținere a validității;
- a doua etapă cuprinde perioada anilor 60-70 ai secolului al XX-lea, deosebindu-se prin reflexie profundă cu referire la delimitarea insuficientă a noțiunii de „fiabilitate” de cea de „validitate”, ceea ce a condus la concentrarea atenției asupra validității de construct.

În concepția cercetătoarei A.Anastazi (citată de S.Dembițchi), dezvoltarea conceptului de validitate a trecut prin trei etape principale:

- 1) etapa descriptivă, care este caracterizată prin testarea realizărilor și validării conținutului;
- 2) etapa criterială, specificată prin testele de competență și prognozarea succesului activităților viitoare;
- 3) etapa constructivă, bazată pe necesitatea de măsurare a constructelor abstracte, evidențiind diferite fenomene ale psihicului uman [7, p.1].

Conform acestei categorizări, validitatea de construct este cea mai complexă, care include în sine celelalte două tipuri (descriptivă și criterială).

În literatura de specialitate în mod tradițional se distinge între *validitatea internă*, care se referă la corespondența dintre o observație și realitatea empirică vizată de această observație, și *validitatea externă*, care se referă la posibilitatea de a conserva această observație pentru a o compara cu alte grupuri decât cele studiate [4, p.430-431]. Pe de altă parte, sociologul american E.Babbie identifică trei tipuri de validitate în testarea validității unor măsuri, care poate fi extrasă inclusiv din etapele de dezvoltare ale conceptului, prezentate mai sus:

- *validitatea de criteriu* (gradul în care o măsură relaționează cu un criteriu extern);
- *validitatea de construct* (gradul în care o măsură relaționează cu alte variabile conform așteptărilor create în cadrul unui sistem de relații teoretice);
- *validitatea de conținut* (gradul în care o măsură acoperă variația de înțelesuri ale unui concept) [2, p.212-213].

În aceeași ordine de idei, J.A. Maxwell distinge următoarele tipuri de validitate: *validitatea descriptivă* – se referă la etapa inițială a cercetării, care implică, de obicei, culegerea datelor, fiind vorba de acuratețea faptică în stadiul de informare; *validitatea interpretativă* – în paradigma calitativistă, interpretarea este văzută ca o componentă indisolubilă a procesului de culegere a datelor, fiind construită în relația dintre cercetători și subiecți; *validitatea teoretică* – se referă la construcțiile la care cercetătorul aderă sau pe care le dezvoltă în timpul cercetării; *generalizabilitatea* – reprezintă factorul ce delimitează cercetările cantitative de cele calitative, referindu-se la capacitatea de a transpune rezultatele la grupuri și circumstanțe [8].

O clasificare a tipurilor de validitate reflectă cinci tipuri: teoretică, de construct, externă, internă și predictivă. *Validitatea teoretică* se referă la faptul în ce măsură construcția teoretică corespunde fenomenului social real; *validitatea de construct* reflectă capacitatea metodei de măsurare și datele obținute prin aplicarea ei de a corespunde la constructul teoretic; *validitatea externă* scoate în evidență măsura în care au fost aplicate procedeele de selecție a eșantionului comparativ cu universul cercetării; *validitatea internă* evidențiază capacitatea măsurării de a confirma existența unor relații dintre variabile; *validitatea predictivă* reflectă capacitatea validității teoretice, externe și interne, de a asigura potențialul predictiv al cercetării [7, p.5-6]. Clasificarea sus-numită relevă o similitudine de abordări ale tipurilor validității expuse de J.A. Maxwell, dar totuși pune un accent deosebit pe validitatea măsurătorilor fenomenelor sociale.

Generalizând, putem menționa că principalele forme de validitate aplicate în cazul evaluării măsurării sunt:

a) *Validitatea de conținut* – este o evaluare subiectivă asupra măsurii în care itemii (întrebările) din chestionar reflectă conținutul problemei abordate sau gradul în care conținutul instrumentului de cercetare este reprezentativ pentru problema cercetată în sensul că au fost alese întrebările care meritau și trebuiau să fie alese. Alegerea itemilor este un aspect de cunoaștere și de experiență, dar și de artă [9, p.100]. Doar o bună cunoaștere a domeniului de cercetare prin alegerea adecvată a dimensiunilor și a indicatorilor de cercetare materializați în itemi ai scalelor de măsurare asigură formularea întrebărilor care să contribuie la cercetarea problemei. Alegerea întrebărilor nu poate fi efectuată la întâmplare, chiar dacă există, într-o primă fază a

cercetării, un avantaj de întrebări; alegerea fiecărei întrebări trebuie să fie ghidată de scopul cercetării și demersul de operaționalizare efectuat.

b) **Validitatea de criteriu** sau **criterială** – reprezintă evaluarea instrumentului de măsurare prin raportarea la un alt instrument sau alt criteriu care măsoară aceleași variabile sau caracteristici. În acest caz un instrument devine unul de referință pentru a măsura un fenomen în cazul în care se constată că există corelații stabilite în contexte diferite [4, p.64]. Validitatea criterială cuprinde două forme principale:

– **validitatea concurențială** presupune compararea rezultatelor între instrumente, metode sau criterii. În acest caz, pentru a aprecia dacă un instrument (criteriu) este valid sau nu, unul dintre acestea trebuie să fie standard, obiectiv, transformându-se în „etalon”, ceea ce este greu de realizat și riscant;

– **validitatea predictivă** se referă la capacitatea instrumentului de a anticipa evenimente, comportamente, atitudini ale indivizilor sau grupurilor. În domeniul social în cercetarea unor probleme tot mai complexe este mai puțin prezentă puterea predictivă.

c) **Validitatea de construct** sau **conceptuală** – se referă la cât de bine este operaționalizat un concept într-un instrument de cercetare, fiind considerată forma esențială a validității. Acest tip de validitate cuprinde și validitatea de conținut, doar că o depășește prin faptul că ea semnifică și modul în care este validată o ipoteză, o teorie de referință. În acest mod, rezultatele obținute sunt încadrate într-un cadru teoretic mai general.

Studiile metodologice atestă necesitatea unei validări complexe, grație căreia este posibil de atins rezultate fiabile în cercetarea socială. Totuși, un rol important în asigurarea validității are validitatea teoretică.

De la validitate la fidelitate: dilemă a măsurării sociale

În procesul de evaluare a măsurătorilor un rol important are **fidelitatea**, considerată drept calitate a unei metode de măsurare care sugerează că aceleași date ar fi colectate în observații repetate ale aceluiași fenomen. Astfel, fidelitatea ne spune în ce măsură instrumentul de măsurare are „stabilitate” în producerea rezultatelor, în sensul că pentru stări identice ale lucrurilor instrumentul oferă rezultate identice sau întemeiate [9, p.97]. Cu cât măsurarea este mai stabilă și mai precisă, cu atât fidelitatea instrumentului de măsurare este mai mare și erorile de măsurare sunt mai mici [10, p.192]. Sociologul român P.Iluț consideră că un instrument de măsurare poate să fie fidel, fără a fi valid, însă situația inversă pare a fi imposibilă.

Estimarea fidelității poate fi realizată prin următoarele modalități concrete:

a) **Metoda testare-retestare** sau **intraobservațională**, care semnifică măsurarea stabilității în timp. La un interval de timp se repetă pe același eșantion aplicarea instrumentului de cercetare, ulterior rezultatele obținute fiind comparate cu cele obținute la prima aplicare, prin intermediul coeficientului de corelație. Astfel, cu cât acesta este mai mare, cu atât mai fidel este instrumentul de măsurare. În general se consideră că un coeficient de corelație mai mare de 0,70 între răspunsurile la prima și a doua aplicare indică o fidelitate mare [3, p.207].

Un risc al evaluării fidelității prin metoda dată ar consta în posibilitatea de afectare de efectul familiarizării/cunoașterii respondenților cu temii incluși în chestionar: stabilitatea răspunsurilor s-ar datora mai degrabă memoriei decât calităților instrumentului. De asemenea, de la un moment la altul de timp se pot schimba ideile, opiniile, caracteristicile respondenților. Aceste două efecte nu pot fi simultan diminuate. În acest context, fidelitatea depinde de universul cercetării (populația cercetată) și de tema investigată.

b) **Fidelitatea de tip formă alternativă** presupune utilizarea unor itemi diferiți formulați pentru a măsura aceeași variabilă. Formele diferite semnifică atât cuvinte, cât și ordinea întrebărilor. Dacă cea de a doua situație este ușor de realizat, atunci în cazul primei este mai dificil de a elabora itemi alternativi care să vizeze același atribut și să aibă același nivel de dificultate. Acest tip de metodă de evaluare a fidelității înlătură efectul familiarizării, însă este greu a găsi variante identice, exprimate lingvistic diferit, în contextul în care răspunsurile respondenților sunt semnificativ influențate de modul de formulare a întrebărilor și de poziționarea lor în instrumentul de măsurare.

c) **Fidelitatea consecvenței interne** implică utilizarea unor grupuri de itemi pentru a măsura diferite aspecte ale aceluiași concept. Consecvența internă se măsoară aplicând coeficientul alfa Cronbach, prin care se măsoară cât de bine se completează reciproc diferiți itemi în măsurarea aceluiași concept și formează o scală unică [3, p.207].

În lucrarea *Introducere în metodologia cercetării sociologice* sociologul român L.Vlăsceanu prezintă modalitățile de estimare a fidelității ca fiind modalități de creștere a fidelității măsurării. La acestea, mai propune:

– elaborarea neambiguă a propozițiilor ce corespund itemilor din modelul empiric, cu scopul de a elimina variațiile interpretării aceluiași item de către diferiți subiecți și a diminua erorile aleatorii ale măsurării;

- adăugarea unor itemi noi, similari ca și calitate, în așa fel încât să crească gradul de aproximare a spațiului real de variabilitate a unui concept, în final îmbunătățindu-se veridicitatea măsurării;
- formularea atentă a instrucțiunilor de aplicare a instrumentului de măsurare și respectarea lor exactă în toate condițiile de aplicare [10, p.192].

Creșterea gradului de fidelitate a unui instrument de măsurare este o condiție importantă în procesul de obținere a unor rezultate relevante în cercetare, însă trebuie îmbinată cu controlul nivelului validității. Astfel, evaluarea fidelității este importantă, dar nu este suficientă. Este necesar de a fi evaluată și validitatea măsurării; o scală care este fidelă, dar care măsoară ceva greșit, nu prezintă interes în cercetare. Între validitate și fidelitate există o puternică asimetrie, prima incluzând-o pe cea de a doua.

Concluzii

Un aspect lacunar al măsurării se referă la faptul că orice măsurare socială conține în sine și o anumită eroare, adică diferența dintre rezultatul măsurării și valoarea adevărată a mărimii măsurate. În științele sociale sursele de eroare sunt multiple, având origine în erorile de răspuns: fie când respondenții ascund răspunsul adevărat, fie dau răspunsul așteptat de cercetător, fie acționează efectul „dezirabilității sociale” (respondentul vrea să se pună într-o lumină favorabilă), fie oferă un răspuns întâmplător. În același timp, alte surse de eroare derivă din utilizarea unor scale de tip dihotomic (da-nu), care ignoră evantaiul larg al distribuției sociale a opțiunilor, atitudinilor sau oamenilor reali și din modul defectuos de selecție a respondenților.

Relevant este, însă, că orice eroare poate fi estimată și redusă în funcție de scopul avut, de procedeele utilizate și de resursele financiare de care dispune cercetătorul [11, p.79]. Cu toate acestea, a măsura înseamnă a aproxima, care în cazul fenomenelor sociale are o semnificație deosebită.

În concluzie, analizele efectuate relevă faptul că măsurarea este un instrument care poate crea dificultăți în investigarea fenomenelor sociale, în special a celor caracteristice societății în schimbare, în care oamenii nu sunt pe deplin conștienți de amploarea schimbării. În acest caz rolul prioritar în construirea unor măsurători valide revine în exclusivitate cercetătorului.

Analiza validității și fidelității instrumentelor de măsurare nu poate lipsi din proiectul de cercetare: cu cât se reușește de a atinge cote mai mari de validitate și fidelitate a măsurării, cu atât este mai probabil de a se ajunge la concluzii pertinente în cercetare. În acest context, cercetătorul social este obligat să țină cont de aceste două particularități ale cercetării.

Referințe:

1. SILVERMAN, D. *Interpretarea datelor calitative*. Iași: Polirom, 2004, 352 p. ISBN 973-681-517-X
2. BABBIE, E. *Practica cercetării sociale*. Iași: Polirom, 2010. 739 p. ISBN 978-973-46-1274-1
3. JUPP, V. *Dicționar al metodelor de cercetare socială*. Iași: Polirom, 2010. 414 p. ISBN 978-973-46-1616-9
4. COMAN, C. *Statistică aplicată în științele sociale*. Iași: Institutul European, 2011. 392 p. ISBN 978-973-611-722-04
5. ОСИПОВ, Г.В. (коорд.) *Социологический энциклопедический словарь*. Москва: ИНФРА М-НОРМА, 1998. 488 с. ISBN 5-86225-635-0
6. ДЕВЯТКО, И. *Диагностическая процедура в социологии: Очерк истории и теории*. Москва: Наука, 1993. 175 с. ISBN 5-02-008211-2
7. ДЕМБИЦКИЙ, С. Теоретическая валидность измерительной процедуры и смещение данных в социологическом исследовании. В: *Социология: теория, методы, маркетинг*, 2008, №3, с.99-118. // http://ecsocman.hse.ru/data/2010/06/21/1212534339/x259ETsIOLOGIChESKOM_ISSLEDOVANII.pdf [Accesat: 6.02.2018]
8. WINTER, G. *A comparative discussion of the notion of 'validity' in qualitative and quantitative research*. [58 paragraphs]. *The Qualitative Report* [On-line serial], 4 (3/4), Martie, 2000 // <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR4-3/winter.html>
9. ROTARIU, T., ILUȚ, P. *Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Teorie și practică*. Iași: Polirom, 1997. 216 p. ISBN 973-683-640-1
10. VLĂSCLEANU, L. *Introducere în metodologia cercetării sociologice*. Iași: Polirom, 2013. 274 p. ISBN 978-973-46-3292-3
11. CHELCEA, S. *Inițiere în cercetarea sociologică*. București: Comunicare.ro, 2004. 281 p. ISBN 973-711-027-73

Date despre autor:

Anastasia OCERETNÎI, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială; secretar de stat, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

E-mail: anastasia.oceretnii@msmps.gov.md

Prezentat la 26.03.2018

CZU: 36-054.73(478)

SPECIFICUL INTEGRĂRII SOCIALE A REFUGIAȚILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Stela MILICENCO, Doina CRĂCIUN**

Universitatea de Stat din Moldova

**Centrul de Caritate pentru Refugiați*

În articol sunt analizate particularitățile procesului de integrare socială a refugiaților în Republica Moldova, prezentând integrarea drept un proces complex, care presupune că un refugiat este integrat în societate atunci când se obțin rezultate comparabile cu cele ale membrilor societății-gazdă. În mod special, ne referim la așa domenii precum integrarea în cadrul structurii sociale a societății-gazdă (*luând drept exemplu piața forței de muncă, sistemul educațional, al sănătății*), achiziționarea de cunoștințe și modele culturale noi, interacțiunea cu membrii societății-gazdă, precum și identificarea cu valorile societății-gazdă.

Cercetarea efectuată ne permite să concluzionăm că integrarea refugiaților este un proces de lungă durată și necesită depunerea de eforturi din partea societății, dar și din partea refugiaților, dat fiind că aceștia trebuie să-și optimizeze eforturile proprii.

Cuvinte-cheie: *integrare socială, refugiat, solicitant de azil, beneficiar de protecție umanitară, țara-gazdă, centru de cazare.*

THE SPECIFICS OF SOCIAL INTEGRATION OF REFUGEES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article analyzes the particularities of the process of social integration of refugees in the Republic of Moldova, presenting the integration as a complex process, which assumes that a refugee is integrated into the society when results comparable to those of the members of the host society are obtained. In particular, the authors refer to areas such as integration into the social structure of the host society (*for instance the labor market, education and health systems*), the acquisition of new cultural knowledge and models, interaction with members of the host society, as well as identifying with the values of the host society.

The authors' research allows concluding that integration of refugees is a long-lasting process and it requires efforts on behalf of both society and refugees, as they need to optimize their own efforts.

Keywords: *social integration, refugee, asylum seeker, beneficiary of humanitarian protection, host country, accommodation center.*

Argument

De-a lungul secolelor, oamenii au fost nevoiți să-și părăsească țara de origine pentru a se salva de persecuții, conflicte armate sau violențe generalizate; or, aceste circumstanțe constituie o sursă primară a migrațiilor. În contextul acestor fenomene, comunitatea internațională a reușit să elaboreze o serie de standarde ale drepturilor omului, care protejează atât drepturile individuale, cât și cele de grup. Într-un mod specific, drepturile și obligațiile refugiaților sunt guvernate de *Convenția Națiunilor Unite privind Statutul Refugiaților*, adoptată la Geneva în anul 1951.

Cu toate acestea și în pofida orientărilor democratice ale statelor lumii, problema refugiaților rămâne actuală și în secolul nostru, iar Republica Moldova nu este ocolită de acest fenomen, dată fiind, în special, poziția sa geografică [1]. Potrivit informației Biroului de Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor de Interne al Republicii Moldova, țara noastră devine o zonă destul de atractivă pentru un număr în continuă creștere de *refugiați*, care reprezintă *indivizii ce sunt în afara țărilor de origine și care nu pot sau nu doresc să se întoarcă din cauza unor temeri bine întemeiate de persecuție* [2]. Din anul 1951 până în prezent, conceptul de *refugiat* a fost continuu extins, incluzând *persoanele care și-au părăsit țările din cauza violenței generalizate sau a tulburărilor sociale grave, ori ca urmare a torturii, tratamentelor inumane sau degradante* [3, p.6], *persecuției religioase sau de alt gen*, adesea agentul terorii fiind guvernele țărilor de origine. Extinderea fenomenului este determinată, în primul rând, de izbucnirea unor noi focare ale conflictelor armate, precum cele din Siria, Afganistan, Irak, Sudan etc., inclusiv cele din apropierea Republicii Moldova, precum este cazul Ucrainei.

Metodologie

Pentru realizarea articolului de față am analizat o parte din problemele privind integrarea socială a refugiaților. Scopul propus a vizat evaluarea particularităților procesului de integrare socială a refugiaților din Republica Moldova, prin evidențierea caracteristicilor ce țin de integrarea acestora în sistemul social în cadrul pieței forței de muncă, al sistemului educațional, al sănătății, achiziționarea de cunoștințe și modele culturale noi, interacțiunea cu membrii societății noastre în scopul identificării cu valorile autentice. A fost aplicat interviul sociologic cu câteva categorii de intervievați: persoane cu statut de refugiat, de solicitanți de azil și de protecție umanitară, precum și manageri din organizații neguvernamentale–partenere ale UNHCR Moldova, în calitate de experți.

Rezultate

Pentru concretizarea conceptului de *refugiat*, este necesar a menționa că exilul forțat a milioane de oameni, care își părăsesc căminul, este o consecință tragică a incapacității autorităților din țările lor de origine de a le proteja drepturile lor fundamentale. Spre deosebire de alți oameni care își părăsesc țările de origine ca urmare a propriilor decizii, refugiații nu au de ales altă cale pentru a scăpa de amenințările la care sunt supuse viețile lor. Rămăși fără protecția statelor a căror cetățenie o dețin, refugiații caută protecția statului pe teritoriul căruia s-au refugiat sau a comunității internaționale. Astfel, conceptul de *refugiat* se aplică oricărei persoane:

- 1) „în urma unei temeri bine întemeiate de a fi persecutată;
- 2) din cauza rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniei politice;
- 3) se află în afara țării a cărei cetățenie o are;
- 4) și care nu poate sau, din cauza acestei temeri, nu dorește să se pună sub protecția acestei țări;
- 5) sau care, neavând nicio cetățenie și găsimdu-se în afara țării în care își avea reședința obișnuită, ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, din cauza respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă” [2, p.1].

Totodată, există situații în care o persoană nu era *refugiată* când și-a părăsit țara, dar a devenit ulterior, în virtutea evenimentelor din țara de origine derulate în absența sa, care pot determina consecințe în cazul re-întoarcerii (*poate fi cazul diplomaților, studenților sau al muncitorilor imigranți*). Din aceste considerente, este util să facem diferența dintre acele situații în care persoana poate obține statutul de refugiat:

✓ refugiat „*sur-place*” este persoana care nu a fost refugiat în momentul părăsirii țării de origine, dar care, ulterior, a început să se teamă de persecuție pentru unul dintre motivele menționate în Convenția din anul 1951;

✓ refugiat „*de facto*” este persoana care, deși nu îndeplinește criteriile din Convenție, totuși are nevoie de protecție datorită condițiilor existente în țara de origine;

✓ refugiat „*din considerente umanitare*” este persoana care, fără a îndeplini criteriile conținute în Convenție, primește în mod temporar protecție și drept de ședere pe teritoriul unui stat de refugiu, pentru motive de ordin umanitar;

✓ refugiat „*prima facie*” este persoana care, în virtutea apartenenței la un anumit grup considerat a fi supus persecuției în totalitatea sa, se presupune ca are o temere bine întemeiată de persecuție în conformitate cu definiția dată în Convenție.

Referindu-ne la Republica Moldova vom remarca că, în pofida faptului că țara noastră este destul de săracă și cetățenii în mare parte sunt ei înșiși migranți, ea reprezintă totuși o țară de destinație pentru următoarele categorii de refugiați:

- ✓ cei care se află în drum spre țările europene, tranzitând teritoriul Republicii Moldova;
- ✓ cei care au venit în Republica Moldova doar pentru o perioadă determinată cu scopul de a se reîntoarce la scurt timp înapoi;
- ✓ cei care dispun de resurse financiare insuficiente pentru a pleca în țări prospere economic.

Astfel, potrivit Raportului Biroului de Migrație și Azil „*Profilul Migraționist Extins al Republicii Moldova, pentru anii 2010-2015*”, protecția internațională a străinilor în Republica Moldova este realizată în limitele prevederilor normelor internaționale în domeniu (cea mai importantă fiind *Convenția cu privire la Statutul de Refugiat* din anul 1951), precum și ale legislației naționale (în principal, prin *Legea privind azilul în Republica Moldova*, nr.270 din 18.12.2008 și prin *Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova*, nr.274 din 27.12.2011) [4].

În anul 2017 în Republica Moldova erau înregistrați 153 de refugiați, 253 beneficiari de protecție umanitară și 79 solicitanți de azil, însă datele statistice denotă că pe parcursul anilor numărul refugiaților și a solicitărilor de azil a variat continuu. Spre exemplu, în anul 2015 au fost înregistrate 276 de cereri (*la prima solicitare*), numărul acestora majorându-se de cca 3 ori față de anul 2010. De menționat că în structura solicitanților de azil după țările de origine, pentru prima dată în 2014 (comparativ cu anul 2013) cetățenii ucraineni au deținut ponderea cea mai mare, urmați de sirieni și afganezi. Această creștere reflectă clar consecințele conflictului din Ucraina. În anul 2015 ponderea cea mai mare (44,6%) o dețineau, de asemenea, cetățenii Ucrainei, urmați de cei din Siria, Irak și Afganistan, care împreună însumau 35,4%. Pe parcursul anului 2015 de protecție umanitară au beneficiat 150 de străini, iar numărul celor cărora le-a fost respinsă cererea pentru protecție umanitară a constituit 36 de persoane. Majoritatea refugiaților și solicitanților de azil locuiesc în Chișinău.

Scopul cercetării constă în *analizarea particularităților procesului de integrare socială a refugiaților din Republica Moldova*. În cadrul cercetării au fost intervievate șapte persoane cu statut de refugiat, trei solicitanți de azil și un beneficiar de protecție umanitară. Din categoria experților intervievați au făcut parte doi manageri din organizații neguvernamentale–partenere ale UNHCR Moldova, un coordonator de proiect și un consilier în angajare.

Am decis să analizăm particularitățile integrării refugiaților pornind de la premisa că anume integrarea are o importanță semnificativă în asigurarea drepturilor omului, de care depinde viitorul propriu-zis al persoanelor refugiate. Abordată dintr-o perspectivă socială, integrarea se referă la o caracteristică a sistemului social, și anume: la intensitatea relațiilor stabilite între părțile componente – grupuri și indivizi, precum și la interacțiunea dintre acestea și mediul social pentru a realiza un echilibru funcțional între părți. De asemenea, integrarea prezumă un sentiment de bine, de satisfacție în relația cu ceilalți membri ai societății, care reprezintă dimensiunea individuală a integrării, dimensiune derivată din percepția celorlalți membri privind propria lor integrare în societate. Aceste caracteristici se referă la capacitatea de îndeplinire a criteriilor și standardelor considerate „normale” și dezirabile în societate, de acceptare a valorilor și credințelor împărtășite în colectivitate, astfel încât refugiatul să devină cât mai asemănător în gândire și comportament cu ceilalți membri ai societății. Este cert că în cursul procesului de integrare, atât în sistemul care se integrează, cât și în cel ce integrează, se disting mai multe faze ale procesului: *acomodarea, adaptarea, participarea și integrarea propriu-zisă*. Astfel, procesul de integrare a unui refugiat într-o societate presupune parcurgerea acestor faze, al căror conținut este dat de informarea asupra caracteristicilor respectivei societăți, activarea modelelor integrative care să-i permită celui venit să învețe rolul ce derivă din poziția pe care o ocupă în sistemul în care se integrează. În acest context, sociologul american G.Ritzer susține că integrarea socială este un proces complex și dinamic care presupune diverse relații între patru niveluri: nivelul macro-obiectiv, nivelul macro-subiectiv, nivelul micro-obiectiv și nivelul micro-subiectiv, unde fiecare nivel este important, dar o atenție deosebită trebuie acordată relației dinamice dintre aceste niveluri. Astfel, procesul de integrare socială presupune o schimbare socială, o transformare observabilă și verificabilă într-o anumită perioadă de timp [5, p.81-82].

Urmare a celor expuse *supra*, considerăm oportun de a aborda integrarea din perspectiva unui proces complex, care presupune că un refugiat este integrat în societate atunci când se obțin rezultate comparabile cu cele ale membrilor comunității-gazdă în așa domenii, precum piața forței de muncă, locuință, educație, sănătate; când refugiații au contacte/relații active cu membrii propriului grup etnic sau național, cu membrii comunității-gazdă, cu funcționarii publici sau furnizorii de servicii; când dețin un nivel suficient de cunoștințe și abilități lingvistice și culturale care să le permită o funcționare normală în societate; când trăiesc sentimente de securitate, stabilitate și încredere în aceeași măsură ca și ceilalți membri ai societății. În consecință, putem desprinde **patru mecanisme corelate principale ale integrării în societate**, la care ne vom referi în continuare:

- ✓ plasarea în cadrul structurii sociale a societății-gazdă (pe piața forței de muncă, în sistemul educațional, al sănătății, în viața culturală, politică etc.);
- ✓ socializarea secundară (achiziționarea de cunoștințe și modele culturale noi);
- ✓ interacțiunea cu membrii societății-gazdă;
- ✓ identificarea cu valorile societății-gazdă (cognitiv și emoțional), crearea unei identități sociale comune.

Este important a specifica că refugiații nu au ales să-și părăsească țara de origine din motive economice, **ci din motive de persecuție la care au fost supuși; de aceea, ei necesită un suport suplimentar și servicii**

speciale care să le faciliteze integrarea. Situația refugiaților, ca străini „dezrădăcinați”, deseori fără resurse materiale și chiar fără documente, lipsiți nu doar de protecția statelor de origine, dar și de protecția oferită, în mod tradițional, de o familie sau de comunitate, îi face vulnerabili în multe privințe. La abuzurile suferite în propria țară se adaugă pericolele întâlnite în drumul spre țara de refugiu, iar în perioada procedurii de azil, pentru a supraviețui în țara de azil, refugiații au nevoie de resurse materiale care să le acopere necesitățile de bază, eliberarea de documente de identitate, acces la servicii medicale, asistență socială sau posibilitatea de a munci pentru procurarea mijloacelor de existență.

Refugiații întâmpină o serie de obstacole în procesul integrării, care sunt determinate, în mare parte, de experiența exilului involuntar, necunoașterea limbii țării-gazdă, izolarea, problemele de adaptare din primii ani, tulburări fizice și psihice generate de traumele din trecut și de posibile torturi ș.a. Potrivit cercetării realizate, majoritatea refugiaților consideră că întâlnesc probleme de integrare în societatea moldovenească din cauza că: *condițiile de trai sunt anevoioase, plasarea în câmpul muncii este practic imposibilă, costul chiriei este ridicat și nu dispun de resurse financiare pentru întreținere, suportul asistențial din partea statului fiind insuficient.* În același rând, întâmpină *dificultăți de relaționare în raport cu alți agenți ai statului, precum primari, judecători, medici etc., dar și dificultăți de comunicare cu localnicii.* De asemenea, cercetarea a scos în evidență dificultăți de funcționare a cadrului instituțional adecvat și a unor mecanisme de implementare a legislației, care să prevadă un șir de drepturi și servicii destinate refugiaților; prin urmare, se impune necesitatea dezvoltării acestor servicii cu suportul organizațiilor neguvernamentale. Din păcate, munca acestora este susținută practic numai de Biroul Național al Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați din Moldova (UNHCR Moldova) și există puține pârguri de acțiune în domeniul integrării refugiaților în societate, atâta timp cât statul este reprezentat doar de o singură instituție responsabilă de domeniul respectiv – Biroului de Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova.

Integrarea refugiaților este un proces de lungă durată și necesită depunerea unor eforturi maxime și din partea refugiaților pentru a beneficia de aceleași drepturi sociale și economice ca și cetățenii Republicii Moldova, în situația în care statul are reglementate mecanismele de realizare a acestui proces doar la nivel formal. Situația este diferită pentru refugiații, care primesc suportul maxim din partea organizațiilor neguvernamentale, parteneri ale Biroului Național al Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați din Moldova (UNHCR Moldova), în special din partea Centrului de Caritate pentru Refugiați.

Într-o anumită măsură, situația complicată poate fi explicată prin faptul că atunci când condițiile macroeconomice într-un stat sunt atât de nefavorabile încât până și cetățenii acestuia caută să se angajeze în străinătate și ariile rurale sunt golite de locuitori, integrarea locală a refugiaților poate să devină sensibilă din punct de vedere sociopolitic. **Când sistemele de asistență socială nu reușesc să satisfacă în deplină măsură necesitățile cetățenilor, realizarea independenței economice a refugiaților poate părea a fi un obiectiv irealizabil.** Astfel, nu este surprinzător faptul că, date fiind complexitatea situației și constrângerile financiare dominante, Guvernul Republicii Moldova are restanțe la capitolul implementarea uneia dintre obligațiile-cheie asumate prin aderarea la Convenția din 1951, precum: *facilitarea asimilării refugiaților în societatea gazdă* (articolul 34: „Statele contractante vor facilita pe cât este posibil asimilarea și naturalizarea refugiaților”). O parte din factorii de decizie consideră de neconceput faptul că resurse financiare naționale ar trebui direcționate pentru soluționarea problemelor refugiaților, în special în condițiile în care atât de mulți cetățeni trăiesc în sărăcie. În rezultat, numeroase servicii semnificative pentru refugiați (în special în domeniul serviciilor comunitare și al asistenței sociale) **sunt acordate prin programe ad-hoc implementate de către ONG-uri parteneri ale UNHCR Moldova**, fără a fi organizate și coordonate de instituțiile statului. Respectiv, **unele dintre aceste programe nu abordează domeniile cu cele mai stringente probleme sau nu sunt centrate pe atingerea obiectivelor pe termen lung.** Mai mult ca atât, finanțarea de către donatori și asistența tehnică nu întotdeauna sunt suficiente pentru a acoperi necesitățile. UNHCR Moldova continuă să finanțeze o parte din costurile asistenței medicale pentru refugiați și să suplimenteze o gamă de alte cheltuieli sociale fără de care refugiaților vulnerabili le-ar fi fost foarte dificil, în mare parte, să supraviețuiască (de exemplu, asigurarea socială, costurile de școlarizare, asistența de urgență pentru cei nevoiași). Considerăm că **programele de integrare adresate refugiaților ar trebui să fie complementare serviciilor sociale obișnuite (să le faciliteze accesul normal la serviciile destinate tuturor) și ar trebui să fie focalizate pe grupurile vulnerabile din cadrul comunităților de refugiați (copiii refugiaților, vârstnicii, victimele violenței sexuale și ale torturii, persoanele traumatizate în urma persecuției și/sau a exilului forțat).** Un aspect-cheie este de a-i

ajuta să-și asume responsabilitatea propriilor vieți și de a-i încuraja să devină independenți din punct de vedere economic. Acest lucru este deosebit de important, deoarece, spre deosebire de imigranții economici, de multe ori ei nu au familii și comunități care să-i sprijine.

Cercetarea realizată a constatat că **angajarea în câmpul muncii și cazarea** constituie probleme cronice și malore pentru refugiați, ele fiind agravate de faptul că anumite drepturi sunt condiționate de locul de reședință (*unde persoana reușește să obțină viza de reședință*). Privitor la încadrarea în piața muncii, vom menționa că există bariere și provocări specifice pentru refugiați în comparație cu cele pe care le întâlnesc alți migranți, precum: pierderea documentelor de identitate și a certificatelor de calificare, non-acceptarea calificării sau a nivelului de educație, nesiguranță și anxietate legată de separarea de familie, perioada lungă de inactivitate petrecută în cadrul sistemului de azil și rețele sociale limitate. Scăderea mobilității profesionale este destul de greu de gestionat pentru refugiații cu calificare, al căror statut profesional și social poate fi diminuat. Salariile sunt în general mici, iar refugiații trebuie să facă față costurilor înalte: *„Au fost angajatori care nu doreau să angajeze oficial refugiații, inclusiv aveau unele probleme cu plata salariului la timp, care putea fi la sfârșitul lunii, uneori și cu întârzieri. Mai mulți refugiați aveau nevoie de plată la sfârșitul zilei lucrătoare sau cel puțin o dată în 2 săptămâni ... Refugiații erau interesați să se angajeze, mai ales cei care își făceau planuri de viitor legate de țara noastră sau aveau copii mici și doreau ca ei să nu simtă nevoia de nimic și să nu înțeleagă greutățile prin care au trecut părinții lor. Ca și toți oamenii, aveau dorința de a avea un loc de muncă stabil, conform experienței anterioare, bine plătit, însă realitățile dictau alte reguli, agravate de necunoașterea limbilor de circulație în Republica Moldova, necunoașterea diplomelor de studii. La locul de muncă au fost refugiați care nu primeau la timp plata pentru muncă și nu întotdeauna angajatorii îi luau oficial”* (I_Expert_Consilier în CCR_Experiența 2 ani). E de menționat și faptul că o mare parte din refugiați au fost nevoiți să „uite” că au diplomă de studii superioare și să muncească neconform calificărilor sale și experienței de muncă obținute în țara de origine. Aceasta din mai multe cauze obiective, precum necunoașterea limbilor română și rusă, refuzului de a fi angajați după profesie, problemei privind recunoașterea diplomelor universitare (mai ales în cazul farmaciștilor): *„Am dorit să ni se recunoască diplomele, mai ales că eu aici am absolvit. După 2 ani (cât a durat examinarea dosarului) m-am adresat la Ministerul Educației care a confirmat: „Da, sunteți farmacist”. Iar de la Ministerul Sănătății am primit următorul răspuns: „Sunteți farmacist, dar nu aveți dreptul să lucrați ca farmacist pe teritoriul Republicii Moldova, trebuie să faceți rezidentura 2 ani și veți plăti nu ca moldovenii, dar ca străinii, dublu contract. Nu aveam speranța că voi putea lucra ca farmacist, cu toate că am absolvit USMF aici, în Moldova, am primit diploma în română, pe care am tradus-o în arabă. În Siria au acceptat diploma mea moldovenească, acolo am lucrat 15 ani ca farmacist. Am auzit că refugiații au aceleași drepturi ca și moldovenii, dar nouă ni s-a spus că trebuie să plătim rezidentura ca și străinii și că aceasta trebuie s-o facem în limba română”* (I_Refugiat_Siria_Perioda de ședere 5 ani). Obstacole apar și atunci când refugiații și beneficiarii de protecție umanitară vor să-și deschidă o afacere proprie și să se înregistreze ca persoane juridice. De remarcat că eforturi susținute în acest sens au fost depuse de UNHCR Moldova, care începând cu anul 2016 a lansat un program de afaceri destinat exclusiv refugiaților din Republica Moldova, cu o susținere financiară modestă dar necesară înțierii unei afaceri sau dezvoltării (în cazul refugiaților care deja au pus pe roate o afacere). De asemenea, Centrul de Cazare a Solicitanților de Azil organizează cursuri de instruire profesională pentru refugiații și solicitanții de azil înregistrați, unde aceștia pot învăța meseria de șofer, frizer, cusătoreasă etc.

Tot cu suportul UNHCR Moldova, dar și datorită parteneriatelor cu autoritățile de nivelul doi create prin intermediul Centrului de Caritate pentru Refugiați, s-a reușit obținerea unor locuințe, care au fost transformate în **locuințe sociale pentru refugiați** cu mulți copii și care sunt în stare de dificultate. Majoritatea solicitanților de azil sunt cazați în **Centrul de Cazare a Solicitanților de Azil**, situat în apropiere de Aeroportul Chișinău. Alții stau cu chirie în mun. Chișinău sau în alte localități din țară. Termenul maxim de trai în Centrul de Cazare a Solicitanților de Azil este de trei luni (*acesta poate fi extins până la 6 luni pentru solicitanții de azil sau până la emiterea unei decizii de judecată irevocabilă privind statutul ulterior al solicitantului de azil*), **termen insuficient pentru integrare**. Unele categorii de refugiați, mai vulnerabili și cu o situație financiară foarte grea, pot locui o perioadă mai îndelungată în cadrul Centrului. Acestea sunt familiile cu copii, persoanele bolnave și cele cu o situație financiară deplorabilă. Situația grea cu locuințele creează dificultăți mari în procesul de integrare a refugiaților din Republica Moldova: *„Locuim aici (în Centrul de Cazare a Solicitanților de*

Azil) toți într-o cameră. Lucrez, dar nu-mi ajunge pentru a trăi bine, mai ales în chirie. Cu patru copii ai mei departe nu pot merge, chiar dacă am un salariu" (I_Solicitant de azil_Afganistan_Perioada de ședere 2 ani).

Este unanim recunoscut faptul că **posedarea limbii țării-gază** este un element esențial al integrării. Majoritatea refugiaților cunosc destul de bine limba rusă, dar necesitatea de a cunoaște și limba română (limba oficială) creează, la rândul său, noi cerințe. Cursurile lingvistice organizate de Centrul de Caritate pentru Refugiați și finanțate de UNHCR Moldova nu sunt pe deplin eficiente din mai multe motive, iar rata de participare este mică, chiar și atunci când costurile aferente de transport sunt acoperite; or, unii refugiați au de ales între a-și câștiga surse de existență și a frecventa cursurile. Totodată, ONG-urile, inclusiv cele care sunt partenere ale UNHCR Moldova, nu sunt calificate să certifice abilitatea lingvistică, deși „...este extrem de greu să-ți imaginezi că o persoană poate să fie angajată fără să cunoască limba statului în care locuiește... Este absolut important ca refugiații să cunoască limba ca să poată interacționa cu populația”, a afirmat unul dintre experții intervievați (I_Expert_Director executiv în CCR_Experiența 28 de ani). Cu toate că modificările în legislație au specificat implicarea statului în susținerea desfășurării cursurilor lingvistice prin alocarea unor resurse financiare minime pentru remunerarea profesorului de limbă română, până acum aceste sume de bani nu sunt utilizate corespunzător din cauza diverselor confuzii birocratice. De regulă, cursurile de limba română sunt frecventate de femei și adolescenți, care dispun de mai mult timp. Pentru refugiatele-mame cu copii mici a fost creat un curs de română online, însă și aici au apărut dificultăți, cea mai semnificativă fiind bagajul precar de competențe tehnice de utilizare a computerului, dar și insuficiența de instrucții corespunzătoare din partea mentorilor. Cu toate că întâmpină multiple dificultăți, refugiații sunt destul de determinați, declarând: „Nu este dificil să însușești limba. Pur și simplu trebuie să înveți. Considerăm deja că Moldova este țara noastră. Copiii le place aici. Oamenii sunt buni la suflet și ne ajută” (I_Refugiat_Siria_Perioada de ședere 5 ani); „Limba română este o limbă melodioasă pe care o învăț la cursuri” (I_Refugiat_Ucraina_Perioada de ședere 2 ani). Aceștia sunt conștienți de necesitatea cunoașterii limbii române: „Acum locuim aici și trebuie să învățăm româna. Copiii merg la grădiniță și apoi la școală. Deci, trebuie să învățăm, trebuie să știm ce se întâmplă cu ei. Pentru mine nu este greu, pentru că eu cunosc literele, vorbesc engleza. În plus, sunt și cuvinte pe care le folosim și în arabă. De exemplu, cuvântul dulap – noi tot avem acest cuvânt. Băiețelul încă nu vorbește româna, pentru că abia a mers din această lună la grădiniță, însă fetița știe deja româna” (I_Beneficiar de protecție umanitară_Libia_Perioada de ședere 2 ani).

Accesul la sistemul educațional pimar și secundar pentru copiii refugiați este asigurat fără dificultăți semnificative, deoarece, conform legislației naționale, este gratuit. E de menționat că copiii proveniți din familii mixte (*tată-refugiat, mamă-moldoveancă*) se integrează mai ușor în comparație cu copiii din familii cu ambii părinți refugiați. În ceea ce privește studiile superioare, situația este diferită. Refugiații-studenți întâmpină unele dificultăți în subvenționarea studiilor, deoarece obțin note mai mici în comparație cu rezidenții autohtoni și, respectiv, nu reușesc să obțină rezultate suficient de bune pentru o bursă. Acest fapt este explicat, de obicei, prin instruirea inițială modestă și abilitățile lingvistice inferioare. Totodată, nu toți refugiații reușesc să achite taxele universitare, care, până de curând, se calculau ca și pentru străini, ceea ce îi priva de posibilitatea de a obține studii superioare. În ultimii ani s-au realizat mai multe adaptări ale regulamentelor în vigoare; respectiv, în cadrul concursului pentru înmatriculare refugiații deja pot concura de pe aceleași poziții ca și cetățenii Republicii Moldova. **În anul 2017 a fost înregistrat primul student refugiat, care s-a calificat pentru a primi bursă.** Acest fapt nu se aplică pentru facultățile la care se predă în limbi străine.

În ceea ce vizează **domeniul medical**, vom menționa că refugiații, solicitanții de azil și beneficiarii de protecție umanitară, de obicei primesc asistență medicală prin intermediul uneia dintre organizațiile partenere, din resursele UNHCR Moldova. Cu toate acestea, refugiații și solicitanții de azil întâmpină dificultăți privind accesul la serviciile medicale. Problema de bază constă în accesul *de facto*, care este limitat din **considerente personale** (*necunoașterea limbilor de circulație în Moldova, tradiția accesării serviciilor medicale în țara de origine, incapacitatea de a înțelege procesul de accesare – de la adresarea cererii de înscriere la medicul de familie la accesarea diferiților specialiști, schimbul frecvent al locului de trai ș.a.*), dar și **instituționale**, în special legate de birocrăția din sistem (*posibilitatea înscrierii la medicul de familie doar într-o anumită perioadă de timp, procesul foarte lung de înscriere la unii medici specialiști, care uneori sunt accesibili în alte Asociații Medicale Teritoriale decât cea de sector*). Începând cu anul 2009 asistența medicală pentru aceste categorii este oferită în Spitalul Ministerului de Interne, care dispune de toate condițiile necesare pentru

a acorda servicii medicale de calitate: „Acoperirea parțială a cheltuielilor de spitalizare se face din bugetul Spitalului MAI. Astfel, în 2009 s-a reușit soluționarea celor mai multe probleme acumulate de ani de zile și determinate de acordarea asistenței medicale refugiaților. Menționăm faptul că refugiații și solicitanții statutului de protecție umanitară care au polițe de asigurare obligatorie de asistență medicală pot să decidă ei înșiși cărei instituții medicale se pot adresa pentru tratament” (I_Refugiat_Ucraina_Perioada de ședere 2 ani).

Cât privește drepturile sociale, Republica Moldova acordă refugiaților și solicitanților de protecție socială aceleași drepturi ca și propriilor cetățeni. Conform legislației naționale, persoanele care intră în sistemul național de asigurare au dreptul la beneficiile prevăzute de lege.

După cum am menționat *supra*, în ajutorul statului vin **organizațiile internaționale cu misiune în Moldova și ONG-urile de profil**, care oferă diverse servicii: *asistență medicală gratuită, suport în integrarea în grădinițe și școli, suport financiar pentru studii superioare sau școli profesionale, cursuri gratuite de limbă română, consiliere și mediere în angajare, asistență financiară în cazuri vulnerabile (familii numeroase cu copii minori, persoane cu dizabilități, vârstnici etc.)*. Actualmente, UNHCR Moldova și Comisia Europeană finanțează unele proiecte sociale, prin intermediul cărora acordă refugiaților indemnizații lunare pentru cazare, ajutor pentru a facilita însușirea limbii de stat, culturii și tradițiilor, pentru obținerea unor specializări sau a locurilor de muncă etc. Lunar toate organizațiile partenere ale UNHCR Moldova se întrunesc în cadrul Comisiei de Asistență Socială, unde se discută acordarea ajutorului refugiaților și solicitanților de azil în dependență de cererile beneficiarilor: „Lunar, noi, reprezentanții tuturor organizațiilor partenere ale Înalțului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, ne întrunim în cadrul Comisiei de Asistență Socială, unde discutăm acordarea ajutorului în diverse forme refugiaților și solicitanților de azil în dependență de cererile pe care le primim de la beneficiari” (I_Expert_Director executiv în CCR_Experiența 28 de ani). Cu toate dificultățile de sistem, refugiații susțin că: „De sărbători aici în Republica Moldova se cântă foarte frumos, foarte interesant. Oamenii aici sunt simpli, ospitalieri. Îmi place mult” (I_Afganistan_Solicitant de azil_Perioada de ședere 2 ani), precum și: „Populația e bună la suflet. Când stau acasă și privesc panorama de afară, mă simt ca la mine acasă. Țara nu are industrie, iar dacă nu are industrie, este săracă și nu poate să ne ajute mult” (I_Refugiat_Siria_Perioada de ședere 3,5 ani).

De asemenea, activează și „**Clubul Femeilor Refugiate**”, care îndeplinește mai multe funcții pro-sociale și de depășire a barierelor de integrare socială a femeilor. S-a constatat că situația vulnerabilă a femeilor refugiate este determinată de apartenența lor națională și religioasă, avându-se în vedere că majoritatea refugiatelor sunt siriene și musulmane. Apariția acestora în spațiul public nu de puține ori a stârnit nemulțumiri, injurii, glume răutăcioase etc.: „În sat nu puteam să-mi fac prieteni ... de câteva ori în față mi-au spus: „De ce statul nostru trebuie să vă plătească? Aceștia sunt banii noștri, statul trebuie pe noi să ne ajute, de ce ne luați banii?”, iar la unul din locurile de muncă colegii mi-au spus că le-am luat locul lor de muncă” (I_Refugiat_Siria_Perioada de ședere 3,5 ani). Din interviurile realizate am constatat că nu toți băștinașii sunt reticenți; din contra, au fost și cei care i-au ajutat foarte mult și i-au susținut: „Noi nu am întâlnit probleme, dimpotrivă au fost foarte înțelegători cu noi, înțelegeau că suntem o familie tânără și am fugit de război. Încercam să ne ajute mai mult” (I_Refugiat_Ucraina_Perioada de ședere 2 ani). Aceste situații au determinat întreprinderea unor măsuri specifice, astfel încât în cadrul „Clubului” femeile își povestesc reciproc problemele și tehnicile prin care pot evita sau aplană o situație eventuală de discriminare. Totodată, organizațiile neguvernamentale realizează instruirii periodice cu scopul de a informa refugiații despre documentarea situațiilor de discriminare și de a rezolva situațiile conflictuale apărute pe fon religios ori etnic. Organizațiile neguvernamentale care activează în Republica Moldova inițiază programe de integrare a refugiaților și solicitanților de azil, însă participarea organelor de stat responsabile de integrarea acestei categorii de persoane este neînsemnată. Nu există în continuare programe de stat complexe pentru integrarea refugiaților. Atare programe necesită un puternic sprijin financiar din partea comunității internaționale.

Drept exemplu în acest context vom aduce **ONG-ul „Centrul de Caritate pentru Refugiați”**, care oferă asistență culturală, socială, educațională și morală refugiaților și solicitanților de azil ce locuiesc în Republica Moldova și le pune la dispoziție un spațiu, în care persoanele se pot întâlni, discuta, împărtăși opinii și găsi soluții la problemele comune. Activitatea Centrului este axată, în principal, pe facilitarea integrării categoriilor vulnerabile în societate, și anume: organizarea orientării sociale și culturale, consiliere socioeducațională, activități de mediere etc. În cooperare cu alte organizații neguvernamentale, Centrul de Caritate pentru

Refugiați implementează activități culturale și sociale pentru refugiați și solicitanții de azil, cu scopul de a-i ajuta să se integreze mai ușor în societate, de a încuraja constituirea comunității lor și autoasigurarea lor materială. Activitățile socioculturale sunt parte dintr-un program de integrare și oferă refugiaților posibilitatea de a cunoaște cultura, tradițiile și obiceiurile, dar și sistemul social din Republica Moldova. O bună cunoaștere a acestora înseamnă o acceptare și respect a noilor condiții și o mai ușoară interacțiune cu societatea-gază. Toate acestea conduc nemijlocit la facilitarea integrării refugiaților.

În rezultatul cercetării propunem unele **recomandări**, pe care le considerăm oportune în contextul național actual:

- ✓ sporirea nivelului de cooperare a autorităților de stat cu organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova în vederea asigurării integrării sociale a refugiaților și cooperării dintre localnici și refugiați;
- ✓ informarea solicitanților de azil, refugiaților și beneficiarilor de protecție umanitară privind drepturile și responsabilitățile lor în vederea asigurării integrării acestora;
- ✓ implementarea de programe în asistență socială orientate către refugiați și familiile acestora, care să consolideze colaborarea secțiilor/direcțiilor de asistență socială cu organizațiile neguvernamentale din domeniu;
- ✓ dezvoltarea de programe naționale incluzive în domeniul integrării sociale a refugiaților pe diverse domenii (*sănătate, muncă, studii, protecție socială ș.a.*) și consolidarea durabilității programelor;
- ✓ înființarea unor centre mixte la nordul și sudul țării, în localitățile din apropierea punctelor de trecere a unei părți semnificative a solicitanților de azil (*destinate atât solicitanților de azil, cât și refugiaților*) în vederea descentralizării serviciilor de integrare socială a refugiaților și creșterii coezunii dintre aceștia și localnici și a posibilităților de angajare în câmpul muncii.

Concluzii

În consecință vom menționa că pentru solicitanții de azil și migranții iregulari Republica Moldova este o țară importantă de tranzit în calea lor spre țările Europei Occidentale. Moldova este una dintre cele mai sărace țări din Europa; respectiv, perspectiva integrării refugiaților în societate și asigurarea unui trai decent este o problemă enormă. Majoritatea refugiaților consideră că nu ar putea să se integreze în societatea moldovenească din cauza *condițiilor de trai, problemelor de plasare în câmpul muncii, costului ridicat al chiriei, lipsei surselor financiare pentru întreținere, dificultăților de relaționare cu alți actori sociali și cu localnicii*.

Cu toate că refugiații beneficiază nu doar de un statut special condiționat de circumstanțele în care au fost obligați să-și părăsească țările și de nevoile specifice determinate de exilul forțat, ci și de un cadru instituțional stabilit la nivelul comunității internaționale, care îi protejează, legislația moldovenească în acest domeniu a fost adoptată mult mai târziu decât în alte țări europene, iar implementarea acesteia este destul de anevoioasă. Studiul de față a scos în evidență situația dificilă în care se află refugiații din Republica Moldova. Astfel, potrivit datelor Biroului de Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, numărul solicitanților de azil și, respectiv, al refugiaților care își găsesc adăpost în Republica Moldova este în continuă creștere, fapt ce trebuie să accelereze procesul de integrare a acestora prin dezvoltarea unor servicii specifice de calitate pentru această categorie de persoane în vederea asigurării unei existențe, vieți decente.

În cadrul articolului a fost analizat specificul procesului de integrare socială a refugiaților în Republica Moldova, au fost identificate modalitățile de intervenție, totodată fiind evidențiată insuficiența unui cadru instituțional adecvat și a unor mecanisme de implementare a legislației. Din păcate, munca ONG-urilor din domeniu este susținută exclusiv de Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR) și există puține pârghii de acțiune în domeniul facilitării integrării refugiaților în societate, atâta timp cât la nivel de stat sunt depuse eforturi minime în această direcție. Totodată, vom menționa că **integrarea refugiaților este un proces de lungă durată și necesită depunerea unor eforturi și din partea refugiaților**; aceștia trebuie să-și optimizeze eforturile proprii. Totuși, legătura slabă dintre instituțiile statului și refugați – în calitate de beneficiari, creează impedimente în integrarea lor socială, având în vedere resursele limitate ale organizațiilor neguvernamentale.

În acest context, considerăm deosebit de important ca **statul să se angajeze în parteneriate durabile cu organizațiile neguvernamentale din domeniu și cu suportul organismelor internaționale să creeze și să desfășoare proiecte, al căror impact să promoveze integrarea refugiaților la nivel local.**

Referințe:

1. LAVOYER, J.P. Refugiații și persoanele intern deplasate. În: *Revista Drept de Azil și Drept Umanitar* (Chișinău), 2003, anul I, nr.1, p.17. ISBN: 9975-9766-0-3
2. Convenția privind statutul refugiaților, Geneva, 1951.
3. LEUNG, L. *Taking refuge in technology: communication practices in refugee camps and immigration detention*. Sydney, 2011, p.6. ISSN: 1020-7473
4. Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova, nr.274 din 27.12.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.48.
5. BULGARU, M. (coord.). *Asistența socială a persoanelor refugiate*. Chișinău, 2005, ISBN: 9975-9860-1-3

Date despre autori:

Stela MILICENCO, doctor în sociologie, conferențiar universitar, șef al Departamentului Sociologie și Asistență Socială, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: s_milicenco@yahoo.com

Doina CRACIUN, asistent de proiect, Centrul de Caritate pentru Refugiați din Moldova.

E-mail: doinacraciun94@gmail.com

Prezentat la 22.03.2018